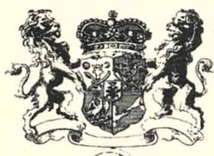

DEMETRIUS CANTIMIR

PRINCEPS MOLDAVIAE

ISTORIA CREȘTERILOR ŞI A DESCREȘTERILOR CURȚII OTHMAN[N]ICE

HISTORIA INCREMENTORUM ATQUE DECREMENTORUM AULAE OTHOMANICAE

TRADUCERE

PROF. DAN SLUȘANSCHI

EDIȚIA A II-A – REVIZUITĂ

paideia

PRINCIPELE DIMITRIE CANTEMIR

PRINCEPS MOLDAVIAE

ISTORIA **CREȘTERILOR ȘI A DESCREȘTERILOR** CURȚII OTHMAN[N]ICE SAU ALIOTHMAN[N]ICE

DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI, ADUSĂ PÎNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE, ÎN TREI CĂRȚI

VOLUMUL I și VOLUMUL II

PREFAȚA TRADUCERII ROMÂNEȘTI DE

ACAD. VIRGIL CÂNDEA

TRADUCERE ROMÂNEASCĂ ȘI INDICE DE

DAN SLUȘANSCHI

Ediția a II-a revizuită

TITLUL ORIGINAL / ORIGINAL TITLE:

DEMETRII PRINCIPIS CANTEMIRII

INCREMENTORUM ET DECREMENTORUM

AULAE

OTHMAN[N]ICAE SIVE ALIOTHMAN[N]ICAE HISTORIAE

A PRIMA GENTIS ORIGINE AD NOSTRA USQUE TEMPORA

DEDUCTAE LIBRI TRES.

str. Tudor Arghezi, nr. 15, sector 2
020942 Bucureşti, România
tel.: (021)316.82.08
fax: (021)316.82.21
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

ISBN 978-973-596-799-4

ISTORIA
CREȘTERILOR
ȘI A
DESCREȘTERILOR
CURȚII
OTHMAN[N]ICE
SAU ALIOTHMAN[N]ICE

DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI, ADUSĂ PÎNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE, ÎN TREI CĂRȚI

VOLUMUL I

(CĂRȚILE CREȘTERII, I-II)

paideia

SIGLE ȘI ABREVIERI

LISTA SIGLELOR ȘI A ABREVIERILOR

( )	Completarea unei abrevieri a lui Cantemir
< >	Completarea unor litere sau cuvinte omise de autor sau de copist
[ ]	Eliminarea unor litere sau cuvinte greșit adăugate de copist
[[ ]]	Eliminarea unor litere sau cuvinte de către autorul sau copistul însuși
{ }	Adaos intra- sau interlinear făcut de către autorul sau copistul însuși
{{ }}	Adaos marginal al autorului (mai rar al scribului sau al unui cititor)
.....	Spațiu de mai multe litere lăsat liber de copist, sau al unor litere de necitit
de	Literele *italice* indică cititorului corectarea de către editor a unei erori
(sic)	Notă semnalînd o eroare cu o valoare aparte
I, V, 5, 41	Trimitere uzuală la Textul lui Cantemir, de pildă la Cartea I., Capitolul V., Secțiunea 5, pagina 41 (a manuscrisului Cantemirian H (arvardiense))
I, V (a) 513	Trimitere uzuală la Adnotările lui Cantemir, de pildă la Cartea I., Capitolul V., Adnotarea (a), pagina 513 (a manuscrisului Cantemirian H)

DM	*Descriptio Moldaviae*	IDAO	*Incrementa atque Decrementa Aulae Othmanicae*
DMN	*De Moldaviae ... nominibus*	SRM	*Sistima Religiei Muhammedane*
HMV	*Historia Moldo-Vlachica*	VCC	*Vita Constantini Cantemyrii*

Paginile manuscrisului latin *H(arvardiense)* al lui Cantemir apar notate în marginea textului nostru, făcîndu-se constantă referire, după obiceiul filologic, la ele, ca ale **originalului**, bază a tuturor cercetărilor viitoare, iar nu la cele ale ediției de față.

Dan SLUȘANSCHI

PREFAȚA EDITORULUI

Dimitrie Cantemir a scris această *Istorie* a Imperiului Otoman în *latină*, care era, încă, limba științifică a tuturor culturilor occidentale.

Lucrarea a interesat enorm, de la bun început, fiind prima cercetare de proporții legată de un fenomen care devenise o urgență a timpului: creșterile și descreșterile acestui imperiu agresor, victorios și amenințător, constituiau un mister alarmant pentru savanții și cancelariile epocii și preocupau în cel mai înalt grad mai ales oficialitățile încoronate sau cu înalte funcții în statele europene limitrofe lui.

Această deschidere a fost amplificată, în prima jumătate a secolului 18 prin traducerea, istoric vorbind, *imediată*, în mai toate limbile importante, *franceză*, *engleză*, *germană*.

Deși înregistrăm cîteva încercări nereușite în secolul 19, lucrarea nu a fost tradusă și în limba română.

La 300 de ani distanță de apariția versiunii franceze, abia acum, literatura istorică de bază în limba română se îmbogățește cu acest tratat grație inițiativei intelectuale de vocație națională pe care a avut-o și a dus-o strălucit pînă la capăt, cu ultima suflare, la modul propriu, eminentul clasicist al Universității București, **Dan Slușanschi**, mult regretat de noi toți.

Dan Slușanschi a fost și elinist și latinist, a dat uimitoarele traduceri în hexametru dactilic ale poemelor homerice, dar și o minunată versiune a Eneidei lui Virgil; știința lui filologică era atît de înaltă încît, în vederea traducerii poemelor homerice, a intervenit savant în reconsituirea și aranjarea textului grec însuși spre stupoarea eruditilor germani, care l-au ținut la mare cinste și l-au primit cu mari onoruri în mediile lor academice.

Traducerea tratatului istoric al lui Cantemir este o faptă de înaltă știință săvîrșită cu o meticulozitate rară în ideea că orice amănunt este semnificativ și la fel de important ca lucrarea însăși; este o faptă care ilustrează mîndria breslei sale și o noțiune superioară despre datoriile pe care fiecare le are față cu susținerea demnității patriei sale în concertul lumii. În discuțiile avute cu Domnia Sa a menționat că, mai cu seamă în acest caz, pasiunea și datoria s-au complinit.

Dan Slușanschi a tradus o mare operă făcînd la rîndul lui operă. Întîrzierea, greu de explicat, cu care a apărut versiunea românească, așteptîndu-se inițiativa sa academică, a purtat totuși un avantaj exploatat de Dan Slușanschi la extrem: a fost folosit imensul progres făcut de istoriografia domeniului și aportul recent al erudiției filologice.

Cei cărora această lucrare le stîrnește interesul sau au nevoie în mod nemijlocit de ea trebuie să se gîndească de fiecare dată cînd o deschid cu admirație și recunoștință la cel care a făcut această muncă minunată.

Ediția de față reproduce fidel textul în aranjamentul lăsat de Dan Slușanschi. Acest lucru se datorează grijii cu care Emil Slușanschi, fiul profesorului, a reconstituit în detaliu manuscrisul lăsat de acesta într-o formă electronică greu de utilizat. O dificultate serioasă o reprezintă reproducerea termenilor turcici sau arabici, de care manuscrisul original este plin.

La comandă, ediția poate fi însoțită de versiunea în limba latină pe suport electronic.

În încheierea acestei note de editor anunț apariția, în următorul an, a unei variante de serie mai mare și, de asemenea, versiuni bibliofile.

Prof. Ion Bănșoiu,
Directorul Editurii Paideia

PREFAȚA TRADUCERII ROMÂNEȘTI

Moartea pretimpurie a Prințului Dimitrie Cantemir (în 1723) justifică anumite imperfecțiuni care mai pot fi încă detectate în opera sa, precum și dificultățile care-i îngreunau publicarea, atît de dorită de fiul său Antioh. Dar nu mai planează, în fapt, nicio îndoială asupra faptului că *Incrementa et Decrementa Aulae Othmannicae* fuseseră revizuite de Autorul însuși, în vederea unei curînde publicări a acestui *magnum opus* – același era și cazul unei alte lucrări capitale, luate, tot în forma ei ultimă, de către iubitul său fiu, Principele Antioh, cînd a fost trimis ca Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Țarului Rusiei la Londra, și apoi la Paris (din 1732): *Descriptio Moldaviae.* Și astfel, savantul german trăitor la St. Petersburg, Gottlieb (Theophilus) Siegfried Bayer, maestrul lui Antioh, pare să fi început să lucreze deja în vederea publicării versiunii originale latine, pregătită, de fapt, pentru Academia din Berlin, a acestei lucrări (prescurtate mai jos IDAO), încă dinainte de 1732. Dar publicarea critică, științifică, a textului latin avea să fie amînată mereu și mereu, ea avînd loc abia în 2001, precum se va vedea de mai jos.

Desigur, țelul de căpetenie al lui Antioh, în greaua, dar onoranta întreprindere de a face cunoscut Apusului, pe potriva meritelor sale, numele slăvitului său Tată, a fost să publice, deopotrivă, *Descriptio Moldaviae* (cu tot cu Harta ei) și IDAO, după manuscrisele originale, finale, pe care le luase cu sine. Încercările sale mai timpurii (făcute la edituri din Olanda) nu se prea bucuraseră de succes: numai o variantă a Hărții Moldovei avea să fie tipărită acolo, dar niciun **text latin** nu avea să vadă lumina tiparului, plecînd de la manuscrisele primare. Totuși, în Anglia, cu sprijinul unei prealabile subscripții și cu ajutorul declarat al Reginei Carolina, soția Regelui George al II-lea, avea să apară, ceva mai tîrziu, la Londra, o traducere engleză (în 1734-1735). Traducerea fusese făcută de către Pastorul Nicholas Tindal, binecunoscut în Anglia pentru lucrările lui savante realizate mai înainte.

Această traducere engleză *(in folio,* I, 1734, XVI + 4 + 460 pp.; II, 1735, 273 pp., în două volume legate laolaltă) a fost imprimată pentru James, John și Paul Knapton, la The Crown, în Ludgate Street, Londra, sub titlul general de *The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire.* Cartea purta pe frontispiciu binecunoscutul portret al Autorului său, în veșmînt princiar apusean, ea cuprinzînd și 22 de portrete ale Sultanilor Othmani, copiate după originalele pictate de 'răposatul pictor al Sultanului', și gravate de artistul Claude du Bosc.

Legăturile intelectuale ale lui Antioh din Franța l-au făcut să încerce să izbutească și o publicare a unei traduceri în franceză a acestei lucrări, de vreme ce, încă din 1740, Abatele Prévost începuse să pledeze în favoarea unei asemenea ediții, publicînd în revista sa literară *Le Pour et le Contre* mai multe extrase transpuse după versiunea lui Tindal. Pînă la urmă, neavînd la dispoziție niciun text latin, vreo copie a originalului ajuns în Anglia, forma engleză a lui Tindal a fost trecută și în franceză de Monsieur de Joncquières, cartea primind titlul de *Histoire de l'Empire Ottoman, où se voyent les causes de son Agrandissement et de sa Décadence, avec des Notes très instructives, par S.A.S. Démétrius Cantimir, Prince de Moldavie* (Paris, Ballard fils, 1743).

Doi ani mai tîrziu, învățatul Johann Lothar Schmidt a publicat la Hamburg o versiune a lucrării ('bey Christian Herold', 1745), sub titlul *Geschichte des Osmanischen Reiches, nach seinem Anwachse und Abnehmen,*

beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fürsten in Moldau, urmînd tot forma lui Tindal, de vreme ce nu avea la dispoziție nici un manuscris sau text tipărit latin.

Au mai apărut apoi, începînd din veacul al XVIII-lea, și alte versiuni (italiană, franceză, rusă, turcă, precum și mai multe românești), toate neavînd, însă, nici cel mai vag acces la originalul latin. Aceasta pentru că, oricît de curios ar putea părea, magistrala operă a lui Cantemir asupra istoriei 'Împărăției Othmane' (cum îi spunea dînsul) nu a fost publicată **niciodată** pînă la ediția critică din 2001 a Prof. Dan Slușanschi, **pornind de originalul latin**, regăsit de noi în 1984, ba **nici măcar tradusă în forma ei completă**. O comparație dintre originalul latin regăsit ca printr-o minune și forma engleză a lui Tindal arată limpede că acesta și, după acesta, toți urmașii lui, au publicat doar un fel de 'remake' al lucrării lui Cantemir. Astfel, Tindal a schimbat numărul Cărților, a alăturat Adnotările textului (ștergînd diferența fundamentală dintre informațiile datorate Cronicilor turcești și contribuțiile proprii, trăite, ale Principelui), a omis destule pasaje mai dificile din originalul latin, a făcut destule modificări nejustificate, lăsînd laoparte toate pasajele date nu doar în latinește, ci și în *ductus Arabicus,* fără să mai vorbim de interesantele schițe pe care Cantemir le alcătuise pentru mai buna lămurire a 'Binevoitorului său Cititor' (de pildă în Adnotarea I, IV (F) 33-34), și nu numai atît. Oricum, această traducere l-a făcut cunoscut și lăudat pe Dimitrie Cantemir vreme de mai mult de un veac, dar 'libertățile' pe care Tindal și le luase față de textul Principelui poartă o bună parte din vina pentru durele critici care i-au fost aduse mai apoi lucrării, mai cu seamă de von Hammer-Purgstall. Pe scurt, așteptarea redescoperirii **manuscrisului latin original** era enormă.

Rătăcirile acestui manuscris, în ultima lui formă, cea revizuită de însuși Principele Dimitrie – fapt dovedit, într-un tîrziu, de apariția scrisului său în zeci și zeci de adaosuri și corecturi olografe – nu ne sunt cunoscute decît în parte. Antioh, fiul Autorului, îi scria de la Londra, pe 1 August 1737, Marchizei de Monconseil, aflate la Paris, că îi dăduse manuscrisul original, în dar, lui Nicholas Tindal. Ținînd seama de cronicele dificultăți financiare ale lui Antioh, fie că dînsul îi cedase lui Tindal manuscrisul în locul unui avans în bani asupra drepturilor ce aveau să vină, fie că acesta din urmă fusese lăsat să-l păstreze drept un fel de garanție asupra unei ipotetice plăți ulterioare, cu atît mai greu de închipuit, cu cît Plenipotențiarul venit la Londra din Rusia avea să fie trimis, după nu multă vreme, la Paris. Și astfel, Tindal a încercat să recupereze o parte în bani, vînzîndu-i manuscrisul unui *amateur éclairé,* Contelui Friedrich von Thoms, un diplomat german acreditat la Curtea Angliei, prieten al Reginei Carolina, și, totodată, unul dintre subscriptorii volumului. Aflat printre cei mai de seamă amatori de antichități ai Europei, el avea și se mîndrea cu o bogată bibliotecă de manuscrise și cărți rare.

Doar la un an după apariția traducerii franceze, cam pe vremea cînd ediția germană se afla în curs de pregătire spre a fi publicată, un corespondent din Utrecht a publicat următoarea notă în *'Göttingische Zeitung von gelehrten Sachen'* (din 4 Iunie 1744): "Oricît de faimoasă ar fi *'Istoria Imperiului Ottoman'* scrisă de Principele Dimitrie Cantemir, știm încă foarte puține despre circumstanțele în care a fost publicată această lucrare. [...] Principele Antioh Cantemir a trimis manuscrisul la Londra în 1732 și i l-a cedat Contelui Thoms, care, la îndemnul răposatei Regine Carolina, a pus să fie tradus în engleză. [...] Originalul acestei excelente lucrări fusese alcătuit de Principele Cantemir într-o minunată limbă latină, după [cum se poate vedea din] manuscrisul original, aflat acum la Leyda, în prețioasa bibliotecă a Contelui Thoms. Contele mai posedă și

manuscrisul original al *'Istoriei Moldovei'* scrise de Principele Cantemir, Domnul Moldovei, pe care a dobîndit-o prin cumpărare. Lucrarea cuprinde mari hărți, precum și toate roadele străduințelor Principelui, astfel că avem tot dreptul să dorim să vedem publicate amîndouă aceste excelente opere..." Esențialul informației oferite de corespondentul din Utrecht era, evident, corect: colecția Contelui von Thoms includea, în 1744, și *Incrementa et Decrementa,* împreună cu toate Anexele ei, și opera latină a Principelui despre Moldova, încheiată. Dar avem de făcut, totuși, o corectare: Antioh **nu a trimis manuscrisul**, ci **l-a luat el însuși cu sine** la Londra, dîndu-i-l **nu lui Thoms**, ci **lui Tindal**. Iar, desigur, 'opera lui despre Moldova', aflată și ea în formă finală, era *Descriptio Moldaviae.*

Contele von Thoms a murit în 1746, iar, trei ani mai tîrziu, soția sa a trebuit să pună în vînzare atît de prețioasele lui colecții: gravuri, portrete, cărți și manuscrise; iar licitația a avut loc la Leyda, cu începere din 13 Octombrie 1749. Manuscrisele, cu tot cu cele ale lui Cantemir, au fost vîndute în 18 Octombrie, după cum se specifică în *'Ordo venditionis',* laolaltă cu *Catalogul* acestei unice colecții. La pagina 117, sub N° 513, printre manuscrisele *in folio,* putem citi: "Demetrii Cantemirii, Principis Moldaviae, *Incrementa et Decrementa Imperii Ottomanici.* Opus absolutissimum, ab Auctore ex Manuscriptis Magni Sultani Bibliothecae, quae in Seraglia servatur, excerptum & a Cantemiro suo Secretario dictatum, manu Principis correctum, qui & ipse marginalia adscripsit. Opus in lingua Latina, in qua auctor scripsit, nondum publicatum." Acuratețea acestei descrieri, cu unele elemente care nu sunt specificate în manuscrisul însuși ("[lucrare] exceptată și dictată de Cantemir Secretarului său, corectată de mîna Principelui, care a scris tot el și [adnotările] marginale"), ne trimite la cunoștințele personale ale următorului ei proprietar, Contele von Thoms. Numai el putea să fi știut – fie direct, de la Antioh, fie de la Tindal – asemenea detalii privitoare la soarta manuscrisului, și numai din notele lui le putuse cineva insera în *Catalogul* bibliotecii sale, care, după moartea sa, a stat la baza licitației.

După 1749, manuscrisul a rămas ascuns în biblioteci particulare încă neidentificate. Apoi, abia foarte tîrziu, în 1901, el a răsărit iarăși din întuneric, cînd Libraria-Anticariat Otto Harrassowitz din Leipzig l-a vîndut Universității Harvard (Cambridge, Massachussets, USA). Marea Universitate americană a cumpărat manuscrisul laolaltă cu alte importante cărți și manuscrise europene, cu fonduri din donația Charles Minot. Ar fi foarte greu, dacă nu cu neputință, de urmărit de unde ajunsese acolo manuscrisul, acum, cînd toate arhivele Casei Otto Harrassowitz au fost nimicite, la sfîrșitul celui de-al II-lea Război Mondial.

În America, vreme de mai multe decenii, existența acestui manuscris în fondurile de la 'Houghton Library' a rămas neremarcată de specialiști. Cine s-ar fi gîndit să caute un manuscris cantemirian tocmai în U.S.A. ? Abia în 1955, Jane Ware Nelson, o absolventă de la Stanford University, avînd de dus la bun sfîrșit o lucrare complementară de doctorat despre Dimitrie Cantemir, și-a dat seama de existența acestui manuscris la 'Houghton Library' de la Harvard, dar, probabil că nu și-a dat seama de importanța exactă a descoperirii sale. Dînsa s-a mulțumit să se refere la manuscris, și să folosească nu tocmai buna traducere a lui Tindal și, de aceea, lucrarea ei (de altfel, nepublicată) n-a avut darul de a reintroduce capitalul manuscris al *IDAO* în circuitul cercetării științifice, astfel că el nu a ajuns să fie cercetat cum se cuvine decît cu treizeci de ani mai tîrziu.

Autorul rîndurilor de față a păstrat un interes neîncetat, vreme de mai mult de trei decenii, întregii opere a lui Dimitrie Cantemir, și s-a preocupat să o vadă publicată în seria critică a *Operelor Complete* ale

Principelui, tipărită în mai multe volume de Editura Academiei Române. Ca atare, am tot căutat prin toată lumea manuscrise și informații despre Cantemir, prin toate bibliotecile unde am avut privilegiul de a-mi putea continua investigațiile. De vreme ce Cantemir a murit în vîrstă de numai 49 de ani, lăsînd neterminate multe dintre manuscrisele lucrărilor sale, mai degrabă departe de forma în care le-ar fi socotit potrivite să fie date tiparului, cineva se cuvenea să sară în ajutor și să o facă, în numele lui. Această trudă statornică, de autoinstituit 'Secretar postum' al Principelui a avut harul de a-mi aduce un lung șir de satisfacții cu totul neașteptate.

După ce mi-am dat seama că lucrarea de tinerețe a lui Cantemir, privind teologia morală, *Divanul, sau Gîlciava înțeleptului cu Lumea, sau Giudețul Sufletului cu Trupul,* s-a bucurat, în întreaga lume arabă, de o foarte largă circulație, dar ca o operă anonimă, atribuită uneori (fapt foarte flatant pentru autorul ei) Sf. Vasile cel Mare, eram pe calea de a căuta să dovedesc, cu ajutorul unei burse primite pe lingă 'Wilson Center' (Smithsonian Institution, Washington, D.C., U.S.A) rolul de seamă jucat de Români în introducerea tiparului în lumea arabă. Încă de la începutul veacului al XVIII-lea. Acesta a fost prilejul cu care am avut norocul de a găsi (în 1984), la 'Houghton Library' de la Harvard, mult-căutatul manuscris original al operei lui Cantemir *Incrementa et Decrementa Aulae Othmanicae.* Zeița Fortuna mi-a hărăzit această șansă doar pentru a răsplăti o preocupare de mult mai veche dată.

Trebuie spus că bibliotecile de la Harvard University nu au contribuit la *The National Union Catalog of Manuscript Collections,* care ar fi putut lista și el această lucrare cantemiriană. Dar cei de acolo și-au trimis, totuși, fișele spre a fi incluse în *The National Union Catalog. Pre-1956 Imprints.* Manuscrisul lui Cantemir apărea în fișele lor, dar **pentru cărți**, care, ținînd seama de standardele mai vechi ale Bibliotecii de la Harvard College, au fost, mai apoi, listate în *Catalog of Authors of Books.* Acesta era un catalog unde cercetătorii operei lui Cantemir nu s-ar fi gîndit niciodată să caute un manuscris.

Mai mult, asemenea cercetări nu au fost întreprinse luînd drept țintă vreo colecție publică sau particulară din Apus, de vreme ce o informație oferită, spre finele sec. al XVIII-lea, de către multrespectatul învățat german G. F. Müller (1705-1783, rusește 'Miller'), membru al Academiei Imperiale de Științe din St. Petersburg, stabilea în mod categoric faptul că toate manuscrisele luate în Anglia de Antioh Cantemir în 1732 fuseseră vîndute la licitație după moartea lui la Paris, în 1744, și fuseseră cumpărate de Contele Thomson *(sic)* din Leyda, ginerele învățatului olandez Hermann Boerhaave, cu intenția de a le trimite în Rusia. Apoi, se spunea, văduva lui Thomson le-ar fi donat unui 'nepot' de-al lor, Abraham Raaf *(sic)* Boerhaave, care trebuia să le ducă la St. Petersburg.

Or, toată această informație era în întregime eronată. Înafara unor denumiri în mod repetat inexacte ('Thomson' pentru *Thoms,* 'Raaf pentru *Kaau),* ne întîmpină o lungă listă de reprezentări greșite: biblioteca lui Antioh **a fost** pusă la licitație la Paris, dar – nu în întregime – scrierile Principelui, lucrările lui în greacă, latină și în rusă au fost, într-adevăr, trimise în Rusia. Orișicum, în 1744, the manuscrisul *IDAO* nu se mai afla în posesia lui Antioh, ci îi aparținea acum Contelui von Thoms, care îl cumpărase **de la Tindal, nu la Paris**, ci **la Londra**, și care nu avea nici cea mai mică intenție să-l trimită în Rusia. Mai mult, Abraham Kaau-Boerhaave nu era un 'nepot', ci un văr al Ioannei Măria Boerhaave, al soției lui von Thoms. Apoi, – un alt element aducător de confuzie – nu manuscrisele din biblioteca lui von Thoms, ci cele pe care le poseda unchiul său, Hermann Boerhaave, au fost cele pe care Abraham le-a luat cu sine la St. Petersburg. Și totuși,

afirmațiile lui Müller păreau întruna să poarte în ele o asemenea autoritate, încît, pînă în zilele noastre, ele mai sunt încă reluate drept un izvor 'asupra soarta moștenirii manuscriselor lui Dimitrie Cantemir'.

Manuscrisul original, în limba latină, arată ca un volum legat în catifea albastră, copertele lui (33,5 x 20,5 cm) se află legate laolaltă cu două funde de mătase albastră, decolorate însă din pricina timpului. Textul stă scris pe hîrtie albă (31,7 x 20 cm). Josul primei pagini a fiecărui fascicol (*quaternio*) a fost marcat, după un vechi obicei al copiștilor, prin serii de litere (A – Z, apoi a – z, apoi Aa – etc.). Numerele paginilor curg astfel:

Praefatio	p. 1-49.
Incrementa (Lib. I-II)	p. 1-246.
Decrementa (Lib. UI)	p. 247-530.
Annotationes (ad. Lib. I-II)	p. 1-279.
Annotationes (ad. Lib. III)	p. 1-206.

Paginile albe de la finele unora dintre fascicole (după *Praefatio,* după *Decrementa,* III, și după *Annotationes,* II și III) au fost lăsate înafara numerotării.

Vine apoi (f. 1v-18v): *La Vie du Prince Demetrius Cantemir, écrite de la main propre d'Antiochus Cantemir son fils cadet, Ministre Plen(ipotentiaire) de sa Majesté Czarienne a Londres.*

Manuscrisul principal este o evidentă transcriere făcută de copiști (Ivan Ilinskii (?) și încă cineva cu un scris similar), după ciorna primară a Autorului. Textul *Istoriei – Praefatio, Incrementa* (I-II) și *Decrementa* (III) – în total 579 pp., a fost transcris de **un** copist, iar *Annotationes* (la I-III – în total 485 pp.), de **un altul**. Copiștii lăsaseră spații albe pentru *ductus Air'abicus,* pentru titlurile paragrafelor, la început, și, în interior, pentru cele ale Capitolelor, precum și (nu prea des) pentru unele cuvinte nu prea citețe din ciornă. Cantemir, care a revizuit textul transcris – mai cu atenție, la început, apoi, pe măsura oboselii tot mai accentuate (dacă nu a bolii sale), tot mai rar, după aceea, a și completat, cu excepția unor scăpări, acestea destul de rare, spațiile lăsate goale pentru *ductus Arabicus.* Drept rezultat, el i-a conferit textului însușirile proprii unei lucrări duse pînă la capăt.

Unele pagini poartă urma citirii manuscrisului de către Antioh, altele ar putea fi semne ale altor cititori succesivi. Numai o reexaminare autoptică îndelungată a originalului, a ducturilor și a cernelurilor lui, ar putea, în anii ce vin, să precizeze aceste detalii aparte.

† Acad. Virgil CÂNDEA

Textul latin al originalului lui Cantemir a fost difuzat, pentru prima oară, prin mijlocirea ediției facsimilate apărute la București, la Editura 'Roza Vânturilor', în 1999). Cea de-a doua ediție critică, întemeiată nu pe facsimil, ci pe copiile fotografice cu amabilitate oferite Academicianului Virgil Cândea de către Houghton Library, este una complet revăzută și corectată, ca un pas hotărîtor înainte față de cea *princeps,* publicată în 2001 la fosta Casă Amarcord din Timișoara, dar epuizată foarte curînd, textul acesta trebuind să joace rolul esențial al unui instrument critic de bază, atît pentru specialiști, cît și pentru oamenii de cultură, în general. Firește, traducerea oglindește această ediție revăzută și corectată.

Dan SLUȘANSCHI

1 # PREFAȚĂ

Avînd noi a înfățișa luminii publice creșterea și descreșterea Imperiului Othman, de la însăși obîrșia sa, se cer a fi, mai înainte, lămurite unele probleme istorice și genealogice mai de seamă, în privința cărora marii și serioșii istorici ai Creștinătății ni s-au părut a cădea, prea ades și din greu, în greșeală. Printre acestea, locul de căpetenie trebuie dat comparației dintre Era creștină și anul Hegirei, sub care noi am socotit că ne putem înșirui mai potrivit firul expunerii, urmînd calculul Muhammedanilor. În al doilea rînd, vor fi de făcut cercetări despre numele și neamul Turcilor. În sfîrșit, în cel de al treilea rînd, va fi de lămurit obîrșia stirpei Aliothmanice, care se află, de la o vreme, în fruntea Imperiului Turcesc (după cum i se spune îndeobște). În această privință, dacă am vrea să susținem că limpezirile noastre vor fi neatinse de nici o pată ori greșeală, am putea fi, pe bună dreptate, învinovățiți că încălcăm peste măsură hotarele prescrise cunoașterii omenești. Căci, de vreme ce nici cele ce se petrec dinaintea ochilor noștri n-am fi în stare să le istorisim astfel încît povestirea noastră să poată fi socotită, în orice privință, desăvîrșită și lipsită de greșeli, cine altul, decît un smintit, ar cuteza să afirme că va înfățișa, fără vreo abatere, lucruri care s-au petrecut cu atîtea veacuri în urmă, printre neamuri atît de barbare și de lipsite de civilizație (cum era cel othman, la începuturile sale) ? ! Aceasta se va vădi din însuși șirul lucrării, cu atît mai mult, cu cît vom înfățișa și ne vom strădui să îndreptăm cele spuse sau scrise pe dos de către nu puțini istorici, de altfel cu o mare autoritate. Iară de noi vom fi dobîndit o mai fericită reușită, judecata o lăsăm în seama Cititorului διακριτικοτάτῳ <celui foarte plin de discernămînt>. Va fi fost de ajuns să adăugăm acea spusă a lui Hristos: / ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος τὸν λίθον ἐπ᾽
2 αὐτῇ βαλέτω.[1]

((CAPITOLUL I.)) HEGIRA COMPARATĂ CU ERA CREȘTINĂ

Cifra anilor Erei muhammedane, căreia Turcii îi dau numele de 'Hidzret'[2], iar îndeobște acela de 'Hegiră', comparată cu anii Erei creștine, am trecut-o în marginea expunerii noastre; dacă vreunul din Cititori va fi voind să se îndoiască de vom fi făcut noi bine acest lucru, nu avem, desigur, cum să i-o luăm în nume de rău. Căci, deși această socoteală este destul de limpede și nu prea grea, luăm totuși aminte că mai multe fapte de seamă ale istoriei sunt trecute de către unii istorici de o autoritate de loc mică sub ani diferiți, iar aceasta din lipsa mijloacelor de ajutor, din care să fi putut dobîndi o mai bună cunoaștere a lucrului dat. Spre a ilustra aceasta măcar cu un singur exemplu: nu s-a petrecut nimic mai vrednic de pomenire, după trecerea Împărăției către

[1] NT, *Ioan,* 8, 7: 'Cel dintre voi fără de păcat (litt. 'fără de greșeală') să arunce întîiul cu piatra asupra ei !'.
[2] Am păstrat și în forma românească transliterarea latină dată de Cantemir (mai jos DC) formelor turcești, arabe sau persane, pentru uzul orientaliștilor care nu maniază ușor textul în limba latină: este rolul Dumnealor de a le interpreta sub raport grafic și lingvistic.

Greci, decît cucerirea Constantinopolei, prin care întreaga Creștinătate a fost lipsită de al doilea ochi al său, și anume cel mai de seamă, și a fost adusă pînă în pragul primejdiei sale de pe urmă. Totuși, oricît ar fi fost ea de cunoscută, cît de apropiată de vremurile noastre și cît de fatală acea epocă a Împărăției grecești, cei mai serioși autori nu cad de acord asupra anului în care să se fi întîmplat: unii o așează în anul 1452, alții în 1453. De aici se poate trage încheierea cîte greșeli s-au putut comite, în celelalte capitole ale istoriei turcești, să spunem, asupra precizării datelor de naștere sau de moarte ale Sultanilor etc. Spre a le face față acestora, am socotit că nu-i fără de rost, ca, prin compararea autorilor creștini cu cei turci, să cercetăm ceva mai atent acest calcul, și, prin
3 însuși cest fapt, / să dovedim că noi am împăcat în mod corect anii Hegirei cu Era creștină, în Istoria pe care o scoatem acum. Credem însă că nu este nevoie nici să deschidem o dispută despre numele 'Hegirei', nici să cercetăm în fel și chip dacă își trage originea de la fuga de la Mecca la Medina a mincinosului Profet[3], ori de la moartea lui (cum preferă destui Muhammedani). Căci nouă ne este de-ajuns să arătăm corespondența dintre Era turcească și cea creștină, înfățișînd cîteva exemple luate din scrierile creștinilor. Ricciolus[4] așează, foarte drept, în marea sa operă cronologică, începutul Hegirei în anul Domnului 622; nu ne vom căi să alăturăm aici chiar vorbele lui (mai ales că autorii au păreri diferite, în special asupra zilei): "Asupra zilei, spune el, părerile diferă. Căci astronomii, laolaltă cu Alfraganus[5], cu Albategnius[6], cu ***Alfonsinele***[7] și cu Iordanus[8], socotesc anii Ismaeliților[9] și ai Turcilor, după practica astronomică, de la Ide, altfel spus, din ziua de 15 Iulie,

---

[3] În original, aici și adesea, *Falsopropheta* (sau *Falso-Propheta)*, un hibrid latino-grecesc, pentru forma *Pseudo-propheta*, mai des folosită de DC. (Notele ținînd seama de textul latin și de izvoare sunt semnate D.S.).

[4] Cf. J.-B. Ricciolus, *Astronomiae refonmatae Torni duo*, II, Bonn, 1665, p. 9. DC pare totuși a se referi la o altă operă a lui Ricciolus, *Chronologia reformata et ad certas conclusiones redacta*, I-III, Bonn, 1669, care nu ne-a fost, din păcate, accesibilă. (Notele preluate de noi după comentariile la Prefață redactate de Acad. Virgil Cândea cu prilejul tipăririi acesteia în avanpremieră în 'Manuscriptum', XVI, 1985, 2 (59), p. 17-42, XVII, 1986, 1 (62) și 1990, 3-4 (80-81) vor apărea mai jos înzestrate cu sigla V.C. Forma traducerii este, firește, revizuită).

[5] Abu'l-Abbas al-Farghani, astronom persan din veacul al IX-lea. Opera sa, apărută în traducere latină la Ferrara, în 1493, a cunoscut numeroase ediții ulterioare, dintre care mai apropiată de DC este forma *Elementa Astronomica, Arabice et Latine*, Amsterdam, J. Gollius, 1669 (V.C).

[6] Al-Batlani (astronom de limbă arabă, mort în 929) a fost autorul unor tabule astronomice comentate *(Al-Zidj)*, publicate în traducere latină sub titlul *De scientia stellarum liber*, Bonn, 1645 (V.C).

[7] Este vorba de *Tabulae Alphonsinae*, o operă astronomică redactată la Curtea și cu îndemnul Regelui Alfonso al X-lea al Castiliei, zis 'Il Sabio', "înțeleptul" (1254-1284) (V.C).

[8] Probabil că este vorba de Iordanus de Saxa (Nemorarius), autorul posibil, dar neidentificat precis, al unor tratate de matematică (c. 1185-1237) (V.C). După cît îl cunoaștem pe DC, cel puțin ultimele două trimiteri sunt de a doua mînă (D.S.).

[9] Adică 'ai Arabilor', care, după autorii creștini medievali, s-ar fi tras din Ismail, fiul lui Avraam și al roabei sale Agar, de unde și numele, dat lor în Biblie, de 'Agareni' (cf. de ex. VT, *Gen.*, XVI, 11-15) (V.C).

[10] În latinește *feria* 5., iar, mai jos, *feria 6.* sau VI.: din Antichitatea tîrzie numele săptămînii primiseră numele de *feriae (I, II* etc.), numărătoarea începînd cu Duminica; așadar *feria V.* este zi de Joi, iar *feria VI. o* Vineri. Pentru coerență, în traducerea acestui scurt pasaj am unificat cifrele numeralelor ordinale în forma lor romană (D.S.).

ziua a V-a[10], pentru că atunci a căzut luna nouă cea adevărată. Dar Arabii și cu Turcii – și, dimpreună cu ei, cronologiștii Scaliger[11] și Petavius[12] etc. – socotesc civila[13], din ziua de 16 Iulie, ziua a VI-a, mergînd împreună cu seara dinainte, dat fiind că el a fugit de la Mecca în noaptea aceea, următoare zilei a XV-a, și în aceeași noapte a apărut prima fază a lunii noi, de unde își încep, mai apoi, Arabii ciclurile lor lunare, de la ziua a VI-a, Vineri, sfîntă pentru ei și pînă acum". S-ar putea, desigur, ca pe Binevoitorul Cititor să-l rețină faptul că se ia seama doar la dezacordul dintre regulile astronomice și calculul turcesc, dar nu este lămurită și cauza lui. Este însă de știut că falsul Profet Muhammed, atunci cînd a început să umple lumea cu superstiția sa, i-a dat poporului mai puțin
4 instruit în problemele astronomiei, următoarea regulă generală asupra începutului lunii noi[14]:/ adică: "Vezi luna nouă, începe Ramazanul ! Vezi luna nouă, serbează Bairamul !"

Cum însă prima fază a semilunei nu apare niciodată deasupra orizontului nostru în prima zi a noviluniului, ci uneori într-a doua, ba, uneori, de-abia în cea de a treia noapte (dacă luna nouă se întîmplă să fie către apusul soarelui), nu se va mira nimeni, dacă, fie Muhammed însuși – ca un om necultivat și puțin, ori de loc învățat în deprinderea astronomiei –, fie neamurile corupte de dînsul – care socotesc că este de dat mai multă crezare îndrumării Legiuitorului lor, decît rațiunii înseși – au luat a doua zi a lunii noi drept noviluniul însuși, și au statornicit după regula aceluia și lunile și sărbătorile lor. Și nu este mai puțin de crezare că însuși Muhammed și-a început socoteala Hegirei de la fuga sa, iar mai apoi urmașii săi, trecînd cu vederea, sau neștiind aceasta, spre a nu părea că prin pilda lor încalcă legea odată stabilită, au hotărît să înceapă nu de la noviluniul astronomic (care, după spusa tuturor matematicienilor căzuse în ziua de 15 Iulie, ziua 5-a), ci de la cel civil, care a avut loc în ziua următoare, cea de a 6-a), iar, astfel, ca acela să fie <socotit> drept prima zi a lunii Muharrem < >[15]. Cele susținute de noi sunt confirmate de cele pe care le-am văzut noi înșine, la fața locului, în legătură cu felul lor de a face astăzi calculul. Căci, deși le sunt îndeajuns de cunoscute nu numai ziua și ceasul, ci chiar și clipa noviluniului din almanahurile pe care le numesc 'Ruznamcze', totuși ei nu jinduiesc niciodată nici 'Ramazan'-ul, nici 'Bairam-'ul,
5 decît dacă unele persoane dau mărturie că au văzut faza / noii luni. Din această pricină, în fiecare an, cam la vremea aceea, sunt trimiși de către Sultan înspre Varna, pe un munte foarte înalt, numit

[11] Iosephus Iustus Scaliger, *Opus de ernendatione temponun,* poate în ediția de la Geneva, 1629, ori într-una din cele anterioare: Paris, 1583, Frankfurt/Main, 1598, Leiden, 1598 etc. (V.C).

[12] Dionysius Petavius, *Rationarius temporum,* Pars II, Mainz, 1646, p. 54 (V.C).

[13] Lat. *politice,* adică 'după cronologia **civilă**', în uz în viața socială (în româna veche s-ar fi zis 'politicească'), iar nu după cea stabilită urmînd calculul astronomic. Anul civil este, adesea, mai puțin precis decît cel astronomic (cf. Id., ibid., p. 2) (V.C).

[14] Text fără transcriere latină: te, în transcriere modernă, *ay gör Ramazan tut, ay gör Bairam eyle !*, regulă popularizatoare liberă, practic versificată, dezvoltată după Coran (Sura II, 185) (V.C. și D.S.).

[15] Aici și mai jos, deși nu chiar prea adesea în decursul textului originar, DC a omis să insereze *ductus Arabicus* corespunzător transcrierii latine în spațiul rezervat de copist pentru aceasta, exact invers ca mai sus (v. n. 14).

Istrandzdaghy'[16] (care se află la 12 ceasuri[17] de Constantinopole {{mai spre Pontul Euxin}} cîțiva oameni care să ia aminte în ce clipă luna nouă se arată vederii lor. Odată ce au văzut-o trei dintre cercetași pornesc pe dată, în mers zorit, spre Constantinopole și grăbesc la Istambol Effendisi ("Judele Constantinopolei"); unul spune că a văzut prima fază a lunii noi, iar ceilalți doi, prin mărturia lor, chezășuiesc cele arătate de primul. Noviluniul fiind astfel dovedit prin mijlocirea a trei martori, Istambol Effendisi trimite, de îndată, crainici prin tot orașul, la orice vreme va fi fost să fie, și orînduiește postul, sau Bairamul. Dat fiind că, fără de trei martori, nu i se va da crezare nimănui, nici măcar Sultanului, că a venit luna nouă; așa se face că am văzut întîmplîndu-se ca unii Muhammedani, chiar dacă se aflau la prînz, mîncînd și bînd, odată ce-au auzit glasul crainicului, <dînd veste> despre începutul postului, să scuipe, de îndată, din gură îmbucăturile și să-și înceapă ajunarea; și, dimpotrivă, la auzul veștii despre începutul Bairamului, <fie> înainte, fie după prînz, își încheie postul și, lăsînd deoparte fățarnica mîhnire pe care obișnuiesc <să o arate>[18], iau vesele și vioaie chipuri și haine. Dar, dacă cerul înnourat împiedică vederea lunii, sau solii, întîrziați pe drum, ajung cu întîrziere în Oraș, se așteaptă în prima și a doua zi, însă în cea de a treia zi se dă deja crezare calculului astronomic, iar norodul – fie că sunt, fie că nu sunt martori care să fi văzut luna – primește poruncă să se abțină de la mîncare și de la băutură. Tot asemenea, nu lasă postul, mai înainte de a fi fost înștiințați de către aceiași oameni asupra apariției lunii noi 'Szevval'. Cu
6 toate că acestea sunt deajuns / spre a-i înlătura Cititorului șovăiala asupra adevărului calculului lui Ricciolus, credem, totuși, că nu este fără de folos să-i dăm și mai multă întărire și prin alte exemple, înafara dovezilor deja aduse. În această privință, sunt de o mare însemnătate acele două memorabile cuceriri, a Constantinopolei și a Insulei Rodos. Despre cea dintîi, Patriarhul Constantinopolei <spune> că a fost cucerită în anul Domului 1453, în ziua de 29 Mai, ziua a 3-a[19], <iar> istoricii turci mai grijulii spun că <a fost luată> de Sultanul Mehemmed al doilea, în anul Hegirei 857, în a 20-a zi a lunii zise 'Dzemaziul ewwel'. Despre Rodos, Creștinii spun că a fost luat de Turci în anul Domnului 1522, în ziua de 25 Decembrie, iar Turcii că în anul Hegirei 929, în a 3-a zi a lunii 'Seffer', și mai adaugă că acest asediu a durat 5 luni: anume, că a fost pus în anul Hegirei 928, în luna 'Ramazan', și că a fost dus mai departe vreme de trei luni din același an – 'Szeval', 'Ziulcaade' și 'Ziulhidze' – precum și în două din anul următor – 'Muharrem' și 'Seffer'; în a treia zi a acesteia

[16] Unul dintre ultimele vîrfuri ale crestei care coboară adînc spre SE din Munții Rhodope în paralel cu țărmul Mării Negre, masiv numit astăzi, în întregime pe turcește, *Yildiz Daglari* ('Munții Stelei'): pe vremuri el purta, cum ne spune și DC (care îi pomenește în *Sistima* (mai jos SRM, mereu citată după pagina originalului rusesc, în ediția arătată la n. 18), p. 180 și denumirea cea veche de *Ioppe),* numele de *Istranca Daglu* ('Muntele Străjii', sau 'Straja'), turcizînd doar pe jumătate numele dat de localnicii Rumeliei (V.C. și D.S.).

[17] 'Ceasul' de drum măsura 2.000 de stînjeni, sau trei mile italienești, deci între 4 și 5 km: deci '12 ceasuri' echivalau cam cu 55 km (D.S.).

[18] Despre *Ramazan* și *Bairam* v., mai pe larg, SRM, ed. V. Cîndea, București, 1987, p. 180-182.

[19] O zi de Marți, de unde și vorba românească despre 'cele trei ceasuri rele de Marți', ale serii căderii Cetății (D.S.).

<din urmă, cetatea> a fost, în sfîrșit, predată. Ca atare, credem că argumentele acestea, înfățișate de noi după Ricciolus, sunt deajuns spre a alcătui un fel de 'canon'.

Un exemplu nu mai puțin ilustru ni-l oferă diploma Sultanului Murad al II-lea, dată către Împăratul Rudolf al II-lea, unde se poate citi atît datarea după Domnul, Mîntuitorul <nostru>, cît și cea după Muhammed, limpede însemnată astfel, în cuvinte precise: "Din prima zi a următoarei luni a lui Ianuarie, în anul 1584 al Domnului Iisus (asupra căruia să se afle harul și ajutorul dumnezeiesc !), care va fi anul 991 al strămutării marelui nostru Profet, ziua a 27-a a lunii Zylhidze." Iar, după tabula lui Ricciolus, anul 991 al Hegirei începe în anul lui Hristos 1583, în 15 ale lunii ale
7 lui Ianuarie, ziua a 3-a, și se sfîrșește în anul lui Hristos / 1584, în ziua de 3 Ianuarie, începe anul 992 al Hegirei[20]. Iar cum luna 'Zylhidze' este ultima a anului Hegirei și este alcătuită din 29 de zile, este vădit că 27 ale lui 'Zylhidze' este prima zi a lui Ianuarie 1584. Așadar, în diploma pomenită amîndouă Erele se află notate fără nici un dram de greșeală.

Socotim că n-ar fi de nici un folos să mai zăbovim îndelung întru împăcarea acestor datări și în compararea lor cu calculul turcesc (pe care îl vom însemna la locurile cuvenite în lucrarea însăși), dat fiind că lucrul acesta îl va putea înfăptui, prin proprie osteneală, și Cititorul cel interesat de el, folosind Tabula astronomică paralelă, pe care o alăturăm, în acest scop, Prefeței. Dacă acelora le vor lipsi unele zile, cerute spre împlinirea anului solar, le va putea vedea cu ușurință după Tabula cronologică...[21]. Așadar, după cum am comparat Era creștină cu cea muhammedană, potrivit acestui tip de calcul, abia dacă mai poate rămînea vreo îndoială, în urma însemnării lor corecte. Dar, înainte de a trece de aici la un alt capitol al expunerii noastre, ne vom strădui să lămurim, în folosul celor ἱστοφιοΦίλων <iubitori ai istoriei>, un anume dubiu, desigur nu unul de mare însemnătate, dar asupra căruia am luat seama că mai mulți istorici, nu de cel mai mărunt rang, au căzut în greșeală.

Primul an al lui **Othman**, al primului Împărat al Turcilor, unii îl așează în anul 1300 după Hristos, ca Leunclavius[22]; alții în 1303, cum socotește Calvisius, după Zacuthus[23] – și unii și alții, de altfel, calculatori foarte ageri ai cronologiei. În această privință, nu le fie cu bănat, spre a cerceta adevărul însuși și a învedera cu rațiuni mai vădite primul an precis al domniei lui Othman, merită
8 osteneala, / socotim, să luăm drept temelie argumentele consemnate, de comun acord, de către aproape toți scriitorii turci, pentru cele mai apropiate <date> următoare – ani, luni și zile.

---

[20] Convertirile din calendarul musulman în datele erei noastre sunt corecte, după stilul Iulian, adică avînd un decalaj de 10 zile în minus față de cel Gregorian, folosit astăzi, în mod prevalent, în lume. (V.C. și D.S.).

[21] După 'Tabula cronologică' a fost lăsat necompletat un spațiu gol, marcat cu un șir de puncte, poate spre adăugirea ulterioară fie a unei referințe (la Leunclavius ?) fie a trimiterii la mai jos (cf. textul latin) (D.S.).

[22] Ioannes Leunclavius, *Annales Sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti,* Frankfurt/Main, 1588, p. 5. Data se se deduce din faptul că Othman a domnit 29 de ani, iar Orchan a luat domnia în 1328 (V.C'.).

[23] Sethus Calvisius, *Opus Chronologicum,* Frankfurt/Main-Emden, 1650, p. 831, aici după istoricul evreu Abraham Zacutus Lusitanus (V.C).

Așadar, este de luat aminte că, după acordul tuturor cronologiștilor, urmașul lui Othman, **Orchan**, a cucerit Brusa, capitala Bithyniei, în anul Hegirei 726, cu puțin înainte de sfîrșitul tatălui său, și că, pe cînd își serba acolo triumful, a fost chemat înapoi de tatăl său, care își trăia clipele din urmă, prin tristă solie. Acesta stingîndu-se [în același an][24], în ziua de 10 'Ramadan' a aceluiași an, la domnie. Se știe însă că, față de 'Muharrem', prima lună a anului Hegirei, 'Ramazan' este cea de a noua lună. Iar Tabula cronologică ne arată că a zecea zi a lui Ramazan a acelui an a căzut în 8 August.

Luînd seama astfel la aceasta[25], scriitorii turci (a căror autoritate se bucură de mare vază la ai lor) susțin într-un gînd că **Othman** a domnit 26 de ani, 3 luni și 10 zile (cu toate că Leunclavius îi atribuie aceluia 29 de ani lunari, sau 28 solari[26] – lucru pe care nu văd de unde să-l fi scos) și că Orchan i-a urmat la domnie în anul Hegirei 726, în 10 ale lui 'Ramazan'. Așadar, luînd începutul anului din ale lui 10 'Ramazan', numărăm, mergînd către înapoi, că, în anul Hegirei 700, în 10 ale aceleiași luni 'Ramazan' sunt 26 de ani împliniți. La fel sunt de scăzut cele trei luni și 10 zile care intraseră în cel de al 27-lea an. Scoatem, prin urmare, cele 10 zile ale lui 'Ramazan' și cele trei luni – adică 'Szaban', 'Redzeb' și 'Dzemaziul achyr' – care corespund lui Mai, Aprilie, Martie și
9 Februarie. Ca atare, suprimînd toți acești ani, luni și zile, fără dram de îndoială / se vădește că primul an al domniei lui Othman a fost anul Hegirei 700, întîia zi a lunii 'Dzemaziul achyr' – care căzuse în anul 1301 al Domnului, Mîntuitorului <nostru>, în ziua a 11-a a lui Februarie, după cum se va vedea și din Tabula alăturată.

Tabula Cronologică a Anului Hegirei 700, care este al Domnului Hristos 1300

	Anul Hegirei 700	Anul lui Hristos	1300	
<Zile>	Lunile Hegirei	Lunile solare		
30	Muharrem întîi	Septembrie	16	
29	Sefer	Octombrie	16	
30	Rebiul evvel	Noiembrie	14	
29	Rebiul achyr	Decembrie	14	
30	Dzemaziul evvel	Ianuarie	12	{{Anul 1301}}
29	Dzemaziul achyr	Februarie	11	
30	Redzeb	Martie	12	
29	Szaban	Aprilie	11	
30	Ramazan	Mai	10	
29	Szevval	Iunie	9	
30	Zylcaade	Iulie	8	
29	Zylhidze	August	7	

[24] Repetiție datorată, desigur, copistului, care a comis o dittografie: se vede că DC va fi scris mai întîi, în ciorna sa, numai *eodemu anno,* precizînd apoi mai bine dala (inerlinear ? marginal ?) (D.S.).

[25] Adaos ulterior, într-un spațiu lăsat anume gol, facilitînd tranziția sintactică. Este posibil și ca scribul să nu fi înțeles nici aici ce sta scris în ciorna lui DC (D.S.).

[26] La locul citat în nota 22 (V.C).

Ia aminte că, în acest an al Hegirei, anul lui Hristos 1301 începe în luna Dzemaziul evvel, a cărei primă zi cade în 12 Ianuarie. Dar s-a dovedit mai sus că Othman a început să domnească în anul Hegirei 700, dintîi a lui Dzemaziul achyr, care este anul lui Hristos 1301, 11 Februarie, cu toate că anul Hegirei corespunde <de altfel> în tabulă cu anul lui Hristos 1300. Deci mai sus s-a tras o concluzie corectă[27]. Și aceasta a fost, pe cîte cred, pricina care pare să-i fi făcut să se poticnească în felul lor de a socoti <și> pe 10 Leunclavius și pe alții.

Iar, în felul acesta, se poate transpune cu ușurință data Hegirei în Era creștină și pen-tru ceilalți ani. De pildă: începutul anului Hegirei 699, care a precedat cel mai îndeaproape primul an al domniei lui Othman, cade, după tabula astronomică, în anul lui Hristos 1299, în 28 Septembrie, ziua a doua. Dar, pentru o mai ușoară înțelegere din partea Cititorului, să înfățișăm întreaga Tabulă:

Tabula Anului Hegirei 699 și al lui Hristos 1299

<Zile>	Lunile Arabilor		Lunile solare		
30	Muharrem 1	a căzut în	Septembrie	28	
29	Seffer		Octombrie	28	
30	Rebiul evvel		Noiembrie	26	
29	Rebiul achyr		Decembrie	26	
30	Dzemaziul evvel		Ianuarie	24	{{Anul 1300}}
29	Dzemaziul achyr		Februarie	23	
30	Redzeb		Martie	23	
29	Szaban		Aprilie	22	
30	Ramazan		Mai	21	
29	Szevval		Iunie	20	
30	Zylcaade		Iulie	19	
29	Zylhidze		August	18	

Așadar, odată dovedit – pe cît se pare, îndeajuns – primul an al domniei lui Othman, cu luna și cu ziua lui, vin spre a fi cercetate, după aceeași metodă, anul, luna și ziua morții lui **Erdogryl**, a tatălui lui Othman. De aceea spunem: De vreme ce anul Hegirei 700, luna 'Dzemaziul achyr', ultima *(sic)*[28] zi au fost primul an și <prima> zi a domniei lui Othman; iar **Hogea Saadi**[29] ne atestă că Erdogryl a murit în anul Hegirei 680 (care începe în anul lui Hristos 1281, 22 Aprilie, ziua a
11 treia) – prin urmare, între primul an al domniei lui Othman / și anul morții lui Erdogryl, inclusiv, se află scurși[30] 19 ani <și> 7 luni, ceeace se dovedește <astfel>: Anul Hegirei 700 începuse în anul lui

[27] De fapt, data exactă a venirii lui Othman la tron nu a fost stabilită cu precizie (V.C.).

[28] Confuzie, aici și mai jos, pentru '**prima** zi' (cf. p. ant.), comisă, probabil, încă din ciorna lui DC și necorectată mai apoi nici de copist, nici de autorul însuși (D.S.).

[29] Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, în lucrarea *Tadj-iit-Tevarih* ('Cununa Istoriilor'), cuprinzînd istoria otomană pînă la sfîrșitul domniei lui Selim I (1520) (V.C).

[30] Formularea latină, mai puțin îndemînatică, lasă impresia scurgerii timpului (de fapt doar a calculului) spre înapoi (D.S.).

Hristos 1300, în 16 ale lunii Septembrie, după cum s-a arătat în prima Tabulă, iar de la ultima (sic) 28 zi a lunii 'Dzemaziul achyr' a anului amintit (despre care am dovedit că este începutul primului an al domniei lui Othman) și pînă în prima zi a lui 'Muharrem' avem cinci luni, care sunt apoi de scos clin ultimul an în care s-a petrecut moartea lui Erdogryl. Așezînd începutul anului în prima zi a lui 'Dzemaziul evvel' dinainte, sunt de înlăturat, mergînd înapoi, anii de pînă la anul Hegirei 680, în care se știe că a murit Erdogryl, după de atîtea ori citatul Saadi. De aceea, spunem că, de la prima zi a lunii 'Dzemaziul evvel' a anului 700, și pînă în prima zi a aceleiași luni 'Dzemaziul evvel' a anului precedent 699, este un an întreg al Hegirei. Și tot așa, iarăși, avem de făcut pînă la aceeași lună 'Dzemaziul evvel' a anului 681 – an care este cel imediat următor morții lui Erdogryl – se adună astfel laolaltă 19 ani. După aceasta sunt de scos din anul Hegirei 680 cele cinci luni care intraseră în anul Hegirei 700, iar restul de 7 luni sunt de adăugat la cei 19 ani socotiți mai sus. Este, dar, vădit că între primul an al domniei lui Othman, luna 'Dzemaziul achyr', și moartea lui Erdogryl s-au scurs (după cum bănuisem) 19 ani <și> 7 luni. Astfel, prin același fel de calcul, sunt de aflat luna a șaptea și ziua din anul 680. Căci, după cum, mergînd înapoi, de la zintîi a lunii 'Dzemaziul achyr' a anului 700 și pînă la anul 681 – adică la anul imediat următor morții lui Erdogryl – am
12 numărat 19 ani ai Hegirei, / tot astfel, de la aceeași dintîi a lunii 'Dzemaziul achyr' sunt de numărat înapoi cele 7 luni (despre care am arătat mai sus că mai rămîn) și de adăugat la anul 680, anume 'Dzemaziul evvel, Rebiul achyr, Rabiul evvel, Seffer, Muharrem, Zylhidze și Zylcaade', care, după Tabulă, corespund cu August, Iulie, Iunie, Mai, Aprilie, Martie și Februarie. Prin urmare, cea de a șaptea dintre lunile rămase va fi Zylcaade a anului 680 al Hegirei; iar dintîi a lunii 'Zylhidze' cade în anul 1281 al lui Hristos, în 11 Februarie (după cum ne-o arată Tabula alăturată), și, ca atare, pomenitul an 680 al Hegirei, ultima zi a lui 'Szeval', vor fi anul și ziua morții lui Erdogryl.

Tabula anului Hegirei 680 Al lui Hristos 1281

<Zile>	Lunile Arabilor		Lunile solare	
30	Muharrem 1.	a căzut în	Aprilie	22
29	Sefer		Mai	22
30	Rebiul evvel		Iunie	20
29	Rebiul achyr		Iulie	20
30	Dzemaziul evvel		Augusti	18
29	Dzemaziul achyr		Septembrie	17
30	Redzeb		Octombrie	16
29	Szaban		Noiembrie	15
30	Ramazan		Decembrie	14
29	Szevval		Ianuarie	3 {{Anul 1282.}}
30	Zylcaade		Februarie	11
29	Zylhidze		Martie	13

Ia aminte că în ultima <zi> a lui 'Zylhidze' se sfîrșește anul 679 al Hegirei, că în prima a lui 'Muharrem' începe anul 680, că în ultima a lui Decembrie se sfîrșește anul 1281 al lui Hristos,
13 iar în prima a lui Ianuarie începe anul 1282. Dar dat fiind că am arătat că 13 cele 7 luni rămase, / care prisoseau peste cei 19 ani ai Hegirei, s-au sfîrșit în ziua întîi a lunii 'Zylcaade', s-a tras prin urmare, încheierea corectă că moartea lui Erdogryl a avut loc în anul Hegirei 680, în ultima zi a lunii 'Szevval', în anul lui Hristos 1282, în 10 Februarie. Odată înlăturată, pe cîte credem, această îndoială, în același chip sunt de aflat și anii (și, de vor fi vreunele, și lunile și zilele) domniei lui Erdogryl, la al cărei început socotim că trebuie așezată, în mod necesar, și moartea lui **Suleiman**[31]. Căci s-a dovedit că moartea lui Erdogryl a avut loc în anul 680 al Hegirei, în ultima <zi> a lui 'Szevval', iar credința istorică, cea îndeobște, ne îndeamnă <a crede> că Suleiman, tatăl lui Erdogryl, s-a înecat în Eufrat în anul 616 al Hegirei. Ca atare, de la moartea lui Suleiman și pînă la moartea lui Erdogryl, inclusiv, se vădește că s-au scurs 64 de ani (cu toate că Iohannes Gaudier vrea, mai puțin potrivit, să fi trecut numai 54 de ani[32]) – dar, fără ca aceasta să ne stea în cale, purcedem acum să cercetăm luna și ziua primului an al domniei lui Erdogryl și ale morții lui Suleiman.

De vreme ce s-a învederat lămurit că Erdogryl a murit în anul 680 al Hegirei, în ultima <zi> a lui 'Szevval', mergînd înapoi, înlăturăm anii scurși între acest an și anul 617 (care urmează imediat după moartea lui Suleiman) și ultima <zi> a lunii Szevval a aceluiași an, și <astfel> se adună 63 de ani. Dar, dat fiind că două luni, adică Zylhidze și Zylcaade, din anul 616 au intrat în anul 617, cele zece luni care mai rămîn din anul 616 trebuie adăugate la viața lui Suleiman și întoarse înapoi, de la 'Zylcaade' către 'Muharrem', numărînd anume: 1. Szevval, 2. Ramazan, 3. Szaban, 4. Redzeb, 5. Dzemaziul achyr, 6. Dzemaziul evvel, 7. Rebiul achyr, 8. Rebiul evvel,
14 9. Seffer, 10. Muharrem, care corespund cu Noiembrie, cu 30 Octombrie, și, iarăși, cu 1 Octombrie, / cu Septembrie, cu August, cu Iulie, cu Iunie, cu Mai, cu Aprilie și cu Martie. Deci ultimul an al vieții lui Suleiman și primul an al domniei lui Erdogryl a fost anul 616 al Hegirei, <începînd cu > 1 Zylhidze, care a căzut în anul lui Hristos 1220, în 6 Februarie – lucru pe care iată-l mai limpede în Tabulele alăturate:

---

[31] După tradiția istorică otomană, pe timpul Sultanului Selgiukid Aliüddin I. Keykubad (1219-1236) , un trib fruntaș de oghuzi, condus de Süleyman Șah, a căutat azil în Anatolia. Respins de Sultan, Süleyman Șah s-a înecat la trecerea Eufratului. Războinicii care nu apucaseră să treacă fluviul, sub cîrmuirea lui Ertugrül, fiul lui Süleyman Șah, s-au întors la Alâüddin, care i-a așezat ca vasali înspre muntele Karaça-Dagh ('Al Căprioarei'), la Apus de Ankara. Cu ajutorul acestui grup de războinici, prin cuceririle lui Othman I. Ghazi, fiul lui Er-tügrul, a luat ființă Statul otoman (V.C).

[32] Iohannes Gaudier, zis 'Spiegel', a fost traducătorul din turcă în germană al *Annalelor Sultanilor Othmani,* cunoscute mai cu seamă prin versiunea făcută în latină (din germană) de Hans Lowenklau, alias Iohannes Leunclavius (cf. n. 22) (V.C).

Tabula anului Hegirei 617 Al lui Hristos 1220

<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare		
30	Muharrem 1. a căzut în	Martie	8	
29	Sefer	Aprilie	7	
30	Rebiul evvel	Mai	6	
29	Rebiul achyr	Iunie	5	
30	Dzemaziul evvel	Iulie	4	
29	Dzemaziul achyr	August	3	
30	Redzeb	Septembrie	1	
29	Szaban	Octombrie	1	
30	Ramazan {și, iarăși}	Octombrie[1]	30	
29	Szevval	Noiembrie	29	
30	Zylcaade	Decembrie	28	
29	Zylhidze	Ianuarie	27	{{Anul 1221}}

Tabula anului Hegirei 616 Al lui Hristos 1219

<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare		
30	Muharrem 1. a căzut în	Martie	18	
29	Sefer	Aprilie	17	
30	Rebiul ewel	Mai	16	
29	Rebiul achyr	Iunie	15	
30	Dzemaziul evvel	Iulie	14	
29	Dzemaziul achyr	August	13	
30	Redzeb	Septembrie	11	
29	Szaban	Octombrie	11	
30	Ramazan	Noiembrie	9 /	
29	Szevval 1. a căzut în	Decembrie	9	
30	Zylcaade	Ianuarie	7	{{(Anul 1220}}
29	Zylhidze	Februarie	6	

Și astfel, trebuie adus în socoteală și anul descălecatului lui Suleiman, care, după autoritatea lui **Neszri**[33], s-a petrecut în anul Hegirei 611; iar că el a murit în anul Hegirei 616, în 1 Zylhidze, s-a văzut deja. Iar Zylhidze este ultima lună a anului arab. Prin urmare, pînă la anul 611 s-au scurs, între timp[34], inclusiv, 4 ani <și> 11 luni; dar, mergînd înapoi, după metodă, de la 1 Zylhidze, în

[33] Mehmed Nețri (m. 1520), în Cronica sa *Djihannuma*, în Partea a VI-a, intitulată *Tarih-i al-i Osman* ('Istoria Dinastiei Osmane'), singura păstrată (V.C). DC îi latinizează adesea numele, pentru a-i da o flexiune latină, sub forma *Neszrinus, -i* (D.S.).
[34] Cf. n. 30.

aceeași lună a anului 612[35] (care a urmat primului an al descălecatului lui Suleiman) se împlinesc 4 ani; adăugîndu-le 11 luni (despre care am mai spus că erau în plus) {este sigur) că primul descălecat al lui Suleiman trebuie așezat, fără îndoială, în anul Hegirei 611, în ultima <zi> a lunii Muharrem (care a căzut în anul lui Hristos 1214, în 10 Iunie).

Tabula anului Hegirei 611 Al lui Hristos 1214

<Zile>	Lunile Arabilor	Lunile solare		
30	Muharrem 1. a căzut în	Mai	12	
29	Sefer	Iunie	11	
30	Rebiul evvel	Iulie	10	
29	Rebiul achyr	August	9	
30	Dzemaziul evvel	Septembrie	7	
29	Dzemaziul achyr	Octombrie	7	
30	Redzeb	Noiembrie	5	
29	Szaban	Decembrie	5	
30	Ramazan	Ianuarie	5	{{Anul 1215}}
29	Szevval	Februarie	2	
30	Zylcaade	Martie	3	
29	Zylhidze	Aprilie	2 /	

Dar, dat fiind că, laolaltă cu vremea descălecatului lui Suleiman, la istoricii turci se
16 pomenește despre năvălirea lui Dzengizchan, și, <cum>, datorită deosebirilor dintre scriitorii creștini în însemnarea anului acestei năvăliri, Cititorului i s-ar putea isca vreo îndoială, socotim că merită osteneala să o înlăturăm și pe aceasta. În primul rînd, vedem că Nicefor Gregoras (despre care ai zice, mai degrabă, <că este> un retor, decît un istoric) amintește în Cartea a 2-a, Capitolul 5[36], că Dzengizchan a coborît de la Hyperboreeni[37] către Marea Caspică în anul lui Hristos 1222, al Hegirei 619 (pe cînd domnea la Greci, la Niceea, Ioan Ducas[38]), Lonicerus în anul lui Hristos 1202, al Hegirei 599[39], Calvisius, în *Cronologicul* său, în anul lui Hristos 1220, al Hegirei 611[40], iar Ricciolus în *Marele Cronologic,* în anul lui Hristos 1212, al Hegirei 609[41].

---

[35] În manuscris, greșit, 610, o posibilă eroare de copist (D.S.).

[36] Nicephorus Gregoras, *Byzantina Historia,* II, 5, ed. L. Schopenus, I, Bonn, 1829, p. 35 (V.C).

[37] Urmînd tradiția antică, în care *Hyperborei* erau un popor fabulos, numit astfel pentru că ar fi trăit 'dincolo de Boreás (= de Crivăț)' -la DC în românește 'în părțile crivățene', Gregoras, citat textual de DC, se referă la popoarele cucerite de Ginghis-han la Nord de Marea Caspică, pînă la fluviile Volga și Kama (V.C și D.S.).

[38] Ioannes al III-lea Ducas Vatalzes, Împărat a Bizanțului între 1222 și 1258 (V.C).

[39] Philippus Lonicerus, *Chronica Turcica,* I, Frankfurt/Main, 1578, p. 7 (V.C).

[40] Calvisius, *op.cit.,* p. 779 (V.C).

[41] Ricciolus, *loc. cit.,* (V.C).

Noi, după obiceiul nostru, urmîndu-i, mai degrabă, pe scriitorii de acasă ai Turcilor, știm în chip statornic – după 'Compendiul istoric' pe care îl publicase în anul lui Hristos 1696, al Hegirei 1108, multînvățatul **Saadi Effendi** din Larissa[42], strîns după cei mai de vază istorici, Mevlana Idris[43], Neszri[44], și Saadi Tadzut tevarich[45], și Peczovi[46], și Hezarfenn[47], și curățat de orice fel de pată, cu dedicație către numele Sultanului Mustafa, fratele și predecesorul actualului Sultan Ahmed, fiu al Sultanului Muhammed[48] – că Suleiman Șah, tatăl lui Erdogryl, a purces, mai întîi, în anul Hegirei 611, care este anul lui Hristos 1214, din orașul Nera, învecinat cu Marea Caspică[49], și, după ce el ajunsese cu Oghuzii[50] săi pînă în ținuturile Asiei Mici, fie în același an, fie în cel următor (lucru de care nu sunt sigur), s-a petrecut năvălirea lui Dzengizchan, iar Suleiman, din pricina cruzimii celor ai lui Dzengiz, s-a tras înapoi către Media[51]. Apoi, după ce pornise iar către Halep,
17 în anul 616 al Hegirei, / și-a sfîrșit viața în Eufrat. Așadar, în temeiul mărturiei acestor istorici, se vădește cu probabilitate că Dzengizchan a năvălit în Asia cu unul sau cu doi ani după Suleiman, adică în anul 612 sau 613 al Hegirei – care sunt cei ai lui Hristos 1215 <și> 1216. Cîntărind acestea cum se cuvine, Binevoitorul Cititor va lua aminte cu ușurință că greșeala altora nu poate învinovăți de neadevăr calculul nostru. Oricum, va rămînea neclintit că descălecatul lui Suleiman trebuie

[42] Sa'adi Efendi, autorul lucrării *Idjmal et-Tevarih* (citată de DC drept *Synopsis historiarum)* a relatat istoria otomană de pînă la începutul domniei lui Mustafa II. El își 'publicase' cartea în formă manuscrisă, dat fiind că prima imprimerie în caractere arabe a fost înființată la istanbul abia în 1728. Asupra lui, v. Franz Babinger, *Die osmanischen Quellen D. Kantemirs*, în *Omagiu lui Ioan Lupaș*, București, 1942, pp. 41-42 (V.C).

[43] Mollahul Idris Bitlisi, autorul cronicii în limba persană, intitulate *Heșt Behișt* ('Cele Opt Raiuri'), relatînd istoria otomană pînă la moartea lui Baiazid II (1512) (V.C).

[44] Cf. n. 33.

[45] Cf. n. 29. Aici și mai jos, DC folosește, ca Orientalii, *Tadzut-tevarih* drept un supranume al autorului (D.S.).

[46] Ibrahim Pecevi, autorul unei *Tarih* ('Cronică') a Imperiului otoman, între anii 1520-1639, de la Soliman Magnificul și pînă la sfîrșitul domniei lui Murad IV (V.C).

[47] Husein Hezarfenn, autorul unei Istorii universale, intitulate *Tenkih-i tevarih-i mülük*, relatînd evenimentele petrecute pînă în anul 1672 (V.C).

[48] Este vorba despre Sultanii Mustafa al II-lea (1695-1703 – detronat), frate cu Ahmed al III-lea (1703-1730), ambii fii ai lui Mehmed al IV-lea (1648-1687) – detronat și urmat mai întîi de frații săi, Suleiman al II-lea (1687-1691) și Ahmed al II-lea (1691-1695) (V.C. și D.S.).

[49] Localitate neidentificată cu precizie (V.C); v. mai jos, n. 66.

[50] Oghuzii sau Turkmenii sunt ramura turcică de Sud, ai cărei războinici au atins, în incursiunile lor, Turkestanul Chinez, hotarele Egiptului și ale Imperiului Bizantin. Sultanii Selgiukizi i-au așezat, ca vasali, în Asia Mică, spre a le apăra provinciile de graniță (V.C. și D.S.).

[51] Ținut al Iranului de NV: după obiceiul geografilor timpului care foloseau cu plăcere denumiri istorizante, DC îi dă și el numele antic, cel al provinciei vechiului Imperiu iranic al Ahemenizilor, moștenitori ai puterii tocmai de la Mezi. Capitala Mediei era denumită în vechea persă, *Ha(m)gmatana* ('Locul de adunare' al mîndrei călărimi medice), Grecii îi spuneau *Ecbatana*, astăzi poartă numele de *Hamadan* (D.S.).

pus sub anul Domnului 1214 (care este cel de al șaselea al domniei lui Theodor Lascaris[52]), iar năvălirea lui Dzengizchan s-a petrecut, după cum am mai spus, fie cu unul, fie cu doi <ani> mai tîrziu.

{{CAPITOLUL II.}} DESPRE NEAMUL ŞI NUMELE TURCILOR

Abia de va fi cineva care să nu știe că, în mijlocul atîtor strămutări de neamuri și preschimbări de Imperii, din înlăuntrurile cele înghețate ale Scythiei[53] au dat buzna, asemeni viperelor, mai multe oștiri. Că, printre acestea, neamul Turcilor a fost unul nu lipsit de vază o dovedesc îndeajuns și cei ce au scris Istorii persane, ca și multvestitul autor al Annalelor othmane, **Tadziut tevarich Saadi Effendi**, și următoarele cuvinte, care par a fi traduse din el în Lexiconul Persan-Turcesc <numit> **Nimetullah**, spre a lămuri cuvîntul, 'Tiurk':

'Chata, vu chutèn, ve deszti Capcziak memlekietinùn Ehlinè dirlèr, anlerùn Camusi ak juzli[54], ve Care Caszli dzieffikiar öldükleri Sebepden Adzem Szairieri mahbublerinè, ber sebebi teszbih Tiurk dirler' – adică: "Cu acest nume sunt numiți locuitorii Regatelor 'Chetei', sau 'Chuten' (ale 'Kitaiei', sau 'Tătariei Mari')[55], care locuiesc în cîmpiile Copczacului[56]. Cum însă, aproape toți, sunt înzestrați cu fața albă și cu ochi și cu sprîncene negre, și nimicitoare (adică 'prin frumusețea
18 lor,' sunt, pentru rivalii lor, / 'primejdioși în dragoste'), toți poeții persani le spun iubiților și iubitelor, prin asemănare, le spun 'Tiurk'. Tot ei sunt Turcii cei demult, {{Zonaras, în Cartea a 14-a, Paulus

---

[52] Theodor Lascaris, Împărat cu scaunul la Niceea (cum Constantinopolea era ocupată de Latini din 1204) unde a domnit între 1208 și 1222 (V.C. și D.S.).

[53] Pentru autorii latini, *Scythia* însemna largul teritoriu cuprinzînd stepele din Nordul Pontului Euxin, al Mării Caspice și al celei de Aral, mergînd pînă spre China de NE și spre India (D.S.).

[54] Față de textul în litere arabe, din transcrierea latină lipsește aici sintagma ve *qara gözlü* ('și cu ochi negri'); de altfel, transcrierea va diferi adesea, în detalii, față de pasajele redate în *ductus Arabicus* (V.C.și D.S.). Pentru controlul pasajelor din Prefață date în *ductus Arabicus* și pentru cel al transcrierii lor latine am beneficiat, pe lîngă sfaturile Dr. Luminița Munteanu, de contribuția Dr. Ioana Cândea-Feodorov la textul și la comentariile publicate, în avanpremieră, în revista 'Manuscriptum' (cf. n. 4). Este de remarcat și faptul că traducerea latină a lui DC nu este întotdeauna fidelă față de textul originar: noi avem însă datoria de a o urma pe aceasta (D.S.).

[55] DC se străduie în întreaga sa lucrare să-și lămurească cititorii contemporani prin observații explicative, adăugate, în ciorna sa inițială, foarte probabil, judecînd după obiceiul pe care îl cunoaștem preabine, fie marginal, fie interlinear (D.S.).

[56] Ramura turcică de Nord, *Qipcak,* numită și a 'Cumanilor', sau 'Polovților', originară din grupul turcie Kimak, care își avea obîrșia în Siberia, pe rîurile Irtîș și Obi, s-a strămutat spre Apus, intrînd în Europa, pe la mijlocul sec. al XI-lea, așezîndu-se între Volga și Dunăre. La începutul sec. al XIII-lea, peste ei se așază asimilîndu-se totuși, un număr de clanuri de origine mongolă, înrudite cu 'Khitanii' din regiunea sino-manciuriană. Așadar, citatul trebuie înțeles, exact: '<foștii > locuitori din 'Kitan', care sălășluiau <acum > în cîmpiile Qipcak (V.C).

Diaconus, în Cartea a 14-a, Cedrenus[57]}}, care, în vremurile lui Heraclius[58], spărgînd stavilele dinspre **Caspică**, au mers cu oaste împotriva Perșilor, chiar dacă sub vicleșug. Iar acest nume de 'Copczaci', propriu, cum am mai văzut, tribului anumite mărturii ale scritorilor persani ne arată că Perșii le dăduseră întregului neam scythic[59], care-i învinsese, după amintita campanie a Tătarilor în Asia, cu **Dzingizchan** drept căpetenie. Astfel, poetul de mare faimă, Șeicul **Saadi**, în Precuvîntarea la **Giulistan**, sau 'Grădina Trandafirilor'[60], cînd își dezvăluie pricinile plecării din patrie (căci era din Chorasan) spune în felul următor:

'Ne danì ki men dèr ecalimî gurbèt
Czýra mzgiarì bikjerdem dizengì ?
Birùn reftem, ez nengì Tiurkian ki didem
Dzihan derhèm uftadè cziu muì zengì.'

Adică: "Oare nu știi (prietene) de ce am zăbovit o vreme pe meleaguri străine ? Am plecat într-aiurea din pricina nedreptăților Turcilor, pe care le-am văzut: se uimește lumea de ele, ca de părul <creț> al unui Etiopian." Tot el, în cele ce urmează, înfățișează pe scurt de tot moravurile Turcilor în aceste cuvinte:

'Heme ademizade budend, li kin cziu giurgian bechunchor ki tiz czengi: Demn merdumi cziun meleki nik mahzar; birun leszkieri cziun hezebrani dzengi.'

Adică: "Toți erau născuți din oameni (fii de oameni), dar asemeni unor lupi însetați de sînge și înzestrați cu ghiare încovoiate: înlăuntru (în Cetate) se purtau frumos, ca Îngerii, împodobiți
19 cu bune / moravuri, dar înafară (de ea) erau (acei Turci) o oștire de lei multrăzboinici." Iar vremea

[57] DC nu cunoștea direct ultimele două surse *(Historia miscella* a lui Paulus Diaconus și pasajul din Σύνοψις ίστοφιῶν a lui Gerogios Kedrenos), ci doar mijlocit, prin 'Επιτομὴ ίοτοφιῶν a lui loannes Zonaras, Cartea a XIV, lucrare pe care o folosise și pentru *Historia Moldo-Vlachica* (v. ediția noastră, București, Editura Academiei, 1983, p. 11), cunoscînd-o în ediția bilingvă a lui Charles du Fresne Du Cange, intitulată simplu *Chronicon*, Paris, I-II, 1687. Dovada afirmației de mai sus ne-o oferă scrierea, în adaosul marginal al lui DC, în care-și întemeia spusele pe autorități recunoscute, a numelui 'Paulus' sub forma, cu început grecesc, 'Πaulus' (D.S.).

[58] Heraclios, Împărat al Bizanțului (610-641). În anul 628, Khazarii, aliați cu Heraclios, au cucerit de la Perși Georgia și Armenia (V.C).

[59] Aici și mai departe, prin *Scyttii*, 'Sciți', autorul denumește istorizant, nu numai această populație iranică, ci și pe Turci și pe Mongoli (V.C).

[60] Pers. *Gülistan.* DC cunoștea și traducerea latină a lui Georgius Gentius, *Musladini Saadi Rosarium Politicum, sive'Amoenum Sortis Humanae Theatrum'*, Amsterdam, 1651 (cf. SMR, ed. V. Cândea, București, 1987, p. 545). Versurile sunt din dedicația cărții *(Laudă Șahului Islamului)* și au fost astfel redate de George Dan, după traducerea directă a Dnei. Șokufé Saidi "Dragul meu prieten, știi de ce anume / Fui pribeag, departe, prin străina lume ? / Am lăsat Turkanul ! Parcă uraganul / Lumea o-ncîlcise:-n păr Etiopianul !". Și, mai jos: "Toți erau ei fiii lui Adam, dar fiare, / Lupi setoși de sînge, cu-ascuțite ghiare. / Îngeri în cetate, blînzi păreau, ca mieii, / Dar ostași afară – leii-paraleii !"] (Cf. Saadi, *Golestan – Grădina florilor* București, 1964, p. 12 (V.C).

în care a trăit el ne dovedește că Poetul acesta nu a descris vreun alt neam decît pe acela scythic al Turcilor, care a venit după Dzengizchan. Căci el însuși mărturisește, la sfîrșitul Precuvîntării sale, în următoarele versuri, că și-a alcătuit acest 'Rozariu' în anul 656 al Hegirei sub domnia lui Ebubekr fiul lui Saadi[61], anume cu 44 de ani înainte de Othman și cu 48 după năvălirea lui Dzengizchan:

'Deran Muddet, ki mera vakt chosz bud,
Zi Hidzret szesz sad u pendziah u szesz bud.'

Adică: "La acea vreme, cînd ne-a venit clipa potrivită (spre a scrie această carte), era (anul) Hegirei al șasesute cincizeci și șaselea."[62]

Acestuia se cade, pe drept, să-i alăturăm, dintre ai noștri, pe **Nicefor Gregoras**, care pomenește, în Cartea a 3-a, Capitolul 2[63], în următoarele cuvinte, că, sub numele de 'Turci', se cuprindeau popoarele supuse lui **Azadin** (cum îi spune el), sau, mai corect, lui **Alaiddin**, Sultanului Iconiului[64]: ἐν τούτοις, τῷ βασιλεῖ γράμματα ἐφίταπαρὰ τῶν Νικαέων, τὴν τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ ἐς τοὺς Τούρκους3 φυγὴν ἀπαγγελ<λ>οντα. <Adică:> "Împăratului (lui **Theodor Lascaris cel Tînăr**, în anul Domnului 1255), ocupat cu aceste treburi, i se dă o scrisoare de la **Niceea**, care îi vestea fuga **Paleologului**[65] la Turci." Iar că acest Alaiddin, Sultanul Iconiei, l-a primit la sine pe Mihail se va dovedi mai jos, aducînd <în sprijin> consimțămîntul aproape tuturor istoricilor.

20 Prin urmare, cum, din cele deja spuse, este vădit că numele de 'Turci' / ajunsese cunoscut întregii Asii, cu mai multe veacuri înainte de domnia lui Othman, și că le fusese dat, mai cu seamă, acelor triburi scythice care veniseră după Dzengizchan și se răspîndiseră aproape prin toată Persia și Asia Mică, ne mai rămîne să arătăm cum de această denumire a trecut, la rîndul ei, asupra Othmanizilor și parcă le-a rămas proprie numai lor.

Suleiman, ctitorul si obîrșia neamului othman[66], Principele orașului **Nera**[67], urmînd a călca pe urmele marelui Dzengizchan, după ce a ieșit din patria sa cu 50 de mii de osteni, floarea tinerimii

---

[61] Atabegul din Șiraz, Abu-Baki ibn Sa'ad ibn Zengi, căruia îi este închinată 'Grădina Trandafirilor' (V.C).

[62] Anul Hegirei corespunde cu anul lui Hristos 1258 (V.C).

[63] *Ed.cit.*, Vol. I, p. 57 (V.C).

[64] V. mai sus, n. 31. (V.C). Vom observa că DC folosește cînd forma *Iconium,-ii,* cînd pe cea *Iconia,-ae,* poate făcînd deosebirea dintre scaunul domniei și numele ținutului (D.S.).

[65] Mai întîi general în armata bizantină, sub împărații Ioan al III-lea Vatatzes (1222-1254), și sub Theodor al II-lea Lascaris (1254-1258), apoi Împărat la Niceea (1259-1261) și la Constantinopole (1261-1282), sub numele de Mihail al III-lea Paleologul. Cîndva suspectat de trădare față de Theodor al II-lea Lascaris, Mihail se refugiase la Curtea Sultanului din Konia (V.C).

[66] V. n. 31. De remarcat, în originalul latin, jocul aliterației din expresia, intraductibilă ca atare în românește, *stirpis sator statorque* (D.S.).

[67] Localitate greu de identificat (cf. n.49): ar putea fi vorba de *Merv* (azi în Turkemnistan), cf. cele spuse de René Grousset, în *L'Empire des sreppes.* Paris, 1939, pp. 301-302, într-o paranteză lămuritoare, comentînd invazia mongolă înspre Khorassan: "Ce fut alors que, d'après la tradition, un clan oghouz, qui nomadisait dans la région de Merv, emigra vers l'Asie Mineure, où les Seldjoukides lui accordèrent des terres et où il jeta les bases de l'Empire ottoman." (V.C).

scythice, supusese întru totul nu numai vecinătățile, ci și tot Azerbaidjanul (<adică> **Media**)[68] și **Syria** de pînă la Alep. După ce fusese purtată solie despre aceste izbînzi la Curtea Regelui **Persiei**[69], i-a fost dat, pe dată, și acestei oștiri numele de 'Tiurk', obișnuit pentru ostașii lui Dzengizchan. Pe lîngă pricina acestei denumiri, pe care am adus-o mai sus din Tadziuttevarich – cu lămurirea din Nimetullah – scriitorii persani mai de seamă mai dau la iveală și o alta, anume urîțenia Scythilor, dacă i-ai compara cu Persanii, datorită căreia numele de 'Tiurk' al preafrumosului neam Copczac de odinioară le-ar fi fost dat lor de poeți <numai> în derîdere.

Odată, însă, împrăștiate, după moartea lui Suleiman, aceste trupe, de vreme ce, în urma năvălirii lui Dzengizchan, mulți Satrapi de-ai Persanilor, care se aflaseră în fruntea Syriei, a amînduror Armeniilor, a Paflagoniei, a Ciliciei, a Mesopotamiei, a Feniciei, a Frygiei[70] și a celorlalte Regate asiatice așezate între Pontul Euxin, Marea Caspică și Eufrat, prinseseră prilejul de a scutura jugul Persanilor[71], Alaiddin, Sultanul Iconiului[72], lesne cel dintîi dintre ei, fie că ai lua seama la
21 bogățiile, fie la / curajul lui, a hotărît să nimicească și rămășițele oștilor lui Dzengizchan, care îi încălcau pămînturile cu neîncetate năvăliri. Dar, cum puterile nu-i erau deopotrivă cu bărbăția, fiind înfînt de aceștia, alungat din Capitală și cu tot regatul pierdut, s-a refugiat la prietenul său, Mihail Paleologul, pe vremea aceea Împărat al Răsăritului, și i-a cerut ajutorul[73]. După ce s-a săvîrșit din viață în acest surghiun, fiul lui, **Melek-Șah** (sau, cum îi place lui Nicefor, 'Moloko'[74]), cel care și-a luat mai apoi numele de **Alaiddin al II-lea**[75], văzînd că nădejdea în care îl legănase

---

[68] Pentru cititorul european, bun cunoscător al geografiei istorice, în special a celei antice, DC explică adesea ce ținut vechi corespundea celui modern (D.S.).

[69] Este vorba de Sultanul Muhammad al Khwaresmului (= al Chorassanului): la începutul sec. al XI-lea, Persia fusese cucerită de Seldjiukizi (V.C).

[70] Potrivit geografiei istorice, folosită adesea ca atare și în vremea lui DC, *Syria* cuprindea toată întinderea Orientului apropiat aflată între Munții Taurus și Marea Roșie, așadar era alcătuită din Syria, Libanul, Iordania și Israelul de astăzi. În continuare, *Armeniae (duo)* erau cele două părți ale Podișului armean, despărțite de Eufrat, formînd astfel două state distincte: Armenia Mare și Armenia Mică. *Paphlagonia* era regiunea situată, în Asia Mică, între Bithyrmia (la V), Regatul Pontului (la E), Frygia (la S) și Marea Neagră (la N). *Cilicia* se afla în SE Asiei Mici, mărginită fiind de Marea Mediterană (la S), Munții Amanus (la N) și Munții Taurus (la E). *Mesopotamia* (gr. = '(Țara) dintre Rîuri' dintre Eufrat și Tigru) cuprindea, în majoritate, vechea Assyrie și Babylonia învecinîndu-se cu Syria (la V), cu Arabia (la S), cu Iranul (la E) și cu Armenia (în NV). *Phoenicia* era, în mare, echivalentă cu Libanul de astăzi. *Frygia* se afla în Asia Mică de NV, la Sud de Bithynia și Nord de Mysia, Lydia și Lycaonia (V.C. și D.S.).

[71] Cucerirea mongolă destabilizase Statul seldjiukid, încurajînd inițiativele de independență ale Guvernatorilor provinciilor pomenite mai sus. Campaniile Cruciaților și conflictele lăuntrice au grăbit deopotrivă destrămarea puterii Seldjiukizilor (V.C).

[72] V. n. 31.

[73] Nu Sultanul Alaiddin I este cel care s-a refugiat la Curtea de la Niceea a lui Mihail al VIII-lea Paleologul, ci Izeddin II Kaykawus, în 1259, împreună cu fratele său, Melekșah, eveniment corect relatat, de altfel, de către Nicefor Gregoras, în pasajul la care trimite DC (cf. n. urm.) (V.C).

[74] Nicefor Gregoras, *ed.cit.*, I, p. 82 (**Μελὴκ** în grecește, *Meleco* în traducerea latină) (V.C).

[75] Alaüddin II Kaykubad (1249-1257) (V.C).

pînă atuncea Paleologul avea să fie zadarnică, după ce în van îndreptase, în mai multe rînduri, rugăminți către Împărat – să i se deie drumul, s-a întors în patrie, scăpînd pe furiș, cu ajutorul Scythilor săi. Alăturîndu-și acolo oștile cîtorva dintre fruntașii Regatului părintesc, pe care-i bărbăția sa îi eliberase, între timp, de sub jugul Scythilor[76], redobîndind întregul ținut pe care îl stăpînise tatăl său, i-a silit pe cei mai mulți dintre vrăjmași să-și plece grumazul sub porunca sa. Pe aceștia, despuiați de arme, așezați pe ogoare, și – spre a-și lăsa gîndurile războinice – orînduiți să se îndeletnicească cu lucrul pămîntului, i-a chemat, laolaltă cu ceilalți țărani din Regatul său, cu numele cel obștesc de 'Turci'. Așa s-a făcut ca acela, căruia i se spunea mai înainte 'Satrap al Perșilor', sau 'Sultan al Iconiului' să fie numit '<Sultan> al Turcilor'.

La aceeași vreme, după ce **Suleiman**, bunicul lui **Othman**, înecîndu-se pe cînd trecea călare rîul Eufrat, fusese scos, pînă la urmă, de ai săi din valuri și înmormîntat lîngă orășelul **Dziaber**[77], învecinat cu **Alepul**, **Alaiddin** al nostru l-a pus în fruntea oștirilor sale pe fiul acestuia,
22 Erdogrul, deja multvestit prin faima însușirilor sale eroice și a faptelor sale, / iar, după moartea acestuia, pe nepotul lui, pe Othman[78], chiar și la o vîrstă mai puțin coaptă. Cum Alaiddin, așa cum ne spun Annalele Turcilor, s-a stins fără de urmași[79], acesta, după ce a fost aclamat ca Sultan prin consimțămîntul tuturora, a hotărît ca acest nume de 'Tiurk' de ocară și urît popoarelor învecinate să fie înlăturat cu totul de lîngă neamul său, și l-a lăsat numai pentru neciopliți și pentru cei de la țară, iar curtenilor săi le-a pus numele de **Othmanli**, adică de 'Othmanizi', și a strămutat scaunul domniei de la **Iconium** la **Neapolis** din Asia <Mică> (pentru ei, **Eniszeh<i>r**[80]), a vrut să fie numit 'Sultan ' nu 'al Turcilor', ci 'al Othmanizilor'.

Dar, după cucerirea unei părți a Europei, ei sunt numiți de către istoricul < >[81] **Saduddin** <'Sultani> ai Grecilor', sau 'ai Europenilor':

'Dilaveráni Rùm Suyfi rudzium rüsum ile ol kaumi girizanè hudzium idùp, bumi szumi ervahlerin, adem zülmatinè ucziuldiler', 'ai Împărăției Grecești sau Turcești'[82] etc.

Iar, după cucerirea Orașului Împărătesc, Sultanul Muhammed[83] a vrut să i se deie titlul de **Rum Padiszahi**: 'Rum Padiszahi, Sultan Muhammed', din același autor.

---

[76] Aici cu înțelesul de 'Mongoli' (cf., mai sus, n. 59) (V.C).

[77] Este vorba de Qal'at Djabar, lîngă Abu Hreira, la SE de Alep, o citadelă arabă aflată pe malul stîng al Eufratului, aproape de locul unde Süleyman Șah s-a înecat în 1231 (V.C). Am corectat eroarea copistului, care scria aici *Baaber*, întemeindu-ne pe p. 37, unde apare, mai corect, *Jaber* (D.S.).

[78] Cf. n. 31.

[79] Alaüddin III Kaykubad (1298-1302). DC îi confundă aici pe cei trei suverani omonimi din Konya (V.C).

[80] Yenițehir (ca și *Neapolis* = 'Cetatea Nouă'), localitate între Brusa (Prusia) și Iznik (Niceea) (V.C. și D.S.).

[81] Aici și mai jos semnele < > arată lipsa inserării duetului arab, deși i se păstrase loc gol în manuscris (D.S.).

[82] Textul turcesc, transliterat și în latinește, dar netradus în întregime, înseamnă: "Acel popor, curajoșii Greci (= Bizantinii), au dat iureș cu săbiile, asemenea stelelor căzătoare. Fugind din țara-le plină de nenoroc, sufletele lor s-au azvîrlit în genuni de beznă." (V.C. și D.S.).

[83] Mehmed Fatih, 'Cuceritorul' (1451-1481) (V.C).

Din aceste pricini, Curtea Othmană nici astăzi nu dorește să i se spună 'Turcească', și nu rabdă această denumire decît acolo unde este vorba de limbă, ca în: 'Tiurkidze billiurmisin ?', "Știi turcește ?" – de vreme ce obiceiul nu îngăduie să întrebi: 'Othmanidze billiurmisin ?', "Știi
23 othmanește ?". Căci aceasta arată eleganța moravurilor, pe cînd, dimpotrivă, 'Tiurkidze' sugerează necioplirea și barbaria în purtări. De aici s-au născut și proverbe: 'Tiurk müddeti umrinde', "Turc de-a lungul întregii sale vieți", sau "Turcul de-a lungul întregii vremi – adică niciodată – nu va ajunge om"[84], adică 'nu va învăța moravurile mai fine ale Othmanilor și va rămînea un necioplit și un îndărătnic'. Lucru pe care **Saduddin** îl susține cu vorbe grăitoare: "Cînd (Sultanul) a purces să se sfătuiască cu Molia Halii[85] în privința creșterii oștirii, s-a ajuns la sănătoasa chibzuință a amîndurora, ca dintre fiii Turcilor țărani să se aleagă unii păstori iuți și îndemînatici și să fie adăugați oastei călare." După cum același istoric, atunci cînd vrea să-l înfățișeze pe Uzun Hasen[86] drept 'un nerușinat și un josnic', îl numește 'Tiurk':

'Ol kiulli tauilin Achmacun, mefhuminè, musadak olan Tiurk Tabjatun czeszmi kiedz binine puszide olup', adică "El însuși (Uzun Hasen), înzestrat cu o natură turcească, chiar dacă acest lucru era ascuns, îi dezvăluia celui care-l privea pieziș dreptatea proverbului: 'Tot lunganu-i nătîng, tîmp.'"

'Tiurk ademisidur Hakin Othmanli ile Conuszmisz Adem aresindè perverdè olmysz', adică "Este un ins turc, anume un țăran din Asia, dar trăit laolaltă cu Othmanii, crescut și educat printre oameni."

Un astfel de om îl descrie și altfel *Cronica* lui Saduddin, în aceste cuvinte: 'Bu perverdei
24 Asitani rastan muvazi Othmani veberavurdei dergiahi haszemet / penahi Sultani', adică "Acesta este un discipol al Curții Othmane, care îi încurajează pe cei de treabă, iar el este crescut (sau educat) la înalta Poartă a Împărăției, care este un lăcaș al măreției și al puterii." își va da, cu ușurință, încuviințarea la cele spuse oricare dintre Europenii care va fi avut o fie cît de modestă cunoaștere a Curții Othmane și va fi învățat cîtuși de puțin uzul vorbirii de la Curte.

Abia de șovăi dacă ἱστοριοφίλῳ <iubitorului de istorie> care va citi acestea i se va isca vreo îndoială, odată ce va vedea că la cei mai mulți geografi, și vechi și noi, Turcilor sau Turcomanilor li se atribuie drept vatră 'Tiurkistanul', ținutul așezat între **Tătarii Gagatai**, și **Chinezi**[87]. Dar, tot după cum **Turcii** și **Turcomanii** sunt confundați printr-o cumplită eroare, tot astfel și **Tiurkistanul**

---

[84] Transliterarea latină a tc. *Türk cem 'a zamanda adem olmaz* a fost omisă (din lipsă de spațiu ?) (D.S.).

[85] Discuție purtată de Mehmed al II-lea. Planul înființării unor noi corpuri de oaste, formate însă, îndeosebi, din prizonieri creștini convertiți la Islam, a fost propus Sultanului Murad I de către Marele Vizir Candarli Kara Halil Hayreddin și de Molla Rüstem din Konya (V.C).

[86] Uzun Hasan (1466-1478) era căpetenia confederației de triburi Ak-Koyunlu care a dominat Armenia, Persia și o parte a Iraqului (a doua jumătate a sec. al XV-lea), aflîndu-se în conflict neîncetat cu Imperiul Otoman (V.C).

[87] *Türkistan* era numele turcie dat regiunilor din Asia Centrală situate între Marea Caspică, Siberia, India, Tibet și Mongolia, separate, în sec. al XIV-lea, în Turkestanul Apusean și cel Răsăritean (= Turkestanul Chinez de mai tîrziu). DC le localizează între Kara-Kitai (regiunea Ili, la S de Lacul Balkhaș), ocupată de Mongolii Djaghatai.

le este atribuit amîndurora printr-o greșeală nu mai ușoară, respinsă de însuși **Saadi**, autorul cel mai îngrijit dintre cei ai Othmanilor, cîtă vreme susține în termeni preciși că Principii care i se alăturaseră lui **Timurleng**[88] <venind> din Provinciile chineze și își uniseră armele cu el împotriva Imperiului Othman veniseră din 'Tiurkistan':

'Chanani Türkistan den igirmi namdar szehriarol sitemkiare jaru javer olup imdad mevkufinde kyiam, ve askiergiahi Tymurde zarb chyiam ittiler', adică "Dintre Regii Tiurkistanului, douăzeci de Principi vestiți după faimă s-au întovărășit să-i dea ajutor acelui tiran și se alăturaseră lui **Tymur** cu oștile și își așezaseră corturile în tabăra aceluia". Iar că Turcii au descins din neamul **Oguzilor**, cel mai nobil printre Tătari, o vom arăta mai jos, unde vom avea de vorbit despre obîrșia stirpii alioth/manice. Iar **Turkmenii**[89], al căror Principe le este dat și mazilit, și pînă astăzi, de către Împăratul turcesc, după placul lui, ei rătăcesc fără sălașuri statornice și, purtați în căruțe, în care și pe cămile, sub corturi numite **'oba**[90]', își întind cîmpurile printr-o parte a **Armeniei Mari** – care era, odinioară, **Assyria**[91] – pînă la Erzerum; acest ținut mai este numit și acum de unii scriitori creștini 'Turcomania', sub un nume necunoscut Annalelor turcești. Anume, toți vechii istorici și geografi turci obișnuiesc să îi dea Armeniei Mari un nume sinonim cu al nostru, **Ermenyei Kiubra**, iar Armeniei Mici; **Ermenyei Sugra** – ceea ce este o dovadă îndeajuns de puternică asupra faptului că Turk<o>manii' nu sunt băștinași în acel ținut, ci venetici. Desigur, ei mărturisesc, cu toții, religia Muhammedană, dar, din lipsa locuințelor, nu țin mai multe dintre poruncile Coranului, ca, <de pildă>, numărul de cinci rugăciuni pe zi, <sau> acoperirea sub văl a sexului slab. O anumită parte din acest neam a fost silită să se strămute din **Asia** în **Europa** sub Sultanul **Murad al IV-lea**[92], și i s-au împărțit cîmpii între Munții **Haemus**[93], numiți astăzi de Turci **'Czenge'**[94], de la tîrgul

[88] Timur, poreclit Lenk (Leng = 'Șchiopul'), numit adesea de Europeni 'Tamerlan' (1336-1405), cuceritorul mongol coborîtor din Gingis-chan (V.C).

[89] Populație turcică din Hanatul Turcilor Apuseni. Aduși în Persia de Selgiukizi, Turcmenii au rămas nomazi, fiind dominați, succesiv, de Mongoli, de Timurizi și de Uzbeci, și jucînd un rol politic în sec. XIV-XV ca suzerani ai Armeniei și ai Persiei, prin cele două confederații de triburi – Kara-Koyunlu și Ak-Koyunlu (V.C).

[90] Tc. *oba*, 'cort mare', cu mai multe despărțituri interioare, folosit de populațiile nomade (V.C).

[91] Asimilare prea largă, datorată manualelor de geografie istorică, unde se pomenea despre întinderea puterii lui Tigran cel Mare: de altfel, Assyria nu se afla, desigur, cuprinsă în Armenia, situată mai la Nord de ea, în ținuturile de munte. Erzerumul este un oraș situat în NE Anatoliei, asupra căruia DC revine adesea (V.C. și D.S.).

[92] Posibilă eroare de copist, dacă nu a fost vorba de o tulburare de memorie a autorului însuși (D.S.): el se referă, de fapt, nu la vremea Sultanului Murad al IV-lea (1623-1640), ci la cea a lui Murad al II-lea (prin 1263-1264), cînd au avut loc primele strămutări ale Turcilor încreștinați din Anatolia în Rumelia și pînă în Balcani și în Dobrogea (V.C).

[93] Numele antic (grecesc > latinesc) al Balcanilor, care despart Tracia propriu-zis´ dc provinciile moesiene (V.C).

[94] Te. *çenge*, "hibrid, corcit". De aici, o seamă de populații socotite 'nici – nici', adică altceva decît cei dimprejur, au putut primi, în timp, numele de 'Ceangăi' (D.S.).

Aetos[95], nu lipsit de faimă la poalele Haemusului și pînă la **Filippopole**[96]. Ei mai trăiesc și acum acolo, după obiceiul neamului lor, sub corturi, își cultivă ogoarele dar sunt, totuși, cu mult mai îngrijiți și mai șlefuiți decît cei din Asia. Dar nu aflăm pe nici unul dintre istoricii acestui popor care să fi încercat, măcar, să-și dea cu părerea cum că neamul acesta ar fi stat vreodată la obîrșia
26 celui turcesc de astăzi: afară doar de faptul că ei sunt tot aceia, / care au fost, cîndva, sub domnia lui Alaiddin, și că, după moartea lui, i s-au supus lui **Othman**, primului Sultan al Aliothmanizilor – lucru despre care se va vorbi mai pe larg în Capitolul următor. De aici conchidem pe drept că această părere, potrivnică celei comune, se întemeiază mai degrabă pe nepriceperea Europenilor în privința limbilor orientale și pe echivocul numelor înseși, decît pe vreun adevăr de fapt.

{{CAPITOLUL III.)) OBÎRȘIA STIRPEI ALIOTHMANICE.

Pare a fi <o trăsătură> aparte a celor mai vestite stirpe din lume de a avea o obîrșie nesigură sau fabuloasă. Dacă depănăm începuturile celor mai de seamă neamuri de la Greci, Perși sau Romani, ce vom afla, afară de eresuri și de părerile bune de luat în rîs ale poeților despre nașterea acelora ? ! De-o parte, vei vedea Semizei și Eroi pogorîtori din cer pe pămînt, ἀπάτορες și ἀμήτορες <fără de tată și de mamă>, născuți din creieri și din coapsă[97]. De alta, vei zări întemeietori ai stirpelor hrăniți de lupoaice, de cățele sau de albine, zămisliți de balauri, născuți din Hammon[98] – și sute și sute de alte <povești> de aceeași speță. Trec sub tăcere vedeniile din vis și alte multpomenite prevestiri ale viitoarei măriri, butucii de viță răspîndind mlădițe din părțile firești ale mamei <eroului>, ancorele și săbiile înfierate trupului, ca niște stigmate, imaginea unor inele apărută în vis, acvilele așezate pe culmea <acoperișului> casei, sau trecînd în zbor peste jertfele arderii de tot[99] – pe care, de le-am lua în seamă pe toate, am depăși hotarele cuvenite unei Precuvîntări.

---

[95] Aitos, așezare din Bulgaria Răsăriteană, la S de Kamobatska-Aitoska Pianina, pe direcția Sofia-Burgas, menționată, în 1488, sub numele de 'Aidos' (V.C).

[96] Gr. Φιλιππόπολις, azi Plovdiv (după numele tîrziu antic de *Pulpudeva*, dat după Împăratul Filip 'Arabul'), în Bulgaria Centrală, pe Rîul Marița (V.C. și D.S.)).

[97] Athena s-ar fi născut din țeasta lui Zeus, țîșnindu-i, cu tot cu armele ei, din creieri, iar Dionysos ar fi fost purtat, ca făt, în mușchii coapsei marelui zeu ceresc, după fulgerarea maicei sale Semele (de fapt o κεραύνωσις χυ ρολδε cu rol de ἱερός γάμος între Cer și Glie 'coapsa' fiind un eufemism genital). Grecismele din text sunt indicii de sursă (D.S.).

[98] Referirile ne poartă la diverse legende ale 'originilor sacre': Romulus și Remus, alăptați de lupoaică, Zeus hrănit de albine (semn al regalității), Alexandru Macedon născut din împreunarea lui Zeus-Hammon (prefăcut în balaur) cu mama sa Olympia etc. (V.C. și D.S.).

[99] Identificarea tuturor surselor acestor imagini rămîne de făcut: de pildă, vița de vie izvorînd din Mandane, mama lui Cyrus cel Mare, și cuprinzînd lumea, vine de la Herodot (I, 108), acvila coborînd pe casă era un semn al regalității viitoare, semnele din naștere, cu cît mai 'războinice', erau cu atît mai promițătoare etc. (D.S.).

De vreme ce acestea au avut loc la cele mai rafinate și civilizate popoare de pe lume, ce-ai putea crede că s-a petrecut la barbari și la cei lipsiți de podoaba civilizației și a culturii ?! Și, cu
27 toate că spre începutul acestei Împărății, mulți din istoricii de prea puțin preț / ai Turcilor au țesut povestiri mai degrabă fabuloase și neașezate pe nici o temelie a adevărului, cum este istoria numită **TevarichiAli Othman**[100] (din care par a-și fi luat cronologia Othmanilor și nu puțini dintre scriitorii creștini), deloc acceptată de Turcii înșiși, precum și mulți alți palavragii de aceeași speță[101], împotriva cărora se dezlănțuie cu tărie **Tadziut Tevarich**, în aceste cuvinte:

'Tevarichy Othmanije tedvinine tesaddi iden baz Etraki bi idrak', adică "Destui istorici turci proști s-au sumețit să adune și să aștearnă în scris istoria othmană"; lucruri care sunt respinse de cei mai învățați drept false și născocite: tot astfel, citim cum alții scot nașterea și creșterea Împărăției turcești din apusul stăpînirii tătărești, iar alții din strîngerea unei cete de tîlhari; pe foarte puțini, însă, îi vedem a fi aflat adevărata obîrșie a stirpei care este astăzi stăpînă pe sceptru.

I. Iar aceia care arată că Imperiul turcesc și-a cîștigat creșterea în apusul celui tătăresc, spre a nu părea că susțin acest lucru fără motiv, deapănă un lung șir de Chani Tătari, dar nu sunt de acord nici în calculul anilor, nici în istorisirea însăși.

Nicefor Gregoras arată[102] că Dzingizchan, pe care îl numește Σιϐζιχάν, a apărut către anul Domnului 1222 (mai corect 1216, căci am arătat mai sus că el s-a înșelat în privința acestei datări)[103], pe cînd domnea la Greci Ioan Ducas[104]. El istorisește că, la moartea lui, acesta a lăsat doi fii[105],
28 anume pe Χαλαός / și pe Τελεπουγᾶς[106]; că cel dintîi, părăsind către Miază-noapte Marea Caspică

---

[100] DC se referă la cele mai vechi Cronici anonime otomane, cu titlul comun *Tevarih-i al-i Othman*, cărora le opune lucrările ulterioare, ale unor cronicari binecunoscuți (V.C).

[101] Invectiva l-a făcut pe DC să-și piardă, în ciornă, cursul frazei și al apragrafului, care merge, merge, și se reia mai degrabă aproximativ prin *Ita* de mai jos, care nu-i răspunde exact lui *quamvis* de la început. (D.S.).

[102] N. Gregoras, *ed.cit.*, II, 5, p. 35-36, unde apărea forma **Σιτζισχάν** (V.C).

[103] *Djingis-chan*, al cărui nume pare a fi însemnat 'Han universal', a fost recunoscut drept căpetenie a Mongolilor în 1206, iar pînă în 1218 a întreprins campanii de cuceriri și de consolidare a puterii sale în China de Nord și în Turkestanul Răsăritean. Invadarea Khwarezmului și asaltul lumii islamice încep abia în 1221. Gregoras pare a fi avut în vedere campania Mongolilor împotriva Persiei, iar DC se referă la data la care ei se învecinau deja cu Khwarezmul (V.C).

[104] V. n. 38.

[105] Ginghis-han a avut patru fii, cărora le-a împărțit Imperiul mongol încă din timpul vieții: lui Tolui – Mongolia Orientală; lui Ögödai – ținutul dintre Lacul Balkhaș și Munții Altai; lui Djaghatai fostul stat Kara-Kitai (în ținutul Ili); lui Djöci (iar, după moartea lui, în 1227, fiului acestuia, Batu-han) – Siberia apuseană de pînă la Marea Caspică.

[106] Nume fanteziste, dacă nu corupte, ale unor generali ai fiilor lui Ginghis-han. Recucerirea Persiei (aflată sub dominația Khwarezmului) i-a fost încredințată de Ögödai (ales Mare Han) noyanului Ciormakan, care (în 1230-1231) l-a învins pe suveranul Khwarezmului. Djelal-ed-Din, ocupînd și părți din Armenia Mare, din Azerbaidjan și toată Gerogia. Urmașul lui, noyanul Beidjan, a împins cucerirea pînă la sultanatul selgiukid al Konyei, Mongolii devenind astfel vecini ai Imperiului Bizantin. Cucerirea mongolă din Europa a fost condusă doar nominal de Batu-han, iar efectiv de noyanul Siibotai, care, între 1236-1242, a cucerit

și fluviul Iaxartes[107], a coborît prin Asia Mică; iar că al doilea, după ce și-a așezat bine domnia, a trecut către Miază-zi, peste crestele Caucazului și Marea Caspică, și și-a purtat tabăra prin ținuturile Sauromaților[108] și ale Massageților[109], aducîndu-le sub puterea sa nu numai pe acestea, ci și toate popoarele care sălășluiesc lîngă mlaștina Maeotidei și lîngă Tanais[110]. Lonicerus[111], care leagă expediția Tătarilor de anul Domnului 1202, pomenește că acesta, după răsturnarea Regatului Inzilor[112], a întemeiat Împărăția Tătariei Mari și a domnit 12 ani[113] în Asia. El vrea ca acestuia să-i fi urmat fiul său Hocatan[114], iar acestuia Magiuzchan[115], care să le fi răpit Creștinilor Antiohia, în anul Domnului 1260[116]. După moartea lui Magiuzchan, să fi domnit Helio[117], iar după acesta, către anul Domnului 1280, Abusaga. Că acestuia i-a urmat Tanagodor[118], care, primind credința creștinească, să fi vrut să poarte numele de 'Nicolae', iar apoi, recăzînd în vechea lui superstiție,

---

tot întinsul dintre stepele Kypciakului, Rusia Sudică, Ucraina, Silezia, Ungaria și Țările Române, pînă la portul Cattaro (Cotor) de la Adriatica. Moartea lui Ögödai în 1243 și lupta pentru succesiunea lui l-au făcut pe Batu să se retragă la gurile Volgăi, în centrul Hanatului Kypciak. Gregoras se referea la aceste două mari expediții (V.C).

[107] Fluviul Syr-Daria (la obîrșia lui numit Narýn), care se varsă în Marea de Aral (V.C).

[108] Toate denumirile sunt istorizante: Sauromații (nume grecizat pentru 'Sarmați') fuseseră un neam iranic nord-pontic – aici e vorba, de fapt, de populații tucice din ramura kypciak (D.S.).

[109] Massageții fuseseră, în Antichitate, tot o ramură a Iranului exterior, trăitoare între Aral și Caspică: ei îl învinseseră cîndva pe Cyrus al II-lea, cel Mare. Acum teritoriul lor era ocupat de triburi turcice (D.S.).

[110] *Palus Maeoti(di)s* era numele tradițional, latinizat, al Mării de Azov, iar *Tanais* era Donul (D.S.).

[111] Philippus Lonicerus, *Chronicorum Turcicorum* Tomus I. Data de 1202 ar corespunde ostilităților dintre Ginghis-han și suzeranul său de atunci, Wang-han, căpetenia statului keraït, care aveau să ducă la independența și la unificarea Statului mongol dar informațiile lui Lonicerus sunt, în ansamblu, sumare și inexacte (V.C).

[112] Ginghis-han nu a atacat India Afară de cazul unei confuzii între 'Regatul Keraïților' și 'Regatul Naimanilor', Lonicerus se referă la cucerirea bazinului Gangelui (1192) și la întemeierea Sultanatului de la Delhi (1206) de către Afgani (V.C).

[113] Era vorba de fapt de 21 de ani (1206-1227) – ceea ce ar putea denota o simplă intervertire de cifre (V.C).

[114] Sub numele deformate citate de Lonicerus așa cum le aflăm, de altfel, și în Cronicile arabe și france ale timpului, pot fi identificați o seamă de suverani ai Statului moștenit de Djaghatai (= *Hocatan)* în Asia Centrală și în Persia (1227-1242). Lumea mongolă cu care se aflau în contact Europenii, prin Orientul Apropiat, era cea în care istoricii lor căutau antecedentele Imperiului Othman (V.C).

[115] Probabil Yissu-Mangu-han (1246-1252), fiul lui Djaghatai (V.C).

[116] Mongolii au avut un aliat în Principatul Antiohiei, cucerit de Sultanul mameluk Baibars în 1268 (V.C).

[117] Yissu-Mangu l-a avut ca predecesor și ca succesor pe Kara-Hulagu (1242-1246, 1252), dar Lonicerus pare a se referi la celălalt Hulagu, la fratele Marelui han Mongka (în turcă Nangu). Acest Hulagu a cucerit, între 1256 și 1259, Bagdadul și Syria, dar, pierzîndu-le în urma campaniilor Sultanului mameluk Baibars, s-a mulțumit apoi cu guvernarea Persiei (V.C).

[118] Tekuder (1282-1284), fratele și succesorul lui Abaka. Botezat în credința creștină nestoriană, el a trecut, mai apoi, la Islam, luînd numele de Ahmed I. I-a urmat Arghun, fiul lui Abaka (1284-1295) (V.C).

'Muhammed'. Stingîndu-se acesta, să fi luat sceptru Battus, sau Baydo[119], căruia i-a smuls domnia Casan, fiul lui Argon[120], care să fi ocupat toată Syria, către anul Domnului 1310. Că, înfine, lui Casan i-ar fi urmat Carabadag, sub care s-a prăbușit Împărăția tătărească din Asia[121] și a fost înălțat Othman. Iar, sub acest șir al Regilor tătari, Lonicerus adună 108 ani[122], alții 98.

Dar, și dacă trecem cu vederea faptul că toate numele care au fost înșiruite pînă acum sunt
29 întru totul necunoscute și străine limbii și istoriei turcești, este totuși un lucru stabilit între toți cei/ care au lăsat în scris istorii ale neamurilor răsăritene, că Principii tătari[123], urmașii lui Dzingizchan, au fost învinși și nimiciți de către Regele Persiei Ebubekir, fiul lui Saadi, nepotul lui Zengi[124], în anul Hegirei 656, al Domnului 1258, care este cel de al 44-lea dinainte de primul an al domniei lui Othman, și că provinciile răpite Regatului persan i-au fost alipite din nou, în afară de cele pe care le stăpîneau unii Satrapi, care își dobîndiseră libertatea prinzînd prilejul potrivit prin acea campanie a Tătarilor între care se aflau, nu de cel mai mic preț, mai sus amintitul Alaiddin, Sultanul Iconiului, și Suleiman, bunicul lui Othman. De aici se vădește limpede că stăpînirile Tătarilor {{din Asia}} au fost răsturnate de către Persanii înșiși, cu mult înainte de începuturile Împărăției Othmane, și, ca atare, aceasta nu a putut să-și tragă obîrșia din acelea.

II. Mai sunt și alții printre istoricii creștini, care, poate din pizmă, susțin că Othman, primul Împărat al Turcilor, ar fi fost un ins foarte puțin înstărit și că, după ce și-a strîns o oaste de tîlhari și din ucigași, s-a ridicat, mai întîi pe ascuns, apoi cu război pe față, împotriva vecinilor săi, și că i-a copleșit pe toți, atît pe cei din neamul său, cît și pe cei din celelalte prin silnicie și cu vicleșug. Acestei păreri – deși socotim că ea nu duce lipsă de a fi combătută, ca una care se va prăbuși de la sine, odată arătată adevărata obîrșie a acestei stirpe – nu va fi totuși fără folos să-i punem împotrivă autoritatea lui Laonic Chalcocondil, aproape singurul istoric dintre Grecii pe care îi avem asupra faptelor turcești, care să merite crezare: acesta, în Cartea I[125], afirmă că Othman, primul Împărat al

---

[119] Baidu (Aprilie-Octombrie 1295), nepot al lui Hulagu, urmaș al fratelui acestuia, Gaikhatu (1291-1295) (V.C).

[120] Ghazan (1295-1304), fiul lui Arghun. A ocupat Syria, pentru scurte perioade, în 1299-1300 și în 1303 (V.C).

[121] Pentru a explica trecerea puterii de la Mongoli la Otomani, în Anatolia, Lonicerus părea a se referi la Sultanul selgiukid Alaüddin III Kaykuhad (v. p. 22 și n. 79). Este adevărat că dispariția puterii selgiukide și retragerea suzeranilor mongoli spre hanitul Persiei au creat condițiile ascensiunii Turcilor otomani. Dar 'Împărăția tătărească din Asia' (= din Persia) a mai durat cîteva decenii, tot mai slăbită de continue lupte pentru putere, pînă la cucerirea întregului Iran de către Timuleng (1393) (V.C).

[122] *Loc. cit.*

[123] DC nu contesta realitatea evenimentelor de istorie mongolă (așa cum credea Tindal, care parafraza cu totul greșit "acești pretinși Regi tătari... cu totul necunoscuți istoricilor turci"), ci, dimpotrivă, Principele căuta să supleeze din izvoare europene lacunele cronicilor othmane, întemeindu-și astfel argumentul că Turcii othmani erau succesorii Sultanilor selgiukizi, iar nu ai Hanilor mongoli (V.C).

[124] Abu Bakr ibn Sa'd ibn Zengi, Atabeg al Farsului (1226-1260), cel căruia poetul Sa'adi i-a dedicat operele sale *Bustan* și *Gülistan*, unde meritele sale politice și militare erau mult exagerate. De fapt, Abu Bakr a fost, pe rînd, vasalul Hanilor Ögödai și Hulagu, păstrîndu-și tronul numai grație supunerii sale preaplecate (V.C).

[125] Laonicos Chalcocondylas, **'Απόδειξις ἱστοριῶν**, I, Praef.., ed. Im Bekker, Bonn, 1843, pp. 9-12 (cf. trad. rom. V. Grecu, București, 1954, pp 30-31) (V.C). DC vroia să trimită la capitolul exact, dar, negăsindu-l în notițele sale, i-a șters mențiunea din manuscris (cf. n. 2 la p. 29 a textului latin) (D.S.).

Turcilor, și prin tatăl său, Erdogrul, și prin bunicul său, Suleiman, a fost, printre Turci, atît ilustru
30 prin neamul său, cît și vestit prin însușirile sale. /

III. Sunt alții care au o părere ceva mai cinstită despre o stirpe atît de însemnată și admit despre ea că se trage din multvestita spiță printre Tătari a Oguzilor, dar, trecînd peste Șah-Suleiman, adevăratul ei autor, Principele Nerei, înghesuie mai multe alte denumiri de stirpe, necunoscute Annalelor turcești – de pildă 'Evrenesii' sau 'Ebrenensii', 'Tura-cambii' sau 'Turacanii', 'Mihalogli' și 'Malcoczigli' etc. etc.[126]

Nu ne amintim însă nici ca, dintre acestea, numele 'Evrenesiilor' sau 'Ebrenensilor', ale 'Thuracambilor' sau 'Turacanilor' să aibă vreun înțeles după etimologia lor, nici să se afle vreun istoric al acestui neam, în afară de **Evrenos**, sau – cum citesc cei mai mulți – **Ornusbeg**, căpetenie de armată sub **Murad I.** și primul care să fi fost numit 'Principe' pe grecește, după cum se va vedea la locul său, în șirul istoriei[127]. Mai este pomenit și un anume 'Ornus' într-o lucrare plină de eresuri, numită **Sireti Behram**, pe care o citesc de obicei prin cafenele în zilele Ramazanului; și anume că el a fost **Cahreman** cel uriaș, și că a trăit cu multe veacuri înainte de Muhammed, adică pe atunci, pe cînd credincioșii îl recunoșteau doar pe **Haziret Ibrahim** ('Abraham')[128] drept singurul ales al lui Dumnezeu și Profet.

Este cît se poate de sigur că <neamurile> din spițele Mihaloglenilor și Malcoczoglenilor, cu toate că < sunt cunoscute>[129] între Turci, sunt totuși de particulari, și nu atît de vechi. Căci părintele dintîi al primei, Kiose-Michal[130], despre care istoricii turci susțin că era de neam din Trapezunt și legat prin sînge cu Comnenii, iar că, după ce l-a părăsit pe Hristos, s-a refugiat la ei, a fost în floarea vîrstei[131] mai apoi, sub Orhan, lucru pe care îl dovedește podul de piatră ridicat de

---

[126] Stirpele menționate sunt cele patru dinastii de bei ai akîngiilor, ai corpurilor de avangardă ale armatei otomane din regiunile europene ale Imperiului: Evrenosogullari ("fiii lui Evrenos-bei"), cu baza în Albania și în Dalmația; Turahanogullari, în Moreea; Mihalogullari, în Bosnia și Serbia; Malcoçogullari, la Silistra. Primii trei erau creștini convertiți. Akîngiii au decăzut, iar corpul lor de trupe a fost desființat după înfrîngerea de la Călugăreni, din 1595 (V.C).

[127] Evrenos-bei Ghazi, sau Ornus-bei, creștin convertit la Islam, vestit comandant de oști sub Murad I și Baiazid I, participant la campaniile din Balcani și din Țara Românească (cf. I, III, 8; I, IV, 2 și 4, precum și n. (e) la acestea). Dar primul Beglerbeg al Rumeliei a fost Lala Sahin-Pașa (V.C).

[128] *Hazret* este titlul de 'Excelență' folosit pentru Profet *(Hazret Peygamber)* și pentru primii Califi. Biblicul Abraham ocupă un loc de seamă în tradiția Islamului, ca *Hanif Müslim*, 'întemeietor al religiei lui Ibrahim' (cf. *Coranul*, II, 118 și urm.; III, 60 și 84 etc.) (V.C).

[129] Copistul n-a înțeles bine ciorna lui DC, pierzînd cîteva cuvinte, pe care le-am suplinit fără greutate (D.S.).

[130] DC însuși a corectat, mai apoi, *Kiose-Michal* (= 'Michal cel Spîn') din *Michal-oglu* (D.S.). Mihal-bei Ghazi era un Creștin convertit la Islam (în 1313), comandant de oști sub Othman și Orhan. Cf. I, III, 8 și n (c) (V.C).

[131] Lat. *floruit* duce mai departe tradiția mai veche a datării după 'mijlocul vieții' ('nel mezzo del cammin di nostra vita', va spune Dante), plasat la 40 de ani, după un calcul de limită al vieții socotit, în mod normal, pînă la 80 de ani.

31 fiul sau nepotul lui la Adrianopole, peste rîul **Tundze**[132], / numit și astăzi, după întemeietorul lui, **Michalogli kioprisi**, adică 'Podul lui Michalogli'[133]. De aceeași obîrșie este și spița Malcoczoglenilor, despre al cărei întemeietor Turcii sunt de părere că, <fiind> de neam bulgăresc sau sîrbesc[134], a venit la Turci după ce a lăsat credința creștinească, iar numele de 'Malcoczogli' nu se aude decît în cîntecele prin care obișnuiesc să sărbătorească faptele bărbaților de seamă, dar, la istorici, este trecut cu totul sub tăcere: {s-a aflat în floarea vîrstei[132] sub Muhammed, cuceritorul Constantinopolei}[136].

IV. Apoi, chiar și în înfățișarea stirpii **Oguzilor**, unii plăsmuiesc niște nume atît de necunoscute, încît pînă și barbarilor le-ar putea părea, pe drept cuvînt, barbare: anume 'Oguzalp'[136], despre care susțin că a fost tatăl lui Erdogrul, și 'Duzalp'[137], care să fi fost părintele lui Oguzalp și străbunicul lui Othman. Alții, nu cu mai puțină barbarie, o căsăpesc în patru ramuri: Nambuci[138], Candelori[139], Caramani[140] și Othmani. Dintre acestea, numele primelor nu sunt mai turcești decît cel al lui Duzalp; iar pe Caramani, cu toate că nu sunt fără faimă în Răsărit, îi numără în mod greșit alături de Oguzi[141]. Anume, întemeietorul acestei stirpe, **Caramanougli**[142], care și-a dat numele și domniei și spiței, era unul dintre Satrapii Persanilor, care, pe cînd Dzingizchan a năvălit peste Persani, scuturaseră jugul persan; iar pe urmașii lui istoricii turci îi descriu ca pe niște dușmani ai creșterii Imperiului Othman, iar stăpînirea lor nu a fost distrasă mai repede, ci numai sub Sultanul **Mehemed**, cuceritorul Constantinopolei, în anul Hegirei 872[143].

32 V. Prin urmare, asupra diferitelor păreri ale scriitorilor, acestea, / spuse în genere, fie îndeajuns: acum socotim că merită osteneala să înfățișăm și în parte opiniile unora a căror autoritate nu este nicidecum de disprețuit. Iar, în primul rînd, ne iese în cale Laonic Chalcocondil, un bărbat care trebuie nu numai numărat printre scriitorii clasici, ci și socotit foarte harnic întru scoaterea la lumină a faptelor Othmanizilor. El, după ce a strîns părerile altora despre obîrsia acestui neam și le-a orînduit ca într-un compendiu, le înșiruie astfel în Cartea întîi a Istoriei sale[144]:

[132] Rîul *Tundja*, anticul **Τόνσος** (V.C).

[133] Podul se mai numește încă 'al lui Ghazi Mihal-bei' (V.C).

[134] Primul comandant de akîngii al acestei stirpe a fost Sîrbul Malekovici (V.C).

[135] Adaos ulterior, de mâna lui DC însuși (D.S.).

[136] Strămoșul legendar și eponimul Oghuzilor, fiu al lui Kara-han, menționat și de Chalcocondil (I, *Praef.*, cf. trad. rom., p. 29) (V.C).

[137] Gündüzalp. Există două tradiții asupra descendenței lui Ertugrul: din Suleiman-Șah (v. mai sus, n. 31), sau din Gündüzalp (pomenit și de Chalcocondil, *loc. cit.)*, mai aproape de realitatea istorică (V.C).

[138] Nume corupt, de neidentificat: dar v. n. urm. (D.S.).

[139] Probabil Candarogullar beyligi, Beilic turcesc la Marea Neagră, în vechea Paflagonie, întemeiat de Șemseddin Yaman Candar, Emir selgiukid, în 1290 (V.C).

[140] Karaman beyligi, Beilic întemeiat în Cilicia de tribul cu același nume, venit în Asia Mică în 1228 (V.C).

[141] Careamanii sunt totuși o ramură a Oghuzilor, din linia Sahur sau Afțar (V.C).

[142] Karamanoghlu, strămoșul eponim al Caramanilor (V.C).

[143] Principatul Carainaniei a fost cucerit de Mehmed al II-lea în anul 1466 (V.C).

[144] Laonicos Chalcocondylas, *op.cit.*, I, Praef. (trad. rom. p. 28), text citat pe larg, aici și mai jos (V.C). Prin 'scriitorii clasici', DC înțelegea, în tradiția veche, 'autorii vrednici de studiat în clasă, la școală' (D.S.).

1. "Unii anume, zice el, cred că Turcii (adică Othmanii) își trag obîrsia de la Scythi, cărora le mai spun și 'Tătari', și că aceia, pe cînd Parthii stăpîneau cîrma lucrurilor, înaintînd în șapte rînduri de la Tanais, au pustiit de tot atîtea ori Asia de Sus (adică pe cea Mare)." Iar ei socot că bănuiala lor este întărită și de faptul că "se pot vedea, zic ei, încă și acum, pe cît se spune, foarte mulți oameni din acest neam, împrăștiați peste tot prin Asia, asemănători în purtări și ca fel de hrană cu Scythii cei nomazi, adică neavînd niciunde sălașuri statornice." Și continuă mai departe: "<Iar> că Turcii sunt o mlădiță a Scythilor, sunt îndemnați <să creadă> și datorită unei alte ipoteze, prin care se străduiesc să-și întărească părerea: pentru că neamurile barbare ale Turcilor care locuiesc prin Lydia, Caria, Frygia și Cappadocia se știe că nu se deosebesc întru nimic ca limbă și ca viață de zi cu zi față de Scythii care locuiesc între Tanais și Sarmația[145]."

2. "Mai sunt, de asemenea, (spune tot el) <și unii> care cred că Turcii descind din spița
33 Parthilor[146]. Căci aceștia (zic ei spre a-și întări argumentarea), / pe cînd sufereau o vrăjmașă asuprire din partea Scythilor rătăcitori (care, datorită schimbării locurilor de pășunat, se numesc 'nomazi'), se știe că au urcat către ținuturile Asiei de Jos și că se arată a avea același chip de a viețui și a se hrăni, și a fi fost împrăștiați prin acele orașe; iar astfel s-a ajuns ca acest fel de oameni să fie denumiți 'Turci', adică, ar veni, 'Nomazi'."

Cît de labilă și de puțin temeinică este această interpretare a etimonului s-a vădit, pe cîte credem, îndeajuns din explicația etimologică sigură a numelui de 'Turc', pe care am dat-o mai sus[147].

3. "Alții socotesc că, porniți din Turca[148], un oraș mare și bogat al Persanilor, Turcii ar fi ocupat, pînă la urmă, și Asia de Jos."

4. "(Mai) sunt <și unii> cărora le este mai pe plac ca ei să fi ieșit din Syria Coele[149] și din Arabia, sau să fi fost aduși din Scythia (poate că din Persia[150]), avîndu-l cu ei pe Legiuitorul **Omar** (mai corect **Omer**[151]) și să fi dobîndit, pînă la urmă, stăpînirea Asiei, trăind deopotrivă cu Nomazii."

După ce Laonic a înfățișat feluritele păreri ale diferiților scriitori, el cade, în sfîrșit, de acord cu aceia care susțin că Turcii sunt, oricum, născuți din spița Scythilor și ieșiți <din ea>: "Căci este vădit, spune el, că Scythii, care și astăzi își duc viața în Europa, către Răsăritul <ei>, se adună foarte bine cu Turcii la piață, în negutătorii și la comerț, iar felul hranei lor, precum și tot rostul vieții le este amîndurora, încă și acum, deopotrivă."

34 VI. În sfîrșit, Laonic, urmînd a-și da cu limpezime propria părere, / lăsînd la o parte rîulețele mai seci, soarbe adevărul istoric chiar de la izvor: "Acest neam al Turcilor, spune el, fiind unul

---

[145] Pentru aceste ținuturi ale Asiei Mici și apoi ale Kubanului, v. notele de mai sus.

[146] Laonic îi denumește astfel, istorizant, pe Persani, după vechea denumire a Parthilor Arsacizi, care stăpîniseră Iranul între 247 a. Chr. și 228 p. Chr. (D.S.).

[147] V. p. 17.

[148] Oraș imaginar. Numele poporului vine de la radicalul turco-mongol *türk* = "tare" (V.C).

[149] 'Syria cea Scobită', denumire antică dată ținutului mai jos și întins dintre Munții Liban și Anti-Liban (V.C).

[150] Comentariu al lui DC (D.S.).

[151] Omar, al doilea Calif, socrul lui Muhammad și întemeietorul Imperiului Arab (V.C).

mare şi uriaş crescut, am ştiinţă să fi fost împărţit în cîteva părţi, sau triburi, între care s-a aflat <şi> un trib al Oguzilor, un neam de oameni nici rău, nici nerăzboinic." "Din aceştia, spune el, s-a născut căpetenia lor Duzalpes (care, în Annalele turceşti, este totuna cu **Kyia aleb**[152], tatăl lui Suleiman, bunicul lui Erdogrul şi străbunicul lui Othman, al primului Împărat al Othmanizilor), un bărbat iubitor de bine şi de dreptate; despre acesta (întăreşte el apoi) aflu că a fost lăudat pentru tăria sa şi că s-a purtat cu asemenea dreptate (dat fiind că el le-o împărţea tuturor **Oguzilor**), încît împricinaţii îl alegeau pe el ca arbitru în orice pricină. Iar amîndouă părţile primeau cu bucurie hotărîrea pe care el le-o dădea. Oguzii, luînd aminte la simţul lui al dreptăţii, tot ostenindu-l cu rugile lor pe Regele de atunci al acelui ţinut (despre care comentatorul lui Laonic tălmăceşte greşit că ar fi fost Alaiddin, Sultanul Iconiului[153]), au dobîndit ca să şi-l primească pe el drept jude; odată ce au izbutit aceasta, i s-au încredinţat lui Duzalpes (adică tatălui lui Suleiman), ca să se poarte cu dînşii după cum va socoti că vor merge mai bine treburile Oguzilor. Apoi, după ce fiul lui, pe nume Oguzalpes (îndată se va vădi că el este unul şi acelaşi cu Suleiman Şah), a luat asupra sa stăpînirea asupra Oguzilor, a ţintit către tiranie şi, ridicînd cu vrăjmăşie armele împotriva Grecilor, a urcat, în scurtă vreme, în Asia, pînă la cea mai mare faimă. Pe lîngă aceasta, Orthogrules, fiul lui
35 Oguzalpes, / (iată că după numele lui Orthogrules se dezvăluie că Oguzalpes era Suleiman Şah al nostru. Principele Nerei), care, datorită faptelor sale din Asia, îşi cîştigase o mare faimă, mai apoi fiind chemat de Alaiddin, a fost ţinut în mare dragoste." Pînă aici, dară, <ne spune> Laonic Chalcocondil.[154]

VII. Chiar dacă după o povestire mai puţin primită asupra obîrşiei Turcilor şi pusă la îndoială de către scriitorii clasici ai Othmanilor, după Laonic, cel mai mult se apropie de adevăr **Iohannes Gaudier**, un tîlmaci al Annalelor turceşti nu lipsit de prevedere[155]; şi totuşi, <scoţând>unele lucruri despre spiţa şi strămoşii împăraţilor Othmani, pe cîte cred, din istorisirea cea închipuită a *Cronicii Aliothmanice,* el asupreşte cu prea multă îndrăzneală adevărul istoric – lucru în care trebuie luat seama, înainte de toate, că, în privinţa genealogiei Aliothmanice, el întreţese de ici şi de colo anumite nume, într-o limbă stricată şi într-o ordine nepotrivită, şi că vîră cu de-a sila între <unele> răstimpuri, locuri şi denumiri de neamuri şi de oameni <altele> prea puţin, sau deloc nimerite; cu toate că acestea sunt de prisos faţă de ţelul nostru, de dragul Cititorului nostru, nu ne va părea totuşi rău să le reluăm, cît mai pe scurt.

VIII. "Cel dintîi (zice el) la Turci a dobîndit puterea Othman, care l-a avut drept tată pe Erdogul; acesta a fost fiul lui Suleiman Şah, fiul lui Cabielpes, fiul lui Casulbuga (bine pînă aici), fiul lui Baiender (de aici urmează <nume> stricate şi aproape necunoscute Annalelor turceşti), fiul
36 lui Oicoluces, fiul lui Baizuger, fiul lui Baz Aga, / fiul lui Cav Aga, fiul lui Toctemur, fiul lui Versaiobes, fiul lui Giokelp, fiul lui Oguz, fiul lui Carachan, fiul lui Cotluzen, care l-a avut drept

[152] Transliterarea latină a fost corectată prin radere de către însuşi DC (D.S.).

[153] DC cunoştea ediţia bilingvă a operei lui Chalcocondil, *Historiae Turcarum libri X. Graece et Latine,* tipărită la Paris, în 1650, de Carolus Annibal Fabrotus (1580-1659 – jurisconsult şi erudit de seamă), lucrare folosită şi pentru DMN şi HMV (D.S.).

[154] *Ed.cit.,* I, 5c-6c (trad. rom. pp. 29-30) (V.C).

[155] V. n. 32.

tată pe Lecraces." Aici el îi perindă numai pe aceşti 17 patriarhi ai acestei spiţe, amintiţi în monumentele scrise. Despre ceilalţi, ale căror nume îi sunt necunoscute, el spune că trebuie trecuţi în şir neîntrerupt, pînă la Iafet, fiul lui Noe.

IX. Mai departe, autorul sus-amintit, avînd a înfăţişa obîrşia stirpei othmane, susţine, dimpotrivă, lucruri contrare şi deloc potrivite faţă de aproape toate <celelalte> păreri, mai cu seamă faţă de cele ale lui Chalcocondil. "Cîtă vreme, zice el, însăşi familia Oguzilor a dobîndit puterea asupra Parthilor[156] prin moştenire neîntreruptă, şi oamenii au fost simpli şi neciopliţi; îmbrăţişînd ei religia muhammedană, şi-au aşezat scaunul domniei în cetatea Machan[157]. Pe cînd Suleiman-Şah domnea asupra Parthilor (<adică> asupra Oguzilor), s-a petrecut năvălirea în Parthia a acelui faimos Dziengiz; el a pustiit Belcha[158] şi Chorasanul. Iar Curisemis-Şah, Principele Belchei, a pierit pe drum, pe cînd fugea. Din pricina aceloraşi nedreptăţi şi a cruzimii lui Dziengiz, Sultanul Aladines, de fel din familia lui Selgiuk, fugar din Parthia, a ajuns în ţinutul **Iunan** (despre care autorul credea că ar fi Caramania, dar, de fapt, **Iunan** este 'Ionia')[159], şi, după ce a ocupat oraşul Savaţta[160] (de unde a aflat el aceasta, nu ştiu), a domnit cu puterea unui Rege."

X. "În aceeaşi vreme fiind şi Machanul răsturnat din temelii, Suleiman-Şah, care domnea
37 peste el, dîndu-se la o parte din faţa silniciei Tătarilor şi părăsind Parthia (poate că / patria)[161], s-a dus în Erzinga (de corectat în 'Ezerbedzian')[162]; pătrunzînd de acolo şi în Romania[163], a ajuns pînă la Amasia[164] (fapt cu totul diferit de adevărul istoric). Apoi, abătîndu-şi calea, el se îndreaptă spre Alep, iar, după ce îşi pusese tabăra lîngă oraşul Jaber, aşezat pe malul Eufratului, şi se apucase, primul, să treacă rîul înot, călare, se îneacă, ducîndu-se la fund."

"Fiii lui Suleiman au fost trei, dintre care unul se numea Sungargensis, al doilea Giudogudis, al treilea Ertucules, care l-a avut drept fiu pe Othman, adică pe cel dintîi întemeietor al Imperiului Othman."

Odată ce le-am înfăţişat şi pe acestea după relatarea tălmăcitorului, să ne întoarcem la ţelul nostru.

XI. Prin urmare, odată însemnate părerile celorlalţi istorici asupra acestui lucru, rămîne să lămurim cît vom putea mai limpede şi mai clar adevărata obîrşie a acestei spiţe atît de ilustre. Toţi

[156] 'Parţii' denumire istorizantă pentru 'Persani' (V.C).

[157] Sub cîrmuirea lui Tugrul-beg, Selgiukizii (descendenţi ai Oguzilor) au ocupat, în 1031, oraşul Merv, iar mai apoi, în 1038, Nişapurul, capitala Khorasanului, una din localităţi fiind desemnată, probabil, prin 'Machan', un toponim, de altfel, necunoscut (V.C).

[158] 'Beldia' = Balkh, capitala Khwarezmului (= Chorasanul).

[159] Arab. *Yunan* = 'Grecia' ('Tonia'). Caramania era, în schimb, o provincie mai nordică anatoliană (V.C).

[160] Sebasteia (Megalopolis), astăzi oraşul Sivas în Asia Mică, aflat pe valea rîului Kizil Irmak, ocupat de Selgiukizi în 1071, după înfrîngerea de la Mantzikert a Împăratului Romanos al IV-lea Diogenes (V.C. şi D.S.).

[161] Aici şi imediat mai jos, observaţii ale lui DC, marginale, sau poate interlineare, în ciorna lui iniţială (D.S.).

[162] Tindal preferă să corecteze observaţia lui DC, spunînd: "Autorul interpretează *Erzinga* drept *Ezerbedjan*... dar pare a fi aici o coruptelă pentru forma *Erzengian*, oraş în Anatolia, destul de aproape de Eufrat, unde Suleiman-Şah s-a oprit prima oară după ce părăsise *Machan*" (V.C).

[163] Adică 'în Imperiul Bizantin', Ţara Romeilor' (V.C).

[164] Oraş în Anatolia, aproape de Sivas. A devenit Capitala Selgiukizilor, după cucerirea lui de la Bizantini (V.C).

istoricii acestui neam, ca și scriitorii mai plini de grijă ai Creștinilor[165] ne arată că Suleiman, Principele orașului Nera, a fost străbunul împăraților turcești. De vreme ce scriitorii acelui neam lasă într-un fel de genune a nelămuririi nobletea strămoșilor și demnitatea înaintașilor lui, socot că zadarnic o mai caută alții de prin albii secate[166]. Totuși, nu mai puțin, toți iau de bun faptul că Suleiman acesta, născut din neamul cel preanobil între Scythi al Oguzilor, a stăpînit peste o anume urdie Tătărească de pe la Marea Caspică (numită de ei **Derijai Chozrem**), căreia îi spun îndeobște **Conar Gioczer Tatar Taifesi**[167], adică ' cei ce se opresc și <apoi> se strămută', anume fiindcă
38 erau 'mișcători și locuitori fără de sălașuri statornice', / sau 'nicăieri locuitori'; mă simt îndemnat a crede că ei au sălășluit pe mealeagurile dintre Marea Caspică și lacul numit acum de localnici 'Carabogaz'[168], pe unde își mai duc încă și acum viața lor rătăcitoare Scythii care se numesc astăzi 'Caracalpak'[169] oameni de aceeași limbă cu Turcii, cu toate că, deja mai cultivați, Turcii se deosebesc mult de ei prin felul obiceiurilor și al hranei lor. Și că el a fost salutat de către aceștia și de către cei învecinați cu titlul de 'Șah' (iar **Șah** este pe limba persană spre a o spune în trecere mai de vază decît **Chan**, denumindu-l pe Principele căruia i se supun 'Chanii' – de unde și Regele Perșilor iubește acest titlu. Iar **Chan** este totuna cu 'Mai-marele unei provincii', ceea ce aproape că ar corespunde cu 'Pașalele' Turcilor, care se bucură de trei tuiuri, sau cu 'Vizirii'). De vreme ce nici unul dintre istorici nu pomenește neîndoios (în afară de Laonic Chalcocondil) dacă el a primit această demnitate, cu drept de moștenire, de la strămoșii săi, sau a dobîndit-o el însuși prin strădania și prin deosebitele însușiri prin care strălucea, nu ține de noi să o descîlcim, ci, urmînd credința aceluiași Laonic[170], <să socotim> că neamul Oguzilor, din care se vădește că era de fel și Suleiman, nu a fost nici unul rău, nici unul nerăzboinic.

Pe lîngă aceasta, nu am putut să nu arătăm că acest Suleiman este cu totul diferit de un altul cu același nume, Domn al Niceei, despre care istoricii creștini povestesc că a căzut într-o bătălie cu Godefroy de Bouillon, luptîndu-se strașnic, în anul Domnului 1096, pe cînd domnea la Greci Alexie Comnenul[171] – fapt pe care îl întărește, pe lîngă altele, și din belșug, imensul răstimp scurs între cei doi, anume de 116 ani. /

---

[165] În manuscris a fost lăsat loc gol, probabil pentru a se adăuga sursele invocate, fără a se mai insera apoi numele vreunui autor luat în sprijin (D.S.).

[166] Expresie pur latinească, pe care Tindal, și, după el, și ceilalți traducători, preferă să o clarifice spunînd "că n-ar fi de mai mare folos a o căuta de pe la alți călăuzi." (V.C).

[167] Manuscrisul poartă forma **Taifeli** (D.S.).

[168] *Karaboghaz* (sau *Aji-Daiya, Kuli-Darya)*, golf adînc, aproape un lac aparte, la litoralul răsăritean al Mării Caspice (azi în Türkmenistan) (V.C).

[169] Ramură turcică făcînd tranziția dintre Kirghizii din Nord și Turcmenii din Sud, numele lor însemnînd 'Căciulile Negre', locuitori, odinioară, pe țărmul Mării de Aral (V.C. și D.S.).

[170] *Op. cit.*, I, II (trad. rom. p. 29) (V.C). DC pare să-și fi pierdut, în desfășurarea lungii fraze din ciorna sa, verbul regent (D.S.).

[171] Süleyman ibn Qutulmuș, Sultanul Niceei, murise în 1086. DC se referă aici la fiul și urmașul acestuia, Qilij Arslan ibn Suleiman și la asediul Niceei din 14 Mai – 26 Iunie 1097, în urma căruia ea a fost cucerită de forțele aliate ale lui Godefroy de Bouillion, dar comandate, în fapt, de Raymond de Saint Gilles, de Tancred ș.a., și ale lui Alexios I Comnenul (Împărat între 1081 și 1118). Sultanul nu fusese totuși ucis cu acest prilej (V.C).

39 XII. Dar, mai înainte de a merge mai departe în cercetarea noastră, merită să luăm aminte – lucru pe care-l mai încercasem și mai înainte, dar parcă doar din vîrful buzelor – că, după campania lui Dzingizchan și distrugerea Regatului Persiei, mai mulți Satrapi ai acelor provincii persane, care erau între Eufrat și Marea Mediterană, și le-au împărțit între ei și au domnit asupra lor ca asupra unor Regate neatîrnate și nesupuse nimănui. Același lucru pare să-l dea de înțeles și Nicefor Gregoras[172], cel de atîtea ori citat de noi, cînd spune, în Cartea a 7-a, Capitolul 1: "Dar Turcii (ia aminte că 'Turci' sunt numiți toți Satrapii care se desfăcuseră de Regele Perșilor)[173], ajungînd deja la o înțelegere, și-au împărțit între ei, la sorți, toate Provinciile de sub jurisdicția romană[174]." După acest început, el adaugă și numele Satrapilor, care, fiind atît de stricate, încît, fără ajutorul istoriei, abia ar fi de crezut că ele erau ale Satrapilor deja pomeniți, va fi cu cale să le adăugăm pe cele adevărate, din Annalele turcești. Iar acestea sunt: **Churzem Szahi** ('Regele Caspiei' – căci **Churzem** este la Turci 'Marea Caspică' – al cărui nume chiar dacă nu s-a păstrat, se spune totuși că a fost înfrînt de către Dzengiz), **Caramanogli**, **Azerbedzian**, **Giermianogli**, **Hamidogli**, **Kiutrum Baiezid**, **Isfindiarbeg**, **Ahmedholamir**, **Tekkiebeg**, **Zuulcadirbeg**, și, mai presus decît toți ceilalți, **Alaiddin**[175], Sultanul Iconiului, care era și singurul care se bucura de numele de 'Sultan'.

40 Socotim că ar fi de prisos / să zăbovim mai mult în lămurirea acestora, dat fiind că Cititorul va putea afla fiecare lucra, pus la locul său, în Adnotările noastre.

XIII. După ce s-au petrecut acestea, în al treilea an după năvălirea lui Dzingizchan, așa după cum s-a mai arătat, Suleiman al nostru, Principele Nerei și al urdiei Oguzilor, alegîndu-și 50 de mii de Scythi și trecînd Munții Caucazului, parcă într-un singur iureș, fie că pustiit totul, fie că a supus întregul < >[176] Azerbedzian (care pentru noi este 'Media'), pînă la hotarele Syriei. Socotim însă că nu va fi nevrednic nici de străduințele noastre, nici de curiozitatea preaîngăduitorului Cititor să reluăm mai de departe unele lucruri despre chipul, prilejul și vremea descălecatului Patriarhului unei spițe acum atît de slăvite.

XIV. Saadi Effendi, autor al unor Annale de cea mai mare autoritate la Othmani, istorisește cam astfel chipul și prilejul descălecatului lui Othman: "Vechii scriitori, zice el, cei care au dat curat de știre urmașilor asupra celor petrecute, arată că **Ali Suldziuk**, adică 'neamul Suldziukizilor', la vremea cînd s-au strămutat din ținutul **Maverennuhar**[177] (ținut care este către Marea Caspică,

---

172 *Op. cit.*, p. 28 (ed. 1702,1, 1, 1, p. 130 C (și, mai apoi, 130 D-131 A) (D.S.).

173 Adnotarea personală a lui DC (D.S.).

174 În textul lui Gregoras τῶν 'Πωμαίων, adică 'a Romeilor' (= 'Bizantinilor') (D.S.)

175 În lista de mai sus: Șahul nenumit era 'Alaüddin ibn Tukuș Muhammad, Sultanul Khwarezmului din 1199, înfrînt de Djebe și de Subotai, generalii lui Ginghiz-han, și mort, în Decembrie 1220, pe o insulă din Marea Caspică. DC dăduse, mai sus, pronunția populară *Chozrem; Geimiyan* era numele unui Emirat din Frygia; Hamid bei fusese întemeietorul Emiratului cu acest nume din Pisidia; Gelaluddin Bayezid Kötürüm era Emirul Candarului, în Paflagonia; Isfindiar-bei era fiul lui Kötürüm din Candar, numele corect al următorului era Ahmed Djelair Tekke-bei era Emirul din Tekke-ili (în Lycia și Paflagonia); Alaüddin I Keykubad a fost pomenit adesea mai sus. Pentru amănunte privind toate aceste informații v. Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman pînă în 1656*, București, 1978, pp. 25-29 (V.C).

176 Loc lăsat liber pentru *ductus Arabicus* și necompletat mai apoi (D.S.).

177 Tc. *Maverennahr* (< arab. *Ma waia'an-nahr,* 'Țara de dincolo de fluviu') era numele medieval (începînd din sec. al VII-lea) al marelui coridor dintre Oxus și Iaxartes (Amu- și Syr-darya), făcînd astăzi parte din Kazahstan și din Uzbekistan (V.C).

peste fluviul Oxus, cunoscut și geografilor de astăzi), în țara <numită> **Iran** (Regat ce se întinde din jos de rîul Oxus, pînă la Marea Persiei[178] și, la Apus, pînă la Tigru), laolaltă cu acel <neam> și cu Principele neamului Oguzilor, **Kyia chan** (acesta este tatăl lui Suleiman Șah), plecînd cu ceata sa din ținutul **Merevszahdzian**[179], a ocupat orașul **Machan**. Dar, după năvălirea lui Dzengizchan,
41 / Suleiman Șah, fiul lui **Kia** – sau, cum scriu alții, al lui **Kia-aleb-chan** (care stăpînea deja pînă la **Ahlad**[180] – ținut din Armenia Mare), de vreme ce vedea că neamul său nu poate face față cruzimii și sălbătăciei Tătarilor lui Dzengiz, a fost silit să părăsească locurile pe care le ocupase în acele ținuturi și, luîndu-și cetele sale, a înaintat spre a căuta noi așezări înspre **Rum** (astfel se numeau la scriitorii cei vechi părțile Anatoliei, sau ale Asiei Mici)." Pînă aici <vorbește> anume Saadi Effendi despre descălecatul lui Suleiman și al neamului Oguzilor – < iar> de aici încolo înfățișează campaniile lui și ale fiilor lui, pe care Cititorul le va vedea mai departe, la locul lor.

XV. Iar istoricul Neszri[181], care este cu mult mai vechi decît Saadi, spune că acest popor al Oguzilor (despre care Chalcocondil ne încunoștințează că și l-a ales drept Principe pe tatăl lui Suleiman)[182] a stăpînit ținutul Ahlat[183] cu o sută și șaptezeci de ani înainte de Suleiman. Iar, în anul Hegirei 611, sub conducerea lui Suleiman, a întreprins prima campanie către ținuturile Asiei Mici. Dar cum Tătarii lui Dziengiz nu lăsau nimic nejefuit, nimic nepustiit, Suleiman, cu neamul său, părăsind ținuturile Asiei Mici, s-a întors iarăși în Azerbedzian și a dus acolo, vreme de cîțiva ani, o viață cîmpenească, adică rătăcitoare. Pînă la urmă, în anul Hegirei 616, de vreme ce în ținuturile cele pustii și necultivate era apăsat de lipsuri și de puținătatea hranei, a întreprins a doua oară o campanie înspre Rum, cu 50.000 de oameni aleși din tot neamul său, spre a-și redobîndi ținuturile
42 de odinioară; / iar, odată ce a ajuns, cu fericită izbîndă, pînă la fluviul Eufratului, a încercat să treacă primul șuvoiul, călare, a fost luat de vîrtej și tras la fund. Leșul lui, scos mai apoi din valuri a fost înmormîntat lîngă orașul **Dziaber**, care este vecin cu Halepul.

XVI. Suleiman a lăsat patru fii: **Sungur Tekin**, **Giundogdi**, **Erdogryl Gasi** și **Dindar**, zis și **Dumdar**. Dintre aceștia, Giundogdi și Sungur Tekin întorcîndu-se la sălașurile lor cele din vechi, despre soarta lor s-a așternut la scriitorii turci o tăcere cu totul de mirare.

Dar Erdogryl și Dumdar, luîndu-și o parte din oști, și-au așezat, mai întîi, corturile în locul numit **Syrmalu czukur**. Zăbovind ei aici, iar Dumdar plătindu-și, după puține zile, datoria către fire, Erdogryl, purcegînd către ținuturile Asiei Mici, a supus mai multe provincii asiatice; și, dat fiind că îi silea pe cei învinși fie la tribut, fie la superstiția lui, a primit numele de 'Zelotes'[184], vestit pe acele meleaguri. Foarte cumpătat în norocul său, Erdogryl, spre a nu părea că umblă ca apucat, ca un tiran, după bunuri străine, îl trimite pe fiul său mai mare, pe nume **Sarujati** (care, mai apoi,

---

[178] Adică 'pînă la Golful Persic' (V.C).

[179] Probabil tc. *Merv-Șah-Djan* (= 'Ținutul Șahului Mervului') (V.C).

[180] Ținut și port pe țărmul de Apus al Lacului Van, din Turcia de NV (V.C).

[181] Cf. n. 33. Manuscrisul greșește aici numele, și-l lasă ca atare, sub forma *Heszri*. (D.S.)

[182] Informație de negăsit în lucrarea lui Chalcocondylas (V.C).

[183] Pronunția finală, în turcă, a consoanelor oclusive fiind, oricum, surdă, apar variantele *k/g,-t/d* etc. (D.S.).

[184] De la gr. ζηώτης 'partizan, fanatic' (V.C).

a ajuns vestit sub denumirea de **Sawuczi beg**) alăturîndu-i o solie, la Alaiddin, Sultanul Iconiei, spre a-i cere, pentru sine și pentru oștile sale, un loc oarecare din Regatul lui, unde să sălășluiască. Alaiddin, după ce a ascultat solia lui Saruiati, îngăduie cu suflet bucuros cererea lui Erdogryl, păzindu-se, anume, într-aceasta, cu prevedere, <ca> pe un atît de puternic, fie el și de curînd
43 venit, / vecin să și-l facă mai degrabă prieten, decît să aibă a-l încerca drept vrăjmaș. Prin urmare, alăturîndu-i propriii săi soli îl trimite cu cinste pe Saruiati îndărăt la Erdogryl, și făgăduiește că, dacă prin bărbăția aceluia va fi curățat din stăpînirea sa rămășițele Tătarilor lui Dzengiz, nu numai că îi va aceluia cea dintîi treaptă a ocîrmuirii oștirilor, ci, pe deasupra îi va oferi și să fie părtaș la domnie. Căci Domnitorului bătrîn și copleșit de vîrstă îi lipseau nu oștenii, nu avuțiile, nu curajul, nu puterile, ci o bună căpetenie de oști împotriva unor dușmani atît de greu de înfruntat.

XVII. Și nu l-a înșelat pe Alaiddin nădejdea pe care și-o pusese în Erdogryl. Căci, după ce i-a orînduit drept sălaș de locuit **Karadze dagy**[186], și i-a dat pe mînă, după cum îi făgăduise o parte din oști, sub ocîrmuirea și sub sfatul aceluia Tătarii fiind, în scurtă vreme, zdrobiți, nu numai că și-a eliberat domnia, zbuciumată mai înainte, de toate primejdiile care păreau să o amenințe, ci a mai adus sub puterea sa și alte ținuturi supuse Împărăției romane. Alaiddin, ținîndu-și făgăduielile, după ce l-a înzestrat pe Erdogrul cu foarte bogată plată și cu daruri regești, încredințează, mai apoi, stăpînirii și hotărîrilor lui toată Provincia Ancyrei. Iar, pe urmă, ostenit de desele-i victorii și de adînci bătrînețe, moare în anul Hegirei 680, după Saadi, <sau> 687, după Neszri. Mormîntul lui mai este vizitat și astăzi, cu cinste, de către Muhammedani în orașul **Sugiudczik**[186].

XVIII. După ce Erdogryl a trecut pragul cel de pe urmă în culmea fericirii și norocului său,
44 Alaiddin, / spre a-și dovedi recunoștința față de meritele unui asemenea bărbat, a vroit ca fiul lui, la o vîrstă încă fragedă, **Othman**, despre care se zvonește că era numit, de aceea, îndeobște, **Othmandzik** (adică 'Othman cel Mic') să urmeze în locul tatălui său și să fie primul **Tecaddum** dintre toți, adică dintre Satrapi, dîndu-i, pe deasupra, puterea de a se folosi de numele de 'Sultan' în orașele și în provinciile subjugate de tatăl său și în cele pe care le va cuceri el însuși, și de a bate monedă, cu înscrierea propriului său nume.

XIX. După acestea, Alaiddin cel Tînăr (al cărui nume propriu a fost **Kiechosrev**[187]), fiind alungat în Europa de către Tătarii din Gazan, în anul Hegirei 699, care începe în cel al Domnului 1299, în 28 ale lunii lui Septembrie[188], toți Satrapii din acea domnie își împart întreaga putere în diferite părți. Dar, de vreme ce, dintre ei toți, Othman era cel mai puternic și prin tăria și prin oștenii săi, în anul Hegirei 700 au fost nevoiți să vină cu toții sub oblăduirea și favoarea lui. De aici, destui istorici au susținut că acesta este primul an al domniei lui Othman, cu toate că Saadi

[185] Tc. *Karadjadagi* (v. n. 31) (V.C).

[186] Tc. *Sögütçik*, astăzi *Sögüt*, localitate din Turcia de NV leagănul dinastiei Otomane, în care, printre alte monumente (ca mormîntul – *türbe* – al lui Othman, mort aici în 1324), se află și o moschee ctitorită, după tradiție, de Ertögrül (V.C).

[187] Tc. *Keyhusrev*. Este vorba însă de Alaüddin III Keykubad (v. n. 79), detronat de Ghazan Mahmud-han, Suveranul mongol al Tabrizului (aici = 'Tătarii din Gazan'). Alaüddin Ghiyasseddin Keykhosrau III, Sultan al Konyei, cu care pare a-l confunda DC, murise în 1284 (V.C).

[188] Într-adevăr, 1 Muharrem 699 H. = 28 Septembire 1299 (V.C).

întîmpină, nu fără tare temei, că primul an al domniei lui este <acela> cînd, după cucerirea cetății **Karadze hisar**[189], așezase în ea un **Cady**, adică un 'Jude', și un **Chatyb** (un 'Diacon'), care să pomenească la slujbe numele lui ca pe al unui Sultan, și mai și bătuse monedă nouă cu înscrierea numelui său an care era cel al Hegirei 688, iar al Domnului Hristos 1289[190]. Și astfel, ales fiind
45 Rege prin consimțămîntul tuturor fruntașilor și oștenilor Regatului, / Othman, unind domnia sa cu cea al lui Alaiddin, a preschimbat numele Oguzilor, sau, cum obișnuiau să se cheme ei îndeobște, al 'Turcilor' – <nume> pe care îl purtaseră mai înainte sub amîndoi Alaiddinii – în acela de 'Othmanizi' și, cel dintîi, a întemeiat Imperiul Othman – cel care este acum spaima lumii.

Faptele urmașilor lui le vom istorisi mai în amănunt în însăși expunerea <noastră>.

Genealogia Stirpei Aliothmanice

Saadi, autorul turc mereu pomenit de noi, un om mai degrabă nu crainic al slavei othmane, ci cu luare aminte asupra adevărului istoric, trece mai bucuros asupra umerilor altora povara unui lucru atît de greu și de adînc ascuns. Astfel, ca un fapt asupra căruia nu este sigur, el spune, în genere, că sunt unii istorici care înșiruie străbunii acestei stirpe, tot la rînd, de la Othman și pînă la Iafet fiul lui Noe. Ne-am străduit să perindăm numele acestora tot la fel, precum se află ele în Precuvîntarea cărții sale de istorii, iar, ca nu cumva Cititorul nostru să le citească stricat, cum am văzut că se întîmplă la destui autori creștini, am hotărît să le scriem și în litere arăbești:

Othman	fiul lui	Erdogryl
Erdogryl		Sulejman
Sulejman		Kyia aleb
Kyia ale	fiul lui	Kyzyl boga
Kyzyl boga		Baitemur
Baitemur		Aijkytlyg
Aijkytlyg		Tugra
Tugra	fiul lui	Karaniw /
46 Karaniw	fiul lui	Sacur
Sacur		Bulgar
Bulgar		Suncur
Suncur		Toctemur
Toctemur		Jasak
Jasak		Czemender
Czemender		Kutluk
Kutluk		Turak
Turak		Kara chan
Kara chan		Jasur

[189] Tc. *Karadja Hisar* era cetatea de pe *Karadjadagi* (cf. n. 186), ocîrmuită de Othman din 1288 (V.C).
[190] 1 Muharrem 699 H. = 25 Septembire 1289 (V.C).

	Jasur		Jelvadz
	Jelvadz		Baj beg
	Baj beg		Tugra
	Tugra		Dogmusz
	Dogmusz		Giudz beg
	Giudz beg	fiul lui	Ortuk
	Ortuk		Kumari
	Kumari		Czektemur
	Czektemur		Turadz
	Turadz		Kyzyl boga
	Kyzyl boga		Jamak
	Jamak		Basz boga
	Basz boga		Hormir
	Hormir		Bajsui
	Bajsui		Sundz sau Sevendz
	Sundz		Boga
	Boga		Kurtulmysz
	Kurtulmysz		Korchad
	Korchad		Balczik
	Balczik	fiul lui	Cumasz /
47	Cumasz	fiul lui	Caraoglan
	Caraoglan		Suleiman szah
	Suleiman szah		Corchlu
	Corchlu		Bulgar
	Bulgar		Bajtemur
	Bajtemur		Turmysz
	Turmysz	fiul lui	Giok aleb
	Giok aleb		Oguz chan
	Oguz chan		Cara chan
	Cara chan		Kaij chan
	Kaij chan		Ulidze chan
	Ulidze chan	fiul lui	Takwa

care este din familia lui Iafet.[191]

[191] Numele acestea, redate de Tindal numai stîlcit, într-o grafie latină proprie, sună, în transliterare othmană: Othman bin Erdogril / Erdogril bin Süleyman şah / Süleyman bin Qiya Alp / Qiya Alp bin Qizil Boga / Qizil Boga bin Bay tem ur / Baytemur bin Ay Qitlig / Ay Qitlig bin Tugra / Tugra bin Qaraniv / Qaraniv bin Saqur / Saqur bin Bulgar / Bulgar bin Sunqur / Sunqur ibn Toqtemur / Toqtemur ibn *(sic)* Yasaq / Yasaq bin Çemender / Çemender bin Qutluq / Qutluq bin Turaq / Turaq bin Qarahan / Qarahan bin Yasur / Yasur bin Yelvag / Yelvag bin Baybeg / Baybeg bin Tugra / Tugra bin Dogmiş / Dogmiş bin Güg-beg / Gügbeg bin

XX. Dar, înainte de a pune capăt acestei cercetări, nu va fi fără folos să luăm aminte că părerea cea de obște a Turcilor este că din neamul Oguzilor s-au tras două stirpe mai de seamă, una, cea a Othmanizilor, despre care am tratat deja, a doua, cea a Alidzengizilor, care le-a dat un șir neîntrerupt de Hani Tătarilor din Crimeea[192]. O dovadă nu fără însemnătate asupra acestei păreri este legea consfințită de Sultanii Othmanizi, prin care, de-i vor fi lipsit vreodată stirpei Aliothmanice moștenitorii, se dă poruncă să fie ales Împăratul din spița Alidzingizilor – desigur, pentru că se știe că amîndouă se trag din același sînge. De aici au și prins Tătarii Crîmleni mare nădejde că se va întîmpla odată și odată ca, stingîndu-se stirpea Aliothmanică, sceptrul ei să treacă în mîna lor. Iar că legea nu a fost abolită ne-a dovedit-o, în vremurile noastre, răscoala ațîțată împotriva Sultanului
48 Mustafa / (pe care o vom înfățișa mai pe larg în cea de a doua parte a Istoriei)[193].

În acea vreme, la Constantinopole, în Hippodrom, se tot sfătuiau, de cîteva zile, și oștenii și cetățenii, ba și cinul eclesiastic, asupra înlăturării de la domnie a Sultanului Mustafa și a înălțării altui Împărat. Dar, pentru că Sultanul Mustafa le ținea pe lîngă sine, la Adrianopole, cum este obiceiul, sub strajă tare, pe rudele sale, pe ibrahim, <fiul> Sultanului Ahmed, al unchiului său[194], și pe cei doi fii ai acestuia, precum și pe fratele său, pe Sultanul Ahmed, cel care ține astăzi sceptrul Othmanizilor[195], ei se temeau ca, odată împrăștiat zvonul asupra detronării lui, să nu-i ucidă pe aceia, și, prin suprimarea moștenitorilor legiuiți ai Imperiului, să nu silească poporal, ca, de voie, de nevoie, să i se închine ca unui Împărat. La urmă, Muftiul cel nou ales și Ulemalele, adică 'învățații', care se aflau cu acesta, și fruntașii Constantinopolei i-au îmbărbătat pe cei chinuiți de teamă, spunîndu-le: 'că, desigur, a trece Împărăția asupra unei alte spițe, nicidecum înrudite cu Othmanizii, este un lucra potrivnic atît legilor divine, cît și celor omenești. Dar, fiindcă nu lipseau unii din stirpea Tătarilor Crîmleni, înrudită prin sînge cu Othmanizii, care să steie, după tot dreptul, în fruntea Statului Othman, poporal se temea degeaba de o ἀναρχία[196]. Anume, fie și dacă Sultanul

---

Ortuq / Oituq bin Qumari / Qumari bin Çektemur / Çektemur bin Durag / Durag bin Qizil Boga / Qizil Boga bin Yamaq/ Yamaq bin Başboga / Başboga bin Hormiz / Hormiz bin Bay Sevi / Bay Sevi bin Seveng / Seveng bin Boga / Boga bin Qurtulmiş / Qurtulmiş bin Qorhad / Qorhad bin Balciq / Balciq bin Qumaş / Qumaş bin Qaraoglan / Qaraoglan bin Süleyman șah / Süleyman șah bin Qorhlu / Qorhlu bin Bulgar / Bulgar bin Baytemur / Baytemur bin Turmýş / Turmýş bin Kokalp / Kokalp bin Oguzhan / Oguzhan bin Qarahan / Qarahan bin Qayhan / Qayhan bin Ülgehan / Ulgehan bin Takwa ki tayfe-i Ifesdir (în transliterarea Dr. Luminița Munteanu).

[192] Hanatul Crimeei a fost întemeiat către 1430 de către Haggi Girey, coborîtor din Tugra Timur, nepot al lui Gingiz-han (V.C).

[193] Domnia lui Mustafa al II-lea (1695-1703) se află relatată în Cartea a III-a (cuprinzînd Partea a doua, cea a 'Descreșterilor'), Capitolul al IV-lea, pp. 499-513, cu Adnotările la ea (III, IV, pp. 121-181): acolo nu reapare însă povestea pomenită aici (V.C).

[194] Ahmed al II-lea domnise între 1691 și 1695 (V.C).

[195] Ahmed al III-lea, învingătorul de la Stănilești, a domnit între 1703 și 1730 (V.C).

[196] Aici și, nu de puține ori, în alte pasaje, DC folosește un termen grecesc pentru o formă latină care nu-i vine de îndată în minte. Am tradus, de regulă, aceste forme, chiar în text, între < >, numai atunci cînd sensul lor putea pune, cumva, probleme: aici, însă, 'anarchia' este limpede prin sine (D.S.).

Mustafa și-ar fi măcelărit toate rudele pe care le ținea pe lîngă sine, tot trebuia și el să fie pedepsit pentru paricid și pentru turburarea păcii publice. Așa că un urmaș era de căutat printre fiii Hanului Tătarilor Crîmleni, ca unii care erau din aceeași stirpe cu Othman.'

Iar puterea acestei legi este, la ei, atît de mare, încît îi înlătură cu totul de la putere și pe
49 aceia care se trag de pe linia femeiască. / Căci, după ce, tot la acea vreme, cineva dintre fruntași spusese că 'se afla la îndemînă un moștenitor al Împărăției, singurul fiu al fiicei Sultanului Murad[197], Safia, care trăia în mahalaua numită 'Beșiktaș', toți ceilalți i s-au împotrivit, susținînd în public că 'Împărăția Othmană nu va cădea sub fus'[198] și că 'ei nu recunosc alți moștenitori, în afară de cei ce se trag din linia bărbătească a Othmanizilor, iar, în lipsa lor, pe Alidzengizi, ca pe unii despre care nu se află nici o îndoială că s-ar trage din același sînge'.

[197] Sultanul Murad al IV-lea (1623-1640) (V.C).
[198] Adică 'sub puterea femeilor', 'fusul' fiind un vechi simbol al îndeletniciriilor tipic femeiești (D.S.).

1 # DIMITRIE, PRINCIPE CANTEMIR

ISTORIA

CREȘTERILOR {{ȘI A DESCREȘTERILOR}} Curții Othmane(a), sau Aliothmane[b], {{adusă de la prima obîrșie a neamului și pînă în vremurile noastre}} {{în Trei Cărți}}

CARTEA I.

CAPITOLUL I.

DOMNIA LUI SVLEIMAN SZAH.

{{1. De ce apare o asemenea diversitate de opinii în istoria Aliothmanică.}}

1. Dacă vom sta să cercetăm mai curat obîrșia stirpei Aliothmanice, care deține acum sceptrul turcesc, ne întîmpină o atare diversitate de păreri (pe care le-am văzut mai pe larg în Prefață), și o asemenea îngrămădire de povești încîlcite între ele de străini, încît abia de mai apare vreo deosebire, pentru cei aflați la răscruce, între ce-ar fi adevărat și ce-ar fi fals; pe unii pare a-i fi împiedicat să ajungă la adevăr neștiința în privința literaturii și a istoriei orientale; poate că altora tradiția, invidioasă pe norocul acestei stirpe, le-a jucat vreun renghi. Astfel, cele pe care ar fi fost cu cale să le soarbă chiar de la izvor, cei necunoscători – cum am mai spus – în ale scrierilor turcești au fost siliți să le culeagă din pîraiele nămoloase ale altora, ajungînd să scrie, dintre Creștinii noștri, istoria acestui neam. Dar noi, punînd mai presus, pe drept și după cum se cuvine (fie departe de vorba noastră vreo trufie !), mărturiile scriitorilor de acasă față de toate cele susținute de alții, de la
2 istoricii socotiți printre Turci a fi mai vrednici de crezare / și mai îngrijiți culegem <următoarele>:

{{2. Descălecatul lui Suleiman Szah.}}

<2.> În vremile[c], în care multvestitul Principe al Tătarilor, Dzengiz[d] Chan[e], nu numai că pustiise sub fier și foc cea mai mare parte a Asiei, care era supusă Împărăției Perșilor, că făcuse una cu pămîntul cel mai bogat oraș din ținutul Chorasan, Belch, și îl alungase din domnie și îl ucisese pe Churzem[f] Szah[g], ci îi și slăbise pe toți Principii de prin acele ținuturi, atît prin năvăliri

neîncetate, cît și, ajutat de neînțelegerile civile dintre ei, îi împrăștiase în toate părțile, <se spune că> Suleiman[h] Șah, fiul lui Kyia[i] Chan, Principele Tătarilor Oguzi[k] și Domnul ținutului Merevszam Chan, care îi întrecea cu ușurință pe ceilalți Principi din neamul său, și prin slava strămoșilor și prin însușirile sale, stîrnit de pilda și de norocul lui Dzengiz Chan, și-a strămutat taberele către Europa[l], în căutare de noi sălașuri, luînd cu sine ca la 50 de mii de Tătari aleși din neamul Oguzilor și lăsîndu-și vechile așezări, în anul Hegirei 611, după cronologia lui Niszri.

((3. Suleiman, purcegînd pînă către Armenia, este respins de Tătari))

3. În felul acesta, Suleiman Șah, intrînd cu un pas nu mai puțin fericit, decît grabnic în **Azerbedzian**[m] (care este un ținut învecinat cu **Syria**), ocupă tot ce-i iese în cale, fie prin puterea armelor, fie prin celebritatea faimei, pînă la **Ahlad** (care este o Provincie și o cetate din **Armenia Mare**). Cum însă Tătarii lui Dzingiz, <care> pustiau toate, în lung și în lat, cu o sălbăticie și cu o încrîncenare de nemaiauzit, ajunseseră vrăjmășește pînă în Azerbedzian, Suleiman Șah, fie dînd înapoi, în acea clipă, din fața unuia mai puternic, fie păstrîndu-i pe ai săi în vederea unui noroc mai
3 bun, a fost silit să-i strîngă pe ai săi din părțile Asiei Mici / și să se retragă către înlăuntrul ținutului Azerbedzian. Cu toate acestea, cum {{neamul <lor>, născut, de altfel, pentru jafuri și prădăciuni}}, nu putuse răbda mai lungă vreme sărăcia vieții cîmpenești și lipsurile în privința hranei, care îl apăsau prin acele pustietăți, în anul Hegirei 616, <Suleiman>, plecînd din Azerbedzian, își duce, pentru a doua oară, trupele, peste tot învingătoare, către ținuturile Asiei de Jos.

((4. Suleiman Șah piere înecat.))

<4.> Cum însă ajunsese, victorios pretutindeni, pînă la Eufrat, cu o izbîndă mai plină de noroc decît nădăjduise, cucerind foarte multe orașe și tîrguri din acele ținuturi, și, cel dintîi, își {îndemnase în apă} calul, ca să treacă rîul (precum îl îndemnase Fortuna cea în care nu te poți încrede), și-a încheiat viața, tîrît de vîrtej, în același an. Leșul lui, scos, mai apoi, din valuri, lîngă orașul **Dziaber**[n], vecin cu Halepul, a fost înmormîntat[o] de către fii săi. Un poet anonim din acea vreme i-a cîntat epitaful în felul următor:

'Sevmezidi czu Nehri Saili ol,
Nehri sailde buldi meft ana joi.', adică

"Cum nu-i plăcea rîul Seil (adică 'Eufratul'), moartea și-a găsit cale către dînsul chiar în Eufrat."(p) /

4 DOMNIA FIILOR LUI SULEIMAN ȘAH ȘI ÎMPĂRĂȚIA LUI OTHMAN, A PRIMULUI SULTAN AL ALIOTHMANIZILOR

CAPITOLUL II.

((1. Cei patru fii ai lui Suleiman își împart între ei oștile și domnia. 2. Erdogrul vine la Alaiddin. 3. Erdogrul îi (învinge) pe Tătarii învingători asupra Turcilor. 4. Alaid<d>in îl așează pe Erdogrul Sultan drept căpetenie a oștirii. 5. Erdogrul moare, după împlinirea norocoasă a multor fapte. 6. Othman urmează în cinul tatălui său. 7. Îi nimicește pe răzvrătiți și le smulge Grecilor multe orașe. 8. Este cinstit cu și mai mari onoruri. 9. Înfrînge prin vicleșug vicleniile și prin arme armele dușmanilor. 10. Alaiddin, părăsit de ai săi, fuge la Împăratul Mihail. 11. Othman este proclamat Sultan cu sprijinul tuturor Principilor. 12. Le împarte fiilor Provincii spre a le ocîrmui. 13. Își strămută scaunul Împărăției la Engiszehr. 14. Încearcă zadarnic cucerirea Nicomediei. 15. Înfrînge în luptă oștile Grecilor și cucerește Cotaia. 16. Cuprinde sub greu asediu Prusia. 17. Creștinilor le impune fie Coranul, fie sabia, <iar> pe foarte mulți îi supune stăpînirii sale prin amîndouă mijloacele. ((18.)) Adaugă Împărăției mai multe orașe. ((19.)) Îi silește la Muhammedanism pe Tătarii Czavdari, înfrînți. ((20. Cuceririle lui Orchan, fiul lui Othman. 21. Ocupă Brusia. 22. Este lăsat moștenitorul Imperiului de către Othman, aflat pe moarte.))

((1. Cei patru fii ai lui Suleiman își împart între ei trupele și domnia.))

1. După săvîrșirea lui Suleiman, cei patru fii ai lui, Erdogryl[a] (pentru alții Dogrul), Sungurtekin[b], Giundogdy[c] și Dindar (pentru alții Dumdar)[d], împart între ei și avuțiile și oștile părintești. Sungur și Giundogdy, întorcîndu-se la vechile lor sălașuri, despre soarta și sfîrșitul lor nu se știe bine. Dar Erdogryl și cu Dumdar, luînd o parte din oști, și-au așezat mai întîi corturile în locul numit **Szyrmalyczukur**, unde, cum Dumdar și-a plătit, peste puține zile, datoria față de fire, Erdogryl, strîngînd oștile sale și pe cele ale fratelui său, a supus sub stăpînirea sa toate ținuturile care se află între Halep și Caesareea, silind să se predea, prin forța <armelor> și prin bun sfat, orașele și fortărețele <locului> și introducînd peste tot[e] religia Muhammedană, pe care o mărturisea și el.

((2. Erdogrul vine la Alaiddin.))

5 **2.** Crescînd faima acestuia, cum Alaiddin[f], / Sultanul Iconiului, socotea că este mai cu cale să-l atragă la sine și să-l pună în fruntea oștilor sale pe un bărbat atît de harnic și de neînfrînt sub poverile trudei, decît să aibă parte de el ca vrăjmaș, <iată>, pe neașteptate, este trimis de Erdogryl cu sarcina unei solii fiul lui, Sarujati, care să ceară de la Sultanul Alaiddin, în numele tatălui său, un loc oarecare în Regatul aceluia, unde neamul lui să poată trăi în pace și prietenie. Alaiddin, ascultînd solia lui Sarujati, și văzînd că, așa precum spune proverbul, 'ceea ce aștepta de la cer i-a <și> căzut pe pămînt', îngăduie cu ușurință cererile lui Erdogryl. Astfel, adăugîndu-și solii <celor ai> lui Sarujati, îl trimite pe acesta cu cinstire la tatăl său, și-i cere ca, venind de îndată la sine, să aibă parte de cinstirea vrednică de o asemenea căpetenie. Convins de aceste făgăduieli, Erdogryl (despre care s-a vorbit mai pe larg în Prefață), cînd a ajuns împreună cu solii la Alaiddin, este primit cu cea mai mare cinstire, iar <acesta> îi încredințează, drept prim loc al sălășluirii sale, **Caradzedagy**, în ținutul Ancyrei.

{{3. Erdogrul îi biruie pe Tătarii învingători asupra Turcilor.}}

3. Dar pe Alaiddin îl zguduiseră și îl aduseseră, adesea, pînă la ultima primejdie cetele, împrăștiate mai peste tot, ale Tătarilor, rămase după năvălirea marelui Dzingizchan. S-a nimerit, din întîmplare, ca, la aceeași vreme, mare putere de Tătari să dea năvală, fără de pedeapsă, în ținutul Ancyrei. Alaiddin, spre a le stăpîni cruzimea, scoate împotriva lor oștile pe care le putuse aduna mai în pripă. Dar Tătarii, mai puternici și la număr și prin arme, pun pe fugă, dintr-un iureș, oastea Sultanului. Erdogryl, auzind vuietul luptei și adunînd, dintre ai săi, ca la 5.000 de oșteni,
6 ajunge cu alai în plina fierbințeală a bătăliei. / Oastea lui Erdogryl, văzînd că ostașii lui Alaiddin sunt împrăștiați care încotro și că, gata, dau dosul în fața vrăjmașului învingător, vrea să-și împingă căpetenia să treacă de partea biruitorilor. Dimpotrivă, Erdogryl: 'Nu-i fapta, zice, a unui om statornic să-și calce credința, nici a unui oștean harnic să-și abată sabia asupra unui grumaz plecat, ci, mai degrabă, să-și dea obolul și ajutorul celor deznădăjduiți și fără de putere !' Cu aceste cuvinte, abătîndu-și de la țelul ei necuvenit, oastea poftitoare de prăzile rămase la îndemînă ale celor puși pe fugă, dă iureș, cu iute năvălire, asupra Tătarilor biruitori, pe care, înfrîngîndu-i de la primul asalt, îi doboară, îi pune pe fugă, și redobîndește pentru Alaiddin o izbîndă cum el nici nu și-ar mai fi putut nădăjdui.

{{4. Alaid<d>in îl așează pe Erdogrul Sultan drept căpetenie a oștirii.}}

4. Alaiddin-Sultan, ajuns martor ocular al unui fapt vădit, despre care auzise mai înainte doar prin faimă, despre bărbăția eroică a lui Erdogryl, a priceput lui că nu-i lipsesc atît puterile, cît sfaturile sănătoase, și o bună căpetenie a oștirii: prin urmare, îl proclamă pe Erdogryl drept cel mai vrednic de amîndouă. Încredințîndu-i, așadar, aceluia întregul ținut al Ancyrei, îl așează drept căpatenia dintîi a tuturor oștilor.

{{5. Erdogrul moare, după împlinirea norocoasă a multor fapte glorioase.}}

5. Așadar, Erdogryl, unindu-și oștile cu cele ale Sultanului, nu numai că zdrobește, în toate părțile, năvălirile Tătarilor, ci îi și silește, căsăpiți și fugăriți peste tot, să iasă din hotarele domniei. Astfel, îi dă înapoi Sultanului Împărăția, nu numai păstrată, ci cu mult adăugită. Dar, ca o încununare a izbînzilor sale, le-a fost smuls Grecilor multvestitul oraș **Kiutahia**, în anul Hegirei 680 (cum ne spune mai îngrijitul istoric Saadi), urmînd a face și mai vestite <fapte>, de nu l-ar fi răpit soarta,
7 nedreaptă cu slava eroilor; / căci, doborît, în acelaşi an, de truda izbînzilor și de o adîncă bătrînețe, și-a sfîrșit viața, cu mare laudă pentru numele și pentru neamul său, dar într-o și mai mare mîhnire a lui Alaiddin și a întregii Împărății. Mormîntul lui cel de lîngă fortăreața **Sugiudczuk** îl mai vizitează încă și acum, cu mare cucernicie, închinătorii stirpei Aliothmane.

{{6. Othman urmează în cinul tatălui său.}}

6. Dar nu se stinge, odată cu Erdogryl, și norocul acelei spițe. Căci lui îi mai rămăseseră trei fii, Othman, Giunduzbeg și Sawuczibeg. Dintre aceștia, Othman, fie și mai mare ca ani, primise numele diminutiv de **Othmandzik**(h) (cum ai spune 'Othman cel Mic'), fiind el totuși un tînăr, necopt la vîrstă, abia crescînd în casa lui Alaiddin. Lui îi întărise răposatul său tată, prin testament, drept moștenire {{ținuturile pe care le dobîndise în dar de la Alaiddin-Sultan}}. Dar Alaiddin, ținînd bine minte meritele lui Erdogryl față de sine, îi trimite <și> însemnele militare, ca semn al Împărăției, **Tabl** {și} **Alem**(i), ({adică} 'tobele' și 'steagurile'), precum și celelalte care se cerau

drept podoabe ale căpeteniei, și îi încredințează deplina putere asupra întregii oștiri. Pe deasupra, îi îngăduie nu numai să bată monedă[k] înscrisă cu numele său, ci și ca, în acele orașe pe care le cucerise părintele său, ori avea de gînd să le cucerească el însuși, să se facă, în rugăciunile publice, **Chutbè**[l], adică 'pomenirea numelui' lui. De aici, unii dintre istorici, socotind <aceasta> drept începutul Împărăției lui Othman, au greșit nu cu puțin în calculul anilor, ceea ce se va vedea mai limpede mai pe urmă.

[[7. Îi nimicește pe răzvrătiți și le smulge Grecilor multe orașe.]]

8 **7.** Fiind **Othman** împodobit cu atîtea onoruri, în afară / de numele de 'Sultan'[m], părea că nu-i mai lipsește nimic demnității sale regești, dar nu socotea că ar fi de folos[n] să-l folosească încă din timpul vieții lui Alaiddin, ci credea că este mai cu cale să aștepte sfîrșitul lui Alaiddin, decît să piardă și domnia și pe sine însuși printr-o lăcomie pretimpurie după domnie; iar hotărîrea pe care a luat-o nu l-a înșelat, odată ce, păstrîndu-și cu statornicie credința pe care i-o jurase lui Alaiddin și ținînd cu tărie armele, și-a călăuzit mai întîi pîlcurile tocmai împotriva Principilor trădători ai Împărăției: aceștia odată supuși sau domoliți, întorcîndu armele împotriva domniei Grecilor, în anul Hegirei 687, a adaos Împărăției lui Alaiddin orașul **Culdze**, cucerit ca rod dintîi al următoarelor sale izbînzi. În același an, s-a luptat și cu Procuratorul din **Caraszehri** ({adică} al 'Cetății Negre'), unde după încleștarea unei foarte aprige bătălii, Grecii sunt înfrînți, iar pe fratele Procuratorului, pe nume **Celanos** ({adică} 'Callinic'), prinzîndu-l, a dat poruncă să-l dezbrace de piele, apoi să-l îngroape, iar, la urmă, întregii armate, să-și ușureze udul asupra mormîntului aceluia – după care faptă, încă și astăzi, cîmpul acela, care se numea mai înainte **Tomalidz**, a ajuns să păstreze numele de **It isztini**, adică de 'Pișatul cîinelui'. Dar izbînda aceasta othmană n-a fost una fără vărsare de sînge: căci, pe lîngă foarte mulți alți osteni pe care i-a pierdut, a mai căzut în bătălie, luptînd cu mare hărnicie, și fratele lui, Giunduz-beg. Othman s-a îngrijit ca leșul lui să fie îngropat în același mormînt cu al tatălui lor Erdogryl, lîngă tîrgul **Sugiudczuk**. Îndată după izbînda cucerită pe cîmpul <de bătaie>, cucerindu-l cu armele, a adăugat domniei Suldzikilor și orașul **Carahisar**. /

9 *[[8. Este cinstit cu și mai mari onoruri.]]*

8. Alaiddin, vestit despre aceste strălucite izbînzi ale lui Othman, îl împodobește și cu prefectura din **Eskiszeh**<i>**r** ({adică} a 'Orașului Vechi'). Iar, în anul următor, 688, alungind și cetele Tătarilor Moguli și stîrpind primprejur năvălirile dușmanilor, a ajuns vestit prin desele sale izbînzi. În sfîrșit, strîngînd locuitori de pretutindeni și refăcînd **Carahisar** cu noi ziduri și clădiri, și-a durat un preastrălucit scaun al sălășluirii sale. În istoria proprie a Suldzikilor apar unele nepotriviri în însemnarea anilor. Căci ea aduce izbînda lui Othman împotriva Tătarilor Mugali și a celorlalți dușmani, pe care abia i-am pomenit, la anul Hegirei 698, adică 10 ani mai tîrziu, pe care și noi o socotim mai sigură așa dat fiind că și Saadi urmează același calcul al anilor în faptele următoare ale lui Othman.

[[9. Înfrînge prin vicleșug vicleniile și prin arme armele dușmanilor.]]

9. În anul Hegirei 698, Mihail, cu porecla de **Kiosè**, ({ceea ce sună} 'înzestrat cu barbă de țap'), Principele orașului Biledzik, avînd a sărbători nunta fiicei sale, <cum> l-a poftit la ospăț și

pe Othman, ca fiindu-i cunoscut și pentru prietenia și pentru ocrotirea sa, ceilalți Principi ai Grecilor, punînd lucrurile la cale între ei, pe ascuns, se hotărăsc să-l prindă pe Othman prin vicleșug. Dar, Mihail, un bărbat de o nepătată credință, dezvăluindu-i, prin anume oameni, viclenia soților săi, Othman, făcîndu-se că nu știe de vicleșug și înșelînd tertipurile prin tertipuri, <dădu poruncă> cîtorva sute de oșteni să se ascundă prin împrejurimi, iar, înarmînd bine 40 de voinici, <ascunși>
10 sub haine muierești, le poruncește să intre, către seară, în cetatea **Sarhisar** / și, noaptea, să pună foc caselor, de peste tot, iar el însuși, cu puțini alții, pornește către **Czakyr bunar** (cum se numea mahalaua menită drept loc al ospățului de nuntă), de parcă s-ar fi dus în ospeție. Cei patruzeci de oșteni, care, intraseră, cum am spus, sub haine înșelătoare în orașul golit de ostașii de strajă, îi pun foc acestuia de peste tot {și,} odată cu incendiul, ocupă porțile și meterezele cetății. Othman, dîndu-și seama după văpăile focului că alor săi le izbutise totul după plac, dă semn oștenilor ascunși la pîndă, ca, luîndu-și armele, să dea iama cu mare strigăt și iureș peste dușmanii cufundați în vin; aceștia, împlinindu-și porunca cu fapta mai iute decît vorba, ținîndu-l la o parte numai pe Mihail, prietenul lui Othman, fie că-i doboară, fie că-i prind vii pe toți ceilalți, fie ei de parte bărbătească sau femeiască. Printre celelalte prinse, a fost luată chiar și mireasa, pe nume 'Olofira', născută din sînge nobil, cea pe care, mai apoi, Othman a unit-o prin căsnicie cu fiul său, Orchan; din ea lui s-au născut apoi Suleiman și Murad, cel care, pînă la urmă, i-a urmat lui Orchan la Împărăție. După dobîndirea acestei victorii, el cucerește, dintr-un iureș, cu arme aprige, și cetatea **Hineogli** precum și celelalte ținuturi dimprejur, iar multe fortărețe, cu tîrgurile ce țineau de ele i le supune domniei lui Alaiddin.

((10. Alaiddin, părăsit de ai săi, fuge la Împăratul Mihail.))

10. În anul 699, cum noianul de Tătari din Gazan a dat năvală asupra stăpînirii sale, Alaiddin, Principii care, mai mult de teamă, decît din iubire, se închinau domniei aceluia, socotind nenorocirea
11 Domnului lor / drept un noroc, se desfac din nou de Împărăție. Prin despărțirea lor, Alaiddin, lucrurile fiind fără nădejde, a fost silit ca, lăsîndu-și domnia, să-și caute scăparea prin fugă, neștiut, la Împăratul Grecilor {(Mihail Paleologul)}. Dar, odată ce a fost tăiat firul sorții, străduințele priceperii omenești se mai cheltuiesc doar în van și pe degeaba. Căci, cînd acela nădăjduia un sprijin de la Greci și un ajutor împotriva vrăjmașilor, pe bietul de el îl aruncă în lanțuri fără capăt, neținînd în nici un fel de seama de omenie, {(de unde, chiar dacă Nicefor Gragoras ne spune că a fost răpit și eliberat de Turcii săi, consimțămîntul scriitorilor statornicește ca el să fi murit în anul lui Hristos 130<3>, <iar> al Hegirei 703.)}

((11. Othman este proclamat Sultan cu sprijinul tuturor Principilor.))

11. Între timp, Othman, cum îi depășea de departe prin bărbăție, faimă, oaste și aur pe ceilalți Satrapi ai domniei lui Alaiddin, convingîndu-i pe unii prin mari daruri și prin și mai mari făgăduieli pentru mai apoi, pe alții prin oferirea ocrotirii sale și prin asocierea la domnie, pe nu puțini chiar și prin amenințări și îngrozindu-i, i-a atras să-i dea ascultare și să-l proclame drept unic Stăpînitor al întregii Împărății. Astfel, cu sprijinul, laolaltă, al tuturor Principilor din Împărăție, la începutul anului următor (care este al Hegirei 700), este proclamat **Sultan**, și ia asupra sa, mai întîi în orașul **Carahisar**, numele de 'Sultan' și de 'Împărat al Othmanizilor'. De aici, nu puțini dintre istorici au vrut ca <acesta> să fie primul an al domniei lui Othman, cu toate că Saadi Effendi susține altfel, și

anume că primul lui an a fost după ce, ocupînd de la Greci orașul **Carahisar**, a așezat în el un jude (pe cînd mai trăia, și i-o și îngăduise, Alaiddin), precum și, la slujbe, un **Chatyb** ({{adică}}
12 un'Diacon') pomenise public numele lui, și <el> bătuse monedă cu titlul Sultanatului / înscris pe ea, anume în anul amintit mai sus, 687. Iar noi, urmînd părerea mai de obște, am așezat primul an al Sultanatului lui la începutul {celui de al șasesute optzecelea}, în temeiul calculului cronologic, pe cît credem, mai vădit și mai îngrijit, pe care l-am arătat destul de limpede în Epistola către Cititor.

{{12. Le împarte fiilor Provincii spre a le ocîrmui.}}

12. Dobîndind astfel Othman Împărăția pe care mai mult o așteptase lungă vreme, decît și-o căutase, și așezîndu-și scaunul în orașul **Karahisar**, le împarte, mai apoi, fiilor săi Provincii pe care să le ocîrmuiască și să le păzească. I-a dat, așadar, Sandziacatul **Caradzedagy** (care a ajuns mai apoi multvestitul oraș **Sultan Ongi**) lui Orchan; **Eszkiszehri** lui Giunduz Aleb; **Ain Ongi** lui Aigud Aleb; **Jarhysari** lui Husan Aleb; **Ainegioli** lui Dorgud Aleb, dar pe Alaiddin (care era mezinul) l-a încredințat grijii mamei lui și socrului Baiad, laolaltă cu prefectura orașului **Biledzik**.

{{13. Își strămută scaunul Împărăției la Engiszehr.}}

13. După ce a împărțit astfel și a orînduit acestea, cucerind, în același an, și orașul **Kiuprihisar**, își strămută scaunul Împărăției de la **Carahysar** la **Jengiszehri**, pe care îl împodobește din belșug cu palate regești, cu hanuri pentru osteni, cu băi și cu alte clădiri de toată minunea, și îl întărește cu tot felul de fortificații.

{{14. Încearcă zadarnic cucerirea Nicomediei.}}

14. Mai departe, pentru a statornici mai bine temeliile noii Împărății și ale noului scaun, rămînînd liniștit cîtăva vreme, se ocupă numai cu treburile de acasă și dinlăuntru. După ce le-a orînduit pe
13 acestea după plac, / ca oștirea să nu ajungă la delăsare datorită tihnei neîntrerupte și plăcerilor, își conduce oastea spre cucerirea orașului **Iznik** ('Nicomedia' *(sic)*), pe care chiar dacă îl zdruncinase printr-un îndelungat asediu, văzîndu-și totuși încercarea zădărnicită, este respins de străjerii lui. De aceea, desfăcînd asedierea orașului, înalță, față în față, în vîrful unui munte foarte înalt, care privește către **Engiszehri**, o fortăreață foarte tare, pe care, înzestrată cu destui osteni și cu provizii, i-o dă în pază mult-vestitului Targan. El însuși, cu restul oștirii, se retrage către reședința de la **Engiszehri**, spre a-i împărți oastei sălașurile de iarnă. Dar Cronica lui Mevlana Idrisi susține că fortăreața **Targan** a fost ridicată sub Orchan, și nu sub Othman.

{{15. Înfrînge în luptă oștile Grecilor și cucerește Cotaia.}}

15. Către această vreme, Principii, Guvernatori ai Provinciilor grecești (printre care cel mai de seamă era **Ornus**, {adică} 'Honorius', Prefectul Prusiei), luînd aminte că Othman face, pe zi ce trece, tot mai mari progrese și că-și poartă orîncotro biruitoarele arme, dîndu-și semn pe ascuns să se unească și strîngîndu-și de peste tot puterile, purced să-l zdrobească, neștiutor, sub orașul **Coiunhysar**. Dar norocul cel veghetor al lui Othman i-a dezvăluit, totuși, prin cercetași, strădaniile și planurile lor. Și astfel, ducîndu-și oștile în cîmp, în tăcere, îi atacă pe neașteptate pe dușmani, îi înfrînge și-i zdrobește. În luptă, este ucis Principele orașului **Kiosteli**, laolaltă cu mulți alții. **Ornus**, Domnul Prusiei, <și cu> Prefectul **Kiutahiei** (al cărui nume nu s-a păstrat), scapă, strecu-
14 rîndu-se cu fuga. Lui Othman, care le venea pe urme, Prefectul / orașului **Ulibad**, luînd învățătură

din măcelărirea soților săi, îi deschide cale spre a-și urmări dușmanii, sub anumite condiții, ca să nu fie tîrît și el însuși, laolaltă cu ceilalți, de avîntul nebun al Othmanizilor. Dar Othman, cum nu-i putea urmări pe ei, care fugeau mai iute, asediază și cucerește orașul **Kiutahiei** (pe care Grecii li-l smulseseră Turcilor nu cu mult înainte). Dar Othman nu a pus, totuși, mîna pe oraș fără mare pagubă, de vreme ce, pe cînd își trecea oastea, chiar sub oraș, peste un pod făcut din grinzi de lemn, nepotul lui, **Dogris**, împreună cu mai mulți ostași, se îneacă în apă, rupîndu-se podul; leșul lui a avut grijă să fie îngropat într-o parte mărginașă din **Coiunhisar**.

((16. Cuprinde sub greu asediu Prusia.))

16. Cucerind el astfel aproape toate orașele Bithyniei și statornicind cu tărie, cîtăva vreme, temeliile Împărăției, la urmă, în anul 717, pune sub asediu **Prusa**, Capitala Bithyniei; cum însă orașul acesta foarte întărit și păzit de o strajă foarte tare, făcea cucerirea lui grea, ba chiar cu neputință, Othman, spre a închide intrarea unor noi străji și a unei mai bogate aprovizionări, ridicînd în fața lui două forturi îl dă în pază, pe unul, nepotului său **Aktimur**, iar pe celălalt faimosului căpitan **Balbandzic**, adăugîndu-le strașnică poruncă, să ia seama și să nu le facă nici un neajuns locuitorilor: s-a ajuns, astfel, ca toți cei ce locuiau prin preajmă, în ținutul Prusiei, refugiindu-se, din grija pentru siguranța și pentru viața lor, ca la un loc de azil, în fortărețele mai sus pomenite, să se supună de la sine, de bună voie, domniei lui Othman. /

15 *((17. Creștinilor le impune fie Coranul, fie sabia, <iar> pe foarte mulți îi supune stăpînirii sale prin amîndouă mijloacele.))*

17. Othman avea obiceiul ca, după cucerirea cîtorva orașe, să-i pună frîu Fortunei prea grăbite și, spre a alcătui treburile provinciilor de curînd ocupate și a readuce liniștea în sufletele locuitorilor, să-și ofere, cîtăva vreme, sieși și oștenilor săi, un răgaz de pace. Cum, cu gîndul acesta, se tot aținuse, vreme de cîțiva ani, acasă, iar oastea, obișnuită cu izbînzile și cu prăzile, nerăbdînd tihna și cu pacea, îi tot cerea de zor, prin suplică plecată, să poată porni în campanie, la supunerea celorlalte ținuturi ale Împărăției Grecilor, prevăzător și cu mare prudență în treburile publice, Othman le făgăduiește că le va îndeplini, cu bună voie, cererea, 'dar că, zicea el, nu trebuie, totuși, neglijată, cu nimic mai puțin, răspîndirea religiei muhammedane', și-i îndeamnă să ia aminte că 'preceptele Coranului trebuie puse mai presus de domnie și de avuții'. De aceea, după legea Coranului, el le arată că 'mai întîi trebuie poftiți Principii Creștinilor, în mod pașnic, la religia muhammedană, iar dacă aceia nu vor vrea să asculte, abia atunci, după dreptul divin, ei se cade să fie proclamați 'dușmani ai Adevărului și ai lui Dumnezeu', iar că asemenea îndărătnici se cuvin supuși și pedepsiți prin fier, prin foc și prin silnicia brațului.' Așadar, trimițînd un astfel de edict prin mijlocirea Czauszilor, le pune în vedere tuturor Principilor Asiei Mici 'că ei trebuia fie să primească Muhammedanismul, fie să deie tribut, fie să se supună săbiei.' Faima acestui edict ajungînd la urechile tuturor, ca un fulger tunător, Kiose Mihail, Domnul Biledzikului, și-a înclinat primul grumazul sub superstiția muslimană (el care, și el însuși, și cei coborîtori din el, vreme de multe
16 veacuri au ajuns la mare / cinste și autoritate pe lîngă împărații Othmanizilor). Pilda acestuia a urmat-o Principele orașului **Leblebidzi**, care, deși a tăgăduit să primească Muhammedanismul, s-a pus în slujba lui Othman și pe sine, și provinsia sa, sub titlul de feudă, și pe fiul său. De asemenea, Domnul **Lefkei** și al **Czadurly** și-au supus stăpînirile, sub condiția plății unui tribut anual.

((18. Adaugă Împărăției mai multe orașe.))

18. În aceleași vremuri, orașele **Mortuni**, **Gjoinik**, **Tarakly Engidzesi**, **Kajahisar**, **Mekedzie**, **Akhysar**, **Karaczyn**, **Gieiwize** și **Tekkiurbanari**, cum și nu puține altele, ai căror Principi disprețuiseră religia și domnia lui Othman, cucerite, pînă la urmă, de către **Czauszi beg**, pe vremuri om de casă al lui Erdogryl, slăbite fiind de desele pustiiri, le-a adăugat Împărăției Othmane[o].

((19. Îi silește la Muhammedanism pe Tătarii Czavdari, înfrînți.))

19. Cum Othman era ocupat cu aceste cuceriri, neamul Tătarilor ziși **Czavdar**, plecînd din Regatul **Giermian**, dau năvală, pe neașteptate, în stăpînirea othmană și, pustiindu-le pe toate prin fier și prin foc, ajunsese cu prăpădul pînă la **Carahisar**. Cînd i s-a adus lui Othman, care zăbovea pe atunci la **Engiszehir**, acest zvon de rău augur, el își scoate pe dată oștile în cîmp. Dă buzna cu bărbăție peste Tătarii pustiitori, sub tîrgul **Oinasz** (care zăcea sub mine, nu departe de **Carahisar**), îi înfrînge, pe mulți îi ucide, pe cei mai mulți îi prinde. Aceștia primind, mai apoi, religia muhammedană, dăruiți cu libertatea, au rămas pe veci ca băștinași ai ținutului **Carahisar**.

((20. Cuceririle lui Orchan, fiul lui Othman))

20. Dintre fiii lui Othman, strălucea bărbăția și faima tăriei lui Orchan (cel care i-a urmat mai apoi la Împărăție). Fiindu-i încredințată de tatăl său o parte a oștirii, el cucerește cu armele orașele **Caraczebesz**, **Alebsui**, **Pirgos**, **Tekinhisari**. Avînd el a se întoarce de aici la tatăl său, îl pune în fruntea oastei pe **Cognuzalbes**, care ocupă, cu aprige arme, fortărețele **Akiari** și **Tuzbazari.** Și, trimițîndu-le pe faimosul căpitan **Akidze Codza**, pustiește Provincia **Iznigmid**, pînă la zidurile orașului. Prefectul Iznigmidului plîngîndu-se la Împăratul de la Constantinopole asupra cruzimii Othmanizilor și încunoștințîndu-l asupra primejdiei care apăsa asupra orașului, Împăratul trimite cîteva mii de osteni bine înarmați în ajutorul orașului aflat în pericol. Dar celălalt căpitan al lui Othman, **Abdulrahman**, prinzînd de veste despre sosirea lor, le iese în cale pe neașteptate în cîmpia **Jailakowa**. Grecii, dat fiind că nu putură face față mai lungă vreme iureșului nebun al Othmanizilor, dau dosul din fața învingătorilor; mulți dintre ei au fost uciși, nu mai puțini prinși, iar foarte puțini, scăpînd printr-o fugă mai grabnică, s-au înfățișat dinaintea Împăratului lor drept vestitori de rău augur ai măcelului suferit.

((21. Othman, asuprit de podagră, ocupă Bithynia prin mijlocirea lui Orchan și dobîndește prin predare Brusia, fruntea Regatului.))

21. Othman, deși, copleșit fiind de îndelungile-i strădanii, de campaniile făcute una după alta, cum și de bătrînețe, dăduse în boala podagrei, fiind totuși tare de suflet și văzînd că Fortuna era întru totul favorabilă înaintărilor sale, îl trimite cu foarte numeroase oști pe fiul său Orchan spre a supune Provincia Bithyniei (căreia am spus că-i era Prefect **Ornus**) și, de-i era cu putință, spre a cuceri **Brusia**, Capitala Regatului. Ornus, cum nu-l putea înfrunta pe față cu armele pe Orchan, a fost silit să se retragă în orașul, de altfel, foarte bine întărit și îmbelșugat cu hrană pentru opt ani.
18 / Cu toate că Orchan asedia orașul foarte îndeaproape și-l asuprea cu neîncetate iureșuri și hărțuieli, Ornus îi face față, laolaltă cu ai săi. Și totuși, 'dacă (așa cum stă scris în Sfînta Evanghelie) Dumnezeu nu ocrotește o cetate, în zadar se mai trudesc străjerii'. De aceea, primind Ornus sfat de la Mihail – care abia de curînd îl tăgăduise pe Hristos, iar acum era cel mai de seamă sfetnic al lui Orchan – să se predeie, îi închină, {{pînă la urmă,}} lui Orchan, prin predare, după un asediu îndelungat și

foarte greu (așa cum ia Dumnezeu în rîs cele omenești), multvestita cetate a Bithyniei, Brusia, plătind pentru salvarea sufletelor lor treizeci de mii de galbeni, și fără a se fi vărsat nici o picătură, cît de mică, de sînge de Othman, în anul Hegirei 726.

[[22. Othman, aflat pe moarte, îl lasă moștenitor, prin testament, pe Orchan.]]

22. Luătoare în rîs este, cu adevărat, fericirea lucrurilor omenești, avînd drept obicei să le amestece cu cele dulci pe cele amare – lui Orchan, care venea în triumf pentru cucerirea multvestitului oraș, îi sosește pe dată tristă solie, care îi dă de știre că tatăl lui abia-și mai trage ultima suflare și-i dă poruncă să se întoarcă la dînsul, cît mai iute. Așadar, Orchan, primind încredințarea tatălui și, lăsînd strajă tare la Brusia, se întoarce, însuși, și degrabă, doar laolaltă cu puțin alai, la **Engiszehir**, unde îl află pe tatăl său de-abia mai suflînd. Othman, dîndu-i binecuvîntarea părintească și diata de a-i urma la Împărăție, își dă sufletul, tot în acel an al cuceririi Brusiei, în luna lui Ramadan, {după ce trăise 69 de ani <și> domnise(p) 26 <și> trei luni.}

Testamentul lui Othman,
care stă astfel scris în versuri
la istoricul Saadi:

Cînd s-au văzut la față, unul pe altul, cei doi Regi,
Cu suflete de dor mișcate, s-au jelit: "Ah, vai !"
Obîrșia împăraților ce stăpînesc întreaga lume, /
19 Othman, cel ce-a supus și înfrînt Regate,
Văzutu-l-a, el, Regele făr' de pereche, (pe Orchan) și, abia grăind,
I-a spus: "O, suflete și inimă a mea, nu te-ntrista,
Căci truda asta de pe urmă e de obște pentru toți:
Și tînărul, ca și bătrînul suflă tot din aerul acestei rele lumi !
Eu unul, cum la veșnica viață mă strămut acum,
Fii tu, în bună fericire, plin de slavă !
De vreme ce Te las (asemenea fecior) moștenitor,
Chiar de m-oi duce, n-am de ce să fiu mîhnit.
Eu am să Te îndrum, iar Tu urechea să ți-o pleci:
(Întîi) uitării dă-i mîhnirea toată a astei vieți !
Îți cer, o bunule stăpînitor al norocirii și îmbelșugării,
Să nu ții parte tiraniei, nici spre ea să nu privești,
Ci lumea asta s-o împodobești cu-a Ta dreptate,
Pe mine să mă bucuri cu izbînzi neîncetate !
Cînd fi-vei astei lumi biruitor, războiul sfînt să-l porți
Și față de-a Romeilor domnie dreaptă aibi prietenie !
Pe învățați să-i crești cu mari cinstiri,
Astfel ca dreptul cel dumnezeiesc să aibă cîntărire !
Oriunde asculta-vei vreun om multștiutor,

Arată-i lui cinstire, generozitate și milostivire !
Nu Te trufi cu-a Tale oști și avuții,
Pe cei ce dreptu-l știu preabine ține-i lîngă Tine !
Dreptatea-i temelia bunelor Domnii,
De-aceea, sufletu-ți abate de tot ce nu-i dreptate !
Nu-i țelul nostru alta, ci doar Divina Lege,
Iar tot cîștigul nostru nu-i decît pe calea Domnului.
Nu socoti că Ți-ai luat zadarnice strădanii și deșarte înfruntări,
Căci nu țintim ca stăpînirea lumii să o dobîndim,
Ci a credinței împlinire grija mea cea mare-a fost. /
20 De-aceea se cuvine ca să-mi împlinești și Tu dorința mea:
Te străduie să fii, deopotrivă, milostiv,
Și vezi de împlinește bine trebile împărătești !
(Căci) Regele ce nu-i știut pentru bunăvoința sa,
Poveste-i doar cu nume de Stăpînitor.
Fii plin de grijă, zi și noapte, ca supușii să ți-i ocrotești,
Și doar așa vedea-ve că-ți e Dumnezeu în ajutor !"
Lăsîndu-i lui asemenea învățături, Acela, al credinței bun Ocrotitor,
{Othman,} purcese-n calea sa spre veșnicul tărîm.

ORCHAN, FIUL LUI OTHMAN, CEL DE AL DOILEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL III.

<1. Orchan, pe lîngă alte fortărețe, – ocupa și Nicomedia, care i s-a predat. 2. Orchan strămută scaunul domniei la Brusa, și face mai bună rînduială în Stat și în armată. 3. Înrolează ostași cu simbrie, face să crească și credința. 4. Ia Niceea, după un lung asediu, iar pe văduvele Grecilor le unește cu ai săi prin căsnicie. 5. Ia foarte puternica cetățuie Kemluk și întemeiază, primul, școli și Academii. 6. Orchan, după ce i-a slăbit pe Grecii din Asia îi face, prin felurite mijloace, pe Principii Muslimani să se supună domniei sale. 7. Adaugă Împărăției cetăți maritime. 8. Îl trimite pe fiul său, Suleiman, întîia dată, în Europa, iar acesta, trecînd pe plute, ocupă două porturi în Europa. 9. Suleiman ocupă Calliupolis.prin predarea ei. 10. Orchan, trimițîndu-l în Europa,cu noi trupe, și pe cel de al doilea fiu al său, ucerește, în Europa,pe lîngă altele, foarte tarele oraș Czorlu. 11. Suleiman, fiul lui Orchan, moare căzînd de pe cal. 12. Aczebeg ocupă Didymotichul, dar acesta este dat înapoi stăpînitorilor lui de către Orchan. 13. Moartea lui Orchan și moravurile lui.>

((1. Orchan, pe lîngă alte fortărețe, ocupă și Nicomedia, care i s-a predat.))

1. După moartea lui Othman, fiul lui, **Orchan**[a], este proclamat Împărat al Othmanizilor, chiar sub auspiciile imperiale, în cel de al 36-lea an al vieții, iar al Hegirei al 726-lea, în cea de a

21 zecea zi a lunii Ramazan. Acesta, după ce cuprinsese în stăpînirea sa **Brusia**[(b)], pe care / o cucerise pe cînd îi mai trăia încă tatăl, precum și alte provincii, care se aflau prin preajma orașului, se ocupă, în primul an al domniei, de treburile Asiei și de statornicirea noii Împărății. Iar, în anul următor, care este al Hegirei 727, adaugă Împărăției sale întreaga Provincie a **Semendurei**, care se întinde de la orașul **Aitos** și pînă la **Iznigmid** ('Nicomedia' *(sic))*, parcă dintr-o singură lovitură. De aici își poartă armele spre a cuceri Iznigmidul și, cu toate că era greu de cucerit, o cuprinde totuși foarte foarte strîns și o ia cu asalt. **Caloianes**, Prefectul orașului, mai mult un dezertor, decît un apărător al cetății încredințate sieși, cum a văzut că armata lui Orchan se apropie de oraș, părăsind cetatea pe noapte, se duce în cetățuia **Coiunhisar**. Orchan, aflînd de la prizonieri despre fuga lui, trimițînd o parte din oaste, înconjură și acea cetățuie, pe care a cucerit-o cu ușurință, iar, Caloian fiind ucis de o lovitură de săgeată, le arată capul lui, înfipt într-o suliță, celor din Nicomedia, ca să-i îngrozească. Străjerii orașului, văzînd capul căpeteniei lor, cum lucrurile erau deja fără nădejde, trimit soli ca să orînduiască împreună cu Orchan condițiile predării, și astfel, salvîndu-și doar sufletele lor și dobîndind libertatea de a se retrage la Constantinopole, îi predau lui Orchan orașul.

((2. Orchan strămută scaunul domniei la Brusa, și face mai bună rînduială ***în*** *Stat și în oștire.))*

2. În anul 728, a primit prin predare, sub comanda lui **Alibeg**, cetatea **Herkie**, care era capitala Provinciei Semendurei (mai apoi numită 'Karemurseke'). După ce a supus (cu excepția Niceei) toate întăriturile și orașele **Bithyniei**, Orchan își strămută, în același an, scaunul Regatului de la Engiszehri la **Brusia**, și, la sfatul fratelui său Alaiddin, desființînd moneda Suldzikilor, poruncește
22 să se bată una avînd înscris numele său. / Dă ordin ca, pentru cetățenii de la oraș și cei de la țară, să se facă și să se poarte veșminte diferite, iar lumea militărească, mai înainte prin nimic deosebită de cea a Creștinilor, a hotărît să fie aparte. Înscrie o nouă oaste pedestră (din care nu mai existase, mai înainte, la Othmanizi), și o învață să construiască mașinării pentru luarea cu asalt a orașelor (în privința cărora erau întru totul neștiutori), iar pe fratele său, **Alaiddin**, împodobindu-l cu titlul de 'Mare Vizir', îl pune în fruntea cîrmuirii treburilor publice și drept căpătenie a oștirilor.

((3. Înrolează ostași cu simbrie, face să crească și credința.))

3. În anul 729, **Orchan** orînduiește oastei, drept întîia ei simbrie (cum, mai înainte, fuseseră, cu toții, voluntari), noua monedă, numită **Nukra**, care consta dintr-un sfert al drahmei de argint, dar a hotărît ca, atunci cînd erau fără treabă, la locurile lor de strajă, scutiți de orice bir, să se mulțumească, totuși, cu veniturile de pe urma bunurilor lor. Dar pedestrimea aceasta, cum era de strînsură, din gloata Turcilor (adică a celor de la țară), ca un neam aspru și necivilizat, <cum era,> fie că stîrnea, fie că se gîndea să stîrnească răzmerițe. Luînd Orchan aminte la aceasta, dă poruncă să se desființeze unitățile ei și să se strîngă din tinerimea Creștinilor cît se puteau mai mulți care să fie, mai întîi, educați în religia muhammedană, iar apoi să fie înrolați în <noi> unități. Și astfel, în scurtă vreme, nu numai că a adunat o oștire numeroasă, ci a și făcut ca superstiția muhammedană să ajungă cu mult mai răspîndită. Iar din plebeii de neam turcesc, dacă vreunul, mulțumindu-se cu propriile posibilități, a vrut să-și înscrie numele la armată, a hotărît să facă armata, sub numele de **Müsellem** (adică de 'scutiți'), în rîndul unităților călărimii, sub Sandziakbegi și Bulukbaszi. /

23 *((4. Ia Niceea, după un lung asediu, iar pe văduvele Grecilor le unește cu ai săi prin căsnicie.))*

4. Înnoind astfel rîndurile cu noi osteni și crescînd cu mult numărul trupelor sale, în același an, asediază **Iznik** ('Niceea'), care, sleită aproape de tot de un asediu neîncetat de doi ani, dar și, nu mai puțin, de foame și de o mare molimă, este silită <să se plece la> dobîndirea milostivirii lui Orchan și, cum locuitorii ei rugau, prin soli, să poată pleca din oraș, numai scăpîndu-și sufletele, și să fie liberi să meargă la Constantinopole, Orchan, dînd dovadă de împărătească milotivire, le dăruie și avuțiile lor, pe care puteau să le care cu ei. Așadar, aceia, cînd au văzut milostivirea lui Orchan, mărturisindu-se de la sine, de bună voie, datori cu bir față de Împărăția Othmană, rămîn locului, liberi, în casele și în proprietățile lor. Orchan, intrînd în oraș în anul 730, poruncește ca femeile Grecilor uciși de foame și de război, care-și jeleau văduvia în fața lui Orchan, să poată fi luate ca soții de curtenii săi și de alți Othmanizi mai de viță, și să se poarte cu ele cu toată cinstirea, ca și cum ar fi fost femei musulmane. Făcîndu-se astfel, foarte multe femei de sînge nobil, dar și mai de rînd, de felul lor, au primit și soți, dar și credința muhammedană. Răspîndindu-se jur-împrejur, către celelalte ținuturi, faima cuceririi orașului și a omeniei lui Orchan față de cei supuși, nu numai cei din Niceea, dintre care cei mai mulți o luaseră, fugind, înaintea asediului, ci și nenumărați locuitori de prin celelalte orașe și tîrguri încă nesupuse de armele othmane au venit în grabă să locuiască la Niceea. Astfel, într-un răstimp de un an, Niceea a ajuns atît de bogată în locuitori, încît să pară că putea fi pusă pe potriva Orașului Constantinopolei.

((5. Ia foarte puternica cetățuie Kemluk, și întemeiază, primul, școli și Academii.))

5. În anul 734, <ia> orașul **Kiemluk**, foarte întărit și din fire și cu meșteșug (pe care Othman
24 îl încercase de atîtea și atîtea ori, / dar întotdeauna cu strădanie zadarnică), sleindu-l printr-un asediu strîns, de un an întreg, primindu-i, pînă la urmă, predarea. În anul 736, Orchan împodobește orașul **Brusia** cu un nou Mesczid, cu o Academie și cu un han pentru străini, adică prin clădiri de-a binelea regești. Iar, mai cu seamă, Academia, care era întemeiată în mînăstire, a ajuns la atîta faimă și atît de vestită prin profesorii ei de arte liberale, încît foarte mulți din Arabia și din Persia, care se socoteau, mai înainte, învățătorii întregii lumi, alergînd la ea pentru a studia, nu disprețuiau să fie elevii Othmanizilor.

((6. Orchan, după ce i-a slăbit pe Grecii din Asia, îi face, prin felurite mijloace, pe Principii Muslimani să se supună domniei sale.))

6. Orchan, după ce adăugase Împărăției Othmane, de la Greci, prin dreptul armelor și al războiului, orașele și ținuturile pe care le-am pomenit mai sus, iarăși, prin șiretenia sa politică, sau, mai degrabă, prin priceperea în arta cîrmuirii, pe care o avea din plin, și-a întors gîndul către adăugirea la Împărăția sa a celorlalte provincii ale Asiei, care ascultau de unii Principi Muslimani, rămași dintre cei ce supraviețuiseră Imperiului Suldzikilor. Și astfel, luîndu-l între cămărașii săi cei mai îndeaproape pe **Caszimbeg**, fiul lui **Adzilan-beg** (care de foarte puțină vreme nu se mai afla printre cei vii), prefăcîndu-și chipul drept cel al unuia care-l crește și-l ocrotește, îi ocupă aceluia întregul Principat. După pilda acestuia, **Torsunbeg** închină Sceptrului othman orașele **Aidyndzik, Minas, Balykiesre, Bergame** și **Ermid**. Prin puterea armelor, supune ocîrmuirii sale și învecinatele **Ulubad, Lublius** și **Eblius**, care se mai închinau încă Împărăției Grecilor. **Michalcze**, fiul unei nobile doamne (pe nume **Kyeramastoria**), ajungînd mai prevăzător datorită căderii acestora, îi dă pe mînă lui Orchan moștenirea părintească pe care o avea, sub starea unei feude.

Între timp se ivește o înfruntare între frații **Torsunbeg** și **Hadzelbeg** <cum> cel dintîi îi oferă lui Orchan Principatul pe care-l făgăduise mai înainte, iar al doilea i-l tăgăduiește; aprinzîndu-se, din înfruntarea lor, furia războiului, totul ajunge la luptă și la arme. Hadzelbeg, mai prejos în lupta de cîmp, se retrage laolaltă cu ai săi în orașul **Ber<g>ame**. Orchan, prinzînd, prin bătălia dintre frați, prilejul de a pune mîna pe provincie, cu îndemînatică șiretenie, zise că 'nu e <nici> potrivit, nici după legea religiei muhammedane, ca, pentru o nebunească luptă aprinsă între frați, să se verse nici măcar o picătură de sînge musliman, ba că, ceea ce se poate vedea după tot dreptul, este o nelegiuire să se dea vreo luptă pentru aceasta pe calea armelor. Prin urmare, dă poruncă să se întîlnească frații chiar sub zidurile orașului și, după rînduielile legii, primind în dreaptă proprietate cîte o parte egală, amîndoi să se arate mulțumiți cu hotărîrea judelui. Dar, chiar de la prima întîlnire pentru consfătuiri, Torsunbeg, străpuns cu o armă de fratele său (care se prefăcuse că-l îmbrățișează frățește), se prăbușește mort în fața mijlocitorilor lui Orchan. Hadzelbegi, după omorul fratelui, dîrdîind ca un al doilea Cain, apoi temîndu-se ba de ai săi, ba de Othmanizi, se străduie să închidă porțile cetății și să-și ridice armele împotriva lui Orchan – dar în zadar! Căci cetățenii, îngroziți de fapta-i, și înspăimîntați, cum se și cuvenea, de puterea lui Orchan, îi încredințează aceluia orașul și domnia asupra lor. Iar acela, mai apoi, sleit de puteri după o întemnițare de doi ani, s-a stins din viață la Brusia. O soartă asemănătoare a căzut asupra Principelui din **Ulubad**, căruia, mincinos învinuit de trădare, i se ia capul. Și astfel, toată Provincia **Carasiși Ulubad** l-a recunoscut, mai
26 apoi, drept Domn pe Orchan. / Acestea s-au petrecut către sfîrșitul anului 737.

((7. Adaugă Împărăției cetăți maritime.))

7. La începutul anului 738, cetățile de la mare **Anachor** și **Emrud** (care, încă și acum, au mai rămas sub vrednica de plîns ocîrmuire a Creștinilor), auzind că Orchan își va trimite armatele împotriva lor, au parte, prin predarea orașelor, mai degrabă de milostivirea lui, decît de mînia-i, prin îndărătnicie; urmîndu-le pe acestea nu puține cetățui și tîrguri se supun Împărăției Othmane.

((8. Îl trimite pe fiul său, Suleiman, întîia dată, în Europa, iar acesta, trecînd pe plute, ocupă două porturi în Europa.))

8. Lăcomia lui Orchan părea mai mult să se ațîțe, decît să se sature, prin acest șir de izbînzi din Asia. De aceea, supunînd **Bithynia** toată, în anul 738, îl trimite pe fiul său Suleiman să încerce să ocupe o trecere în Europa, dîndu-i alături pe multvestiții, pe acele timpuri, **Aczebeg**, **Gazifazyl**, și **Ornusbeg** (sau, cum le place mai bine altor scriitori, pe **Gazifazyl**, **Jacubczebeg** și **Michalogli**[c]). Așadar, Suleiman, luînd cu sine 80 de oșteni dintre cei mai aleși, cutreierînd, sub chip de vînător, țărmurile asiatice, a coborît în ținutul **Aidindzik**. Cum însă, printr-un edict al Împăratului de la Constantinopole și cu consimțămîntul celorlalți Principi creștini, era o vină de moarte dacă cineva, chiar și într-o bărcuță mică, ar fi tras la țărmul Asiei, sau l-ar fi purtat pe un vas pe vreun Othmanid pînă în Europa, nevoia împingîndu-l la viclenie, Suleiman, îmbinînd laolaltă scînduri pe niște burdufuri din piei de vită, leagă <astfel> două plute și, urcîndu-se el însuși, cel dintîi, pe una din ele a luat cale de noapte, <mai ales că> luna plină le stătea făclie, fiindu-i marea chiar mai favorabilă decît nădăjduise, trece brațul de mare de la **Kiodz**, un sat din Asia, în Europa, sub cetățuia **Hamni**. Acolo, dînd năvală pe tăcute, mai întîi prind un țăran: arătîndu-le acesta, dintr-o peșteră învecinată
27 cu zidurile cetății, / o intrare foarte lesnicioasă în cetatea lipsită de oameni de veghe și de străji,

Suleiman și cu cei 80 de ai săi îi pune jos, pe neașteptate, pe cei care erau copleșiți de somn și nu aveau nici o teamă de așa ceva. Prinzînd astfel cîțiva oameni și judecînd că avea a se purta cu ei mai cu prevedere, decît mai cu asprime, îi tratează pe cei prinși cu cea mai mare omenie și le făgăduiește, sub jurămînt, libertatea, cum și foarte mari daruri, dacă vreunii dintre ei, pricepuți în arta mersului pe mare, ar fi trecut în Asia vasele care se aflau pe apă în porturile **Bailar** și **Akczeiliman**. Așadar, prinși, amăgiți de milostivirea lui Orchan și de nădejdea făgăduielilor primite, trec din Asia în Europa, în aceeași noapte, pînă în zori, ca la 3.000 de Othmanizi. A doua zi, ocupînd, mai iute ca gîndul, cetățuia **Ajasolonia**, întărită și cu străji și cu merinde, i-a dat-o sub pază lui **Aczebeg** – după numele căruia ținutul acela se mai numește încă și astăzi **Aczeovasi**.

{{9. Suleiman ocupă Calliupolis, prin predarea ei.}}

9. Totuși, o zăbavă le pune în cale acestor reușite Prefectul din **Gieliboli** ('Calliupolis') (cel care-i pomenit la scriitorii turci sub numele de **Callaconias**). Căci el, strîngînd o ceată pe cît putea mai mare din tinerimea vecinătăților, încearcă să-i facă față lui Suleiman. Se dă lupta în cîmp, vreme îndelungată și cu noroc schimbător; Othmanizii îi înving totuși pe Greci, {care}, mai prejos nu atît la suflet, cît la număr, sunt siliți să se retragă înlăuntrul zidurilor cetății. Suleiman, luînd seama că nu se putea ajunge, fără de pieirea alor săi, la cucerirea orașului prin arme și iureș, hotărăște să-i înjosească printr-un asediu mai îndelungat și prin înfometare pe cei ce se luptau cu tărie pentru tot ce-i al lor. Astfel, scoțîndu-și oștenii din forturile ocupate mai înainte și împiedicînd
28 ajutoarele <venind> de peste tot și / intrarea de provizii, cuprinde orașul sub un strîns asediu. Străjerii, cu toate că apăraseră lungă vreme cetatea ce le fusese încredințată, pînă la urmă, osteniți de neîncetatul asediu, și sleiți datorită deselor asalturi, precum și lipsiți de provizii și de puteri, supun prin predare **Gieliboli** împreună cu toată provincia **Chairebolis** ('Christupolis')[d], în anul Hegirei 760. Auzind – ah ! – Împăratul că a fost ocupată de Othmanizi cetatea Calliupolei, căreia îi ziceau, pe drept, nu doar 'cheia Constantinopolei', ci și 'meterezul întregii Europe', se zice că ar fi spus că 'a pierdut saivanul oilor și amfora de vin'.

{{10. Orchan, trimițîndu-l în Europa, cu noi trupe, și pe cel de al doilea fiu al său, cucerește, în Europa, pe lîngă altele, foarte tarele oraș Czorlu.}}

10. În anul următor, Sultanul Orchan înrolează, în Asia, noi osteni și, sub porunca celui de al doilea fiu al său, **Murad**, îi trimte în Europa. Unindu-se, deci, oștirile amînduror fraților, Suleiman, de partea lui, ocupă, cu aprige arme, **Malagra** și **Ibsala**, iar Murad ia cetățuia **Pivatos** ('Epibatos'), aflată la zece ceasuri de drum de Constantinopole; iar, purcegînd de aici, cuprinde sub asediu foarte întăritul oraș **Czorlu** ('Tyrilois'), așezat între Constantinopole și Adrianopole. Locuitorii, întemeindu-se pe firea <locului> cetății și pe meșteșugirea întăriturilor, disprețuiesc armele și asalturile Othmanizilor și nu numai că-i tăgăduiesc predarea, pe care Murad le propunea sub bune și cinstite condiții, ci, dînd iureș cu bărbăție, mai și taie cîteva mii de dușmani și-i resping, de mai
29 multe ori, chiar de la ziduri, pînă cînd, / mai degrabă copleșiți, decît înfrînți de mulțimea Othmanizilor, aveau să piară pînă la unul. Spre a răzbuna acest măcel, Murad dă poruncă să fie distrus pînă în temelii orașul, odată ocupat, și să fie făcut una cu pămîntul, astfel că astăzi abia dacă se mai văd vreunele urme ale lui. Prin aceasta sălbatică grozăvie el a izbutit ca locuitorii din tîrgul **Pirgos** (care se află la opt mile de Czorlo, către Adrianopole), temîndu-se de o soartă asemănătoare

și părăsindu-și așezarea, să le lase dușmanilor zidurile ei neocupate. Dobîndind aceste izbînzi, Murad se întoarce, vesel, cu ai săi, în Asia, la tatăl său (mai rămînînd în Europa doar Suleiman, cu trupele sale).

{{11. Suleiman, fiul lui Orchan, moare căzînd de pe cal.}}

11. Anul acesta, pe cît de fericit a fost pentru Împărăția Othmană, pe atît de funest a fost pentru Împăratul Orchan, de vreme ce Suleiman[g], pe cînd își cerceta oștile în cîmp, sub chip că se afla la vînătoare, și își exersa unitățile călărimii la suliță și în meșteșugul săgetatului, tîrît de un cal neîmblînzit, s-a izbit cu un picior de un trunchi de copac și, căzînd din greu la pămînt, cu piciorul rupt, și-a dat, pe dată, sufletul.

{{12. Aczebeg ocupă Didymotichul, dar acesta este dat înapoi stăpînitorilor lui de către Orchan.}}

12. Orchan, auzind de pieirea atît de neașteptată a fiului său, pe care îl îndrăgea fără de margini, este copleșit de o asemenea mîhnire, încît a căzut și el într-o boală fără de însănătoșire, care i-a și adus moartea, nu mult după aceea.

Dar, ca nu cumva, prin moartea fiului și prin boala lui, să pară că i-au pierit gîndurile războinice,
30 trimite oștirea, / sub porunca lui **Aczebeg** să cucerească Didymotichul. Cum acesta se apropia de oraș fără ca cineva să se aștepte, îl înconjură și îl prinde pe Prefectul orașului, prin vecinătăți (unde se dusese să se plimbe, făcîndu-și cam mult de cap). Acesta, cum era dintr-o stirpe princiară, înrudită cu a împăraților Grecilor, nerăbdînd aspra sa captivitate, își răscumpără libertatea prin predarea cetății. Dar Orchan, atunci, mișcat de rugămințile prietenului său, Principele Grecilor – acesta era Ioan Cantacuzino, care i-o dăduse lui Orchan pe fiica sa de soție, înainte să pună mîna pe Împărăție –, le dă înapoi orașul vechilor lui stăpînitori.

{{13. Moartea lui Orchan și moravurile lui.}}

13. Amărăciunea simțită pentru moartea fiului său rozîndu-i lui Orchan, neîncetat, restul bătrîneții, precum un vierme un arbore găunos, iar boala înrăutățindu-i-se zi de zi, dar și împuținat de prea mulții săi ani, el moare, la două luni după moartea fiului, în același an, și este înmormîntat la Brusia, în Manastyr[h], lăsîndu-i Împărăția fiului său Murad, după ce trăise[i], după socoteala lui Saadi, 81 de ani <și> domnise 35. Turcii îi laudă acestui Împărat, înainte de toate, milostivirea, tăria, simțul dreptății, precum și generozitatea față de cei săraci; <ei spun> 'că a avut adesea obiceiul să-i aibă aproape pe învățați și că nu a făcut niciodată ceva de seamă, fără să le fi cercetat
31 mai întîi părerea; că, primul / dintre Împărați, a întemeiat Mes<z>czid, Dziamii[k], Medrese[l] ('școli') și Imaret ('hanuri pentru străini')'; că a fost roșu la chip, cu ochii ca cerul, și cu părul gălbui, și de o statură potrivită, dar corpolentă, ne-o arată efigia lui, pe care o {{avem}} prin mijlocirea lui **Leunczelebi**, Maestrul-Pictor al Sultanului, copiată după un vechi model.

MURAD I, FIUL LUI ORCHAN, CEL DE AL TREILEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL IV.

1. Murad cucerește Ancyra. 2. Adrianopolea și Filippopolea. 3. Ridică Dziami. 4. Orînduiește Janiczari. 5. Îi înfrînge pe Sîrbi. 6. Fiului său Baiezid îi dă o soție, și primește sub supunere Regatul lui Hamid. 7. Cucerește Bolina prin rugi <la cer>. 8. Năvălește în Macedonia și în Albania. 9. Victoria de la Cossovo
32 *este pricina morții sale. 10. Jacub Czelebi este sugrumat, iar Lazăr, Ducele Serbiei, este ucis. / 11. Înmormîntarea și elogiul lui Murad.*

§ 1. Cel dintîi care a purtat acest nume, **Murad**[a], i-a fost urmaș părintelui său, în cel de al 41-lea an al vieții, nu numai în Împărăție, ci și în privința virtuților sale. El lasă să se ghicească, chiar de la luarea auguriilor Împărăției, viitoarea-i pietate, luînd numele de **Choda vendikiar**[b], ceea ce, în limba persană, este totuna cu 'Slujitorul lui Dumnezeu': și-a arătat bărbăția, cucerind, în primul an al domniei, cel de al 761-lea al Hegirei, tîrgul foarte întărit al **Ancyrei**, precum și alte fortărețe din același ținut.

§ 2. Statornicind astfel și străbuna-i Împărăție din Asia, el își îndreaptă gîndul către lucrurile din Europa. Prin urmare, în același an, îi dă poruncă Marelui său Vizir, **Etabeki Szahyn Lala**[c], o căpetenie și cu mînă tare și plină de înțelepciune, să treacă strîmtoarea **Gieliboli** și să cucerească **Edrne**, dimpreună cu oșteni ușor înarmați, iar el însuși, cu oștirea mai grea și cu mulțimea sa de curteni, îi vine încet-încet pe urme. Acesta, de la primul iureș, mai înainte să fi sosit și Împăratul, ocupă Edrne și-l supune Împărăției Othmane; la primirea acestei solii, Murad, socotind că nu era nevoie de aflarea lui acolo, se întoarce la Brusia cu cîțiva de ai săi. Iar ca zăbava să nu aducă vreo pagubă treburilor sale, îl așează pe **Hadzi Omusbeg** drept **Rumeli**[d] **Beglerbeg**[e], adică al întregii Europe supuse, dînd poruncă Marelui Vizir să-și poarte spre înlăuntrul Thraciei oastea cea biruitoare; prin iuțeala aceasta s-a ajuns ca nu numai **Filibe**, ci și **Eskizagena**, precum și celelalte tîrguri învecinate să le fie smulse Grecilor și să vină sub puterea Othmanizilor.

§ 3. În anul următor, Murad vădește o pildă aparte a pietății sale. Împăratul nu mai obișnuise niciodată să-și facă rugăciunile, numite **Namaz**[f], laolaltă cu restul poporului. Nerăbdînd acest lucru și cel care, pe acea vreme, îndeplinea slujba de jude printre Muslimani, **Mufti**[g] **Menla**
33 **Fenari**, / prinzînd prilejul de a-l mustra pe Murad atunci cînd <acesta> vroia să dea o mărturie dinaintea sa, îl respinge ca pe un martor nevrednic de crezare. Cum, uimit de faptul acesta nou, Împăratul îi cere pricina lui, Muftiul îi dă răspuns că 'el, unul, îi socotește mărturia, fiind ea împărătească, drept adevărată și mai presus de orice îndoială, dar că, la judecată, ea este fără putere, dat fiind că vine de la un om care nu obișnuiește niciodată să vie de față, la rugăciunile comune, împreună cu mulțimea Muslimanilor[h]. Auzind aceasta, Murad, îndurerat de cele făcute, se îngrijește să construiască la Adrianopole, față în față cu Palatul, lucrarea impusă ca ispășire a vinii sale, <și anume> uriașa Dziamie care mai păstrează și astăzi numele celui ce-a durat-o, **Muradiè**[i].

§ **4.** Anul 763 a fost vrednic de ținut minte prin întemeierea celui mai puternic corp de oaste al Turcilor – vorbesc despre cel al 'Jengiczarilor'. **Rumeli Beglerbeg, Ornuzbei**, cucerise **Ipsala** și **Malgara**, pustiise prin fier și foc ținuturile învecinate și strînsese de acolo nenumărate mulțimi de prizonieri. Prinzînd, de aici, prilejul să glumească, Marele Vizir **Karahalil Pasza**[k]: "Umblă, zise, pe limba noastră, un proverb mai mult decît tocit prin folosință, <cum că> 'Prada este dreptul Împăratului'. Dar, chiar și dacă s-ar lua de acolo mulțimi aproape nenumărate de prinși, toți ajung, cu toate acestea, la particulari, <iar> nici unul la Împărat. Eu însă, unul, aș crede că ar fi <un lucru> drept și plin de folos să fie așezat cineva dintre împărăteștii **Agavat**[l], la trecerea peste **Gieliboli**, om vrednic de încredere, care să-l treacă la fis tot pe al cincilea dintre cei prinși, dintre care cei mai frumoși și mai sănătoși să poată fi folosiți la slujbele Curții și la armată." Împăratul ia seama în serios la cele spuse în glumă și-i dă poruncă Vizirului să îndeplinească hotărîrea. Odată anunțată lumii acea lege[m], se strînge un număr uriaș de prizonieri; este instruit pentru război; se
34 face <din el> un deosebit corp de oaste, căruia nu-i lipsea nimic, / în afară de nume. Era, pe acea vreme, un cleric turc, vestit pentru faima sfințeniei, a minunilor și a darului său al proorocirii[n], **Hadzibektasz**[o], primul întemeietor al așezămîntului acestuia al **Derviszilor**[p], care se mai numesc și astăzi **Bektaszi**. Sultanul trimite la acesta noul corp de oaste, îl roagă să le dea vreun însemna), să-l roage plecat pe Dumnezeu pentru fericita lor izbînda, și să le deie un nou nume. Acel **Szeich**[r] îi pune pe creștet unuia dintre robii aduși dinaintea-i mîneca hainei sale[s], și zice: "Aceștia să se numească **'Jengiczeri'**[t], chipul să le fie mereu strălucitor, mîna biruitoare, sulița să nu le ajungă vreodată să nu se plece amenințătoare asupra capetelor de dușmani, iar, oriîncotro vor purcede, să se întoarcă îndărăt cu fața albă[u] !" Și, din acea vreme, partea aceea a oastei a păstrat și numele acesta și acoperămîntul capului.

§ **5.** Hotărîrii aceleia i-a fost pe măsură și succesul. Căci, cu ajutorul lor, nu numai că, în anul Hegirei 766, îi sunt supuse domniei sale, (în) Asia, **Batha** și, în Europa, **Zagara** și **Giumurdzina**, ci faima armelor othmane ajunge atît de vestită, (încît), în anul Hegirei 767, **Andronic Paleologul**, Împăratul Grecilor, să-i ceară lui **Murad** ajutoare împotriva lui **Marcu**........., Principele **Bulgariei**. Încuviințîndu-i cererile, Murad își trimite oștirea în Europa, sub conducerea lui **Lalaszahyn**; acesta își asaltează dușmanul neprevăzătorul locul numit **Zerman**, îl înfrînge fără bătaie de cap, și-l pune pe fugă. Iar, tot în acel (an), <Murad> se îngrijește să se construiască, pe regească cheltuială, la **Prusia**, în mahalaua care se numește **Capludze**, o uriașă Dziamie, o Medrese și un Imaret.

§ **6.** Pînă acum, Murad dăduse dovezi îndestul de îmbelșugate asupra bărbăției sale războinice, avînd a mai dovedi, de-acum încolo, și ce era în stare în artele păcii. Regișorii care porunciseră nu puținor provincii din Asia făcuseră prea adesea răutăți împotriva Statului Othman și îi stătuseră
35 piedică în însuși decursul izbînzilor sale. / Spre a-i despărți pe aceștia, <iar> pe cei despărțiți a-i atrage de partea sa, și astfel a le deschide cale urmașilor spre strădanii și mai mărețe, în anul 783, <Murad> își unește prin căsătorie fiul, pe **Ildirim Bajezid** cu fiica lui **Giermianogli**[x], primind drept zestre **Kiutahia, Summa, Egrigioz,** și **Tauszanlyk.** Aceeași prudență a sa a făcut ca **Hamid ougly**[y] *(sic)* să-i ofere de bună voie Împărăției Othmane, sub condiția de feudă, cetățile supuse domniei sale: **Elvadz, Eniszehir, Akszerih, Karagacz** și **Seidi Szehri**, ceea ce li se mai întîmplase și altora mai înainte.

§ 7. Fiind astfel statornicită Asia, strîngînd, în anul următor, 784, o oștire cît putea mai mare, trece în Europa prin strîmtoarea **Gieliboli**. Acolo, pe cînd asedia cetățuia **Bolinei**, foarte bine întărită și prin meșteșug și de la fire, iar dorințelor sale le era potrivnică atît dificultatea locului, cît și bărbăția strajei ei, se spune că i s-a rugat lui Dumnezeu, cu chipul plecat la pămînt, să-i îngăduie cucerirea cetățuii <aceleia> atît de întărite. Se zice că, în aceeași noapte, cea mai mare parte a zidului s-a năruit și că, prin acea spărtură, au intrat în oraș asaltatorii, dînd morții întreaga strajă. Mai adaugă și că în arsenal s-a găsit un mare număr de scufii roșii[z], de care s-a îngrijit să le fie împărțite ostașilor și să mai fie făcute și altele de același fel, pentru toată oștirea.

§ 8. În același an, sub porunca lui **Lalaszahyn**, sunt supuse Împărăției Othmane **Iskenderie**, **Darm[a]e**, cum și foarte întăritul tîrg **Cavalla**, și toată **Arnaud**; mai apoi, în anul 788, sunt cucerite tîrgurile **Zichne**, **Carapheria** și **Monastyr**.

§ 9. Prea mult crescuse, sub acest Împărat, puterea othmană, ca vecinii ei să-i poată privi cu ochi buni sporirea. Prin urmare, în anul Hegirei 791, sub porunca lui **Lazougly**, Principele **Serbiei**, intră în alianță Românii, Ungurii, Dalmații, Triballii, precum și aceia dintre Albanezi care nu fuseseră încă aduși sub jug, și se hotărăsc, cu forțe unite, să reteze arborele, mai înainte să-și poată afunda rădăcini și mai adînci. Murad, pregătit pentru o asemenea furtună, cum își scoate oștile, și, în cea de a patra zi a lui Ramazan, le iese în cale dușmanilor în locul numit **Kossova**[A], se încleștează o bătălie foarte aprigă și, lungă vreme, cu sorți îndoielnici; pînă la urmă, Creștinii, chiar dacă făcuseră față cu hărnicie iureșului ostașilor Othmani, sunt puși pe fugă, Lazăr însuși este prins, Mai-marii Regatului sunt uciși, iar pe cei pe *care* fuga lor îi mai scăpase, îi urmărește călărimea mai ușoară. Sultanul, pe cînd, după izbînda, se preumbla prin locul pe unde se dăduse lupta, spre a privi la leșurile căzute, întorcîndu-se către Vizir, îi spune că 'se miră că printre dușmanii uciși nu află nici un bătrîn, ci toți sunt tineri, fără barbă.' Cum Vizirul îi răspunsese că 'tocmai aceea și era pricina măcelului, că fuseseră lipsiți de sfatul celor bătrîni – cum a se împotrivi săbiei othmane nu era un lucru pe potriva prevederi bătrînești, ci a cutezanței tinerești', se zice că Sultanul ar fi adăugat: "Mă mir și mai tare cum de m-o fi înșelat o vedenie care mi s-a arătat pe cînd mă odihneam ! Căci, noaptea trecută, mă vedeam cum sunt ucis de o mînă dușmană." Din întîmplare, atunci, printre leșurile celor morți se afla ascuns un dușman încă viu[B], care, dîndu-și seama, din vorbă, că cel ce vorbea era Sultanul, se ridică <dintr-o dată>, fără să se aștepte cineva, spre a-și răzbuna patria, și-i străpunge Sultanului coasta cu sabia. Pe Triballul ucis pe dată îl urmează, în două ceasuri, și Sultanul, al cărui leș este așezat sub corturile mari, împărătești, cu mîna Vizirului și a celorlalți fruntași mai de vază, și este îmbălsămat cu aromate[c]. După ce au fost săvîrșite solemnitățile <cuvenite>, se strîng aceiași fruntași mai de vază, avînd a sta să hotărască despre alegerea unui nou Împărat. Cercetîndu-se părerile <lor>, prin consimțămîntul tuturora este proclamat Sultan **Ildirim Bajezid**, fiul mai mare al lui Murad. /

37 **§ 10.** Cu greu răbda aceasta fratele mai mic, **Iacub Czelebi**[D], / și, cum vroia mai bine să nu fi fost născut, decît să se afle sub grea poruncă, el caută să-și atragă sufletele oștenilor și să miște o răzmeriță împotriva lui **Baiezid**, dar, lucrul fiind dezvăluit înainte de vreme, la porunca fratelui său și cu consimțămîntul celor mai de frunte, își ispășește crima prin lat[E].

§ 11. După o astfel de dobîndire a izbînzii, prin sînge împărătesc, **Baiezid** le dă drumul oștilor și trimte leșul părintelui său spre a fi înmormîntat în sanctuarul **Capludze**, <iar>, după aceea, el însuși îl urmează într-acolo și consacră amintirii tatălui un preafrumos **Kubbe**[F] din marmură. Pe acest Împărat Turcii îl slăvesc cu mari laude: ei spun că a fost un Principe și foarte drept și cu un suflet de neînfrînt, mereu înclinat spre rugă și spre cultul divin, și că n-a iubit mai tare nici o altă tovărășie, decît pe aceea a învățaților. Apoi, <să fi fost> și de o deosebită cumpătare, astfel că nimeni nu l-a văzut vreodată îmbrăcat în vreun alt fel de strai, decît în **soph**[G]. A ocîrmuit Împărăția Turcească vreme de 30 de ani, a trăit 71.

ILDIRIM BAIEZID I, FIUL LUI MVRAD, CEL DE AL IV-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL V.

1. Primele campanii ale lui Baiezid. 2. Lupta cu Moldovenii. 3. Izbînda asupra lui Caramanougly. 4. Succesele mai vechi din Asia și din Europa. 5. Izbînda de la Nicopole. 6. Baiezid întărește strîmtorile de la Nicomedia. 7. Lasă Constantinopolea, la îndemnul Vizirului. 8. Trimite soli la Împăratul Grecilor. 9. Și face pace, cu înțelegere pentru tribut. 10. Clădește la C(onstantino)p(o)le. 11. Temurlen, invadînd Asia. 12. Respinge Constantinopolea oferită de Palaeolog. 13. Pornește cu război împotriva lui Baiezid, și pricinile
38 *acestuia. / 14. Îl învinge și îl prinde pe acesta. 15. Elogiul lui Baiezid. 16. Fiii lui.*

§ 1. Murad fiind, cum am spus, ucis, fiul lui, **Baiezid**, îi urmează la Împărăție. El, ca să arate că pămînturile nu atît că pierduseră însușirile părintești, cît fuseseră strămutate într-însul, de îndată, în anul următor, ocupă, în Europa, **Caratova** și **Isseib**, în Asia **Aidin**, **Sarichan**, **Kars** și **Mentesze**, și le adaugă stăpînirii sale. Apoi, cum apăruseră unele înfruntări între el și socrul său **Giermianbeg oglu**[a], **Jacub bey**, socotind că Principii se cuvine să lupte mai degrabă cu armele, dînd năvală peste el, îl înfrînge, îl despoaie de toată domnia și îl trimite în surghiun la **Ipsala**. Aceeași soartă ar fi cunoscut-o și Principele **Caramaniei**, care o ținea în căsătorie pe sora bună a lui Baiezid, dacă expediția din **Moldova** nu l-ar fi împins pe Împăratul cel priceput și pregătit pentru orice împrejurări să-și îndrepte gîndul către lucruri mai de seamă și să amîne cele cugetate pentru o altă vreme.

§ 2. Dar, pentru că îl abătea de la a încerca <ce putea> un neam atît de războinic, de teama măcelului, pe care **Moldovenii** o aduseseră, mai înainte cu doi ani, asupra Seraskierului **Suleiman Pasza**, se hotărăște să nu-i încredințeze nimănui <altuia>, decît sieși, grija oștirii, în nădejdea că piedica pusă în calea norocului împărătesc se va da din cale. Prin urmare, pregătind cele necesare pentru campanie, își trece în Europa trupele strînse, și, legînd <malurile> Dunării printr-un pod, pustiește toată **Moldova** și își pune tabăra lîngă satul **Războieni**, pe malul rîului **Siret**. Tot într-acolo, puțin mai apoi, vine cu oștire potrivnică, **Istefan**[b], Principele Moldovei. Se dă o luptă aprigă și încrîncenată, dar, după o lungă înfruntare, Moldovenii, înfrînți și puși pe fugă, se împrăștie peste tot. Principele însuși, ca să-și scape viața, se refugiază spre orașul **Ne<a>mz**, pe care, întărit cu o

39 bună strajă, i-l dăduse mamei sale <ca> loc de retragere, / și, după ce ajunsese acolo odată cu zorii, dă poruncă să se deschidă porțile. Mama lui, înștiințată de paznici despre neașteptata sosire a fiului său, îi tăgăduiește feciorului intrarea, și-i grăiește cu aste de vorbe: "De cînd te-am născut, fiule, nu te-am văzut niciodată venind înapoi din luptă, decît după înfrîngerea vrăjmașilor ! Dar cum, astăzi, ai uitat de vechea-ți bărbăție, aș vrea mai bine să fii ucis de mîna dușmanului, decît să capeți drept semn această rușine, încît să se spună că te-a scăpat o femeie. Du-te, dară, și ori întoarce-te învingător, ori niciodată !" Simte el. Principele, împunsătura îndemnului mamei și se îndepărtează de oraș cu pas mai grăbit decît venise. Cum tot rătăcea el, cel dintîi îi iese în cale un trîmbițaș, care, la porunca să sune din trîmbiță, strînge douăsprezece mii de Moldoveni pe care fuga îi scăpase de sub sabia vrăjmașă. Jurînd aceștia laolaltă, fie să moară, fie să învingă, el dă iama peste dușmanii care cutreierau peste tot și erau cu gîndul <numai> la pradă, îi împrăștie și-i pune pe fugă. Apoi, cu același noroc, ia cu asalt tabăra împărătească de lîngă orașul **Vaslui**, care se află numai la douăzeci de mile depărtare de **Iași**, înfrînge oastea turcească, și-l silește pe însuși Împăratul care fusese mai înainte groaza lumii, înspăimîntat de o asemenea schimbare a Fortunei, să se retragă la Adrianopole, <doar> cu puțini <de-ai săi>.

§ 3. Acestea, petrecîndu-se în Europa, au dat prilej, în Asia, unui pîrjol cu mult mai mare. Căci **Caramanougly**, auzind că oștirea lui Baiezid a fost nimicită de Moldoveni, prinzînd prilejul potrivit spre a doborî puterile othmane, strînge trupe și, încălcînd înțelegerile pe care le încheiaseră cu Baiezid, împresoară **Kiutahia** și pustiește sub fier și foc toată Asia care le era deschisă Othmanilor. Cu amărăciune a răbdat acestea sufletul cel neînfrînt al lui Baiezid, chiar și Fortuna fiindu-i
40 potrivnică. Astfel, cu aceeași iuțeală[c] de care obișnuia să dea dovadă în toate campaniile sale, / își strînge oștirea din Europa, o poartă în Asia și cum nimeni nu avea încă vreo bănuială despre sosirea sa, dă peste trupele celui din Caramania, se repede asupra lor, le zdrobește, și le doboară din primul iureș. **Caramanougly**, cîtă vreme, cu oastea împrăștiată, fuge cu Miele lăsate către tîrgul **Acdziami**, este prins laolaltă cu fiii săi de către oștenii othmani trimiși să-l urmărească, este adus în fața Sultanului, și, la porunca lui, i se ia capul. După ce toată **Caramania** a fost adăugită astfel Împărăției Othmane, spre a se înlătura orice focar de răzvrătire, <Baiezid> îi pune la **Prusia**, în veșnice temnițí, pe cei doi fii ai Caramanului.

§ 4. Nemulțumindu-se <doar> cu această izbînda, Baiezid ocupă, în Europa, **Nigeboli**, **Silistre** și **Vruszczyk**, orașe așezate la Dunăre, iar, în anul următor, în Asia, le silește pe cele care ascultau de poruncile lui **Ahmed Burhan-Elledin**[d] Sultan, **Amasia**, **Tokad**, **Niksar**, **Samsun** și **Dzanik** să-i recunoască puterea. Apoi, adăugîndu-și gîndul către lucrurile din Europa, după ce trecuse cu mare oștire strîmtoarea **Gieliboli**, aude că în Asia se ridică un nou război. Și anume, **Kiutrum** Baiezid[e]. Principele din **Castamoni**, socotindu-l pe Împărat prea încurcat în treburile din Europa, ca să se poată întoarce în Asia, pustiise cu aprige arme provinciile Asiei mici, pe unde se întindea domnia Turcilor. Aflînd aceasta, Baiezid, spre a nu și le pierde pe ale sale cîtă vreme umbla după ale altora, încredințîndu-le căpeteniilor Europa, <și,> {{luînd cu sine}} cea mai mare parte a oștirii, ajunge pe dată în Asia. Acolo, înainte să-și încerce norocul în război, este înștiințat că văpaia s-a stins, cum focarul și începătorul incendiului, Kiutrum Baiezid, se sfîrșise de boală. Apoi
41 îi ies în cale solii fiului acestuia, **Isfindiarbeg**, / care-i cereau iertare pentru vina părintelui lor,

spunînd că răposatul lucrase pe necugetate atunci cînd își pusese armele împotriva celor othmane și-l întorsese pe Împărat din șirul izbînzilor sale, și îi făgăduiau, în numele fiului, că-i va fi Împăratului rob și supus și că va întări prin jurămînt aceste înțelegeri. Starea de față a trebunilor othmanice îndemna la alegerea unor sfaturi mai bune față de cele mai aspre. Prin urmare, luîndu-l sub credință pe Isfindiarbeg și, așezînd oșteni de strajă în orașele **Castamuni**, **Tarakliborli** și **Osmandzik**[f] *(sic)*, își aduce pe dată oștile în Europa, iar, în aceeași vară, cucerește **Selenik** și **J<e>ngiszehir.**

§ **5.** Izbîndindu-i campania, se întoarce la Prusia spre a-și reface annata sleită de mai vechile-i osteneli. Cum își vedea acolo de placul său, îl recheamă deșii soli veniți din Europa, cum că **Sigismund**, Regele Ungariei, intrînd în alianță cu ceilalți credincioși ai lui Iisus[g], pătruns în hotarele Împărăției Turcești, a cuprins cu asediu **Nicopolea**. Auzind aceasta, Baiezid, socotind zăbava dăunătoare pentru ale sale, după ce și-a strîns, cît putea mai repede, trupele din Asia și din Europa, cu toate că nu avea mai mult de șaizeci de mii de ostași, trece în Europa, și dă peste tabăra Creștinilor într-un asemenea iureș, asemănător unui fulger, încît, de la prima înfruntare, i-a zdrobit și i-a copleșit cu un măcel vrednic de amintire. Principii creștini părtași la acea campanie sunt în parte uciși, în parte prinși, singur scăpînd Regele Ungariei, mai întîi la Constantinopole[h], apoi, pe calea mării, pînă în Regatul său. După izbînda, <Baiezid> găsește în tabăra dușmanilor, deopotrivă, mai multe mașinării de război, cît și uriașe comori, bani din care clădește, și la Adrianopole și la
42 Prusia, <cîte> o mare Dziami și o Medrese, iar, pe deasupra, / dă poruncă să se dureze, pe cheltuiala sa, o destul de mare **Darusz szifa**[i].

§ **6.** Dobîndind această izbînda, cum vedea că nu are a se teme de puterea Principilor apuseni, își abate toate puterile împotriva Thraciei, iar acolo, în anul 797, cucerește cetățuia **Szile**, aflată pe țărmul Pontului Euxin, la 60 de mile de Constantinopole, iar, ca Europenilor să le fie tăiat orice prilej de a mai trece în Asia, întemeiază o cetate în locul numit **Bogaz Kesen**, o întărește cu lucrări foarte puternice și îi dă numele de **Giuzelhisar**[k].

§ **7.** Întărindu-și astfel, de peste tot, hotarele, în același an, cu mare oștire, fără să-i steie nimeni în cale, își pune tabăra[l] chiar sub zidurile Constantinopolei. Fiind pregătite toate cele pentru luarea ei cu asalt, Marele lui Vizir încearcă să-i abată gîndul de la asediu, arătîndu-i, printr-o cuvîntare destul de aleasă, că 'Împărăția Othmană, încă de multă vreme tot mai întinsă, astfel că dă legile nu numai întregii Asii, ci și celei mai bune părți a Europei, nu poate fi privită fără de invidie de nici unul dintre Principii creștini. Domniei lui i-a fost, anume, adăugat un atît de mare număr de provincii, încît Othmanizii nu au a se înfricoșa nici măcar de puterile reunite ale întregii lumi, dar este totuși de temut ca nu cumva cetățile cucerite mai de curînd, gîndurile locuitorilor lor nefiind statornicite, să nu-i scuture jugul din cea mai măruntă pricină, aducîndu-i astfel Împărăției o pagubă de nereparat. Dacă, la aceasta, s-ar mai adăuga și vestea despre asedierea Constantinopolei, nu rămînea nici o îndoială că toți Principii creștini, unindu-și oștile, aveau să le declare război Muslimanilor, și că avea să se facă orice încercare ca Împărăția Grecească, a cărei ruină părea că va aduce cu sine o abia evitabilă răsturnare a celorlalte Regate, să nu se prăbușească întru totul. Căci aceia nu sunt atîta de proști, încît să nu-și deie seama că, odată ocupat scaunul Împărăției Grecești, de-abia de va mai putea cineva să oprească iutele mers înainte al armelor othmane. Astfel, el nu-și pierdea nădejdea despre cucerirea Orașului, dar că dădea totuși sfatul ca ea să fie amînată,

43 / ca nu cumva, încercînd lucruri prea mărețe, să nu cadă în primejdia de a le pierde pe acelea pe care le dobîndise cu atîta și atîta trudă. Cu toate acestea, că – astfel ca, de pe urma groazei care le fusese vîrîtă <în suflete> celor de la Constantinopole și de pe urma izbînzilor dobîndite pînă acum, să se cîștige un folos pentru Stat – trebuie să fie trimiși soli la **Istambol Tekkiuri**[m] care să dicteze legile păcii, oricum îi vor fi pe plac lui Baiezid, <legi> despre care credea el că nu aveau să fie nicidecum respinse de acela – ba chiar că aveau să fie îmbrățișate ca un dar ceresc de către cineva care se afla încolțit de o atît de mare primejdie, încît de-abia de-și mai putea măcar și închipui vreo nădejde de a scăpa dintr-însa.'

§ 8. Încuviințîndu-i sfatul, Baiezid trimite soli în Oraș, dîndu-le astfel de scrisoare către Paleolog: "Cu ajutorul Milostivirii Cerești, Împărăția noastră, al cărei hotar deie Dumnezeu să fie fără sfîrșit, și-a supus aproape toată Asia, precum și multe și întinse ținuturi din Europa, înafară numai de orașul tău al Constantinopolei. Căci, în afară de ziduri, nu ți-a mai rămas nimica. De vreme ce poți pricepe de aici cu ușurință că nu puteți purta coroana fără de cap, îți dăm prietenește sfatul și, totodată, te îndemnăm ca, mai înainte să încerci norocul, nefericii ție, al războiului și asediului, ca, mai apoi să vezi cu ochi mîhniți măcelărirea atîtor nevinovați (a cărei pricină nu va fi nimeni să nu socotească a fi fost îndărătnicia ta și inima ta cea nesimțitoare), precum și ruinarea de neocolit a orașului, să ne predai orașul, cu orice condiții vei vroi. Iar de nu, suntem siguri că vei avea de înfruntat o tîrzie, dar întru nimic folositoare căință că ne-ai trecut cu vederea îndemnurile." Acestea prin scrisoare; dar, în poruncile lor aparte, le dă îndemn solilor ca, dacă vor vedea că sufletele Grecilor se îngrozesc la gîndul predării Orașului, să-și îmblînzească cererile, și, căzînd la înțelegere asupra unui tribut anual, să consfințească pacea.

44 **§9.** Intrați în Oraș, solii îi predau scrisoarea Paleologului; / acesta, înfricoșat, mai mult decît se cuvenea, după cererile lui Baiezid, acceptă cele ce li se poruncise solilor să ceară, numai să păstreze orașul și Împărăția. Se fac, prin urmare, înțelegeri de armistițiu, cu aceste prevederi: 'Paleologul să plătească în fiece an, sub titlul de tribut, zece mii de **filiurì altùn**[n], să le îngăduie Othmaniazilor să clădească, în Constantinopolea însăși, o **Dziamie** și o **Mehkieme** și să așeze un **Cady**. Să se stabilească atare fel de jurisdicție, ca, dacă, la Constantinopole, un Creștin avea ceva de împărțit cu un Musliman, să fie judecat de Patriarh, iar dacă un Muhammedan cu un Muhammedan, de către Cadiul lor; de asemenea, dacă, la Adrianopole, aveau să se iște înfruntări între Creștini, să fie descîlcite de Mitropolitul de la Adrianopole; iar dacă între un Creștin și un Musliman, de către **Edrne Molasi**[o]'.

§ 10. Fiind statornicite înțelegeri de armistițiu sub aceste prevederi, au fost durate, chiar în Oraș, de către Othmanizi, cîtă vreme la Constantinopole încă mai domneau Creștinii, cea dintîi **Dziamie**, care se numește astăzi **Daud Pasza**[p], și o **Mehkieme**[q].

§ 11. Fiind astfel introduse, chiar în Orașul Regesc al Grecilor, însemnele riturilor Muhammedane și ale Împărăției Othmane, părea a mai lipsi puțin ca, punîndu-i-se capăt stirpei împărătești, <Baiezid> să pună mîna, laolaltă cu Capitala însăși, pe toate provinciile care ascultaseră de Împărăția Grecilor. Dar, cîtă vreme punea el la cale acestea, tot aceeași Fortuna care-l înălțase a început, din nou, să-l asuprească. Anume, după ce-și orînduise după dorință treburile din Europa, tocmai cînd Baiezid năzuia cu poftă înspre domnia asupra întregii lumi. **Temurleng**[r], ajuns dintr-un om cu

noroc de rînd Rege al Scythilor, strîngînd o uriașă oștire de Tătari Răsăriteni, pustia fără de pedeapsă toate provinciile Asiei, atît pe cele care ascultau de Perși, cît și pe cele <ascultînd> de Turci.

45 **§ 12.** Paleologul, cum starea sa era fără nădejde, trimisese la acesta / soli care să-i arate nedreptățile pe care i le făcuse Baiezid și să-i ceară să-i dea o mînă de ajutor, iar, în schimbul acestui sprijin, să-i tăgăduiască supunerea întregii sale Împărății(s) – la care se spune că **Temur Lenk** ar fi răspuns că 'el vroia, desigur, să-l apere pe dînsul și să-l ferească de dușmani, dar că a tinde după un lucru și o avere străină, mai cu seamă grecească, socotea că ar fi pentru sine un păcat' (O, barbară, dar abia dacă imitabilă noblețe de suflet !).

§ 13. Iar aceasta pare a fi fost una dintre pricinile pentru care **Temur Lenk** își va fi înarmat mîna și gîndul împotriva lui Baiezid. O a doua, și mai de seamă, o iau în vedere Turcii înșiși. În anul 800, **Bagdad Chan, Ahmed Halamir**[t], care asculta de Sultanul Egiptului, lasă partea acestuia, poate și suferind unele nedreptăți, și se îndreaptă către Baiezid, care, sub călăuzirea lui, îi smulge Egipteanului **Ilbistan**, **Malatia**, **Dijurge** și **Nehbi** și le adaugă Împărăției sale. Întors din această campanie, intră în provincia **Azer Bajdzan**[u], supusă domniei lui **Tharinbeg**[w], și-l supune pe Satrapul acelei provincii, după ce i-a înfrînt oștirea, punînd asupră-i un nu mic tribut anual. Cu toate acestea, Ildirim Baiezid, fie datorită milostivirii sale, fie sub titlul de tribut, îi dă provincia înapoi lui Tahrinbeg. Cîtăva vreme mai apoi, îndoindu-se de credința acestui Principe, Baiezid, chiar dacă el îi plătise tributul pentru anul acela, îi ia și-i duce soția și pe cei doi fii, ca ostatici, la Prusia, sau, după cum istorisesc alții, care au totuși mai puțină autoritate la Turci, cuprins de dragoste pentru femeia <lui>, o smulge silnic îmbrățișărilor soțului ei. Nesuferind fie adulterul, fie nedreptatea, Tahrinbeg se desparte pe dată de Baiezid, se refugiază la Temurleng, la prietenul și ocrotitorul său, i se plînge despre nedreptatea ce-i fusese făcută, și astfel stîrnește crîncenul război împotriva lui Baiezid.

§ 14. Și astfel, fie atras de rugămințile Paleologului, fie de ale amîndurora, **Temurlenk** scoate
46 o uriașă oștire de Scythi împotriva / lui Baiezid și, bîntuind cu pustiire prin toată Asia, în anul 804, iese în calea oștilor vrăjmașe aproape de Prusia[x], o așezare de loc fără renume din Bithynia. Se încleștează o bătălie foarte aprigă: lupta este dată cu egal curaj, dar cu puteri inegale. Cad de amîndouă părțile mai mult de treisute patruzeci de mii de ostași. Pînă la urmă, după o îndelungată înfruntare, Turcii sunt înfrînți, fiul mai mare al lui Baiezid, **Mustafa**, a cărui bărbăție fusese mai cu seamă învederată în această luptă, este doborît, Împăratul însuși este prins, și-și încheie viața închis într-o cușcă de fier, ca o pildă aparte despre batjocura Fortunei. Învingător, Temurlenk intră în Prusia îndată după izbîndă, silind și celelalte ținuturi ale Asiei să-și supună grumazul sub jugul său. Astfel sunt prinși în lațul Fortunei cei care socot că au scăpat de toate laturile Fortunei.

§ 15. Domnit-a acest Împărat, vrednic de amintire pentru amîndouă chipurile Fortunei, 14 ani, trei luni <și> a trăit 58. A fost un om cu suflet neînfrînt, supunîndu-se împrejurărilor cu cea mai mare îndemînare, de o atît de mare iuțeală în campanii, în strîngerea oștilor și în strămutarea lor în locuri îndepărtate, încît nu s-a mai aflat nici mai înaintea lui, nici după el, cine să-i fie pe potrivă lui Baiezid, necum să-i fi putut fi mai presus. De aici a și primit porecla de **Ildirim**[y], adică 'Fulgerul'. Înclinat către mînie, păcatul sufletelor mari, dar milostiv, totuși, odată domolite primele-i porniri. Atît de iubitor de arhitectură, încît se spune că în fiece an al domniei sale ar fi clădit

Mezczid, **Dziami** și **Imaret**. Se zice că a fost foarte atent cu învățații și cu clericii. Primul dintre împărații Othmani, a purtat războaie pe mare, construind ca la 300 de nave de luptă[z], urmînd, poate, a-și dobîndi întreaga domnie asupra mării, de n-ar fi vrut să se încerce în lupta deschisă cu Temurlenk, cu Fortuna potrivnică sieși.

§ **16.** Despre fiii lui, sub numele stricate[aa] de **Erdogul**, **Isa**, **Calepin**, **Cyricelebes** și **Cibelin**[bb],
47 multe sunt cele scrise de scriitorii creștini, despre care atît șirul istoriei arată că sunt povești, / cît și mărturiile autorilor turci. Căci aceștia, într-un glas, îi dau drept fii ai lui Baiezid numai pe **Mustafa**[cc], cel căzut în lupta cu Tătarii, pe Suleiman, pe **Musa** și pe **Muhammed**. Dintre aceștia, cu toate că trei au purtat sceptrul turcesc – Suleiman Czelebi, Musa Czelebi și Muhammed – totuși nici unul, în afară de Muhammed, nu este trecut printre împărații Turcilor, pricina cărui lucru o vom lămuri mai pe larg în cele ce urmează.

INTERREGNUL
DE SUB SULEIMAN CZELEBI, FIUL LUI ILDIRIM BAIEZID

CAPITOLUL VI.

1. Suleiman este salutat ca Împărat de către Europeni. 2. Îi acoperă de ocară pe solii lui Temurleng. 3. Temurleng îl așează pe Musa Czelebi ca Împărat al Asiei. 4. Acesta e alungat de Suleiman 5. Nu este primit nici de Isfendiarbeg. 6. Suleiman disprețuiește solia fratelui său Mehemmed. 7. Musa Czelebi ocupă iarăși Adrianopolea. 8. Este pus pe fugă de Suleiman. 9. Acesta se lasă în voia viciilor la Adrianopole. 10. Pînă la urmă, este trădat de prieteni și ucis de Musa. 11. Viața și obiceiurile lui Suleiman.

§ **1.** Baiezid fiind astfel prins și închis într-o cușcă, fiul lui cel mai mare, după **Mustafa**, despre care am amintit deja că a căzut în bătălia cu Tătarii, **Suleiman Czelebi**[a], scăpînd cu fuga, își caută ascunzătoare împotriva nedreptățirilor Fortunei la Niceea, laolaltă cu Marele Vizir pe care-l avusese și tatăl său, **Ali Pasza**. Apoi, prinzînd curaj, trece Propontida într-o corabie și ajunge la Adrianopole cu nu mulți curteni, iar acolo este salutat ca Împărat de către resturile oștirii din Europa.

§ **2.** Auzind aceasta, **Temurlenk**, intrat după izînda în Prusia[b], trimite de acolo, prin soli, o
48 scrisoare către Suleiman / și-i dă prin ea de știre că 'îi pare rău de soarta lui **Ildirim**, la care nu numai că nu putuse să se aștepte, dar nici măcar să și-o închipuie cu gîndul. Dar această soartă, sau una asemenea, le este hărăzită de Dumnezeu oamenilor, orbiți de dispreț și de trufie și atît de avîntați sufletește, încît să nu socotească nimic din ceea ce vor neîngăduit, ci doar de dreptul lor. Că el, unul, s-a bucurat pînă acum de o atît de o soartă atît de prielnică, încît mintea omenească, stînd și cugetînd, nici n-ar putea să-și închipuie o mai mare fericire, decît cea a sa. Iar că acum, învățînd din pilda dușmanului, vrea, cu de la sine putere, să strîngă frîiele lăsate în voie ale Fortunei sale, mai înainte ca, fără de voie, să ajungă dus dincolo de hotarele fericirii sale. Astfel, că el va fi nu un dușman, ci un prieten, ba chiar ca un tată pentru familia lui Baiezid, numai să vrea ea să

primească milostivirea biruitorului; căci lui îi era deajuns să fi învins, dar că nu se încrede în amăgirile Fortunei.' Făgăduielile blînde ale învingătorului, aşa cum li se puteau ele părea altora, nu-i puteau îmblînzi sufletul lui Suleiman, care ţinea minte că-i născut dintr-un părinte obişnuit mai degrabă să dea legi, decît să le primească. De aceea, îi acoperă pe soli cu multe ocări şi le dă o scrisoare plină de trufie[c] către Temurlenk – el însuşi făurindu-şi năpasta prin îngîmfarea-i nelalocul ei.

§ 3. Anume, Temurlenk, auzind ce le răspunsese Suleiman solilor <şi> socotind că binefacerile nu trebuie date silnic celor care nu le vor, îl ia pe fratele lui, pe **Musa Czelebi**[d], şi-l cheamă la sine[e], şi, încredinţîndu-i cu generozitate Împărăţia îi spune: "Ia-ţi moştenirea părintească, cum eu unul[f] nu-mi caut un Regat, ci un suflet regesc !" Astfel, Musa Czelebi, după ce, a doua zi, purcesese avînd în minte făgăduielile lui Temurlenk, fiind numit 'Sultan' de trupele din Asia pe care i le mai lăsaseră Fortuna şi cu blîndeţea biruitorului, a dobîndit domnia asupra Asiei[g].

§ 4. Dar ambiţia fratelui nu l-a lăsat să se afle în pace în fruntea Regatului său. Căci acesta, de
49 cum a auzit că fratele său, Musa, / a fost pus de Temurlenk în fruntea Asiei, strîngînd cît mai iute din Europa (ce) trupe mai putea – <pe acelea> care nu suferiseră atîta pierdere de pe urma înfrîngerii de mai înainte – trece în Asia şi merge ţintă la Prusia, în marşuri lungi. Musa Czelebi, cum era cu mult mai prejos în puteri (căci nu-şi putuse reface oştirea din Asia în atît de scurtă vreme), lovit de panică, îşi lasă Scaunul regesc, se retrage la **Caramanougly**[h], şi stă cîtăva vreme ascunspe lîngă el. Dar, cum nu se socotea îndeajuns de ferit nici pe acolo, el se hotărăşte să se refugieze la **Isfindiarbeg**[i], nădăjduind că astfel avea să scape lesne din mîinile fratelui său.

§ 5. Dar Musa dă, şi în această privinţă, de Fortuna potrivnică strădaniilor sale. Căci **Isfindiarbeg**, înştiinţat despre sosirea lui Musa şi de gîndul său, trimite la el soli chiar la marginea hotarelor domniei sale <şi> îl roagă 'să nu intre în hotarele Regatului, sau, de va fi intrat, să iasă pe dată; căci el se teme ca Suleiman să nu prindă de aici prilejul de a-i răsturna cu totul domnia.' **Musa Czelebi** dă înapoi îngrijat şi bîntuit de soarta-i felurită şi, cîtă vreme nu ştie încotro să se îndrepte urmînd îndemnul Fortunei, găseşte aproape de **Niceea** o mică barcă şi trece cu ea, peste Propontida, în Europa. Iar Isfindiarbeg, aflînd despre sosirea lui Suleiman, îi dă de ştire prin soli că 'i-a urmat încredinţarea, l-a alungat pe Musa din Regatul său, nu l-a răbdat nici să intre în hotarele sale, ori să-i vadă faţa – de unde nădăjduieşte că şi-a dobîndit meritul ca el să dea poruncă să fie aprobate şi statornicite şi legăturile de prietenie şi condiţiile alianţei care îi lega.' **Suleiman**, primindu-i solii cu cea mai mare cinstire şi dîndu-le voie să plece, odată întărită alianţa, se întoarce la **Prusia**, iar, în semn de dispreţ pentru strădaniile fratelui său, se lasă cu totul în voia lăcomiei
50 pîntecelui şi a vinului[k]. / Astfel sunt înfrunţi de vicii cei care n-au învăţat ce înseamnă virtutea – şi se lasă ademeniţi în laţurile rîzătoarei Fortune cei care n-au obiceiul nici să prevadă, nici să se ferească de năpastele tăcerii ei.

§ 6. Lui **Suleiman** îi ieşeau toate după dorinţă. Fratele său, **Mehemed Czelebi**[l], Principele **Amasiei**, singurul de care i se părea că are a se teme, după fuga lui **Musa**, îi trimite soli la **Prusia**, care, în numele său, să i se închine fratelui Suleiman şi să-i aducă foarte mari daruri. Grăindu-le el acestora cu cea mai mare asprime, cum era un nestăpînit atunci cînd îi mergea bine, le dă drumul să plece fără ca ei să fi isprăvit ceva şi fără niciun fel de răspuns: faptul acesta i-a şi înstrăinat sufletul fratelui său, i-a şi adus lui însuşi nu mică pagubă în năpasta ce sta să vină.

§ **7.** Între timp, **Musa Czelebi**, după ce, respins de **Isfindiarbeg** chiar de la hotare, rătăcise prin felurite ținuturi ale Europei, se oprește din fugă, pînă la urmă, în **Valahia**. Acolo, strîngînd o nu mică ceată de oșteni care țineau cu el, ajutat și de trupele Valahilor, intră iarăși în hotarele Împărăției Turcești, și, trecînd Dunărea, ocupă, fără să-i steie nimeni în cale, Scaunul regesc – Adrianopolea.

§ **8.** Primind solie despre aceasta, **Suleiman Czelebi**, ca trezit din somn, strînge, în anul 809, oștirea din Asia și trece în Europa. Nici acum nu cutează **Musa** să-și încerce norocul în război, ci, fie că era temător din fire[m], fie că nu se încredea-n Fortuna vrăjmașă, alege mai bine să fugă, decît să se înfrunte în luptă, și astfel se retrage din nou în Valahia.

§ **9.** Suleiman pune aceste rodnice reușite nu pe seama milostivirii Fortunei, ci pe aceea a bărbăției și a prudenței sale – după trufia pe care o avea. Astfel, de parcă ar fi ținut fortuna legată cu lanțuri la picioare, negîndind la nimic altceva, decît să-și ducă traiul în splendoare și în desfrîu, se scufundă cu totul în bețivănie, adăugîndu-le viciilor asiatice pe cele europene. Este neglijată
51 disciplina militară, care înălțase Împărăția Othmană / pe o asemenea culme, sunt firitisiți cu cele mai mari cinstiri codoșii de cîrciumă; chiar și toată Curtea arată, mai degrabă, a lupanar, decît a școală a virtuților, iar faptul acesta nu putea să nu-i înstrăineze sufletele căpăteniilor oștirii și ale Mai-marilor Împărăției.

§ **10.** Socotind că trebuie să întrebuințeze în folosul său această necumpătare a fratelui său, **Musa Czelebi**, care sta pitit printre Valahi, trimițînd scrisori pe ascuns, prin mijlocitori, încearcă să-și atragă sufletele fruntașilor și-i împinge lesne la desfacerea de acela, jigniți, cum erau, de nefaptele lui Suleiman, neștiind el nimic despre toate acestea și necugetînd deloc la Stal din pricina lăcomiei și a poftelor trupești. Dînd, ca atare, și primind în schimb zălog de credință, Musa își rînduiește iarăși trupele și merge țintă la Adrianopole, în marșuri lungi. Acolo își află fratele neprevăzător și fără de știință despre cele ce se petreceau în afară, și îl copleșește; acesta, cum nu putea nici să strîngă oști, nici să-și țină altcumva departe neașteptatul dușman, se hotărăște – singurul leac care mai părea a fi pentru starea sa deznădăjduită – să-și scape viața și să ceară ajutor, la Constantinopole, de la Împăratul Grecilor. Chiar și aproape că părea scăpat de sub sabia vrăjmașă și aflat înafară bătăii vreunei arme, cale de mai mult de 20 de mile, înainte ca dușmanii să poată cugeta să-l urmărească. Dar cel pe care milostivirea Fortunei vroia să-l scape a ajuns pe mîna dușmanului prin pofta sa. Căci, neîngrijindu-se de treburile sale, cum, după obiceiu-i, se lăsa moleșit de vin pînă la beție prin fiece conace, și, Bacchus crescîndu-i fumurile, arăta dispreț pentru puterea fratelui său, într-un anume sat[n], la mijloc de cale între Constantinopole și Adrianopole, îl află într-o baie oștenii fratelui, îl copleșesc, îl prind și-l ucid[o]. Fratele, fie și bucuros de moartea rivalului, dă poruncă să-i fie depus leșul, adus la sine, la Prusia, în mormîntul bunicului, **Sultan Murad I**, numit '**Chodavendikiar**'. /
52 § **11.** Aflatu-s-a **Suleiman** în fruntea treburilor turcești 7 ani <și> 10 luni. Era un tînăr care lua lesne, deasupra tuturor celorlalți, primul loc și pentru vicii și pentru virtuți. Căpetenie preaputernică, plină de noroc și cu un suflet neînfrînt, Principe multmilostiv și foarte generos, <dar,> dimpotrivă, de îndată ce se deda tihnei și nu mai socotea că are ceva de temut din partea sabiei dușmane, abătut sub vicii și supus desfrîului și lăcomiei pîntecelui, de unde s-a ajuns nu numai ca să o respingă

tovarăşa-i dintotdeauna, pe Fortuna, ci şi să abată de la sine iubirea întregului popor şi a fruntaşilor Împărăţiei, care prinsese adînci rădăcini, şi să i-o apropie lui **Musa**. Aceasta a şi fost pricina pentru care şi-a pierdut cu iuţeală nu numai norocul, ci şi viaţa şi faima, şi a pătat prin viciile sale[P] stirpea Othmanizilor, care, pînă atunci, fusese adînc respectată pentru virtuţile ei.

INTERREGNUL LUI MVSA CZELEBI, FIUL LUI SVLTAN BAIEZID

CAPITOLUL VII.

1. Musa în Europa. 2. Şi cu Mehemmed în Asia sunt numiţi Împăraţi. 3. Împart Împărăţia între ei. 4. Musa purcede împotriva Moreei. 5. Îi zdrobeşte pe Unguri. 6. Mehemmed porneşte cu război împotriva lui Musa. 7. Şi îl alungă în Serbia. 8. Musa, ajutat de Sîrbi, ocupă Adrianopolea. 9. Mehemed îşi poartă trupele împotriva lui. 10. Este primit cu cinstire de Împăratul Grecilor. 11. Este salutat ca Împărat de cei din Europa. 12. Îşi sugrumă fratele înfrînt şi prins. 13. De ce se numeşte 'interregn'.

§ 1. După ce a dus, cu greu, la împlinire multe munci, printre felurite jocuri ale Fortunei şi bătălii încleştate cu mare înfierbîntare, **Musa Czelebi**[a], odată ucis fratele său **Suleiman**, este încununat, pînă la urmă, cu coroana şi salutat 'Împărat', la Adrianopole, de către toată oştirea din Europa.

§ 2. Cîtă vreme se petrec acestea în Europa, Domnul **Amasiei**, **Mehemed Czelebi**[b], frate din acelaşi pîntece cu Suleiman, dar frate dintr-o altă mamă cu Musa, aflînd de moartea lui, spre a-şi scoate răzbunarea pentru fratricid, strînge cîte trupe poate din Asia, ocupă Prusia şi este aclamat acolo 'Împărat' de către ai săi. Dar, trăgînd bună învăţătură din nefericita pildă a fratelui său bun, îşi îndreaptă gîndul către orînduirea lucrurilor din Asia, mai înainte de a-şi face cunoscute sfaturile luate pentru a-l scoate din domnie pe Musa. Căci, după campania lui Temurleng, Asia, sleită de Tătari, o invadaseră şi o zguduiseră cu neîncetate năvăliri atît de mulţi şi atît de puternici tîlhari, încît cu nici un chip rana făcută mai înainte nu se putea tămădui. Mehemed Czelebi, repezindu-se cu tărie asupră-le, îi înfrînge, îi zdrobeşte, îi taie şi-i prinde, iar, redînd astfel păcii Asia, îşi dobîndeşte o multvestită faimă.

§ 3. Aceste <veşti,> aduse la Adrianopole, au vîrît în Musa o asemenea spaimă, încît, după ce se hotărîse mai înainte să-şi asume întreaga Împărăţie a tatălui său, temîndu-se de-acum chiar şi pentru pereţii săi, nu cuteza nici măcar să se înfrunte cu al său frate. Iar, fără a zăbovi prea îndelung, spre a îmbuna, prin asocierea lui la domnie, sufletul lui Mehemed, care poate că avea să caute răzbunare pentru fratricid, îi făgăduieşte prin soli să-i lase <domnia> asupra întregii Asii, el urmînd a se mulţumi cu Împărăţia din Europa.

§ 4. Şi-apoi, ca să-i răpească fratelui orice îndoială pe care o putea avea despre sine, în anul 814, îşi abate armele asupra Creştinilor şi, avînd parte în război de un noroc mai blînd de cît se tot temuse într-una, cucereşte, în **Moreea**, **Peraverd** şi **Matrune**, şi, impunîndu-le străji, cum venea vremea rea, îşi trimite oştenii în taberele de iarnă.

§ **5.** Campania fericită din acel an îi îmbărbătase lui Musa sufletul. Astfel, avînd a cuteza lucruri mai mari, în anul următor, strîngînd o oștire mai puternică și cu mai mari pregătiri de
54 război, purcede asupra Ungurilor[c], / care, pe acea vreme, ascultau de porunca lui **Sigismund**. Pe aceștia, dînd iureș asupra lor aproape de orașul **Samandria**, așezat nu departe de Dunăre, îi zdrobește în așa fel, încît de-abia de-a mai scăpat vreun sol al prăpădului suferit. Se spune că nimic nu i-a împiedicat mai tare pe dușmani, decît prea marea povară a avuțiilor pe care le luaseră cu sine. Căci se pomenește că, după izbînda, s-a găsit în tabără atît de mare belșug de aur și de argint, încît Ianiczarii au împărțit între ei, cu cănile și cu coifurile, banii de aur si de argint, iar restul bunurilor din bagaje au oferit destul de cheltuială spre a clădi[d] un uriaș sanctuar, numit astăzi **Dzami Atyk**, ale cărui temelii au fost puse în același an.

§ **6.** Lui Musa îi zîmbise, pînă acum, Fortuna, avînd, mai apoi, să-i arate împunsăturile sale. Căci nenorocirea care l-a pierdut pe Musa Czelebi, de altfel, un Principe cu o fire excelentă, preamilostiv și plin de dreptate, nu poate fi pusă pe seama altei pricini. Anume, Marele lui Vizir, **Kior Szah Muliuk**[e], și cel mai celebra cap de oaste din acele timpuri, **Ornusbeg**[f], fără nici o pricină, trec de partea lui Mehemed și-i dau de știre pe ascuns, prin scrisori, că Împărăția Othmană, nu puțin slăbită de discordiile civile, nu rabdă să fie condusă de două capete[g] <deodată>; iar că toată armata, văzînd firea temătoare a lui Musa, a hotărît că Domnia trebuie să-i fie încredințată numai lui singur. De aceea, să se grăbească să treacă în Europa laolaltă cu oștile sale: că ei îi făgăduiesc predarea nu numai a oștirii, ci și a Scaunului părintesc.'

§ **7.** Odată primite scrisorile fruntașilor, **Mehemed Czelebi**, fără să șovăie deloc, își pregătește trecerea în **Rumelia**. Dimpotrivă, Musa, căruia Fortuna îi sporise curajul, își strînge fără preget oștirea, urmînd să ocupe strîmtorile **Calliupolei** înainte de sosirea fratelui său. Văzînd însă cum capii oastei numai se prefac că luptă și că nimic nu se poate împlini după dorință, mai dîndu-și seama, în însăși înfierbîntarea luptei, și de hiclenia alor săi, iese pe furiș din linia de bătaie și se strecoară în **Laz vilaieti** ('Serbia'). Mehemed, împiedicat de geruri să înainteze mai departe și să-și întărească domnia, se întoarce cu oastea la **Prusia**, la iernat.

§ **8.** Musa Czelebi, ajutat de vechiul său prieten, de Principele Serbiei[h], cu mijloace de război și cu mulțime de trape, se întoarce, în aceeași iarnă, la domnie și ocupă Adrianopolea, lipsită de osteni de strajă. Acolo îi găsește pe **Kiorszah** și pe **Ornusbeg**, lăsați anume în Europa de Mehemed; la urmă, fie că vedea că nu-și poate împlini cele cugetate, fie din firea sa, înclinată spre milostivire, iertîndu-i, îi primește iarăși sub credință.

§ **9.** Dar milostivirea care a întărit domniilor altor Principi lui i-a pregătit pierzarea, cîtă vreme și-o revarsă, la ceas nepotrivit, asupra unor nerecunoscători; și astfel Musa, cu îndoită pildă, a lăsat învățătura că-i mai bine să te încrezi în dușman, decît într-un prieten pe care-l ai pe lîngă tine de curînd. Căci, nețiind minte binefacerile aduse lor, căpeteniile, poate îndemnîndu-i și teama de pedepsele ce aveau să vină, îl poftesc iarăși pe Mehemed să pună mîna pe Împărăție. Acesta, adunînd și mai mare oaste, plecat de la **Niceea**, trece **Bosforul** chiar pe sub zidurile Constantinopolei[i], dar cu îngăduința Împăratului Grecesc[k].

§ **10.** În aceeași zi, intră în Constantinopole și este primit acolo de Împărat cu cea mai mare cinstire, iar, încărcat cu cele mai mari daruri, vrednice de amîndoi împărații, în cea de a treia zi, își ia calea către Adrianopole.

§ 11. Acolo, cînd abia de ajunsese la două zile depărtare de Constantinopole[l], îi ies în cale **Szah Muliuk** și **Ornusbeg**, scăpați noaptea cu fuga din Adrianopole: aceștia, căzîndu-i la picioare și sărutînd, după obicei, pămîntul[m], îl proclamă 'Împărat' în numele întregii oștiri din Europa.

56 **§ 12.** Părăsit fiind de ai săi, lui Musa Czelebi, lipsit de sfat și de puteri, nu-i mai rămăsese nimic altceva, decît să se retragă în vechiul său loc de azil, în Serbia. Dar, după ce abia ieșise din mahalalele mărginașe cu mic alai de curteni, este copleșit de Mehemed, care o luase înainte cu o ceată de oșteni aleși; atunci, deznădejdea prefăcîndu-i-se în bărbăție, cîtă vreme vede că trebuie fie să învingă, fie să moară, orînduindu-i pe ai săi în linie de bătaie, se lupta cu tărie. Totuși, curajul fiind mai prejos decît numărul, cînd îi vede pe ai săi înfrînți și împrăștiați peste tot, dă și el dosul, cu gînd să-și implinească vechiul plan. Dar este prins, nu departe de Oraș, de un oștean de rînd din unitatea numită **Seradze**[n], este luat viu și, adus la fratele său, este sugrumat pe loc, după ce orînduise treburile turcești din Europa, cu noroc schimbător, <vreme de> 3 ani și 6 luni[o]. Mehemed îi răsplătește ostașului hărnicia[p] cu daruri foarte mari și multe, îl primește printre sfetnicii de taină, și, pînă la urmă, îl cinstește cu cinul Viziratului. Acesta a ajuns, mai tîrziu, printre Turci, o multvestită căpetenie, și a clădit la **Gieliboli** o preafrumoasă **Medrese**.

§ 13. Aici, înainte de a merge mai departe, ne va cădea bine să luăm seama că nici unul dintre <ultimii> doi Principi ale căror vieți le-am descris nu este numit de Turci 'Împărat', ci tot acest răstimp este însemnat sub numele de 'interregn'. Pricina pe care o arată ei este că nici **Suleiman Czelebi**, nici **Musa Czelebi** n-au stăpînit cîndva întreaga Împărăție a Othmanizilor, ci, cîtă vreme unul poruncea Europei, celălalt a ținut tot timpul sceptrul Asiei. Astfel, nici cei trei ani de mai înainte ai lui **Mehemed**[q], în care Musa Czelebi mai trăia încă, ei nu-i numără sub răstimpul domniei lui, <ci> drept cel dintîi an al ei îl socotesc pe cel de al 816-lea al Hegirei, cel în care, după cum am spus, Musa Czelebi a fost ucis din porunca fratelui său.

57

MOHAM{M}ED I, FIUL LUI BAIEZID, AL V-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL VIII.

1. Mehemed făcut Împărat al Asiei. 2. Curăță Împărăția de tîlhari. 3. Îl înfrînge pe Isfindiarbeg. 4. Dobîndește toată Împărăția, după uciderea lui Musa. 5. Pornește cu război împotriva lui Caramanougly. 6. Face pace cu el. 7. A doua oară îl înfrînge pe acesta, hainit, și-l iartă. 8. Îl despoaie pe Isfindiarbeg de cîteva orașe. 9. Îi învinge pe Valahi și-i silește să dea tribut. 10. Apare în Asia un Pseudo-Mustafa. 11. Este înfrînt și spînzurat. 12. Moartea lui Mehemed ascunsă de Ibrahim Chan. 13. Elogiul lui.

§ 1. Faptele acestui **Mehemed**[a], împlinite cît îi mai trăiau frații, chiar dacă le-am istorisit destul de pe larg în capitolele de mai înainte, ne va cădea bine să le reluăm aici, astfel ca șirul istoriei să ajungă și mai vădit. Ce spune îndeobște proverbul, 'cînd doi se ceartă, al treilea, intrînd la mijloc, se înstăpînește pe bunul înfruntării', a dovedit, prin pilda sa, și Împăratul nostru. Căci, pe

cînd frații săi mai mari, ațîțați de o nestăpînită poftă de a domni, se certau pentru domnie și își sleiau și puterile (cu care, (dacă) ar fi fost într-un gînd, ar fi putut nu numai să-și apere hotarele, ci chiar să le mai și crească) (și) domnia lor, prin discordii civile, el însuși ședea liniștit la **Amasia**, în fruntea căreia se afla, neocupîndu-se cu nimic altceva, decît să-și curețe provinciile de tîlhăriile Tătarilor lui Temurleng și să le redea concetățenilor săi și pacea și liniștea. Spre a le păstra pe acestea, de îndată ce a aflat că fratele său cel mai vîrstnic și dintr-un pîntece cu sine, **Suleiman**, scăpat din luptă de **Ali Pasza**, Marele Vizir al lui Baiezid, și-apoi condus la **Edrne**, a fost numit Împărat, a trimis la el soli care să-l felicite și să-i tăgăduiască, în numele său, toată credința și supunerea. Dar, după ce a fost înștiințat că Suleiman a fost prins și ucis de **Musa Czelebi**, spre a pedepsi fratricidul prin fratricid[(b)], părăsind meșteșugurile păcii, pe care le ținuse pînă atunci, ocupă **Prusia** și acolo, în anul 813, este proclamat de ai săi 'Împărat'.

§ **2.** Mergîndu-i atît de bine treburile, celor mai mulți li se părea că este cu cale să-și abată armele înspre Europa, dar nu și îndemînaticului și deosebitului artist al prefăcătoriei, lui Mehemed. Anume, cu toate că știa că norocul cel prielnic de care se bucurase pînă acum îmbărbătase sufletele alor săi, înțelegea totuși cu ușurință ca, de-ar fi pornit deja cu război împotriva lui Musa, nefiind încă întru totul stinse tîlhăriile Tătarilor, avea și să aprindă un nou focar, și războiul avea să fie mai greu cu un dușman gata pregătit pentru a face față atacurilor; dimpotrivă, dacă avea să-și ascundă gîndul, și și-ar fi amînat planurile pentru un moment mai prielnic, îi putea covîrși mai lesne și pe vrăjmașii din Asia și pe cei din Europa, iar acestora nu le vor lipsi cei care, cîtă vreme se aflau într-o tihnită amorțire, să pună la cale noi răsturnări. Astfel, în același an în care dobîndise domnia, îl copleșește pe neprăvăzute, îl prinde și-l scurtează de cap pe **Cara Devlet Szah**[(c)], scăpat din cetele Scythilor lui Temurleng, cîtă vreme, întemeindu-se pe lipsa Împăratului, pustia sub fier și foc ținuturile așezate în apropierea Amasiei. Dintre tîlharii tovarăși la năvălire, pe unii îi taie, pe alții îi pune pe fugă, și astfel, în scurt timp, readuce multdorita liniște în ținuturile sale.

§ **3.** În anul următor, 814, ca să nu se mai afle ceva care să împiedice campania din Europa, îl urmărește cu război, îl înfrînge și îl dă morții pe **Isfindiarbeg**, Domnul din Castamoniu. Comorile lui, care erau foarte mari, le împarte, întru totul, oștenilor[(d)], păstrînd pentru sine numai Provincia, care avea să fie, de acum încolo, un minunat meterez pentru celelalte ținuturi othmane.

§ **4.** Fiind astfel orînduită și pacificată Asia, la rugămintea fruntașilor săi, în anul 816, trece în
59 Europa, iar, prinzîndu-l și ucigîndu-l pe fratele său, / pe **Musa Czelebi**, este proclamat, la Adria-
nopole, de către toată oștirea, 'Stăpînitorul întregii Împărății Othmane'[(e)], <cînd era> în vîrstă de
39 de ani. Tot în același an, dă poruncă să se isprăvească **Eskidzami**, întemeiată tot acolo de Musa.

§ **5.** Între timp, cîtă vreme Mehemed se află ocupat în Europa, se iscă un neașteptat război în Asia. Anume, **Carmanougly**, crezînd că poate doborî cu ușurință puterea Othmanizilor, pe care o privise întotdeauna cu ochi invidioși, odată ce Împăratul se afla încurcat în războaiele din Europa, își strînge trupele, și, pustiind întreaga Bithynie, își pune tabăra sub Prusia, îi arde mahalalele, dîndu-le foc, și impresoară cetatea însăși sub strîns asediu, vreme de 31 de zile. Auzind aceasta, Mehemed, spre a pedepsi buhaiul care azvîrlea înspre leu, își trece oastea în Asia peste strîmtoarea **Gieliboli**, ba mai adaugă la ale sale și oștile lui **Sabbeg**, precum și pe ale lui **Giermianogly**.

§ **6.** Dar hainul de Caramanougly abia dacă putea face față faimei, necum săbiei lui Mehemed. Căci, aflînd că acela stă să vină, pleacă de la Prusia, fără să fi isprăvit nimica, și, vrînd mai bine să-și primejduiască obrazul, decît viața, cu ștergarul pus pe grumaz[f], intră rugător în tabăra Împăratului, își mărturisește vina, cu genunchii plecați, și-și cere iertare. Milostivirea Principelui nu-i îngăduia să i-o tăgăduiască. Astfel, reprimindu-l sub trecerea sa, cu anumite condiții, pe Caramanid, se întoarce la Prusia, iar acolo, în anul următor, poruncește să se întemeieze o uriașă **Dziamie**, un **Imaret** și o **Medrese** precum și un foarte încăpător **Chan** ('o clădire menită neguțătorilor'), spre a crește, la pace, Statul pe care îl dobîndise prin război.

§ **7.** Dar, nici aici, hiclenia Caramanului nu-i dădea pace Împăratului. Căci acela, auzind că oștile biruitoare ale lui Mehemed au fost lăsate la vatră, încalcă, fără de vreo pricină înțelegerite
60 făcute și intră cu o ceată înarmată în Împărăția Othmană. Nerăbdînd aceasta, Mehemed îi / iese, mai apoi, în cale cu o ceată aleasă, se repede asupra dușmanului și, cu toate că se lupta cu hărnicie, îl zdrobește. Cînd biruitorii i-l înfățișează Împăratului pe Principele însuși, prins împreună cu fiul său, acesta îl mustră, în puține cuvinte, pentru hainia lui: "Iată că Eu, îi spune[g], nu mai puțin drept, decît biruitor, vreau și poruncesc să te lase în viață pe tine, nedreptul și înfrîntul ! Tu aveai de făptuit ce-ți dicta răutatea sufletului tău. Iar Eu, ceea ce i se cade Maiestății și Mărinimiei Mele." Astfel certat, îi dă drumul, și-l lasă în provinciile sale, dar așează totuși osteni de strajă în orașele **Sivri Hisar**, **Niuktejdak**, **Eniszehri**, **Seidiszehri**, **Niumad**, **Saidul** și **Ain.**

§ **8.** După ce l-a constrîns astfel pe Caramanid, socotind că tovarășul lui de conjurație, **Isfindiarbeg**, nu trebuie lăsat fără pedeapsă, îl urmărește cu război; iar, în același an, ocupă cele mai de seamă și cele mai întărite cetăți din ținuturile **Castamoni** și **Dzanik**. În anul următor, orînduit mai mare oștire, supune sub puterea sa însuși Scaunul lui, **Czangyri**, precum și **Buri**, **Dziga**, **Tosia** și **Bakyrkiuresi**, și, în același timp, clădește la **Amasia** un elegant Palat Impărătesc[h].

§ **9.** Slăbindu-și astfel rivalii de care se putea cel mai mult teme în Asia, în anul 820, după ce și-a strîns oștile din Europa și din Asia, pleacă de la Prusia la Adrianopole. Apoi își mișcă tabăra împotriva Valahilor, le zdrobește oastea, pustiește cea mai mare parte a Provinciei, cucerește cetățuile **Severin**[i] (unde se spune că a fost podul lui Traian) și forturile care se află așezate pe celălalt mal al Dunării – **Sakcze** și **Sale**[k], întărește **Girgiow** cu noi lucrări și cu o bună strajă, astfel ca Valahilor să nu le mai fie lăsat nici un loc pe unde să treacă Dunărea. Aceștia, împresurați de peste tot,
61 asupriți / și de sabia vrăjmașă și de lipsa celor de trebuință la război, cum își pierduseră și orice nădejde de a-și mai păstra libertatea, își răscumpără salvarea făgăduind un tribut anual[l], iar, drept zălog al lui, îi dau Împăratului, aflat pe cale să se întoarcă la Adrianopole, pe fiii Principelui și pe cei a trei dintre fruntașii Ducatului.

§ **10.** Puțin a lipsit însă ca o ceată vicleană de tîlhari[m] să nu-i smulgă lui Mehemed aceste izbînzi, dobîndite cu atîta sudoare, cu atîta sînge. Pe vremea aceea, în Asia, isca mari tulburări un ins din cei de rînd, din familia unui anume regișor, **Pederulledyn**[n]. Așa cum am istorisit mai sus, **Mustapha**, fiul mai vîrstnic al lui Baiezid, pierise în bătălia cu Temurleng, dar umbla vorba că nu era sigur dacă fusese dus în prinsoare, sau căzuse sub sabia vrăjmașă. Numele lui și-l luase, mincinos, {acel} om de rînd din familia regișorului din Asia, **Pederulledyn**, și, cu ajutorul sfaturilor acestuia, după ce strînsese o nu mică ceată de netrebnici, pustia sub fier și foc **Zagara**[o] și ținuturile

dimprejurul ei. Apoi, în vara următoare, urmînd să cuteze și fapte mai mari, asediase **Niceea** și încercase să-i atragă pe locuitori să se alăture răzmeriței lui.

§ **11.** Cum această răscoală prindea să crească, zi de zi, tot mai mult, ea părea să ridice foarte mari amenințări asupra Împărăției Othmane, mai ales că, spre a-i amăgi și mai tare pe ceilalți, însuși **Pederulledyn** i se închina robului ca unui Domn al său. Astfel, Împăratul socotind că pentru Othmani era cel mai cu cale să o nimicească încă de la începuturi, își duce oștile, de îndată, de la Adrianopole, în Asia și dă peste tîlharul încă ațintit asupra asedierii **Niceei**. **Pseudo-Mustafa**, desfăcînd impresurarea, îi iese cutezător în cale lui Mehemed, împreună cu strînsura lui de tîlhari,
62 dar, pe dată, de la primul iureș, este înfrînt de ostenii împărătești / și este pus pe fugă. Parte <au fost> tăiați, parte prinși, printre care și însuși **Pseudo-Mustafa**, <care> laolaltă cu Domnul său, cu **Semadine Ougly**[p] (cum îi era lui **Pederulledyn** numele după tată), își plătește crima prin spînzurătoare.

§ **12.** După ce au fost, astfel, potolite discordiile civile, iar puterile tîlharilor au fost nimicite, Mehemed ocupă, în anul 824, **Eski Gieliboli**[q], **Tarkly** și **Herge**, și, întors la Adrianopole din această campanie, este copleșit de dizenterie, și-și vede ziua de pe urmă. Și-l așezase, prin testament, drept urmaș pe **Murad**, fiul său mai mare. Dar cum, împreună cu o parte a oștirii, el purta război prin **Rumelia**[r], Marele Vizir, **Ibrahim Chan**[s], ascunde moartea Împăratului vreme de 41 de zile și împlinește toate ca și cum s-ar fi petrecut la porunca lui, <iar> apoi îi predă domnia și oștirea lui Murad, întors din campanie. Acesta, după ce a fost salutat de toți drept 'Împărat', trimite cenușa părintelui său la Prusia și dă poruncă să fie înmormîntat acolo, în **Dziamia** pe care acela o durase.

§ **13.** Mehemed a trăit 47 de ani, a domnit 8[t] <și> 10 luni. Sultan, și în război și la pace, măreț, drept și de o deosebită milostivire. Este lăudat mai ales pentru că a înălțat Împărăția Othmană, prăbușită datorită prăpădului lui Temurleng, <dar și> datorită înfruntărilor[u] civile dintre frați, mai însemnate chiar și decît acel prăpăd, și nu numai că a ridicat -o din mine, ci a și sporit-o, și i-a lăsat-o, bine întărită, fiului său, <care i-a fost> urmaș.

MURAD AL II-LEA, FIUL LUI MOHAM(M)ED, CEL DE AL VI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

<CAPITOLUL IX.>

1. Apare un Pseudo-Mustafa. 2. Și îl înfrînge pe Vizirul lui Murad. 3. Murad îl îmbună pe Dumnezeu prin mijlocirea lui Szeich Bechar. 4. Apoi, printr-o minune, îl învinge și-l prinde pe Pseudo-Mustapha.
63 *5. Caramanougly e ucis la / asediul Andaliaei. 6. Pe cînd vroia să-i deie ajutor, Othmanbeg este ucis de Gazembeg. 7. Mustafa se răscoală și ocupă Niceea. 8. Murad îl prinde și îl ucide, închis fiind în oraș. 9. Apoi, o ia de soție pe fiica lui Lazougly. 10. Isfindiarbeg se răscoală. 11. Și rugător, primește iertare. 12. Campaniile lui Murad din Asia și din Europa. 13. Giermianogly își supune ținuturile lui Murad. 14. Murad purcede împotriva Greciei. 15. O ia de soție pe fiica lui Isfindiarbeg. 16. Bate război cu Caramanogly, răzvrătit, și-i dă iertare. 17. Îl învinge pe Principele Moreei. 18. Luptă cu Ungurii, cu noroc*

schimbător. 19. Asediază în zadar Beligradul. 20. Îl înfrînge pe Valakogli și-i ia vederea. 21. El fuge la Regele Ungariei. 22. Caramanougly, răzvrătit, primește iertare, la rugile soției. 23. Murad îi încredințează fiului său domnia. 24. Regele Ungariei, făcînd o alianță cu Caramanougly. 25. Rupe pacea, la îndemnul Papei. 26. Murad ia din nou asupra sa domnia, la repetatele rugi ale fruntașilor. 27. Îi zdrobește pe Creștini la Varna. 28. Și iarăși abdică din domnie. 29. Din pricina răzvrătirii Janiczarilor, este rechemat a doua oară la putere. 30. Și ocupă Grecia și Epyrul, alungîndu-l pe Iskenderbeg. 31. Îi zdrobește pe Unguri la Cossovia. 32. Își căsătorește fiul, pe Mehemed, și moare. 33. Elogiul și fiii lui.

§ 1. Mohammed fiind răpit pămîntului în anul Hegirei 825, așa după cum am pomenit mai înainte, îi urmează, fiu vrednic de asemenea tată, **Murad al II-lea**, atunci cînd de-abia intrase în al 18-lea an de viață. Chiar de la tinerețe, el a dat o dovadă nu mai puțin strălucită, pe cît de grea, asupra însușirilor sale. Numele lui **Mustafa**, fiul lui Baiezid, care murise, sub o soartă nesigură, în bătălia cu Temurleng, și-l luase, mincinos, un ins din plebe[a], (diferit de cel dintîi}, vestit prin
64 nimc altceva, decît prin cutezanța sa. Acesta, mai întîi, pe ascuns, / stînd pitit prin **Selanik**, dobîndise mai apoi o asemenea faimă pentru numele său, încît izbutise să convingă nu numai plebea, ci și pe ostașii din Europa și pe foarte multe căpătenii ale oștirii că el era, cu adevărat, fiul acela al lui Baiezid, al cărui nume îl tot purta. Ademenind astfel de partea sa aproape toată **Rumelia** și strîngînd o nu mică ceată, trecuse în Asia prin strîmtoarea **Calliupolei** (închizînd ochii, după cîte umbla zvonul, și Împăratul de la C(onstantino)pole[b]), cu gînd să ocupe Scaunul Împărăției Othmane, **Prusia**.

§ 2. Învățînd din pilda tatălui său, spre a stinge chiar de la începuturi această văpaie, Murad îl trimite în Asia[c], cu o ceată de oșteni aleși, pe Marele Vizir Baiezid. Dar Baiezid nu avea alături Fortuna care-l însoțise întotdeauna pe Mohammed. Căci Pseudo-Mustapha, strîngînd oștire, îi iese înainte, cu hărnicie, Vizirului, și, încleștîndu-se oștile, îl bate în luptă deschisă, pe Vizirul însuși îl ucide, iar oastea, lipsită de conducător, o împrăștie și o zdrobește.

§ 3. Odată adusă în Europa această funestă veste, fără a-și pierde nicidecum cumpătul, Murad: "Acestea, zise, nu mi s-au întîmplat nici prin bărbăția acestor tîlhari, din vina sau din neglijența Vizirului meu (pe care l-am încercat prea adesea <a fi> un nu mai puțin deosebit căpitan, decît un harnic oștean), ci datorită unei anume mînii, fie și necunoscute mie, încercate de Dumnezeu asupra poporului său ! Socot că avem a o îmblînzi[d], dacă vrem ca lucrurile noastre să iasă bine, printr-o căință adevărată, prin stăruitoare rugăciuni și lacrimi fierbinți – <iar,> odată făcînd aceasta, sunt întru totul sigur de izbîndă și de răzbunarea pe care le vom dobîndi asupra dușmanilor !" <Și> adăugă maxima pe care Turcii obișnuiesc să o folosească drept proverb: 'Virmeindze Maabud, ne eilesun Mahmud'[e], "Cînd Creatorul i-o tăgăduiește, ce are să poată face creatura ?".

65 Se afla, pe acea vreme, în floare, la Turci, / Seidbechar, iar la Othmanizi era o părere obișnuită că nu se afla nimic ce să nu poată <el> dobîndi de la Dumnezeu, prin rugăciunile sale. Murad se duce, cu suflet plecat, la picioarele acestuia, în chilia lui, unde stătea ascuns departe de amăgirile veacului, și, înfățișîndu-i vestea despre prăpădul suferit, îi zice, de parcă i-ar fi mărturisit păcatele întregului popor: "Și creșterile și izbînzile dușmanilor noștri îmi dau îndeajuns dovada că neamul nostru a mîniat Puterea cea Veșmică și Atotputernică prin nenumărate păcate și fapte potrivnice

legii. Povara încălcărilor mele îmi stă piedică în calea ispășirii și a cererii de iertare; simțindu-mi fața nu numai pătată de ele, ci și mînjită de culori din greu întunecate, mărturisesc că nici nu pot lesne, nici nu cutez să mă înfățișez singur în fața Slavei Divine. Văd, deci, că este nevoie de mijlocirea ta, spre a putea să mă apropii și să bat la Poarta Milostivirii Divine, să îmbun preacuratul duh al Preasfîntului Profet și să mi-l pot face prielnic mie, Împărăției și întregii oștiri a Muslimanilor." Făcînd pe voia dorințelor lui Murad, în noaptea următoare, Seidbechar e răpit, prin extaz, la Cele de Sus {{fie iertată povestea !}}, și vede duhul lui Muhammed[f], lipsit de orice pată, și, sărutînd, de trei ori, cu chip plecat[g], pulberea urmei pașilor săi, i se roagă ca, prin puternicele sale rugi la Dumnezeu, să-i dobîndească lui Murad izbînda asupra cumplit de răilor săi vrăjmași. Pînă la urmă, după ce-și repetase de trei ori rugile, Muhammed îi dă răspuns, și-i zice: " Prin mijlocirea mea s-a făcut ca Slava Divină să fi primit și ascultat rugile lui Murad, aduse la Sine. Așa că să-i dai de veste că Dumnezeu îi va fi alături și-i va hărăzi izbînda asupra vrăjmașilor !" De-abia se crăpase de ziuă, cînd, spre a da ascultare încredințării Profetului, Seidbechar l-a și înștiințat pe Murad despre fericita
66 știre pe care o primise; acesta, apoi, copleșit de o deosebită bucurie, / merge, din nou, să-l vadă pe preafericitul Szeich. Atunci, acesta îi încinge Sultanului sabia la șold[h], și-i zice: "Mergi sub bună piază, Prea-Auguste Împărate ! Căci Te așteaptă izbînda !"

§ **4.** Îmbărbătat de această proorocire a [[preafericitului]] bătrîn, **Murad** îi aduce mulțumiri lui Dumnezeu Celui Preamilostiv, și-și duce oștirea, în lungi marșuri, împotriva lui {{Pseudo}}Mustapha. Între timp, acesta își strînsese oștile nu departe de orașul **Ulubad** și, rînduindu-le în linia de bătaie, aștepta fără de teamă sosirea lui Murad, după ce distrusese podul care sărea peste rîul ce curgea prin apropiere. Sosind laolaltă cu ai săi, Împăratul își așează tabăra față în față cu dușmanii, cu gînd să aștepte ajutorul ce-i fusese făgăduit de sus, din cer. Și, poate, și avînd să mai stingă înfierbîntarea care, cel puțin în primul iureș, este, îndeobște, mai strașnică la răzvrătiți. Sfatul i-a ieșit după voie. Căci, după ce amîndouă armatele stătuseră locului, în pozițiile pe care le ocupaseră, precum și căpeteniile, îngrijate pentru rezultatul luptei, și mai degrabă se întăriseră împotriva iureșurilor dușmane, decît să încerce să scoată în bătaie liniile, pînă la urmă, în cea de a șaptea zi, sîngele începe să-i curgă impostorului pe nări, vreme de trei zile, și-l lasă atît de fără puteri, încît de-abia de mai era vreo nădejde pentru viața lui. Un fapt atît de aparte și de neașteptat i-a vîrît în suflet oștirii dușmane că Dumnezeu se află de față, spre a se răzbuna pe nedreptele silințe ale lui Pseudo-Mustapha. Fără zăbavă, noaptea, îl părăsesc pe dată pe impostor, temîndu-se de mînia cea vădit de față a Cerului, și-și cată scăparea prin fugă; le merge pe urme și el însuși, nu cu mai mică încordare, dar, pentru că puterile-i sleite de scurgerea de sînge nu erau pe potriva îndurării neajunsurilor unui mers grăbit, nu tot cu aceeași iuțeală. Murad, aflînd cele petrecute, se ține cît mai iute, împreună cu cîteva unități, pe urmele celor ce fugeau, îl prinde pe Pseudo-Mustapha, aflat în agonie, lîngă cetatea **Cara-Agadz**, și dă porunca să fie ucis pe dată sub sabie. /

67 § **5.** Fiind astfel zdrobit tîlharul, nu fără o minune, mai rămîneau de stins scînteile care se împrăștiaseră, din această pălălaie, prin ținuturile învecinate. Căci, Baiezid, Vizirul lui Murad, odată înfrînt, cum am mai spus, de către trupele lui Murad, socotind că starea Othmanilor era deznădăjduită, **Caramanogly Mehemed Beg** se hotărăște să-și redobîndească măcar și o parte

din ținuturile pierdute. Astfel, strîngînd cît putea mai multă oaste, împresoară **Andalia** și nădăjduiește să și-o supună în scurt timp, fiind ea lipsită de ajutor. Dar cei aflați acolo de strajă, cîtă vreme, jurați între ei, se apără cu hărnicie pe sine și zidurile, îl ucid din înlîmplare pe însuși Mehemed Beg cu o ghiulea trimisă dintr-o pușcă mai mare. Înspăimîntați de această nenorocire, Caramanii, pierzîndu-și nădejdea despre cucerirea orașului, ridicînd în loc o altă căpetenie cu același nume, desfac împresurarea și se pun deschis pe fugă.

§ 6. Prefectul **Andaliei**, **Gamze Beg**, cînd vede dușmanii fugind fără vreo rînduială și fiind împrăștiați prin ogoare, îmbărbătînd pe dată sufletele, iese din oraș spre a-i urmări. Sosise, poate că în noaptea dinainte, în ajutorul Caramanului, și **Othmanbeg**, Domnul ținutului **Tekkè**[i], dar, în același timp, prin voia sorții, fusese lovit de o boală gravă[k] și părăsit de ai săi. Punînd mîna pe tabăra dușmanilor, Gamzebeg îl află pe acesta pe cînd abia își mai trăgea ultima suflare, îl scurtează de cap, și i-l trimite pe acesta lui Murad, în semn de izbîndă, <iar,> pe deasupra, spre a nu-i lipsi nimic victoriei, adaugă Împărăției Othmane și domnia aceluia.

§ 7. Cu gînd să-și sărbătorească îndoita izbîndă dobîndită astfel, printr-o îndoită minune, fără de trudă și primejdie pentru ai săi, Murad se întoarce în triumf la Adrianopole. Acolo, cîtă vreme
68 cugetă – ceeace nu-i îngăduise încă starea vremurilor – să cultive artele păcii / și să alcătuiască starea Împărăției, este iarăși ațîțat de o discordie civilă. Căci fratele lui mai mic, **Mustafa**[l] cel tînăr, aflat încă la fragedă vîrstă, ademenit de sfaturile înșelătoare ale Grecilor, poate că și stîrnit de o nepotrivită poftă de a domni, se răzvrătește în Asia, ocupă **Niceea**, <prea> ușor păzită, și, oferindu-i Grecii, din belșug, cele de trebuință, o întărește cu lucrări foarte tari, avînd ea să-i fie Scaun în războiul ce avea să vină.

§ 8. Urmînd să plece spre a stinge la vreme această răscoală, Murad duce mari trupe în Asia. **Mustafa Czelebi**, cum nu cuteza să se înfrunte cu fratele său într-o luptă deschisă (căci, înafară de oștenii greci, abia de atrăsese să-l slujească pe cîțiva tîlhari), se închide în **Niceea**, cu gînd să respingă, cu ajutorul zidurilor, trupele fratelui său, de care se temea în cîmp. Dar nici acolo nu află un adăpost mai sigur. Căci Murad, strîngînd oști de peste tot, asediază strașnic Niceea, o ia cu tare asalt, și pune mîna pe ea, în cea de a 25-a zi, totodată cu fratele său, pe care, odată adus în fața sa, dă poruncă să-l sugrume.

§ 9. Dar, spre a lecui vătămarea adusă, prin acest omor, stirpei Aliothmanice, în anul 827, o ia de soție pe fiica lui **Lazougly**[m], logodită cu el încă de mai înainte, o femeie mai presus decît toate cele de pe acea vreme – 'Elena Sîrbilor'.

§ 10. Anul următor, 828, i-a dat, din nou, un strălucit prilej și de a-și vădi bărbăția și de a-și spori Imperiul. Creșterea Împărăției Othmane o privea, de lungă vreme, cu ochi cu ochi strîmbi, Regișorul Provinciei **Siphab**[n], **Isfindiarbeg**, și, temîndu-și domnia, se silea să o zdruncine, prin toate străduințele de care era în stare. Învățase deja din pățaniile nefericite ale înaintașilor săi că era zadarnic a se pune cu armele împotriva unui neam atîta de războinic: se hotărîse ca, el însuși, să caute de nu cumva putea fi distrusă prin încercări viclene. Prin urmare, făcuse, mai înainte, cu Murad nu numai pace, ci și o alianță, iar, spre a dispărea prilejul oricărei bănuieli, își dăduse drept
69 ostatic fiul, pe **Cassimbeg**. Respectase el și condițiile păcii, cîtă vreme știa că sunt gata, la cea mai mică mișcare, legiuni nenumărate. Dar auzind că Murad, după încheierea căsătoriei, și-a lăsat

oștirea la vatră și că l-au părăsit gîndurile de război, socotind că a găsit clipa potrivită, ca un tigru ce stă și se ascunde, strîngîndu-și trupele pe care le pregătise de demult, dă năvală și pustiește cu cea mai mare cruzime cu fier și foc orașele învecinate cu sine, **Tarakly** și **Burru**, ca pe cei ce nu se lăsau să-i silească la ascultare, iar locuitorii, care poate că se pregăteau de vreo apărare, să fie cuprinși de groază.

§11. Dar Murad, la primirea veștii despre această răzvrătire, strînge pe loc noi oști și trece din Europa în Asia. Acolo, după ce a ajuns la orașul **Bolova**, îi află dinaintea sa pe fruntașii Provinciei **Siphab**, depărtînd cu scîrbă de la sine îndrăzneața și temerara faptă a Domnului lor, și rugîndu-l cu fața așternută la pămînt, ca, dîndu-l jos pe Isfindiarbeg, să-l așeze Principatului, drept Satrap, pe fiul acestuia, pe care-l avea ostatic pe lîngă sine. Isfindiarbeg, cînd aude acest lucru, de loc așteptat, cum nu avea ce sfat să-și mai ieie, i se înfățișează și el însuși, rugător, lui Murad, îl roagă de iertare pentru fapta-i, și nu numai că i-l dă ostatic și pe al doilea fiu, ci și pe singura sa fiică, o femeie de o frumusețe fără de seamăn, i-o oferă Împăratului în căsătorie; astfel îmbunat, Sultanul făgăduiește uitarea nefaptei săvîrșite.

§ 12. Pe cînd se întorcea din această campanie, <Murad> ocupă, în trecere, orașul **Izmir**, un emporiu multvestit și pînă astăzi, dar nu numai pe acela, ci și ținuturile din împrejurimi, **Mentesze**[o]. **Aidin**[p] și **Sarichan**[q], iar toate cîte care ascultau de poruncile lui **Hamidogli**[r] le supune domniei
70 sale. Punînd astfel la cale Răsăritul, în anul 830, își abate armele împotriva Venețienilor, / pustiește de istov insula **Dziante**[s], cucerește cu armele {{fortul}} **Giogerdzinlik**[t], și, adunînd de prin ținuturile înconjurătoare, aflate pe continent, o uriașă pradă, se întoarce biruitor la **Edrne**. În același an, dă poruncă să se construiască, cu cele mai mari cheltuieli, în apropiere de **Ergene** (este un loc mlăștinos care mărginește mijlocul căii dintre **Constantinie** și **Edrne**), un pod din piatră pătrată, sprijinit pe o sută șaptezeci și două de arce, iar, în partea răsăriteană a <Adrianopol>ei, o **Dziamie**, o Baie, un **Imaret** și un **Chan**.

§ 13. În anul 831, **Giermianogli** (pe care l-am pomenit adesea), trăgînd învățătură din pildele și prăpădurile vecinilor, cîtă vreme stătea să cumpănească la pierderea, odată și odată abia de evitat, a ținuturilor sale, s-a hotărît că, decît să aibă parte de ghiara leului, era bine, mai degrabă, să-i îmblînzească sufletul printr-o prietenească înlesnire. Și astfel, vine să se închine la Strălucita Poartă și-i înfățișează, de bună voie, toate cheile cetăților supuse lui. La rîndul său, Murad îl primește cu cea mai mare cinstire, îl încarcă de răsplăți împărătești și-i dă în proprietate veșnică Sandzakul **Ipsala**.

§ 14. După acestea, pentru a aduce de-a binelea sub puterea sa și locurile din Grecia ce-i mai dau ascultare Împăratului Constantinopolei, strînge olaltă toate oștile, atît cele din Asia, cît și cele din Europa, și le duce în Grecia. Cum nu-i stătea în cale nimeni care să-i facă față, cucerește **Selanik**, **Atine** {{Athena}} și **Karline**, și se întoarce cu biruitoarea-i oștire la **Edrne**, mînînd cu sine un mare număr atît de turme, cît și de prizonieri.

§ 15. După cucerirea Greciei, în anul 832, a luat-o de soție pe fiica lui **Isfindiarbeg**, logodită cu el cu patru ani mai înainte, din ea născîndu-se, după șase ani, acel **Mehemed cel Mare**, 'Cuceritorul Constantinopolei și Biciul Creștinătății'. /

71 **§ 16.** În anul nașterii acestui ilustru erou, cel de al 832-lea de după fuga lui Muhammed, **Caramanougly**[u] se răzvrătește în Asia, parcă spre a-l înăbuși, chiar din leagăn, pe Cuceritorul

unei jumătăți a lumii. Împotriva acestuia, Murad își poartă oștile, pe dată trecute în Asia, și, de la primul iureș, cucerește **Conia** și **Akszehri**[w]. **Ibrahim Beg**, cel din Caramania, cînd vede că nu-i pe potrivă și că trupele sale sunt cu mult mai prejos decît biruitoarele oști împărătești, se duce la **Menla Gamze**[x] din Caraman, un cleric care-i întrecea lesne pe toți cei de pe vremea sa prin faima virtuților sale, <și> îl roagă să-i dobîndească de la Împărat iertarea nefaptei făcute. Clericul încuviințează și, luînd asupra sa solia, fie prin sfințenia sa cea respectată de toți Musulmanii *(sic)*, fie prin elocința, despre care se spune că le luase tuturora primul loc, în scurtă vreme, atît de bine îi înmoaie lui Murad sufletul, încît, uitînd de nedreptățile făptuite împotriva sa, să-i deie lesne Caramaniului iertarea și să-l primească pe acesta sub vechea-i trecere.

§ **17.** Odată rînduite treburile din Asia, în anul 839, se iscă un nou vrăjmaș în Europa, **Mora Kraly**[z], frate, pe atunci, cu Împăratul Grecesc. Dar pe acesta, pe cînd asedia orașul **Giogerdzinlik**, așezat la hotarele Moreei, **Rumeli Beglerbeg**[aa], **Cassim Pasza**, se năpustește asupra lui cu o ceată de osteni aleși, fără ca el să se aștepte la așa ceva, îl înfrînge din primul iureș, și-l pune pe fugă. Cu dușmanii în parte uciși, în parte luați prizonieri, biruitorul, punînd mîna pe toată tabăra, se întoarce la ale sale.

§ **18.** Între timp, se aprinde război cu Regele Ungariei: se înclețează lupta, cu noroc schimbător și felurit[bb]. Ungurii sunt bătuți nu de puține ori, Turcii și mai adesea; la urmă, harnicul cap de oaste, **Michalougly**[cc] **Ali Beg**, strîngînd și mai mare oaste, inundă, ca apele revărsate, Provinciile mai bogate ale Ungariei, îi ia în captivitate pe locuitorii care nu se așteptau în nici un fel la această
72 năvălire, și, adunînd uriașă pradă, cu mare / slavă, se întoarce la Adrianopole, oraș în care Sultanul Murad, în anul 840, vine și dă porunca să se ridice o foarte încăpătoare **Dziamie**[dd] cu **Imaret**, un edificiu vrednic de un Împărat.

§ **19.** Cît se petrec acestea, Ungurii, interpretînd plecarea lui **Alibeg** drept o fugă, iarăși dau buzna în ținuturile de sub Turci și le pustiesc sub fier și foc. Spre a le pedepsi cutezanța, Murad, cu gîndul să-i pună și mai tare frîul populației dușmane, trece Dunărea lîngă **Vidin**, pustiește tot și toate, pe unde se putea trece, și încinge sub împresurare **Beligradul**[ee], cel mai puternic meterez al Ungariei, cu gîndul și să-i apere pe ai săi de tîlhăriile Ungurilor, și să slăbească ținuturile dușmane prin neîncetate năvăliri – dar Fortuna s-a arătat potrivnică încercărilor lui. Ostenit, <cum era> de tăria celor asediați, îl mai silesc să-și desfacă împresurarea și vremile de iarnă, tocmai cînd mai părea doar puțin pînă la cucerirea orașului. Dar, cîtă vreme se retrage de acolo, silește **Sophia**[ff] și alte orașe din Bulgaria să se supună legilor othmane.

§ **20.** Murad răbda, totuși, cu greu faptul că fusese constrîns, împotriva tuturor așteptărilor sale, să plece de la **Beligrad**, fără să fi isprăvit ceva, iar acest lucru îl punea nu atît în seama bărbăției vrăjmașului, cît în cea a unor trădători dinlăuntru. **Valakougly** îi fusese Sultanului foarte apropiat prin sînge și prietenie[gg], și i se pusese astfel în slujbă, încît orice îndoială asupra credinței lui părea vrednică de ispășire. Dar, cercetînd mai cu luare aminte faptele, a ieșit la iveală că acesta nu numai că-i dezvăluise Regelui Ungariei sfaturile Othmanizilor, dar și că se împotrivise din răsputeri să fie cucerit orașul. Prin urmare, pentru a pedepsi o atît de neașteptată hainie, Împăratul dă poruncă să fie lipsiți de lumina ochilor cei doi fii ai lui, pe care-i ținea ostatici pe lîngă sine; el însuși, rînduindu-și oastea, purcede împotriva Serbiei, cucerește orașul **Semendre**, așezat pe malul

73 Dunării, / ocupă ținutul lui **Zerinougli**[hh], și astfel, alungîndu-i Principele, adaugă Împărăției sale toată Serbia.

§ **21. Valakougly**, norocit numai despre această parte, scapă cu fuga de pedeapsa meritată pentru hainia sa și se duce la Regele Ungariei[hh], îi dă sfaturi împotriva Turcilor și turbură pacea care era deja plănuită; prin aceste fapte, de parcă Fortuna ar fi conspirat împotriva oricărui adăpost de-al lui, a ajuns nu numai pricina dezastrelor care au urmat, ci chiar și a morții Regelui însuși.

§ **22.** În anul 844, este desăvîrșit la Adrianopole sanctuarul început de **Musa Czelebi**, numit **Eski Dziami**[kk]. În vara următoare, pricina războiului a fost **Caramanougli Ibrahim Beg**, mereu un foarte aprig vrăjmaș al împărăției Othmane. Căci acesta, rupînd legile păcii și ale alianței, pe care de-abia de curînd le întărise cu jurămînt, intră cu mînă armată în provinciile din Asia, lipsite de osteni care să le apere, și le pustiește jalnic. La prima veste a acestui fapt, Murad ajunge în zbor în Asia, adună oaste la **Prusa**, și, ca nu cumva Statul să sufere vreo pagubă, trimite înainte ceata de osteni aleși pe care o luase cu sine. Aici, pe cale, le iese în față soția Caramanidului, sora bună, mai vîrstnică, a Împăratului[ll], dată aceluia, mai înainte, în căsătorie, spre a strînge și mai bine alianța lor, le dă poruncă 'să se oprească, să-și lase gîndurile vrăjmașe', <și> făgăduiește că 'va fi arbitra ea pacea și va încheia războiul după placul fratelui ei'. Apoi, pleacă ea însăși la fratele ei îi lămurește, în alese cuvinte, nefapta soțului, <și> îl roagă, cu lacrimi, de iertare; mai spune și că 'soțul ei se va lega cu jurămînt că nu va mai face nici cea mai mică mișcare împotriva Împărăției Othmane, iar
74 oastea lui, din orișice pricină, / fie ea dreaptă, fie ea nedreaptă, nu va mai pune niciodată piciorul în provinciile supuse Împărăției: iar ea va sta chezașă acestor condiții'. Lesne l-au împăcat pe Împărat, oricît de mînios, și vorba ei aleasă și dragostea de frate. Astfel, dînd și primind chezășie sub aceste condiții, și întărindu-se din nou, prin **Ahd Name**[mm], vechea alianță, Murad își trece oștile în Europa.

§ **23.** După ce a îndeplinit atîtea trudnice fapte, după ce, peste tot, i-a redat Împărăției pacea, după ce și-a înfrînt dușmanii, încheindu-se, în sfîrșit, pacea cu Ungurii[nn], ostenit de campanii, Murad lasă de la sine, în anul 847, însemnele domniei împărătești, i le încredințează fiului său, Mohamed, iar el însuși se retrage la **Magnisa**[oo], spre a-și duce viața ca un particular, și, mulțumindu-se cu slava-i din războaie, a-și răscumpăra mîntuirea.

§ **24.** Auzind aceasta, **Caramanougli**, care, abia în anul ce se scursese, prin mijlocirea surorii lui Murad, își dobîndise iertarea pentru faptele sale, socotind că a sosit clipa răzbunării, purcede din nou la sfaturi pentru nimicirea Împărăției Othmane. Ca atare, dîndu-și pe față perfidia pe care, mai înainte, o ascunsese în tainițele sufletului, trimite, pe ascuns, o scrisoare către Regele Ungariei, cu asemenea vorbe: "Să știi că bătrînul acela pustiitor al lumii, Murad, a abdicat de la Împărăție, și că i-a încredințat sceptrul fiului său, Mehemed, unui copilaș, care, datorită și vîrstei și firii lui, nu-i mai potrivit pentru cele ale războiului, decît pentru cîrmuirea în vreme de pace. Așadar, de cugeti cumva să-ți afli, odată și odată, răzbunarea pentru nedreptățile pe care le-ai răbdat, nu vei afla vreun prilej mai bun decît acesta. Căci, dacă am năvăli, deodată, în ținuturile othmane, eu din partea Asiei, iară tu din cea a Europei, nu-i îndoială că am fi în stare să stîrpim vița Othmană de pe tot întinsul lumii, și să-i redăm vechii lor fericiri pe atîția și atîția Principi, greu loviți deja de către ea și despuiați de domniile lor." /

75 **§ 25.** Regele Ungariei, dat fiind că, puțin mai înainte – depunînd jurămînt, cu mîinile puse pe Evanghelie, pe nemuritorul trup al lui Hristos – făgăduise că va păstra condițiile păcii, n-ar fi plecat lesne urechea la aceste sfaturi, dacă autoritatea lui **Rum Papa**[pp] nu i-ar fi atras mintea la lucruri strîmbe. Cum acesta îi dădea ghes și-l desfăcea de jurămînt, își strînge oastea, și, unită cu oștile de ajutor ale **Czechilor**[qq], **Polonilor**, **Latinilor**, **Bulgarorum** și ale lui **Valakougli**, conspiratori întru prăpădul și ruina Împărăției Othmane, o duce cu mare alai și pregătire în hotarele Muslimanilor.

§ 26. Atîtea oști strînse de la atîtea neamuri atît de războinice îi îmbărbătau pe Creștini, nu mai puțin decît îi umpleau de groază pe Muslimani. Teama acestora creștea și datorită tinereții Împăratului și neștiinței sale în ale cîrmuririi Statului, din care pricină, făcînd sfat, se hotărăsc cu toții să-l cheme pe Murad să-și reapuce domnia. Prin urmare, cu consimțămîntul lui Muhammed, sunt trimiși soli la Murad, care, în numele tuturor fruntașilor Împărăției și al ordinelor militare, să-l roage plecat 'să reia Miele părăsite ale Împărăției și să-i deie ajutor corăbiei zbuciumate a Statului prin sfaturile și brațul său cel temut de vrăjmași'. Murad tratează cu dispreț prima solie, și le spune: "Aveți și o Împărăție și un Împărat – faceți orice vi se va părea că este bine și de folos ! Iar mie nu-mi priviți cu ochi răi viața liniștită și tihnită, pe care mi se pare că am meritat-o pe deplin, după atîtea trude îndurate pentru voi !" Revenind solii și a doua oară[rr], și ținîndu-se de el și mai aprig, pînă la urmă încuviințează, și trece cît mai grabnic, peste **Calliupole**, în Europa.

76 **§ 27.** Ținînd sfat, la Adrianopole, despre cele mai însemnate treburi, cu / fiul său și cu ceilalți fruntași, ia asupra sa însărcinarea de Căpetenie <a oștirii> (chiar dacă doar cu greu, și rugat, de mai multe ori, în zadar). Pentru a o îndeplini cît mai cu noroc, de îndată, a treia zi, își scoate oștirea și o duce, în marșuri lungi, către **Varna**[ss], unde aflase că și-a pus tabăra Regele Ungariei. Iar ca încetineala pedestrimilor să nu facă expediția prea lungă, merge el însuși înainte laolaltă cu călărimea, <iar,> a treia zi, fără să se aștepte cineva, ajunge la vederea taberei Ungurilor. Fără de zăbavă, se repede, pe dată, asupra dușmanilor, dar nu cu isprava pe care-o nădăjduise. Căci aripa dreaptă, lipsită de unitățile pedestre, mai prejos de o atît de mare năvală a dușmanilor, este silită să dea înapoi și să le lase, fugind fără rînduială, celor care-i urmăreau loc mai mult decît o milă. Dar chiar și lucrul acesta le-a adus salvarea și Căpeteniei, și Împărăției. Căci Regele Ungariei, lesne mai presus decît toți ceilalți și ca vîrstă și în bărbăție, cîtă vreme dorea ca victoria, pe care o și socotea a sa, să nu rămînă nedesăvîrșită, în chiar mijlocul încleștării, îl provoacă pe Murad la o luptă în doi[tt]. Murad, ieșit din întîmplare în calea lui, îi străpunge calul cu **Dziridul**[uu]. Ianiczarii, ajunși acolo în clipă, îi taie capul Regelui căzut la pămînt, strigînd în gura mare: "Iată capul Regelui vostru !" Tot ei orînduiesc din nou șirurile împrăștiate ale călărimii și, reluîndu-se astfel lupta, dintr-un iureș, sfarmă <și> împrăștie bulucurile vrăjmașe. Se strîng iar, de cîteva ori, Creștinii, dar, la urmă, cum soarele amenința să apună, lipsiți de căpetenie, sunt puși pe fugă. Pe puțini noaptea ![xx] i-a răpit primejdiilor, restul, doar că nu cu toții, fie că sunt tăiați, fie că-s puși în lanțuri. <Iar> Murad își aduce înapoi la Adrianopole, teafără și nevătămată, doar puțini lipsindu-i, oștirea, încărcată de prăzile pe care le găsiseră în tabăra dușmanilor.

77 **§ 28.** Slava dobîndită prin această campanie poate că le-ar fi dat altora îndemnul să cuteze lucruri și mai mari, <dar> pentru Murad a fost doar oglinda fragilității puterii omenești. Îl văzuse

pe Regele Ungariei cum, înconjurat de atîtea oști, venerat de atîtea popoare, tocmai pe cînd socotea că are în mînă o sigură izbînda, căzuse dintr-o lovitură, iar armata cea biruitoare fusese zdrobită: el trăgea de aici încheierea ce-ar fi putut să i se întîmple, cîndva, și lui, care avusese parte, un răstimp atît de îndelungat, de Fortuna rîzătoare. Astfel, cu gînd să-și ducă la capăt hotărîrile mai vechi, abdică iarăși de la domnie și, dîndu-i sceptrul fiului său, ia hotărîrea să ducă la **Magnisa** viața unui om particular.

§ **29.** Dar nici atunci nu l-a lăsat soarta să-i tihnească, ea, care, adesea, le iau domnia celor ce-o poftesc, <dar> îi silesc la ea pe cei ce n-o doresc. Dintr-o pricină măruntă, în anul 850, Ianiczarii, odinioară împlinitori ai mai multor izbînzi asupra dușmanilor, dar acum ai minei concetățenilor lor, se pun pe o urîtă răzmeriță. Se întîmplă, iată, ceea ce se cam petrece îndeobște în înfruntările civile: sunt jefuite casele concetățenilor, la fel de bine ca și cele ale străinilor; oricine le ieșea în cale, fără nici o deosebire de vîrstă, de rang, sau de sex, fie că-i despuiat de veșminte, fie că-i ucis, nu altfel, decît dacă <acei> care trebuiau să fie apărătorii concetățenilor ar fi conspirat întru prăpădul lor. De-abia dacă i se putea găsi rebeliunii vreun alt izvor, decît fie tinerețea Împăratului, fie prea marea sa milostivire, întemeindu-se pe care, neghiobii socoteau că nu era nimic ce să nu le fie îngăduit. Prin urmare, mai-marii Împărăției, făcînd sfat între ei, trimit soli la Murad <și> îl roagă 'să ia din nou asupra sa cîrma Împărăției; fiul lui e tînăr, neavînd atîta autoritate, încît să fie în stare să potolească talazurile stîrnite. Să aibă, deci, milă de Statul Othman și să nu rabde ca Împărăția, atît de bine statornicită și sporită de el, să se prăbușească și, ca o corabie lipsită de stăpîn, să se
78 zdrobească de stînci, iar atît de trudnic / dobînditele averi ale cetățenilor să fie smulse și împrăștiate de mîinile lacome ale Ianiczarilor; că ei își pun atîta încredere în prudența și în știuta lui îndemînare în cîrmuirea treburilor, încît nădăjduiesc nu numai că Împărăția își va afla din nou liniștea, ci va ajunge cu mult mai strălucită, sub auspiciile lui.' Murad, tulburat de fățișa primejdie, ia din nou asupra sa, la Adrianopole, Împărăția[zz], și-l trimite pe fiul său în surghiun la **Magnisa**.

§ **30.** Primind din nou sceptrul, Murad împacă lesne înfruntările civile și, în anul următor, își întoarce armele împotriva răsculatului **Castriota Iskenderbeg**[A], dar, cum nimeni nu i s-a pus în cale, nu numai că-l alungă pe acesta din domnie și pustiește sub fier și foc toată **Grecia** și **Arnaud**[B], ci cucerește cu mînă armată, în Moreea, **Balibadri** și **Akczehisar**[C]. Pe lîngă aceasta, dat fiind că **Iskenderbeg** părăsise fără de pricină și crezul muhammedan și credința pusă în el, preschimbă în **Dziami** cu **Mezczid** bisericile din toată Arnaud, și dă edict ca tot neamul Epiroților[D] fie să se taie împrejur, după ritul său, fie să-și ispășească prin moarte hainia; astfel s-a și făcut ca, în scurt timp, întreaga Arnaud să se convertească la crezul muhammedan.

§ **31.** Cîtă vreme se petreceau acestea în Grecia, se aprinde un nou război la hotarele cu Ungaria. Anume, cu gînd să se răzbune pentru sîngele predecesorului său, Regele Ungariei[E], unind cu sine și puterile celorlalți Principi, cărora li se adăuga și Principele Valahiei, care, de curînd, se desfăcuse de Împărat, intră în hotarele puterii Othmane. Murad, care era prins mai mult cu orînduirea, decît cu cucerirea Greciei, primind de veste despre aceasta purcede, mai iute ca gîndul, către **Sophia**, și-apoi, rînduindu-și trupele vechi și strîngînd altele noi din **Rumelia**, îi iese, fără preget, dușmanului
79 în cale. Dar, mai înainte ca oștile să ajungă la vedere, / cîțiva **Beigler** Muslimani, cărora Murad le dăduse poruncă să-i vină în ajutor, cum își vedeau de cale către tabăra lui, dau, pe drum, peste

Valahi, care își aveau tabăra lor aparte de restul oștirii, se reped asupra lor, și, lesne de tot, îi pun pe fugă. Socotind aceasta drept o prevestire de izbînda, Murad își duce oștile, mai departe, spre **Cossova**[F], o cîmpie aproape de **Nigrimonte**, vestită mai ales pentru că acolo și-a primit **Chodavendikiar**, după izbînda repurtată asupra lui **Lazougli**, cununa pentru **Sehadet** {(martiriu)}. Numai ce ajunsese acolo, și le și dă, pe dată, alor săi porunca să se năpustească asupra vrăjmașului, dar nu cu isprava așteptată, dat fiind că trupelor dușmane, cu tot trupul îmbrăcat în fier, nu le păsa de loviturile de sabie. Văzînd aceasta, Împăratul își trage oștile îndărăt și poruncește ca, lăsînd armele ușoare, să bată către capetele dușmanilor cu buzdugane <grele> de război și cu securi cu coadă <lungă>. Împresurați de pretutindeni și închiși acolo, Creștinii, cînd văd că nu pot face față, în luptă deschisă, iureșului oștenilor Muslimani, se înconjoară cu care legate între ele cu lanțuri și, dînd înapoi dintre ei în pas încet, se bat cu cea mai mare tărie, sub schimbător noroc, pînă la apusul de soare. La urmă, Regele, cînd îi vede pe ai săi înspăimîntați și împrăștiați, strîngînd în juru-i călăreții pe care-i știa cei mai zdraveni, îi îndeamnă pe ceilalți printr-o scurtă cuvîntare 'să pornească din nou la luptă' <și> făgăduiește că 'el, cu ai săi, are să dea năvală din spate asupra dușmanilor și, în acest chip, are să dobîndească o victorie lesnicioasă. Și astfel, el se strecoară din linia de bătaie, dar, îngrijat nu atît pentru ai săi, cît pentru propia sa scăpare, umblă nu după dușmani, ci după fugă. Oștenii, aftînd despre plecarea Regelui, cînd se văd părăsiți de căpetenia lor, își pierd nădejdea despre izbînda, dau dosul, lăsîndu-și tabăra, și se pun deschis pe fugă. Turcii îi urmăresc fără
80 preget, pe mulți îi ucid, pe nu mai puțini îi și prind. Au căzut în acea luptă, / înafară de Rege, toate căpeteniile din **Alamannia**, **Czechia** și din **Polonia**, au fost prinși ca la două mii de ostași.

§ 32. Dobîndind această izbînda, <Murad> se întoarce cu mare slavă la Adrianopole, iar acolo, în același an, i-o dă de soție fiului său, **Mehemed**, pe fiica Principelui **Elbistanului**[G], **Suleimanbeg**. Apoi, în anul 855, în a șaptea zi a lunii Muharrem, zi de Miercuri, după ce s-a înfruntat cîtăva vreme cu o boală ușoară, el moare și le schimbă pe cele trecătoate pentru cele veșnice.

§33. Trăit-a Sultan Murad ani 49, domnit-a 30, 6 luni <și> 8 zile. A fost un Principe drept, tare, cu suflet neînfrînt, răbdător la trudă, învățat, milostiv, cucernic închinător al lui Dumnezeu, arătînd grijă și iubire pentru cei săraci, pentru cei cu dragoste de caile și pentru toți cei deosebiți prin vreo artă și știință, bun Împărat și nu mai prejos drept Căpetenie a oștirii. Izbînzi mai multe decît el n-a dobîndit nimeni, nimeni mai vestite. Numai **Beligradul** l-a silit să dea înapoi de la asediul ce-l începuse. Sub domnia lui oștenii i-au fost mereu biruitori, cetățenii înstăriți și feriți de nedreptăți. De ocupa vreun ținut, prima grijă îi era să se întemeieze **Dziami**, **Medrese** și **Chan**. În fiece an, trimitea în dar două mii cinci sute de **filiuri** către **Ewladi resulullah**[H], o mie de clerici din **Mekke**, **Medinia** și **Kudszerif**[J] închinați cultului divin. A avut cinci fii: pe **Mehemed**, pe **Alaiddin**, pe **Hasan**, pe **Orchan** și pe **A[c]hmed**. Dintre aceștia, nici unul nu i-a urmat la Împărăție, înafară de Mehemed – toți ceilalți au murit de boală, cît el mai trăia încă. Hasan și cu Orchan au fost înmormîntați la Adrianopole, Ahmed și-a aflat moartea și mormîntul la Amasia (al cărei Domn era). Alaiddin, care-i urmase lui Ahmed în Sangiacatul *(sic)* Amasiei, a murit chiar acolo, dar a fost încredințat țărînei la Prusia.

81 # CARTEA A II-A.

CAPITOLUL I.

<I.[1]. Mehemed îi îngăduie pacea lui Caramanougli. 2. Asediază Constantinopolea, dar, făcînd pace, se retrage. 3. Închide Pontul cu o cetăţuie. 4. Asediază Constantinopolea a doua oară şi o cucereşte. 5. Oraşul este luat cu forţa dinspre partea mării. 6. Acolo cade însuşi Cezarul. 7. <Mehemed ia cealaltă parte a Oraşului prin predare. 8. Mehemed îi lămureşte condiţiile. 9. <Alaiul făcut pînă la Sunta Sophia.> 10. Este descoperit mormînntul lui Ejubensari. 11. Succesele de mai apoi ale lui Mehemed. 12. Asediază zadarnic Beligradul. 13. Supune Moreea. 14. Ocupă, în răstimp de doi ani, 60 de oraşe. 15. Îl alungă pe Kyzul Ahmed din domnie. 16. Ia Mitilin şi îi înfrînge pe Valahi. 17. îi domoleşte pe Grecii care se răzvrătiseră. 18. Durează la Constantinopole o uriaşă Dziamie. 19. Supune Bosnia. 20. Îl învinge pe fiul lui Caramanogli şi-l pune în loc pe fratele lui. 21. Ia cîteva oraşe ale Albaniei. 22. Îl pune Rege al Caramaniei înfrînte pe Mustafa fiul. 23. Cucereşte Egriboz. 24. Kyzyl Arslanbeg îşi încredinţează ţinutul lui Mehemed. 25. Îl învinge şi îl prinde pe Mustafa, căpetenia lui Uzunhasan. 26. Apoi Mehemed îl zdrobeşte pe însuşi Uzunhasan. 27. Şi îi smulge cîteva cetăţi. 28. Ocupă Kiefe şi Crymeea. 29. Turcii sunt înfrînţi de Moldoveni. 30. Moldova e pustiită de Turci. 31. Campaniile din Asia ale lui Mehemed. 32. Îi învinge pe Veneţi, devastează Apulia. 33. E respins de la Rodos. 34. Moare la Maltepe. 35. Viaţa şi moravurile sale.>

((<§ 1.> Mehemed îi îngăduie pacea lui Caramanougli.))

§ 1. Ajungem acum la Sultanul **Mehemed Fatih**[a], decît care mai strălucit, <ori> mai plin de noroc, n-a mai văzut pe nimeni Împărăţia Othmană, ca să nu spun 'globul pămîntesc'. El a izbutit ceea ce mai mulţi au dorit să încerce, puţini au <şi> cutezat, să ocupe oraşul Constantinopolei, întărit şi prin fire şi prin lucrări, deschis la două mări, apărat de o oaste mai mare decît avea el însuşi, şi, răsturnînd din rădăcini un atît de vechi Imperiu, să o aşeze drept Scaun al Împărăţiei sale. Dar va merita osteneala să-i istorisim mai amănunţit lucrările. Murind, cum am spus, Murad al II-lea, el este încununat, pentru a doua oară[b], cu coroana împărătească, în anul Hegirei 855, în cea de a douăzecea zi a lunii Muharrem, pe cînd avea, acum, vîrsta de douăzeci de ani. În aceeaşi vară, îşi scoate oştile împotriva lui Caramanougly, care, în orice moment socotea a-i fi potrivit, obişnuia să urzească noi răsturnări şi să molipsească şi ţinuturile învecinate. Caramanidul, cînd aude că Împăratul soseşte cu oastea, văzînd că puterile nu-i sunt pe potrivă, recurge la tertipurile sale îndătinate <şi> îl roagă să-i îngăduie pacea, cu orice condiţii vroieşte'. Împăratul cunoştea, el, bine viclenia acelui ins, dar, fiindcă nu vroia să fie împiedicat de la încercări mai cutezătoare de un duşman atît de mărunt, se preface că-i cu suflet împăcat şi-i hărăzeşte pacea dorită.

<§ 2.> Asediază Constantinopolea, dar, făcînd pace, se retrage.

§ 2. În anul următor, orînduieşte şi mai mare pregătire de război, dă poruncă să se facă tunuri de război, şi, strîngînd oaste din toate provinciile, cu gîndul să asedieze Constantinopolea, purcede
82 de la Adrianopole. Îngrozit de o asemenea primejdie, Cezarul trimite soli la / Împărat <şi> îl roagă
plecat de pace, gata să se închine oricăror condiţii i-ar fi poruncit. Dimpotrivă, Mehemed le spune

solilor: 'că este îndurerat pentru Împărat: aşa că şi-ar ţine drept un păcat să-i tăgăduiască pacea cuiva care i se roagă. Dar, spre a nu auzi de la ai săi vorbe rele, pentru că a făcut atîtea cheltuieli, fără vreun rod, pentru Statul Othman şi a ridicat sub arme aproape întreaga Asie, îl roagă pe **Caisar** *(sic)* să-i ofere, cu drept de moştenire, pe ţărmul european al **Bogaz** (al 'Mării dela Bosfor'), un oarece loc, care <putea> nici să nu depăşească mărimea unei piei de vită[c]. Dacă avea să se învoiască, pe dată avea să-şi tragă trupele şi să scoată oraşul de sub împresurare.' Grecii îşi dau pe dată consimţămîntul, socotind că-i un cîştig să răscumpere o atît de mare primejdie doar cu preţul unui rău atît de mic. Şi astfel, dînd de amîndouă părţile şi întărind condiţiile păcii, <Mehemed> îşi lasă oştile să plece înspre Adrianopole.

<§ 3.> Închide Pontul cu o cetăţuie.

§ 3. Mehemed, desfăcînd împresurarea, le arată solilor Împăratului Grecesc, pe ţărmul povîrnit al Bosforului, un loc plin de hîrtoape[d] şi de rîpe căscate prin toate părţile, şi le cere să i-l atribuie. După consimţămîntul lor, dă poruncă să se taie în cureluşe foarte subţiri o piele de vită, lucrul împlinindu-l, la semnul Împăratului, cel mai priceput pielar de pe acele vremuri, şi dobîndeşte locul încercuit cu ele, de cam 500 de paşi, fără ca Grecii să cuteze să scoată vreo vorbă de împotrivire. Fără zăbavă, întemeiază pe dată acolo o cetăţuie foarte bine întărită, prevăzută cu ziduri foarte groase şi cu cinci ziduri foarte înalte, astfel încît să imite literele numelui lui **Muhammed**[e], iar, desăvîrşind-o, mai clădeşte încă una, rivală cu aceasta[f], faţă în faţă, pe ţărmul asiatic. Apoi înzestrează aceste cetăţui cu tunuri din cele mai mari şi cu restul celor de trebuinţă la război, Prefecţii primind poruncă să nu le îngăduie să mai treacă micilor corăbii care obişnuiau să aducă, zilnic, de ale gurii din Pont la Constantinopole. Rînduind acestea, el însuşi se întoarce la Adrianopole,
83 arătînd a pace, / iar acolo, în cea de a treia zi după ce intrase, aşează temeliile acelui mare Palat care se mai numeşte şi astăzi **Dzihan Numa**[g].

<§ 4.> Asediază Constantinopolea a doua oară şi o cucereşte.

§ 4. Pînă la urmă, în cel de al treilea an al domniei, iar, după fuga lui Muhammed, al 857-lea, dă pe faţă planurile pe care le ascunsese, pînă atunci, în fundul sufletului. Căci, strîngînd cît de multe oşti putea din atît de marea-i Împărăţie şi pregătind mijloace de război mai mari decît se poate spune, purcede către Constantinopole şi o încinge sub cea mai strînsă împresurare. În această expediţie, pe lîngă alte maşinării nemaivăzute şi nemaiauzite, pînă atuncea, pe lume, cea mai mare uluire a provocat-o aceea, cu care, dinspre Miază-noapte, peste dealuri şi locuri povîrnite, în portul dinlăuntru au fost trecute cîteva nave[h], care i-au adus Oraşului prăpădul de pe urmă. Dat fiind că, fără îndoială, zadarnic s-ar fi trudit armata de uscat, care, cu toate că bătea cu cea mai mare tărie în **Edeme Capu**[i] şi în **Egri Capu**, nu era, totuşi, în stare să isprăvească ceva, cum Grecii, deznădejdea prefăcîndu-li-se în bărbăţie, îşi apărau cu tărie Oraşul şi Larii, dacă trupele de pe mare, care intraseră din acea parte în portul **Phenar**[k], n-ar fi luat cea mai mare parte a Oraşului şi n-ar fi silit restul să i se predea lui Mehemed. Acestea s-au petrecut în cea de a 51-a zi a asediului, un rol, ca el să nu fie cucerit mai iute, jucînd fie neglijenţa, fie perfidia Vizirului[l] – cum se spunea despre el că fusese mituit de către Creştini. Dar ne va face plăcere ca, după scriitorii turci, să povestim istoria cuceririi Oraşului.

<§ 5.> *Oraşul este luat cu forţa dinspre partea mării.*

§ 5. Creştinii, după un asediu de 50 de zile, osteniţi de truda neîncetată, sleiţi de statul în străjile de veghe, cînd văd că le-au mai rămas, oricît de harnici, numai puţini apărători, că, în mai multe locuri, maşinăriile şi minele le-au dărîmat zidurile, că meterezele şi temeliile întăriturilor le sunt răvăşite, şi că, astfel, Oraşul însuşi este închis şi pe uscat şi pe mare, şi că-i lipsit de orice
84 ajutor, / cîntărind mai cu grijă totul, apreciază că nu mai are cum fi găsită nici o altă scăpare, decît în predarea oraşului – convinşi fiind că, în această privinţă, avea să le fie de cel mai mare folos mijlocirea Vizirului, pe care-l ştiau mituit de ei. Încuviinţează acest sfat şi însuşi 'Caisarul', şi trimite soli la Mehemed, spre a-i înfăţişa condiţiile sub care vroia să predea Oraşul. Cum solii ies din oraş ţinînd în mîini năframe albe, în semn de pace, Împăratul îi primeşte cu blîndeţe şi cu chip luminat <şi> le făgăduieşte cetăţenilor Constantinopolei vieţile şi a averile nevătămate şi libertatea de a pleca laolaltă cu ai şi cu ale lor oriîncotro vroiau. Ei făgăduiesc predarea Oraşului sub aceste condiţii, şi, dînd şi primind încredinţare, sunt lăsaţi să intre în Oraş, spre a-i înfăţişa Cezarului lor cele stabilite. Dar, înainte să ajungă la zidurile oraşului, Sultan Mehemed dă poruncă să fie întorşi din cale, pentru că avea unele lucruri pe care vroia să le sfătuiască împreună cu ei. Cei trimişi să îndeplinească acestea iau cu Miele lăsate în voie urma solilor, care o luaseră destul de mult înainte. Goana atît de grăbită a cetei turceşti i-a făcut să creadă pe cei care păzeau turnurile şi meterezele că Mehemed era pe cale să încerce cucerirea Oraşului cu înşelăciune şi vicleşug, cîtă vreme solii aveau să fie lăsaţi să intre prin porţi. Astfel, dau drumul puştilor să tragă asupra Turcilor ajunşi neprevăzător de aproape şi, cît puteau ei mai bine, îi opresc să vină mai către ei. Turcii, cum, dincolo de orice aşteptare, îi văd pe cîţiva dintre ai lor greu răniţi, dau semnalul de retragere şi, ajungînd la Sultan, îi povestesc ce au păţit. Mehemed presupune, de aici, că Grecilor le păruse rău pentru înţelegerile făcute şi că i-a vătămat cu vicleşug pe ai săi, care se apropiau. Aşa că, aprins de furioasă mînie, le porunceşte alor săi să fie gata şi să doboare, prin bărbăţia lor, rămăşiţele vrăjmaşilor
85 celor plini de şiretlicuri. La fel, Cezarul, / aflînd de la pîndari că oştirea turcească încearcă să cucerească cu vicleşug Oraşul şi că vine deja spre ziduri, le dă alor săi poruncă să ia armele mai aproape şi să înfrunte primejdia de pe urmă cu cele de pe urmă puteri. Grecii, însufleţiţi de primejdia ce sta să vină şi văzînd că toată scăparea nu le mai stă decît în deznădejde, îşi încorda tăria toată a iscusinţei şi a puterilor spre a apăra Oraşul. Şi astfel, printr-o întîmplare αὐτομάτῳ <venită de la sine>, înfierbîntîndu-se inimile şi de o parte şi de alta – unii luptînd pentru cele sfinte, viaţa şi libertatea lor, ceilalţi pentru izbînda şi puterea asupra oraşului – se stîrneşte o încleştare foarte cruntă şi ascuţită. Se dă lupta vreme de trei ceasuri, şi atît de aprig, încît şi Turcilor, şi Grecilor li se părea că nici nu mai trăiesc şi nu se mai bat în trupurile lor, ci într-unele străine. Dar, pe cînd Grecii se bat cu tărie dinspre uscat, cei care apărau oraşul dinspre port, azvîrliţi jos de pe metereze de mulţimea de arme aruncate <în ei>, le deschid bulucurilor turceşti largă cale de intrare în Oraş.

<§ 6.> *Acolo cade însuşi Cezarul.*

§ 6. În lupta aceea cade şi însuşi Cezarul, pe cînd îşi îndeplineşte cu silinţă ba sarcina de căpetenie, ba pe aceea de oştean, şi-şi îmbărbătează, prin prezenţa sa, oştenii, în mijlocul celor mai mari primejdii – iar prin această cădere este doborîtă întreaga slavă a Împărăţiei Greceşti. Trupul lui, cu capul tăiat, a fost găsit deasupra leşului uni stegar. De aici, şi locul acesta a dobîndit, pînă în ziua de astăzi, numele de **Sandzakdar Jokussi**[(m)].

<§ 7.> Mehemed ia cealaltă parte a Orașului prin predare.

§ 7. După ce-au simțit acestea, cei care respingeau cu tărie, din cealaltă parte, iureșurile oștirii turcești, văzînd ca Latinii i-au părăsit, se hotărăsc că ultima nădejde de salvare trebuie căutată în predarea cugetată mai înainte. Prin urmare, punînd pe ziduri semnul păcii, strigă în gura mare de
86 pe metereze: "De ce rupeți, lăsînd frica de Dumnezeu, jurămîntul / și sfințitele legăminte ale păcii, fără de pricină, ori vreo vină de-a noastră ? Au fost dejafăcute și s-a dat poruncă de către amîndoi împărații să fie consfințite înțelegerile de predare a Orașului. Așa că lăsați lupta și nu-i mai asaltați cu suflet de vrăjmași pe aceia care au făgăduit că vă vor fi supuși !" Auzind aceste strigăte ale celor impresurați, Mehemed, poate că neștiind ce se petrecuse la porți, dă poruncă să se înceteze lupta și făgăduiește să păstreze condițiile încheiate mai înainte, și ia astfel, prin predare, și cealaltă parte a Orașului împărătesc.

<§ 8.> Mehemed îi lămurește condițiile.

§ 8. A doua zi, Mehmed intră prin poarta **Topkapu** și le aduce Grecilor, îngrijorați pentru salvarea celor sfinte și a vieții lor, următoarea sentință: "Vă făgăduisem în înțelegerile de mai înainte asupra predării orașului că, dacă ați vrea să rămîneți aici, am să vă las toate bisericile și mînăstirile neatinse și că n-am să aduc nici un fel de pagubă celor sfinte ale voastre. Dar, cum o jumătate din oraș am luat-o cu mînă armată, jumătate prin predare, socot că-i drept și poruncesc ca acele lăcașuri sfinte care se află așezate în partea Orașului pe care am cucerit-o cu forța să fie prefăcute în **Dziamii**, iar celelalte să le fie lăsate Creștinilor neatinse. Astfel, din piața **Aksarai**[n] și pînă la **Sfînta Sofia**, toate lăcașurile sfinte au fost prefăcute în Dziamii, dar, de la sanctuarul **Sulu Monastyr** și pînă la **Edrne Capu**, toate au rămas în seama Grecilor.

<§ 9.> Alaiul făcut pînă la Sfînta Sophia.

§ 9. Apoi, adunînd în piața **Aksarai** și oștile de mare și cele de uscat, el purcede în alai triumfal pînă la Sfînta Sofia, iar acolo poruncește să se cînte **Ezan**[n] și să se facă **Namaz.** După rugăciuni, merge la Palatul împărătesc, al cărui prag călcîndu-l, se spune că, fiind el un poet iute și ascuțit la minte, ar fi recitat, în limba persană, următorul distih:

'Perdè darì mikiuned ber kysr Caisar ankebut –
Bùmi neubèt mizenéd ber kiumbeti Efrasijab.'[q] /

87 Cucerirea aceasta a Constantinopolei[r] s-a petrecut în anul 857 de după Muhammed, în cea de a douăzecea zi a lunii Dzemaziul evvel.

<§ 10.> Este descoperit mormîntul lui Ejubensari.

§ 10. Orașul fiind astfel orînduit, în cea de a treia zi de după cucerire, vin și-i spun Sultanului că una dintre cele mai tari căpetenii de război ale Muslimanilor, **Ebu Eiub Ensari**[s], care fusese în fruntea oștilor sub Cahan Arabul, ar fi prezis cîndva că el însuși va fi încununat prin martiriu sub **Constantiniè**, dar că un Împărat al Muslimanilor, care avea să cucerească Orașul, îi va afla acolo mormîntul printr-o dezvăluire divină. Doritor să împlinească proorocirea, Sultanul îl roagă pe **Szeich Akszems-Iddin**, despre care se credea că-l însoțește peste tot pe Împărat dintr-un fel de poruncă dumnezeiască, 'să dobîndească de pe lîngă Dumnezeu, prin rugile sale, să-i fie dezvăluit mormîntul lui **Eiub Ensari**, cel răposat odinioară, ca să nu piară o asemenea mărturie în favoarea Dumnezeirii după Legea muslimană.' Șeicul, aflînd locul printr-o vedenie, îl aduce pe Sultan în

mahalaua care, după numele acelei căpetenii, se numește astăzi Eiub, <și> poruncește să se sape într-un anume loc: făcîndu-se aceasta, este găsită o piatră uriașă cu următoarea inscripție:

'Héza Cabri Sahíbi Resùl-allah, Abi Eiubi Chaledin zidul-Ensari.'

Ceea ce s-ar putea tălmăci astfel în latinește: "În acest loc", ori "Acesta este mormîntul lui **Eiub**, al prietenului", sau "sfetnicului", sau "bine știutorului tainelor Apostolului lui Dumnezeu Celui de-a pururi (<adică> 'veșnic') și fără de moarte – al cărui ajutor fie să sporească și să fie de folos !"

Mehemed, aflîndu-l, îi aduce lui Dumnezeu cuvenita mulțumire și poruncește să se ridice deasupra movilei o **Turbe**[t], o **Dziamie** și o **Școală**.

<§ 11.> Succesele de mai apoi ale lui Mehemed.

§ 11. Cam pe aceeași vreme, ca și cum prăbușirea unui stejar încărcat de ani ar fi dus la căderea tuturor arborilor învecinați, toate orașele dimprejur, iar, printre ele, mai cu seamă **Syllivri**[u] și **Burgaz**, îi oferă Împăratului cheile lor, preferind să aibă parte, mai degrabă, de un Domn milostiv,
88 / decît de unul învingător. În anul următor, Împăratul dă poruncă să se clădească, în mijlocul Constantinopolei, un Palat uriaș, numit astăzi **Eski Sarai**[x]. În anul 860, el pornește cu mare oștire împotriva Regelui Ungariei[y], îi înfrînge pe Creștini și îi pune pe fugă. În lupta aceea, însuși Regele se spune că a fost rănit și că s-a stins cu puțin după aceea, de pe urma acelei răni.

<§ 12.> Asediază zadarnic Beligradul.

§ 12. Dobîndind victoria, <Murad>, spre a-și putea ține mai bine în frîu dușmanii, asediază **Beligradul**, cea mai puternică întăritură a Ungariei. Dar el suferă acolo aceeași soartă, ca și Tatăl său. Căci, lungindu-se asediul mai mult decît socotise el, cum dau peste ei năpastele iernii, după ce-i pierduse pe mulți dintre ai săi, este silit să desfacă împresurarea, fără ca să fi isprăvit ceva. În același an, el îi taie împrejur pe fiii săi, **Baiezid** și **Murad**, iar, cu acel prilej, celebrează sărbătoriri date cu cea mai mare cheltuială.

<§ 13.> Supune Moreea.

§ 13. În anul 861, el supune cu armele restul orașelor din Moreea, iar, în vara următoare, pe cînd Grecii vroiau să redobîndească ce pierduseră și să repare **Altymil**, se repede pe neașteptate asupra lor, îi învinge și-i zdrobește, dărîmă zidul, și, ca să nu mai încerce, mai apoi, și alte răsturnări, așează străji tari în **Akkierne** și în **Beldez**, iar insula **Kiorfes**[z] o pustiește sub fier și foc.

<§ 14.> Ocupă, în răstimp de doi ani, 60 de orașe.

§ 14. În anul 863, cucerește cu mînă armată **Semendre**, pe care Creștinii o ocupaseră în anii ce trecuseră. Ca să spun totul mai pe scurt, după cucerirea Constantinopolei, în puterea Othmanizilor ajung, în răstimp de doi ani, mai mult de 60 de orașe[aa], atît prin forță, cît și prin în încheierea de înțelegeri.

<§ 15.> Îl alungă pe Kyzul Ahmed din domnie.

§ 15. În anul 864, ocupă, în Asia, tot Regatul lui **Kyzul Ahmedi**[bb], avînd drept călăuză a oastei pe trădătorul fratelui său, pe **Ismail Beg**. Ahmed, lăsat fără de țară, se retrage la **Uzun**
89 **Hasan**[cc], / dar nu numai că nu-și află colo căutatul sfîrșit al năpastelor sale, ci a mai și ajuns pricina pentru care ocrotitorul său a suferit multă pagubă. Căci Mehemed, auzind că dușmanul său a fost primit sub ocrotire și credință de către Uzun Hassan, trece în Asia cu foarte mari oști,

{{unde, după ce-a înfrînt oștile lui Uzun Hassan, ocupă prin predare **Synope**, un oraș la mare, la Pontul Euxin. De aici, purtîndu-și oștile biruitoare înspre **Tyrapez**, primește, pe drum, **Coiunlu Hisar**, dată lui de **Husein Beg**, care o luase de soție pe fiica Regelui din Tyrapez. Apoi, cuprinzînd el Tyrapezul sub o împresurare tot atît de strînsă, cît de îndelungată, Regele lui, **David**, fiind convins de **Sare Chano**, de soacra lui, i se încredințează lui Muhammed pe sine, orașul și toată domnia sa; Sultanul, primindu-l cu cinstire, îl trimite, cu toată familia lui, în surghiun la Constantinopole.}} Iar, trimițînd înainte, sub porunca lui **Ismael Beg**, o ceată de osteni aleși, intră în **Giurdziitan**[dd], pustiește tot și toate, și, lăsînd strajă în anume cetățui, cum dușmanii nu vroiau să i se pună în față <la luptă>, se întoarce biruitor la Constantinopole.

<§ 16.> Ia Mitilin și îi înfrînge pe Valahi.

§ 16. După cucerirea Orașului împărătesc, nici unul din ținuturile dimprejur, care îi fuseseră supuse Împărăției Grecești, nu-și mai tăgăduiau supunerea, ci doar insulelor, dat fiind că se socoteau destul de păzite prin fire împotriva puterii Othmanizilor, li se părea că își vor mai putea apăra libertatea. Prin urmare, spre a le înfrînge îndărătnicia, în anul 865, Împăratul pregătește o foarte mare flotă, iar, la cea dintîi încercare a norocului, se repede asupra **Mitilinei**, și, cu toate că se apăra cu hărnicie, o, ia prin bărbăția ostenilor săi, și o adaugă Împărăției sale. Aceeași soartă le-ar fi așteptat și pe celelalte insule din Arhipelag, dacă, în același timp, **Cazyklu**[8] **Voda**[ee], Principele Valahiei, n-ar fi încercat să scuture jugul pus pe grumazul său și n-ar fi tăgăduit tributul pe care obișnuia să-l deie în fiece an. Socotind că trebuie căutat leac pentru primejdia mai apropiată, Mehemed își abată pe dată armele împotriva Valahiei, și, înfrîngîndu-l și punîndu-l pe fugă pe Principele răzvrătit, îl așează drept Principe al Provinciei pe fratele lui mai mic.

<§ 17.> Îi domolește pe Grecii care se răzvrătiseră.

§ 17. În anul 867, Împăratul dă poruncă să se întemeieze, între zidurile Orașului, către Miazăzi, **Catyrga Limani**[ff], sau 'Portul Galerelor', ca expedițiilor de pe mare să nu le lipsească un
90 arsenal, precum și oricărui fel de nave un adăpost sigur împotriva / năpastelor aduse de Fortuna. Pe cînd era ocupat cu această lucrare, Grecii, uniți cu Venețienii, se scoală cu răzvrătire an **Moreea:** ei ocupă **Giugerdzinlyk**, **Sada**, **Giuzeldze**, **Hisar**, **Duradz**[gg] și **Ezornik** și încearcă să-i alunge pe Turci din tot Peloponnesul. Primind de știre despre acest fapt, Mehemed îl trimite pe dată pe **Mehemed Pasza**, cu bună oaste, spre a-i pedepsi pe acești răzvrătiți. Dar aceștia, neașteptînd sosirea lui, își părăsesc tabăra, și astfel îi oferă lui Mehemed un minunat prilej și pentru recîștigarea orașelor pierdute, și pentru supunerea ținutului **Kodze Hersek**[hh].

<§ 18.> Durează la Constantinopole o uriașă Dziamie.

§ 18. Avînd a-i mulțumi lui Dumnezeu pentru atît de marile izbînzi pe care le dobîndise și pentru a le lăsa urmașilor dovada pietății sale, el poruncește, în același an, în luna Dzemaziul achyr, să fie dărîmat lăcașul Sfinților Apostoli, iar, în locul lui, să se clădească o uriașă Dziamie, pe care, purtătoare a numelui său, {{**Muhammediè**}}, o împodobește cu opt școli și cu tot atîtea hanuri. Lucrarea a fost gata în luna Redzeb a anului 866 – ea abia mai aflîndu-și egal printre minunile lumii din vechime.

<§ 19.> Supune Bosnia.

§ 19. În anul 868, strîngînd cît putea mai multă oștire, el purcede către Apus, spre a supune acele provincii, care, prin acele părți, nu se supuneau Împărăției sale. Iar reușita nu s-a arătat mai prejos decît planul său. Căci, după înfrîngerea și uciderea Principelui **Bosniei**, fiindu-i zdrobite și împrăștiate oștile, punînd mîna pe toată Bosnia, așează străji tari în cetățui, și, cîtă vreme face cale întoarsă din campanie, întărește hotarele dintre Bosnia și Albania, ridicînd cetățui foarte întărite în cheile munților.

<§ 20.> Îl învinge pe fiul lui Caramanogli și-l pune în loc pe fratele lui.

§ 20. În anul următor, Caramanougli **Ibrahim Beg**, neîncetatul și aprigul vrăjmaș al stirpei
91 Aliothmanice, s-a dus dintre cei vii, lăsînd în urma-i șase fii. Unul dintre ei, / **Ishak Beg**, alungîndu-și frații cu forța și prin vicleșug, ocupă, singur, domeniile tatălui său; nerăbdîndu-l, frații se refugiază la Mehemed, îl roagă 'să dea uitării nedreptățile făcute de tatăl lor și să aibă milă de Principii cei asupriți de tirania cea nedreaptă a fratelui și alungați din scaunele lor <și> să-l declare Principe pe altul pe care-l va dori el: căci ei se încredințează arbitrajului lui atît pe sine, cît și norocul lor.' Mehemed încuviințează lesne, îl proclamă (cu consimțămîntul celorlalți) drept 'Principe al Caramaniei' pe unul dintre frați, pe **Ahmed Beg**, și, înzestrîndu-l cu destul de mare oaste, îl lasă să se ducă să ocupe pămînturile părintești. Pe ceilalți frați îi reține pe lîngă sine, îi împodobește cu cele mai mari onoruri și porunceste să li se deie de la vistierie, în fiece an, foarte mari sume. Între timp, Ahmed Beg, purcede în Caramania cu noua lui oștire, îl învinge în luptă deschisă pe fratele său Ishakbeg, și-l silește să se refugieze la Uzun Hasan. Ocupînd astfel Regatul Caramaniei și potolind neînțelegerile dinlăuntru, trimite îndărăt la Mehemed, cu cea mai mare cinstire, și încărcate de cele mai mari daruri, oștile împărătești.

<§ 21.> Ia cîteva orașe ale Albaniei.

§21. În anul 870, Albania a oferit prilejul unor noi campanii de război. Tatăl său, **Murad**, îl învinsese și îl pusese pe fugă, mai înainte, pe Principele răzvrătit al acelui ținut, pe **Iskenderbeg**, și pusese mîna pe mai multe fortărețe. Dar cum moartea îl împiedicase pe Murad să le ocupe pe toate, iar Mehemed de alte campanii, străjile de cetate ale răzvrătiților năpăstuiseră cu dese atacuri prădalnice ținuturile învecinate. Nerăbdînd aceste ocări, Sultanul, strîngînd nouă oaste, dă năvală în ținutul **Arnaud**, din toate adăposturile răsculaților pe o parte le cucerește, iar o parte le distruge, și, ca, mai apoi, să le fie luat orice prilej unor astfel de tulburări, chiar la intrarea în Provincie, dă poruncă să se ridice o nouă și foarte tare cetate.

<§ 22.> Îl pune Rege al Caramaniei înfrînte pe Mustafa fiul.

92 **§ 22.** Împăratul îi nimicise pe aproape toți dușmanii lăuntrici din Europa, / iar acum se îngrijea să orînduiască treburile din Asia. Pînă acuma, **Caramania** li se împotrivise, prea adesea, încercărilor împeriul Otman, ba chiar, nu o dată, făcuse oștile turcești să dea înapoi din mijlocul izbînzilor lor. Ținîndu-le minte hiclenia, Mehemed se hotărăște să desființeze cu totul această stirpe, spre a-i putea lăsa urmașului său domnia în cît mai mare pace. Astfel, în anul 872, dă năvală în Caramania cu o uriașă oaste, își supune întregul Regat, și punîndu-l pe fugă pe Principe, laolaltă cu frații săi, îl așează 'Rege al Caramaniei' pe **Mustafa**, fiul său întîi născut. În anul următor, își pornește iarăși tabăra către Caramania, cucerește cu mînă armată toate orașele care fie că nu vroiau să se supună

puterii sale, fie, odată supuse *ei*, vroiau să se scuture de sub ea, și astfel, potolind înfruntările civile, supune domniei sale întregul ținut, și, așezînd bune străji de pază în **Aksarai**[mm] și în **Giulljuk**[nn], se întoarce la Constantinopole.

<*§ 23.*> *Cucerește Egriboz.*

§ 23. După supunerea, în acest chip, a Caramaniei, nu mai rămăsese, în Europa, decît **Egriboz**[oo], din partea căruia să pară a mai avea de temut pentru provinciile de curînd învinse. Spre a-și scoate acest spin din picior, Mehemed, în anul 874, purcede, el însuși, împotriva Greciei, cu destul de mare oștire, atît de uscat, cît și de mare, și, în răstimp de o lună, cucerește acest oraș, cel mai bine întărit de pe vremea aceea. Sosise, fără doar și poate, o flotă deloc de disprețuit a Veneților și le făgăduia ajutorul celor împresurați, dar, de parcă n-ar fi străbătut atîta întindere a mării pentru a lupta, cît pentru a fi martoră a victoriei Împăratului, nici măcar neîncercîndu-și norocul în război, s-a retras, cu mare rușine pentru ai săi. Împăratul, odată ce orașul fusese luat, după ce-a zăbovit cîteva zile spre a reface orașul din mine, își aduce îndărăt la Constantinopole biruitoarea oștire.

<*§ 24.*> *Kyzyl Arslanbeg își încredințează ținutul lui Mehemed.*

§ 24. Prin aceste izbînzi, el a izbutit, nu numai ca orașele dușmane de care încă nu se atinsese
93 cu fierul să se supună milostivirii sale, ci și ca, în anul 876, Domnul **Al[la]aei**[pp], **Kyzul / Arslanbeg**, să-i încredințeze de la sine lui Mehemed cheile întregii stăpîniri care-i era supusă. La rîndul său, Împăratul, admirîndu-i credința și slujbele aduse, îl primește cu cea mai mare cinstire și-i dăruiește provincia **Giumjuldzina**[qq] în veșnică stăpînire.

<*§ 25.*> *Îl învinge și îl prinde pe Mustafa, Căpetenia lui Uzunhasan.*

§ 25. Către aceeași vreme, Mai-marele oștirii lui **Uzunhasan**, **Iusufcze beg**, adăugîndu-și o foarte mare oaste de Tătari, intră vrăjmaș în domeniile othmane, pustiește, punîndu-i foc, orașul **Tokad**, și amenință cu prăpădul întregul ținut dimprejur. Cum avea de gînd să încerce același lucru și în **Caramania**, fiul lui Mehemed, **Mustafa**, îi iese, harnic, în cale cu acele trupe, pe care le putuse strînge, și, după o îndelungată și crîncenă luptă, îl învinge, îl zdrobește, iar pe însuși **Iusufcze beg**, prins și cetluit în butuci de fier, i-l trimite Tatălui său, drept semn al izbînzii.

<*§ 26.*> *Apoi Mehemed îl zdrobește pe însuși Uzunhasan.*

§ 26. Spre a răzbuna primirea acestei lovituri, în anul următor, **Uzun Hasan** însuși, strîngînd oști de peste tot, înzestrat cu uriașe mijloace de război dă năvală cu mînă armată în ținuturile europene *(sic)* care erau supuse Împărăției Othmane. Împăratul o prevăzuse de mai înainte, și, din această pricină, pentru ca dușmanul să nu-l prindă nepregătit, își așezase astfel oștirea în taberele de iarnă, încît să poată fi scoasă și strînsă de la primul sunet de trîmbiță. Astfel, prinzînd de veste despre punerile la cale ale lui Uzun Hasan, el trece pe dată în Asia, și, ieșindu-i în cale oastei vrăjmașe la **Paias(rr)ri**, le poruncește alor săi să-i atace pe Perși. Bătălia se dă vreme îndelungată, cu noroc felurit și schimbător, amîndouă părțile luptîndu-se pentru slavă și pentru putere, fiind, amîndouă, însuflețite de pilda Căpeteniilor lor. Pînă la urmă, **Mustafa**, fiul Împăratului, îi iese în cale, în aripa stîngă, care-i era în grijă, lui **Zeinuldin**, fiul lui Uzunhasan (care se afla în fruntea
94 aripi drepte a dușmanilor). Pe dată, amîndoi Principii împărătești, cu suflete înfierbîntate, / se înfruntă în săbii, pînă la urmă, Mustafa îl azvîrle jos de pe cal pe Zeinuldin, și, înainte ca el să-și poată veni în fire, sau să fie scos din primejdie de către ai săi, ajungînd asupră-i, îl ucide cu sabia[ss].

Prăbușirea acestuia păru să aducă cu sine pieirea întregii armate. Căci, odată ce ostașii othmani văzură aripa dreaptă a Perșilor fugind cu șirurile în neorînduială, se năpustesc cu toții, dintr-un iureș, asupra celei stîngi, care mai făcea față cu tărie asalturilor Muslimanilor: îi silesc, mai întîi, să dea înapoi, apoi, dînd buzna și mai crîncen, să rupă șirurile și să fugă pe față; pe mulți îi căsăpesc, pe nu mai puțini îi iau de acolo prinși, și astfel îi gătesc lui Mehemed, cu cîmp cu tot, o deosebită și multstrălucită izbînda. Uzun Hasan, cum vedea că nu i-a mai rămas nici o nădejde de izbîndă, scapă cu fuga, laolaltă cu foarte puțini din ai săi, tot mereu schimbîndu-și caii.

<§ 27.> *Și îi smulge cîteva cetăți.*

§ 27. Dificultatea locurilor nu îngăduia o urmărie a dușmanului; a pierde însă timpul în tihnă nu părea cu cale pentru interesele othmane. Prin urmare, dînd oștirii numai două zile spre a-și trage sufletul, în cea de a treia împresoară **Karahisar szarky**[tt], îl cucerește în puțină vreme, iar pămînturile învecinate le pustiește sub fier și foc. După aceea, se întoarce în triumf la Constantinopole, cu o parte din armată; pe cealaltă o lasă sub puterea Vizirului său, **Gedyk Ahmed Pasza**[uu], sub călăuzirea căruia nu numai că sunt cucerite **Ermenak** și **Zilifke**, ci-i este supusă Împărăției Othmane și toată Provincia **Warsak**[ww].

<§ 28.> *Ocupă Kiet'e și Crymeea.*

§ 28. În anul următor, tot sub conducerea lui **Gedyk Ahmed Pasza**, el le smulge Genovezilor **Kieffe**, foarte bine întărită cetate a Crimeei, iar, aceasta odată ocupată, aduce sub puterea sa tot Chersonesul **Tauric**. Acolo dă peste **Mengiligerai**, de fel din stirpea Principilor **Copczaci**[xx], cum acesta, după un lung război purtat cu fratele său fusese, pînă la urmă, înfrînt și silit să se retragă la
95 Genovezi. Pe acesta / Împăratul nu numai că-l ridică, sub anumite condiții, Chan al Crimeei, ci, dîndu-i oaste, îl trimite să-și redobîndească patria. **Mengiligerai**[yy], intrînd în Regatul Copczak, cu ajutorul Turcilor, își înfrînge lesne fratele, îl ucide, și pune mîna pe tot ținutul care-i dăduse ascultare aceluia. El a fost primul pe care Turcii l-au așezat drept Chan al Tătariei și <tot> primul care a dat poruncă, în Crimeea, să se recite, la slujbe, **Chutbè** cu numele Împăratului Aliotmanului.

<§ 29> *Turcii sunt înfrînți de Moldoveni.*

§ 29. Pe cînd se petreceau acestea în Chersones, **Suleiman Pasza** conduce o oștire destul de mare împotriva **Moldovei**. Lui îi iese în cale, cu hărnicie, **Stephan**, **Tekkiur**[zz] al Moldovei, nu departe de **Falczy**[α], pe malul rîului Prut. De amîndouă părțile se luptă îndelung, cu noroc schimbător. Pînă la urmă, din lenea și nedestoinicia Căpeteniei lor, Muslimanii sunt înfrînți, mulți sunt căsăpiți, unii sunt puși în fiare, pe puțini, scăpați cu fuga, îi salvează Dunărea.

<§ 30.> *Moldova e pustiită de Turci.*

§ 30. Aprins de furioasă mînie la vestea acestui prăpăd, Mehemed purcede, în anul următor, el însuși, laolaltă cu toate puterile Împărăției Othmane, împotriva **Moldovei**, și, cum, nefiind pe potriva atîtor oști, dușmanii nu se arătau la luptă, pustiește toate locurile la care putea ajunge, datorită greutăților puse de munți, și duce cu sine o uriașă mulțime de turme și de prizonieri.

<§ 31.> *Campaniile din Asia ale lui Mehemed.*

§ 31. În anul 882, cucerește **Iskenderun**, în cel următor dă poruncă să se pună temeliile Palatului Nou, unde se află acum Curtea împăraților. În anul 884, îi rînduiește oaste lui **Alaiddin Beg**, care-i

implorase ajutorul împotriva tatălui său, **Baddak Beg**[β]; cu sprijinul său, acela îşi învinge tatăl, şi-l sileşte să se retragă la **Czerkass**, <care era> Regele **Mysrului**.

<§ 32.> Îi învinge pe Veneţi, devastează Apulia.

96 **§ 32.** În anul următor, înfrîngîndu-i şi numai că nu de tot / zdrobindu-i pe **Veneţieni**[γ] la rîul Sontium, rînduieşte o mare flotă sub porunca lui **Gedyk Ahmed Pasza**, spre a pustii **Apulia**, şi, dacă se putea, şi toată **Italia**. Da, pe cînd acela trăgea cea mai mare nădejde să ducă lucrurile cu bine la capăt, odată pustiită Apulia şi cucerite cîteva cetăţui, îl recheamă deodată la Constantinopole, dat fiind că tulburările din Persia şi noile uneltiri ale lui Uzun Hasan păreau să ceară şi prezenţa Căpeteniei şi pe cea a ostilii. După acesta, vin, la scurtă vreme, solii Veneţienilor[δ], cerînd plecat pacea, pe care Împăratul, şi aşa destul de încurcat cu alte treburi, le-o dăruieşte lesne.

<§ 33.> E respins de la Rodos.

§ 33. Dar ea n-a rămas nici statornică, nici de durată. Şi anume, în anul 886, îl trimite, cu o mare flotă, pe **Mesih Pasza**[ε] spre a cuceri insula **Rodos**. Pe dată, acesta porneşte încotro primise poruncă, şi, scoţîndu-şi oastea de pe nave, cuprinde oraşul sub o foarte tare împresurare, dar este respins prin hărnicia şi bărbăţia apărătorilor ei, astfel că, pînă la urmă, fără să fi isprăvit ceva, este silit să desfacă asediul, cu mare măcel printre ai săi, cu mare ruşine pentru sine, şi cu primejdia vieţii.

<§ 34. > Moare la Maltepe.

§ 34. În aceeaşi vară, el strînge toate puterile întregului Imperiu Othman, nu numai cu gîndul să-i stăvilească lui Uzun Hasan cutezanţa, ci şi spre a trece asupra sa domnia asupra întregii Asii. Astfel, trecînd Bosforul, îşi întinde în lung şi în lat corturile în apropiere de **Iuskiuder**, sub **Maltepe**[ς], şi-şi socotea supuse sub picioare chiar şi ultimele ţinuturi ale Indiei. Acest avînt sufletesc, poate că prea fără de măsură, a făcut ca să-i prindă iarăşi viaţă podagra[h] cea de-abia domolită, la care mai adăugîndu-se şi alte siruptome <de boală>, el îşi dă duhul, după dureri nu atît de lungi, cît de ascuţite, în cea de a cincea zi a lunii Dzemaziul evvel, în noaptea dinaintea zilei de Vineri, şi-i lasă Împărăţia fiului său **Baiezid.**

<§ 35.> Viaţa şi moravurile sale.

97 **§ 35. Mehemed** a trăit 51 de ani(θ), a domnit 30 / <şi> două luni, dacă ar fi să-i scădem pe aceia în care ţinuse sceptrul, trăindu-i încă tatăl. Pe lîngă însuşirile sale războinice, de care a dat îndeajuns de multe dovezi, i-au mai fost lăudate învăţătura, cunoaşterea limbilor, dorinţa de a cunoaşte tot felul de lucruri interesante, înţelepciunea şi răbdarea la trudă. A mai fost, apoi, şi un foarte cucernic închinător al lui Dumnezeu – într-un cuvînt, un Principe întru totul desăvîrşit, dacă ar fi ţinut drept un păcat să-şi încalce cuvîntul dat, în numele salvării Statului.

CAPITOLUL II.

SULTANUL BAIEZID AL II-LEA, FIUL LUI MEHEMED II-LEA, CEL DE AL OPTULEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

1. Baiezid, cu gîndul de a vizita Mecca. 2. Îi dă pe mînă Împărăția fiului său Corcud 3. Vizirii îl cheamă înapoi la sceptru.pe Împăratul întors. 4. Cu consimțămîntul lui Corcud. 5. Care, de la sine, îi lasă tatălui său tronul. 6. Dziem se răzvrătește. 7. Dar se refugiază înfrînt la Caitebai. 8. Apoi la Varsak. 9. Înfrînt din nou, se retrage la Creștini. 10. Acolo e ucis prin vicleșug de Berberbasza. 11. Pe care Baiezid îl face Vizir. 12. Însușirile și pietatea lui Dziem. 13. Baiezid întărește Grecia cu fortărețe. 14. Cucerește două orașe din Moldova. 15. Ia Tersul, și înfruntările lui cu Caitebai. 16. Campaniile din Asia și din Czerkaszia, care sunt pricinile morții lui Caitebai. 17. Pustiește Moldova și Varsak. 18. îi ajută pe Sarazinii din Hispania. 19. Supune Bosnia și Croația. 20. Campaniile din Asia. 21. îi înfrînge pe Venețieni în Grecia și face pace cu vecinii. 22. Szeitan Culi îi molipsește pe Perși cu erezia lui. 23. Baiezid vrea să-i dea Împărăția fiului său Ahmed. 24. Răbdînd cu greu aceasta, Selim este învins și pus pe fugă de tatăl său.
98 *25. Care îi oferă iarăși coroana lui Ahmed. 26. Lui Baiezid, care vroia să păstreze domnia, /i se împotrivesc Janiczarii. 27. Care îl cheamă pe Selim și îl duc la Constantinopole. 28. Selim îi dă soluui părintelui său un răspuns pătrunzător și plin de haz. 29. Baiezid jefuind vistieria, se retrage la Demoticus. 30. Selim încoronat Rege. 31. Își încununează tatăl prin martiriu. 32. Elogiul lui Baiezid. 33. Deosebita lui pietate.*

((<§ 1.> Baiezid, cu gîndul de a vizita Mecca))

§ 1. Fiind, pe acea vreme, înfloritoare treburile Othmanizilor, Mehemed le dăruise provincii fiilor săi **Baiezid** și **Dziem**, atît pentru a avea de unde să-și susțină Curtea, cît și pentru a da, în lucruri mici, dovezi despre prudența și știința lor în ale domniei – unuia **Iconium**, celuilalt Sandziacu[a] **Amasiei**. Baiezid zăbovea încă asupra acestui lucru și cugeta la acel **Hadz**[b] la Mecca, dar iată că vine la el solul neașteptat al Vizirului, că i-a murit părintele și că l-a așezat prin testament, drept urmaș. Mai aducea și o scrisoare întărită prin iscălitura Vizirului și a celorlalți fruntași ai Împărăției, prin care era îndemnat 'să se grăbească spre a ocupa scaunul părintesc, menit lui, <și> să lase călătoria plănuită în seama unor oameni a căror naștere de rînd le îngăduia răgazul pentru asemenea întreprinderi; că el avea să binemerite mai mult din partea religiei muhammedane, dacă, prin bărbăția și prin hotărîrile sale, avea să le răpească dușmanilor prilejul de a-și strînge curajul și puterile.'

((<§ 2.> Îi dă pe mînă Împărăția fiului său Corcud.))

§ 2. Baiezid rămîne îndoit și uluit de această solie, șovăind – ce să facă mai întîi într-un atare impas. Pietatea îl îndemna să-și împlinească făgăduiala rugii; părea cu primejdie să lase gol tronul o vreme atît de îndelungată. Pînă la urmă, religia înfrînge grija pentru Stat, <iar> Fortuna îi oferă prilejul pentru a le păstra pe amîndouă. Avea un fiu, **Corcud**, de o asemenea dulceață și modestie, încît îi depășea nu numai pe toți cei de vîrsta sa, ci și pe înșiși cei bătrîni; pe acesta, cu doi ani
99 înainte, spre a celebra **Sunnet**[c], bunicul lui, Mehemed, / îl chemase la sine, iar, din vremea aceea, fermecat de însușirile lui, nu mai vroise niciodată să-l lase să plece de lîngă sine. Iar el, tocmai pe atunci, cînd murise Împăratul, zăbovea la oștire. Baiezid îl menește pe acesta spre a-i ține locul,

nădăjduind că prudența sfetnicilor va aduce de la sine ceea ce avea să lipsească vîrstei lui. Prin urmare îi dă Vizirului răspuns că 'nu-i stă în puteri să se rețină de la această călătorie mai mult decît ferice, și că vrea mai bine să piardă puterea asupra lumii, decît să lase fără împlinire făgăduințele odată juruite; dar, pentru ca Statul Othman să nu sufere vreo pagubă, hotărîrea lui este ca, pînă se va întoarce, să i se închine drept Domn fiului său Corcud.' Fără de zăbavă, fără să fi așteptat vreun răspuns, el pleacă spre **Mecca**, spre a cere de la Dumnezeu un început al domniei sub bune auspicii. Auzind acestea, Mai-marii îi încredințează fiului lui, Corcud, domnia, pe care acesta o cîrmuiește, vreme de nouă luni, cu mare fericire, cu aceeași autoritate pe care ar fi avut-o tatăl său, dă poruncă să-i fie pomenit numele în rugăciuni și bate monedă marcată cu propriile sale însemne.

((<§ 3.> Vizirii îl cheamă înapoi la sceptru.pe Împăratul întors.))

§ 3. Trecînd acea vreme, Baiezid se întoarce din pelerinaj, și, din drum, trimite o scrisoare către fiul său, Împăratul, și către fruntași, <în care> îl roagă pe acela să păstreze domnia, iar pe ei să-i dea ascultare, iar lui să-i îngăduie să ducă la **Niceea** viața unui particular. Abia de-ar cuteza cineva să hotărască dacă pe Baiezid l-au dus la disprețul pentru o asemenea mărire prea marea sa cucernicie și iubirea pentru închinarea către cultul divin, sau dacă s-a temut de puterea fiului său, de ambiția lui și de dragostea poporului față de dînsul, și va fi vrut mai bine să sape domnia fiului, cu ascunse tertipuri, prin vecinătățile {{Niceei}}, decît să-și piardă și domnia și capul, cîtă vreme căta să-și recapete, fără de vremea potrivită, domnia. Dar Vizirul după citirea scrisorii, îi adună
100 laolaltă pe ceilalți purtători de purpură <și> îi întreabă / ce-l îndemnau să se facă, iar, după păreri vînturate într-o parte și în cealaltă, cu consimțămîntul celorlalți, hotărăște că trebuie urmat cu tărie testamentul lui Mehemed, și. ca atare, că numai Baiezid trebuie recunoscut și proclamat drept Împărat.

((<§ 4.> Cu consimțămîntul lui Corcud.))

§ 4. Dar aceleași hotărîri violente spre a împlini pe față atare lucru, care păreau că l-au împiedicat pe tată, păreau tot atît de nesigure, cît de nechibzuite. Astfel că se hotărăsc să încerce mai întîi sufletul lui Corcud, iar, dobîndind audiență, Primul dintre Viziri, **Ali Pasza** îi spune: "Iată, am aflat că Preastrălucitul Părinte al Maiestății Tale, cu însoțirea Divinei Drepte, s-a întors teafăr și nevătămat de la Mecca și că a trecut deja de Alep, și am socotit că avem a i-o spune Maiestății Tale, spre a ști ce dorește să se facă cu dînsul și cu sosirea sa." Corcud, auzindu-i povestea, îi spune dimpotrivă: "Vechile slujbe pe care le-ați adus acestei Împărății ar trebui să fie, pe drept, dovezi asupra credinței voastre: dar cum, printr-o atît de priceput cuvîntare, doriți să mi-o slăbiți pe a mea, de-abia de mă pot stăpîni, încît să nu mă mir și să n-o numesc, dacă nu 'perfidie', măcar 'nestatornicie'. Voi știți că Tatăl meu nu s-a despuiat de domnie astfel, încît să i-o încredințeze pe veci mîinilor mele, și că mi-a dat poruncă să ocîrmuiesc în locul său doar pînă are să se întoarcă de pe acel drum pe care l-a luat asupra sa pentru mîntuirea sa și a Statului. Am făcut-o pînă acum, dat fiind că aș fi socotit un păcat să mă împotrivesc poruncilor Tatălui meu: primească, dar, odată întors, domnia care-i aparține! Iar eu, unul, lăsînd sceptrul, nu se va întîmpla nicicînd să nu mă mărturisesc a fi și fiul și robul lui!"

[[<§ 5.> Care, de la sine, îi lasă tatălui său tronul.]]

§ 5. La puţine zile, primind solie că Tatăl său soseşte mai aproape, trece Bosforul cu toţi Vizirii şi cu ceilalţi Prefecţi ai ordinelor civile şi militare şi îi iese în cale Tatălui său în apropiere de
101 **Niceea**. Apoi i se prosternă Părintelui şi le porunceşte şi celorlalţi să-i urmeze pilda / şi să se ridice un **Mimber**[d]; odată făcut acesta, Corcud însuşi, luîndu-l de mînă, îl urcă pe Tatăl său pe tron, şi, întorcîndu-se către poporul ce sta împrejur, spune: "Acesta este Tatăl şi Domnul meu, Cîrmuitoml şi Împăratul Aliothmanizilor. Pînă acum i-am fost umbra – dar acum, după sosirea luminii, umbra încetează. Ascultaţi-l numai pe acesta, numai lui arătaţi-i supunere !" Odată spuse acestea, îşi însoţeşte Tatăl la Constantinopole; intrînd în ea în ziua a 29-a a lunii Dzemaziul achyr a anului 886, Baiezid este încununat cu coroana împărătească. A doua zi, Corcud, dobîndind de la Tatăl său cele trebuincioase pentru a duce o viaţă nu mai prejos decît a unui Împărat, pleacă la **Magnisa**.

[[<§ 6.> Dziem se răzvrăteşte]]

§ 6. Dar lucrul acesta i se părea mult prea greu de răbdat lui **Dziem**[e], care îşi făcuse, pînă acum, nu slabe nădejdi de a pune mîna pe Împărăţie, datorită vîrstei lui Corcud. Iar acum, fiind lăsat la tron Baiezid, el socotea că a rămas fără nici o speranţă. Spunea întruna că lui i se datorează domnia, fiindcă Baiezid i se născuse lui Mehemed pe cînd era doar un particular, mai înainte de a ajunge Împărat, şi rostea că-i nedemn ca Împărăţia să-i fie dată pe mînă fiului unui particular, înlăturată fiind mlădiţa împărătească. Testamentul părintesc îl învinuia de fals, cum că nu ar fi fost cuprins în scris, ci ar fi constat numai din mărturia vorbită a vicleanului de Vizir. Cu asemenea vorbe convinsese lesne nu numai destule dintre cetăţi, dar şi cele mai multe dintre oştile din Asia cum că el era moştenitorul îndrituit al Împărăţiei, şi le împinsese să-l proclame solemn, la **Prusia**, 'Împărat'. Apoi, ajutat de avuţiile cetăţenilor din Prusia şi ale altora care-i ţineau partea, orînduise o oştire îndeajuns de mare.

[[<§ 7.> Dar, înfrînt, se refugiază la Caitebai.]]

§ 7. Dar domnia lui n-a fost nici puternică, nici îndelungată. Căci Baiezid, de cum aude ce pusese la cale fratele lui, pe dată trece în Asia cu mari oşti, îi iese fratelui său în cale în apropiere
102 de Prusia şi, după o foarte aprigă / şi sîngeroasă bătălie, îl pune pe fugă şi-i împrăştie toată oastea. **Dziem**, scăpînd împreună cu puţini din mîinile fratelui său, ajunge mai întîi la Alep, iar mai apoi la Regele din **Mysr**, **Sultan Caitebai**[f]; îi înfăţişează tirania fratelui, prin care nu numai că ocupase domnia ce i se cuvenea lui însuşi, ci îi mai şi prinsese fiii şi-i ucisese pe nedrept, şi-i cere apăsat ajutorul împotriva aceluia. Caitebai, din partea lui, îi oferă sfaturi mai sănătoase <şi> îl îndeamnă 'să mai lase ifosele duşmănoase împotriva fratelui, pentru că războaiele civile nu pot fi niciodată purtate fără pagubă pentru o atît de sfîntă religie, în schimb înţelegerea dintre fraţi e minunat cît de mult poate folosi pentru a o face să sporească.' Astfel, pentru ca un răgaz de timp să facă să se mai tocească indignata-i pornire, îl sfătuieşte pe Dziem să pună la cale un pelerinaj la Mecca şi printr-o astfel de călătorie, mai mult decît binecuvîntată, să preschimbe înfăţişarea nefericirii în chipul fericirii celei adevărate: căci starea de faţă a lucrurilor nu îngăduia să se mişte nimic împotriva lui Baiezid, gata, de-acum, să ridice în faţa oricărui duşman oştiri nenumărate; dar, dacă la întoarcerea lui se va fi fost schimbat înfăţişarea lucrurilor, el se va strădui din toate puterile să fie reaşezat în drepturile sale.

[[<§ 8.> Apoi la Varsak.]]

§ 8. Prin acestea, **Caitebai** tot încerca, el, să-i îmbune lui **Dziem** sufletul, dar una punea unul la cale, şi alta celălalt. El avea, încă de lungă vreme, o foarte strînsă prietenie cu cîţiva fruntaşi din ţinuturile **Warsak** şi **Turgud**[g], şi una dovedită prin atîtă fapte, încît nu se îndoia că ei aveau să contribuie spre folosul lui cu tot ce puteau. Din **Mysr**, el le trimite scrisori, <prin care> se plînge despre nedreptatea ce li se făcuse lui şi fiilor lui de către Baiezid <şi> le imploră ajutorul; aceştia, de partea lor, au numai vorbe rele pentru impietatea lui Baiezid, şi, toţi într-un gînd, îi făgăduiesc Domnului lor şi **Szehzaded**[h] averile lor, viaţa, cum şi un suflet gata de înfruntarea tuturor
103 primejdiilor, la porunca lui. / Prinzînd curaj la aceste făgăduieli şi uşurat de cea mai grea povară, Dziem, cîtă vreme vede că ajutorul din partea lui Caitebai rămînea nesigur şi îndepărtat, se preface a-i încuviinţa sfaturile şi-i cere să i se deie cele de trebuinţă pentru o astfel de călătorie. Caitebai, bucuros că i-a primit îndrumările, îi dă de toate din belşug şi-l înzestrează cu cele de cheltuială, cum sta să plece, dîndu-i alai după vrednicia obrazului. Dar Dziem nu căuta atîta pietatea, cît domnia. Astfel, cît a putut de iute, el se abate din cale, şi, lăsîndu-şi alaiul, se refugiază la prietenii săi, cu foarte puţini <lîngă sine>. Acolo, strîngînd trupe de prin acele ţinuturi, şi adunînd la grămadă şi cîteva cete de **Gion<i>ulli**[i], îşi încearcă, a doua oară, norocul la război.

[[<§ 9> Înfrînt din nou, se retrage la Creştini.]]

§ 9. Dar nici măcar atunci Fortuna nu i s-a arătat mai blîndă. Căci, de îndată ce i se dă de veste lui Baiezid că fratele lui pune iarăşi răsturnări la cale, el trimite împotrivă-i **oştile** gata pregătite, îi înfrînge lesne ostaşii, şi prea puţini la număr şi prea puţin pregătiţi, îi zdrobeşte şi îi pune pe fugă. Dziem, după prăpăd, bîntuie rătăcitor, vreme de cîteva zile, fără vreun slujitor, fără vreun soţ, cu haine schimbate, prin locurile de pe lîngă mare, pînă la urmă fiindu-i hărăzită o corabie care urma să plece în **Italia.** Urcîndu-se într-însa, mai întîi trage la **Rodos**[k], iar apoi, cu însoţitori Rodieni, ajunge în vizitaţie la **Rum Papad**), cu a cărui recomandare este primit cu cea mai mare cinstire de către **Principele Neapolei**[m]. Acolo, printr-o cuvîntare elegantă şi armonioasă, înfăţişează pricinile fugii sale, se roagă de ajutor din partea **Principilor Creştini**[n] pentru a-şi ocupa părinteasca Împărăţie, şi făgăduieşte sub jurămînt că, de avea să-şi dobîndească domnia cu ajutorul lor, **oştile** Othmane nu vor mai pune nicicînd piciorul în ţinuturile supuse Creştinilor, ba chiar că şi el va
104 păstra cu sfinţenie înţelegerile şi condiţiile păcii pe care o încheiaseră cu răposatul său tată. / Principii Creştini, cărora groaza de armele othmane le rosese pînă şi măduva din oase, îl îndeamnă să aibă bun curaj şi făgăduiesc că-şi vor da, clin toate puterile, silinţa ca el să fie redat Împărăţiei sale, şi că nu vor lăsa să le scape nici un prilej de a-i îndeplini dorinţa. Chiar şi Regele Neapolei, spre a da o şi mai are dovadă asupra bunăvoinţei sale, îi face parte de atîtea venituri din Regatul său, încît să poată trăi cu nu mai puţină strălucire, decît Regele însuşi.

[[<§ 10.> Acolo e ucis prin vicleşug de Berberbasza.]]

§ 10. Dar nici acolo nu-i îngăduiau să trăiască în siguranţă tertipurile lui Baiezid şi teama lui ca nu cumva să le deie Creştinilor sfaturi cu primejdie şi pentru domnia sa şi pentru Statul Othman. Pe cînd acesta li se dezvăluia alor săi, vorbindu-le cu familiaritate, iată că se află alături un anume prizonier italian, pe nume **Mustafa**, fiind el împărtăşit cu cele sfinte ale Muhammedanilor, pe

care, pentru deosebita lui pricepere în ale tunsului, îl împodobise cu cinul de **Berberbaszi**[o] – un om îndemînatic și plin de șiretenie. Acesta, cînd aude cele povestite de Împărat, căzîndu-i pe dată la picioare: "Dacă Maiestatea Ta, îi spune, binevoiește să-mi încredințeze o treabă atît de însemnată, am să scap lesne sufletul tău de aceste griji, iar pe fratele tău, chiar și de-ar rătăci prin cele mai ascunse colțuri ale Italiei, am să-l fac să dispară." Baiezid nu numai că-i îngăduie cu drag putința de a împlini atare faptă, dar se și jură pe preasfîntul[p] duh al strămoșilor săi că 'îi va hărăzi lui Mustafa cinstirea Viziratului, numai să ducă la împlinire această dumnezeiască[q] treabă, folositoare întregii Împărății a Othmanizilor'. Ațîțat de aceste făgăduieli, Mustafa, schimbîndu-și hainele turcești, se duce, sub chip de fugar, la Frîncii[r] ce locuiau în Pera, își deplînge cu prefăcute lacrimi religia pe care-o părăsise, și îi conjură pe toate cele sfinte 'să-l ocrotească și să-i ofere prilejul de
105 a scăpa în patria sa'; mai adaugă și că 'prefera, <fie și> apăsat de cele de pe urmă necazuri, să trăiască printre Creștini, decît să se bucure de cinstirile pe care i le oferea Curtea Turcească, <dar> cu pierzarea sufletului său. Francii dau lesne crezare spuselor lui, și, milostivindu-se de starea omului acestuia, îi oferă prilejul de a fugi – o corabie care ridica ancora înspre Italia; urcîndu-se într-însa, el ajunge, în puține zile, cu vînt prielnic, la Neapole. Dziem, care, întîmplător, se afla, pe acea vreme, la Neapole, cînd aude că a sosit din **Rum**[s] un preabun frizer, fiind, poate, curios să afle ce se mai petrecea la Constantinopole, poruncește ca acela să fie chemat la sine. Adus la el, este întrebat despre starea de față a treburilor turcești; el dă răspuns că 'a practicat frizeria, vreme de cîțiva ani, la Constantinopole, prin dughenele publice, și n-a avut grijă la inimă de nimic altceva, decît să-și vadă de arta sa și să găsească, pînă la urmă, vreun prilej de libertate: că, după lungă așteptare, și-a văzut împlinită ruga, și, scăpînd cu ajutorul unor oameni evlavioși, a dobîndit să se poată bucura acum de patrie și să-și poată practica în libertate evlavia creștină.' La acestea, Dziem: "Despre ritul tău și religia ta n-am grijă. Căci fiecăruia din muritori Dumnezeu i-a hărăzit liberul arbitru[t]; dar, cum trăiesc într-o țară unde frizerii mi se par nepricepuți de tot, aș vrea măcar ca tu să-mi fii frizer. Căci, dat fiind că ai zăbovit cîtăva vreme pe la ai noștri, pe care îi știi cum își plimbă mîna de ușor și de mîngîietor, încît cel care-i tuns poate fi cuprins de-un dulce somn și de o blîndă tihnă, nădăjduiesc că ai furat de la ei pe-ascuns și ceva din arta lor." Mustafa, ca să-l înșele mai ușor pe Dziem, la început tăgăduiește slujba, sub pretextul iubirii de patrie și de cele sfinte;
106 pînă la urmă, consimte, rugat a doua oară, / 'pentru că i-ar fi părut un păcat să ia cu dispreț slujirea unui atît de mare Principe și pentru că i se părea lucru mare să aibă în grija mîinilor sale capul celui a cărui vedere o doreau toți cei de treabă de la Constantinopole'. Astfel, este primit printre cămărași, avînd a-l tunde pe Dziem, după tipicul turcesc, în zilele obișnuite. După ce-a îndeplinit cîtăva vreme, cu mare învederare a credinței sale, această slujbă, s-a întîmplat, într-o zi, ca Dziem, pe cînd îl tundea, să fie cuprins de somn și să-i dea lui Mustafa un minunat prilej pentru fapta cugetată dinainte. Căci, pe dată, acela, luînd seama că nu se afla prin preajmă niciunul dintre slujitori, îi taie Principelui gîtlejul[u] cu un brici foarte ascuțit, și, legînd rana foarte strîns cu un ștergar, ca să nu-i curgă sînge, iese din iatac, le face semn oamenilor de casă care stăteau la ușă că Sultanul a adormit și că s-a pus în pat, le poruncește tăcere și să nu-i turbure nimeni Stăpînului odihna. Apoi, urcîndu-se pe o corabie pe care o avea pregătită, pleacă mai întîi spre Creta, iar de acolo la Constantinopole.

[[<§ 11.> Pe care Baiezid îl face Vizk.]]

§ 11. După ce a ajuns aici, i se înfățișează pe dată lui Baiezid, îl vestește că fratele lui e mort și-i arată cum a murit. Pe Împăratul nu prea încrezător îl convinge zvonul care se tot lățea, că Dziem a fost răpus prin vicleșugul unor anumiți[w] Creștini; auzind aceasta, Baiezid, ținîndu-și minte făgăduiala, îl ridică pe frizerul **Mustafa** la cinul Marelui Vizirat. Apoi, trimite soli la Regele Neapolei <și> îl roagă să i se încredințeze rămășițele fratelui său. Regele îi primește pe soli cu cea mai mare cinstire și le încredințează trupul, pe care Baiezid dă poruncă să-l așeze la **Prusia**, în mormîntul Sultanului Murad, printre ceilalți fii, Principi din stirpea Aliothmanică.

[[<§ 12.> Însușirile și pietatea lui Dziem.]]

§ 12. Aceasta a fost soarta lui Dziem, a unui Principe de cea mai bună nădejde, și cu o deosebită înzestrare. Nu-i lipsea nimic ce să poată fi numit 'virtute', el abia de aflîndu-și vreunul de vîrstă sa pe potrivă prin prevedere, mărinimie, tărie și înțelepciune. Îi este lăudată mai cu seamă elocința[x] și capacitatea retorică, dat fiind că le îmblînzea oamenilor sufletele mai mult prin cuvîntare, decît prin simbrie sau prin daruri, și și-i lega <astfel> de sine. Ca să îmbrățișez totul pe scurt, ar fi fost un Principe mai presus de orice elogiu și vrednic de o stirpe atît de strălucită, de nu și-ar fi întunecat lumina virtuților prin rușinoasa-i fugă la Creștini. Se spune, totuși, că și printre aceștia și-a păstrat cu cea mai mare strictețe ritul său, și că și-a împlinit nu numai rugăciunile cerute, de cinci ori pe zi, ci și **Telaveti Curan**[y], în fiecare săptămînă.

[[<§ 13.> Baiezid întărește Grecia cu fortărețe.]]

§ 13. Astfel fiind înlăturat, prin fratricid, rivalul la Împărăție și orînduit Statul, dau năvală pornirile sale marțiale, care fuseseră pînă acum înăbușite, și-i pun în minte gîndul să-și sporească stăpînire de pe urma despuierii Principilor Creștini. Dar, pentru a întări Statul, mai înainte de a urma să-l crească, în anul 887, pleacă în **Moreea**, închide **Istmul** punînd două cetățui foarte tari la Golful Corintului, ridicate din materialele adunate de Creștini pentru alte folosințe, le întărește cu bună strajă și le înzestrează cu mari mijloace și cu mașinării de război, ca dușmanii, cînd aveau să dea năvală în stăpînirile Othmane – cum se și întîmplase adeseori mai înainte – să aibă, despre partea aceea, unde să-și frîngă cel dintîi iureș, și să-i îngăduie lui răgazul și spațiul de a veni cu ajutor.

<§ 14. Cucerește două orașe din Moldova.>

§ 14. În primăvara anului următor, la **Adrianopole**, pe rîul Tundze, într-un loc foarte plăcut, poruncește să se construiască **Dz<i>ami**, **Medrese**, **Darulszya**, **Imaret** și o **Baie publică.** Apoi,
108 cu toate puterile, purcede împotriva **Moldovei**[z], care, pe vremea aceea, / asculta de poruncile lui **Ştefan**, și cucerește cu mînă armată foarte bine întăritele orașe, metereze ale întregului ținut, **Kili**[aa] și **Akkierman**[bb], așezate nu departe de acolo, pe țărmul Pontului, iar astfel nu numai că-i împiedică pe Moldoveni să se țină de piraterie în Pont, ci mai dobîndește și putința de a năpăstui prin dese năvăliri Provincia aceasta, prea adesea în zadar încercată.

<§ 15. Ia Tersul, și înfruntările lui cu Caitebai.>

§ 15. În același an, sub porunca Beglerbegului Asiei, sunt cucerite multvestitele orașe ale Asiei **Tersus**[cc]. **Kurszuly**[dd] și **Cosunly**, la Adrianpole **Gedyk Ahmed Pasza**, cel slăvit ca o căpetenie de război, este acuzat de lezmaiestate[ee] și i se ia capul. Pe la aceeași vreme, între Baiezid și

Caitebai se iscă iar, doar întru răsturnarea domniei ce lui din urmă, semințele stinsei lor vrăjmășii, care aveau să aducă cu sine, puțin după aceea, nesfîrșite grozăvii ale războaielor și măcelurilor, și de o parte, și de alta. Aceștia se priviseră între ei, încă de vreme îndelungată, cu ochi răi, <dar> nici unul din ei nu cutezase să-l atace pe celălalt, pentru că amîndouă Împărățiile erau socotite drept atît de bine statornicite, încît de-abia dacă păreau a putea fi înfrînte și subjugate prin puterile și gîndurile omenești. Cea Othmană era mai presus prin întinderea ținuturilor și prin numărul oștilor sale, celei a Egiptului îi dădeau putere cetele coborînde în fiece an de la Czerkassi, cel mai războinic neam dintre toate. Baiazid avea, cît despre el, o pricină destul de îndreptățită de război, căci Caitebai nu numai că îl primise pe fugarul său frate Dziem, ci îi mai și oferise pe ascuns resurse[ff] și bani spre a putea pune iarăși la cale noi răsturnări, dar cum aceasta nu părea atît de însemnată, ca să fie nevoie să-și pună în primejdie puterile domniei, el socotea că are a-și stăpîni gîndurile și a le amîna pentru o altă vreme și un alt prilej. Pe acesta avea să-l ofere, nu peste mult timp, Fortuna, cu mult
109 mai prielnic, decît / ar fi putut el chiar să și-l închipuie. **Alaidevlet**[gg], micul Rege al cîtorva ținuturi din Asia, împins de pofta, nepotrivită clipei, de a-și lărgi domnia, se străduie să le smulgă **Czerkassilor**[hh] anumite orașe din Asia. Respins cu rușine de aceștia, cînd vede că zadarnic le pune lor în față puterile sale, îi cere ajutorul lui Baiezid, făgăduindu-i 'că va însemna moneda sa cu numele lui și-i va pomeni numele în rugăciunile publice', iar astfel îi supune, sub titlul de 'feudă', întreaga sa stăpînire. Dobîndind astfel o oștire de ajutor, Alaidevlet se înfruntă iar cu Czerkassii și, după felurite lupte date cu noroc diferit, pînă la urmă le răpește acestora **Giullek**, **Sues**, **Adana**, **Kaisarie** și **Antab**. Caitebai, luînd seama că Baiezid vrea să-i sleiască, șiret, puterile, sub alt nume, fără de primejdie, socotind că trebuie să se folosească de o șiretenie pe potrivă, i-l pune împotrivă lui Alaidevlet pe vecinul lui, **Kiorszah**. Cei doi Regișori se înfruntă, sprijiniți de puterile celor doi Sultani, vreme destul de lungă, cu un noroc atît de schimbător, încît cu greu puteai să judeci care să fi fost învingătorii, care învinșii. S-a ajuns astfel ca ținuturile acelea ale Asiei să le dea ascultare cînd Czerkassilor, cînd Othmanizilor.

<§ 16. Campaniile din Asia și din Czerkaszia, care sunt pricinile mortii lui Caitebai.>

§ 16. Învățînd din aceste fapte, Baiezid ia seama că domnia Czerkassilor din Egipt nu putea fi doborîtă cu nici un fel de puteri, iar o atît de înfloritoare Împărăție <nu putea> fi sleită de vîna ei, dacă nu avea să le fie nimicită patria și tăiată calea pe care obișnuiseră, în fiece an, să trimită osti în Egipt. Prin urmare, prefăcîndu-se a fi pe pace cu Sultanul Egiptului, dă poruncă armelor să înceteze, și, trăgîndu-și trupele îndărăt, în anul 889, în luna Dzemaziul achyr, fără să se fi așteptat cineva, dă năvală în **Czerkassia**, o năpăstuiește de la primul iureș, și, luînd un număr uriaș de
110 prizonieri, închide cu tari cetățui cheile munților[kk] care o înconjoară, și îi oprește cu totul pe locuitori să mai iasă. Stăvilind astfel cuibul oștenilor, văzînd cu oștile, zi de zi, i se împuținează, iar cele ale dușmaniulor, dimpotrivă, sporesc, **Caitebai** dă, de mîhnire, într-o boală de pe urma căreia, puțin după aceea, se și stinge.

<§ 17. Pustiește Moldova și Varsak.>

§ 17. Același an a fost cel al morții lui **Abdullah**, fiul lui Baiezid, Principele **Iconiei**. În anul 890, își trimite oștirea împotriva **Moldovei** <și> le aduce locuitorilor <ei> un mare prăpăd: în următorul, supune din nou puterii sale răsculatul ținut **Varsak**.

<§ 18. Îi ajută pe Sarazinii din Hispania.>

§ 18. Astfel înflorind, în Răsărit, starea Othmanizilor, religia muhammedană suferă o mare prăbușire în Regatul **Endelos**[ll]. Înfrînți și căsăpiți în cîteva rînduri, Muslimanii sunt alungați de peste tot, supuși celor mai crîncene chinuri și siliți la tăgăduirea celor sfinte lor. Nerăbdînd această nedreptate, ei trimit soli la Baiezid, care să-i înfățișeze încrîncenarea și cruzimea Hispanilor, și să-i ceară ajutorul, ca de la Cîrmuitorul Statului Muhammedanilor. Baiezid le încuviințează lesne cele cerute, și, ca să le dovedească cele spuse, în vara următoare, trimite o mare flotă, sub porunca lui **Kiemal Ali Pasza**, în Marea Mediterană. Acesta zdrobește flota Creștinilor, pustiește insula **Malta**, și se întoarce încărcat de pradă, după ce a jefuit și celelalte ținuturi de lîngă mare ale Hispaniei și ale Italiei.

<§ 19. Supune Bosnia și Croația.>

§ 19. Ațîțat de aceste reușite, <Baiezid> se hotărăște să-și încerce iarăși norocul împotriva Creștinilor. Astfel, în anul 894, îl trimite cu oaste, drept căpătenie, pe **Jacub** împotriva **Croației** și a **Bosniei**, spre a nimici tot ce mai rezista, prin acele ținuturi, Stăpînirii Othmane. Acesta, după ce
111 a cucerit mai multe cetățui, / și bîntuise, biruitor, prin tot ținutul, dă peste Creștinii care aveau de gînd să se împotrivească străduințelor sale, le aduce o înfrîngere vrednică de pomenire, <iar> pe mulți oameni de viță, prinși laolaltă cu căpetenia lor, **Dzeneral Jani**[mm], îi trimite Împăratului. În același an, Baiezid i-o dă în căsătorie pe fiica sa lui **Ahmed Mirza**[nn] **Ogyrougli**[oo].

<§ 20. Campaniile din Asia>

§ 20. În anul 895, Regele Provinciei **Azerbaidzan**[pp], **Sultan Jacub**, se săvîrșește din viață, moartea căruia, ca și cum ar fi trebuit să fie pricina pieirii altora, fiind prilejul multor foarte crîncene înfruntări înlăuntrul acelui Regat. Se amestecă și Baiezid și Regele Egiptului, urmașul lui **Caitebai**, iar fiecare încearcă să-și revendice provinciile rămase fără de Cîrmuitor. Astfel, cu toate că semnul luptei fusese dat pe tăcute, oștile se încleștează, iar cea turcească, biruitoare, cercetează, vreme de șase ani, mai toate ungherele Asiei: pînă la urmă, după mai multe înfruntări, în anul 901, toate acele ținuturi, pentru care fusese, pînă acum, cearta dintre Baiezid și Czerkassi, îi sunt alipite Împărăției Othmane. În anul 902, Turcii din Rodos, sub căpătenia lor, **Nasubeg**, sunt înfrînți cu mare prăpăd. La aceeași vreme, **Ahmed Mirza**, a cărui credință o cumpărase, cu șapte ani mai înainte, dîndu-i-o în căsătorie pe fiica sa, ieșind de la Constantinopole sub cuvînt că se ducea la vînătoare, o ia la fugă înspre **Tybris**[qq], ai cărui locuitori îl proclamă Rege.

<§ 21. Îi înfrînge pe Venețieni în Grecia și face pace cu vecinii.>

§ 21. În anul următor, la Constantinopole, lîngă **Eski Sarai**, el pune temeliile unei **Dziamii**, ale unui **Han**, ale unei **Școli** și ale unei uriașe **Taalimchane** ('Arene') și le desăvîrșește după opt ani. În anul 895, el purcede din nou, cu mari oști, împotriva **Greciei**, iar acolo ia, din primul iureș, **Ainebacht**, <iar,> în vara următoare, în ziua de 4 Muharrem, <ia> cu forța **Mothone** <și> primește
112 **Coroni**, predată de la sine. În anul 907, **Frîncii** împresoară cu o mare flotă insula / **Mitilin**[rr], dar, venindu-le în ajutor celor asediați 50 de trireme, se retrag fără să fi isprăvit nimic. Către aceeași vreme, așezîndu-se pace cu toți vecinii[ss] dimprejur, Baiezid dă poruncă să se odihnească armele ostenite de atîtea campanii, iar truda războiului să fie schimbată în desfătările vieții la oraș.

<§ 22. Szeitan Culi îi molipsește pe Perși cu erezia lui.>

§ 22. Dar cît îi este acestei Împărății de primejdioasă tihna ne-o dovedesc cele ce s-au petrecut în Asia la această vreme. Stătuse, încă de cîtăva vreme, ascuns pe lîngă tîrgul **Beg Bazar**, un vraci, <pe nume> **Szeitan Culy**[tt], plin de șarlatanii și de meșteșuguri diavolești. Acesta, după ce a luat seama că gloata, după zece ani de pace, este plină de pofta unor răsturnări, în anul 916, dă pe față îndelung cugetată sa erezie în privința **Curanului**, adaugă, drept dovadă, unele minuni, <și> vrăjește pînă într-atît plebea cea proastă și ușor crezătoare, încît să poată, în scurtă vreme, scoate în cîmp o oaste destul de mare, din cei ce-l urmau. Auzind aceasta, Baiezid îl trimite pe dată, cu oaste, pe **Ali Pasza**, spre a-i împrăștia adunările; acesta, ajungîndu-se la încleștare, îl învinge pe impostor, îl zdrobește, și, pus fiind el pe fugă, îl silește să se retragă la Regele Persiei, **Ismail Szah**[uu], unde, aflînd o mai mare libertate de a-și răspîndi veninul, îl abate pe Rege, cu tot neamul său, de la adevărata cale a Curanului.

<§ 23. Baiezid vrea să-i dea Împărăția fiului său Ahmed.>

§ 23. Cam pe acea vreme, pe cînd **Baiezid** se tăvălea în desfătări, odată pacea bine orînduită, neajunsurile bătrîneții care se apropia deja, precum și groaznicele dureri ale chiragrei[xx], pe care i-o aduseseră desfrîurile, îi aduc gîndul de a urma pilda bunicului său și de a abdica de bună voie de
113 la domnie. În acest scop, îl cheamă la sine pe **Ahmed**, pe fiul / său mai vîrstnic (pe care îl pusese Mai-mare în **Conie**), îl proclamă moștenitor al Împărăției, și alege pentru sine **Magnisa**, adăpostul bunicului său, spre a-și duce acolo viața ca particular.

<§ 24. Răbdînd cu greu aceasta, Selim este învins și pus pe fugă de tatăl său.>

§ 24. Dar, pentru că hotărîrea lui fusese dezvăluită fără de vreme, nefiind încă atrase în favoarea lui **Ahmed** sufletele celor purtători de purpură, nu dobîndește reușita dorită, ba chiar, astfel, ceea ce fusese cugetat întru mărirea lui ajunge să-i fie în pagubă. Căci **Selim**, care se afla pe atunci în fruntea stăpînirii din Trapezunt, auzind cele ce fuseseră puse la cale, purcede către Adrianopole, trecînd Pontul cu oștile din acel ținut, și, spre a nu-și înstrăina sufletele alor săi sub numele de 'răzvrătire', se preface că vroia să-i înfățișeze tatălui său cuvenita închinare[yy]. De acolo, cu 20 de mii <de osteni> se îndreaptă țintă la Constantinopole, nădăjduind că, văzînd aceasta, Janiczarii, pe care și-i știa prietenoși, aveau să treacă de partea sa. Baiezid, aflînd de capcanele ale fiului său, îi adună pe curteni și cîtă oaste mai era din întîmplare la Constantinopole, și, cu aceștia, îi iese harnic în cale lui Selim aproape de **Czorlo**, lîngă un anume sat, pe nume **Ogrisz**, în a treia <zi> a lunii Dzemaziul ewel a anului 917. Se dă cîtăva vreme lupta cu noroc schimbător, <dar,> pînă la urmă, oștenii lui Selim sunt înfrînți și siliți să deie dosul. Baiezid îi oprește pe ai săi să-l urmărească pe Selim care fugea, dînd drept pricină 'că nădăjduiește că fiul său, lăsîndu-și încrîncenarea. Își va veni în minți și că această pedeapsă ușoară și părintească îi va arăta că Dumnezeu nu încuviințează răzvrătirile ațîțate de fii împotriva părinților lor. Iar dacă nici acum nu vroia să se înțelepțească, i-l va încredința răzbunării Divine, care nu îngăduie niciodată ca fiii răzvrătiți să nu fie pedepsiți'. Scăpînd astfel, prin bunăvoința părintelui său, Selim pleacă mai întîi la **Varna**[zz], apoi, urcînd pe o
114 corabie, la / **Kiefe**, o cetate de coastă a Crimeei.

<§ 25. Care îi oferă iarăși coroana lui Ahmed.>

§ 25. Eliberat de această primejdie, Baiezid, cîtă vreme nu știa că sceptrul este dat de Dumnezeu[α], iară nu de oameni, socoate că nu-i mai stă nimic în cale, spre a nu-i trece însemnele

Împărăţiei aceluia pe care îl menise el. Astfel că trimite iarăşi soli la **Ahmed** <şi> îl vesteşte 'că vrăjmaşul şi rivalul lui a fost înfrînt şi alungat din hotarele Domniei: prin urmare, să vină, şi, în aplauzele tururora, fără ca vreunul să cuteze să spună vorbă de împotrivire, să ia sceptrul şi să primească binecuvîntarea părintească. Ahmed, din partea lui, cercetînd mai cu prevedere cele oferite, îi dă răspuns: 'că zadarnic încearcă părintele său cele pe care le-a decis în favoarea sa; căci el ştie sigur că nu numai oştenii pretoriului, ci şi toţi purtătorii de purpură sunt din toată inima de partea lui Selim şi că şi-l doresc numai pe el de Împărat; astfel, că el nu se teme de fratele său vrăjmaş, ci de oştenii care erau de partea lui.'

<§ 26. Lui Baiezid, care vroia să păstreze domnia, i se împotrivesc Janiczarii.>

§ 26. Baiezid, cum vede că **Ahmed** nu-i încuviinţa sfaturile, iar pe Selim vroia să-l respingă de la Împărăţie pentru neobrăzarea şi nemăsurata lui poftă de a domni, hotărăşte că totul trebuia încercat altfel, şi că avea de amînat pentru altă vreme cele cugetate, nădăjduind că, între timp, va găsi lesne un prilej de a le aduce la împlinire. Dar i se părea greu să-şi tragă înapoi hotărîrea de a abdica, dat fiind că spusele şi faptele împăraţilor sunt atît de statornice[β], încît nu pot fi retrase cu nici un chip la îndemîna omului. Prin urmare, îi încearcă pe ascuns pe purtătorii de purpură, spre a-l ruga să-şi schimbe hotărîrea. Aceştia, dimpotrivă, îi împing în favoarea lui Selim pe Janiczari, cărora tihna le cădea greu[γ], greu şi un Împărat paşnic vreme de zece ani[δ], şi îi aţîţă lesne încotro
115 voiau pe oşteni, care nu nădăjduiau nimic alta, după o pace de atîţia ani, / decît răzvrătirea şi măceluri între cetăţeni.

<§ 27. Care îl cheamă pe Selim şi îl duc la Constantinopole.>

§ 27. În plină turburare, ei îi trimit scrisoare lui Selim, şi-i arată prin ea 'că, toţi într-un gînd, au hotărît să-l proclame numai pe el Împărat, şi că nu vor răbda ca Baiezid să-şi retragă hotărîrea pe care o luase odată, <anume> de a lăsa de la el sceptrul.' Înspăimîntat, poate, de primejdia dinainte, Selim, mai întîi, se opune, şi le răspunde conspiratorilor 'că el nu dispreţuieşte sceptrul împărătesc oferit de către ei, ba chiar că-i gata să-şi verse sîngele pentru orice ostaş, chiar şi de ultimul rînd, dar că nu voieşte să încerce nici cel mai mic lucru împotriva vrerii părintelui său, mai ales că a învăţat din păţania cea de curînd că Mîna Dumnezeiască i se, punea împotrivă.' Janiczarii, primind răspunsul, îi dau iarăşi îndemn lui Selim, prin **Zemberekczi[3] baszi**[ε], susţinînd 'că ei se află legaţi, cu toţii, între ei, prin jurămînt, <şi> că nu vor înceta, pînă cînd nu-l vor vedea pe el, chiar şi fără voia Tatălui său, pe tronul împărătesc' Convins de aceste făgăduieli. Selim pleacă, pînă la urmă, doar cu cîţiva curteni, sub aceeaşi înfăţişare, ca şi mai înainte, de la **Kieffe**, şi se îndreaptă ţintă la Constantinopole. Auzind de sosirea lui, Janiczarii se adună în pîlcuri prin pieţe, şi îi ies în cale, spre a-l felicita, la poarta **Topcapu**[ς]. Înconjurat de ceata lor, Selim intră în Oraş, şi se aşează în poiana **Enibachczè**[η], unde Janiczarii îi pregătiseră corturile.

<§ 28. Selim îi dă solului părintelui său un răspuns pătrunzător şi plin de haz.>

§ 28. Baiezid se tulbură la vestea lucrului acestuia neaşteptat, şi, cîtă vreme zăreşte că nu poate izbîndi nimic cu sila, se străduie să-i îmblînzească fiului sufletul prin părinteşti alintări. Astfel, în cea de a opta zi, cînd socotea că s-a domolit deja primul iureş al înflăcărării, îl cheamă la sine pe Marele Vizir, **Codza Mustafa Pasza**[θ], şi îi porunceşte să îi vestească fiului său următoarele: "Ei,
116 dacă fiul meu vroieşte cu adevărat să mă viziteze şi să-mi dobîndească binecuvîntarea, de ce mai

zăbovește oare ? Dar dacă, dimpotrivă, își acoperă numai impietatea, de ce mai pierde vremea ?" Vizirul îi împlinește porunca, și, după aducerea cuvenitei închinări, îi înfățișează spusele părintelui său. Selim simte șiretenia lui Baiezid, și-i dă răspunsuri nu mai puțin îndoielnice și pline de ascuțime: "Du-i, zise, vorbă Părintelui meu că n-am să-i tăgăduiesc nicidecum ascultarea, ci voi pleca de bună voie oriîncotro mă va trimite, numai să binevoiască să-mi lămurească unele îndoieli care mă frămîntă în legătură cu ocîrmuirea de acum a Statului. S-a ridicat din Răsărit un ins de nici o treabă, **Sophyougly**[ι], a pustiit într-o grabnică și necontenită năvală întreaga Împărăție Othmană și a ajuns cu armele pînă la **Caesaria**, oi <purtîndu-vă> nu ca apărători ai acelor Provincii, ci ca niște privitori tihniți ai izbînzilor lui. Din cealaltă parte, un **Czerkas**[κ], cu nume și de neam obscur, care s-ar cădea să zacă doborît sub sabia othmană, a ocupat nu numai Regatul **Egiptului**, ci și mai multe ținuturi din **Syria**, supuse, pe vremuri, Împărăției noastre, și le mai stăpînește pînă și încă în ziua de astăzi, ca și cum le-ar fi legitimul moștenitor. Sub o atît de mare batjocură a ajuns Maiestatea Împărăției noastre, cea privită cu respectuoasă teamă sub înaintașii noștri, și sub ce nume, <ca de al unor> eroi neînfrînți, se temuseră de ei ținuturile învecinate, tot sub acela rîd <acum> de ei și-i hărțuiesc, <ca pe niște> oameni leneși și efeminați. Unde-i onoarea sceptrului Aliothmanic ? ! Unde-i disciplina militară, unde-i grija pentru răspîndirea legii, unde-s meșteșugurile domniei ? ! Oare astfel se sporește Împărăția ? ! Așa ne purtăm cu vrăjmașii ? ! Așa se păstrează înflăcărarea oștenilor noștri, pînă acum de neînfrînt ? ! Desigur că nu astfel și-au întemeiat sceptrul și n-au întins hotarele Împărăției slăviții noștri înaintași ! Cîntărind bine acestea, să hotărască însuși Părintele meu – pot oare acei care au ajuns, fie consimțind[λ], fie îngăduind, fie din neglijență, să fie pricina unor atari lucruri pot cumva să scape de meritata lor pedeapsă ? Căci, de nu se va găsi la vreme leacul acestor stricăciuni, va trebui să punem prăbușirea, de-abia de evitat, a Împărăției noastre nu în seama bărbăției dușmanilor, ci în cea a delăsării noastre."

<§ 29. Baiezid, jefuind vistieria, se retrage la Demoticus.>

§ 29. Întors la Împărat, cînd Vizirul îi povestește ce a răspuns fiul lui, se spune că Baiezid ar fi răspuns: "Îndeajuns de bine și din plin îmi dau seama că nu-i ținta fiului meu aceea de a-și vizita tatăl, ci de a-și lua Împărăția prin lege sau nelege ! Dar că aceasta îi este hărăzit de la cer am drept dovadă o vedenie, venită mie în noaptea asta, la <vreme de> odihnă (a coroanei mele puse de ostași pe capul lui Selim. Astfel, de vreme ce socot că-i împotriva evlaviei să încerc, sau să fac ceva împotriva vrerii lui Dumnezeu, urmînd cu suflet supus îndemnul Proniei Cerești, las însemnele domniei, și vreau și poruncesc ca toți să-l salute drept Împărat pe Selim." Fără zăbavă, îl încunoștințează pe Selim despre hotărîrea sa, și-l roagă să-i îngăduie să ducă viața unui particular la **Dymotyca** *(sic)*. Selim îl roagă pe tatăl său să rămînă în Palatul Nou, pentru că el, la noua-i domnie, se va mulțumi și cu Palatul Vechi[ν]. Tatăl insistă mai departe, adăugind 'că două săbii[ξ] nu pot intra în aceeași teacă'. Dobîndind astfel ceea ce ceruse <și> luînd cu sine din vistierie cele mai de preț comori, cu însoțirea lui **Junus**[ο] **Pasza** și a cîtorva dintre prieteni, în ziua de 18 a lunii Seffer a anului 918, pleacă de la Constantinopole.

<§ 30. Selim e încoronat Rege.>

§ 30. Selim își însoțește {{Tatăl}} care pleca, luîndu-i cu sine pe purtătorii de purpură, pînă
118 lîngă satul **Kiucziuk Czekmedze**[π], de la marginea Orașului, / aflat la două ceasuri depărtare de

Constantinopole, stă de vorbă cu dînsul despre orînduirea Statului, și, ca și cum ar fi vrut să ispășească nedreptatea făcută, îl roagă să-i dea părinteasca binecuvîntare. Primind-o, își ia, ultima dată, ziua bună, și, întors în Palatul Regesc, este încununat, după obiceiul știut, cu diadema împărătească.

<*§ 31. Își încununează tatăl prin martiriu.*>

§ 31. Între timp, Baiezid purcede pe calea-i țintită, dar atît de încet, încît, prefăcîndu-se bolnav, să se oprească, cu tabără statornică, în fiece sat, ajungînd astfel să-i sădească fiului său bănuiala că nădăjduia vreo răzvrătire a poporului, care să-i deie prilejul de a se întoarce și de a-și lua iarăși domnia, din care doar cu greu abdicase. Poate că de aceea s-a și făcut, ca, pe cînd se afla de-abia la 40 de mile de Oraș, să-și sfîrșească viața printr-un neașteptat martiriu[ρ]. Selim, aflîndu-i moartea, le poruncește Vizirului și celorlalți Magnați să-i aducă trupul la Constantinopole; el însuși, în haine de jale, îi iese în cale pe jos, cu mare alai, ca un triumfător, conduce cortegiul funerar în Oraș și poruncește să fie îngropat la Dziamia ridicată de Baiezid.

<*§ 32. Elogiul lui Baiezid.*>

§ 32. Baiezid a trăit 62 de ani, a domnit 32. A zămislit 5 fii, pe **Ahmed**, **Selim**, **Szehinszah**, **Alemszah** și **Corcud**, a căror soartă va ajunge istorisită mai apoi. A fost un Principe – dacă trebuie dată crezare istoricilor dintre Turci – puternic, harnic, cu suflet neînfrînt chiar și în situații grele, iar, prin exerciții trupești, își dobîndise o asemenea tărie, încît puțini i se puteau pune împotrivă, dar nimeni nu-l întrecea. Păstrător foarte scrupulos al Legii și al riturilor, foarte mare sprijinitor al învățaților, cărora le dăruia, fiecăruia, în fiece an, cîte zece mii de **akcze**[σ], dar și **Softa**[τ], și le împărțea hrană, fiecăruia după starea sa aparte. El însuși a fost un atît de bun cunoscător în toate
119 cele / care îl fac pe om să fie un învățat, încît a fost socotit de concetățenii săi nu numai Principe al Împărăției, ci și al învățăturii. Sub călăuzirea sau sub auspiciile lui, nu numai că Împărăția Othmană nu a suferit nicăieri vreo pagubă, dar au fost duse la bun sfîrșit, cu cea mai mare onoare, și grele războaie, au fost supuse și foarte întinse Regate. A cheltuit cea mai mare parte a veniturilor pentru durarea unor lucrări întru slava lui Dumnezeul). A dres zidurile Orașului, surpate în multe locuri de cutremur. Tot acolo, în Piața Fierarilor[φ], a întemeiat o preamărită **Dziamie**, admirabil și de-abia de imitat clădită, precum și o alta la **Amasia**, mai prejos față de cea dintîi prin mărime, dar nicidecum prin frumusețe și eleganță, ca să trecem sub tăcere mai multe **Hanuri**, **Spitale** și **Școli** întemeiate în felurite locuri.

Pe lîngă aceste sălașuri menite cultului divin, aproape de **Osmandzyk**, orașul care și-a primit numele după **Othman**, a durat un pod de marmură, sprijinit pe 19 arcuri, peste rîul **Kyzyl Irmak**[χ], iar în ținutul **Sarichan**[ψ], peste rîul **Giozsui**[ω], s-a îngrijit să se ridice un altul, din piatră pătrată, rezemat pe tot atîtea arcuri.

<*§ 33. Deosebita-i pietate.*>

§ 33. Dar, mai înainte de a trece mai departe, ne va face plăcere să pomenim o pildă a pietății lui, lăudată de Turci. Căci se spune că, în decursul întregii sale vieți, a strîns cu grijă pulberea care-i prăfuise veșmintele, și că, fiind în agonie, i-a conjurat, sub greu blestem, pe cei dimprejurul său, să ardă la soare o cărămidă făcută din ea, și să i-o pună, în mormînt, sub falca lui cea dreaptă, în loc de perină, adăugind 'că în toate cele făptuite de sine a avut dinaintea ochilor următoarea spusă **hadis**[ώ]:

'Igburetu Caddemahu fi Sebillullah haram aleihi ennare',

120 adică: "Dacă picioarele cuiva, pe calea Domnului / vor fi fost prăfuite de pulbere. Dumnezeu îl va mîntui pe el de focul Gehennei", sau "va stăvili de la el focul Gehennei".

SELIM I, FIUL LUI BAIEZID, AL NOUĂLEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL III.

1. Selim, pe fratele Ahmed, răsculat. 2. Îl înfrînge și îl ucide. 3. Îl ucide pe Corcud, nevinovat. 4. Purcede cu război împotriva Perșilor și, înainte de luptă, le cere Vizirilor sfatul. 5. Încuviințează sfatul lui Piri Pasza. 6. îi zdrobește pe Perși cu mare prăpăd. 7. Le dă drumul liberi prinșilor Muslimani. 8. Cucerind Tybris, iernează la Amasia. 9. Ia cîteva orașe, și Regatul lui Allaidevlet. 10. Cei din Diarbekir, alungîndu-i pe Perși, i se oferă lui Selim. 11. Care are îndoieli asupra credinței lor. 12. Apoi, convins, li-l dă drept Principe pe Mehemed. 13. De către care este învins și ucis Carachan. 14. Mehemed Beg ia cîteva orașe. 15. Și îi vestește reușita lui Selim, prin fratele său. 16. Selim purcede din nou împotriva Perșilor, apoi, schimbîndu-și hotărîrea, îi atacă pe Egipteni. 17. Pe care îi înfrînge lesne, prin trădarea căpeteniilor. 18. Ocupă Alepul și Damascul. 19. Descoperă mormîntul lui Szeich Muhiddin. 20. Îl descăpățînează pe Hiusan Pasza. 21. Vizitează Cudszerif și ia cîteva orașe. 22. îi înfrînge iarăși pe Cerchezi. 23. Pe Tumambai, predat lui de către Arab, îl primește mai întîi cu cinstire, apoi dă poruncă să-l sptnzure. 24. Ia Alexandria și-i subjugă pe Arabi. 25. Primește solul Regelui Persiei. 26. Trufia și moartea lui Selim. 27. Ascunsă de Viziri. 28. Suleiman, salutat ca Împărat, își îngroapă tatăl. 29. Moravurile și cruzimea lui Selim.

[[<§ 1.> Ahmed, fratele său, i se opune lui Selim.]]

121 **§1. Selim**, cel poreclit **Javuz**[a], pe cînd îi mai trăia încă bunicul, / **Mehemed**, iar **Baiezid** era numai Domnul **Amasiei**, a văzut lumina zilei chiar acolo, în anul 872; dar apoi, după alungarea părintelui său, precum am arătat în cele de mai înainte, în cel de al 46-lea an al vieții, <iar> după fuga lui Muhammed al 918-lea, în a 19-a zi a lunii Seffer, este așezat Cîrmuitor al Împărăției Aliothmanice, ceilalți frați ai lui necutezînd să scoată vreo vorbă de împotrivire, fie din pricina trecerii de care se bucura în fața oștenilor, fie pentru că, prin supunere, încercau să-i îmblînzească sufletul cel avan. Numai Ahmed, cum cunoștea preabine firea fratelui său și știa sigur că, atîta vreme cît acela ținea însemnele domniei, nu avea să se afle nicăieri în siguranță, împins de deznădejde, se hotărăște fie să-și răpună fratele, fie să nu moară nerăzbunat. Astfel, bucurîndu-se de falsa nădejde că unii dintre Magnații care erau încă de partea lui Selim, mai mult de formă, decît în fapt, aveau să treacă de partea sa, spre a pune împotriva primejdiei de pe urmă cele de pe urmă puteri, strînge la Amasia o oaste cît putea el mai mare, și, socotind că-i mai cu cale să-și lege caii de ocoalele dușmanului, decît la ale sale, se pregătește să treacă în Europa.

[[<2.> Pe care îl înfrînge și îl ucide.]]

§ 2. De-abia se hotărîse astfel **Ahmed** în gîndul său, cînd iscoadele pe care Selim le întreținea peste tot îi și dăduseră de veste despre aceasta. Prin urmare, avînd de gînd să-și prindă fratele

înainte să-și fi strîns el toată oștirea, și, dînd tare năvală, să stingă atare pîrjol, își trece oștile în Asia peste **Bosforul Pontului**. Ahmed, chiar dacă lua seama că sfaturile sale fuseseră date pe față, totuși. cum vedea că are ori de învins, ori de murit, îi iese fratelui său, cu strășnicie, în cale la **Eniszehir**. cu ceata de oșteni pe care o avea. Iar apoi, el însuși, rînduindu-și-i pe ai săi în linia de bătaie, se luptă cu cea mai mare tărie în rîndurile din față, astfel că, prin bărbăția sa, și-a refăcut de
122 cîteva ori aripile făcute să deie dosul. Pînă la urmă, oastea lui, / mai mult copleșită de numărul dușmanilor, decît înfrîntă, este zdrobită, după ce făcuse mare măcel: cei mai mulți acoperă cu trupul lor locul unde se aflaseră, nu mulți își caută scăparea prin fugă. Printre aceștia, Ahmed însuși, prins de viu, este sugrumat pe dată, și încredințat țărînei la **Prusia**.

{{<3.> Îl ucide pe Corcud, nevinovat.}}

§ 3. După înfrîngerea lui **Ahmed**, <Selim> le îngăduie oștenilor cîteva zile pentru a-și veni în puteri, iar, acestea odată scurse, își abate oștile împotriva celuilalt frate, **Corcud**, pe care tatăl lor îl așezase Domn al **Magnisei**. Corcud, cu toate că vrusese, pînă atunci, mai bine să i se închine fratelui său, și să aștepte, din partea lui, ce-o aduce Fortuna, decît să-și spurce mîinile printr-un fratricid, totuși, cînd vede că el, fără să țină nicidecum seama de supunerea sa, umbla să-l dea pierzării, îi iese în cale lui Selim laolaltă cu pilcurile de oșteni pe care le avea cu sine, ca, măcar, să nu moară nerăzbunat. Dar acesta, dat fiind că avea și o oaste mai mare, și una mai hîrșită în truda războaielor, îi înfrînge lesne fratelui său cetele de strînsură, i le zdrobește și împrăștie. Starea lucrurilor fiind fără de nădejde, Corcud se strecoară să fugă, dar, părăsit de ai săi, rătăcește singur, fără vreun rob, fără vreun soț alături, noaptea, prin locuri lăturalnice și pustii, cătîndu-și, ziua, adăpost prin văgăuni întunecoase și cumplite. Se spunea că face așa, cu gîndul, ca, după pilda lui Sultan **Dziem**, să scape la Creștini[b], iar, sub ocrotirea acestora, să se apere de puterea fratelui său. Auzind aceasta, Selim, temîndu-se ca el să nu le deie acelora sfaturi primejdioase pentru Statul Othman, dă poruncă să se cerceteze iarăși, cu luare aminte, urmele fratelui său, degeaba căutat și mai înainte. Pînă la urmă, prin voia Sortii, oștenii trimiși să-l afle îl și găsesc, îl scot din ascunziș și i-l aduc lui Selim, care, nedîndu-i nici voia să se dezvinovățească, cu toate că se ruga adînc pentru aceasta, li-l dă pe mînă, pe dată, călăilor, să-l sugrume. /

123 *{{<4.> Purcede la război cu Perșii, iar, înainte de luptă, se sfătuiește cu Vizirii.}}*

§ 4. Fiind astfel copleșiți nu numai rivalii la Domnie, ci căsăpiți și dușmanii de-acasă[c], își ațintește gîndul către înfrîngerea vrăjmașilor dinafară. Printre aceștia, cel dintîi era, fără îndoială, **Sultan Gauri**, Regele **Mysrului**, cu care, după mai multe hărțuieli, Baiezid încheiase pace. Dar nu părea nici lucru ferit, nici cu cale să-l atace pe acesta, mai înainte să fie înfrînt **Kyzylbasz Szahy**[d]. El își arătase îndeajuns sufletul cel vrăjmaș în anii dinainte, fiind, de aceea, de temut ca nu cumva Perșii să se repeadă, din spate, asupra Othmanizilor, ocupați cum erau cu cele din Egipt. Neînțelegerile lor mai erau sporite și de noua erezie născocită asupra Curanului, cu cîțiva ani mai înainte, de **Szeitan Culy**, care, cu încuviințarea Regelui, molipsise toată Domnia Persiei, și o făcuse să le fie vrăjmașă adevăraților închinători ai Curanului. Tulburat de aceste argumente, Selim a hotărît că are, mai întîi, de doborît puterile Perșilor, înainte de a-și aținti gîndul către alte lucruri. Prin urmare, în anul 920, duce în Asia o mare și cuprinsă oaste, și dă peste oștirile dușmanului, nu mai mici decît ale sale, lîngă **Tibris**[e], una dintre cetățile cele mai de frunte ale Persiei, în cîmpia

numită **Czaldiran**[f]. Văzîndu-le pe acestea, își strînge iute Vizirii și pe ceilalți prieteni de prim rang <și> îi întreabă 'Ce socoteau că este nevoie de făcut ?'. Toți sunt de părerea că 'Nu este nevoie de grabă, ca ostașii, sleiți de truda drumului, cum osteneala i-ar împiedica să-și arate toate puterile, să nu-i îngăduie vrăjmașului o lesnicioasă izbînda, așa că lupta trebuia amînată pe a doua zi, spre a le da oștilor răgazul să-și tragă sufletul.' Cum ei încuviințau cu toții această părere, numai Selim li se împotrivește, și le spune: "Sfatul pe care l-ați dat nu-i este mai puțin de folos dușmanului, decît nouă. Nu văd de ce ar trebui să le îngăduim dușmanilor, osteniți nu mai puțin decît noi, după
124 ce au străbătut cale atît de lungă, / liniștea și răstimpul să se pregătească mai bine de luptă: ba îmi mai dau seama că am greșit pînă acum și că nu ne-am năpustit asupra lor de la prima vedere, ci am stat să ne sfătuim despre odihna de dat oștenilor noștri înainte, iar nu după luptă."

<5. Încuviințează sfatul lui Piri Pasza.>

§ 5. După aceste spuse, dă drumul sfatului, cu porunca să se pregătească de luptă. Apoi îl cheamă la sine pe **Defterdarul**[g] său, **Piri Pasza**, care nu fusese de față la consfătuirea aceasta, <și-i> poruncește să-și spună părerea despre acest fapt. Acela, cu toate că nu-i știa Împăratului gîndul, îi dă totuși un sfat după vrerea sa, spunînd că 'Nu trebuie ținută la vedere slava dobîndită, pînă acuma, prin armele Othmane, astfel încît, obișnuindu-se cu o mai lungă priveliște a ei, ochii dușmanilor să se învețe, mai întîi, să ne rabde bărbăția, iar apoi să ne-o și disprețuiască. Că este de un bun augur[h] să te năpustești asupra dușmanului de la prima vedere și, mai înainte să-și poată deschide ochii, să dai năvală peste el. Că, dacă n-ar izbuti, cu aceste argumente, să-l convingă să grăbească lupta, l-ar prinde teama ca timpul și prilejul să nu iște o răzvrătire în oștire. Căci, cum în tabăra Turcilor se află la oaste mai mulți din cei care legaseră prietenie și înrudire cu Perșii, prin mai lungă conviețuire, se poate întîmpla lesne ca, de le-ar fi îngăduit răstimpul să steie de vorbă cu ei, aceștia să fie trași la stricăciune, iar <aceia> să împingă mulțimea nu îndeajuns de credincioasă, dacă nu la o trădare deschisă, desigur, măcar să se apuce de luptat cu inima îndoită și (cum spune proverbul) cu vîrful degetelor[i].' Auzindu-i spusele, Selim îi zise: "Iată, în toată oastea mea abia de-am găsit un bărbat prevăzător și cu sfat de om copt la minte, un singur cuvînt de-al căruia are să cîntărească mai mult pe lîngă mine, decît capetele, mîinile și armele atîtor mii ! Chiar că îmi vine a crede că acesta n-a fost încă ridicat la treapta cea mai înaltă, de Mare Vizir, fără mare pagubă pentru Domnia mea !" /

125 *((<§ 6.> Îi zdrobește pe Perși cu mare prăpăd.))*

§ 6. Încuviințînd astfel sfatul, fără să zăbovească deloc, Selim le dă poruncă alor săi să cuprindă și vrăjmașul și orașul care era înconjurat de oastea dușmană și să dea năvală, cu suflet de Othmani, asupra liniei de bătaie a Perșilor, mai mult făloasă, decît prea bine orînduită. La început, bătălia se dă cu tunurile, pe care oastea din Europa le bate mai puțin fericit, așezată <cum era> în aripa dreaptă, dat fiind că fie că o colină din față îi oprea ghiulelele, fie că ea le zvîrlea, fără vreo pagubă, pe deasupra taberei Perșilor. Dar cea din Asia, care slujea sub porunca lui **Sinan Pasza**[k], se înfruntă, în rînduri strînse, cu Perșii și-și trage după dînsa tunurile cele mari. Sinan Pasza, cînd ajunsese la o bătaie de puș că de dușman, poruncește ca primele șiruri să se desfacă în amîndouă părțile și să le facă loc tunurilor ascunse în spate: trăgînd, acestea <au făcut> un asemenea prăpăd printre dușmani, încît, rîndurile Perșilor, care aveau mai înainte înfățișarea unor ziduri, păreau a

arăta acum ca niște ulițe și căi[l]. Fiind astfel rupte rîndurile vrăjmașilor, oastei i se dă porunca să dea năvală și să-l străpungă, de aproape, pe dușman cu săbiile și cu sulițele; făcîndu-se astfel, jumătate din aripa stîngă a dușmanilor ajunge, pe dată, pradă pieirii, iar ceilalți sunt siliți să deie înapoi. **Szahul** Perșilor, cînd își vede aripa stîngă aflată la ananghie, lăsînd-o pe cea dreaptă, îi vine în ajutor cu cetele mai hîrșite <în luptă,> și îi împinge îndărăt cu tărie pe Turcii care țințeau deja să-i nimicească rămășițele. Selim, dimpotrivă, luînd seama că aripa sa dreaptă este apăsată de mulțimea vrăjmașilor, așează 13 mii și cinci sute de Janiczari din latura ei, dînd poruncă, mai întîi, ca să-i bată, de departe, cu gloanțe pe dușmani, iar apoi să se năpustească asupra lor cu săbiile
126 trase, și <astfel,> rupînd asupra lor povara luptei, celorlalți / ostași să le deie răgazul de a-și veni în fire. Ei îi îndeplinesc cu hărnicie poruncile și se reped cu atîta sălbăticie asupra Perșilor, încît să se retragă, la început, cu pas mai încet, dar, mai apoi, să o ia la fugă deschisă. Luînd seama la aceasta și cei din aripa dreaptă a Perșilor, care se mai apărau încă, strașnic, împotriva iureșului Turcilor, pierzîndu-și nădejdea în izbînda, își caută scăparea în fugă. Astfel, înfrînți de peste tot și alungați cu rușinoasă fugă, Perșii sunt căsăpiți <și> prinși de oștenii turci, și arși cu fierul unei veșnice infamii. Szahul însuși abia de se strecoară să scape, datorită iuțelii calului său – care nu l-ar fi smuls, nici ea, primejdiei, dacă venirea nopții nu le-ar fi luat urmăritorilor putința de a-l mai căuta. În acea luptă, Perșii au pierdut, pe lîngă multe mii de uciși[m], pe capii amînduror aripilor, pe **Mehemed Chan** și pe **Tekielichan**, pe cele mai tari și mai harnice căpetenii de război pe care le avea Persia pe acea vreme.

{{<§ 7.> Le dă drumul prinșilor Muslimani.}}

§ 7. Izbînda aceasta ar fi fost cu mult mai mare și mai desăvîrșită, dacă Selim n-ar fi socotit un lucra plin de primejdie să-i împrăștie <pe ai săi> prin locuri grele și înguste, puterile vrăjmașe nefiind într-atît de abătute, încît să nu poată să încerce vreo răsturnare. Prin urmare, chemîndu-și trupele înapoi, pradă bine tabăra, <și> află în ea preabogatul tezaur și cele de trebuință taberei lui **Ismail Szah**. Apoi, îl declară Vizir pe **Piri Pasza**, autorul intrării în luptă, și dă poruncă să se proclame prin crainici ca nimeni să nu păstreze vreun prins din popoarele **Nisa** și **Sahian**, ci să le deie drumul tuturora liberi, zicînd că 'nu e drept să țină prinși oameni **Sunni**[n] și siliți cu forța să vină sub arme: că el se mulțumește cu izbînda și socotește că, față de cei înfrînți, are a da dovadă mai degrabă de milostivire, decît de cruzime. Iar că Szahul, din acest preludiu al izbînzilor, ca
127 dintr-o învățătură, / poate afla cît de multă putere vor avea armele othmane.

{{<§ 8.> Cucerind Tybris, iernează la Amasia.}}

§ 8. În ziua de după izbînda, locuitorii din **Tibris**, văzîndu-se părăsiți de Regele lor, și nemainădăjduind nici un fel de ajutoare, se străduie să-și apropie milostivirea biruitorului, înfățișîndu-i cheile orașului. Selim, primind rugile celor ce i se închinau și odihnindu-și oștenii vreme de cîteva zile, dă poruncă, după obiceiul lor, să se serbeze în sanctuare, în ziua de Vineri, cele sfinte și să se facă rugăciuni pentru sine și pentru toată oștirea sa. Avînd el de gînd să meargă mai departe, i se împotrivesc frigul iernii și foarte marea scumpete a aprovizionării cu grîne, dat fiind că dușmanii pustiiseră peste tot ținuturile în vecinate, și lipsiseră oștirea turcească de orice fel de aprovizionare. Prin urmare, cîtă vreme vede că oastea nu-i mai putea rămîne, fără mare pagubă, în acel loc, lăsînd la **Tibris** bună strajă, se întoarce biruitor la **Amasia**, și își așează trupele în

taberele lor de iarnă în provinciile învecinate, cît putea el mai aproape între ele, spre a-și avea oștirea mai pregătită pentru campania viitoare. Apoi îl trimite la C(onstantino)p(o)le, drept simbol al biruinței, pe **Hiusein**, fiul lui **Bicarar**[o], născut dintr-un neam foarte nobil la Perși, laolaltă cu mai mulți alți prizonieri, pe care îi recomanda, mai presus de ceilalți, atît noblețea stirpei, cît și erudiția sa.

<§ 9. la cîteva orașe, și Regatul lui Allaidevlet.>

§ 9. Din experiența acestui an, Selim învățase că nu se poate izbîndi nimic în ținuturile atît de reci și de muntoase care mărgineau stăpînirea Perșilor, decît prin campanii luate de timpuriu și dis-de-dimineață. Prin urmare, în anul 921, de cu primăvară, își scoate oștirea din hotarele **Amasiei**, și, din primul iureș cum Perșii îi așteptau pe Turci de-abia peste cîteva luni, cucerește **Giumah** și
128 **Baiburud**. Cum nu găsise acolo pe nimeni să i se împotrivească, socotind zadarnic / zicîndu-și că-i fără folos să țină atîtea și atîtea trupe într-un loc atît de de rînd, trimite o parte dintre ele sub porunca lui Ferhat Pasza împotriva lui **Alaiddevlet**[p], fiul lui **Zuulcadir**, pentru că și acesta se credea că le ține Perșilor partea. Ferhad îl copleșește, pe neașteptate, pe acest Principe, care nu bănuia nimic de felul acesta: îi pune trupele pe fugă și i le împrăștie, iar lui însuși îi ia capul. Auzind aceasta, Selim îi dăruiește ținuturile care ascultaseră de poruncile aceluia, lui **Alibeg**, fiul lui **Szeh Suvar**[q], care pînă atuncea îi slujise cu credință la Curte, cu condiția ca la slujbele religioase să fie pomenit numele său. Astfel, Selim, nu mai puțin mărinimos, decît biruitor, se întoarce, către sfîrșitul acelui an, la C(onstantino)p(o)le.

[[<§ 10.> Cei din Diarbekir, alungîndu-i pe Perși, i se oferă lui Selim.]]

§ **10.** **În** anul următor, se arată un nou prilej de lățire a Împărăției. Cei din neamul **Kare-Emid**[r], care locuiau în Provincia care se numește astăzi **Diarbekir**[s], primindu-l de la Regele Persiei, drept Mai-mare, pe **Karachan**, erau porniți asupra lui pentru anumite înfruntări dintre cetățeni și se străduiau, încă de mai multă vreme, să se elibereze de sub domnia lui. Cum văd ei că lucrurile acestea nu se pot face cu sila, se hotărăsc că trebuie încercat prin vicleșug. Cu țelul acesta, se îngrijesc să i se înfățișeze aceluia, printr-un călăraș, o scrisoare plăsmuită, ca din partea Regelui Persiei, în care se afla cuprinsă următoarea îndreptare: "Tu, care ești **Karachan**, în clipa[1] în care va ajunge la tine îndreptarea noastră, să știi că am hotărît să te trimitem, cu toată oastea, împotriva dușmanilor care stau să se năpustească asupra părților acestora ! Pentru aceasta, cu cît mai multă gătire vei putea, fără să-ți îngădui nici o zăbavă, să ieși, în cuprinsul a cinci zile, din oraș și să-ți pui tabăra în locul numit '**Kavakilder**', urmînd ca, la a doua îndreptare a noastră, fie să purcezi încotro va fi de trebuință, fie să vii la noi cît mai degrabă." Neștiind nimic de vicleșug, Karachan, socotind o nelege să nu dea ascultare îndreptării Principelui său, lăsîndu-i doar pe cîțiva, și aceia de nici un folos, spre straja orașului, purcede din oraș cu toate oștile și cu toată casa lui,
129 și-și așează tabăra în locul ce-i fusese arătat. Cetățenii orașului, / cînd socotesc ei că temnicerul lor se află destul de departe ca să nu le poată veni într-ajutor alor săi, închid porțile orașului, îi căsăpesc pe cei lăsați de strajă, și, trimițîndu-i scrisoare lui Selim, îi înfățișează ce se făcuse, îi făgăduiesc predarea orașului lor, și-l roagă să li-l așeze drept Principe pe concetățeanul lor, pe **Mehemed Beg**, fiul lui **Buikly**, care, pe vremea aceea, sălășluia la Curtea lui Selim.

{{<§ 11.> Care are îndoieli asupra credinței lor:}}

§11. Propunerile lor îi erau ele plăcute lui Selim, dar, pentru că știa bine cu ce vicleșuguri umbla neamul acesta, el bănuia că trebuie să fie acolo vreun șiretlic. Așa că, preferind să-i deie pe ei pierzării, decît să-și pună oștile în primejdie dîndu-le prea mare crezare, amână, vreme de un an, să le răspundă ades repetatelor lor rugăminți. Între timp, între **Karachan** și locuitorii acelui oraș au loc, în fiecare zi, lupte de loc ușoare, de care fiind ei, de-acum, osteniți și sleiți, cum nu era nimeni să le aducă vreun ajutor, pînă la urmă, un preanobil și multbogat bărbat din acel ținut, **Czemsid Beg**, posesorul a mai mult de trei sute de sate, trimițînd soli la Selim de cîteva ori, se pune chezaș pentru neamul său și dobîndește ceea ce doriseră concetățenii săi.

{{<§ 12.> Apoi, convins, li-l dă drept Principe pe Mehemed}}

§ 12. Întărindu-se condițiile înțelegerii, cu zălog dat și primit, Selim îl face Beglerbeg al **Diarbekirului** pe **Mehemed Beg**, fiul lui **Buikly**, <și> îi încredințează lui toate treburile și toată puterea, avînd a ocîrmui cu cea mai mare autoritate: îi dăruie tot Regatul **Diarbekir** în **Malikiane**[w], și, pe deasupra, dă poruncă să i se plătească, din tezaurul împărătesc, drept simbrie, 40 de **Juk**[x] în fiecare an, <iar> lui nu-i cere nimic <altceva>, în afară de credință, praeter fidelitatem. Făgă-
130 duind-o, Mehemed Beg / pleacă înspre Diarbekir cu căi de olăcari, și adaugă Împărăției Othmane orașul, laolaltă cu toată domnia, cu consimțămîntul tuturor cinurilor.

{{<§ 13.> De către care este învins și ucis Carachan.}}

§ 13. Dar, cum Împăratul putea lesne bănui că înflăcărarea lui Carachan n-avea să se stingă numai prin aflarea acolo a lui Mehemed, îi trimite în ajutor, în anul 922, o bună (ceată) din oștire. Dar, ca Mehemed să fie ațîțat spre a lucra mai cu tărie, dă poruncă să i se deie o scrisoare de amenințare, prin care îi mustra, cam în felul acesta, delăsarea: "Pe cînd te așezam Principe în Diarbekir, nutream o cu totul altfel de nădejde despre tine, pe care tu nu o învederezi acum prin fapte. De ce stai și lenevești ? De ce nu-i pedepsești lui Carachan neobrăzarea ? De ce nu-ți vădești bărbăția ce zace în tine și, prin fapte vrednice de el, sufletul tău cel de neam – mie, ca să mă bucur, dușmanilor, ca să jelească, ție, ca să-ți dobîndești cinstire ? De-ai împlini acestea cu curajul pe care-l ai, să nu te îndoiești că eu am să te îmbrățișez cu cea mai mare dragoste, că dușmanii vor fi copleșiți de teamă, tu de onorurile care ți se cuvin !" Dojana aceasta îl înțepa pe Mehemed la suflet și i se părea greu de dus să fie mustrat pentru lene de către acela căruia îi datora viața și norocul. Așa că, fără să mai aștepte pîlcurile împărătești, îi alătură și pe curteni oștirii, pe care o putuse strînge din provincia aceea, și își pune tabăra împotriva lui Carachan. Pe cînd era pe cale să o facă, oastea vrăjmașă îi răsare în față pe neașteptate: cît stă el și șovăie, la îndoială – oare să o înfrunte de îndată, sau să amînă înfruntarea pentru a doua zi, le dă poruncă alor săi să se oprească din cale și să se orînduiască în linia de bătaie. **Rafazi**[y], la rîndul lor, poate că tulburați de aceleași îndoieli, rămîn nemișcați în rîndurile lor, după pilda oștirii turcești. Dar, între timp, vine în zbor, ca un nour,
131 o uriașă mulțime de fluturi, care, odată ce ajung la întinderea care despărțea cele două / oștiri, se împart în două stoluri, cei albi îndreptîndu-se către oastea turcească, cei roșii către cea persană. Apoi, cei albi, parcă în linie de bătaie, dau iureș asupra celor roșii, și, după o grea {{luptă,}} îi înving și-i pun pe fugă. Sabia de-abia de-ar fi putut face atîta, cît au putut împlini, în sufletele amînduror părților, fluturașii aceia. Turcii, de parcă le-ar fi sporit curajul cu o bună piază, dau

buzna cu tărie peste Rafazii copleşiţi de groază, şi îi taie <şi> îi căsăpesc pe cei din ale căror braţe superstiţia smulsese şi arme şi puteri, iar toată oştirea le-o zdrobesc. Printre cei ce fuseseră prinşi este găsită chiar şi Căpetenia lor, Carachan, căruia, odată adus în faţa sa, Mehemed Beg porunceşte să i se ia capul.

[[<§ 14.> Mehemed Beg ia cîteva oraşe.]]

§ 14. Această strălucită şi foarte puţin nădăjduită {izbînda} era pentru Mehemed Beg dovada că Dumnezeu îi era alături, în ajutorul şi în apărarea sa. Îmbărbătîndu-şi, prin asemenea cuvîntări, oştenii, să cuteze fapte şi mai mărete, el cuprinde sub foarte strînsă împresurare, vreme de patruzeci de zile, multîntăritul oraş **Mardun**[z]. Cucerirea acestui oraş ar fi făcut-o, oricum, foarte grea şi aşezarea, şi bărbăţia apărătorilor ei, dacă aceştia, bătuţi, prin dumnezeiască judecată, de boli ascunse ale maţelor, şi frămîntaţi de foame, nu ar fi fost siliţi să-şi cumpere milostivirea din partea bimitomlui prin predarea lor şi a cetăţii. Apoi, după puţine zile, mutîndu-şi tabăra, asediază **Musul**[aa], şi, luîndu-l din primul iureş, îl supune prin fier şi foc. Odată cucerite aceste două metereze ale întregului ţinut, aveau să urmeze lesne tîrgurile mai mici, **An[n]e**, **Hadise**[bb], **Hegeti**, **Sudzavi**, **Hsinkesfi**, **Dzemiszgerg**, **Amadie**, **Sudek**, **Dzeidzean**, **Baldyr**, **Ham**, **Zerbak**, şi **Chaizan**, iar, nu multă vreme după aceea, sunt adăugate Împărăţiei Othmane, de tot, Regatele **Kiurdi**[cc] şi **Dzezire**[dd].

<§ 15. Şi îi vesteşte reuşita lui Selim, prin fratele său.>

132 **§ 15.** Mehemed socotea că, prin atît de mari fapte, a şi şters, şi lesne, / pata ruşinii, care-i fusese arsă pe frunte, mai înainte, de Selim, şi că i-a fost îngăduită libertatea de a se purta mai vesel la chip. Prin urmare, îl trimite la Selim pe fratele său, **Uveis Pasza**, cu o scrisoare, spre a-i înfăţişa aceluia lucrurile îndeplinite pînă acum. Selim, tare înveselit de această veste cu priinţă, ridică în slăvi, în faţa Vizirilor, cu cele mai mari laude, bărbăţia lui Mehemed, iar pe Uveis Pasza, împodobit cu multe daruri şi onoruri, îl trimite înapoi la fratele lui.

[[<§ 16.> Selim purcede din nou împotriva Perşilor, apoi, schimbîndu-şi hotărîrea, îi atacă pe Egipteni.]]

§ 16. Acest iute mers înainte al izbînzilor cucerite pînă atunci îl face pe Selim să ia hotărîrea de a răsturna întreaga Domnie a Persiei, sau, dacă aceasta nu era cu putinţă, măcar să o slăbească de tot. Aşadar, în anul 923, cu gîndul să ducă la împlinire cele plănuite, dar cu şi mai multe oşti, purcede de la C(onstantino)p(o)le, şi-şi pune tabăra lîngă **Halep**[ee]. Nu departe de acelaşi Oraş îi iese în cale, cu nu mai mică oştire, Regele Cerchez al Egiptenilor, **Sultan Gavri**[ff], trimite la el soli, îi oferă prietenia sa, şi-i făgăduieşte ajutoare spre a-i zdrobi *pe* Perşi. Cîtă vreme trupele amînduror Principilor stau astfel, nemişcate, în taberele lor, s-a întîmplat că mai mulţi dintre Cerkezi, fie cu îngăduinţa Domnului lor, fie din obişnuita neobrăzare a ostaşilor, au pus mîna pe cîteva cămile de povară menite taberei lui Selim, i-au dat jos cu sila pe cei care le călăreau, şi le-au jefuit poverile. Selim răbda cu indignare aceasta şi i se părea că atare lucru a fost făcut spre ocara lui. De aceea, se hotărăşte ca mînia ce i se stîrnise în suflet împotriva Perşilor să şi-o verse, pe dată, asupra capetelor Egiptenilor, şi, proclamîndu-i duşmani pe Cerchezi pentru că jigniseră fără motiv onoarea Împăratului, a statornicit să supună puterii sale tot Egiptul.

[[<§ 17.> Pe care îi înfrînge lesne, prin trădarea căpeteniilor.]]

§ 17. Lăsînd, astfel, calea către Persia, odată ce-a luat-o pe cea a Egiptului, Căpetetenia Damascului[gg], **Chai{r}beg**, şi Mai-marele Halepului, **Gazelibeg**, cum între ei şi **Sultan Gavri**

133 se afla, dar pe ascuns, o ură de moarte, îi trimit lui Selim, prin intermediari, o scrisoare, / <și> îi înfățișează slujbele pe care i le-au făcut ei lui Gavri, <iar,> dimpotrivă, tirania aceluia, <precum și> sufletul lui cel nerecunoscător, apucător și plin de pizmă, împins de care se străduia să-i ducă la moarte: ei făgăduiesc 'că, în însăși fierbințeala încăierării, se vor despărți de partea Cerchezilor, și că, de acum încolo, îi vor fi supuși Împăratului'; nu-i cer, pentru aceste slujbe, nici un fel de altă răsplată, decît ca unuia dintre ei să i se îngăduie, cît vor trăi, Prefectura Egiptului, <iar> celuilalt aceea a Damascului. Lui Selim îi păsa prea mult să-i momească pe acești Mai-mari de partea sa, decît să poată crede că i-ar fi fost de un folos să le tăgăduiască vreuna dintre cereri. Prin urmare, el nu numai că întărește condițiile înțelegerii dintre ei prin jurămînt și iscălindu-și numele în josul ei, dar îi mai și învăță pe trădători în ce fel își puteau împlini cel mai lesne planurile. Aceștia, urmîndu-i sfaturile, îl ațîță în fel și chip pe Sultan Gavri să înainteze în linia de bătaie; ba fac de ocară moleșeala Turcilor, ba laudă tăria Cerchezilor, și i se roagă ca asupra numelui de 'Cerchez' să nu cadă o asemenea rușine, ca Turcii, <prea> lungă vreme nepedepsiți, să mai cuteze să-și pună tabăra la vederea lor. Neștiind nimic despre înșelăciunea Căpeteniilor sale, Gavri, cîtă vreme credea că bărbăția le dicta aceste vorbe, le laudă tăria și, pe dată, își așează trupele în linie de bătaie, într-un loc anume, căruia i se zicea **Burdz Vaik**[hh], și, bulucurile odată rînduite, înaintează împotriva Turcilor. De partea cealaltă, Selim, auzind cele întîmplate, îi orînduiește în șiruri pe ai săi nu departe de Halep, și anume îi așează astfel, încît să-i poată face față dușmanului, cu suflet bărbătesc și tare, din orișice parte ar fi venit el. Cerchezii înaintează cu pas încet pînă la bătaie de armă, apoi mai grabnic, dînd foarte mare glas, se năpustesc în iureș sălbatic, și silesc șirurile Turcilor să șovăie, chiar și făcînd ele față cu tărie. Pe cînd aveau ei, astfel, cea mai mare nădejde de a obține
134 izbînda, pe neașteptate, din aripa dreaptă, / **Chairbeg**, și din cea stîngă **Gazelibeg** lasă lupta, laolaltă cu ai lor, și, unindu-se cu Turcii, le vîră Cerchezilor groaza în suflet. Dar aceștia, nu mai puțin, cum vroiau mai bine să moară, decît să fie înfrînți, pun iarăși lupta pe picioare, și anume se reped atît de aprig asupra dușmanilor, încît, cu toate că erau mai puțini la număr, victoria părea totuși să încline de partea lor. Prin urmare, Selim, văzînd că Cerchezii, prin iuțeala și prin agerimea trupului lor, se fereau de loviturile săbiilor, sulițelor și săgeților, le-a poruncit călăreților să se oprească, iară pe Janiczari îi așează în fața primelor rînduri, spunîndu-li-se să tragă cu gloanțe în dușmani. Ei îndeplinesc poruncile Domnului lor, cu o asemenea îndemînare, încît, mirați de prăpădul neașteptat ce da iama printre ai lor, Cerchezii au dat înapoi, urmînd să-și strîngă rîndurile mai tare. Dar, cînd au văzut așa oștenii turci, nu le lăsară nici un răstimp spre a îndrepta iarăși lupta, ci, dînd buzna cu cea mai mare înflăcărare, ca niște valuri, le pun pe fugă rîndurile lesne desfăcute și sfărmate. Sultan Gavri, luînd aminte că nu-i mai rămînea nici o nădejde de izbînda, se hotărăște să nu-și piardă domnia decît odată cu suflarea din piept. Așadar, cu gîndul să-și piardă viața pe care nici n-o mai vroia fără de domnie, dă năvală unde erau vrăjmașii mai deși, taie și doboară pe oricine îi ieșea în cale, și rătăcește astfel printre nenumăratele pîlcuri de dușmani, de parcă ar fi fost turme de oi. Îl caută acolo, cu ochii și cu glasul, pe Selim, îl cheamă la o luptă între ei doi, avînd fie a da, fie a primi ori moartea ori stăpînirea. Dar, cum Fortuna nu-i îngăduia să afle ceea ce căutase, se întoarce pe aceeași cale pe care venise, și, părîndu-i-se, în fiecare Turc, că Selim era cel pe care-l ucidea, împarte mare prăpăd prin oștirea lor. Dar, pînă la urmă, fapt vrednic de cea mai

mare mirare, fără a fi rănit, printre atîtea arme și săbii, ci doar ostenit de atîtea răni și omor,
135 pierindu-i suflarea datorită arșiței, el se stinge în / mijlocul grămezilor de dușmani pe care-i ucisese.

[[<§ 18.> Ocupă Alepul și Damascul.]]

§ **18.** După izbînda, locuitorii Halepului îi aduc dinainte Împăratului, rugători, cheile orașului lor, vrînd mai bine să aibă parte de un Domn milostiv, decît de un aprig dușman. De partea sa, Împăratul îi primește cu mare cinstire și îi dăruiește pe fiecare dintre fruntași cu cîte un **Chylaat**[ii]. În următoarea zi de Vineri, intrat în Dziamie, ascultă cum i se pomenea numele[kk] la slujbă, iar pe Cititor, chiar cînd se mai afla încă în amvon, dă poruncă să-l îmbrace cu o hlamidă aurită, și să se împartă pomeni din belșug, nu numai eclesiasticilor, ci și oamenilor de tot rangul. Prin această milostivire a lui a dobîndit ca nu numai orașele mai mici, așezate în acel ținut, să i se supună biruitorului pe ele însele, cu toate ale lor, ci și ca Damaschinii, auzind ca Selim se apropia de ei, să i-i trimită în cale pe bătrînii orașului, pînă la cîteva mile de el, spre a dobîndi prin rugi milostivirea și bunăvoința Principelui. El îi primește pe aceștia nu numai cu față luminată, ci, după ce a citit de două, ba de trei ori, plecata lor rugă, le făgăduiește că va face totul după vrerea lor.

[[<§ 19.> Descoperă mormîntul lui Szeich Muhiddin.]]

§ **19.** După atîtea dovezi de milostivire, lui Selim i se părea că trebuiau atrase, prin mărturii ale pietății sale, sufletele gloatei celei superstițioase. Ca atare, în prima zi a intrării sale în **Damasc**, dă poruncă să se serbeze slujbele religioase în Dziamia numită **Beniumnie**[ll] și să i se înalțe rugi lui Dumnezeu pentru sănătatea sa: în cea de a doua, înaintînd înafară zidurilor orașului, merge să viziteze cu religiozitate monumentul funerar al multvestitului **Muhyddin**[mm]. Chiar și bătrînii de-abia își mai puteau aminti că au auzit de la părinții lor că eroul acesta fusese înmormîntat <acolo>; iar mormîntul însuși nu numai că se afla așezat într-un loc umil și neștiut, ci mai era și împovărat cu atîta murdărie de către neciopliții care nu știau nimic despre virtuțile ascunse acolo,
136 încît arăta mai degrabă ca un munte de bălegar, decît ca un loc / al religiei ! Selim, după ce a ocărit bine impietatea acelor locuitori cu zelul cu care se cuvenea, dă poruncă să se curețe pe dată locul de toate murdăriile, iar, sub acestea, dă peste o marmoră cu următoarea inscripție: **Acza kabri Ess Szeich Elkiamil Muhammed beni Arebi**[nn] **Eltay Endelos**, ceea ce ai putea traduce astfel pe latinește: "**Acesta este mormîntul lui Szeich Mohammed, fiul lui Arebi, Cuceritorul Spaniei**". Aflînd de aici Împăratul că acolo zăcea trupul eroului celui căutat, înalță, chiar deasupra mormîntului, o uriașă **Cubbe**[oo], și, nu departe de ea, o **Dzamie** și un **Han**, cu îndreptarea ca acolo să li se împartă săracilor, în fiecare zi, cîtă mîncare și băutură le era de trebuință, <iar> cheltuielile poruncește să fie plătite din biruri, toate aceste orînduieli întărindu-le printr-un **Chatiszerif**[pp]. Turcii cred[qq] că toate aceste pioase rînduieli i-au fost din belșug răsplătite lui Selim, și pun numai și numai pe seama virtuților acestui Szeich, ca și a trecerii de care se bucura el dinaintea lui Dumnezeu, izbînzile dobîndite asupra unei Împărății atît de puternice și de întinse.

[[<§ 20.> Îl descăpățînează pe Hiusan Pasza.]]

§ **20.** După ce a îngăduit, astfel, la Damasc, cîteva zile treburilor civile și celor sacre, își duce trupele, pline de nădejdea izbînzii, către **Cairo**. Urmîndu-și calea, după ce ajunsese într-un loc, numit de locuitori **Chani Junus**[rr], pe cînd stătea de vorbă mai familiar cu ai săi, unul dintre Viziri, **Hiusan Pasza**, îl întreabă, cu mai multă îndrăzneală, decît prevedere: "Preafericite

Împărate, îi zise, cînd intra-vom în **Cutbuiur Cais**[ss] ?" Împăratul, văzînd că prea marea familiaritate cu prietenii înclină deja înspre disprețul față de sine, îi răspunde: "Noi unii, vom intra cînd i-o plăcea lui Dumnezeu, dar tu, noi vrem ca să rămîi aici !" Iar, zicînd el astfel, și dă porunca să i se taie capul. /

137 <*21. Vizitează Cudszerif și ia cîteva orașe.*>

§21. Pornindu-și tabăra de acolo, purcede la **Gaza**, unde, după ce a auzit că nu se afla departe de **Cuds<s>zerif**[tt], arzînd de dorința de a vedea cetatea <ce fusese> maica atîtor Profeți și multvestită pentru atîtea și atîtea minuni, se duce într-acolo doar cu cîțiva curteni, și, împlinind, în răstimp de trei zile, cele cerute de religie, se întoarce la oștirea pe care o lăsase la Gaza. De aici, își rînduiește calea de-a dreptul către **Elkair**[uu], iar, în decursul ei, ocupă, parcă doar în trecere, orașele **Sifidulbahr**[ww] {și} **Chanuldzuni**. Dar nu părea un bun sfat să-și lase acolo străji prea însemnate, dat fiind că se credea că aceste orașe nu aveau de gînd să scuture jugul învingătorului, iar pentru înfrînt nu erau ascunzători <destul de> sigure. Prin urmare, lăsîndu-i <pe loc> numai pe cei pe care fie lungimea drumului, fie fierul vrăjmaș îi făcuse nepotriviți pentru oștire, el purcede mai departe. Dar cînd văd aceasta cei din Gaza, socotind că Împăratul nu mai avea să se întoarcă vreodată, ci avea să piară, laolaltă cu toată oștirea lui, doborît de sabia Cerchezilor, îi căsăpesc, laolaltă cu medicii, pe bolnavii lăsați în seama credinței lor.

<*§ 22. Îi înfrînge iaiăși pe Cerchezi.*>

§ 22. Poate că pe cei din Gaza îi împinseseră la această răzvrătire noile strădanii din Egipt ale Cerkezilor, spre a-și apăra domnia. Căci aceia pe care milostivirea Fortunei îi scăpase din bătălia de mai înainte, ajunși la **Cairo**, după ce au strîns sfat, îl înalță Rege pe **Tumanbai beg**, de fel din cea mai nobilă stirpe a lor, și, la consacrarea lui, îl numesc **Miul<iu>k Eszref**, jurînd între ei fie să-și apere Domnia de tirania cea nedreaptă a lui Selim, fie să cadă luptînd cu vitejie, și să-i cedeze vrăjmașului, cît puteau ei mai scump, și viața lor, și o atît de întinsă stăpînire. Sub porunca lui, după ce și-au alăturat cîteva pîlcuri de Arabi rătăcitori, ei strîng tot ce mai rămăsese în Egipt,
138 purtător al numelui de Cerchez, pregătesc / uriașe tunuri și multe alte mașinării de război, și, adunînd o oaste aleasă, ca la patruzeci de mii <de oșteni>, își pun tabăra în locul numit '**Ridanie**', și-l întăresc cu felurite meșteșuguri, nădăjduind că Selim, însuflețit de norocul luptei de mai înainte, va lua pe dată cu asalt tabăra lor, și, prins în lațurile gata întinse, le va dărui o lesnicioasă izbîndă. Dar Selim, aflînd prin iscoade despre cursele lor, de vreme ce era mai presus prin numărul oștilor sale, poruncește ca o parte din ai săi să înconjure tabăra dușmanilor, aproape de muntele **Dzebeli mactab**[yy], și, la un semn, să se repeadă, din spate, asupra-le. Astfel, în primele zile ale lunii[zz] Dzemaziul evvel, în anul 923, se iscă o înfruntare atît de sîngeroasă și de aprigă, Cerchezii fiind înconjurați de peste tot, încît rămîne îndoielnic dacă pana celui ce scrie <despre ea> ar putea picura o altă culoare, decît aceea a sîngelui. Cerchezii sunt, mai adesea, copleșiți de mulțimea dușmanilor, de cîteva ori sunt respinși <și> risipiți, <dar> de tot atîtea ori refac lupta, însuși Regele lor bătîndu-se mereu în primele rînduri și însuflețindu-și oștenii prin pilda sa. Se dă, cîtăva vreme, lupta cu șirurile învălmășite, <dar,> pînă la urmă, cînd **Tumanbai** vede că o parte din ai săi e prinsă, o parte căsăpită și că izbînda nu poate fi dobîndită în nici un fel, strîngînd în jurul său ceata aleasă pentru paza trapului său, își deschide calea cu sabia chiar prin mijlocul bulucurilor duș-

manilor, și fuge la **Szeich Areb**, fiul lui **Becaar**[a]. Și astfel, Turcii dobîndesc o victorie deplină, dar nu fără de mare măcel printre ai lor. Printre aceștia, a căzut și mult-vestita lor căpetenie de război, **Sinan Pasza**, lesne cel mai de frunte dintre eroii veacului său, a cărui moarte Selim a îndurat-o atît de greu, încît, chiar și multă vreme după ce a cucerit **Cairo**, se spune că l-a mai
139 pomenit cu aceste jelanii: / '**Mysry aldyk, emma Jusufi aldyrdyk, Jius[i]uf siz, Mysrden ne olur !**', "Egiptul l-am ocupat, dar l-am pierdut pe Iusuf: la ce-i bun Egiptul fără de Iusuf ? !"

<*§ 23. Pe Tumambai, predat lui de către Arab, îl primește mai întîi cu cinstire, apoi dă poruncă să-l spînzure.*>

§ **23.** Astfel, părea ea supusă Împărăției Othmane această Provincie atît de roditoare, dar vechiul ei Rege, **Tumanbai**, viu încă și prin preajmă, gata la orice fel de mișcare, îi mai pricinuia încă teama de a o pierde. Știa el că fugise la Arabi și că, ascuns acolo, nu aștepta nici o altă vreme spre a pune la cale o răsturnare, decît plecarea sa din Egipt. Așa că, spre a se feri și dinspre partea aceasta de primejdia ce-l amenința, trimite soli cu cele mai mari daruri la **Szeich Areb**, fiul lui **Becaar**, <și> îl roagă să i-l deie lui pe fugarul de dușman, dîndu-i sfatul să vrea mai bine dobîndească trecere pe lîngă sine prin slujbele sale, decît să-i stîrnească mînia împotriva lui printr-o îndărătnicie fără de folos. Szeichul, fie pentru că se temea foarte de puterea lui Selim, fie pentru că se lăsa îmbunat de daruri, îl predă cu rușine <pentru sine> pe **Tumanbai**, pe care-l primise sub ocrotirea sa, împotriva dreptului ginților, și, mai cu seamă, împotriva lui **Rai** al Arabilor[b]. Dar, <dacă> acele <vorbe> ale prietenului pierdut în vicii nu-i putuseră înmuia sufletul, virtuțile nobilului său dușman îi strămutau mînia în prețuire. Căci Selim nu s-a putut stăpîni ca, atunci cînd Regele i-a fost adus în față, legat în lanțuri, văzîndu-i tăria de suflet, să-l scoată din ele și să-l îndemne să aibă bun curaj, și să vină în fiecare zi să ospăteze la masa lui. Astfel, **Tumambai**, cumpărîndu-și libertatea cu prețul bărbăției, se afla neîncetat în preajma lui Selim, atît în public, cît și în particular, și îl
140 învăța în privința puterilor Regatului, a legilor obștilor, și a firii și obiceiurilor locuitorilor lui. Dar / bietul Tumambai a învederat, puțin după aceea, prin trista sa pildă, cum își bate joc Fortuna de cele omenești. Selim nu putea să nu-i admire eroicele virtuți, tăria ieșită din comun, integritatea sfaturilor și seriozitatea moravurilor. El socotea nevrednic de sine însuși să-l deie morții pe un asemenea om, și, cum i se părea plin de primejdii să-i deie dramul, se hotărîse să și-l alăture drept prieten și să-l pună în fruntea Domniei Egiptului. Pe cînd frămînta el acestea în gîndul său, umblă vorbe prin popor că 'Tumambai a aflat mare trecere pe lîngă Împărat și a dobîndit Prefectura Egiptului; așa că el nădăjduiește ca, în curînd, după plecarea Împăratului, strîngînd rămășițele Cerchezilor și Arabilor, să alunge străjile lui Selim, și, scuturîndu-i tirania, să așeze iar la loc domnia nimicită a Cerchezilor. Toate acestea nu-i puteau scăpa lui Selim, <un om> nu numai atent la lucrurile care se făceau, ci și iscoditor al celor ce se spuneau, dar el nu vroia să deie crezare celor ce se istoriseau, pentru că le socotea născocite de dușmani. Pînă la urmă, odată ce, datorită statorniciei zvonurilor, ajunge să bănuie că acolo zace vreun vicleșug, îi dă poruncă lui **Alibeg**, fiul lui **Szeich Suvar**, – pe al cărui tată, nu de mult, prinzîndu-l, Cerchezii îl puseseră în cîrlige – să-l spînzure pe bietul Rege la poarta din Cairo, pe nume Zavil, dînd această hotărîre: "Cîtă milostivire am avut, s-a dus: iar cîte sunt în stare să facă zvonurile cele răutăcioase ale gloatei, chiar dacă-i ține partea, să vadă chiar bietul de el !" Alibeg îi împlinește pe dată porunca și, bucuros că i se dă prilejul să se răzbune pentru uciderea

tatălui său, îl spînzură pe bietul de Tumambai, la poarta **Zavil**, în anul amintit, în a 19-a zi a lunii
141 Rebiul Evvel. De-abia de se poate spune cîtă / groază a vîrît în sufletele Egiptenilor neașteptata cazně a Regelui lor. Cei care, mai înainte, numai prefăcîndu-și mînia, doar cu greu puteau răbda nedreapta-i stăpînire, aleargă acum, cu toții, rugători, la Selim, îi caută, cu plecăciune, milostivirea și făgăduiesc să-i slujească, mereu, și cu credință, Stirpei Othmane. Împăratul binevoiește să le îngăduie bieților de ei iertarea, cu condiția ca, dacă știu de vreun Cerchez care se ascunde pe undeva, să-l scoată din ascunzătoare și să i-l înfățișeze, cetluit. De-abia se arătaseră acestea, cînd, rîvnind la nou, plebea, în nădejdea să-și dobîndească iertarea, se împrăștie peste tot, îi caută și adună pe Cerchezii care, mai înainte domni, acum nu mai tăgăduiau nici slujbele robilor, și i-i aduc, legați, Împăratului, la tăiere. A doua zi, Selim dă poruncă să se ridice în afara orașului, la malul **Nilului**, un loc de priveală, și, înălțîndu-și tronul în vîrful lui, iar toți prinșii, aduși în fața sa, să fie scurtați de cap, și leșurile lor azvîrlite în apa ce curgea pe acolo. Se spune că numărul lor ar fost mai mare de 30 de mii.

A doua zi după aceea, pentru a doborî de tot, prin învederarea puterii sale, sufletele cele tulburate ale învinșilor, intră cu foarte mare alai, în triumf, în Cairo: și, fără a zăbovi prea mult, pleacă de acolo în aceeași zi, și, punîndu-și corturile nu departe, la malul Nilului, în locul numit **Ruza**, le îngăduie oștilor sale, cîteva zile, răgazul de a-și veni în fire. Vremea acelui măcel a însemnat-o, în versurile următoare, un foarte fin poet dintre Arabi:

'Hui Szevi Sultan Selim !'
"Vai ! Aici este Sultan Selim !"

< *§ 24. Ia Alexandria și-i subjugă pe Arabi.* >

§ 24. În același an, în șapte ale lunii Dzemaziul Evvel, pleacă spre a cuceri **Iskenderie**[β]; cum
142 aceasta se ferea, predîndu-se de indignarea biruitorului, orînduind / treburile acelui oraș, se întoarce înlăuntrul Egiptului, îi lasă lui Chairbeg frînele domniei, și, în luna Szaban, apucă drumul C(onstantino)p(o)lei. Pe cale, spre a răzbuna perfida faptă, pomenită ceva mai înainte, a celor din Gaza împotriva ostașilor săi, îi trece prin foc și sabie pe toți locuitorii acelui oraș, fără a ține seama nici de sexul, nici de vîrsta lor, iar orașul însuși îl face una cu pămîntul. Apoi, plecînd la Damasc, după înțelegerea lor, îi dă lui **Gazelibeg**, spre a le cîrmui, această cetate, ca și celelalte dimprejur, din Palaestina și din Syria. Spre a strînge laolaltă multe fapte în puține vorbe, într-un singur an și în una și aceeași campanie, Selim a adăugat Împărăției sale mai multe pămînturi, decît a putut vreunul dintre înaintașii săi să supună în tot răstimpul domniei sale. Căci nu numai că a silit să asculte de legile sale toate cîte se supuneau, în Asia și în Egipt, sub poruncile Cerchezilor, dar a adus sub puterea sa, parcă în trecere, și foarte bine întăritele și multvestitele orașe ale Asiei, **Malatye**[δ], **Durbegi**, **Derende**, **Behtisi**, **Kierkieb**, **Kiachte**, **Beredzik**, **Antah** și **Antakiae**. Pe lîngă acestea, și Szeriful de la **Mecca**[ε] i-a încredințat Sultanului, care mai zăbovea încă pe lîngă Cairo, cheile orașului său, și a dat mărturie că-i primește stăpînirea; luîndu-l la sine cu cinstire, Selim i l-a așezat drept urmaș la domnie pe fiul lui, vestit pentru virtuțile, pietatea și învățătura sa. Acesta a convins, prin sfaturile sale, cetele rătăcitoare ale Arabilor, **Beni Ibrahim**[ζ], **Beni Sev alem**, **Beni Ata**, **Beni Asyie** și **Beni Saad**, precum și multe altele[η], ale căror nume n-au putut ajunge la știința noastră, hălăduitoare prin sălașurile pustiei dintre Mecca, Cairo și Damasc, ca,

{{de buna lor voie,}} să se supună stăpînirii Împăratului, iar, drept dovadă a credinţei pe care o
143 făgăduiau, să-i deie lui Selim scrisori olografe, şi pe cei mai de seamă dintre / ai lor, drept ostateci.

<§ 25. Primeşte solul Regelui Persiei.>

§25. Pe cînd se întorcea din această campanie şi ajunsese deja la **Halep**, în luna Ramazan a anului 925, îi iese în cale solul Regelui Persiei, trimis ca, printr-un făţarnic gest de prietenie şi de bunăvoinţă, să-l îmbrobodească pe Othmaniad şi să abată, printr-o prefăcută supunere, furtuna ce ameninţa Domnia Persiei. Spre a-şi atinge ţinta în chipul cel mai fericit, pe lîngă daruri foarte mari, vrednice de amîndoi împăraţii, el se străduie să-i îmbune Sultanului sufletul cel plin de ambiţie printr-o nouă adăugare de titluri, iar, printre altele foarte linguşitoare, îi atribuie lui Selim numele de **Szehin Szahi Alem**[θ] **ve Sahib Kyrani beni Adem**, adică de "Împărat al împăraţilor şi al fiilor lui Adam, Singur Biruitor", sau "Singur Stăpînitor".

< § 26. Trufia şi moartea lui Selim.>

§ 26. Atîtea şi atît de mari izbînzi, atîtea linguşitoare felicitări nu numai din partea popoarelor supuse, ci şi din aceea a Principilor învecinaţi îi umplu lui Selim sufletul de o asemenea trufie, încît, de parcă ar fi avut deja în mîini Împărăţia peste tot întinsul pămînturilor, a ajuns să dispreţuiască cele pămîntene, ba chiar să creadă că şi cele cereşti, de-ar fi fost vreo cale, trebuiau să se prăbuşească sub sabia sa. Astfel, după ce intrase în triumf în C(onstantino)p(o)le, sub mari aplauze ale norodului, în anul următor, de parcă ar fi putut duce după sine, legată în obezi, nestatornica Fortuna a războiului, se leagă în public, prin jurămînt[ι], că nu va da nici un pas înapoi, pînă cînd nu va fi răsturnat de tot Împărăţia Perşilor, cea pînă acum rivală sieşi, şi nu va fi şters dintre muritori neamul cel perfid faţă de Dumnezeu <şi> nesuferit oamenilor, zicîndu-şi că, odată supus acesta, nu va mai avea nici o piedică pentru a-i arunca în lanţuri şi pe Regii Creştinilor. Dar cît de înşelătoare pot fi, cînd nu ţin seama de vrerea lui Dumnezeu, planurile pe care şi le fac muritorii, şi cît este de sfărîmicios este
144 lutul pămîntului, unde / se umflă îngîmfarea, a arătat pe dată, printr-o pildă vrednică de ţinut minte, spre învăţătura altora, Preaînaltul Ocîrmuitor al Lumii. Lipsa de bani, cum se cheltuiseră, prin campania din Egipt, şi tezaurele dinlăuntru şi cele dinafară[κ], îl îndeamnă pe Selim să-şi amîne, în primul an, războiul avut în gînd, şi să-şi îndrepte cugetul spre răşluirea de prin domniile supuse a unor noi resurse. Cum, şi în anul următor, lucrul acesta mergea mai încet decît şi-o dorise, iar iarna începuse deja, odată ce vede că s-a scurs şi timpul potrivit pentru a purta războaie, se hotărăşte să meargă să viziteze, la Adrianopole, mormintele înaintaşilor săi. După ce, cu gîndul acesta, i-a trimis înainte pe toţi purtătorii de purpură, înafară de **Ferhad Pasza**, soţul surorii lui, pe care îl avea pe lîngă sine <drept> **Caimecan Pasza**[λ], pleacă la C(onstantino)p(o)le. Pe calea aceasta, după ce abia ajunsese în satul **Su asztdy**[μ], el simte, mai întîi, că-i fierbe sîngele, apoi că îl cuprinde o febră uşoară; apoi, a doua zi, îi apare un abces mortal la coapsă, care într-atît îl chinuie, încît i se strîng toate vinele trupului şi ale picioarelor[ν], şi i se usucă. I-l deschide lui un chirurg atent şi priceput, i se dau leacuri pentru a drege răutatea bolii, dar s-a văzut acum că soarta nu-i poate fi abătută, şi că un abces e mai presus decît succesul nobleţei stirpei sale. Căci rana cea îndărătnică se împotriveşte întregii hărnicii a medicilor, şi-i infectează trupul cu un virus atît de pestilenţial, încît, pînă la urmă, după patruzeci de zile mai mult de chinuri, decît de boală, în nouă ale lunii Szev(v)al, în ziua de Sîmbătă, la răsăritul soarelui, a apus Strălucirea Împărăţiei Othmane.

<§ 27. Ascunsă de Viziri.>

§ 27. După ce Selim i-a dat astfel, prin moartea sa, un renume unui sătuc necunoscut mai înainte, **Ferhad Pasza**, singurul care-i mai rămăses în preajmă, îi ascunde norodului moartea
145 Împăratului, / iar celorlalţi Viziri, care-i aşteptau cu nerăbdare sosirea la Adrianopole, le arată ce se întîmplase <şi> îi roagă să se prefacă, de parcă ar fi viu, şi, spre a nu se naşte vreo încurcătură înainte de sosirea urmaşului lui, să aibă grijă de toate treburile în numele lui. Apoi îi dă de veste despre moartea părintelui său şi lui **Suleiman**, fiul lui Selim, care zăbovea pe vremea aceea la **Trapezunt**, şi-l îndeamnă să se grăbească să ia Miele unei atît de mari Împărăţii. Suleiman, primindu-i scrisoarea, porneşte ţintă înspre C(onstantino)p(o)le, în etape lungi; aflînd aceasta, Vizirii dau pe faţă în public moartea Împăratului, dau dramul trapelor strînse deja, şi, cu toţii, lăsîndu-l numai pe **Mustafa Pasza** la straja tezaurului, pornesc, împreună cu toată Curtea împărătească, înspre Oraşul Regesc, spre a i se închiria noului Principe.

<§ 28. Suleiman, aclamat ca Împărat, îşi îngroapă tatăl.>

§ 28. Şi astfel, toţi Vizirii, înveşmîntaţi în haine de doliu, îl salută drept 'Împărat' pe **Suleiman**, care intrase în C(onstantino)p(o)le în ultimele zile[ξ] ale lunii Szev<v>al a anului 926, şi-i dau mărturie asupra durerii lor pentru moartea pretimpurie a părintelui lui. El însuşi, în aceeaşi zi, după amiază, purcede, cu toţi curtenii, înaintea cortegiului funerar al tatălui funeri său, şi, în mare alai, îl conduce la **Dziamia** durată de **Mehemed**, cuceritorul Oraşului, şi dă poruncă să fie îngropat acolo. Pe mormîntul lui stă scris următorul epitaf:

' Beca Miulkinè azm idup Sefer
Kyldy, budir Tarich,
Koiup Sultan Selim baky dzihan
Miulkin Suleimane.'

"Spre Veşnica Împărăţie şi-a îndreptat calea în anul acesta, cînd Sultan Selim i-a lăsat Împărăţia lumii lui Suleiman." /

146 *<§ 29.> Moravurile şi cruzimea lui Selim.*

§ 29. Astfel s-a prăbuşit **Selim**, luptătorul de frunte al Împărăţiei Othmane, după ce domnise **9** ani <şi> **8** luni, şi trăise **54** de ani. Scurţi ani de domnie i-a îngăduit ursita, dar aşa fel, încît faptele lor de-abia dacă au cu cine să fie comparate. Căci, prin hărnicia şi bărbăţia lui, nu numai că Provinciile din Asia au fost eliberate de năvălirile duşmanilor, dar le-a mai şi fost deschis urmaşilor săi prilejul ca, prin întărirea Răsăritului, ei să-şi poată spori stăpînirea înspre Apus. El însuşi avea toate însuşirile care-l pot alcătui pe un erou: era şi ascuţit la minte, şi cu braţ puternic, şi plin de putere de judecată, neobosit cînd era vorba despre salvarea Statului, foarte potrivit pentru faptă, şi, înainte de toate, un foarte priceput cercetător al clicilor ascunse şi al altor feluri de puneri la cale. El însuşi, adesea, cu haine schimbate, rătăcea prin pieţi, pe căi, prin tabără, ziua şi noaptea, şi pedepsea cu cea mai mare asprime tot ceea ce-şi dădea seamă că se face fie împotriva salvării Statului, fie împotriva legilor date de el. Acolo unde nu putea el pătrunde, datorită demnităţii sale, îşi trimitea iscoadele, din care avea destul de multe şi foarte pricepute să se amestece, laolaltă, prin toate strînsurile de norod, cu obiceiul de a-i povesti Sultanului, în fiece zi, cele pe care le văzuseră sau auziseră. În felul acesta, avea atît de bună ştiinţă despre toate cîte se întîmplau, încît a ajuns,

pe vremea lui, un proverb că 'Împăratul află a doua zi și ce vorbeau bărbatul cu nevasta lui, între pereții lor'. Dar cercetarea aceasta i-a fost pînă într-atîta de folos Împărăției sale, încît, în mijlocul unor campanii atît de îndepărtate, cum au fost cele întreprinse sub domnia lui, nu s-a pus la cale nici o răzvrătire, care să nu fi fost descoperită pe dată și stinsă încă de la începuturile ei. Prin toate
147 acestea / ar fi meritat din plin o veșnică laudă, dacă, printr-o țărănească pornire, și din pricina sufletului său, înclinat către cruzime, nu le-ar fi răpit strălucirea celorlalte însușiri ale sale, și n-ar fi făcut să fie deosebit de ceilalți împărați cu același nume prin urîta poreclă de **Javuz**[o].

Ne va face plăcere, înainte să ne despărțim de această parte, să istorisim despre aceasta o singură istorie, <luată> din mai bogata povestire a faptelor sale. Cu doi ani mai înainte ca Selim să se fi săvîrșit din viață, în **Turcmannia**, un tîlhar care nu numai că o pustia pe aceasta, ca și ținuturile învecinate, tot prădîndu-le dar, adunînd o nu mică oștire din tovarășii săi, mai și încerca să-și și supună toate acele Provincii. Spre a stinge acest incendiu, el îl trimisese pe **Ferhad Paszam** cu bună parte din oaste; acesta, cum de-abia ajunsese la **Amasia**, aude că tîlharul cu pricina a fost înfrînt de **Ilbistanbeg Szeich Suvar**, fiul lui **Mehemed**, și că toată oștirea lui a fost zdrobită. Și astfel, cîtă vreme nu vroia să-și ostenească în zadar oștirea printr-un drum atît de lung, <dar> nu cuteza să se întoarcă fără îndreptare de la Împăratul, cu gîndul să aștepte solul întors de la Împărat, își pune tabăra în jurul Amasiei. Cît zăbovește el acolo, vine la el un ponegritor răutăcios și se preface că, mișcat de credința cuvenită Împăratului, nu s-a putut stăpîni să nu-i deie lui de știre despre răzvrătirea pe care o puneau la cale locuitorii <orașului>: 'căci, printre cetățenii Amasiei se află ascuns un fals **Murad**, care se se tot lăuda că ar fi fiul lui **Sultan Ahmed**, și, luîndu-și în tovărășie mai mult de șapte sute de tîlhari, a tras toată cetatea de partea sa.' Ferhad Pasza, fără să mai cerceteze adevărul, îi dă de veste Împăratului ce auzise <și> îl roagă să-i trimită îndreptare ce
148 vroia să se facă într-o atare primejdie. Selim, / poate că prea încrezător în prevederea acestei căpetenii, necercetînd <nici el> mai bine lucrul, dă poruncă să fie trași în țeapă toți mai vîrstnicii din acea provincie. Ferhad îi împlinește poruncă, și trage în țeapă mai mult de șase sute de preacinstiți oameni fără de vreo vină, pe alții îi pune sub sabie, pe și mai mulți îi tîrăște prin piețe legați de cozile cailor, și-i sfîșie cu totul.

SULEIMAN I, SUPRANUMIT **CANUNI**, FIUL LUI SELIM I, CEL DE AL ZECELEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL IV.

1. Gazelibeg, răsculat, este învins și ucis. 2. Suleiman ia Beligradul. 3. Poruncește să fie ucis Szeich Suvarougli. 4. Cucerește Rodosul. 5. Îl trimite în Egipt pe Mustafa, și îl face pe Ibrahim Vizir. 6. Mustafa se răzvrătește în Egipt și este învins. 7. Ibrahim o ia în căsătorie pe sora lui Suleiman. 8. Trimis în Egipt, bate bani de aur falși. 9. Suleiman îl învinge pe Regele Hungariei. 10. Cucerește Buda și celelalte orașe. 11. Îi copleșește pe răsculații din Asia. 12. Este ucis Turcul apărător al Evangheliei. 13. Toți Albanezii sunt

căsăpiți la C(onstantino)p(o)le. 14. Cei din Alep sunt pedepsiți pentru omorîrea unor judecători. 15. Suleiman este oprit de ploi de la campania din Ungaria. 16. Le smulge iarăși Germanilor Buda. 17. Moldova i se supune cu titlul de feudă. 18. Asediază Viena. 19. Ridică asediul. 20. Își taie împrejur feciorii. 21. Firendos, asediind Buda. 22. Este respins de Suleiman.23. Italienii sunt alungați din Moreea. 24. Olame, un transfug de la Perși, îl ațîță pe Suleiman împotriva lor. 25. Suleiman îi dă lui Chairuddin comanda flotei. 26. Pe
149 *cîțiva / Principi ai Persiei îi primește sub supunere. 27. Ia Bagdadul și își spînzură Defterdarul. 28. Îi face pe Perși să lase asediul Vanului. 29. Își aduce oștile îndărăt și îi ia capul lui Ibrahim Pasza. 30. Ocupă Giurdzistanul prin mijlocirea lui Mehemed Beg. 31. Chairuddin pustiește Apulia. 32. Hasrudbeg îi învinge pe Creștini în Bosnia. 33. Kiorfesul este asediat zadarnic. 34. Mehemed Beg îi învinge pe Creștini. 35. Suleiman ocupă Iemenul prin căpeteniile sale. 36. El însuși pustiește Moldova. 37. Chairuddin învinge flotele dușmane. 38. Germanii sunt respinși de la Buda. 39. Suleiman face o alianță cu Francezii. 40. Cucerește cîteva orașe din Ungaria. 41. La îndemnul lui Elcasib Mirze pornește împotriva Perșilor. 42. Redobîndește Vanul și îi zdrobește pe Perși. 43. Pradă tezaurele Szahului. 44. Cucerește Timiszvar. 45. Turcii sunt zdrobiți de Perși. 46. Suleiman ia Revanul și pustiește Persia. 47. Face pace cu Regele Persiei. 48. Îl zdrobește pe impostorul Mustafa. 49. Îi ajută pe Francezi cu flotă. 50. Trimite o alta în Lusitania. 51. Le trimite iarăși Francezilor o flotă de ajutor împotriva Spaniolilor. 52. Se consacră artelor păcii și proclamă legi. 53. Moare la asediul Segetvarului. 54. Segetvarul este luat, ascunzîndu-i-se moartea. 55. Selim este salutat Împărat și își înmormîntează părintele cu mare alai. 56. Elogiul și fiii lui Suleiman.*

<§ 1. Gazelibeg, răsculat, este învins și ucis.>

§ 1. De-abia urcase **Suleiman Canuni**[a] pe tronul părintesc, cînd domnia lui este turburată de-o gravă răzmeriță din Asia. **Gazelibeg**, Beglerbegul Damascului (prin a cărui trădare **Selim** dobîndise prima izbîndă asupra Cerchezilor), cînd prinde de veste despre moartea lui Selim, socotind că toate faptele de bărbăție, precum și norocul Împărăției Aliothmanice au răposat și s-au înmormîntat
150 odată cu el, / își încalcă data și jurata credință <și> statornicește să-și asume deplina stăpînire asupra ținuturilor în fruntea cărora se și afla. Cu gîndul acesta, strînge oștile care țineau cu el, și, fără să se aștepte cineva, asediază **Halepul** cu atîta iuțeală, încît de-abia a mai putut scăpa spre Curtea împărătească un olăcar trimis să dea de știre despre răzvrătirea lui. Dar orașul, sub ocrotirea lui **Codza Mustafa**[b] Pasza, respinge cu hărnicie asalturile răzvrătitului și îi îngăduie lui Suleiman răstimpul necesar pentru a stinge acest incendiu, mai înainte ca el să se lățească. Iar acesta, spre a nu le înșela concetățenilor săi nădejdile, trimite în Asia nu numai oștile gata pregătite, sub porunca lui **Ferhad Pasza**[c], ci mai poruncește și ca pilcurile ostașilor din Asia, strînse de peste tot, să i se alăture aceluia pe drum. Gazelibeg, căruia neașteptata bărbăție a apărătorilor făcuse să-i piară curajul, cînd vede că puterile sale nu-i puteau face față, în luptă deschisă, oștirii gata să sosească, desface împresurarea, dă îndărăt, și își pune tabăra aproape de Damasc, în locul numit de localnici **Mastaba**, și o întărește cu lucrări foarte tari împotriva iureșului dușman, în nădejdea că, și din lipsa hranei și din pricina furtunilor oștirea Împăratului va fi silită să se retragă și îi va lăsa din nou prilejul de a se încerca asupra provinciilor învecinate. Dar Ferhad Pasza, cu toate că găsise Halepul eliberat de răzvrătit, amintindu-și, totuși, de încredințarea dată sieși de către Împărat, se încrîncenează cu tărie pe urmele acestuia, și, pînă la urmă, peste așteptările tuturora, dă năvală peste acela chiar în tabăra lui, cea pe care o întărise, în 27 ale lunii Sef<f>er a anului 927. Se luptă acolo cu tărie, cu noroc schimbător, vreme de zece ore întregi, dat fiind că Turcilor le stătea împotrivă mai degrabă

151 așezarea locurilor, decît sabia vrăjmanșilor. Pînă la urmă, / oștenii Turci înfrîngînd greutățile puse de locuri, oastea răzvrătiților este toată măcelărită, laolaltă cu căpetenia ei. Biruitor, Ferhad Pasza intră în Damasc, îl așează Beglerbeg al acelui oraș pe **Aias Pasza**, și, orînduind treburile de prin acele părți, se întoarce cu oștirea la C(onstantino)p(o)le.

<§ 2. Suleiman ia Beligradul.>

§ 2. Odată pacificată Asia, Suleiman se hotărăște să-și întoarcă armele asupra Europei, cu gîndul să adauge Împărăției Othmane tot atîtea pămînturi, dinspre Apusul C(onstantino)p(o)lei, cît i se întindea domnia asupra Răsăritului. Cu acest țel, ca nu cumva, așa cum li se întîmplase prea adesea înaintașilor săi, în mijlocul celei mai mari nădejdi de a-și duce fapta la capăt, să fie tras îndărăt de iscarea unor răzvrătiri prin altă parte, straja **Asiei** i-o lasă lui **Ferhad Pasza**, cu bună parte din oștire, flota o trimite în Arhipelag, o alta, constînd din 50 de nave mai mari și 400 de transport o orînduiește în Marea Neagră, ca ea să se îngrijească de aprovizionarea campaniei în Ungaria. El însuși purcede de la C(onstantino)p(o)le, cu foarte mare oștire, pe calea uscatului, cu gîndul să supună tot Regatul Ungariei. Dar, înainte de a ieși din Oraș, îi dă încredințare Prefectului **Semendrei**. **Iahiabeg**, fiului lui **Balybeg**, ca el, cu trupele pe care le avea pe lîngă sine, înainte de sosirea sa, să cuprindă pe neașteptate **Beligradul**, și să împiedice orașul să se întărească <fie> cu provizii, fie cu vreo strajă mai puternică. Cîtă vreme Iahiabeg ținea orașul sub strînsă împresurare, iată că sosește și Suleiman însuși, și, punîndu-și tabăra în cîmpia numită **Zemun**, i-i trimite în ajutor lui Alibeg, cu o parte din oști, spre a ține orașul sub mai tare apăsare, pe Vizirul **Mustafa Pasza**[d] și pe Beglerbegul Rumeliei, **Ahmed Pasza**. Aceștia, spre a-și cîștiga mai mult bunăvoința Sultanului, despre care știau cît de repede dorea să se înstăpînească peste orașul asediat, spre a-și
152 deschide calea / înspre Capitala Regatului, **Buda**, îi distrug zidurile cu mașinării de război și cu mine, reiau asalturile în fiecare ceas, și, prin acestea, îi sleiesc pînă într-atîta pe străjerii care se apărau harnic pe sine și cetatea, încît i-au silit să cedeze în fața încrîncenării ostașilor Turci și să deie pe mîna dușmanului, în cea de a cincea zi a lunii Ramazan (Dumnezeu îngăduind așa ceva), acel meterez al Ungariei, <pînă atunci> adesea încercat, niciodată cucerit. Între timp, Suleiman, ca restul oștirii să nu amorțească sub tihnă, ia, în parte cu foița, în parte prin predare, **Burgaz**[e], **Baridz**, **Tirudze** și **Biugurdlen** și, supunînd tot ținutul împrejurător, își statornicește înafară vechilor hotare ale Împărăției Othmane un sălaș puternic pentru <pornirea la> viitorul război.

<§ 3. Poruncește să fie ucis Szeich Suvarougli.>

§ 3. După aceste izbînzi, în luna Ziu<l>kade, întors la C(onstantino)p(o)le, află că Principele din **Marass**[f], **Sze<ic>h Suvarougli**, pune la cale o răsturnare în Asia, și că vrea să-și scuture jugul de pe grumaz, dar că tot amînă împlinirea celor cugetate, pentru că nu avea încă pregătite toate cele <de trebuință> pentru răzvrătire. Astfel, el trimite pe dată scrisoare la Ferhad Pasza, căruia îi încredințase paza Asiei, și-i dă poruncă să-i ia hicleanului capul. Lui Ferhad i se părea plin de primejdie să încerce pe față aceasta: prin urmare, socotind că lucrul trebuie împlinit prin viclenie, îi trimite aceluia o scrisoare prietenească, îi dă de știre că i-a fost dat drept asociat de către Sultan, <și> îl roagă 'să vină și să-i împărtășească părerile sale privitoare la Stat'. Principele, neștiutor în privința lucrurilor care se petrecuseră, cade prins în laț și, odată intrat în cortul lui Ferhad, este sugrumat de către oștenii pregătiți pentru acest omor, laolaltă cu cei doi fii ai săi.

<§ 4. Cucerește Rodosul.>

§ 4. Stingînd răzvrătirea, în anul 928, rînduind o uriașă flotă, îl trimite înainte pe Vizirul **Mustafa**
153 **Pasza** spre a cuceri **Rodosul**[g], / cu mari mijloace de război, apoi se îndreaptă el însuși, pe calea uscatului, către **Thessalia**, iar de acolo, din tîrgul **Marmoros**, în patru ale lunii Ramazan, trece marea în Insulă. La sosire, apasă cu tărie orașul și îl încinge cu lucrări foarte puternice. În acel asediu, sunt folosite toate meșteșugurile de asalt și de apărare pe care inventivitatea omenească putuse să le născocească pînă atunci: Turcii insistă cu tărie, Creștinii resping, cu nu mai puțină bărbăție, atacurile asediatorilor. Se dă astfel lupta vreme de cinci luni întregi, cu atîta încrîncenare, încît părea că înfruntarea privea nu numai acel singur oraș, ci domnia asupra lumii întregi. Totuși, pînă la urmă, Creștinii, sleiți de neîncetatul măcel și de cinci luni de veghi neîntrerupte, sunt siliți să-i predea lui Suleiman, în cinci ale lunii Sef<f>er, zi de Marți, din anul următor, acea mult-vestită {{cetate}}, foarte cunoscută și sub Împărăția Grecească, și sub cea Romană, zadarnic încercată de străbunicul său, **Mehemed**. Căderea acestei insule o atrage după sine și pe a celorlalte mai mici, **Istank[i]oy**[h] și **Butrum**, care, vrînd mai bine să îmbune sufletul leului prin predarea lor, decît să-i încerce ghiarele, se supun de la sine legilor lui.

<§ 5. Îl trimite în Egipt pe Mustafa, și îl face pe Ibrahim Vizir.>

§ 5. Între timp, cîtă vreme era reținut de asediul **Rodosului**, mai înainte ca orașul să poată fi cucerit, s-a întîmplat ca **Chairbeg**[i], Prefectul Egiptului, să-și deie obștescul sfîrșit și să lase în urma sa foarte mari comori. Auzindu-se despre moartea lui, ca despre pierderea unui uriaș sprijin al Domniei Othmane, **Dziununkiaszuf**[k] prinde să tragă către sine neamul egiptean, atrăgîndu-i luarea aminte că 'este, de-acum, vremea să-și redobîndească libertatea de odinioară și să scuture
154 {jugul} nedreptei sale robii', iar toată națiunea lor o atrage de partea sa și prin cuvîntări / și cu daruri, astfel că toți au consimțit că trebuie încercat ceva pentru libertate. Dar Suleiman, pe dată, cînd a auzit ce se făcea, îl și trimite cu cinci galere în Egipt pe Vizirul **Mustafa Pasza**, spre a stinge, încă de la începuturile ei, văpaia cea ascunsă. Mustafa Pasza, sub vînt prielnic, ajunge, în puține zile, la **Eskenderie**; îi prinde nepregătiți pe răzvrătiți, cum socoteau că Împăratului nu-i erau cunoscute planurile lor, îi împrăștie cu ușurință, pe cei îndărătnici îi înfrînge într-o norocită înfruntare îi zdrobește, îi fugărește pe care încotro, și redă astfel vechii ei străluciri domnia Othmană, zdruncinată în Egipt. Cum însă zăbovea cam prea mult și cu strîngerea comorilor lui Chairbeg și în orînduirea treburilor din Egipt, Suleiman, dat fiind că i se părea supărător să cadă numai pe umerii lui toate grijile Statului, îl rînduiește Mare Vizir pe un anume **Ibrahim Aga**, de unde era <doar> un ostaș de rînd al regimentului al nouălea de Janiczari[l].

<§ 6. Mustafa se răzvrătește în Egipt și este învins.>

§ 6. Solul trimis despre acest lucru nu putea să nu-l umple de tristețe pe **Mustafa**, care credea că prin noua sa izbînda meritase din plin mai degrabă o sporire a onoarei sale, decît o asemenea ocară. Dar, stînd el și socotind că-i slujea unui Principe căruia îi sta drept rațiune voința', își ascunde cu îndemînare în fundul sufletului primita rană, și, ca și cum n-avea nici o știre despre lucrurile care se petrecuseră la Rodos, îi dă de veste Împăratului, printr-o scrisoare, ce îndeplinise în Egipt, și îl roagă ca, drept răsplată pentru asta și pentru celelalte slujbe aduse de sine, să-i îngăduie, departe de zarva Curții, Prefectura Egiptului. Suleiman îi încuviințează cu ușurință cere-

rile și îi răspunde 'că nu-și păstrează, în toată Domnia Egiptului, nimic altceva, decît numele
155 regesc, / și moneda: pe toate celelalte i le îngăduie lui cu cea mai mare plăcere. Dobîndind această putere după lege, Mustafa, îmbogățit cu tezaurele răposatului Chairbeg și cu bunurile celorlalți, înfrînți sau proscriși de către sine, aspiră la tiranie și se hotărăște să supună stăpînirii sale tot Egiptul. Dar, și întru aceasta, el a învederat, prin propria-i pildă, acea veche axiomă, că 'nimic ce-i silnic nu va dăinui'. Căci, cîtă vreme frămînta el acestea în sufletul său, și-l făcuse părtaș la planurile sale pe un anume scrib al **Divanului**[m], **Mehemed Effendi**, și-l înălțase Vizir, de vreme ce aflase la el și o fire pricepută și o aplecare aparte către sine. Acesta, fie stăpînit de religiozitate, fie nesuferind fapta cea rea pe care o punea la cale Domnul său, se hotărăște să bată viclenia prin viclenie, și să elibereze Egiptul de tiranul cel răzvrătit <împotriva> Împăratului. Cu acest gînd, luîndu-și lîngă sine cîțiva părtași la aceasta, se străduie să-l taie pe Mustafa, pe cînd el își îngrijea trupul la hamam; dar acesta, aflînd de primejdie printr-un slujitor ce-i era credincios, scapă pe poarta din dos a băii din mîinile celor ce dădea buzna asupra sa și se refugiază împreună cu foarte puțini alții la **Szeichul Arab**[n]. Acolo, prin foarte mari făgăduieli, strînge cu ușurință o mare gloată de Arabi, și pornește cu război împotriva scribului celui disprețuit pentru nepriceperea lui în purtarea acestuia. Între timp, acesta îi dăduse de veste lui Suleiman despre cele întîmplate, și, drept răsplată pentru fapta sa, fusese împodobit de acela cu Prefectura Egiptului. Apoi, spre a-i dovedi Împăratului credința sa, însuflețindu-și oștenii prin foarte mari daruri în bani, îi scoate <la luptă> împotriva vechiului său stăpîn, dușmanul Împăratului, după o foarte cruntă și crîncenă luptă îl înfrînge, și, prinzîndu-l din fuga lui, îl scurtează de cap. /

156 *<§ 7. Ibrahim o ia în căsătorie pe sora lui Suleiman.>*

§ 7. Această hiclenie a lui **Mustafa** și însușirile urmașului său la Vizirat, **Ibrahim**, făcuseră ca lui Suleiman să nu-i pară rău că-i încredințase unui om atît de de rînd cea mai înaltă cinstire pe care o poate da Împărăția Othmană. Prin urmare, spre a lega și mai tare de sine credința acestuia, i-o dă în căsătorie pe sora sa[o], în anul 930[1]. Pe cînd el dădea, prin prezența sa, o și mai mare strălucire serbării acestei <nunți>, i se mai vestește încă o pricină de bucurie, <și anume că> Sultana i-a născut un urmaș de parte bărbătească, și că i-a dat numele de **Selim**[p].

<§ 8. Trimis în Egipt, bate bani de aur falși.>

§ 8. După aceste sărbătoriri, **Ibrahim Pasza** pornește cu un număr de galere spre a orîndui treburile din Egipt, dar, venind furtunile, abătut îndărăt în Propontida, își aruncă ancorele sub **Kyzyl Ada**[q], o insulă aflată la 17 mile depărtare de C(onstantino)p(o)le. Auzind aceasta, Suleiman, urcîndu-se pe dată în caicul împărătesc, își vizitează Vizirul, trece în revistă flota, și, ținînd sfat despre treburile privitoare la Stat, se întoarce la C(onstantino)p(o)le. Iar Ibrahim Pasza, prinzînd un vînt mai prielnic, își întinde pînzele, trece peste Hellespont, dar, în Archipelag, este iarăși scuturat de valuri și de berbeci de vînturi, iar, pierzînd cîteva nave, este silit să tragă la mal la **Rodos**. Acolo, văzînd că Neptun îi era potrivnic, își lasă navele, plecînd pe calea uscatului la **Halep**, iar de acolo la **Cairo**. Cînd a ajuns acolo, orînduiește pe dată starea cea încîlcită a domniei, îi împrăștie prin autoritatea sa pe răzvrătiți, prinzîndu-i, dă poruncă să-i spînzure pe cei ce legaseră clici, pe fiul lui **Omer** și pe fiul **Beca<a>r**[r], <iar> bunurile lor le dă pe seama fiscului. Cum găsise între acestea mai multe poveri în aur, bate, tot acolo, cu tipar Venețian, galbeni de preț mai

157 mic de treizeci de aspri, care au păstrat, pînă în ziua de astăzi, numele lui Tbrahim`. / Apoi, trecîndu-i Miele Egiptului lui **Suleiman Pasza**, în anul 931, în a 30-a zi a lunii Szaban, se întoarce la C(onstantino)p(o)le.

<§ 9. *Suleiman îl învinge pe Regele Hungariei.*>

§ 9. În anul următor, Suleiman ia din nou asupra sa războiul împotriva Ungurilor, amînat pînă acum, și, pornind cu mare oștire de la C(onstantino)p(o)le, în luna Redzeb, ajunge în cea de a douăzecea zi la **Beligrad**. Dă poruncă să se lege un pod peste rîul Sava și-și trece oștile peste el în cîmpia **Serem**. Apoi, își mișcă taberele către **Buda**, și, în cale, ocupă cetățuile **Suliuk** și **Osek**, sub poruncă lui **Balybeg**, iar podul care lasă deschisă trecerea de la Osek peste Drava dă poruncă să-l distrugă. Puțin mai tîrziu, îi ies în cale, cu același plan, și Ungurii, dar, cînd văd podul deja distrus, mai întîi se miră, apoi sunt cuprinși de cea mai mare spaimă, pentru că aceasta le dovedea că Turcii au trecut rîul cu gîndul fie să învingă, fie să moară, și au intrat în pămîntul vrăjmaș. Însuși Regele Ungariei, **Ladosz**[t], spre a se pune în calea pustiirii Regatului său, vine, ca și în zbor, într-un mers mai iute decît s-ar fi putut zice, străbătînd, cum umbla zvonul, într-o singură zi, întinderea cît pentru cinci, și-și așează tabăra la vederea oștirii turcești, în locul pe nume **Mohadz**. În ziua următoare, care era a douăzecișidoua a lui Ziulcade, amîndouă oștile se încleștează în luptă și se înfruntă toată ziua atît de aprig, încît, lungă vreme, ar fi fost greu de judecat cine avea să dobîndească izbînda. Pînă la urmă, cum soarele fugea sub zare, Ungurii dau dosul <în fața> Turcilor, Regele însuși cade luptînd cu vitejie, <iar> ceilalți ajung sub puterea Othmanizilor laolaltă cu toată tabăra lor.

<§ *10. Cucerește Buda și celelalte orașe.*>

§ 10. Cucerind izbînda, <Suleiman> purcede în pas grăbit spre **Buda**, Capitala Ungariei, și o ocupă fără de trudă, cum sufletele apărătorilor erau apăsate de prăpădul de curînd petrecut, în a
158 treia <zi> a lunii Ziulhidze, / a doua zi și **Pesthe**, care este așezată față în față cu Buda, peste Dunăre, își cîștigă milostivirea învingătorului prin predarea ei de bună voie. Cîtă vreme Suleiman se află ocupat cu acestea, destui din cei pe care fuga îi scăpase din ultimul măcel, strîngîndu-se de cum rătăceau prin ogoare, și, cătînd pradă, dau peste unele cete ale Turcilor și le căsăpesc. Aflînd despre aceste puneri la cale, Suleiman leagă pe dată Dunărea cu un pod, și dă poruncă oștilor, împărțite în mai multe părți, s-o ia pe urmele acestor tîlhari. Ei duc la îndeplinire cu hărnicie cele încredințate îi apucă și strîng de peste tot pe lotri, pe unii îi taie, pe alții i-i aduc prinși lui Suleiman, și, astfel, curăță toată acea stăpînire de oștile dușmane. Apoi, dînd furtunile de iarnă, el își trage îndărăt oștirea, iar, în trecere, cucerește cu mînă armată cetatea **Badz** de pe Dunăre, și, pe malul Tisei, **Segedin** și **Titeli**. Pustiind și devastînd astfel, în lung și în lat, ținuturile învecinate, el intră triumfător în Constantinopole, în luna Muharrem a anului 933, cu oștirea sa învingătoare, încărcată de slavă, de prăzi și de prizonieri.

<§ *11. Îi copleșește pe răsculații din Asia.*>

§11. Cîtă vreme se petreceau acestea în Europa, se împrăștie, prin ultimele părți ale Asiei, un zvon mincinos despre pieirea lui. Stîrniți de el, își înalță capetele mai mulți tîlhari prin ținutul **Zuulcadir**[u], și încep să pustiască jalnic toate provinciile învecinate și prin prădăciuni pe ascuns și prin iureșuri pe față. Le ține piept cu tărie, e drept, Prefectul **Adanei**, **Piri Pasza**, pe mulți îi taie,

pe și mai mulți, prinzîndu-i, îi supune pedepsei de pe urmă, dar, datorită puținătății ostașilor săi, totuși el nu poate smulge răzvrătirea din rădăcinile-i atît de adînc înfipte, cel dintîi începător al ei,
159 **Calenderbeg**, fiul lui **Hadzibectasz**[w], disprețuind și toate alintările, / și amăgirile către supunere. Spre a-i înfrînge îndărătnicia, Suleiman îl trimite în Asia, cu bună oaste, pe Vizirul Ibrahim Pasza, care-l află pe Calenderbeg aproape de **Kaisarie** (pînă unde pătrunsese deja cu prădăciunile sale), îl atacă acolo cu mare tărie, și, după o sîngeroasă înfruntare, căci lotrii se luptau foarte aprig pentru viața lor, îi împrăștie și dă pieirii mai mult de treizeci de mii dintre ei.

<§ 12. Este ucis Turcul apărător al Evangheliei.>

§ 12. În anul următor, se iscă noi tulburări în privința celor sfinte. Căci se ivește la Constantinopole un bărbat foarte învățat dintre Turci, și foarte priceput în privința legii și a feluritelor științe, **Cabyzi Adzem**, și se străduie, ținînd adunări nu numai în particular, prin școli, ci și în public, în **Dziamii**, să convingă poporul că doctrina lui **Isus Hristos** se întemeiază pe un adevăr mult mai înalt decît cea Muhammedană. Nu se putea ca atît de neașteptata părere a unui bărbat atît de înțelept să nu le jignească urechile, nu numai colegilor săi, ci și cele ale plebei. Astfel, cînd văd ei că nu pot nicicum, prin convorbiri particulare, să-l facă să-și retragă părerea, pun mîna pe el și-l aduc în fața **Muftiului**. El nu numai că repetă acolo, în public și în mod liber, cele pe care i le vîrîse mai înainte în cap poporului, ci se mai și străduie să sprijine pe alte argumente tari superioritatea legii creștinești <și> a rînduielilor Evangheliei, prin comparație cu Curanul. I se spune iarăși să ia aminte și să se lase de părerile sale, și să nu-și păteze, printr-o prihănită trădare față de lege, viața, pe care și-o dusese pînă atunci nu fără faima sfințeniei, dar, cîtă vreme el privea cu dispreț toate, și îndemnurile și amenințările, pînă la urmă, din poruncă Împăratului, i se ia capul, și se și stabilește prin lege ca toți cei care, chiar și în numele unei dispute, ar vrea să pună mai presus doctrina lui
160 Hristos față de cea Muhammedană de aceeași / moarte să moară.

<§ 13. Toți Albanezii sunt căsăpiți la C(onstantino)p(o)le.>

§ 13. Către aceeași vreme, la C(onstantino)p(o)le, furii găsesc cale în unele încăperi ale unui anume bogat negutător creștin, aflate aproape de templul lui **Selim**[x], săpînd galerii pe sub pămînt, îl ucid pe negutător, și-i pradă nu numai banii, ci și toate sculele de preț de pe acolo. Făcîndu-se de ziuă, cauza este adusă la **Divanul** împărătesc, și, făcîndu-se amănunțită cercetare, iese la iveală că nefapta fusese împlinită de niște Albanezi: auzind Împăratul aceasta, cum numele făptuitorilor rămîneau neștiute, dar starea delictului vădea mai mulți vinovați, el poruncește să fie strînși, pînă la unul, toți Albanezii – orișicare, fie că locuiau la C(onstantino)p(o)le, fie că veniseră într-acolo doar pentru negoț – și să fie căsăpiți grămadă, pentru acest unic omor[y].

<§ 14. Cei din Alep sunt pedepsiți pentru omorîrea unor judecători.>

§ 14. În același timp cînd la C(onstantino)p(o)le se petrecea acest măcel, la (H)Alep se iscă înfruntări foarte grave între judecătorii eclesiastici, **Mola** și **Kazileri**[z]: cum cetățenii ajunseseră la disperare în legătură cu găsirea unui sfîrșit pentru acestea toate, alcătuind o conspirație, căsăpesc cealaltă parte chiar în Dziamie, în mijlocul rugilor de prînz. Suleiman, înștiințat despre această crimă, (poruncește) pe dată cîtorva Paszi să-și ducă oastea într-acolo, iară pe toți locuitorii acelui oraș, fie ei părtași la crimă, fie nevinovați, să îi ucidă. Intervine, totuși, Vizirul **Ibrahim Pasza**, și, prin trecerea de care se bucura, mai presus decît ceilalți, pe lîngă Împărat, dobîndește ca fruntașii

și autorii conjurației să fie uciși cu fel și chip de moarte, dar gloata, mai mult luată de șuvoiul conjuraților, decît vinovată de crimă, să fie pedepsită și surghiunuită la Rodos.

<§ 15. Suleiman este oprit de ploi de la campania din Ungaria.>

§ 15. Cîtă vreme Suleiman Suleiman era astfel ocupat cu treburile dinlăuntru, la sfîrșitul acelui
161 an, **Alaman Kraly**[α] îi răpește, prin vicleșug, **Buda** lui **Ioan**, **/ Regelui Ungariei**[β], și o întărește cu noi fortificații și cu o strajă din Germani. Auzind aceasta, Împăratul, spre a răzbuna nedreptatea făcută unui Rege așezat sub tutela sa, purcede de la Constantinopole, în anul 935, cu o oștire aproape de nenumărat, iar tabăra și-o pune nu departe de **Fitibe**, într-o cîmpie foarte întinsă, spre a-și strînge oștile din Europa. Tot acolo, plin de indignare, fără de nici un fel de dreaptă pricină, îl acoperă pe **Muftiu** cu cele mai mari ocări, și-l alungă din cinstirea lui: dar nevinovăția preasfîntului om, pe care Împăratul n-o putea recunoaște, însuși Cerul arată a o recunoaște ! Și anume, Puterea Divină[γ], ațîțată, prin această nefaptă, întru pedepsirea celor făptuite, bate oștile împărătești, chiar în ziua aceea, cu ploi atît de cutremurătoare și de îndărătnice, încît nu numai că năvala lor a luat cu sine, ca un nou potop, lăzile cele pline cu tezaurul[δ], ci l-a mai pus și pe Împărat, laolaltă cu toată oștirea lui, în cea mai mare primejdie de a-și pierde viața.

<§ 16. Le smulge iarăși Buda Germanilor. >

§ 16. Fiind astfel nimicite, sub povara valurilor, toate instrumentele de război, el este silit să-și amîne plănuita campanie: totuși, le menește tuturor oștilor, în provinciile învecinate, tabere de iarnă, spre a-și avea mai la îndemînă oștirea, în vara viitoare. Și, între timp, el răsluiește noi bani, și pune să se pregătească noi mijloace de război, mai mari decît cele pierdute. Fiind astfel toate pregătite, în anul următor, în mers foarte grabnic, fără să se aștepte cineva, purcede cu oștirea, prin toată Ungaria, către **Buda**, iar tabăra și-o pune chiar sub zidurile orașului, împresurîndu-l pe acesta sub foarte strîns asediu. După întărirea taberei, zdruncină zidurile orașului cu berbeci și cu felurite mașinării care vărsau flăcări, și, dărîmînd meterezele, prin neîncetate asalturi, îi sleiește pînă într-atîta de puteri pe străjerii care se apărau cu strășnicie, încît <au ajuns> să tăgăduiască să-i predea orașul, păstrîndu-și armele și cu sufletele tefere. Suleiman firește că primește condițiile propuse, și le
162 făgăduiește acelora toată siguranța, numai să vrea să-i predea / orașul: dar, pe cînd ei ies din oraș, sunt primiți de Turci cu sudalme, fiind împroșcați mai ales de către Janiczari cu vorbe nesărate, pentru nedestoinicia și lașitatea lor. Nerăbdîndu-le, un oștean German le spuse: "Nu-i vrerea mea, ci asupra mea !" și, zicînd aceasta, cu sabia trasă, îi străpunse coasta Janiczarului care-l batjocorea. Ceilalți strigă că au fost încălcate condițiile înțelegerilor, și, peste poruncă Împăratului, ori a Prefecților – precum se străduie să-i scuze Turcii – se năpustesc asupra Germanilor neprevăzători și neînarmați, și, mai înainte ca răzmeriței să i se poală găsi vreun leac, îi căsăpesc pe toți[ε], astfel că păru mai degrabă un măcel și o tăiere de vite, decît o luptă. Astfel, cîtă vreme ei le predau Turcilor un oraș atît de bine întărit, spre a-și păstra libertatea și averile răsluite, nu rămîn lipsiți numai de toate acestea, ci și de libertate, ba chiar și de viață.

<§ 17. Moldova i se supune cu titlul de feudă.>

§ 17. După cucerirea orașului, pe cînd Suleiman mai zăbovea încă prin vecinătățile lui vreme de cîteva zile, vine în tabăra Turcilor, trimis de **Bogdan**[ζ], Principele **Moldodovei**, drept sol, **Logofătul Teutul**[1(η)]. Dobîndind intrare la Împăratul, îi înfățișează că a fost trimis de Principe și

de poporal Moldovei ca să-i ofere Împăratului supunerea amînduror <Provinciilor> **Moldovei**[θ], dacă i se puneau în față condiții bune și cinstite, anume să se dobîndească, mai presus de toate, să le rămînă neatinsă religia, iar Principele acelui ținut să nu-i fie legat Împăratului sub nici un alt nume, decît acela de feudă. Nici că i se putea întîmpla ceva mai plăcut lui Suleiman, pe care preocupări mai grave îl împiedicau să-și îndrepte armele către acele părți, iar prăpădurile suferite
163 de la Moldo/veni {{îl sileau}} mereu să fie cu luare aminte la mișcările lor. Prin urmare, întărește cu mîna sa condițiile supunerii pe care le propusese solul, iar diplomele acelea i le încredințează spre a fi duse Principelui său, la **Suczav[i]a**. Apoi, cum se întorcea din campania din acel an, **Bogdan** îi iese în cale cu o seamă de Boieri, aproape de **Sophia**, oraș din **Servia** *(sic)*, <și> îi oferă, cu titlu de dar, patru mii de galbeni[κ], patruzeci de iepe de viță, și douăzecișipatru de șoimi, și-i făgăduiește că va trimite acestea, de acum în colo, în fiecare an, la Constantinopole, drept semn al feudei și al supunerii sale. Împăratului îi îngăduie Principelui trecerea de a i se înfățișa, poruncește ca legile feudei, pentru care se învoise cu solii, să fie iarăși întărite, îi pune pe cap o **Cuccă**[λ] din cele mai mari, strălucind de nestemate, <și> îl dăruie cu o mantie[μ] (numită **chilaati fahire**) și cu un armăsar împărătesc înzestrat cu tot harnașamentul: apoi, dă poruncă la patru dintre străjile sale de credință[ν] să-i slujească – un obicei care se mai păstrează și astăzi la Curtea Othmană la sosirea Principilor Moldovei.

<§ 18. Asediază Viena.>

§ 18. Către sfîrșitul acelui an, Suleiman, după ce a întărit cetățile pe care le cucerise, purcede cu toate puterile sale asupra **Vienei**, și încinge acel oraș sub o foarte strînsă împresurare. O bate cu felurite mașinării patruzeci de zile întregi, dărîmă o parte a zidurilor cu galerii de mină, iar ostașilor săi le dă poruncă să se năpustească asupra orașului, cu toată tăria, prin dărîmăturile zidurilor. Dar, de cîte ori ei încearcă ai săi să dea iureș, tot de atîtea ori sunt respinși prin bărbăția apărătorilor de strajă, chiar dacă nu fără pagubă pentru aceștia. În sfîrșit, desigur că s-ar fi prăbușit Creștinii sub sabia învingătoare a Turcilor, de nu l-ar fi înșelat prin viclene făgăduieli[ξ] pe, de altfel, foarte
164 istețul Su/leiman. Căci, trimițînd un sol în tabăra Împăratului, zic 'Eiu Vallah !', se mărturisesc la capătul puterilor și făgăduiesc că au să supună Împăratului orașul sub numele de feudă. În chipul acesta, ei dobîndesc un armistițiu, lungesc, sub felurite pretexte, întărirea înțelegerilor începute, și obțin astfel nu numai prilejul de a-și reface puterile, ci le și întăresc străjerilor, prin nădejdea vijeliilor de toamnă, sufletele deja cutremurate. Iar planul nu le-a fost lipsit de rezultatul dorit, dat fiind că, pe cînd mai erau încă ocupați cu tratativele, iată că se arată ploile, obișnuite la acea vreme, <dar> atît de îmbelșugate, încît se părea că nu numai norii varsă ploaie, ci că s-au deschis înseși stavilele apelor cerești, astfel că le insuflă celor asediați o trainică nădejde în păstrarea orașului, iară pe Turci îi ostenesc atît de rău, încît să-și piardă speranța nu numai de a lua orașul, ci și de <a mai rămînea în> viață. Mulți dintre ei se prăbușesc de frig și de umezeală, pe și mai mulți, cîtă vreme se luptă mai șovăielnic, îi doboară sabia și focul vrăjmaș.

<§ 19. Ridică asediul.>

§ 19. Aceste neîncetate năpaste și pieirea cea de zi cu zi îi vîră, pînă la urmă, lui Suleiman, un bărbat, de altfel, neînfrînt de amîndouă <chipurile> Fortunei, gîndul de a desface împresurarea[ο]. Dar nu era nevoie de o mai mică prevedere spre a <putea> aduce înapoi, nevătămată, oștirea. Se aflau nu departe oști dușmane, cărora vedea că nu le putea face față, <mai ales> după atîtea

prăpăduri suferite în acest asediu, îi mai împovăra pe ai săi, pe de altă parte, prea marele număr de prinși de amîndouă sexele, pe care Tătarii și alți ostași ușor înarmați îi mînaseră încă de la podul **Iskiender**[π]. A-i păstra pe aceștia părea lucru cu primejdie, a le da drumul – fără prevedere. Prin urmare, ca să scape, mai întîi, cuprins de această teamă, el poruncește ca toți prizonierii să fie
165 aduși în fața sa, și, fără vreo / deosebire de sex, să fie uciși, iar apoi, fără să se fi așteptat cineva, să se strîngă colturile, și astfel, mai înainte ca dușmanii să fi prins cumva de veste despre retragerea sa, își duce rămășițele oștirii, nevătămate, înapoi la **Buda**. Acolo, el le dă trupelor cîteva zile spre a-și mai trage suflarea, și, primind de la **Waiwoda**[ρ] al Transylvaniei (căruia ei îi spun 'Ban'), dijmele dărilor pe care le strînsese din Regatul Ungariei, îl întărește pe acesta în Principat.

<*§ 20. Își taie împrejur feciorii.* >

§ 20. Întors de acolo la Constantinopole serbează festivitatea tăierii împrejur a celor trei fii ai săi, **Mustafa**, **Mehemed** și **Selim**, cu mare fast, în luna Rebiulewwel. Se strîng la această solemnitate nu numai toți Vizirii, Paszii și Prefecții orașelor din toată Împărăția Othmană, ci și solii Principilor Creștini și ai Perșilor, aducînd daruri grele și de preț, astfel că aproape tot întinsul pămîntului părea să se fi adunat spre a-l felicita pe Sultan. Odată împlinite riturile solemne, tuturor celor de față li se pregătește un foarte mare ospăț păratul dă poruncă să i se așeze de-a dreapta[σ] Muftiul **Kiemal Paszazade**, și Cadiulaskerul **Kadri Czelebi**, stînga i-o îngăduie Hodzei ('preceptorului') său, și lui **Muhi Illedin Czelebi.** Masa a doua li se așterne Vizirilor, a treia Paszilor, a patra Ulemalelor, adică 'bărbaților învățați și pricepuți în ale legii'. Restul celorlalți, împodobiți cu cinstiri civile și militare, aveau poruncă să se așeze fiecare după cinul său, <iar> solilor Principilor dinafară li se pune o masă aparte, între ei primul loc avîndu-l, pe acea vreme, Perșii și Germanul[τ].

<*§ 21. Firendos, asediind Buda.*>

§ 21. Cîtă vreme Suleiman era ocupat cu aceste festivități, dintr-o dată, o nouă veste adusă din
166 **Ungaria** le turbură / veselia începută. Căci **Firendos**[υ], Regele **Czechilor**, cum îl socotește reținut de aceste lucruri pe Împărat, fără să se aștepte nimeni, cuprinde **Buda**, și, vreme de douăzecișișapte de zile, o asaltează cu foarte mari puteri. Dar regimentul de Janiczari pe care îl așezase de strajă respinge cu tărie atacurile dușmane, îi azvîrle jos, pe prăvălișuri abrupte, pe cei ce dau să urce mai cu îndrăzneală, iar răstimpul dat îi îngăduie lui **Mehmed beg**, fiul lui **Iahia Pasza**, Prefectului **Semendriei**, ca, strîngînd oștile Sandziakului, să le poată veni într-ajutor[φ]. Dar el, dat fiind că vedea că-i mai prejos decît dușmanii, trebuia să abată prin meșteșug puterea dușmanilor. Prin urmare, Marele Vizir **Ibrahim Pasza**, și că însuși Împăratul va aduce, în trei sau patru zile, restul oștirii', și le dă celor adăpați cu această știre prilejul să scape cu fuga. Cei furișați se duc în tabăra Creștinilor, dau pe față ce li se spusese, prin zvonul acela, le vîră în suflet o asemenea spaimă, încît, lăsîndu-și tunurile mai mari și toate mijloacele de război, să se retragă din împresurare, socotindu-se îndeajuns de norocoși, dacă puteau să se smulgă din ghiarele primejdiei fugind cît mai degrabă.

<*§ 22. Este respins de Suleiman.*>

§ 22. Astfel era eliberată **Buda**, dar Suleiman răbda greu faptul că Regelui Czechilor îi fusese dat să se retragă fără de prăpăd. Așa că, spre a se răzbuna pentru nedreptatea suferită, în anul 938,

dă năvală în Regatul aceluia cu mare mulțime de oșteni, și pustiește tot și toate, în lung și în lat, prin fier și foc, pînă unde-i putuseră pătrunde cercetașii. La vestea acestei năvăliri, **Firendos** vine în goană cu o oaste deloc de disprețuit, se înclештează în luptă, și o susține cîtăva vreme cu mare
167 strășnicie. Dar, pînă la urmă, el este îngenuncheat de bărbăția Othmană, oastea lui / este pusă pe fugă, și el este silit să-și caute adăpost față de brațele urmăritorilor la **Gradisca**[x], unde-i era scaunul. Această izbîndă nu numai că i-a adăugat Împărăției Othmane mai mult de douăzeci de orașe și tîrguri, dar i-a mai și umplut pe Regișorii **Sclavonilor** și ai **Hirvaților**[y] de o asemenea groază, încît să se încredințeze, de bună voie, lui Suleiman pe sine și stăpînirile lor.

<*§ 23. Italienii sunt alungați din Moreea.*>

§ 23. Între timp, mai înainte ca izbînda aceasta să le redea liniștea hotarelor Othmane, **Italienii**[w], sprijiniți de ajutoarele celorlalți Principi, dau năvală cu o mare flotă în **Moreea**, cuceresc cu mînă armată orașul **Coron**, și pustiesc jalnic întreaga Provincie. Suleiman, la sosirea veștii despre acest luciu, îl pune Beglerbeg al Moreei pe **Mehemed beg**, Prefectul **Semendriei** fiul lui **Iahia Pasza**, care dăduse o destul de mare pildă de prudență și de bărbăție în eliberarea **Budei**, și, încredințîndu-i o bună parte a oștirii: “Mergi, îi zise, smulge-le dușmanilor orașul, înfruntă-i cu suflet de Misliman[aa], și răzbună-ne asupra lor !” Mehemed beg, ațîțat de pofta slavei și de spusele Principelui, purcede în mers grăbit încotro fusese trimis, cuprinde pe neașteptate orașul sub împresurare, și îl apasă cu atîta tărie, încît, pînă la urmă, pierzîndu-și nădejdea despre ale lor. Italienii lăsară orașul, cu înțelegerea să-și păstreze viețile, fiind siliți să se retragă din toată Moreea.

<*§ 24. Olame, un transfug de la Perși, îl ațîță pe Suleiman împotriva lor.*>

§ 24. Doi ani mai tîrziu, **Olame**, Principele **Azerbaidzianului**, care, pînă atunci, ascultase de Regele Persiei, vine fugar la Suleiman, se încredințează milostivirii și ocrotirii lui, și îi supune sfaturi, cam în ce chip ar putea fi luată **Babylonia**. Convins de argumentele lui, Suleiman îi poruncește lui **Ibrahim Pasza** să treacă în Asia cu oștile lui, și, așezîndu-și taberele de iarnă în
168 împrejurimile (H)Alepului, / să-i ducă la împlinire cele cugetate. Acesta face după cum i se poruncise, dar, cum, în cucerirea Babylonului, dăduse peste mai multe obstacole, decît socotise, el se abate înspre **Van**[bb] și cucerește acel oraș încă de la primul iureș.

<*§ 25. Suleiman îi dă M Chairuddin comanda flotei.*>

§ 25. Între timp, **Chairuddin Pasza**, care se ocupase, pînă atunci, cu <meșteșugul> pirateriei prin Marea Albă, îi oferă slujbele sale lui Suleiman, și cere să fie înzestrat cu o flotă, cu care să poată supune Împărăției Othmane Regatele **Tunes** și **Dzezaer**. Împăratul dă poruncă rugătorului să plece la (H)Alep, iar acolo să-i împărtășească planurile sale lui **Ibrahim Pasza** (‘căci i-a încredințat întreaga afacere bunului plac al aceluia’. Chairuddin pleacă la porunca dată, și, convingîndu-l pe Vizir de faptul că pentru stăpînirea Othmană cucerirea acestor Regate era și folositoare, și ușoară, dobîndește comanda asupra flotei.

<< *26. Pe cîțiva Principi ai Persiei îi primește sub supunere.*>

§ 26. În anul următor, <cel de> după fuga lui Muhammed al 941-lea, <Împăratul> îi vine într-ajutor Vizirului său, **Ibrahim Pasza**, care încă mai zăbovea prin împrejurimile Vanului, cu restul oștirii sale. Plecînd de acolo, după ce a ajuns la orașul **Tibris**[dd] Regele **Gilanului**[ee], **Sultan Muzzafer**, înconjurat de zece mii de oșteni, precum și **Mehemed Chan**, părăsind prietenia Regelui

Persiei, trec de partea lui, şi-i dau mărturie că-i vor fi supuşi de acum încolo. Întărindu-i pe aceştia prin tăgăduirea milostivirii şi a favorii sale, îşi duce oştirea la **Sultania**, şi, după puţină tihnă, ia calea înspre **Bagdad**, către începutul iernii.

<§ 27. Ia Bagdadul şi îşi spînzură Defterdarul.>

§ **27.** Auzind aceasta, **Tecali Mehemed**[ff] **Chan**, care fusese fusese pus drept Mai-mare al **Bagdadului** de către Regele Persiei, fără să mai încerce norocul războiului, de vreme ce se vedea mai prejos decît puterile Othmanilor, părăseşte oraşul <şi> lasă Regatul gol, la bunul plac al lui
169 Suleiman: el însuşi, cu ai săi, se refugiază în ţinuturile mai ascunse ale Persiei. / Şi astfel, Suleiman intră în oraş fără să-i steie nimeni în cale, şi, cîtă vreme cheltuie cîteva zile cu vizitarea mormintelor vechilor eroi, ia aminte la locul închinat lui **Imam Azem**[gg], de unde nu numai cetatea putea fi apărată de asalturile duşmanilor, ci şi locuitorii puteau fi constrînşi cu uşurinţă, de-ar fi vrut cumva să pună la cale vreo răsturnare. Porunceşte ca acesta să fie întărit, pe dată, cu lucrări foarte puternice, îl înzestrează cu mijloace de război, şi aşează, drept strajă, cîteva unităţi de Janiczari. Apoi, dîndu-le răgaz, cercetează mai în amănunt socotelile Defterdarului său, şi, aflînd că acela nu numai că a tras mai multe pungi de bani din tezaur pentru foloasele sale, ci, îndemnat de lăcomie, le-a mai şi dezvăluit Perşilor din planurile sale, porunceşte să fie spînzurat, sub învinuirea de încălcare a Maiestăţii sale. Adus sub spînzurătoare[hh], Defterdarul se roagă 'să i se dea pană şi hîrtie, pentru că erau unele lucruri, despre care vroia să-l încunoştinţeze pe Împărat, înainte de moarte'. Dobîndind cele ce le ceruse, îi scrie lui Suleiman o scrisoare, şi-i spune prin ea că **Ibrahim Pasza**, Marele Vizir, îi era părtaş la vină, şi fusese corupt cu bani de Perşi să se încerce împotriva vieţii Împăratului. Această scrisoare, chiar dacă mai întîi a fost trecută de Împărat sub tăcere[ii], a ajuns totuşi pricina ca acel preaestit şi multprevăzător Vizir să-şi piardă, puţin mai tîrziu, onoarea, laolaltă cu viaţa.

<§ 28. Îi face pe Perşi să lase asediul Vanului.>

§ **28.** Pe cînd zăbovea el astfel la **Babylon**, vin de la hotare deşi soli cu veşti, cum că sosea **Szahul Persiei**, cu uriaşe oşti, şi că punea la cale asediul oraşului **Van**. Prin urmare, nemaiîngăduind nici o zăbavă, se întoarce pe dată la **Tibris**, iar acolo, intrînd în acea mare Dziamie, pe care o clădise, cu mare cheltuială, **Sultan Hassan**, aude cum se făcea {{pomenirea}} celor patru urmaşi ai lui **Muhammed**[kk] şi a numelui său, de către **Chatyb**[ll]. Apoi, plecînd după-amiază, îşi pune
170 tabăra lîngă **Dergedzine**, spre / a fi mai bine pregătit să facă faţă oricăror încercări din partea duşmanilor. În acest fel, nu numai că îl face pe Szah, înfricoşat, să se lase de împresurarea pusă la cale, dar îi mai şi vîră în suflet o asemenea groază, încît să trimită pe dată soli la Împărat, şi, rugător, să-l roage pe învingător să-i îngăduie pacea. Suleiman e drept că-i ascultă pe aceştia cu bunăvoinţă, dar le dă drumul să plece fără să fi isprăvit nimic <şi> fără a le da nici un răspuns.

<§ 29. Îşi aduce oştile îndărăt şi îi ia capul lui Ibrahim Pasza.>

§ **29.** În anul 942, cînd vede că de-acum nu mai avea de temut nici o altă <pagubă> din partea Perşilor, în luna Seffer, îşi poartă oştile biruitoare, prin **Chavie**, către **Derdzisze.** Acolo, **Bitlis**[mm] Chan vine în tabăra Împăratului, şi, îngăduindu-i-se înfăţişarea, nu numai că făgăduieşte că va fi supusul Împărăţiei Othmane, ci îi şi mai oferă, rugător, cheile oraşelor aflate în stăpînirea lui, iar, la rîndul său, Suleiman îl copleşeşte cu o mare cinstire. După plecarea acestuia, prin **Amze**, purcede cu oştirea către **Alep**, iar, pînă la urmă, în luna Redzeb, intră în triumf la C(onstantino)p(o)le, dar,

a treia zi după aceea, dă poruncă să i se ia capul cîndva preaiubitei şi foarte harnicei căpetenii de război, **Ibrahim Pasza**.

<§ 30. Ocupă Giurdzistanul prin mijlocirea lui Mehemed Beg.>

§ 30. Anul următor părea să ceară o nouă campanie în **Persia**, ca să nu se piardă Provinciile dobîndite în anul de mai înainte. Dar, cum pe însuşi Împăratul îl făceau să se teamă de ea <şi> lungimea drumului şi povara lui, îl trimite în **Giurdzistan**[nn], cu rostuită oaste, pe **Mehemed Chan**, care se supusese de curînd domniei sale. Mehemed, ca să-i dovedească Împăratului credinţa şi hărnicia sa, purcede cu oastea, de îndată, încotro i se poruncise, intră în Georgia, şi, prin foarte multe şi sîngeroase lupte, într-atît doboară puterile locuitorilor ei, încît au trimis la Împărat, drept soli, cinci dintre cei mai de frunte de-ai lor, şi i-au supus întregul lor ţinut, sub anumite condiţii de înţelegere. /

171 *<§ 31. Chairuddin pustieşte Apulia.>*

§ 31. Către aceeaşi vreme, mari trupe de voluntari de-ai duşmanilor, strînşi din **Polonia**, **Moldova**, **Boemia**, **Germania** şi **Spania**, dau năvală în **Bosnia**, şi încing sub împresurare oraşul **Sulien.** Pe aceştia, fără a mai fi aşteptat ajutorul Împăratului, îi atacă pe neaşteptate Prefectul Bosniei, **Hasrud beg** – un oştean straşnic şi cu suflet neînfrînt – chiar şi cu mica ceată a alor săi, şi-i copleşeşte cu o asemenea spaimă, încît, lăsîndu-se de asediu, nu le mai rămăsese decît gîndul fugii. Dar Hasrud beg, nemulţumindu-se să fi eliberat oraşul, se ţine aprig pe urmele fugarilor, se năpusteşte asupra strînsurii lor aproape de **Kilis**, îi înfrînge şi-i pune pe fugă. După izbînda, asediază oraşul **Kilis**, îl cucereşte în doar cîteva zile, şi astfel, sporind Împărăţia cu un întreg Sandziacat, îi trimite pe ai săi, bucuroşi de victoriile sale, la C(onstantino)p(o)le.

<§ 32. Hasrudbeg îi învinge pe Creştini în Bosnia.>

§ 32. Cîtă vreme Împărăţia creşte astfel în **Asia**, în Apus i se adaugă o nu mai mică sporire. Căci **Chairuddin**[oo] **Pasza** (despre care am pomenit mai sus că, din pirat, fusese făcut de Suleiman Amiralul flotei) pustieşte toate ţărmurile **Africii** care se află aşezate la Marea Mediterană, cetăţile care nu-i primeau jugul le cucereşte cu mînă armată, <iar> cîmpurile le umple cu măceluri şi pîrjoluri. Supunînd astfel toate întăriturile de prin acele părţi, întorcîndu-se cu flota, trage la ţărm în **Apulia**, cucereşte oraşul **Cuslube**, şi, pustiind tot ţinutul dimprejur, ia de acolo un număr uriaş de prizonieri.

<§ 33. Kiorfesul este asediat zadarnic.>

§ 33. Către sfîrşitul acelui an, Împăratul înzestrează o nouă flotă, şi i-o trimite, în Marea Adriatică, sub poruncă lui **Lutfi Pasza**, a urmaşului la Vizirat al lui Ibrahim, lui **Chairuddin Capudan Pasza**, spre a le smulge Veneţienilor **Kiorfes**[pp], <iar> el însuşi îşi poartă oştile călări şi de pedeştri, pe calea uscatului, însoţit fiind de **Mustafa** şi de **Mehemed**, prin Avlonia[qq], asupra

172 Arnaudilor[rr], care puseseră la cale răsturnări, urmînd ca, în trecere, / să-i pedepsească. Numai că aceştia i-ar fi făcut lui Suleiman trecerea îndeajuns de grea, dacă, dîndu-i ascultare lui **Ajas Pasza**, cel de un neam cu sine, nu i s-ar fi supus iarăşi Împăratului. Fiind astfel, fără de trudă, supusă **Arnaud**, el zăboveşte cam o lună spre a orîndui treburile acelui ţinut, <iar,> la trecerea ei, cu toată oştirea, o ia peste mare, în insula gata cucerită. Le dă poruncă ostaşilor scoşi pe pe nave să pîrjolească pe dată, punîndu-le foc, toate tîrgurile şi satele acelei Provincii; apoi asupreşte foarte strîns

orașul sub asediu, cu felurite mașinării. Pînă la urmă, după mai multe înfruntări și măceluri de o parte și de alta, dînd peste ei furtunile de iarnă, orașul este eliberat, iar Sultanul, cum marea tălăzuia sub palele de vînt, e silit să sune semnul retragerii, și să-și aducă flota înapoi la C(onstantino)p(o)le.

<§ 34. Mehemed Beg îi învinge pe Creștini.>

§ 34. În anul 944. o oaste cam de douăzeci de mii, strînsă din felurite neamuri, sub porunca unui anume **Cohpan**[ss], intră, prin **Serem**[tt], în hotarele Othmanilor, spre a asedia **Semendria**. Acestora, mai înainte să fi ajuns la Semendria, le iese în cale, cu o ceată aleasă de osteni, Prefectul orașului, **Mehemed beg**; îi află fără de grijă, se năpustește asupra lor, și, tăindu-i pe cei ce se împotriveau mai tare, le împrăștie toată oastea, și îi răspîndește care încotro. Curățînd astfel stăpînirea de dușmani, prin fiul său, **Arslanbeg**, îi dă de știre Sultanului despre cele întîmplate – iar el, răsplătindu-l pe acesta cu un **Sandzac**[uu], îl trimite îndărăt la tatăl lui.

<§ 35. Suleiman ocupă Iemenul prin căpăteniile sale. >

§ 35. Izbînzile dobîndite pînă acuma prin Căpetenii îi ațîțau Sultanului sufletul spre a îndrăzni și mai mult. Prin urmare, în anul următor, îl trimite pe **Chairuddin**, Prefectul flotei de pe mare, și pe **Suleiman Pasza**, Căpetenia oștilor pedestre, cu o oștire deloc de disprețuit, înspre înlăuntrurile **Indiei**[ww]. Aceștia își împlinesc însărcinarea cu nu mai puțin zel, și adaugă tot Regatul **Iemenului**[xx], cu ținuturile lui învecinate, Împărăției Othmane.

<§ 36. El însuși pustiește Moldova.>

173 **§ 36.** Cîtă vreme acestea se aflau în grija Căpeteniilor, (el însuși), cu oști destul de mari, / intră în **Moldova** în chip de prieten[ψψ], dar, peste așteptarea din partea locuitorilor, pustiește tot și toate sub fier și foc, de la Dunăre și pînă la **Soczava**, pe atunci Capitala Moldovei. Mai apoi, așezîndu-și tabăra chiar sub cetate, le cere locuitorilor un tribut anual. Moldovenii, văzînd că unei asemenea vijelii nu i se putea face față cu nici un chip, i se înfățișează rugători, i se închină pentru pace, îi făgăduiesc plata unui tribut anual, numai atît îl roagă, 'ca alegerea Principelui să atîrne de socotința Statului lor[zz], iar Principelui să i se îngăduie autoritatea de Monarh[αα] asupra supușilor săi, ca și mai înainte'. Suleiman le îngăduie, la rugile lor, amîndouă cererile, îl întărește pe Principele[ββ] ales de ei, și, dîndu-le înapoi prinșii, îi cheamă a doua zi la sine pe cei mai de frunte și le mustră cu cele mai grele vorbe nefaptele: că, 'nemaiținînd minte binefacerile primite de ei de la împarații Muslimani, au cutezat să tragă sabia împotriva unei Împărății atît de puternice, și nu numai că au pîrjolit orașul **Kili**, dar au mai și ucis mulți Muslimani. Cu toate că, prin fapta aceasta cumplită, după sentința legii Muhammedane, sunt cu toții vinovați cu moartea, el totuși, spre a-și arăta milostivirea, le dăruie viața odată cu libertatea, sub o astfel de înțelegere: să-i dea pe mînă, ei înșiși, tezaurele vechiului Principe[γγ].' Cum bieții de Moldoveni nu-i puteau tăgădui nimic, este trimis în oraș **Defterdarul**, cu o unitate de Janiczari, și pradă tezaurele[δδ] Principelui, atît pe cel public, cît și cel privat. S-au găsit acolo, pe lîngă mulțime de bani, diademele Principilor, sceptrele, crucile și sfintele icoane, strălucind de nestemate fără preț: făcîndu-și pofta cu ele cum i-a fost placul, Suleiman își duce oștile înapoi la C(onstantino)p(o)le, la întoarcere poruncește ca orașul
174 **Kili**[εε], pustiit de Moldoveni, să fie clădit din nou, iar, pentru că acel ținut ducea lipsă de păduri, /
lemnele cu care fusese construit podul cu care legase Dunărea i le dă în dar, după trecerea sa.

<§ 37. Chairuddin învinge flotele dușmane.>

§ 37. Între timp, întors din Regatul **Jemenului**, **Chairuddin** dă, pe neașteptate, aproape de **Creta**, de flota dușmanilor, constînd din treisute de nave, și, după o luptă aprigă și îndărătnică, îi face un prăpăd de ținut minte, mai multe nave le prinde, restul, numai cît nu toate, le scufundă. A doua zi, află în portul **Preverei** o altă flotă dușmană, strînsă de la mai multe neamuri, sub poruncă lui **Andrevirius**[dd], și, de-abia dîndu-le putința de a se orîndui, se repede strașnic asupra lor. Dușmanii, ajutați de avantajul locului, se bat cu foarte mare tărie, <înfruntarea> se lungește sub un noroc schimbător, iar, pînă la urmă, Creștinii, văzîndu-se mai prejos ca puteri, evită, sub noapte, prăpădul ce sta să vină, fiind totuși siliți să-i lase Căpeteniei turcești cîteva nave, drept răsplată a trudei sale. Dobîndind aceste victorii, cîtă vreme se întorcea în triumf la C(onstantino)p(o)le, cum disprețuise dușmanul mai mult decît o cerea siguranța sa, Andrevirius, eliberat din primejdie, cuprinde **Nova**, iar pe locuitorii Muslimani din <cetatea> cucerită îi căsăpește pe toți cu cea mai mare cruzime, spre a le domoli sufletele celor turburați de prăpădul suferit. Dar această izbînda a lui Andrevirius n-a rămas prea îndelungată. Căci, în anul următor, Chairduddin asuprește Nova cu o nouă flotă, redobîndește orașul pierdut, și, drept răzbunare pentru concetățenii săi pierduți, îi așterne sub sabie pe toți Creștinii pe care-i află acolo, fără a ține în nici un chip seama de sexul sau de vîrsta lor.

<§ 38. Germani a Buda repelluntur.>

§ 38. În anul 947, **Ungaria** se aprinde de flăcările unui nou război. Se dusese dintre cei vii **Janus**, Regele Ungariei, {care} își rînduise pînă acum treburile cu mare noroc, sub ocrotirea lui Suleiman, și-l lăsase drept moștenitor al Regatului pe fiul său nevîrstnic, **Istifan**. **Regele Germaniei**[ee], socotind că-l poate alunga cu ușurință din domnie pe acesta, nepotrivit fiind, datorită
175 vîrstei, să poarte vreun război, strîngînd din Regatul său / o oaste aleasă de opt mii <de oșteni>, impresoară **Buda**. Văduva lui Ioan îi dă de veste pe dată lui Suleiman, sub a cărui tutelă fusese dat pruncul, despre neașteptata năvălire a dușmanilor, <și> îl roagă de ajutor. Împăratul, după ce i-a citit scrisoarea, îl trimite înainte, cu oaste rostuită, pe Vizirul său, **Sofi Mehemed Pasza**[ii], iar pe Regină o îndeamnă, prin epistola de răspuns, 'să aibă bun curaj, căci el îi va sosi într-ajutor cît mai curînd, cu toată oștirea'. Mehemed Pasza se îngrijește de îndată de ce i se poruncise, <și> pleacă la Buda cu grabnice conace, fără să adaste mai mult nicăieri. Dar, cu toate că a aflat tabăra dușmanilor întărită cu valuri, neînspăimîntîndu-se de acest obstacol, le dă pe dată poruncă alor săi să atace lucrările dușmanului. Regele Germaniei, aflînd prin iscoade că nu era acolo o atît de mare ceată de-a Turcilor, își împarte oastea în două părți: una se ține de asediu, pe cealaltă o pune împotriva asalturilor Othmanizilor. Astfel, către sfîrșitul acestui an, lupta se dă zilnic, vreme de treizeci de zile, cu un noroc atît de schimbător, încît nici una dintre părți nu putea să-și treacă în seamă izbînda. Dar, cum Suleiman vedea că, în acest chip, orașul nu putea fi nicidecum eliberat, ba chiar se afla în primejdia ca Germanii, care distruseseră deja bastioanele zidurilor, să se înstăpînească pe oraș, el însuși, la începutul anului 948, îi vine în ajutor Vizirului său, cu restul oștirii. Germanii, vestiți că Sultanul era pe cale să vină, și că se afla la mai puțin de patru zile de tabăra lor, desfac asediul fără să mai încerce norocul războiului, și, părăsindu-și tunurile mai mari, se trag îndărăt de lîngă oraș, rînduindu-și șirurile noaptea. Mehemed Pasza, dat fiind că socotea rușinos să lase să-i scape

dușmanul fără de prăpăd, se ține aprig de urmele fugarilor, ocupă dinainte locul unde trebuiau să se urce pe nave, și, oprindu-le urcarea pe ele, în parte îi taie pe cei ce se apropiau mai neprevăzători,
176 / în parte îi azvîrle în lanțuri, doar puținora fiindu-le dat să scape cu viață prin fugă, aruncîndu-și armele. După ce și-a zdrobit astfel dușmanii, Suleiman, după patru etape, intră în orașul eliberat, îi surghiunește în **Transylvania** pe **Ștefan**, fiul lui **Ioan**, moștenitorul Regatului, și pe mama lui cea văduvă, pentru că socotea că ei nu puteau apăra[κκ] de vrăjmași Regatul și orașul, datorită slăbiciunii vîrstei și a sexului lor, și le dă **Sandzacul** spre a-și întreține viața. Iar **Buda** o întărește cu o bogată strajă de Janiczari, o dă în pază Prefectului **Suleiman Pasza**, unui tiz al său, și, prefăcînd bisericile în Dzamii și așezînd un Cadiu, se întoarce cu mare slavă la Constantinopole.

<§ 39. Suleiman face o alianță cu Francezii.>

§ 39. Acest iute mers al izbînzilor nu numai că le impunea supușilor săi o respectuoasă închinare iar vrăjmașilor groază, dar îi mai și tulbura strașnic pe Principii Creștini, astfel încît să ceară ajutor împotriva vecinilor lui Suleiman, care-i împilau pe nedrept. Cu acest țel, de vreme ce nu se mai putea apăra mai departe împotriva Spaniolilor, {**F(i)rancza**} **Padiszahi**[λλ], trimite, în anul 949, un sol extraordinar la Suleiman, înzestrat cu o scrisoare în care îi așternuse nedreptățile îndurate de el din partea Spaniolilor, și-l rugase plecat pe Împărat să-l smulgă de sub puterea vrăjmașilor săi. Suleiman îi îngăduie solului putința de a i se înfățișa, încheie o alianță cu **Firancza Padiszahi**, și, spre a-i dovedi crezarea celor făgăduite, îl trimite pe **Chairuddin Pasza**, cu o numeroasă flotă, (în) Spania: el însuși, spre a putea da năvală la vremea cuvenită în Germania, își așează oștirea, drept tabără de iarnă, în împrejurimile Adrianopolei.

<§ 40. Cucerește cîteva orașe din Ungaria.>

§ 40. Cîtă vreme, sprijiniți de ajutoarele din partea lui, **Frantzi** îi zdruncină, din partea lor, pe Germani, Suleiman, de cealaltă, intră cu mare oștire în **Ungaria**, <și> ia de la primul iureș **Lipova**,
177 **Beczsui** / și **Szoklovasz**, pe care cu doi ani mai înainte, le redobîndiseră Germanii. Apoi, pătrunzînd mai departe în Ungaria, cucerește cu mînă armată **Vstun Beligrad**[μμ], **Tatarhysari**[νν] și **Vsturgun Beligrad**[ξξ], sanctuarele mai frumoase le preface în Dziamii, și, întărind orașele cu bună strajă, purcede pentru triumf către C(onstantino)p(o)le. Dar, pe cînd se afla nu departe de Oraș, și dăduse deja poruncă să se pregătească **Alay**[οο], ajunge, deodată, la el trista solie că fiul său, **Mehemed**, s-a stins de o năprasnică boală: nenorocirea aceasta copleșește pînă într-atît sufletul, de altfel de neînfrînt, al lui Suleiman, încît, lăsînd deoparte toată pompa triumfului, a intrat în Oraș plin de mîhnire, ca un învins. Întru pomenirea acestuia și mîntuirea sufletului lui, a clădit la C(onstantino)p(o)le, pe Calea Regească ducînd pînă la poarta **Engi Capu**[ππ], o uriașă Dziamie, și a împodobit-o cu o Școală și cu un Han, ea mai numindu-se încă și astăzi '**Szehzade Dziami**'.

<§ 41. La îndemnul lui Elcasib Mirze pornește împotriva Perșilor.>

§ 41. În anul 954, **Elcasib Mirza**, lovit de Perși cu o mare nedreptate[ρρ], fuge la Sultan, ii oferă sfaturi și îi arată locurile din care toată **Persia** putea fi cel mai ușor subjugată. El însuși i se pune la îndemînă drept Căpetenie și călăuză a oștilor, și-și dă pe față sfatul cu atîta falǎ, încît, convins de vorbele lui, Suleiman i-a încredințat mare mulțime de bani spre a-și aduna ostași și pentru a-și ocupa patria[σσ]. În anul următor, în primăvară, Sultanul însuși purcede cu foarte mari oști împotriva Persiei. În drumul său, îi ies în cale Împăratului, <veniți> din Sandziakurile lor, fiii lui, **Baiezid** și

Mustafa, primul Principe al **Iconiului**, al doilea al **Amasiei**, și, după ce i-au sărutat părintelui lor mîinile, sunt lăsați să meargă din nou la ale lor[ττ].

<§ 42. Redobîndește Vanul și îi zdrobește pe Perși.>

178 § **42.** Apoi, el intră în hotarele **Azerbedzanului**, avînd a-și așeza în Provinciile Perșilor / scaunul războiului. Cîtă vreme zăbovea el acolo, vreme de cîteva zile, **Sultan Burhana**[υυ], născut din vechea stirpe a **Szirvanilor**, se coboară în tabără din munți, și i se pune sub ascultare Împăratului, el și cu toată stăpînirea sa. Apoi, <Suleiman> îi dă sub pază primului autor al acestei campanii, lui **Elcasib Mirza**, orașul **Tibris**: dar acesta, cum vedea că el acolo nu se afla nici în bună siguranță față de asalturile Perșilor, nici nu putea face ceva în folosul Statului Othman, făcînd una cu pămîntul Palaturile Szahului, lasă orașul și toate celelalte neatinse, iar oștile și le conduce în tabăra împărătească, de unde încercau să redobîndească <cetatea> **Van**, cucerită de Perși. Suleiman, sporind prin această adăugare a puterilor sale, zdruncină și dărîmă zidurile, cu mai multe mașinării <de război>. Apoi, dă un iureș atît de sălbatic asupra apărătorilor ei, încît aceștia, coplelșiți de groază, făgăduiesc să i se predea salvîndu-și sufletele lor. Împăratul, spre a cruța sîngele alor săi, cu toate că erau nevrednici de ea, le îngăduie iertarea, și astfel, în 19 ale lunii Redzeb, se înstăpînește iarăși peste orașul acesta, atît de vestit și de întărit. După ce-a ocupat orașul, își duce oștile înspre **Amze**, unde copleșește o parte din oastea Perșilor și o pune pe fugă, <iar> apoi își așează oștile biruitoare în taberele de iarnă, pe lîngă {H} Alep.

<§ 43. Pradă tezaurele Szahului.>

§ **43.** Între timp, el află de la iscoade că tezaure preabogate ale Szahului erau păstrate în orașele **Isfahan**[φφ], **Kiaszan** și **Camid**, păzite doar de puțini osteni: auzind aceasta, atras de nădejdea prăzii, îl trimite spre a le prăda pe **Elkasib Mirza**, cu ostași ușor înarmați. Acesta pătrunde pe cărări cunoscute de el în acele ținuturi dinlăuntrul Persiei, și, copleșindu-i pe paznici mai înainte să-și fi dat ei seama de sosirea dușmanului, pune mîna pe comori, iar, pustiind tot ținutul dimprejur cu fier și foc, încărcat de pradă, se întoarce la {H} Alep, la Împărat. Elcasib îi oferă Vizirului
179 **Azyzalla** o parte din cele apucate de el, / <și> îl roagă să-i fie pus alături Prefectului **Babylonului**, dobîndind cu ușurință ceea ce dorise de la Vizirul cel lacom. Pornind cu încredințare împărătească, cînd a ajuns acolo, împins de căința de a fi lăsat tabăra Perșilor, trimite la Rege tainice scrisori, îl roagă să-l ierte pentru ce făcuse, și-i făgăduiește că, de acum încolo, îi va fi credincios tot lui, chiar și printre dușmani, și-i va sluji drept harnică iscoadă în privința celor pe care le puneau Turcii la cale. Colegul său, **Mehemed Pasza**, care veghea fără preget asupra faptelor lui, îl învinuiește pe dată de această trădare, și primește de la Împărat însărcinarea să-l trimită la Poartă prins și aruncat în lanțuri. Dar, înainte ca acestea să fi ajuns la Babylon, el este înștiințat despre cele peterecute printr-unul dintre prietenii săi[χχ], pe care și-i dobîndise, mulți <la număr>, din banii de la Perși, și, cum nu-i mai era deschisă nici o altă cale de scăpare, scapă pe ascuns în **Giurdzistan**. Fuga aceasta împrospăta amintirea vechii hiclenii a Georgienilor, anume că, în anul trecut, îl împresuraseră pe Prefectul acelor părți, pe **Mustafa Pasza**, atunci cînd, neprevăzător și neașteptîndu-se la nimic mai puțin, decît la o asemenea trădare, își pusese tabăra în locuri înguste, și-l căsăpiseră, odată cu toată oastea lui. Prin urmare, spre a răzbuna o asemenea nefaptă, este trimis pe dată, cu bună oaste, Mehemed Pasza; acesta, intrînd în Giurdzistan, după mai multe lupte date cu noroc schimbător,

pînă la urmă doboară puterile Georgienilor, și-i zdrobește cu totul. După izbînda, el cucerește șapte cetățui foarte bine întărite, și, dărîmîndu-le și făcîndu-le una cu pămîntul, de vreme ce anotimpul nu mai îngăduia și alte campanii, își așează trupele în taberile lor de iarnă, la **Diarbekir**. În primăvara anului următor, el intră din nou în **Georgia**, și, cum nu mai găsește pe nimeni să-i
180 steie în fața,supune mai mult de douăzeci de / orașe puterii Othmane; în sfîrșit, întărind Provincia în credința ei față de Împărat <și> așezînd străjeri de pază în locurile mai tari, pleacă la C(onstantino)p(o)le spre a-i da socoteală Împăratului asupra celor ce le înfăptuise.

<§ 44. Cucerește Timiszvar.>

§ 44. Împărăția fiind astfel întărită în Răsărit, el își întoarce cugetările către sporirea stăpînirii sale către Apus. Prin urmare, îl repede pe Rumeli Beglerbegul **Mehemed Pasza**, cu oastea din Europa, spre a ocupa **Temiszwar**[ψψ], orașul cel mai bine întărit din toată Ungaria. Cel trimis, după ce a cucerit orașele învecinate, **Baczi**[ωω], **Buczgergi**, **Ratzu** și **Czenad**, asuprește însăși Temeswar sub cea mai tare împresurare. Între timp, vin în ajutorul orașului și oștile dușmane; cum, datorită puținătății alor săi, Mehemed Pasza vedea că este mai prejos decît ele, îi înfățișează Împăratului, prin scrisoare, primejdia, <și-l> roagă să i se trimită cît mai curînd trupe de ajutor. Împăratul, la primirea soliei, fără a mai zăbovi nicidecum, poruncește Marelui Vizir **Mahmud Pasza** să se alăture, cu oștile sale, oștirii lui Mehemed. Astfel sporindu-și puterile, el cucerește, mai apoi, orașul, cu mînă armată, iar toată domnia **Timiszwarului**, care aproape că era pe măsura întinderii unui Beglerbegat, o supune stăpînirii Othmane, iar spre paza ei îl lasă,cu bună strajă, pe **Casim Pasza**[1].

<§ 45. Turcii sunt zdrobiți de Perși. >

§ 45. Cîtă vreme stăpînirea Othmană sporea astfel în **Europa**, lucrurile nu ies și în **Asia** sub semnul aceluiași noroc. **Szah Ismael**, fiul lui **Tomasib**, după ce oștirea Muslimanilor se retrăsese de la hotarele sale, intră în ținuturile ascultînd de Othmani, ocupă pe neașteptate **Erdisz**[2] și **Aglasz**, iar pe toți Turcii pe care-i găsise în acele orașe îi căsăpește jalnic. Spre a-i înfrîna acestuia cutezanța,
181 este trimis în cîmp **Iskender Pasza**, cu bună parte a oștirii din Asia. / Acestuia îi iese, harnic, în cale Szah Ismail, îl înfruntă îndeaproape în luptă, îl înfrînge, și, căsăpindu-i cea mai mare parte din oaste, îl pune pe fugă. Astfel, Fortuna li se arăta favorabilă Perșilor în luptele mai mici, spre a-și arăta acelora ghiarele în cele mai de seamă. Stîrnit de această solie funestă, Suleiman îl ocărăște pe iskender Pasza cu cele mai grele amenințări pentru că fusese pus pe fugă cu atîta rușine, și se hotărăște să le abată Perșilor sufletele, înverșunate de această izbînda, cu o și mai mare oștire. Dar, dat fiind că vremea anului, prea mult înaintată, nu-i îngăduia să poarte război prin acele ținuturi, îl trimite înainte pe Marele Vizir, pe **Mehemed Pasza**, și îi dă poruncă să iemeze cu oastea pe care o avea pregătită în ținutul **Tocad**[3], <iar> el însuși, în anul 960, în luna Ramazan, se adaugă taberei Vizirului, aproape de locul numit **'Erkile'**, cu celelalte oști. Acolo, i se înfățișează în scris dovezi sigure că fiul său **Mustafa**[4], pe care poruncise, în anul trecut, datorită aceleiași bănuieli, să fie păzit sub strajă tare, a pus la cale o conspirație împotriva vieții sale, și că i-a atras pe mulți în asocierea la această crimă; după ce le-a citit, luînd cunoștință de adevăr, poruncește ca fiul să-i fie sugrumat. Apoi, după ce a ajuns la {H}Alep, și celălalt fiu al său, **Dzihangir**[5], a ajuns să-și vadă ziua de pe urmă, <iar> lui **Selim**, care mai era în viață, Împăratul îi dă poruncă să iemeze cu trupele la **Marasz**.

<§ 46. Suleiman ia Revanul și pustiește Persia.>

§ 46. După ce și-a adunat toată oștirea, în anul 961, intrînd în **Szirvan**, trimite un sol de pace la **Szahul Persiei**[6], <și> îi dă de știre că 'era gata de bătălie', cu îndemnul ca, dacă vroia să-și încredințeze bărbăției oștenilor săi, să-și scoată oștile în cîmp cît mai degrabă. Dar, Perșii nedîndu-i răspuns provocării sale nici prin cuvinte, nici prin fapte, el cuprinde sub împresurare, în luna Szaban, orașul **Revan**[7], scaunul Regelui Persiei, în cîteva zile îl și cucerește, îl face una cu
182 pămîntul, <iar> grădinile regești, palatele, / clădirile de la marginea orașului, ba chiar și cetatea, podoabă a întregii Perșii, le pîrjolește, dîndu-le foc. De aici își poartă oștile înspre **Nehdzivan**[8], și, călăuzit de Domnul **Amadiei**, **Sultan Husein**[9], pustiește toate ținuturile așezate între **Tybris** și **Meragye**[10], cetățile, tîrgurile și satele, precum și ogoarele învecinate le nimicește sub fier și foc. Luîndu-și astfel, în mod deosebit, răzbunarea asupra Perșilor, sub amenințarea iernii, își așează oștile în taberile de iarnă, pe lîngă **Amasia**.

<§ 47. Face pace cu Regele Persiei.>

§ 47. În vara următoare, mai înainte de a-și scoate oștirea, lui Suleiman îi iese în cale, aproape de **Arzirum**[11], **Szahkuly**[12] **Sultan**, rugîndu-l plecat să se milostivească și dîndu-se în paza credinței sale. Plecînd el de acolo la **Bagdad**, i se înfățișează solii Regelui Persiei, rugîndu-se de Împărat pentru pace, cu suflet supus. Pînă la urmă, după mai multe întrevederi, se încheie pacea, iar, prin ea, hotarele Împărăției Othmane sunt trase pe la orașele **Van**, **Merasz**[13] și **Musul**[14].

<§ 48. Îl zdrobește pe impostorul Mustafa.>

§ 48. Între timp, cîtă vreme Împăratul se află ocupat în **Asia**, în ținutul **Dobrudzei**[15] apăruse un anume impostor, mințind <că purta> numele lui **Sultan Mustafa**, și, strîngînd ca la patruzeci de mii de oameni ticăloși, o pustiise cu sălbăticie nu numai pe aceasta, ci și toate Provinciile așezate împrejurai ei. Dar, mai înainte ca Împăratul, datorită depărtării acelor locuri, să-i poată pune tîlharului juvățul de gît, **Baiezid**, cel de al șaselea fiu al Sultanului, ademenindu-l pe acela printr-o stratagemă vrednică de admirare, îl azvîrle în lanțuri, și, astfel cetluit, îl trimite Tatălui său, iar astfel, tocmai cînd vroia să-i pună împotrivă tîlharului oastea lui **Mehemed Pasza**, îl scapă pe dînsul de o mare grijă.

<§ 49. Îi ajută pe Francezi cu flotă.>

§ 49. Către vremea aceea, izbucniseră din nou văpăile războiului între Regii **Spaniei** și **Franței**,
183 iar, în acesta, cum celui Francez[16] îi mergea / rău, și era presat de dușmani, îl roagă a doua oară pe Împărat să-i trimită în ajutor o flotă. Suleiman, socotind că nu trebuia să tăgăduiască nimic în fața cererii unui Rege prieten, îl înzestrează pe **Carly Elibeg**[17] cu o flotă destul de mare împotriva Spaniolilor. Acesta, cum nu află pe mare nici o flotă dușmană care să vrea să-și apere ale sale, pustiește țărmurile Spaniei și cîteva insule, pe locuitori îi aruncă în lanțuri, <iar> ceea ce nu putea fi luat pe sus pîrjolește în foc. Prin aceasta el izbîndește ca, temîndu-se de și mai rău, Spaniolii să-și retragă oștile și să i le pună lui în față, prilejuindu-i astfel oștirii franceze, în fruntea căreia se afla **Corbon**[18], o slăvită victorie asupra lor, în care se spune că au fost uciși 40 de mii de Spanioli.

<§ 50. Trimite o alta în Lusitania.>

§ 50. Îmbărbătat de aceste succese, Suleiman trimite o altă flotă, sub porunca lui **Peri Reis**, spre a pustii țărmurile din **Hurmiuz**[19]; acesta, împlinindu-și cu noroc, la început, sarcina, după ce

a jefuit Provinciile de la mare ale acelui Regat, ia calea înspre C(onstantino)p(o)le, încărcat de pradă și de prizonieri. Dar, pe cînd hălăduia, prea sigur de sine, prin Marea Egiptului, flota dușmanilor îi ia urma, se năpustește asupra navelor lui împrăștiate, o parte le scufundă, pe multe, mai cu seamă pe cele pe care povara lucrurilor prădate le făcuse neputincioase să se apere, le prinde: puține, cele mai ușoare, <mai> scapă cu fuga. Strecurîndu-se printre aceștia, **Seid Ali Capudan** adună navele împrăștiate, fie că nu luaseră parte la luptă, fie că fuga le smulsese de sub sabia vrăjmașă, <iar>, printr-un joc de mirare al Fortunei, atacă iarăși flota dușmană, cîtă vreme ea se întorcea, neprevăzătoare și fără rînduială la ale sale, și-i scufundă mai multe nave. Astfel de
184 bine, și pe uscat și pe mare, pe Suleiman îl însoțea / Fortuna, încît, prea adesea, o mică înfrîngere îi era un început al izbînzii. Căci, la aceeași vreme, **Tojgun Pasza**, Beglerbegul din **Budun**, le luase Creștinilor trei tîrguri[20], cu oștile din stăpînirea sa, iar pe nenumărați <dintre ei> îi aruncase în lanțuri; de cealaltă parte, Prefectul **Dziaerului**[21], **Salih Pasza**, cucerise **Bidziane**[22], și încă alte trei cetățui așezate în Spania.

<*§ 51. Le trimite iarăși Francezilor o flotă de ajutor împotriva Spaniolilor.*>

§ 51. În anul 963, se ivește un nou prilej de a dobîndi slavă. **Francza Padiszahi**, cum lucrurile nu-i ieșeau cum dorea el împotriva Spaniolilor, se roagă, a treia oară, să i se deie o flotă de ajutor. Suleiman, felicitîndu-se că putea sparge un ou cu un altul, fără să se rănească el însuși la mînă, îi îngăduie cu ușurință ce-și dorise și îl trimite pe **Capudan Piale Pasza**[23] cu o mare flotă în Marea Spaniei și-i dă poruncă să o alăture navelor franceze. Acela își îndeplinește fără de preget însărcinările, și, sub călăuzirea oștilor Regelui prieten, invadează insulele spaniole, **Misine**[24], **Ricze**[25], **Marioca**[26], și încă trei altele mai mici[27], vecine cu aceasta <din urmă>, le învălmășește cu totul, iar, după ce a pîrjolit prin foc aproape toate țărmurile **Apuliei**, se întoarce, către sfîrșitul toamnei, la Constantinopole, cu mare pradă.

<*§ 52. Se consacră artelor păcii și proclamă legi.*>

§ 52. Orînduindu-și și întărindu-și astfel, de peste tot, Împărăția, își îngăduie tihnă sieși și oștilor sale, și cheltuiește aproape un întreg deceniu întru rînduirea treburilor cetățenești. Prima lucrare o înfăptuie prin desăvîrșirea **Dziamiei** căreia îi pusese temeliile cu trei ani mai înainte, pe care o face într-atît de frumoasă, încît, după templul de la **S(fînta) Sofia**, se socotește că nici măcar în toată lumea nu i se mai poate găsi unul asemeni, iar pe aceasta o numește, după sine,
185 **Suleimanie**[28]. Apoi, cînd vede că se petrec <prea> multe de-a valma, atît la Curte, {cît} / și în Stat, că rînduiala cinurilor prea adesea nedeosebită, naște rivalități și încăierări între oficialii săi, întemeiază atît noi canoane civile, cît și legi militare, iar, prin acestea, nu numai că dictează dreptul pentru întregul neam Musliman, dar și orînduiește ce loc trebuia să dețină fiecare la Curte, în cetate, în armată. Astfel se odihnesc, ele, armele, dar nu și sufletul lui Suleiman, care, ca un țap abraș, nu se retrăsese cu vreun alt țel, decît să bată cu și mai mare putere în frunțile dușmanilor. Căci el înțelesese din campaniile de mai înainte că Împărăția Germanilor era mai puternică, decît să poată fi călcată numai în copitele cailor, și că era nevoie de o mai mare pregătire și de un timp mai îndelungat spre a-i înfrînge stavilele cu care se apăra. Prin urmare, în acești zece ani, gătește foarte mari mijloace de război, umple din nou tezaurul sleit de războaiele de mai înainte, strînge oști de peste tot, și se străduiește să împlinească acum acel singur lucru prin care îi rămăsese mai presus **Mehemed Fatih**, și pe care el însuși îl încercase zadarnic mai înainte.

((<§ 53.> Moare la asediul Segetvarului.))

§ **53.** Cu acest plan, în anul 974, purcede cu foarte mare oştire de la Constantinopole către Adrianopole, iar o anumită parte a ei, sub poruncă Primului Vizir, **Perter Pasza**, o trimite înainte, spre a ocupa **Giule**[29], <iar> el însuşi, cu restul, îl urmează cu pas mai încet. Dar, cu toate că nu ducea lipsă de nimic din ce era nevoie pentru campanie, îi lipsea totuşi tinereţea, iar bătrîneţea îi tăgăduia împlinirea celor cugetate. Ros de ea, cînd ajunge aproape de **Segetvar**[30], trupul, ostenit de atîta trudă, îi este, mai întîi, cuprins de o febră înceată; apoi, puţin cîte puţin, sporindu-i izvorul bolii, iar puterile scăzîndu-i, ea se preface într-una rea; deşi aceasta îl chinuia aprig şi de-abia dacă mai era vreo nădejde de scăpare, Împăratul cel cu suflet neînfrînt şi, parcă, fără de moarte dă poruncă să fie asediat şi cucerit oraşul. Dar, cum Prefectul întăriturii făcea faţă mai cu tărie, decît
186 socotise el, iar durerea se făcea tot mai mare, / sfîşiat de grijile publice, Suleiman repetă de mai multe ori fraza: 'Bu odzagy soiunasi dachy feth olamadymi !', adică "<Locul> acesta, focul căruia trebuia stins[31], n-a fost cucerit încă !" Apoi, cînd simţi că strînsoarea morţii i se apropie, înălţîndu-şi mîinile la cer, începu să se roage astfel la puterea cerească: 'Ja Rebbul alemin, ve Hakilul dziemi mahlucat, barigiah dzenabinden tezaru iderum ki Musliman askierine bu Calaanun fethini, an Carib mue{s)ser kylasin', ceea ce ai putea traduce astfel pe latineşte: "O, Dumnezeule al tuturor lumilor[32], O, Împărate şi Stăpîne a <toată> făptura, îi cer cu suflet umilit Preasfintei Tale Maiestăţi, ca, milostivindu-Te de oştirea celor ce au a fi mîntuiţi, să binevoieşti să-i îngădui cît mai curînd cucerirea acestui oraş !" Cît mai rostea încă aceste rugi, el se stinge în ziua de 13 ale lunii Sefer din anul pomenit mai sus.

((<§ 54.> Segetvarul este luat, ascunzîndu-i-se moartea.))

§ **54.** Marele Vizir îndreaptă pe dată scrisoare către **Selim**, care se afla pe atunci în Sandzacul **Magnesiei**, îl vesteşte despre moartea tatălui său <şi> îl roagă să vină cît mai degrabă la oştire: el le ascunde tuturor celorlalţi soarta Împăratului, ba mai şi îmbărbătează, în numele lui, oastea întru cucerirea oraşului, şi le orînduieşte astfel pe toate, încît nimeni să nu poată bănui că Principele a răposat. În ziua de optsprezece ale acelei luni, porunceşte ca oraşul să fie luat cu asalt jur-împrejur, ceea ce, cu ajutorul unui incendiu stîrnit din întîmplare în oraş[33], îi iese cu atîta noroc, încît, cu toate că străjerii apărau cu cea mai mare tărie zidurile încredinţate lor, totuşi, în doar cîteva ceasuri, au fost înfrînţi de bărbăţia oştenilor Othmani. Ziua de pomină a cuceririi acestei cetăţui foarte întărite a făcut-o şi mai slăvită solia adusă, în acelaşi timp, în tabără că şi **Giul[l]a** a ajuns în puterea Othmanizilor.

((<§ 55.> Selim este salutat Împărat şi îşi înmormîntează părintele cu mare alai.))

§ **55.** Între timp, **Selim**, primind scrisoarea Vizirului, pleacă înspre tabără în mare grabă,
187 schimbînd mai adesea caii, / iar acolo, dîndu-se pe faţă, către sosirea lui, moartea lui Suleiman, este salutat 'Împărat' de către toţi într-un glas. Apoi, spre a-şi împlini îndatorirea de pietate datorată rămăşiţele tatălui său, îi aşează leşul pe un cai' aurit, şi-l conduce la C(onstantino)p(o)le, cu însoţirea întregii oştiri. Cînd s-a ajuns nu departe de Oraş, toate Ulemalele, **Eszrefi**[34], Magnaţii, cu o uriaşă gloată de rînd, îi ies în cale alaiului funerar, şi, însoţindu-l pe acesta pînă în Oraş cu invocarea în **Fikr** şi **Teszbih** şi psalmodii a Numelui celui Sfînt, îl aşează în curtea Dzamiei durate de Suleiman şi însemnate cu numele lui, şi fac Namazul după legile şi rînduielile lui **Imam Szafi**[35] (de care

însuși Împăratul nu numai că fusese deosebit de împătimit, ci îl mai și luase întotdeauna cu sine, din aceeași sectă, pe **Imamul**(36) **Nakybul Eszref**). După împlinirea acestor solemnități, este încredințat gliei în același loc, iar toți cei din cinul eclesiastic, precum și alți oameni ai religiei care se aflau la C(onstantino)p(o)le primesc poruncă să ducă la capăt, vreme de 40 de zile, de patruzeci de ori în fiece zi, **Telaveti Curan**(37), și astfel, prin aceste rugi, să rostuiască tihna sufletului lui. Mai apoi, fiul lui se îngrijește ca, în fața **Mihrabului**(38) Dzamiei și deasupra mormîntului lui să se ridice o uriașă **Turbe** din marmoră, pe care, încă și astăzi, toți Muslimanii o vizitează cu religiozitate. Căci ei sunt convinși că el se bucură de o trecere aparte în fața lui Dumnezeu, pentru că nu numai că și-a pierdut viața la asediul Segedwarului, și a ajuns astfel **Szehid**(39), dar <a ajuns> și **Gazi**, adăugînd Împărăției Muslimane două orașe cucerite sub călăuzirea rămășițelor sale.

[[<§ 56> Elogiul și fiii lui Suleiman.]]

§ 56. Astfel a trăit și a împărățit **Suleiman**, un Principe cu suflet eroic și neînfrînt, plin de bun sfat, braț puternic, și pînă într-atît de răbdător al neajunsurilor pe care obișnuiesc să le aducă cu sine campaniile războinice, încît păreau că-l și susțin. Pe lîngă limba turcească de acasă, în graiul
188 Perșilor și al Arabilor / era foarte hîrșit, iar în genul acela de poezie care se numește la Perși **Nazm** n-a aflat pe nimeni care să-l depășească în eleganță și în finețe. I-au adus faimă izbînzile din Persia, din Ungaria și cele pe mare, dar nimic <nu i-a adus> mai multă, decît că și-a preschimbat pretoriul, încîlcit și mirosind mai mult a Marte, decît a Themis, și că a statornicit minunate legi, de pe urma cărora Împărăția Othmană continuă să înflorească: din această pricină Turcii i-au și dat numele de '**Canuni**'. A purtat însemnele Împărăției Othmane <vreme de> patruzecișiunul de ani, a trăit șaptezecișipatru, <și> patru luni. A născut șapte fii: pe **Murad**, pe **Abdulla**, pe **Mehemed**, pe **Mustafa**, pe **Selim**, pe **Baiezid**, și pe **Dzihangir**, care și-au văzut, cu toții, ziua din urmă, invers decît e datul firii, înaintea părintelui lor, rămînîndu-i printre cei vii numai urmașul, **Selim**.

SULTANUL SELIM AL II-LEA, PORECLIT **MEST**, FIUL SVLTANULUI SVLEIMAN, AL XI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

CAPITOLUL V.

1. Selim este salutat Împărat. 2. Este primit de oștire. 3. Îngroapă cu strălucire rămășițele tatălui său. 4. Îi înfrînge pe Arabii răzvrătiți. 5. Încearcă zadarnic să unească Donul cu Volga. 6. Potolește Iemenia răzvrătită. 7. Le făgăduiește Sarazinilor ajutoare în Spania. 8. Năvălește în Cipru. 9. Și îl cucerește. 10. Tătarii pustiesc Rusia. 11. Prăpădul Turcilor de la Lepanto. 12. Copleșit de el, Selim își află mîngîierea în Curan. 13. Și, refăcîndu-și flota, se năpustește asupra ținuturilor Creștinilor. 14. Eliberează Nova de dușmani. 15. Reface sanctuarul S(fintei) Sofia C(onstantino)p(o)le. 16. Trimite flota în Spania, într-o încercare neizbutită. 17. Tuneisul este luat de Spanioli <și> recucerit de Turci. 18. Ungurii sunt căsăpiți la
189 *Segedwar. / 19. Moravurile lui Selim. 20. Virtuțile și viciile lui.*

[[<§ 1.> Selim este salutat Împărat.]]

§ **1.** După moartea lui Suleiman, mai era numai **Selim**[a], asupra căruia să poată să cadă moștenirea unei atît de mari Împărății, iar el, la vremea aceea, zăbovea la **Magnisa**, în Sandzac, așa cum s-a spus mai sus. Pornind de acolo, în anul 974, într-a noua zi a lunii Rebiul Evvel, care căzuse într-o zi de Marți, stăpînă fiind asupra acelei zile planeta **Merich**[b], el intră în C(onstantino)p(o)le și se urcă pe tronul părintesc; în zorii zilei următoare, toți Mai-marii Împărăției se înfățișează, după obicei, la Curte, înveșmîntați în strai de jale[c], i se închină noului Împărat, și îl mîngîie, cu alese cuvinte, pentru moartea părintelui său.

[[<§ 2.> Este primit de oștire.]]

§ **2.** Trei zile după aceea, el pleacă de la C(onstantino)p(o)le, împreună cu foarte puțini, și ia calea către **Segedwar**. Dar, între timp, Vizirul **Mehemed Pasza**, după ce a ocupat orașul și l-a întărit cu bună strajă, își trăsese oștirea în tabăra de iarnă, și ajunsese deja pînă la **Beligrad**, nimeni dintre ei neștiind de moartea Principelui lor[d]. Astfel, ostașii se tulbură de tot la sosirea neașteptată a lui Selim, și, de teama ca, dus de pilda bunicului său cu același nume, să nu-i facă vreun rău părintelui său, aleargă la arme: dar, după ce și-au dat bine seama că Suleiman răposase, îl primesc cu toții pe Selim drept urmașul lui după lege, și-i arată supunere, ca unui Principe al lor.

[[<§ 3.> Îngroapă cu strălucire rămășițele tatălui său.]]

§ **3.** Nezăbovind acolo lungă vreme, după ce a pregătit toate cele de trebuință pentru cortegiul înmormîntării părintelui său, el ajunge în Orașul Regesc în 15 etape. Apoi, după ce a săvîrșit ceremoniile înmormîntării părintești, este întărit din nou în Împărăție de către toate tagmele, și serbează izbînzile dobîndite de părintele său printr-un strălucitor triumf. După trecerea cîtorva zile, le împarte Janiczarilor și Spahiilor darul cel de obște[e], iar pe Ulemale și pe ceilalți eclesiaști
190 care slujiseră la înmormîntarea părintelui îi dăruiește cu strai de mătase / și cu bani buni.

[[<§ 4.> Îi înfrînge pe Arabii răzvrătiți.]]

§ **4.** Între timp, **Beni Omer**[f] **Ulianogly**, Arabul, auzind despre moartea lui Suleiman, cutează nu numai să scutură jugul Othmanilor, ci, mai și ațîțînd tot ținutul din jur să i se alăture răzvrătirii, dă năvală în ținuturile care-i erau încredințate Prefectului **Bagdadului**, și le pustiește crîncen. Dar aceste fapte nu i-au rămas nerăzbunate. Căci Selim, aflînd despre aceste străduințe, le dă grabnică încredințare Prefecților din **Bagdad**, din **Basre**[g], și din **Szehrezul**[h], ca, luînd în ajutor o bună ceată de Janiczari, să strîngă trupele din acele ținuturi și, unindu-și puterile, să-l scoată pe tîlhar din ascunzișurile lui și să-și elibereze Provinciile de jafuri. Aceștia își îndeplinesc poruncile mai iute decît s-ar fi crezut și se năpustesc asupra lotrilor care rătăceau prin deșertul Basrei, îi împrăștie și îi pun pe fugă, și redau vechea-i liniște acelui întreg ținut. În același an, Selim desăvîrșește podul[i] care începuse să fie durat de părintele lui, în anul 970, nu departe de Constantinopole.

[[<§ 5.> Încearcă zadarnic să unească Donul cu Volga.]]

§ **5.** Între timp, trebuia cugetat asupra unui nou război, ca bărbăția oștirii Othmane să nu lîncezească în tihnă: cu Caesarul de-abia făcuse pace, și nu era vreo pricină pentru care să o rupă; Persanul era singurul asupra căruia să-și întoarcă armele, pentru că părea că dăduse destul de dreaptă pricină de război, prin neîncetatele sale năvăliri. Dar pe Selim îl împiedica de la acest plan atît greutatea locurilor, cît și cea a mijloacelor de război și a proviziilor de dus într-acolo, din lipsa

cărora văzuse cum se sleiseră foarte mari oștiri ale înaintașilor, chiar și fără să fi văzut sabia vrăjmașă. Ca să se elibereze de această piedică, el trimite la **Kiefe**[k], prin Pontul Euxin, o bună
191 ceată de osteni, și-i încredințează Chanul[l] Crymeei ca, și strîngînd lucrători din toate urdiile /
Tătarilor, și luîndu-i cu simbrie, să-și pună tabăra la fluviul **Ezel**[l], în acel loc, unde se află doar la șase mile italice de Teri[m], și, trăgînd un canal, să unească aceste fluvii. Căci el nădăjduia că, dacă-și împlinea gîndurile, avea să-i vină ușor să pătrundă din Pont prin **Maiak**<[n]>, **Teri** și **Ezel** în Marea **Churzem**, și astfel, Perșii fiind lipsiți de vreo flotă în acea mare, să-și scoată oștile din corăbii în **Szirvan**, în așa fel, încît să-și supună toată Persia. Și i-ar fi și reușit de-a binelea lucrarea, după dorință, dacă Marele Cîrmuitor al Lumii ar fi îngăduit ca hotarele fluviilor, așezate de Sine să poată fi strămutate. Dar de-abia dusese la capăt a treia parte a șanțului aceluia Chanul Crymeei, care, primind încredințarea Sultanului, și purcese-se, pe dată, prin **Aizderchan**[o], încotro i se poruncise, cînd lucrătorii au ajuns să fie atît de asupriți de ploi neîncetate, de furtuni foarte reci și de lipsa de provizii, încît au fost siliți să se lase, mai mulți pierind de boală și de dezinterie, dar nu mai puțini și de foame. Prin toată această pagubă, campania aceasta îi aducea totuși Statului Othman cîștigul că treizeci de mii dintre Tătarii **Nogai**[p], care ascultaseră, pînă atunci, de Împărăția Rusească, s-au desfăcut de ea și, îmbrățișînd partea Othmanilor, s-au dus, cu tot cu familiile lor, în locurile hărăzite lor în **Crymeea**. Dar, lucrarea nefiind înfăptuită de **Chan Kyrim**, restul oștirii turcești se întoarce la C(onstantino)p(o)le.

[[<§ 6.> Potolește Iemenia răzvrătită.]]

§ 6. Către această vreme, **Muttahir**, Szeriful Regatului **Iemen**, îl atacă pe neașteptate pe Beglerbegul Iemenului, pe **Murad Pasza**, laolaltă cu oștile pe care le atrăsese de partea sa dintre Arabi, îl căsăpește cu toată oștirea lui și eliberează astfel tot Iemenul de sub jugul turcesc. Dar Selim, aflînd despre această faptă, aprins de furie și mînie, cum se vedea atît de greu rănit de un om atît de josnic, îi dă poruncă Prefectului **Egiptului**, **Sinan Pasza**[q], să-și unească oștile cu cele care
192 ascultau de porunca lui **Ozdemir**[r] **Ougly**, / și să-i răzbune pe frații uciși. Aceștia, unindu-se, își
duc treaba cu seriozitate la împlinire, își copleșesc dușmanul neprevăzător, îl înfrîng, îi împrăștie pe conjurați și supun iarăși tot ținutul Împărăției Othmane. Dar, în anul următor, bucuria stîrnită de pe urma acestor succese este tulburată, iscîndu-se chiar în orașul C(onstantino)p(o)lei un pîrjol neașteptat care s-a încrîncenat atît de grozav, vreme de șapte zile, încît a prefăcut în cenușă aproape toată cetatea.

[[<§ 7.> Le făgăduiește Sarazinilor ajutoare în Spania.]]

§ 7. În anul 978, rămășițele **Sarazinilor** din Spania, care cu greu, își mai trăseseră, pînă acum, viața sub stăpînirea Creștinilor, pornesc să se răzvrătească, ocupă **Garbia**[s], și îl așează Rege pe un anume **Mansur**, din stirpea **Beni-Achmer**[t]. Apoi ei dau strașnică năvală asupra Spaniolilor, îi înfrîng, iar pe mai mulți îi și căsăpesc. Dar, nu se simțeau pe potriva puterii acelora, trimit soli la Selim și-l roagă să le dea ajutoare împotriva dușmanului spaniol, comun Muslimanilor. Selim, ale cărui gînduri erau toate numai la **Cipru**[u], le făgăduiește ajutoare, dar numai după cucerirea insulei: el îi îndeamnă ca 'între timp, să se adune cît pot ei mai strîns, iar asalturile dușmanului să caute numai să le respingă', iar pe soli, copleșiți cu mari daruri, îi trimite îndărăt la Regele lor.

[[<§ 8. > Cucerește Ciprul.]]

§ 8. Mai înainte ca aceștia să se întoarcă, el trimisese deja mari oști care să ocupe **Cyprul**, Căpetenii fiindu-le Marele Vizir, **Mustafa Pasza**, și Capudanul **Ali Pasza**: el îi poruncise acestuia să păzească marea, ca nimeni să nu împiedice asaltul, <iar> aceluia ca, trecîndu-și oștirea în insulă, să împresoare cetățuile ei sub cel mai strîns asediu. Mustafa, scoțîndu-și oștile pe uscat, împresoară, mai întîi, **Nicosia** și dă iureșuri foarte puternice asupra ei. Dar, în anul acela, îi fac față bărbăției
193 Othmanilor / așezarea orașului și îndărătnicia străjerilor lui, și îl silesc pe Vizir ca, strîngînd cetatea doar de departe, ca să nu-i intre aprovizionări, să lase asediul, iar oastea să și-o așeze în taberi de iarnă.

[[<§ 9.> Și îl ia.]]

§ 9. În anul următor, care era cel de al 979-lea de după fuga lui Muhammed, Capudan **Ali Pasza**, sporindu-și flota, pleacă de la C(onstantino)p(o)le, și, cu o nouă oaste <aflată> sub poruncă lui **Pertev Pasza**, și cu mai mari mijloace de război, trage la țărm în **Cipru**, înconjoară cu noi lucrări orașul zadarnic încercat în anul trecut, dă jos zidurile cu mașinării și cu tunuri, le răstoarnă cu mine, iar, pînă la urmă, apărătorii făcîndu-i față cu și mai mare îndărătnicie, în luna Szewal, îl cucerește cu mînă armată. Prin prăbușirea acestui oraș, sunt copleșite și celelalte orașe din acea insulă: văzîndu-se lipsite de orice ajutor, mai întîi **Magusa**[x], apoi și toate celelalte se străduie să-și dobîndească, predîndu-se, milostivirea învingătorului. Către aceeași vreme, Prefectul **Dzezairului, Kylidz Ali Pasza**[y], le smulge Arabilor **Tunez**[z] și îl adaugă Împărăției Othmane.

[[<§ 10.> Tătarii pustiesc Rusia.]]

§ 10. Cîtă vreme se întind astfel către Miază-zi hotarele Împărăției Othmane, armele Tătarilor n-au fost mai puțin norocoase în Regatele din Miază-noapte. Principele lor, **Devlet Gierai Chan**, strîngînd urdiile Scythilor care ascultau de porunca lui, intrînd în **Împărăția Rușilor**, cîtă vreme nu dă de pe nimeni care să cuteze a-i sta împotrivă, pătrunde pînă la Capitala Regatului[α] pustiește în lung și în lat ținuturile dinlăuntru, pe locuitorii care nu scăpaseră fuga pe o parte îi taie, pe o parte îi ia prinși, și astfel, încărcat cu o uriașă pradă, se întoarce în **Crymeea**.

[[<§ 11.> Prăpădul Turcilor de la Lepanto.]]

§ 11. Acestor izbînzi le-a urmat un uriaș prăpăd, cum nu mai suferise niciodată Statul Othman, după înfrîngerea lui **Ildirim Baiezid**, se vede că pentru ca Fortuna să arate că nu se află nici o
194 Împărăție atît de întinsă și de bine întemeiată, / care să-i poată privi cu dispreț prefacerile. După cucerirea Ciprului, Amiralul **Ali Pasza** lăsase partea mai aleasă a oastei sale să le steie de strajă orașelor cucerite, pe oștenii din Europa, care se căzniseră, un an întreg, cu multă trudă, la diguri și la <alte> lucrări, îi trimisese acasă, <iar> el însuși, numai cu unitățile de gardă, era pe cale să plece, cu flota, la Constantinopole. Cum călătorea el așa, cu pînze, prin Marea Mediterrană, deodată dă buzna asupra lui flota dușmană, despre care unii spun că era întărită cu ajutoare de-ale Romanilor și ale Spaniolilor. Capudan Pasza, chiar dacă, datorită puținătății ostașilor săi[β], de-abia de-ar fi putut avea vreo nădejde de izbîndă, socotind că era mai bună moartea, decît fuga, le dă strașnică înfruntare cu atîtea trupe, cîte avea el pe corăbii, iar, prin bărbăția sa, face ca sfîrșitul luptei să rămînă îndoielnic, vreme de mai multe ceasuri. Pînă la urmă, după ce-a respins de mai multe ori asalturile vrăjmașe, este ucis el însuși, pe cînd își făcea, cu tărie, ba datoria de Căpetenie, ba pe cea

de ostaş de rînd, iar, prin moartea sa, le îngăduie duşmanilor o victorie controversată. Căci vasele Muslimanilor fug pe dată, şi, fără un conducător, se împrăştie peste tot, <iar,> dimpotrivă, duşmanii, crescîndu-le curajul, insistă şi mai crîncen, le sfărîmă aripile învălmăşite, şi fie că le scufundă, fie că le prind aproape toată flota[γ].

[[<§ 12.> Copleşit de el, Selim îşi află mîngîierea în Curan.]]

§ 12. Dacă cineva a avut vreodată parte de nedreptăţi ale Sorţii <chiar> pe cînd lucrurile îi erau înfloritoare şi-i mergea bine, tocmai acela va putea judeca ce fel de durere a fost cea în care l-a aruncat pe Selim acest neaşteptat prăpăd. Primise deja vestea cuceririi **Ciprului**: cîtă vreme aşteaptă să i se întoarcă flota cea biruitoare şi împodobeşte pompa triumfală, sosec cei scăpaţi din măcelul acela şi-i istorisesc despre pieirea întregii oştiri. Desigur că atît de tulburat a fost de acel fapt Împăratul cel cu un suflet, de altfel, de neînfrînt, încît, vreme de trei zile[δ], n-a luat nici hrană, nici
195 băutură, nici n-a lăsat pe nimeni să se apropie de el, / cerîndu-i, zi şi noapte, cu rugi fierbinţi, Dumnezeului Apărător al Muhammedanilor să se milostivească de poporul său şi să ia de asupra lui ruşinea pe care i-o adusese acel prăpăd. La urmă, în cea de a patra zi, ia el Cartea **Curanului**, şi, deschizînd-o la întîmplare[e], află atare proorocire <*Curanul,* Sura XXX, v. 1-4, parţial>.

Adică: "În numele (lui Dumnezeu) Celui milostiv, plin de milă – Mîhnire pentru izbînda Europenilor asupra sălăşluitorilor pe pămînt: ei nu vor mai avea parte de nici o bucurie pentru vreo izbînda."

Selim, îndrumat de această prevestire că prăpădul acela n-a căzut asupra Împărăţiei Othmane fără de Degetul Dumnezeirii, i-a adus mulţumită lui Dumnezeu pentru această părintească mustrare şi şi-a redobîndit cumpătul, pe care şi-l cam pierduse mai înainte, din pricina mîhnirii. Tot acelaşi lucru părea să-l învedereze, în acelaşi an, căderea carapacei[j] de lemn a sanctuarului de la Mecca, vestind, după cum tălmăceau înţelepţii, un uriaş prăpăd: puţin după aceea, Selim, spre a fi un simbol al şi mai bunei statorniciri a Împărăţiei, a poruncit ca ea să fie refăcută din cărămidă.

[[<§ 13. Refăcîndu-şi iarăşi flota, dă năvală în ţinuturile Creştinilor.]]

§ 13. Şi astfel, după cum semnele rele însemnaseră ceva, nici celor bune nu le-a lipsit împlinirea. În anul următor, **Kylydz Ali Pasza**, care îi urmase lui **Ali Pasza** la conducerea mării, un bărbat şi harnic la faptă, şi minunat corăbier, reface flota distrusă – şi aceasta cu atîta iuţeală, încît, la venirea verii, a fost în stare să scoată două sute şi cincizeci de galere. Cu ele, purcede de la C(onstantino)p(o)le şi pradă peste tot ţărmurile Creştinilor, acolo unde putuse el trage la ţărm. Flota duşmanilor se arată pe lîngă **Evarin**[η], iar, dorind să spele ruşinea de mai înainte, **Capudan Pasza** {{**Kylydz**}} se năpusteşte cu hărnicie asupra ei, dar, dat fiind că venirea întunericului i-a
196 împiedicat pe cei ce dau să se lupte, după ce se dăduse, cîtvă vreme, înfruntarea, / se trage înapoi, fără mare pagubă pentru nici o parte. Patru zile mai apoi, Mai-marii corăbiilor creştine plănuiesc să le copleşească pe cele Muslimane, nădăjduind să poată împlini aceasta, dat fiind că prăvălişurile care încingeau portul **Coronei** opreau o mai largă vedere şi îi ofereau flotei un ascunziş ferit. Dar Kylydz Ali Pasza, aflînd de la iscoade cele pe care le aveau de gînd duşmanii, le dă poruncă alor săi să iasă din port, şi îi rînduieşte <astfel> pe cei ieşiţi mai în larg. Vrăjmaşii, odată ce-au sosit, uluiţi că flota despre care crezuseră că se mai afla în port, se afla deja desfăşurată în larg, cu gîndul să-şi împlinească totuşi planul, încearcă să dea năvală: dar, văzînd ei că toate sunt bine rînduite şi ocro-

tite, mai mult încercînd, decît intrînd în luptă, se trag îndărăt fără să fi isprăvit ceva, și lasă să se ducă spre C(onstantino)p(o)le flota, nu mai puțin liberă, decît încărcată de pradă.

[[<§ 14.> Eliberează Nova de dușmani.]]

§ 14. În același an, armele Othmaniazilor aveau parte și pe uscat de un noroc asemănător. Căci Germanii, cîtă vreme socotesc că toate puterile acelei Împărăţii au fost nimicite în prăpădul din anul dinainte și că nu le mai stă nimic în cale să-și redobîndească cele pierdute, strîng sub împresurare **Nova**, un oraș din **Bosnia**. Spre a o elibera, dau fuga Prefecții Bosniei și ai ținuturilor învecinate, dînd ascultare poruncilor lor, își strîng laolaltă trupele și dau năvală asupra oștirii dușmane încordate asupra asaltului orașului, o împrăștie, o pun pe fugă și trimit trei sute de prizonieri, drept semn al izbînzii, la C(onstantino)p(o)le.

[[<§ 15. Reface sanctuarul <S(fintei)> Sofia.]]

§ 15. Reparînd astfel, din plin, pagubele pe care prăpădul dinainte le adusese Statului Othman, <Selim>, spre a-și dovedi pietatea, ca și sufletul recunoscător pentru atîtea binefaceri din partea
197 Dumnezeirii, / ia asupra sa grija de a reface lăcașurile sacre. Cu gîndul acesta, el se îngrijește, în același an, să fie reparat sanctuarul **S(fintei) Sofia**, unde nedreptatea vremii începuse să lase crăpături, îi ridică **Minarete** de felurite formei[θ], adică 'turnulețe', în cele patru unghiuri ale ei, și, dînd jos, jur-împrejur, cîteva clădiri de-ale unor particulari, întemeiază două **Medrese** foarte elegant clădite.

[[<§ 16.> Trimite flota în Spania.]]

§ 16. Cîtă vreme Selim se preocupă de aceste lucrări, își aduce aminte că, înainte de campania din Cipru, le-a făgăduit solilor Muslimanilor din **Spania** ajutoare împotriva Creștinilor. De aceea, ca să nu pară că le-a făcut făgăduieli zadarnice, totodată și pentru a le mai frînge Spaniolior cutezanța și a să răzbuna pentru rana pe care i-o făcuse flota Spaniolă la **Lepanto**, își trimite Vizirul său, pe **Piale Pasza**[ι], și Amiralul, cu o mare flotă, împotriva Spaniolilor. Odată plecați, ei trag la **Misinia** și pun la cale asedierea ei, <și> pustiesc cu fier și cu foc pămînturile dimprejur. Și desigur că le-ar fi reușit cucerirea orașului, neivindu-se nimeni care să-i vină într-ajutor, dacă firea însăși nu li s-ar fi opus încercărilor Muslimanilor. Cîtă vreme ei trăgeau bună nădejde de a-și face bine treaba, deodată, furtunile iscate le zdruncină și le scutură flota de pe mare, încît oștile Othmane, decît să aleagă să piardă totul, au fost silite să se retragă, fără vreo ispravă.

[[<§ 17.> Tunisul este cucerit de Spanioli, <și> redobîndit de Mislimani.]]

§ 17. Flota întorcîndu-se astfel acasă, **Regele Spaniei** trage la țărm în **Africa** cu toate oștile, pe care le menise spre a elibera **Misinia**, ia **Tunez** din primul iureș, pe toți, fie ei cetățeni, fie locuitori Muslimani, în parte îi căsăpește, în parte îi aruncă în lanțuri, <iar> apoi întărește orașul
198 cu lucrări mai tari, și le-o dă sub strajă oștenilor săi. Pentru un atare prăpăd / vina de căpetenie părea să cadă asupra lui **Piale Pasza**, pentru că, prea sigur de sine, se întorsese acasă cu toată flota, și nu lăsase nici o parte din ea spre a păzi țărmurile Africii. Prin urmare, dîndu-l jos, Împăratul îl pune în locul lui pe Vizirul dinainte, pe **Sinan Pasza**, și-l trimite cu toată flota în Africa, în anul 982, spre a redobîndi cele pierdute. **Sinan Pasza**[κ] dă poruncă oștilor scoase pe uscat să se repeadă pe dată asupra orașului și a unei întărituri vecine cu el, numite **Chalculvadi**[λ], iar, pînă la urmă, după mai multe asalturi, îl ia, și le dă apărătorii drept jertfă <în cinstea> duhurilor Muslimanilor

sacrificați mai înainte, la cucerirea lui. Apoi, el face Chalculvadi una cu pămîntul, repară zidurile prăbușite ale Tunezului, și îl întărește cu strajă deajuns.

[[<§ 18.> Ungauii sunt căsăpiți la Segedwar.]]

§ 18. Către aceeași vreme, se adună vreo mie și jumătate de **Unguri** și-și fac planuri să cucerească, prin vicleșug, orașul **Segedwar**[μ]. Primind de veste despre aceasta, **Dziafer Pasza**, care se afla Mai-mare peste **Guila**[ν], îi așteaptă în drumul lor doar cu vreo cincisute de Janiczari, îi atacă dintr-o dată, din mai multe părți, pe cei care înaintau prea fără de grijă, îi înfrînge, îi pune pe fugă, iar pe prinșii cei mai de seamă îi trimite la Poartă.

[[<§ 19. Moartea lui Selim.]]

§ 19. Către sfîrșitul acelui an, Selim clădește, în partea Palatului care privește către Răsărit, o baie imensă și foarte elegantă[ξ]. Cîtă vreme el intră primul acolo, pe cînd varul pus de curînd pe la încheieturi mai dădea încă aburi tari, și, dacă trebuie să le dăm crezare scriitorilor, vrea să alunge duhoarea cea vătămătoare bînd vin mai îndelung, la început îl cuprinde o mai ușoară durere de cap, apoi simte un vîrtej mai greu: pînă la urmă, îi vine un fel de apoplexie, care îl face să se stingă în cea de a unsprezecea zi a bolii <și> în cea de a douăzecișiopta a lunii Szaban. Fiul lui, **Murad** sosește la C(onstantino)p(o)le în primele <zile> ale lunii Ramazan: toți Mai-marii i se închină
199 Împă/ratului, și-i dau mărturie, în cuvinte bine sunătoare, asupra durerii lor pentru pieirea părintelui său. Apoi, **Sultan Selim**, după împlinirea slujbelor funebre și a celorlalte <ceremonii> care se fac, de obicei, la înmormîntarea împăraților, este încredințat gliei în <a sa> **Turbe**, de aproape de sanctuarul S(fintei) Sofii.

[[<§ 20.> Și moravurile lui.]]

§ 20. Sultan Selim a trăit 52 de ani, a domnit opt <și> cinci luni, dar nu cu atîta noroc, încît rezultatul să fie pe măsura planurilor sale, dar cu suflet neînfrînt și sub un noroc și sub celălalt, iute și tainic [ο] la sfat, iubitor de dreptate și de bună faimă, generos și atît de milostiv, încît firea însăși părea că i-a dat un suflet mai blînd decît cel al înaintașilor săi: familiar și glumeț stînd de vorbă cu cei ai casei, nu mai puțin iubitor al celor învățați, decît al mimilor, foarte statornic în rugăciunile atît de ziuă, cît și de noapte. Totuși, unii dintre istorici, care ori că au avut vreun prilej de a prinde de veste despre cele dinlăuntrul Palatului, ori că au vrut să-și cîștige bunăvoința Cititorului prin noutatea povestirii lor, pomenesc că el, sub chipul închinării la Divinitate, s-a ghiftuit cu vin în încăperile mai ascunse ale Palatului, și s-a tăvălit și prin alte pofte. Sigur este că el a arătat în public o mare învederare a pietății sale, și, dacă faptele lui păreau că se mai abat de la <calea> rațiunii, acest lucru a fost pus mai mult pe seama inspirației divine, decît a viciului beției.

MVRAD III-LEA, FIUL LUI SELIM AL II-LEA,
CEL DE AL XII-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.

CAPITOLUL VI.

1. Murad îi urmează tatălui său. 2. Pornește cu război asupra Perșilor. 3. Și îi învinge. 4. Muneudzehir
200 *trece la crezul și de partea Turcilor. 5. Othman / Pasza este învins de Perși. 6. Apoi îi zdrobește iarăși pe învingători. 7. Mustafa Pasza îl zdrobește pe Chanul cel răzvrătit al Crimeei. 8. Perșii cer pace. 9. Dar nu li se îngăduie. 10. Nefericita campanie a lui Ferhad Pasza împotriva Perșilor. 11. Othman Pasza cucerește Tibris. 12. Îi căsăpește pe locuitorii ei. 13. La întoarcere, îi înfrînge pe Perși, și moare. 14. Sinan Pasza îi respinge pe Perși. 15. Ferhad Pasza luptă norocos împotriva Perșilor. 16. Se ajunge la pace cu Regele Perșilor. 17. Ostașii se răzvrătesc la C(onstantin)p(o)le. 18. Sunt învinși, și primesc iertare. 19. Sinan Pasza purcede împotriva Ungariei. 20. Moravurile lui Murad.*

((<§ 1.> Murad îi urmează tatălui său.))

§ 1. Ducîndu-se **Selim** dintre muritori, la domnie îi urmează fiul său, **Murad**, cel de al treilea dintre împărații care au purtat acest nume, cînd era în vîrstă de treizeci de ani, în cel de al nouă sute optzeci și treilea an de după fuga lui Muhammed, <iar el> și-a cheltuit primele trei veri cu artele păcii, cu orînduirea treburilor Statului și cu pregătirea mijloacelor de război.

((<§ 2.> Pornește cu război asupra Perșilor.))

§ 2. După ce le-a rînduit astfel pe toate și le-a pregătit pentru mai multe campanii, se hotărăște, în anul 986, să-i hărțuiască în război pe Perși. Pentru a-l purta, îl pune în frunte pe **Mustafa Pasza**, vrednic oștean, a cărui bărbăție se văzuse, mai cu seamă, în campania din **Cipru**, și-i dă pe mînă trupele supuse Prefecților din **Arzirum** și din **Diarbekir**. Acesta, spre a nu înșela așteptările Domnului său, așează din nou cetățui de strajă la hotare, orașul **Kars**, doar că nu dărîmat de tot în mai multe asedii, îl întărește cu noi lucrări și îl întărește cu străjeri, iar acolo clădește depozite, cu gîndul ca lipsa proviziilor, care le stătuse mereu în cale în campaniile de mai înainte, să nu aducă noi prăpăduri. Astfel așezîndu-și treburile, el își mișcă tabăra, și și-o pune lîngă **Czaldiran**, un oraș întărit deal Perșilor. Pe acesta îl strînge de îndată sub împresurare, zidurile i le scutură adesea
201 / cu felurite mașinării, iar, pînă la urmă, tot reluîndu-și iureșurile, îl cucerește.

((<§ 3.> Și îi învinge.))

§ 3. După ce orașul fusese deja supus, el află că venea în ajutorul orașului, cu o nu mică ceată, Căpetenia Perșilor **Tokmak Chan**(a), și că vroia să libereze de sub împresurare. Ii trimite împotriva acestuia, cu o parte din oștire, pe Paszii **Arzirumului** și **Diarbekirului**, care îl atacă pe dușmanul căre abia dacă bănuia așa ceva, îl înving și îl pun pe fugă. Răsplata acestei izbînzi a fost **Tiflis**(b), un nu fără faimă oraș din **Armenia**, care e cucerit îndată după luptă și pustiit prin fier și foc. Mai apoi, **Mustafa Pasza** își poartă oștile biruitoare către **Szemahie**, dar, cum ploile de iarnă nu-i îngăduiau loc campaniei, lăsîndu-i de strajă orașelor cucerite pe Pasza **Ozdemirougly Othman**(c) și pe Beglerbegul din **Erzenur<ru>mi**(d), el însuși se întoarce în Europa.

((<§ 4.> Muneudzehir trece la crezul și de partea Turcilor.))

§ **4.** Între timp, pe cînd **Mustafa**, după înfrîngerea lui **Tokmak Chan**, mai zăbovea încă pe lîngă **Tiflis**, vine la el **Muneudzehir**[e], de fel dintr-o foarte nobilă stirpe de Creștini, ascultînd pînă atunci de Împărăția Perșilor, și, dîndu-i cheile orașelor care-i erau supuse lui, trece de partea Othmanizilor și făgăduiește că, de acum încolo, îi va fi credincios acelei împărății. Primit fiind cu bunăvoință de Mustafa Pasza, după ce a avut parte, cîtăva vreme, de un trai apropiat lui, este convertit, pînă la urmă, la credința Muhammedană, și, în loc de răsplată, primește în dar Sandzacul **Achisca**[f], și este așezat Beglerbeg al **Tiphlisului** de curînd cucerit.

((<§ 5.> Othman Pasza este învins de Perși.))

§ **5.** După plecarea lui **Mustafa**, dăduse năvală o iarnă atît de crîncenă, încît oștenii Othmani, neobișnuiți cu frigul, cum stăteau ei în tabără, se prăbușeau morți sub apăsarea văzduhului. Cum
202 atare fapt părea să ducă la zdrobirea oștirii, / **Ozdemir ougly Othman Pasza** își împarte oștile în taberi de iarnă, și aceasta la depărtare mai mare între ele, pentru că, prin locuri atît de deșerte și de pustiite, nu se afla nici o cetate, care să poată cuprinde întreaga oștire. Aflînd aceasta, Căpetenia Perșilor, **Evris Chan**, își strînge trupele, dă năvală, pe neașteptate, de ici și de colo, asupra cetelor Othmanizilor, și le lovește cu mare prăpăd.

((<§ 6.> Apoi îi zdrobește iarăși pe învingători.))

§ **6.** Nenorocirea aceasta mîhnea, nu puțin, sufletul lui **Othman**, de altfel un foarte harnic oștean și o foarte hîrșită Căpetenie, de teama ca întîmplările acelea funeste să nu fie puse pe seama lipsei sale de grijă. Prin urmare, cu gîndul să se răzbune pentru prăpădul suferit, sau să spele printr-o cinstită moarte reaua faimă care-i întinase numele, își strînge, în plină iarnă, oștirea, și se înfruntă cu Perșii, de mai mult de douăzeci de ori, în felurite locuri, cu schimbător noroc. Pînă la urmă, sub Căpătenia lor, **Imamculi**, asupra lui Othman dau năvală mai mult de 30 de mii de dușmani, îmbărbătați de izbînda lor de mai înainte. Lupta se dă, fără răgaz, vreme de patru zile și nopți: la urmă, făcuți să deie înapoi de bărbăția oștii Othmane, Perșii cad aproape toți sub sabia biruitorilor și-i îngăduie lui Othman o foarte cruntă victorie. Cum **Ozdemirougly** își vedea oastea deja slăbită de atîta trudă, el reface zidurile prăbușite ale **Szemahiei**, și îl lasă acolo de strajă, cu bună parte din trupe, pe un anume **Dziapher Pasza**, <iar> el însuși se întoarce cu ceilalți în **Europa**, spre a da seamă de cele pe care le îndeplinise.

((<§ 7.> Mustafa Pasza îl zdrobește pe Chanul cel răzrătit al Crimeei.))

§ **7.** Cîtă vreme este astfel ținută în Persia cea mai mare parte a oștirii turcești, Chanul Tătarilor pune la cale o răsturnare și încearcă să se tragă de sub Împărăția Ali-Othmanizilor. Prinzînd de veste despre aceasta, **Murad** îi trimite încredințare lui **Mustafa Pasza**, și-i poruncește să stingă
203 degrabă pîrjolul care se ascundea sub cenușă. Acesta dă ascultare poruncilor împărătești, / cu mare zor și, luînd-o peste Munții **Caucazului**, străbate prin trecătoarea **Demur Capi**, trece cu bărcile peste Tanais, și-l prinde, astfel, pe Chanul care nu bănuia nimic despre atare lucru și nu se temea de nici o primejdie dinspre partea unei cărări pe care nimeni n-o mai încercase mai înainte, iar capul lui, tăiat, îl trimite la Poartă.

((<§ 8.> Perșii cer pace.))

§ **8.** Dușmanii dinlăuntru fiind astfel potoliți, Marele Vizir, **Sinan Pasza**, este trimis, în anul 988, cu foarte mare oștire împotriva Perșilor. Cum vedeau ei că acesta amenință nimicirea întregului

lor neam, Perșii își lasă gîndurile războinice, se roagă pentru pace, iar solia aceasta i-o încredințează unui ins foarte șiret, **Ibrahim Chan**. Acesta îl abate într-atît de bine, ba cuvîntînd, ba cu daruri, pe Sinan Pasza, care intrase deja în hotarele dușmanului, încît acesta dă poruncă pe dată ca oastea să se tragă înapoi, iară pe sol îl trimite la Poartă, <înzestrat> cu scrisoare de recomandare.

[[<§ 9.> Dar cererea este respinsă)]

§ 9. Dar nu-i era lui **Murad** sufletul la fel cu al Vizirului său. Lui nu i se părea încă vremea potrivită să-i îngăduie pace unui vrăjmaș sleit cu totul, precum și nevrednic ca o oștire pregătită cu atîta cheltuială să-și fi pierdut vremea, amăgită fiind prin înșelătoare vorbe despre pace. Prin urmare, îi dă drumul solului fără vreo ispravă și respingîndu-i cererile, iar pe **Sinan Pasza** îl lipsește și de cinstire și de Vizirat, dat fiind că, fără știrea lui, luase asupra sa o treabă atît de serioasă, iar locul lui îl pune pe **Ferhad Pasza**.

[[<§ 10.> Nefericita campanie a lui Ferhad Pasza împotriva Perșilor:]]

§ 10. Noul Vizir, intră iarăși, în anul 991, cu mari oști în hotarele Perșilor, repară zidurile, prăbușite de cîtăva vreme, ale **Revanului**, dar, mai departe, fie din vina firii sale temătoare, fie cumpărat fiind de dușmani, nu mai îndeplinește nimic vrednic de ținere de minte, ba se mai și întoarce la C(onstantino)p(o)le cu oștirea, la începutul iernii, după ce pierduse **Tibris**, și suferise
204 multe alte înfrîngeri. Dezamăgit, astfel, în așteptarea / pe care o avusese asupra acestei Căpetenii, Murad îl silește să aibă parte de aceeași soartă ca și cea a înaintașului său: îl scoate din cinstirea Viziratului, iar sarcina aceasta i-o încredințează lui **Ozdemirougly Othman Pasza**, a cărui eroică bărbăție și prevedere ostășească se lăsaseră văzute mai înainte, în același război, iar, împodobit cu însemnele de Vizir, dar, totodată, și de Căpetenie Supremă a oastei, îl trimite la oștire.

[[<§ 11.> Othman Pasza cucerește Tibris.]]

§ 11. Othman Pasza, ca să poată să le iasă în cale Perșilor cît mai curînd, își pune taberile de iarnă la **Castamonium**, apoi, în primăvara anului 993, ia înapoi **Tibris**, pe care, cum am mai pomenit, Perșii o cuceriseră, sub porunca lui **Ferhad**. Cum vedea însă că tăriei acesteia îi stătea împotrivă o măgură foarte înaltă, din fața cetății, pe care cel ce ar fi (ocu)pat-o, putea să-i impună condițiile sale întregului oraș, întemeiază o nouă cetățuie[g], cu atîta iuțeală, încît, în cea de a treizecea zi, zidurile ei ajunseseră atît de sus, încît să poată rezista asalturilor dușmanului.

[[<§ 12.> Îi căsăpește pe toți locuitorii ei.]]

§ 12. Cît se afla el prins cu întărirea și statornicirea acestora, unii din locuitorii din **Tibris** îi nedreptățesc pe Janiczarii așezați acolo de strajă, înfruntare în care, ajungîndu-se de la vorbe la lovituri, unii osteni sunt răniți, ba nu puțini sunt chiar uciși. **Othman Pasza**, auzind de cele întîmplate și cuprins de furie și mînie, dat fiind că se și temea de o răscoală a ostașilor, dă poruncă să-i treacă sub sabie pe toți locuitorii, lăsînd la o parte doar femeile și pruncii, iar averile lor îi lasă pe osteni să le prade, orașul însă, înzestrat cu noi locuitori, i-l predă lui **Dziafer Pasza** să-l păzească, sub nume de Vizirat.

[[<§ 13.> La întoarcere, îi înfrînge pe Perși, și moare.]]

§ 13. Rînduind astfel treburile prin acele părți, se hotărăște să se întoarcă în Europa cu cea mai mare parte a oștirii. Dar, aflîndu-se el încă pe cale, după ce ajunsese la **Sofian**[h], Căpetenia de
205 război cea mai harnică pe care o aveau Perșii la acea vreme, **Hamze / Mirza**[i], îi iese în cale cu o

oaste uriașă. Lupta se dă strașnic de fiecare parte, de la răsăritul soarelui și pînă în miez de noapte, bătîndu-se și unii și alții pentru țară, Perșii mai fiind îmbărbătați și de pilda Căpeteniei lor: Hamze Mirza alerga peste tot prin oaste, tot el se lupta apoi în primele rînduri, apoi, dîndu-se înapoi, își alcătuia șirurile slăbite, îi îndemna pe ai săi să se bată cu hărnicie și-și îndeplinea astfel, fără de preget, sarcina de bun Căpitan și prin vorbă, și prin faptă. Dimpotrivă, **Othman Pasza**, pentru că, datorită unei boli pe care o căpătase pe drum, nu putea răbda iutea alergare și scuturătura calului, se urcase pe un asin, își alcătuise trupele în linie de bătaie, și, dat fiind că, din pricina durerilor trupești, nu putea să-i ajute cu fapta, îi ruga pe ai săi 'să nu deie de rușine slava armelor othmane'. Pînă la urmă. Perșii, alungați, sunt siliți să le dea locul Turcilor. În noaptea de după izbînda, Othman își dă sufletul, nu atît din pricina bolii, cît sleit de strădaniile din ziua de mai înainte, și își încununează astfel prin martiriu viața, pe care care ajunsese vestită prin faptele sale.

Vremea morții lui a însemnat-o un poet, prin următoarea poezie: < >

Adică: "Lăsînd în urmă-i, în toată lumea, o preavestită faimă, Othman și-a dus la capăt calea."

[[<§ 14.> Sinan Pasza îi respinge pe Perși.]]

§ 14. Lăsată fără conducător prin moartea lui, oștirea, văzîndu-se împresurată, de peste tot, de cetele vrăjmașe, îl alege, după un sfat, drept Căpetenie, pe **Sinan Pasza**[k], și-și vede de calea plănuită. Dar **Hamze Mirza** se ține fără preget pe urmele lui, și, cum, datorită înfrîngerii pe care o
206 suferise, nu cuteza să se înfrunte în luptă deschisă cu trupele Muslimanilor, / le ostenește prin hărțuieli din toate părțile, împresoară strîmtorile din calea lor și le aduce mai multă pagubă, decît dacă ar fi fost înfrînte în bătălie. La urmă, el însuși, strîngînd mai multă oaste, se aruncă, la **Selmas**[l], asupra oștirii slăbite și dă crunt iureș asupra taberei ei. Acolo, vrînd să le steie în frunte a lor săi și să-i îmbărbăteze prin pilda sa, cade printre cei dintîi, iar moartea sa îi scapă pe ostașii othmani dintr-o uriașă primejdie. Căci, tulburați foarte de pieirea Căpăteniei lor, Perșii încetează pe dată lupta și le îngăduie Muslimanilor răgaz liber să se întoarcă la **Van**.

[[<§ 15.> Ferhad Pasza luptă norocos cu Perșii.]]

§ 15. Oștile othmane fiind astfel silite, datorită puținătății lor, să părăsească ținuturile înfrînte, Perșii își strîng iarăși puterile, și, în anul 994, împresoară și cuceresc orașul **Tibris**, în fruntea căruia să afla **Dziafer Pasza**. Este trimis degrabă, spre a-l elibera, **Ferhad Pasza**[m], cu mai mare oaste iar el, chiar de la sosirea sa, îi silește pe Perși să desfacă împresurarea orașului, întemeiază o nouă cetate între **Tibris** și **Revan**, și-și ține oștirea între acestea, ca între metereze foarte tari, patru ani în capăt: vara se războiește cu vrăjmașii, iarna o petrece la **Erzerum**, spre a fi mai aproape de hotarele dușmanilor. Pînă la urmă, pătrunde în Giurdzistan și, supunînd fortărețele acelei Provincii, clădește două cetăți, **Luri** și **Giundze**. Apoi, el se bate cu **Carebagy**[n] **Mehmed Chan**, Căpetenia Perșilor, după o aprigă luptă îl pune pe fugă, și le împrăștie atît de bine Perșilor întreaga oștire, încît, pe vremea aceea, oștile Kyzylbașilor n-au mai cutezat să se mai arate nicăieri, ori să-și încerce norocul în război.

[[<§ 16.> Se ajunge la pace cu Regele Perșilor.]]

§ 16. După atîtea și atîtea înfrîngeri, pierzînd Provinciile **Revan**, **Giundze** și **Carebag**, Persanul, văzînd bine că săbiile alor săi sunt, pe zi ce trece, tot mai tare tocite de Othmani, iar bărbăția
207 Perșilor / nu se poate pune pe potriva celei othmane, începe să cugete serios asupra păcii. Cum

Murad părea să i-o îngăduie doar cu greu, el făgăduiește să lase toate ținuturile pe care le ocupaseră Othmanizii, <iar> pe fratele său bun, **Haidardzian**, să-l trimită la Neînfrînta Poartă, drept zălog că oastea Perșilor nu va mai intra niciodată în stăpînirile othmane, ori va urzi ceva, pe ascuns sau pe față, împotriva acelei Împărății. Condițiile acestea fiind întărite, de amîndouă părțile, prin jurămînt, se cade, pînă la urmă, la pace și i se pune capăt unui război atît de crunt și de îndelungat.

{{<§ 17.> Ostașii se răzvrătesc la C(onstantin)p(o)le.}}

§ 17. Dar cetele de oaste care lărgiseră, pînă acum, hotarele Împărăției încep să se încrînceneze, după pace, asupra înșiși rărunchilor ei. Ei îl învinuiau pe **Tefterdar** ('Marele Trezorier'), că falsificase moneda și le-o dăduse lor drept soldă. Ațîțați fiind, din pricina aceasta, de anumiți dușmani de-ai lui, ei se strîng laolaltă și amenință să pună mîna pe el și să-l ucidă chiar în palatul lui. Tefterdarul, vestit despre primejdie de prietenii săi, se refugiază la Palatul împărătesc și i se închină rugător lui Murad să-l apere de furia oștenilor. La rîndul lor, răzvrătiții, aflînd despre acestea, împresoară, înarmați, cetățuia împărătească și cer aprig, neprevăzători, ca Trezorierul să le fie dat pe mînă din acel loc de azil. Cum Împăratul le-o tăgăduia, ei se încrîncenează și mai tare, împresoară de peste tot intrările și-l amenință cu pieirea și cu toate relele nu numai pe Sultan, ci și pe fruntași.

{{<§ 18.> Sunt învinși și dobîndesc iertare.}}

§ 18. Socotind că, în această grea încercare, trebuie să încerce măsuri extreme, ca Maiestatea Împărăției să nu se prăbușească, Murad îi înarmează pe cămărașii săi și pe **Baltadzii**[o], dă poruncă să se deschidă ușile și să dea iureș tare împotriva Janiczarilor celor necredincioși care disprețuiau
208 supunerea cuvenită. Aceștia împlinesc fără de preget / cele ce li se porunciseră și, punîndu-și mai prejos viața decît pe cea a Împăratului, dau năvală, ca niște lei, asupra cetelor celor rău întocmite ale acelora. Sunt tăiați, de la prima lovitură de sabie, mai înainte să-și poată veni în fire, o sută șapte din răzvrătiți, ceilalți sunt. În parte, împrăștiați, în parte se trag înapoi la sălașurile lor. Pînă la urmă, intervine Marele Vizir, **Sinan Pasza**, împacă, prin cuvîntul său, sufletul Împăratului, ațîțat de furie și mînie, și-i arată că 'Nu trebuie pedepsiți cu toții în același fel. Trebuie dată o pildă asupra celor care se vă dovedi că au fost primii ațîțători ai răzvrătirii, dar ceilalți, pe care îi luase cu sine vîrtejul criminalilor, nu era vrednic să fie pedepsiți la fel, precum și mai puțin de folos pentru Stat. 'Îmbunat de aceste vorbe, Murad îngăduie iertarea celor nevinovați, dînd poruncă să fie înecați în mare numai ațîțătorii și trîmbițele tulburărilor.

{{<§ 19.> Sinan Pasza purcede împotriva Hungariei.}}

§ 19. Dar pentru ca, pe mai apoi, să le ia orice prilej unor asemenea tulburări, Murad îl trimite, în acest an, în **Ungaria**, cu o mare oștire, pe Vizirul **Sinan Pasza**, și cucerește, prin mijlocirea lui, cîteva orașe. La venirea iernii, el poruncește să li se deie oștenilor taberi de iarnă {{în **Rumelia**}}, iar, la începutul anului 1003, să fie asediat **Janik**[p], după un asediu de 18 zile, orașul acesta este adăugat Stăpînirii othmane: după luarea lui, Vizirul, orînduind treburile acestui ținut, se întoarce la C(onstantino)p(o)le.

{{<§ 20.> Moartea lui Murad.}}

§ 20. După ce i-a înfrînt astfel și pe răzvrătiți și pe dușmani, **Murad**, lăsînd cele pămîntești, se duce, în același an, la cele veșnice. El a trăit 50 de ani, a domnit 20 <și> opt luni. A zămislit tot

209 atîția fii, cîți ani a domnit, dar aceștia, / cu toții, uciși din poruncă celui mai mare <dintre ei>, și-au urmat părintele la cele veșnice[q]. Moravurile și preocupările acestui Împărat istoricii Turcilor le-au trecut sub tăcere – lucru de mirare, pentru că ei nu obișnuiesc, de altfel, să o facă niciodată.

SVLTANUL MEHEMED AL III-LEA, FIUL LUI MVRADAL III-LEA, AL XIII-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR

CAPITOLUL VII.

1. Mehemed îi urmează lui Murad. 2. Cucerește Egre. 3. Înfrînge oastea Creștinilor. 4. Moare.

[[<§ 1.> Mehemed îi urmează lui Murad.]]

§ 1. Săvîrșindu-se **Murad** din viață, în anul de după fuga lui Muhammed al o mie treilea, într-a șaisprezecea zi a lunii Dzemaziul ewel, într-o Vineri, la Împărăție, nu mai puțin decît la războiul din Ungaria îi urmează fiul său **Mehemed**, iar începuturile stăpînirii și le-a pîngărit cu sîngele celor frați[a] ai săi, despre care am pomenit în capitolul de mai înainte că au fost uciși din porunca sa.

[[<§ 2.> Cucerește Egre.]]

§ 2. Întărindu-și astfel domnia, el își abate toate cugetările asupra încheierii războiului pe care tatăl său îl începuse în **Ungaria**, anume pentru că, odată cu încheierea lui, putea să guste acea tihnă în care iubea atît de mult să se complacă, și plăcerile sceptului[b], în <toată> liniștea[c]. Pentru ca dușmanii să fie cît mai ușor mișcați către aceasta, și să nu ajungă să disprețuiască Maiestatea Împărăției Othmane, dacă el le îngăduia cu prea multă generozitate pacea, purcede el însuși, pe dată, în anul următor, cu o uriașă oștire, împotriva Ungariei, asediază **Egre**, pe care înaintașii o încercaseră zadarnic, mai înainte, și îi ostenește pînă într-atîta pe străjerii ei, reluînd adesea iureșul, încît, pînă la urmă, pierzîndu-și ei nădejdea în ceea ce-i privea, au predat orașul sub puterea lui. /

210 *[[< § 3.> Înfrînge oastea Creștinilor.]]*

§ 3. După luarea orașului, cum vedea că, datorită frigurilor ce dau să vină, nu se putea încerca nimic, el cugetă să se întoarcă la C(onstantino)p(o)le cu oastea. Cîtă vreme el era ocupat cu drumul acesta, deodată se arată o uriașă oștire a Creștinilor, și dă năvală atît de aprig asupra Muslimanilor, încît oștenii Othmani nu puteau face față puterii dușmanului, ci, rupîndu-și rîndurile, au fost siliți să se tragă înapoi. Cetele dușmanilor se țin, cu nu mai puțină hărnicie, pe urmele lor, și pătrund pînă la corturile lor, unde se păstra Tezaurul împărătesc. Dar aici, prădîndu-i lăzile. Germanii, uluiți de uriașele lui avuții, dau izbînda pentru bani. Căci Împăratul, văzîndu-i pe învingători puși pe pradă, cum socotea că trebuie încercat ceva, se năpustește asupra dușmanilor, mai întîi numai cu curtenii săi, și-i căsăpește, chiar peste tezaure pe cei care crezuseră că-i înfrînseseră de tot pe Othmanizi. Și restul oștirii, îndemnat de pildă Împăratului său, își rînduiește iarăși bulucurile și se năpustește cu atîta putere asupra trupelor dușmane, încît dintre cei care intraseră în tabără nu s-a mai întors la ai săi nici măcar un sol al acelui prăpăd.

((<4.> Moare.))

§ **4.** Dobîndind această izbînda, el intră triumfător în C(onstantino)p(o)le și, mulțumindu-se cu cele obținute, le îngăduie Creștinilor pacea și-și caută de tihna către care îl îndemna pe el, mai cu seamă, sufletul. El îi poartă astfel, în cea mai mare liniște, de grijă Statului, pînă în anul o mie doisprezece, în care, mereu poftitor de Împărăția cea veșnică și ostenit de amăgirile veacului acestuia, se strămută la Palaturile cele de veci. S-a aflat în fruntea Împărăției <vreme de> nouă ani <și> două luni, <iar> cît să fi trăit, nu pomenește nici o istorie – doar atîta e sigur, că a murit încă de tînăr. În toată vremea aceea numai un singur lucru este vrednic de amintire, anume că prin acea
211 campanie / în Ungaria, în care a fost luată **Egre** și a fost zdrobită oștirea Creștinilor, și prin acea izbînda și-a cucerit numele de 'Egre.

SULTANUL AHMED I, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA, AL XIIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL VIII.

1. Domnia lui Ahmed 2. Este tulburată de tîlhari. 3. Care, <și> înfrînți. 4. Tulbură pacea cu Perșii. 5. Murad Pasza purcede împotriva Perșilor. 6. După moartea lui, <este pus în frunte> Nasuh Pasza. 7. Mehemed Pasza asediază în zadar Revanul. 8. Și este sugrumat, în locul lui fiind pus Halib Pasza. 9. Moartea lui Ahmed. 10. Moravurile și preocupările lui.

((<§ 1.> Domnia lui Ahmed.))

§ **1.** Tronul Ali-Othmanului, gol după moartea lui **Mehemed Egre**, îl ocupă fiul acestuia, **Ahmed**, în a nouăsprezecea <zi> a lunii Redzeb, în anul de la fuga lui Muhammed al o mie doisprezecelea, cînd el abia trecuse de vîrsta de cincisprezece ani, și astfel – lucru care nu se mai întîmplase niciodată mai înainte – frînele unei atît de mari Împărății îi sunt încredințate unui tînăr. Acest fapt i-a dat unui poet prilejul de a însemna anul încoronării lui prin următorul mic vers: < >

Adică: "Mai înainte să-și fi dobîndit steagul[a], numai acestuia dintre fiii lui Othman i-a fost îngăduit să împresoare Domnia."

((<§ 2.> Este tulburată de doi tîlhari.))

§ **2.** Dar el însuși a arătat de îndată, din primii ani ai domniei sale, că tînărul nu fusese nevrednic de a i se încredința sceptrul. Tihna răposatului său părinte Mehemed făcuse din oștenii armatei din Asia – pe care războaiele cu Perșii îi ținuseră, odinioară, mereu în exersare – niște tîlhari, și într-atît de sfruntați, încît socoteau că le este și firesc, și îngăduit să se năpustească și să prade nu numai călătorii, ci și provincii și orașe întregi. Despre aceasta fuseseră aduse la Curte, încă de pe vremea
212 tatălui său, multe / plîngeri, fuseseră trimise și Căpetenii care să-i potolească pe răzvrătiți, dar aceștia, fie atrași, ei înșiși, de nădejdea prăzii, fie împlinind mai fără de grijă însărcinarea încredințată, nu izbutiseră nimic, ba chiar, crescînd pe zi ce trece pîlcurile de tîlhari, aceștia pustiau jalnic toată **Anatolia.** Printre aceștia se aflau doi mai de seamă, **Calenderogli** și **Tavil**[b], care dădeau grozave

și crunte năvăliri asupra tuturor stăpînirilor ce ascultau de Othmani, și nu pregetau nici să se repeadă, cu mînă armată, chiar și asupra cetelor de oșteni.

[[<§ 3.> Care-, <și> înfrînți]]

§ 3. Sultan Ahmed, gîndind că, dacă aceștia aveau să fie copleșiți, întreaga răzvrătire putea fi ușor sugrumată, iar Răsăritul putea să-și regăsească liniștea, îl trimite la **{H}Alep** pe Marele Vizir, **Codza Murad Pasza**, înzestrat cu pecetea împărătească, la vreme de iarnă, laolaltă cu oșteni din gardă, îi dă poruncă să-și pună acolo oastea în taberi de iarnă, și, de cu primăvară, adunîndu-le cu unitățile din Asia care rămăseseră credincioase, să le scoată împotriva tîlharilor. Murad Pasza îndeplinește însărcinările Împăratului său cu nu mai puțină bărbăție, decît noroc, îl copleșește pînă la urmă, după mai multe crunte bătălii, pe **Calenderogly**[c], aproape de **Marasz**, în munții **Kioikesen**, îi împrăștie toată oastea, îi căsăpește pe toți ostașii de rînd, iar pe el, singur, lipsit de soți, îl fugărește pînă în **Arak**, o Provincie a Perșilor. Apoi el își întoarce armele împotriva celuilalt tîlhar, **Tavil**, care, frate la gînd cu acela și cu aceleași năzuințe, îi venise într-ajutor cu tîlharii săi. Dar acesta, fără să aștepte iureșul Muslimanilor, el însuși, laolaltă cu toată oastea sa, le iese în cale oștenilor othmani, se înfruntă cu ei în luptă deschisă, dar este înfrînt prin bărbăția Janiczarilor, și este fugărit pînă în **Persia**.

[[<§ 4.> Tulbură pacea cu Perșii.]]

§ 4. Acolo, el își află soțul, pe **Calenderougly**, <și> cade cu el la sfaturi dăunătoare și pentru
213 prieteni și pentru vrăjmași. La îndemnurile lor, este tulburată pacea dintre Othmanizi și Perși, / pe care Domnii amînduror Împărățiilor o păstraseră, pînă atunci, cu cea mai mare sfințenie: dar Perșii, înmuiați de cuvîntul răzvrătiților, tăgăduiesc să-i deie pe aceștia, la cerere, ostașilor othmani. Lui Ahmed acest lucru i se păru nevrednic și făcut în disprețul Împărăției sale, de aceea hotărăște că trebuia pedepsit cu asprime.

[[<§ 5.> Murad Pasza purcede împotriva Perșilor.]]

§ 5. Cu țelul acesta, îl trimite pe Marele Vizir, **Murad Pasza**, a cărui bărbăție în zdrobirea răzvrătiților o văzuse deja bine, cu uriașă oaste, de la C(onstantino)p(o)le către hotarele Persiei, dar nu și cu izbînda pe care și-o nădăjduise. Campania aceasta fiind tîrziu plănuită, iar greutățile drumului făcîndu-le calea mai lungă. Vizirul ajunge cu ai săi la **Tibris** de-abia către iarnă. Iar, cum, datorită miezului iernii ce sta să vină, și a ostenelii oștirii din pricina neajunsurilor călătoriei, nu putea isprăvi nimica, el poruncește ca o parte a oastei să ierneze în Provincia **Diarbekir**.

[[<§ 6.> După moartea lui, <este pus în frunte> Nasuh Pasza.]]

§ 6. În primăvara anului următor, cum vroia să repare prin iuțeală ce pierduse prin încetineală în vara trecută, își strînge oștirea și pregătește iureșuri asupra Provinciilor Perșilor, dar, chiar în cursul pregătirii campaniei, în tabăra lui, îl ajunge, puțin mai tîrziu, ziua lui din urmă. Însărcinarea lui îi este încredințată lui **Nasuh Pasza**[d], care, și el, fără să fi isprăvit ceva, zăbovește pe acolo un an întreg și, la urmă, în anul 1014, își aduce înapoi la Constantinopole oștirea, îndeajuns de slăbită de boli și de neajunsuri.

[[<§ 7.> Mehemed Pasza asediază în zadar Revanul.]]

§ 7. Cînd ajunge acolo, este învinuit în fața Împăratului pentru delăsare și pentru lipsă de grijă, și, fiind dovedit, este pedepsit cu capul. În locul lui este înălțat la cinstirea Viziratului **Mehemed**

Pasza, și i se dă poruncă să poarte războiul cu Perșii cu mai mare înflăcărare, și, ca să poată ajunge cît mai iute, să iemeze **Alep**. De acolo, el purcede cu oastea, în anul 1015, iar, intrînd în hotarele Perșilor, încinge **Revanul** sub cea mai strînsă împresurare și îl asaltează cu cea mai mare tărie,
214 <vreme de> șaizecișidouă de / zile: dar, pînă la urmă, respins prin bărbăția străjerilor <și> pierzîndu-și-i pe mulți dintre ai săi, cu oștirea nu puțin slăbită, este silit ca, fără să fi isprăvit ceva, să se tragă înapoi de sub oraș și să desfacă asediul.

[[<§ 8.> Și este sugrumat, în locul lui fiind pus Halil Pasza.]]

§ **8.** Întors din acea campanie, **Mehemed Pasza**, ajuns la **Erzerum** și dorind să-și împartă oștenii în taberi de iarnă, este sugrumat de **Capudzibaszi**, din poruncă împărătească, însărcinarea Viziratului îi este încredințată lui **Halil Pasza**, harnic bărbat și Căpetenie plină de prevedere, care, învățînd din pilda înaintașilor săi, cheltuiește iarna toată cu înzestrarea mijloacelor de război și cu pregătirea proviziilor, ca, în vara următoare, să poată purcede, fără de piedică, împotriva dușmanului.

[[<§ 9.> Moartea lui Ahmed.]]

§ **9.** Străvăzîndu-se astfel o mare nădejde de a înfrîna trufia persiană, pe toate le răstoarnă, deodată, o boală cu fierbințeli, care, tocmai în anul în care veneau cu cele mai rele amenințări asupra **Persiei**, anume 1026, le declară război puterilor Împăratului. La început ei o privesc cu dispreț, pentru că nu părea să aducă cu sine nici un fel de răutăți, dar apoi ea crește tot mai mult, pe zi ce trece, pînă într-atît, încît, la urmă, **Ahmed**, sătul de lucrurile omenești, lăsînd Împărăția plină de griji, binevoiește să se strămute la sălașurile cele veșnice și să-și lase pasărea curatului său duh să zboare către desfătările Raiului.

[[<§ 10. Moravurile și clădirile lui.]]

§ 10. El a trăit 29 de ani, a domnit 14, a zămislit trei fii, pe **Othman**, pe **Murad** și pe **Ibrahim**, pe care urmașii i-au văzut, pe toți, încununați cu diadema împărătească. El însuși, ca să trec sub tăcere celelalte însușiri ale lui, a fost un Principe care i-a întrecut pe toți ceilalți împărați prin generozitatea și prin magnificența lui, astfel încît a și fost învinuit de risipă de către unii. A fost un neasemuit iubitor al edificiilor și al construcțiilor. Cea 215 mai bună mărturie pentru aceasta este
215 acea **Dziamie**[e], rivală a **S(fintei) Sofii**, / aflată nu departe de acest sanctuar, la **Hippodrom**, durată cu atîta grijă și atîtea cheltuieli, încît, pentru ridicarea ei, abia dacă au fost deajuns comorile tatălui său, strînse în atît de îndelungata lui tihnă, și cele ale întregului Tezaur împărătesc. Se spune că, atîta vreme cît se ridica această lucrare, Sultanul însuși a vizitat-o în fiecare săptămînă, și că le-a împărțit lucrătorilor, cu mîna sa, simbria.

SULTAN MUSTAFA, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA,
CEL DE AL XV-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR
După depunerea lui,
SULTAN OTHMAN AL II-LEA, FIUL LUI AHMED I,
CEL DE AL XVI-LEA ÎMPĂRAT AL TVRCILOR.
Și iarăși,
SULTAN MVSTAFA, FIUL LUI MEHEMED AL III-LEA.

CAPITOLUL IX.

1. Îi urmează Sultan Mustafa. 2. După depunerea lui, <domnește> Othman. 3. Prevestiri bune și funeste. 4. Othman purcede asupra Poloniei. 5. Este depus, în locul lui fiind înălțat Mustafa. 6. Acesta, datorită viciilor lui, este iarăși despuiat de sceptru, și sugrumat.

[[<§ 1.> Îi urmează Sultan Mustafa.]]

§ 1. După ce **Ahmed** a răposat, îi urmează fratele lui mai mic, **Sultan Mustafa**[a], către începutul anului. Dar, cum ocîrmuia prea leneș Statul Othmanilor, se îngrijea prea puțin, ori deloc de treburile publice, dînd atenție numai satisfacerii poftelor sale, în a patra lună, este strămutat, cu consimțămîntul tuturor fruntașilor Domniei, de pe tronul împărătesc în închisoarea celor **Șapte Turnuri**.

[[<§ 2> După depunerea lui, domnește Othman.]]

§ 2. Fiind astfel scos din domnie **Mustafa**, urcă la tron **Sultan Othman**, cel de al doilea fiu al
216 lui **Ahmed**, / în vîrstă de opt ani, pe care îl socotiseră, mai înainte, datorită vîrstei sale fragede, a nu fi în stare să poarte sceptrul, și, de aceea, chiar dacă lui i s-ar fi cuvenit, mai degrabă, domnia, decît lui Mustafa, îl trecuseră cu vederea. Iar pe Mustafa îl (aleseseră) ca pe un (sărac cu duhul), de care nu aveau întru nimic a se teme.

[[< 3.> Prevestiri bune și funeste.]]

§ 3. Sub domnia lui, la C(onstantino)p(o)le au apărut semne din cele pe care orașul acela nici nu mai văzuse vreodată înainte, și poate că nu va mai vedea vreodată. În anul 1029, în ziua a 28-a a lunii Rebiul Evvel, iată că apare pe cer o minunată vedenie, arătînd ca un iatagan lung de cinci sulițe și lat de doi coți. Ea se întindea de la Răsărit și pînă la Apus, și a tot strălucit orbitor, vreme de o lună întreagă, în fiecare zi, după apusul soarelui, întrebați, ghicitorii, astrologii și <toți> cei care să lăudau cu preștiința celor ce aveau să vină, susțin că ea prezice izbînda Othmanilor asupra dușmanilor și lățirea Împărăției. <Dar> tot ei tîlcuiesc dimpotrivă ceea ce avea să se petreacă în anul următor, în aceeași lună, și anume că, vreme de cîteva zile, locuitorii C(onstantino)p(o)lei <putuseră> trece pe jos peste marea înghețată, pînă la **Iskiuder** și înapoi, fără vreo primejdie.

[[<§ 4.> Othman purcede asupra Poloniei.]]

§ 4. Othman, arătînd dispreț pentru toți și toate, își ia asupra, tocmai în vara care urmase unei ierni atît de crîncene, campania împotriva **Polonilor**, recucerește cu mînă armată orașul **Chotin**[b] din **Moldova**, pe care Polonii îl luaseră mai înainte, îl trimite, cu oaste de Tătari și de Turci, pe

Chanul Tătariei să pustiască înlăuntrurile Poloniei, iar el însuși, cu ai săi, înconjură și asuprește atît de bine trupele dușmane, încît, pînă la urmă. ei au fost siliți să se plece și să i se roage pentru pace. Împăratul le încuviințează cererile și, consfințindu-se pace după condițiile pe care le vrusese
217 el, se întoarce cu oastea-i biruitoare, / încărcată de prinși și de pradă, către iarnă, la C(onstantino)p(o)le.

[[<§ 5.> Este depus, în locul lui fiind înălțat Mustafa.]]

§ 5. Dar, cîtă vreme, neobișnuiți cu cîrmuirea unui tînăr, ostașii își duc viața în tihnă la C(onstantino)p(o)le, ațîțați fiind de cei care-i țineau partea lui **Mustafa**, în anul următor, iscă o furioasă răscoală, îl ucid cu cruzime pe Împăratul însuși, pe acest tînăr de mari nădejdi, după ce domnise patru ani <și> trăise doisprezece, fără să țină nicidecum seama de sîngele din care se trăgea, și îl înmormîntează aproape de tatăl său, în **Dzamia** pe care o clădise acela. Iară pe Mustafa, pe care tot ei îl scoseseră mai înainte din domnie și îl zăvoriseră în închisoarea celor **Șapte Turnuri**, îl scot de sub strajă și îl încununează iarăși cu diadema împărătească.

[[<§ 6. Acesta, datorită viciilor lui, este iarăși despuiat de sceptru, și sugrumat.]]

§ 6. Dar nici lui nu i-a fost domnia prea îndelungată. Cîtă vreme se tăvălise prin praful închisorii, acela își acoperise, nu-și îndreptase viciile firii păcătoase, și le dăduse oștenilor nădejdea că se va întîmpla ca, luîndu-și, de acum încolo, învățătură, după ce gustase din plin din cupa otrăvită a mazilirii, să se schimbe în bine și să se apuce de altfel de viață și de domnie. După ce, în credința aceasta, îl puseseră pe tronul Împărăției, socotindu-se el înafară loviturilor Soartei, se scufundă iarăși, cu totul, în vechile sale păcate, se poartă ca un tiran cu concetățenii care-l înlăturaseră mai înainte, năzuiește să-i deie morții. Statul îl lasă de-a binelea de izbeliște, și, nici cu vorba, nici cu fapta, nu întreprinde nimic vrednic de pomenire. Și astfel, după ce, vreme de an și cinci luni, stăpînise mai mult ca un tiran, decît ca un Domn, este iarăși despuiat de domnie de către fruntași, care nu răbdau stăpînirea unui nătărău, și, pus, drept mai mare înjosire, călare pe un măgar, în batjocurile și în cîntecele pline de măscări ale gloatei, este dus în vechea-i temniță, în închisoarea celor **Șapte Turnuri**, iar acolo, la puțin după aceea, este sugrumat cu șnurul, din poruncă urmașului său, **Murad al patrulea**. /

218 SULTAN MVRAD AL IV-LEA, PORECLIT **GAZI**,
FIUL LUI AHMED I, AL XVII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR

CAPITOLUL X.

1. Murad îi urmează lui Mustafa. 2. Îl înfrînge pe răzvrătitul Abaza. 3. Atacă în zadar Bagdadul prin mijlocirea lui Ali Pasza. 4. Halil Pasza îl împresoară pe Abaza. 5. Dar este învins de el. 6. Chosrev Pasza îl prinde la Erzirumpe Abaza. 7. Pe care Murad îl iartă. 8. Chosrev asediază în zadar Bagdadul. 9. Ilias Pasza este prins și pedepsit de răzvrătiți. 10. Este eliberat Vanul asediat de Perși. 11. Purcede împotriva Polonilor și le acordă pacea. 12. Îngăduie vinul. 13. Purcede însuși împotriva Perșilor și ia Revanul. 14. Perșii ocupă Vanul. 15. Murad purcede iarăși împotriva Perșilor. 16. Cucerește Bagdadul. 17. Întors acasă, moare. 18. Moravurile lui Murad. 19. Beția lui. 20. Cruzimea. 21. Însușirile trupești și sufletești.

//<§ 1.> Murad îi urmează lui Mustafa.//

§ **1. Sultan Murad**, căruia faptele lui împlinte cu tărie i-au dat numele de '**Gazi**', sau 'Cel Biruitor', a văzut lumina <zilei> în anul 1018, <iar> sceptru Împărăției Othmane l-a luat cînd era în vîrstă de paisprezece <ani>, <în anul> de la Muhammed al o mie trei sute doilea, în a patra zi a lunii Ziulcaade, după depunerea lui **Sultan Mustafa**.

//<§ 2.> Îl înfrînge pe răzvrătitul Abaza.//

§ **2.** Chiar de la începutul domniei lui, Othmanizilor li s-a vădit cu cît este mai norocos să i te supui unui tînăr, decît unui leneș. Pasza **Abaza** al **Erzirumului** cutezase, pe vremea lui Mustafa, să pustiască Provinciile din Asia și să i se împotrivească public Împăratului său, și nădăjduia să facă același lucru, nepedepsit, cîtă vreme Murad cel tinerel avea să se afle în fruntea treburilor othmane. Dar acesta, spre a-i bate în frunte acestui ins sfruntarea și a pune stavilă creșterea acestei
219 văpăi, încă din al doilea an al domniei, iar de la Muhammed al o mie / treizeci și treilea, îl trimite în Asia, cu oaste, pe Marele Vizir, **Cerkies Mehemed Pasza**[(a)], împotriva răzvrătiților; acesta se năpustește cu tărie asupra lui **Abaza Pasza**[(b)], sub **Caisarie**, îl învinge, după o bătălie foarte aprigă și cruntă, și îl silește să se retragă în **Erzirum:** ba poate chiar că ar fi isprăvit de-a binelea cu răzvrătirea, dacă, după izbînda, surprins de moarte, nu și-ar fi plătit datoria față de fire, la **Tokad**, în același an.

//<§ 3.> Atacă în zadar Bagdadul prin mijlocirea lui Ali Pasza.//

§ **3.** Murad, disprețuindu-l pe **Abaza** (ale cărui puteri le socotea deja cu totul zdrobite), îndreptîndu-și gîndul către încercări mai mari, îl trimite iarăși în Asia pe Prefectul din **Diarbekir**, **Chaphyz Ali Pasza**, cu foarte mare oștire, și-i poruncește ca, unindu-se cu trupele din Asia, să purceadă cît mai iute la cucerirea **Bagdadului**. Acela împlinește cele ce i se poruncisera, dar, după un asediu de cinci luni, respins fiind de bărbăția străjerilor, pierzînd mulți dintre ai săi, este silit de loviturile frigului la o grabnică retragere.

//<§ 4.> Halil Pasza îl împresoară pe Abaza.//

§ **4.** Din această pricină, **Chaphyz Ali Pasza**[(c)], ajungînd la **Alep** pentru iernat, este despuiat de cinstirea Viziratului, iar pecetea împărătească îi este încredințată lui **Halil Pasza**. Dar și acesta se arată prea puțin pe măsura așteptărilor Împăratului. Căci, primind poruncă să purceadă cu tabăra sa asupra Perșilor, odată ce ajunge în vecinătățile **Erzerumului**, răzvrătitul **Abaza Pasza**, care se ascunde pe acolo, bănuiește că oastea era adusă împotriva sa, sub chipul unei campanii în Persia, și se trage înapoi în Erziram, pe care și-l rînduise de mult drept sălaș al armelor sale, și-l înzestrase felurit, și cu mijloace de război, și cu provizii. Halil Pasza, văzînd în aceasta o fugă, spre a le doborî cu totul, de teamă, sufletele, pe care le socotea deja îndoite, lăsînd cu totul campania din Persia, se abate către Arzirum, împresoară orașul sub foarte strîns asediu și îl asaltează cu cea mai mare tărie. /

220 *//< § 5.> Dar este învins de el.//*

§ **5.** Dar, acolo unde nădăjduia să aibă parte de slavă, doar cu puțină trudă, acolo își găsește rău nume, cu foarte mari neajunsuri. Căci **Abaza**, despre care toți erau de părere că era, pe acea vreme, cel mai harnic ostaș și cea mai prevăzătoare Căpetenie, se apără pe sine și orașul care i se supunea: nemulțumindu-se să fi respins de la ziduri cetele năvălitoare ale dușmanilor, el se repede cu o

mică, dar aleasă ceată, chiar asupra taberei Othmanizilor, care nu se așteptau deloc la așa ceva, căsăpește pe dată primele străji și vîră o asemenea spaimă în toată oștirea, încît, făcîndu-se la o grozavă învălmășeală, a deschis acolo măcelului o largă cale. Cu o atît de mică ceată de asalt, ajung să fie înfrînte bulucuri atît de mari, mulți sunt tăiați, foarte mulți ajung, de vii, în puterea dușmanilor, <ba și> Vizirul însuși a avut parte să scape <de acolo doar> laolată cu puțini, și, aruncîndu-și armele, să-și afle scăparea în fugă.

{{<§ 6.> Chosrev Pasza îl prinde pe Abaza la Erzirum.}}

§ 6. Cînd înfrîngerea aceasta îi este istorisită lui Murad, ea îi copleșește sufletul cu îndoită durere, el recunoscînd, în această privință, nu mai puțin greșeala sa, decît pe cea a Vizirului: își dă seama că el însuși a greșit prin disprețul fără de vreme față de **Abaza**; <iar> Vizirul, cîtă vreme, lăsînd laoparte treburile mai serioase, abătuse puterile Împărăției către cele mai ușoare. Spre a aduce leac și unui lucru și celuilalt, îl scoate din demnitate pe **Halil Pasza**, iar pe **Chosrev Pasza**, cel pus în locul lui, îl așează Căpetenie a oștirii, îl trimite cu noi ajutoare la oștile care iernau la **Diarbekir**, și-i poruncește ca, în primăvară, să-l atace pe Abaza, și să stingă pîrjolul acela. Chosrev Pasza, pe care nefericita pildă a înaintașului său îl făcuse mai prevăzător, îndeplinește cu mai mare pricepere treaba ce-i fusese încredințată, strînge laolaltă toate oștile, face rost de tunuri cît mai mari, iar, cu ele, zdruncină cu atîta putere temeliile zidurilor din **Erzirum**, încît cetățenii,
221 înspăimîntați, / i-au predat, în a cincea zi de asediu, și orașul lor, și pe răzvrătit.

{{<§ 7.> Pe care Murad îl iartă.}}

§ 7. După luarea orașului, **Chosrev Pasza** îl trimite la Poartă pe răzvrătit, încărcat de lanțuri. Dar Murad, auzind de mai înainte despre eroicele lui fapte de război, mai văzînd și omul acela, braț și suflet neînfrînt, care nu căzuse în mîinile dușmanului decît prin trădarea alor săi, socotea un lucru nevrednic să-l scoată din rîndul muritorilor, și, chiar și fiind el de o mie de ori vinovat de moarte, să despoaie Împărăția Othmană de o asemenea podoabă. Prin urmare, adus fiind el în fața sa, îl mustră aspru pentru răzvrătire, dar îi făgăduiește trecere și iertare[d], dacă promitea să spele crimele de mai înainte prin viitoare virtuți, și să folosească sabia, pe care o trăsese pînă acum împotriva Împărăției, împotriva vrăjmașilor ei. Abaza iscălind cu ușurință condițiile puțin așteptate de el, Murad nu numai că-l primește sub trecerea sa, ci îl mai și așează Beglerbeg al **Bosniei**, socotind că, prin bărbăția lui, dușmanii aveau să fie ținuți în frîu, dacă aveau cumva să vrea să atace din acea parte Împărăția, încurcată în războiul cu Persia.

{{<§ 8.> Chosrev asediază în zadar Bagdadul.}}

§ 8. Fiind astfel împăcate tulburările civile, în anul 1039, el îl trimite iarăși pe **Chosrev Pasza**, cu nouă oștire, să cucerească **Bagdadul**. Vizirul, cu gîndul să înlăture stavilele care-i împiedicaseră pe înaintașii săi, se duce de îndată în Asia, și, toată iarna, pregătește, la **Musul**, uriașe mijloace de război. Apoi, de cu începutul verii, spre a le tăia celor din Bagdad orice cale de ajutor, intră în Provincia **Arak**, căreia îi Regele Persiei i-l pusese drept Prefect pe **Zeinel Chan**, îi ocupă cetățuile,
222 le întărește, pe celelalte, pe care nu le putea apăra, le pustiește prin fier și foc, / și, înfrîngînd toată răzvrătirea <și> aducînd de la Musul tunurile de război, încinge Bagdadul sub foarte strînsă împresurare. Dar Soarta nu îngăduia ca slava care le era hărăzită numai împăraților, să cadă asupra Căpeteniei unei oștiri. Căci Vizirul, cu toate că se încrîncenase, vreme de patruzeci și una de zile,

asupra zidurilor orașului, este totuși silit să desfacă împresurarea, cum își dădea seama că nu isprăvește nimic și că mulți dintre ai săi sunt doborîți de bărbăția dușmanilor.

[[<§ 9.> Ilias Pasza, prins de răzvrătiți, este pedepsit.]]

§ **9.** Bunul succes al acestei campanii îl împiedicase cel mai mult noua răzvrătire iscată la hotarele cu **Persia**. Căci **Ilias Pasza**, pe care Murad îl așezase Beglerbeg al **Ezirumului**, în locul lui **Abaza**, ca și cum i-ar fi urmat nu numai în cinstire, ci și în gîndire și în pofta domniei cînd vede înclinînd către sine sufletele <tuturora,> și ale soldaților, și ale locuitorilor, îi tăgăduiește Împăratului supunerea, nădăjduind să scape mai ușor din mrejele în care căzuse Abaza. Dară Fortuna nu le era lor deopotrivă, și ceea ce îi crescuse lui Abaza cinstirea, îi aduce acestuia infamie și pedeapsă. Căci, prins fiind, în anul 1041, de către **Kiucz<i>uk**[e] **Mehmed Pasza**, și trimis la Poartă, i se poruncește să-și lase, în piața publică, odată cu capul, și visurile de înaltă mărire.

[[<§ 10. Este eliberat Vanul asediat de Perși.]]

§ **10.** Oastea Muslimană fiind slăbită în aceste războaie civile, Căpetenia oștirii persiene, **(Sipihsalar Adzem) Rustem Chan**, dă năvală în stăpînirea othmană, și, pustiind vecinătățile, încleștează orașul **Van** sub foarte strînsă împresurare. Cum oastea din Asia nu era <pe potrivă> să-i facă față, iar orașul se afla la mare ananghie, Murad, aflînd de această primejdie, îl trimite pe dată în ajutor pe Beglerbegul **Rumelici**, laolaltă cu oștile sale din Europa; acesta îi fugărește pe Perși, și îi respinge de lîngă orașul care se gîndea deja la predare. /

223 *[[<§ 11.> Purcede împotriva Polonilor și le acordă pacea.]]*

§**11.** După zdrobirea Perșilor, el hotărăște să-și întoarcă armele învingătoare împotriva Polonilor, își strînge oștirea la Adrianopole, și, înzestrînd-o cu cele de trebuință pentru campanie, îi poruncește ca, avîndu-l drept Căpetenie pe **Murtaza Pasza**, să ia și să cotropească ținuturile dușmane, dîndu-i-l drept tovarăș pe **Dziamboladzade**[f], pe care îl așezase drept Prefect al călărimii din Rumelia. Astfel înzestrate, Căpeteniile trec Dunărea aproape de **Girgiov**[g], un oraș din **Valahia**, și-și pun tabăra chiar pe țărm. Cît mai zăbovesc ei acolo și așteaptă poruncile Împăratului, sosesc solii Polonilor și-l roagă plecat pe Murtaza să le îngăduie pacea. Murtaza, neîndrăznind să hotărască nimic, într-o privință atît de serioasă, fără să-l fi întrebat pe Domnul său, îi trimite pe soli la Poartă; îmbunat de rugile lor, Murad le hărăzește Polonilor pacea, sub condițiile pe care le vroia el.

[[<§ 12.> Îngăduie vinul.]]

§ **12.** În anul 1043, Împăratul însuși proclamă o nouă și, pînă acum, nemaiauzită poruncă, prin care li se îngăduia nu numai cîrciumilor care vindeau vin să-și facă negoțul în public, ci și tuturora <să-l bea> liber, împotriva legii Islamice, dar, dimpotrivă, se interzicea, sub severă pedeapsă, să se <mai> deschidă prăvălii unde se bea băutura **Coffe**.

[[<§ 13.> Purcede însuși împotriva Perșilor, și ia Revanul.]]

§ **13.** Între timp, îl neliniștea mereu grija războiului cu Persia, pentru că pricepea că nu putea nici să-și întărească, nici, cum plănuia el, să-și lățească Împărăția, cîtă vreme cel mai vestit oraș din toată Asia și meterezul ținuturilor othmane, **Bagdadul**, se afla în mîinile Perșilor. Prin urmare, cum vedea că, pînă atunci, prin mijlocirea unor Căpetenii, nu isprăvise nimic de folos pentru Statul Othman, se hotărăște să ia asupra sa însuși sarcina de Căpetenie, să îmbărbăteze oastea prin prezența
224 sa, și, prin Maiestatea împărătească, să depășească piedicile care-i reținuseră pe atîția Viziri. / Cu

gîndul acesta, în anul 1044, el trece, cu mare oștire, din Orașul împărătesc în Asia și își conduce către **Bagdad** oștile pline de nădejdi. Pe drum, el asediază orașul **Revan**, pe care Perșii îl redobîndiseră cu puțin mai înainte, îi zdruncină zidurile cu tunurile, și îl apasă atît de tare, încît străjerii lui n-au fost în stare să facă față iureșurilor lui mai mult de opt zile, ci s-au încredințat milostivirii împărătești și pe sine, și orașul ce le fusese dat pe mînă. După predarea orașului, numai Prefectul **Emirgiunogli**[h] a fost păstrat și trimis la C(onstantino)p(o)le. Iar, în anul următor, după ce a zăbovit cîtăva vreme primprejurul **Tibrisului**, și a reparat cetățuile din jur, întărindu-le cu străji împotriva silniciei dușmanului, către **Cassim Giuni**[i], își aduce oștirea biruitoare înapoi la C(onstantino)p(o)le.

{{<§ 14.> Perșii ocupă Vanul.}}

§ 14. Dar Perșii, care se ținuseră ascunși, pînă atunci, de teama săbiei othmane, de cum aud că Murad s-a întors la ale sale, dau năvală, deodată cu mari bulucuri, asediind orașul **Van**, Prefectul căruia fusese pus **Abaza Pasza**. Muslimanii se apără harnic, astfel că Perșii n-au putut isprăvi nimic, vreme de patru luni, chiar și reluîndu-și prea adesea asalturile: și poate că orașul ar fi scăpat de primejdie, dacă Prefectul Abaza Pasza, asupra căruia păreau a se rezema și puterile orașului, și salvarea lui, n-ar fi fost răpit din rîndul muritorilor. Căci, îngroziți de această nenorocire, Othmanizii se bat mai cu preget, iar Perșii, crescîndu-le curajul, se năpustesc cu mult mai crîncen asupra orașului, îl iau cu mînă armată, iar pe toți Muslimanii pe care îi găsesc acolo îi jertfesc manilor concetățenilor lor uciși de Murad.

{{<§ 15.> Murad purcede iarăși împotrivă Perșilor.}}

§ 15. Cînd solia acestei înfrîngeri ajunge la C(onstantino)p(o)le, ea îl umple de furie și de mînie pe Murad, care, după campania fericită din anul de mai înainte, nu se aștepta la nimic de
225 acest fel. / Prima urmare a acestui fapt o simte preabine Vizirul **Mehemed Pasza**, pe care el îl despoaie de cinstire, pentru că nu întărise bine hotarele, și i-l dă drept urmaș pe **Bairam Pasza**, <iar> Perșilor le amenință și mai mari semne ale pornirii sale. Iar, pentru ca aceste amenințări să nu rămînă zadarnice, trimițîndu-l înainte pe Vizir laolaltă cu oastea mai ușor înarmată, el {{însuși}} trece în Asia cu mai mare oștire și cu curtenii săi, <și> apucă, în același an, calea drept către **Bagdad**.

{{<§ 16.> Cucerește Bagdadul.}}

§ 16. Cînd ajunge acolo, ațîțat nu atît de avîntul eroicei sale bărbații, pe care o avea din plin, cît de acela al mîniei și al răzbunării, asaltează orașul cu atît de mare furie, încît treizeci de zile, păru a fi nu o necurmată luptă, ci o măcelărire și căsăpire. Tot acest timp, focul, văpaia, tunurile nu încetează nici o clipă, și nu se mai opresc, întipărindu-le oștenilor de amîndouă părțile funestele lor semne. Iureșurile sunt reluate în fiece zi, Împăratul îi silește pe cei ce se retrăgeau să se năpustească iarăși cu sabia, iar pe Vizirul însuși, pentru că părea să-și vadă de treabă prea fără suflet, îl ucide cu mîna sa. Pînă la urmă, orașul este cucerit prin bărbăția oștenilor othmani și prin statornicia Împăratului, iar mai mult de treizeci de mii[k] de Perși, care se lăsaseră să ajungă vii în puterea Sultanului, sunt tăiați, chiar sub ochii lui. Astfel s-a prăbușit acel preavestit oraș, întru apărarea căruia **Szahul Persiei** strînsese floarea oștirii sale, precum și aproape a întregii nobilimi a Perșilor, <iar pentru> asaltarea căruia Murad folosise puterile întregii Împărății Othmane. Iar

aceasta a fost ultima înfrîngere a Perșilor, după care n-au mai cutezat nici să se răzbune, nici să mai înalțe capul împotriva puterii othmane.

[[<§ 17.> Se întoarce acasă, și moare.]]

§ **17.** După cucerirea **Bagdadului**, el cheltuiește cîteva zile pentru repararea zidurilor orașului
226 și pentru orînduirea treburilor Provinciei **Arak**, / și tot acolo îl lasă și pe noul Vizir, **Mustafa Pasza**, spre a desăvîrși ceea ce începuse el, iar, petrecîndu-și iarna în ținutul **Diarbekir**, în primăvara următoare, se întoarce C(onstantino)p(o)le, laolaltă cu șirurile ostașilor din gardă. Acolo, pe cînd stă și cugetă asupra unei noi campanii împotriva Creștinilor, este lovit, dintr-o dată, de o boală, de pe urma căreia, după ce a suferit din greu <vreme de> 15 zile, se strămută, pînă la urmă, din rîndul muritorilor la cele veșnice, în anul 1049, în a șaisprezecea <zi> a lunii Szeval, zi de Joi, după ce trăise treizeci și unul de ani <și> domnise șaptesprezece.

[[<§ 18.> Moravurile lui Murad.]]

§ **18.** Turcii istorisesc moravurile și treburile casnice ale acestui Împărat în atîtea și atît de mari tomuri, încît par, poate că nu pe nedrept, a amesteca, nu arareori, și unele povești. Noi le vom lua în seamă, pe scurt, numai pe cele pe care le-au lăsat spre pomenire despre Murad istoricii lor cei mai îngrijiți. Iar aceștia l-au mustrat mai cu seamă pentru că ar fi comis, prea adesea, unele fapte potrivnice și onoarei împărătești, și ordinii firii. Căci ei spun că, nu arareori, se ducea, împreună cu prietenii, în afara orașului, prin locuri plăcute, sau prin anumite grădini, și se purta cu ei altfel decît i se cuvenea unui Împărat, că făcea focul, prepara mîncăruri, cumpăra vin din cîrciumi și-l bea, frățietate, cu ai săi: apoi, că le-a dat unor tinerei de cincisprezece sau de douăzeci de ani să ieie niște babe de optzeci, și că, dimpotrivă, logodindu-i, i-a unit prin căsătorie pe niște bătrîni cu fetițe aflate în floarea primei vîrste, și că a mai făcut o mie de lucruri de aceeași teapă.

[[<§ 19.> Beția lui.]]

§ **19.** Unele mai puteau fi scuzate, pentru că, în acestea din urmă, se putea bănui, mai degrabă, mersul firii omenești și al înclinărilor sale, <iar> în cele dintîi, <se putea> spune că a dorit să guste din desfătările vieții private și cîmpenești: dar cu mult mai mult l-a supus infamiei învinuirea de
227 beție, prin care i-a întrecut pe toți cîți i s-au dedat, / dintre împărații Ot<h>manilor. Prihănit cu acest viciu de către **Becri Mustafa**[1], nu numai că nu s-a mulțumit să bea vin între pereții săi de-acasă, ci i-a mai și silit pe înainte-stătătorii ritului Musliman, pe **Muftiu** și pe **Cadiulaskieri**, să bea cu el vin curat, ba chiar, printr-o poruncă publică despre care am pomenit mai sus, a îngăduit să se vîndă vin cu tot curajul, iar tuturor oamenilor, de orice fel de rang și de credință, să-l și beie. Pe cît era el de necumpătat iubitor de vin, tot pe atîta se arăta de dușman de moarte al opiului și al nicotinei, iar amîndurora le-a pus oprelişte, sub pedeapsa cu moartea, și pe mulți pe care îi prinsese fie înghițind opiu, fie fumînd tabac, i-a răpus cu mîna lui. Singurul care să fi scăpat din <primejdia> unei asemenea pedepse cu moartea, prin ascuțimea minții sale, a fost **Tiriaki.** Căci, neputîndu-se el stăpîni de la tabac, s-a îngrijit să i se sape, în cortul său, o groapă adîncă, iar, pe deasupra, să fie acoperită, cît să nu se cunoască. Cum se coborîse în ea ca să fumeze, iată că vine Împăratul, îl caută, și, trădîndu-l ai săi, după ce-au deschis groapa, îl găsește trăgînd fum, și, trăgînd sabia, dă să-l ucidă. Tiriaki, văzînd primejdia, îi zice: "Du-te naibii de-aici, fecior de slujnică ! Domnia ta se întinde deasupra, nu dedesubtul pămîntului !" Vorba asta nu numai că i-a scăpat viața, ci i-a dobîndit

și mai multă trecere, astfel că a fost singurul care să fi căpătat voia de a se folosi de nicotină. Pe lîngă aceasta, se mai spune că, în loc de luare aminte, le-a dat alor săi acest stih: "De vrei în suflet să te-nveselești, bea vin și nu mînca rahat!"

[[<§ 20.> Cruzimea <lui>.]]

§ **20.** Din acest viciu i s-a iscat un altul, nu mai puțin vătămător pentru stăpînitori, decît pentru Stat: cruzimea. Poftea din greu după sînge nevinovat, nu respira decît omoruri, de parcă părea a se
228 hrăni cu ele. Ieșea prea adesea, în picioarele goale, / din Harem, pe uși mai ascunse ale Palatului, îmbrăcat doar în cămașă, fără vreun soț, ca un nebun, cu sabia trasă, și, rătăcind pe uliți, ucidea pe cine-i ieșea în cale, iar, crăpîndu-se de ziuă, abia dacă se întorcea în pat. Nu arareori, ca să se distreze și să-și răcorească sufletul, îi străpungea cu săgeata, pe ferestre, din cele mai înalte încăperi ale edificiului, pe unde obișnuia să bea vin, pe trecătorii pe care-i împinsese pe acolo soarta lor. Cîteodată, schimbîndu-și straiele, rătăcea pe ici, pe colo, și nu se întorcea, pînă să nu fi ucis niște amărîți, fie dintr-o oarece măruntă pricină, fie fără nici una. Și a vîrît în întregul Oraș o asemenea groază, încît de-abia dacă mai cuteza careva, fie și între pereții săi, să-i mai pomenească numele. Mulți din cei slabi de înger, și mai ales cei care obișnuiau să înghită opiu, cădeau în leșin, și numai cînd îi auzeau pomenit numele. Căci nu cruța pe nimeni, ci, pe toți, pînă la unul, ori îi ucidea, ori îi silea, în locul opiului, să bea vin vin. Și se spune că, în acei șaptesprezece ani, cît a domnit, a ucis peste paisprezece mii de oameni, printre care s-au aflat și destule Căpetenii de rangul cel dintîi.

[[<§ 21.> Însușirile trupești și sufletești.]]

§ **21.** Pe lîngă aceste vicii, a fost înzestrat cu deosebite însușiri ale trupului și ale sufletului, astfel încît părea că firea l-a plăsmuit drept model al omului care să nu exceleze mai puțin prin vicii, decît prin virtuți. Toate exercitările cerute spre a face un harnic oștean le putea găsi la el. În meșteșugul săgetatului n-a avut pe nimeni pe potriva lui, în tot neamul Turcilor, după preavestitul luptător poreclit '**Tozcoparan**'. Se mai văd și astăzi coloanele de marmură care hotărnicesc depărtarea de cincisute de coți, despre care se spune că a întrecut-o o săgeată trimisă de el. A fost
229 călărețul / cel mai priceput dintre Othmanizi, și arunca din mînă atît de bine, sfîrîind, **Dziridul**, încît nici o săgeată de-a Tătarilor nu putea nici să răzbată la o asemenea depărtare, nici să-și atingă ținta la fel de precis. Se mai spune că era atît de iute de picior, încît fie și cel mai bun cal arăbesc nu-l putea ajunge în alergare. Nu-i lipseau nici deosebite înzestrări ale sufletului. Înainte de toate, era statornic în fapte, și nu se lăsa din ce începuse, pînă nu era fie sleit, fie înduplecat. Avea un suflet neînfrînt oricum i-era norocul, bun sau rău, astfel încît, dacă lungimea vieții i-ar fi fost pe măsura măreției sufletului Împărăția asupra întregii lumi nu i-ar fi fost greu de dobîndit. Dar loviturile cu care îi amenința pe alții fierul, i le-au adus lui beția și mahmureala, și l-au răpit astfel de pe lume pe cel ce era groaza lumii.

SULTAN IBRAHIM, FIUL LUI AHMED I, AL XVIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL XI.

1. Ibrahim își însușește sceptrul. 2. Le smulge Moscoviților Azacul. 3. Cei din Malta, punînd mîna pe o corabie turcească, o duc în Creta. 4. Pricină pentru care Ibrahim pornește cu război împotriva Venețienilor. 5. Cucerește Chanie. 6. Moartea lui Ibrahim. 7. Moravurile și preocupările lui.

//<§ 1.> Ibrahim își însușește sceptrul.//

§ **<1 .> Sultan Ibrahim** s-a ivit, mai întîi, la lumina <zilei>, în anul 1026 al Hegirei, iar după alți douăzeci și trei, în 1049 de după fuga lui Muhammed, răposînd din viață fratele lui, **Murad**, cum nu mai trăia nici un altul din stripea Aliothmană, fiind moștenitorul Împărăției, este salut ca Împărat, prin consimțămîntul tuturora.

//<§ 2.> Le smulge Moscoviților Azacul.//

§ 2. Prima lui grijă de după primirea domniei a fost să curețe **Cara Den[gh]iz** de prădăciunile
230 Cazacilor, / și să facă liberă și sigură trecerea pentru corăbiile care plecau de la țărmurile ei către C(onstantino)p(o)le. Cum își dădea seama că aceasta nu se poate face fără de mari cheltuieli și osteneală, cîtă vreme ei țineau **Azacul**, așezat la gurile lui Tanais, pentru că orașul era și potrivit pentru practicarea pirateriei, le și oferea un minunat adăpost împotriva flotei sale, trimițînd <într-acolo> oaste din belșug, îl încinge sub foarte strînsă împresurare, și, după mai multe iureșuri, intră <în el> cu mînă armată și îi dă pradă pieirii pe toți străjeri.

//<§ 3.> Cei din Malta, punînd mînă pe o corabie turcească, se retrag în Creta.//

§ 3. Eliminînd astfel toate prădăciunile din **Marea Neagră**, se hotărăște să încerce la fel și în cea **Albă.** Prin bărbăția oștenilor othmani, fuseseră deja ocupate toate insulele din ea; mai rămăsese numai **Creta**[a], care disprețuia puterea Împăratului și le oferea azil piraților care prădau vasele turcești. Gîndul de a o ocupa i-l insuflaseră deja, cîndva, prea adesele plîngeri ale supușilor săi, aduse <la sine> despre **Venețieni,** <iar> prilejul i l-a dat jignirea adusă celor ce purcedeau către **Mecca** și către Egipt. Kislar Agasi **Sumbul Aga**, scos din cinstirea sa, după ce a primit scrisoarea de mazilire[b], însoțit de **Cadiul** de la Mecca și de Molia din Brusa, **Mehemed Effendi**, se ducea pe mare către Egipt. Pe drum, cînd trag ei la țărm în insula Creta, iată că se arată deodată șase galere ale celor din **Malta**, și se năpustesc asupra corăbiei turcești. Turcii se apără cu strășnicie, cad Arhieunucul, Cadiul și Căpitanul corăbiei, <iar> ceilalți, copleșiți sub număr, ajung în puterea dușmanilor, odată cu toată nava lor, încărcată cu o foarte bogată pradă. Cei din Malta, odată împlinită fapta, intră de-a dreptul în portul Cretei, și, dîndu-i Prefectului insulei oarece parte, sunt lăsați să plece acasă cu toți prinșii și cu dobînzile lor.

//<§ 4.> Pricină pentru care Ibrahim pornește cu război împotriva Venețienilor.//

231 **§ 4.** A lăsa nerăzbunată și nepedepsită aceasta nedreptate părea / a fi totuna cu a supune disprețului dușmanilor puterea Împărăției Othmane, <dar și,> dimpotrivă, a i se oferi celui cu gînd să se răzbune un cît se poate de potrivit prilej de a subjuga insula de atîtea ori din plin dorită. Prin

urmare, îmbărbătat de îndemnurile sfetnicilor săi, Ibrahim rupe legătura de pace pe care o avea cu **Veneţienii**, și, în anul 1054, le declară război, ca unor tîlhari și unor ocrotitori de pirați. Ca să-l poată purta cît mai cu noroc, el pregătește o îndoită oaste, cea de pe uscat avîndu-i drept Căpătenii pe **Musah Pasza** și pe Kulkiethudasi ('Locțiitorul') Janiczarilor, **Murad Aga**, iar cea de pe mare supusă poruncilor Capudanului **Iusuf Pasza**, ale cărui însușiri le văzuse deja bine, încă de pe cînd purtase pe lîngă sine însărcinarea de Spătar.

[[<§ 5.> Cucerește Chanie.]]

§ 5. În anul 1055, oștile purced pe mare de la C(onstantino)p(o)le, în patru ale lunii Rebiul evvel, iar, în douăzecișipatru ale lunii următoare, trag la țărm în **Creta**. A doua zi, oștenii scoși de pe nave primesc poruncă să împresoare foarte strîns orașul **Chanie**, și zdruncină zidurile orașului cu tunurile de război, iar întăriturile dărîmate de ele le supun unui asemenea iureș, încît, pînă la urmă, străjerii, osteniți de desele asalturi și văzîndu-și starea fără de nădejde și primejdia ajunsă la capăt, înălțînd semn de pace, îi predau orașul și armele lor oștirii Muslimane, în cea de a cincizecea zi de asediu. În puține zile, sunt reparate temeliile distruse ale zidurilor, o parte a oștirii este lăsată de pază, <iar> o parte se întoarce la C(onstantino)p(o)le, cu flota biruitoare, împodobită cu lauri. Puțin după aceea, este trimis **Husein Pasza**, Prefect mai înainte, cu noi oști, iar el, dînd multe lupte în acel an și în cel următor și cucerind mai multe cetățui, supune Împărăției Othmane toată insula (doar fără **Candia**).

[[<§ 6.> Moartea și fiii lui Ibrahim.]]

232 **§ 6.** Pe cînd, spre a o subjuga <și> pe aceasta, pregătea noi și uriașe mijloace / de război, <Ibrahim> se strămută de la cele pieritoare la cele veșnice și este împodobit cu cununa de martir, în <ziua a> optsprezecea a lunii Redzeb din anul 1058. A lăsat nouă fii: pe **Selim** <și> pe **Othman**, născuți în anul 1054, pe **Mehemed**, **Ahmed**, **Suleiman**, **Murad** <și> **Dzihangir**, născuți în anul o mie cincizeci și șase; pe **Baiezid**, care a văzut lumina <zilei> în anul 1058 și s-a stins anul 1070, și, cel din urmă, pe **Orchan**, născut în anul 1058 <și> mort în 1060. Trei dintre aceștia, **Mehmed**, **Suleiman**, **Ahmed** ajung să ia sceptrul, pe ceilalți moartea lor pretimpurie i-a înlăturat de la domnie.

[[<§ 7.> Moravurile și viciile lui.]]

§ 7. Turcii mustră nu mai puțin moravurile acestui Împărat, decît pe cele ale înaintașului său, **Murad**, chiar dacă numai <dînd> din cap, anume pentru că acesta se îndulcise la vin, <pe cînd> acela se lăsa în voia plăcerilor și poftelor trupului. Ei spun că li se dedase acestora cu totul, ziua și noaptea, și că a încercat să-și refacă, prin meșteșug și leacuri, puterile firii, doborîte de înfruntările, prea des repetate, cu Venus, în fiecare zi de Vineri, care la ei e sfînta, și închinată acestui fel de luptă. El îi poruncea Marelui Vizir, sau vreunuia dintre fruntași, să-i aducă o fecioară frumoasă, îmbrăcată de mama ei în veșminte de preț, ca să o siluiască. Pereții încăperilor îi acoperise, de peste tot, cu geamuri și oglinzi, încît să pară că mai mulți își împlineau poftele, în același timp, în mai multe locuri. Pernele poruncea să i le umple cu ghemuri de zibelină, ca patul hărăzit desfătării împărătești să fie mai de preț. Iar dedesubt așternea <tot> blăni de zibelină, susținînd că îi creștea avîntul poftei, dacă truda îi era mai grea, alunecîndu-i genunchii. În grădina Palatului care se numește **Chas** aduna adesea toate fecioarele, le dezbrăca, și se zbenguia printre ele, gol și el, ca un armăsar, nechezînd și alergînd, iar pe cîte una sau pe alta, care, din porunca lui, bătea din călcîie și

233 nu se lăsa, parcă de-abia o <putea> încăleca. Odată, / (cînd) văzuse, din întîmplare, rușinea unei bivoliţe, a trimis prin toată Împărăţia modelul ei, făcut din aur, și a cerut să se caute dacă se putea găsi, pentru poftele lui, vreo femeie înzestrată cu asemenea parte firescă; ei spun că, pînă la urmă, a fost găsită o asemenea Armeanca, și că a fost luată în harem. A <mai> strîns și cărţi mari și voluminoase, pline de picturi în care se arătau diferite feluri de împreunare, și, asupra lor, a născocit mereu cîte ceva nou și necunoscut încă războinicilor <închinaţi> lui Venus. Și astfel, tezaurele publice pe care Murad le scăzuse prin beţivănia lui, Ibrahim le-a sleit cu totul prin desfrîul și prin podoabele poftelor lui, iar puterile Împărăţiei, pe care înaintașii le folosiseră pentru respingerea dușmanilor și pentru lăţirea domniei lor, el le-a întrebuinţat întru ruina trupului său.

SULTANUL MEHEMED AL IV-LEA,
FIUL LUI SULTAN IBRAHIM,
AL XVIII-LEA ÎMPĂRAT AL TURCILOR.

CAPITOLUL XII.

1. Mehemed îi urmează lui Ibrahim. 2. Ocupă mai multe cetăţi în Ungaria. 3. Face pace cu Germanii. 4. Ridică iar războiul din Creta. 5. Își îndeamnă Vizirul să lucreze cu tărie. 6. Vizirul își trece oștile în Creta. 7. Asediază Candia. 8. O ia cu asalt și o silește să se predea. 9. Cazacii sunt primiţi sub credinţă de către Mehemed. 10. Cîtă vreme Regele Poloniei rabdă cu greu aceasta, 11. Este făcut de Mehemed să-și ia seama, mai întîi cu prietenie, 12. Apoi, îndărătnic fiind, se purcede împotriva lui cu război. 13. Mehemed purcede împotriva Poloniei. 14. Îl smazilește pe Principele Moldovei. 15. Asediază Camenița. 16. O silește să se predea. 17. Își trimite oștile împotriva Leopolei. 18. Polonii se roagă de pace. 19. Care se și încheie.

((<§ 1.> Mehemed îi urmează lui Ibrahim.))

§ 1. Ibrahim dobîndind prin martiriu cununa veșnicei Împărăţii, în anul 1058, în a optzprezecea
234 <zi> a lunii / Redzeb, Janiczarii îl pun în locul lui pe fiul său **Mehemed**[a], pe vremea aceea în vîrstă de șapte ani, îl salută ca Sultan și îl încununează cu diadema împărătească.

((<§ 2.> Ocupă mai multe cetăţi în Ungaria.))

§ 2. Chiar și la vîrsta aceasta necoaptă, el a dat, de îndată, dovezi destul de grăitoare cît de mare avea să fie, si ce fel de nădejde se cuvenea să-și facă despre el Statul Othman. Sub ocîrmuirea lui **Kioprili Mehemed Pasza**[b], refăcîndu-se tezaurele pe care le risipise neînfrînarea părintească și fiind potolite răzvrătirile dinlăuntru, acesta îi sugrumă bunica, pe mama lui **Ibrahim**, care știuse despre răscoala Janiczarilor, pe Spahii din **Asia**, care amenințau cu răzvrătirea, îi copleșește, iar pe foarte mulţi părtași la această nefaptă îi ucide la C(onstantino)p(o)le, redobîndește **Tenedos** de la Veneţieni, cucerește **Lemnos**, iar răzvrătitului Pasză al **Alepului** îl prinde și îi ia capul, laolaltă cu părtașii săi. <Împăratul> îl trimite pe Vizirul Kioprili Ahmed Pasza împotriva **Ianovei**, pe care acesta, asediind-o doar cîteva zile, o cucerește și o supune puterii othmane. El are parte de același noroc și în războiul din Ungaria, în care, în anul 1070, **Ali Pasza** ocupă **Varadinul** cu mînă armată.

În anul 1074, Vizirul **Fazil Ahmet Pasza Kioprili ogli**[c], supune **Vivarul** cu vrăjmașe arme. Tot sub conducerea lui, îi declară război lui **Racozi**, și, primind el o rană de moarte (de pe urma căreia a și murit), supune **Transsylvania** și îl așează Principe pe **Michael Apaphi**, sub <condiția> unui anume tribut.

[[<§ 3.> Face pace ca Germanii.]]

§ **3.** Îngrozit de aceste înaintări ale Muslimanilor, **Caisari** *(sic)* al **Germaniei** trimite soli la Vizir, se roagă de pace, și făgăduiește să deie înapoi Împărăției Othmanizilor toate cîte le ocupase. Vizirul, cum nu cercetase încă prea bine intenția Împăratului în atare privință, îl ia cu sine la Poartă pe sol, care, cu capul plecat[d], șterge pulberea Preaînaltului Prag, și dobîndește prin rugile sale dorita pace de douăzeci de ani, după condițiile pe care le vroia Sultanul. /

235 *[[<§ 4.> Ridica din nou războiul din Creta.]]*

§ **4.** Pacea odată întărită prin jurămînt solemn, mijlocind-o solii amînduror Principilor, el se hotărăște să reia, cu și mai mare putere, războiul din **Creta**, care, datorită altor treburi, fusese dus, pînă atunci, cu ceva mai multă delăsare. Pe acela îl începuse, împotriva **Venețienilor**, tatăl său, **Sultan Ibrahim**, ocupase orașul **Chanie** și fortărețele din jur, <iar> pe vechii locuitori îi alungase mai din toată insula. Singurul adăpost al dușmanilor mai rămăsese orașul **Candia**, în care și firea și arta păreau să fi arătat ce puteau ele întru prăpădul asaltatorilor. Căci oștile Muslimanilor o încercaseră adesea, dar nu fuseseră respinse niciodată fără de greu măcel: iar posesiunea acelei insule nu li se părea a fi sigură, cîtă vreme le rămînea deschisă dușmanilor poarta spre a o ataca pe neașteptate, la orice vreme ar fi dorit-o. Vrînd să dărîme stînca aceasta, din pricina căreia flota Othmanilor suferise atît de dese naufragii, Mehemed s-a hotărît să întrebuințeze toate puterile Împărăției sale, iar campania aceasta să i-o încredințeze lui **Ahmed Kioprili ougli Pasza**, care dăduse pilde foarte admirate ale bărbăției sale în războiul dinainte cu **Germanii**.

[[<§ 5.> Își îndeamnă Vizirul să lucreze cu tărie.]]

§ **5.** Prin urmare, în zorii celei de a treia zile de după întărirea condițiilor păcii, el îi cheamă la sine pe **Szeichul Islam** (Marele **Muftiu**) și pe ceilalți Viziri, precum și pe Mai-marii trapelor de gardă, spre a ține un Divan în privința celor mai de seamă treburi, iar, adunații fiind ei, după ce s-a făcut tăcere, se spune că le-ar fi vorbit în aceste cuvinte: "De vom sta să cercetăm felul în care înaintașii noștri au dobîndit, păstrat <și> crescut această norocită și veșnică Împărăție, iar apoi, de aici, să înfățișăm legea purtărilor noastre, ni se arată, mai cu seamă, două mijloace ale atîtor și atîtor izbînzi – grija cetățenilor și neînfrînta tărie împotriva dușmanilor. Cîtă vreme și-au arătat, față de aceia, duhul dreptății și milostivirea, iar împotriva asalturilor vrăjmașilor s-au apărat cu
236 hărnicie, / nu numai că și-au atras dragostea din partea întregului norod supus, ci au mai și avut parte de ajutorai acestuia prin toate încercările Soartei: ridicîndu-și împotriva lor sabia și cetele lor cele de neînfrînt, le-au răpit curajul, și s-au făcut într-atît de temuți, încît au fost siliți prea adesea să ceară pace. Prin aceste mijloace, nu numai că au înălțat din nou Împărăția aproape prăbușită, ci au și dat la iveală asemenea fapte, împotriva unor preaputernici vrăjmași, încît, dacă n-ar fi dovezile înseși, de-abia dacă urmașii ar fi în stare să le deie crezare. Astfel răsturnat-au ei din temelii puterea **Romanilor**, de atîtea veacuri așezată în **Grecia**, răpitu-le-au **Cerchezilor**, preaputernicului neam tătăresc, **Egiptul**, le-au pus zăbală pîlcurilor nestatornice și rătăcitoare ale **Arabilor**, au adus

sub puterea lor cea mai mare parte a **Regatului Perșilor** și **Ungurilor**, au vîrît groaza în **Germania**, ba le-au impus chiar și un Principe și legi **Scythilor**, neînfrînți mai înainte. În felul acesta, ei nu numai că au întărit hotarele Domniei lor, ci au mai și frînt, cu atîta ușurință, foarte tarile oase ale trupului Creștinătății, vrăjmașa Preasfintei noastre Legi, încît nu mai părea să steie nimic, sau prea puțin, în calea subjugării ei de tot. Împărăția fiind astfel orînduită, numai Statul **Venețienilor** – care, dacă ar fi pus alături de stăpînirile Othmanilor, abia dacă ar mai părea vrednic să-l pomenim – a cutezat nu numai să nu se teamă de puterea noastră, ci și să se mai ridice, după aceea, asupra noastră.

Am să trec sub tăcere nedreptățile pe care le-am suferit din partea lor, **Tenedosul** cel ocupat prin vicleșuguri, iar, astfel, intrările portului C(onstantino)p(o)lei ca și închise, desele prădăciuni făcute pe țărmurile noastre din Asia și din Europa – am să pun dinaintea ochilor voștri numai lanțurile în care îi aruncă pe Muslimanii care, împinși de dumnezeiesc îndemn, spre a vizita locurile
237 vestite pentru urmele și monumentele Preasfîntului nostru Profet, / trec **Marea Mediterrană** – nu altfel, decît de parcă ar fi osîndiți la veșnice cazne, cîtă vreme ei <tocmai că> își caută veșnica mîntuire și fericirea făgăduită de Proorocul nostru. Dacă sîngele acestor martiri nu vă înflăcărează sufletul, fi-vor de față, treziți de strigătul lui, înaintașii noștri, ca și atîția eroi care au suferit martiriul pentru legea noastră, și vă vor mustra pentru că Slava și Maiestatea Împărăției Othmane, dobîndite de ei prin atîtea cumplite strădanii, prin atîtea sudori de sînge, prin atîtea măceluri ale dușmanilor, se duc de rîpă prin sfruntarea cîtorvă tîlhari, și aceia buni de nimica.

Ne va crește umilința și sfiala, de ne vom aduce aminte că dușmanii au fost alungați din aproape toate insulele Mării Mediterrane, **Creta** însăși a fost ocupată, și numai orașul **Candiei** n-a fost nici încercat, nici n-a simțit puterea mînerului săbiei othmane, tăișul ei pătrunzînd pînă în sufletul ei cel vrăjmaș. De veți spune, careva, că ea este tare și foarte bine întărită și prin artă și de la fire, să știe <acela> că încă și mai tari sunt sufletele și puterile othmane, sub care am văzut prăbușindu-se fortărețe cetluite de însăși tăria cerului. Din această pricină, de veți căuta, careva, să ne abateți de la asaltarea orașului și vă veți pierde nădejdea în cucerirea lui, cu toate că este adăpostul piraților și arsenalul la îndemîna tuturor prădăciunilor, se va socoti că a făcut la fel, ca și cum ne-ar fi fost sfetnic întru rugarea păcii de la **Venețieni**, și întru lăsarea întregii stăpîniri asupra acelei mări; cît de urît lucru este să gîndească așa ceva biruitorii întinsului pămînturilor, nu merită să lămurim prin lungă cuvîntare.

Astfel că Tu, care ești Marele Nostru Vizir, **Lala Ahmed Pasza**, arată-te mlădiță vrednică de tatăl tău, și închinător al unui atît de mare Profet, strînge-ți curajul, adună-ți oștile, pregătește-ți
238 mijloacele / de război și mașinăriile de trebuință pentru asediul orașului, asuprește acel adăpost de necredincioși încălcători de înțelegeri, tocește-le sabia lor necredincioasă și, cucerindu-le zidurile cu dumnezeiesc ajutor și prin a ta bărbăție, doboară-i pe tîlhari și alungă-i din toată insula ! De vei împlini aceasta cu hărnicia cu care se cuvine, n-am de ce mă îndoi că, în scurtă vreme, prin mijlocirea Presfîntului Nostru Profet, puterile dușmanilor vor fi nimicite, iar zidurile acelei vizuini dărîmate. Iar tu să fii sigur nu numai că vei fi împodobit de Noi cu cele mai mari cinstiri, ci și că vei dobîndi de la Dumnezeu, ca un crainic al legii noastre, preafrumoasă răsplată !"

Foarte tulburați de această cuvîntare a Împăratului, toți cei de față îi încuviințează sfatul și făgăduiesc să contribuie cu gîndurile lor, tot ce-or putea, ca acestea să iasă cu bine.

{{<§ 6.> Vizirul își trece oștile în Creta.}}

§ 6. Fără zăbavă, Vizirul însuși cercetează, în acea iarnă, porturile și arsenalele, ridică magazii în locurile potrivite, le umple cu provizii și cu grîne, și pregătește cu cea mai mare hărnicie toate cele care păreau de trebuință pentru o campanie lungă și de durată. În anul următor, 1076 al Hegirei, își strînge toate oștile, și, în cea de a cincea zi a lunii Szeval, purcede de la Constantinopole. Împăratul însuși îl însoțește pînă la Adrianopole, iar, cercetînd din nou, acolo, oștirea, îl lasă să plece în campanie. Înaintînd, **Ahmed Pasza** își așează tabără statornică lîngă **Stiffe**, spre a le da oștenilor răgazul să-și refacă puterile sleite de neajunsurile drumului, și de a se pregăti pentru calea pe mare; apoi, el își urcă trupele pe nave lîngă tîrgul **Termisz**[c], și, străbătîndu-i întinsul, aruncă ancora în portul **Chaniei**, își scoate oaste pe insulă, o așează în taberi de iarnă, și pregătește cu mare grijă ce mijloace de război îi mai lipseau.

{{<§ 7.> Asediază Candia.}}

§ 7. Cînd a ajuns să se socotească, astfel, îndestul de pregătit cu toate cele pot fi de trebuință
239 într-un lung asediu, / în anul următor, în 18 Zylcaade, ridică ancora din portul **Chaniei**, trage la țărm aproape de **Candia**, lîngă satul numit '**Caulochor**', iar acolo își scoate oștile pe uscat, fără să-i facă nimeni față, și le arată locul pentru tabără. A doua zi, orînduindu-și oștirea în linie de bătaie, cercetează împrejurimile orașului cu cel mai mare alai și cu mijloace abia de povestit, atît și pentru ca, aflînd mai în amănunt locurile în care urma să se dea lupta, să poată să se înfrunte cu mai mult noroc, cît și pentru a le vîrî dușmanilor groaza <în suflet>, fălindu-se cu puterile sale. Fără a mai zăbovi prea mult cu acestea, în cea de a treia zi, îi cheamă la sine pe toți ofițerii din oaste, ca și pe ceilalți care, printr-o lungă experiență, dobîndiseră știința militară; acestora le dă poruncă să-și spună, fiecare, părerea asupra felului de a împresura și cuceri orașul; pînă la urmă, s-a hotărît ca la 'Turnul Roșu', cum i se spune, să fie trase șanțuri pentru mine, zidurile să fie dărîmate cu tunurile, iar asaltul orașului să fie încercat, mai întîi, din acea parte.

{{<§ 8.> O asaltează și o silește să se predea.}}

§ 8. Și astfel, în același an, în ultimele zile ale lunii Zylchidze, se sapă rampe, iar orașul este împresurat de peste tot, ajungîndu-se la începutul unui asediu cum n-a mai văzut niciun veac, și poate că nici nu va mai vedea vreodată. Afară se adună toate puterile Împărăției Othmane, se folosesc toate mijloacele strînse de atîția ani, în locul pîlcurilor doborîte trec altele noi, oștenii care dau să se tragă înapoi din primejdie sunt siliți <din nou>, ba cu cuvîntul, ba cu sabia, să se arunce și mai tare asupra dușmanilor. Pentru asediați luptau și greutatea locului, și toți bărbații de ispravă pe care-i aveau, pe acea vreme, neamurile cu credință în Messia, strînși în cetățuia aceea și jurați laolaltă, ori să învingă, ori să moară. Se dă astfel lupta, fără răgaz, vreme de douăzecișinouă de luni. **Francezii** și **Venețienii** trimițîndu-le, mai apoi, ajutoare noi, cu o nouă flotă, fiecare deget de pămînt este răscumpărat, de amîndouă părțile, cu sîngele mai multor eroi, asediații fac din nou, în
240 locul zidurilor prăbușite și ocupate, altele noi, iar, astfel, oștenii othmani, / care, după ce trecuseră de ziduri, credeau că vor afla acolo răsplata trudei lor, văzînd că le răsare în față o nouă stavilă, aproape că sunt aduși la deznădejde. Pînă la urmă, bărbăția dușmanilor este silită să cedeze în fața

puterii şi a norocului Othmanilor, iar la ceea ce armele abia de-ar fi putut împlini, sleite fiind, deja, şi prăbuşite puterile ostaşilor othmani, izbuteşte să-l convingă, printr-o şireată cuvîntare, Dragomanul Curţii, **Panaiot**[f], pe Prefectul oraşului[g] – ca să-i predea Vizirului <şi> cea de pe urma, dar foarte bine întărită retragere unde se refugiaseră străjerii, sub acordul condiţiilor de predare. Vizirul ocupă, în anul 1080, în primele zile ale lunii Dzemaziul Evvel, **Candia** părăsită de Veneţieni, îi împodobeşte zidurile cu steaguri turceşti, iar, prefăcînd sanctuarele Creştinilor în Dzamii, porunceşte să se facă acolo Ezan et Namaz. Şi astfel a fost adăugit Împărăţiei Othmane oraşul acesta, preavestit de mai multe veacuri – cea de a opta minune a lumii, pe care firea însăşi părea să o fi întărit împotriva oricărui fel de asalturi vrăjmaşe – după un război de douăzeci şi patru de ani[h], în care istoricii mai îngrijiţi, şi încă supravieţuitori, ai Turcilor povestesc că au căzut mai mult de două sute de mii <de oameni>.

[[<§ 9.> Cazacii sunt primiţi sub credinţă de către Mehemed.]]

§ 9. Cîtă vreme oştile Împărăţiei Aliothmanice mai erau încă reţinute în aceea campanie, **Sultan Mehemed**, sub chip de vînătoare, plecase la **Jeniszehir**[i], ca să-şi încurajeze oştenii din apropiere, şi, totodată, să aibă grijă mai bine de treburi, dacă avea să apară vreo nevoie. Cum zăbovea el acolo, vin să i se închine solii Cazacilor **Sari Camysz**[k], iar, în numele concetăţenilor lor, i se oferă, de bună voie, Împăratului pe sine şi Provincia lor. Era acolo, printre dînşii, însuşi **Getman Doroszenco**, pe care Împăratul îl primeşte cu bunăvoinţă şi milostivire, îl căftăneşte, şi, drept
241 semn al Domniei, îl lasă să plece la ai săi dăruit cu un {Tug[l]} / şi cu un **Alem Sandzak**, <şi-i> porunceşte să facă să dispară furturile şi tîlhăriile cu care Cazacii pustiau nu arareori pînă şi mahalalele C(onstantino)p(o)lei, să arate credinţă faţă de Împărăţia Othmană, iar armele care îi vătămaseră adesea, pînă atunci, pe Muslimani, să le scuture asupra capetelor duşmanilor; la rîndul său, dacă aveau să dea de vreun război cu Polonii şi cu Moscoviţii, le făgăduieşte că are să-i ajute, laolaltă cu toate puterile Împărăţiei, şi că are să-i apere de orice silnicie de-a duşmanilor.

[[<§ 10.> Regele Poloniei răbdînd aceasta cu greu.]]

§ 10. Cînd **Doroszenco**, întors acasă, le înfăţişează alor săi acestea, îi umple pe aceştia de bucurie, iară pe toţi vecinii de o grozavă spaimă. Cazacii fuseseră, pînă acum, cei dintîi apărători şi ai **Poloniei** şi ai **Rusiei**, şi pentru că pustiiseră, prin năvăliri neîncetate, stăpînirile othmane învecinate, şi pentru că ţinutul lor, datorită atît locurilor strîmte, cît şi mulţimii mlaştinilor cu care era presărat, era socotit drept un meterez al amînduror Regatelor, înlăturarea căruia, vedeau ei, avea să le aducă teama de tot atîta pagubă, cîtă aduseseră ei odinioară provinciilor Muslimanilor. Aşadar, cel dintîi, Regele **Poloniei**, de poruncile căruia ascultaseră ei mai înainte, spre a scoate din ei, mai înainte să fi prins rădăcini adînci, ceruta credinţă faţă de Împărăţia Othmană, trimite împotriva lor, în dispreţul <păcii>, o uriaşă oaste; trecînd strîmtorile cu ajutorul celor care-i mai ţineau partea, pătrunde în ţinutul acela, şi pustieşte cea mai bună parte a lui cu fier şi foc.

[[<§ 11.> Este făcut de Mehemed să-şi ia seama, mai întîi cu prietenie.]]

§ 11. Aceste fapte păreau să dea îndeajuns pe faţă vrăjmaşul suflet al **Polonului**, fiind, astfel, destule spre a-i declara război, dacă dreptatea împărătească n-ar fi socotit că Principele ce încălcase pacea mai trebuia încă făcut să-şi ieie seama. Cu acest ţel el trimite la Rege, prin mijlocirea unui
242 Czausz, o scrisoare formulată cam în felul acesta: "Pacea consfinţită de înaintaşii noştri între /

Regatul tău și Maiestatea Noastră, pe care o știam, pînă acum, păstrată cu tărie de amîndouă părțile, auzim că tu ești primul care o încalci și că-i ataci cu vrăjmașe arme pe Cazacii despre care însuți știi că odihnesc sub umbra aripilor noastre. Am putea, de pe urma acestui lucru, după preceptul Sfintei noastre Legi, să te declarăm pe dată drept dușman, și să-ți arătăm ce înseamnă să te joci cu Leul îmbunat, dar, milostivindu-ne de nedestoinicia ta, am hotărît mai bine să te facem, mai întîi, să-ți iei seama, să-ți tragi înapoi mîna cea nedreaptă de deasupra Cazacilor, să-ți aduci înapoi oștenii de la hotarele lor, iar de la Maiestatea Noastră să-ți ceri iertare pentru cele făptuite.

Dacă însă te vei împotrivi să faci aceasta și te vei gîndi să-ți aperi cu armele nedreptatea, să știi că Legea noastră îți dictează ție moartea, Regatului tău pustiirea, iar locuitorilor lanțurile: iar tot întinsul lumii nu va trece în seama nimănui altuia pricina acestor nenorociri, decît în cea a sufletului tău avan și îndărătnic."

((<§ 12.> Apoi, îndărătnic fiind, se purcede împotriva lui cu război.))

§ 12. Dar Regele **Poloniei**, avîntîndu-se din încrederea în puterile sale și întemeindu-se pe viclenele făgăduieli ale **Germanilor**, nu se lasă cîtuși de puțin de ce începuse, ba chiar cutează să-i hărțuiască, de la sine putere, pe Othmanizi. Împăratul, văzînd că la un om încăpățînat o ușoară mustrare nu-i de nici un folos, cu gînd să se răzbune prin fier și foc pentru jignirea Maiestății Sale, declară public război împotriva Polonilor încălcători de legăminte, înrolează trupe, pregătește tunuri, cum și toate celelalte care păreau de trebuință pentru război, chiar și **Tătarilor** le dă porunca să-l însoțească în campanie.

((<§ 13.> Mehemed purcede împotriva Poloniei.))

§ 13. Astfel, în a opta <zi> a lunii Seffer din anul 1083, Împăratul însuși purcede de la
243 Adrianopole împotriva **Polonilor**, cu mare oștire, sub **Sakcze**[m] unește Dunărea cu un pod, / își trece oștile, trece peste **Moldova** în marșuri lungi, și-și pune tabăra la malul lui Tyras, aproape de **Chotin.** Apoi, el dă poruncă să-l treacă o ceată destul de mare, cu bărci și cu luntri, <iar> aceasta ia cu mînă armată **Zwaniecz**, de la primul iureș. Sporit mai apoi și cu oastea Tătarilor, în fruntea căreia se afla însuși Chanul **Selim Gierai**[n], fiul lui **Behadir Gierai**, el poruncește să dureze un pod larg și întins peste rîul Tyras.

((<§ 14.>Îl mazilește pe Principele Moldovei.))

§ 14. Cum, în lucrarea aceasta, Principele **Moldovei**, **Duca**[o], se purtase mai cu delăsare, și, tăgăduind lemnele de trebuință pentru o strădanie atît de mare, o întîrziase cu mai multe zile, l-a adus pe Împărat la nu mică bănuială asupra sa. Cercetîndu-se lucrurile mai cu îngrijire, iese la iveală faptul că el ținea, pe ascuns, partea Polonilor, și că, plătit de ei cu bani, anume ridicase piedici în calea clădirii podului. Prin urmare, este mazilit din cinstirea lui, i se lasă totuși viața, dar este despuiat de toate tezaurele sale, iar, în locul lui, este pus un anume **Petru**, dintre fruntașii Moldovei.

((<§ 15.> Asediază Camenița.))

§ 15. Pînă la urmă, înfrîngînd toate greutățile, după ce a trecut peste **Tyras**, în cea de a treia zi a lunii Rebiul achyr, care căzuse în zi de Miercuri, ajunge cu oștirea la vederea **Cameniței**. Orașul acela se află la trei ceasuri de Tyras, <fiind> foarte întărit și din fire și prin artă, și foarte greu de luat cu asalt, ce să mai zic de luat de tot. Îl scaldă de jur împrejur foarte iutele șuvoi **Smotricz**, ale

cărui maluri, prăvălindu-se din toate părţile în rîpi povîrnite, îi fac oraşului straşnic meterez. Pe lîngă aceasta, în mijlocul oraşului se înalţă o cetăţuie înconjurată de ziduri foarte înalte şi nezdruncinată sub nici o lovitură. Întemeiaţi pe aceste întărituri **Polonii**, nădăjduind că acest asediu avea să tocească cel dintîi şi cel mai crîncen iureş al oştirii Othmanilor, nici nu-şi scoseseră oastea
244 în cîmp, ci numai cît întăriseră cetăţuia / cu puternică strajă şi o înzestraseră cu toate cele de trebuinţă pentru a duce un lung asediu. Însă Împăratul, punîndu-şi tabăra, îi cheamă la sfat pe toţi cei pricepuţi în arta războiului şi pe ostenii cei hîrşiţi în lungă slujbă, şi, adunîndu-le părerile, dă poruncă să se împresoare de peste tot oraşul, să se sape rampe, şi să fie luat cu asalt din toate părţile. O latură i-o încredinţează Vizirului, lui **Ahmed Pasza**, lui **Janiczar Aga** şi unităţilor de Janiczari şi de osteni din Europa, adăugite lui. Pe cea de a doua i-o dă sub atac celui de al doilea Vizir, lui **Musahib Mustafa Pasza**, cu oştile din Asia. Din a treia latură îi porunceşte Caimacanului, lui **Cara Mustafa Pasza**, să măsoare tabăra, laolaltă cu cetele din **Caramania** şi din **Sivas**, şi cu celelate rămase.

((<§ 16.> Şi o sileşte să se predea.))

§ 16. Astfel aşezate, Căpeteniile se aruncă harnic la asalt, din toate părţile, întrecîndu-se între ele, <şi> aruncă neîncetat asupra oraşului văpăi ca fulgerele, <cu> tunete care făceau şi aer şi pămînt să se cutremure. Astfel, într-un răstimp de zece zile, zidurile, care păreau durate pe vecie, sunt dărîmate sub puterea ghiulelelor, <iar> un crîncen asalt e dat de peste tot, cu scările. Văzînd că nu-s pe potrivă să-i facă faţă, străjerii lasă zidurile dinafară şi se retrag în cetătuia dinlăuntru. Dar, neapăraţi nici de zidurile ei, văzînd dărîmată cea mai mare parte a zidurilor, rămaşi fără nădejde, ei făgăduiesc predarea cetăţuii, rugîndu-se doar pentru libertatea şi viaţa lor: odată dobîndite, ei pleacă în **Polonia**, laolaltă cu **Hatmanul** lor, avînd a duce vestea cea tristă a grelei înfrîngeri suferite. **Mehemed**, punînd mîna pe oraş în cea de a treia <zi> a lunii Dzemaziul Evvel, preface sanctuarele mai mari ale Creştinilor în **Dzamii**, <iar> pe cele mai mici în **Mezcziduri**, şi, refăcînd zidurile din mine, îl lasă acolo pe **Halil Pasza**, cu îndestul de mare strajă. /

245 *((<§ 17.> Îşi trimite oştile împotriva Leopolei.))*

§ 17. De-abia dacă se poate spune cîtă groază i-a vîrît în suflet înfrîngerea aceasta întregii **Polonii**. Meterezul, pentru a cărui cucerire se credea că trebuie mai mulţi ani, se prăbuşise în zece zile, şi doar dacă li se părea că mai trebuiau tot atîtea pentru a se pustii întreg Regatul. Spre a-l zăpăci şi mai tare pe duşman, <Mehemed> îi trimite înainte pe **Caplan Mehemed Pasza**, Satrapul Alepului, şi pe Chanul **Crimeei**, spre a cuceri **Leopolea**, laolaltă cu ostaşii mai uşor înarmaţi, <iar> el însuşi, cu gîndul să le vină din urmă cu oastea mai grea, îşi măsoară tabăra aproape de tîrgul **Buczacz**. Caplan Pasza se îndreaptă, cu ceata lui, către Leopole, trecînd prin fier şi foc tot ţinutul pe unde-i era calea, Leopolea însăşi o încinge sub strîns asediu şi o asaltează foarte tare, vreme de mai multe zile.

((<§ 18.> Polonii se roagă de pace.))

§ 18. Iar, în această primejdie, de vreme ce oraşul ajunsese deja pînă la capăt, atinşi de căinţa celor înfăptuite, **Polonii** îi trimit în tabără la Chanul **Tătarilor**, drept soli, pe cîţiva fruntaşi, <şi> îl roagă, în cuvintele Regelui şi ale Statului întreg 'să mijlocească în numele lor la Împăratul şi să-i îmbune către pace sufletul cel stîrnit, căci ei vor răscumpăra o asemenea binefacere dîndu-i lui

patruzeci și opt de tîrguri și sate care țineau de stăpînirea **Cameniței**, și cu un tribut anual[p] de douăzeci de mii de galbeni, pe Cazacii care ascultau de **Doroszenko** aveau să-i socotească prieteni, și n-aveau să mai stîrnească nici o pricină împotriva lor'.

((<§ 19.> Care se și încheie.))

§ 19. Selim Gierai Chan, auzind ce-i înfățișaseră solii, îi dă totul de veste, pe dată, Împăratului: acesta, cumpănind cum se cuvine faptele, pînă la urmă le îngăduie **Polonilor** pacea, și, punîndu-le condiții, o întărește prin noi diplome, după vechiul stil al înțelegerilor dintre Poloni și Othmanizi.
246 Acestea fiind schimbate de o parte și de cealaltă, el lasă, spre iarnă, oștirea / la vatră, iar, în luna Szaban, în anul 1083, se întoarce biruitor la Adrianopole.

Iar aceasta a fost, din anul 611 al Hegirei și pînă în cel de astăzi, ultima izbînda de pe urma căreia să se fi revărsat vreun folos asupra Statului Othman, ori să se fi adăugat hotarelor lui vreun oraș sau vreo provincie. Au urmat, mai cu seamă, groaznicele înfrîngeri <aduse> sub auspiciile răposatului **Leopold**, Împ(ăratul) Rom(anilor), pe care urmașii de-abia de le-ar crede, de nu li s-ar adăuga dovada publică, iar puterile Othmanizilor s-au prăvălit, pierzînd ei mai multe Regate și Provincii, fiindu-le distruse, pînă la nimicire, oștiri întregi, și prin războaie și prin neînțelegeri dinlăuntru. Toate acestea, petrecute pînă în vremurile noastre într-o Domnie atît de întinsă, le vom înfățișa în partea următoare, în cuvintele istoricilor turci, cu nu mai puțină fidelitate decît pe cele dinainte.

1 # Adnotările la Istoria Othmană

CARTEA I.

CAPITOLUL I.

În pragul Adnotărilor noastre, înainte de a purcede mai departe, îi va face plăcere Binevoitorului Cititor să afle mai precis despre denumirile, sau, cum li se spune îndeobște, 'titlurile' Curții Othmane. Căci ea are în comun cu celelalte Curți ale Principilor Răsăriteni să iubească atît să-și dea singură, cît și să i se deie de către alții, nume pline de trufie și de pompă.

Astfel, foarte adesea, în poruncile împărătești numite **ferman** vei putea vedea că i se spune **Bábi Humaiùn**, {sau} 'Poarta Măririi', **Bábi adalèt**, {{sau}) 'Poarta Dreptății', **Bábi Seadèt**, (sau) 'Poarta Maiestății', **<Darul Islam>**, **Darul Adalet**, sau **Yhkiam**, 'Casa Credinței' și a 'Mîntuirii', **Darul Seltanet**, 'Curtea Reședinței împărătești', **Edeme Darul musret**, 'Reședința din Adrianopole', **Darul eman**, 'Curtea {sau} Poarta Siguranței, a Păcii'}}, **Bábi**, sau **Déri Devlèt**, (sau) 'Poarta Fericirii', de unde și Împărăția Othmană se numește de obicei **Devlèti Othmanije**, (sau) 'Maiestatea', sau 'Fericirea Othmană'.

Cine va fi dorit mai multe, le va găsi adunate laolaltă în Dicționarul Turcesc al lui Meninskii.

(a) Othmanică. Stă scris, în mod strîmb, de către ἱστοριόγραφοι <autorii de istorii> creștini cum că numele acesta i-ar fi fost dat neamului turcesc de către primul lui Împărat, **Othman**: nu puțini, mai adăugind litera **o** în a doua silabă, pronunță 'Othoman', alții, luîndu-i aspirația și dublînd consoana **tav**, 'Ottoman' – greșit și unii și alții. Căci, în arăbește, acel **th** este notat prin care, la
2 Turci, se cheamă **Tshei Arebi**, / adică '**s** al Arabilor', semn care, de vreme ce îi corespunde exact **τῷ** <lui> θ al Grecilor, unei litere, ca să spun așa, 'interdentale', limba, prinsă printre dinți, scoțînd un 's' subțire și tocit, nu e nici o îndoială că trebuie scris atît, grecește, 'Ὀθμᾶν, cît și, latinește, 'Othman'.

(b) Aliothmanică. Cuvîntul este compus din **Al**, și **Othman**, adică 'fiii', sau 'urmașii lui Othman', și atribuit nu numai stirpei Împărătești care-și trage obîrșia din Othman, ci și întregului neam turcesc, de unde și acesta <mai poartă și numele de> **Tevaïfi Aliothman**, 'semințíi', sau 'urdii Aliothmane'. Iar Împărații se numesc de obicei **Aliothman Padiszahì**, {adică} 'Împărat al fiilor lui Othman', și, tocmai din această pricină, am socotit cu cale să dăm lucrării asupra căreia am vegheat atîta titlul de "Istorie Aliothmanică".

(c) În anul de la Legiuitor. Al șasesute unsprezecelea, care este 1214 al Erei Creștine. Dar cum în Prefață am demonstrat din plin, în ce fel Era Creștină îi corespunde celei Muhammedane, sau așa-zisei 'Hegire', ar fi fără de nici un folos să mai zăbovim cu repetarea acestor lucruri.

(d) **Dzengiz.** A fost, după cum o arată Annalele Turcilor, Principele Tătarilor Oguzi, despre faptele și soarta căruia vezi cele pomenite mai pe larg în Prefață.

(e) **Chan.** <Adică> **chan**, care poate că a trecut din arabă în graiul persan, și-l arată pe 'Domn', sau pe 'Principe', și-i corespunde lui **Sultan**, folosit de Arabi. {{Curat pe turcește, **Vlù Bèg**, {adică} 'Mare Principe'.}} Cu toate că și Împărații Turci au folosit întotdeauna numele acesta, ca **Murad Chan**, **Selìm Chan** etc., el obișnuia, mai cu seamă, să-i fie atribuit de Curtea Othmanică
3 Regelui Tătarilor Crîmleni, de unde acesta se și numește, de obicei, / **Kyrim Chanì**, 'Principele Crimeei', sau **Chanì Alissan**, 'Chan înalt rînduit'.

(f) **Churzèm.** La propriu, denumește 'Marea Caspică', sau 'Hyrcanică', și de aici este trecut și asupra acelor ținuturi care sunt vecine cu Marea Caspică, de unde Domnul lor se numește **Churzèm Szahì**, adică 'Regele', sau 'Domnul ținuturilor așezate la Marea Caspică'. Nu arareori, la Turcii înșiși, se numește **Chuzrem**, iar aceasta din cauza asemănării a două litere arăbești, <și> **ry** și **ze**, lipsite de semne diacritice, pe care Turcii mai învățați, în scrierile lor, obișnuiesc {{nu arareori}} să le omită. Nubian Geograful arată, În, Partea a 7-a, sub Climacterul al 5-lea, că și-ar fi luat numele de la Chosar, fiul lui Thogarma, care, cel dintîi, ar fi umplut cu colonii țărmurile învecinate, părere despre care credem că se sprijină mai degrabă pe asemănarea dintre nume, decît pe adevărul de fapt. Meninskii spune că ea se mai numește și **Kiilzùm Dengìz**, fără să fie limpede pe ce temei, căci numele acela îi este dat de Turci mai cu seamă 'Mării Roșii'. Dar, de la orașul **Baku jè**, care se află așezat la acele țărmuri, obișnuiește totuși să mai fie (chemată de Creștini) și '**Marea de Baku**'.

(g) **Szah** {{și **Szeh**}}. Este un cuvînt persan, și-i corespunde celui arab **Sultan**, de unde și Împăratul Turcilor se numește **Szahì Alèm Penah**, 'Împăratul, Adăpostul', sau 'Apărarea Lumii'. Merită totuși de notat că, la Curtea Othmană, **Padiszah**, este, îndeobște, socotit mai deosebit decît **Szah**, iar acesta poate fi totuși dat și Regilor Perșilor, {{la modul absolut.}} <pe cînd> acela nicidecum – de unde vine aceasta, o vom arăta mai jos, unde va fi rîndul să explicăm cuvîntul **Padiszah.**

(h) **Suleiman.** A fost tatăl lui Erdog<r>ul și bunicul lui Othman, de fel din cea mai nobilă
4 nobilă familie de Oguzi dintre Scythi. / Am însemnat mai sus, în Prefață, scăparea lui Lonicerus, prin care îl face Regele Niceei.

(i) **Principele orașului Nera.** Un oraș, după cîte spun Turcii, învecinat cu țărmul Mării Caspice. I-am căutat în zadar numele prin hărțile geografice ale Creștinilor, dacă nu cumva s-ar dori să se înțeleagă <că> aici <ar fi vorba de> orașul **Herat**, Capitala vechii Ari<ane>, sau de **Nurketzür** din **Masanderan**, cel așezat în cîmpia Provinciei **Kilan**. Tot el, ne-o spun Annalele Turcilor, a fost cucerit și minat de Tătarii lui Dzingizchan, pe cînd se întorceau în patria lor, după ce au distrus vechiul Oraș Regesc al Bactrianei, **Belch**. Ne întăresc părerea istoricii Perșilor, care pomenesc că Provincia **Kilan** a ascultat, pe acea vreme, de șapte Regi aparte, dintre care unul pare a fi fost {și} cel al nostru.

(k) **Al Oguzilor.** Părerea comună și statornică a Turcilor este că acest neam, căpetenie fiindu-i Dzengizchan, a dat buzna din Tătaria Mare, maica nenumăratelor roiuri Scythice. Și nu credem să fie vreunul dintre istoricii Creștinilor, care, în scrierile lor, să-i atribuie, lui Dzengiz vreo altă

patrie. Întru întărirea părerii noastre, printre primii contribuie un loc foarte vădit din Nicefor Gregoras, care, în Car(tea) a 2-a, C(apitolul) al 4-lea, Secț(iunea) a 5-a, vorbește astfel despre năvălirea Tătarilor acestora: "Μετὰ δὲ μακρὰν μακρῶν αὖθις ἐνιαυτῶν περίοδον, καθάπερ ἐκ μεγάλς πηγῆς, τῆς πρώτης, ἀποῤῥαηέντες Σκυθικῆς, ἐς δύο σχίζονται μοίρας, καὶ ἡ μὲν ἔδραμε μέχρι καὶ ἐς θάλασσαν τὴν Κασπίαν, οἱ καὶ, τὴν πάτριον ἤδη ἐκλαθόντες κλῆσιν, 'Σαυρομάται' καὶ 'Μασσαγέται' ἐκαλοῦντο, καὶ ''Αμάζονες' ετχ." οἱ δ' ἐς τὴν 'Ευρώπην
5 ἀποκλίναντες, τὴν παρωκεάνειον / πᾶσαν καταδραμόντες ἤττειπον" {etc.}: "Apoi, după multe veacuri, dînd buzna din Scythia Primă, ca dintr-un mare izvor, s-au despărțit în două părți, dintre care una una aleargă pînă la Marea Caspică – cei care, uitîndu-și pînă și numele din părinți, se numeau 'Sarmați', 'Massageți', 'Melanchlaeni', și 'Amazoni' ***(sic)*** etc. Iar ceilalți porniseră către Europa, și bîntuiseră tot țărmul Oceanului" {etc.} Iar în Cap(itolul) al 5-lea, Secț(iunea) 1: "Ἤδη γὰρ καὶ 'Ι ωάννου τοῦ Δοῦκα τὰ Πωμαίων σκηπτρα διέποντος, " μοῖρα Σκυθῶν παμπληθὴς καὶ ἐς πολλὰς ἀναφέρουσα τὸν ἀπιθμὸν μυριάδας, ἄνωθεν ἐς 'Υπερβορέων ἀποσπασθεισα, κάτεισι μὲν ἀθρόα μέχπι καὶ Κασπίας θαλάττης ἐν τούτοις δὲ τοῦ ἡγουμένου Σιτζιχᾶν τετελευτηκότος, δλείλοντο τὴν ἡγεμονίαν τῶν στρατευμάτων ἄμφω ατ τῶ ὑέε, ὅ τε Χαλαοῦ καὶ ὁ Τελεπουγᾶς.": "Căci, pe cînd Ioan Duca pusese de-acum mîna pe putere, o mare parte dintre Scyt(h)i, care consta din multe mii de oameni, răspîndindu-se de la Hyperborei, coboară pe dată către Marea Caspică. Iar, între timp, murind Sitzichan (nume sub care am arătat deja mai sus, în Prefață, că Gregoras îl înseamnă pe **Dzengizchan**), amîndoi fiii lui, Chalaus și Telepugas, și-au împărțit conducerea oștirilor."

Pînă aici Gregoras: la cuvintele lui nu va fi înafară de cale să luăm seama că aceea pe care Gregoras o numește 'τὴν πρώτην **Tartariam**', <adică 'Prima Tătarie',> este una și aceeași cu cea căreia astăzi îi spunem, îndeobște, cea 'Mare', iar numele locuitorilor ei, chiar dacă sunt înregistrate de istorici, le-au fost totuși mai degrabă împrumutate, sau date de străini, decît proprii lor și aparte, cîtă vreme zăboviseră în sălașurile lor. Astfel, dacă va fi citit cineva, în Prefața pusă în fruntea
6 acestui volum, că Principii din neamul Oguzilor au fost împărțiți în două stirpe, / una 'Aliothman', și cealaltă 'Alidzengiz', să nu creadă cumva că denumirea aceasta a și fost din plin folosită sub întemeietorii acestor stirpe. Căci, pe cît pare de absurd ca Aliothmanicii care-i dau ascultare lui Suleiman să-și fi primit numele după nepotul lui, care le poruncea mai tîrziu cu un veac întreg, tot pe atît de fals se spune, îndeobște, că Principii Tătarilor Crîmleni și-ar fi păstrat denumirea de **Alidzengiz** de la însuși Dzengizchan. Căci nici ei n-au avut obiceiul de a purta acest nume decît după ce au fost supuși de oastea Othmanilor, nici Chanii lor nu-și trag obîrsia și noblețea de la Dzengizchan, ci de la nepotul lui, Gierai, primul care a supus acele părți. Iar Principi aceia par de-a binelea să-i fi imitat, în vremuri mai tîrzii, pe împărații Apusului, care obișnuiseră să se numească, după întemeietorul Imperiului, 'Caesares' și 'Augusti', să fi luat numele străbunicilor eroilor lor – anume, Turcii pe al lui 'Othman', iar Tătarii pe al lui 'Gierai' – și să le fi trecut asupra urmașilor lor: de unde, încă și astăzi, Chanii Tătarilor obișnuiesc să-l adauge mereu la numele lor propriu pe 'Gierai', ca, <de pildă,> 'Selim Gierai', 'Kaplan Gierai' etc. etc. Dar despre acestea, în mai multe <cuvinte,> în altă parte.

(l) Către Europa. Arabii mărginesc 'Părțile Europei', **Rúmìli**, sau, pur și simplu, 'Europa', **Rùm**, prin hotarele Syriei, cum se spune despre acei care pleacă la **Arzi rum**, la 'Alep', Capitala Syriei, că 'intră în părțile europene'. Turcii recunosc însă tot aceleași hotare ale Europei ca și noi: Bosforul Thraciei, Tanais și gurile Nilului.

(m) Azèrbedzian {{și **Azèrbaidzian**, al(ias) **Szirvan**, al(ias) **Biladuldzebèl**}}. 'Media Mare', dar nu limitată de aceleași hotare care o mărgineau odinioară. Căci i-a fost adăugită de Tătari – pentru care n-a fost vreun păcat nici să-i întindă vechile granițe, nici să le dea noi denumiri ținuturilor
7 cucerite de ei – / cea mai mare parte a Assyriei de Miază-noapte, restul căreia se numește astăzi '**Kurdistan**', {{pentru unii '**Gordiana**',}} și-o are drept vecină către Miază-zi. Dar acel nume este compus din **Azèr**, {adică} 'foc', și **Dzan**, {adică} suflet', pe care le leagă conjuncția **be**, 'în', astfel că ai putea-o defini, nu fără șart, 'Foc în', sau 'cu sufletul'.

(n) Dziâbèr. – A fost odinioară un oraș vecin cu Alepul, astăzi **Tekkiè**, sau 'mînăstire de monahi Turci', numită '**Szejh ebúbekìr**', ceea ce poate că, în hărțile mai noi este înscris, în mod stricat, drept **Bir** și **Elbir**: despre aceasta vezi mai multe în nota următoare.

(o) A fost înmormîntat. Turcii obișnuiesc să viziteze cu cea mai mare evlavie acest loc, pe care, pe lîngă vechimea lui, îl recomandă <și> uriașul monument funerar, sau **Tiurbè**, pe care s-a îngrijit să-l ridice acolo Sultan Selim, cuceritorul Egiptului. Se spune că acesta a fost clădit atît în amintirea lui Suleiman, cît și în cea a lui Ebubekir – unul dintre cei patru tălmăcitori ai Curanului, și primul urmaș al lui Muhammed (despre care se crede că ar fi fost înmormîntat tot acolo).

(p) Există părerea. Poate că Binevoitorul C(ititor) va socoti că noi am istorisit faptele lui Suleiman mai pe scurt decît ar fi părut s-o ceară vrednicia subiectului și memoria întemeietorului unei atît de slăvite stirpe. Dar noi, care nu ne-am propus nimic alta în această lucrare, în afară de cercetarea adevărului, am preferat să înfățișăm puține lucruri, dar adevărate, decît să-l amăgim pe Cititor printr-un lung șir de povești pline și de barbarisme și acronisme. Am observat prea adesea despre Creștini, toți <cîți sunt> cei care au încredințat amintirii ceva despre treburile turcești, că-și încarcă scrierile cu de-acestea, și n-am mirat că niște bărbați învățați și destul de ageri în alte privințe au putut fi aduși să-i dea crezare unui (anume) **Abul Pharai**, care abia de merită printre Turci <pînă și> numele de istoric, și să-i adopte istorisirile grosolane și absurde. Desigur, se tot
8 vînd, chiar și / printre Turci, cărți fabuloase <ca> **Ali Othman Tevarichy** și altele, în care sunt înregistrați foarte pe larg zămislitorii acelui neam, dar acestea n-au mai mult preț pe lîngă cei mai învățați, decît poveștile de noapte ale Persanilor, cele de curînd răspîndite prin Europa în limba franceză: ei nici nu se sfiesc să dea mărturie în public cum că, în istoria othmană, înainte de Suleiman, n-ar exista nimic ce să nu aibă iz de povești {(vezi Prefața)}.

LA CAPITOLUL II.

(a) Dogrùl, sau **Erdogrùl**. Dacă ai traduce în latinește, <ar fi> 'bărbat din fire', sau 'Drept', fiul lui **Suleiman** și tatăl lui **Othman I.**

(b) Sungùr. Sungùr arată, după etimologie, un fel de 'șoim alb', cea mai răpitoare dintre păsări, care nu se naște nicăieri, în afară de pămînturile Usbekilor, și este obiceiul să-i fie oferită

Împăratului Turcesc de către solii acestora. Dar este prins doar arareori, așa că se află la mare preț printre Turci.

(c) **Giundogdì.** După etimologia sa: 'Soarele a răsărit', sau 'Zorii', sau 'S-a făcut de ziuă'. Căci, la Turci, **Giun** este 'zi' și 'soare', iar **Dogdi** e trecutul de la verbul **dogarim**, 'mă nasc', 'ies la lumină'.

(d) **Dumdar.** După etimologie:'răsunător', sau ' înzestrat cu mare glas'; Căci **Dum**, este 'sunetul unei tobe mai mari', numită **Kios**, iar **dar** este, în persană, 'ținînd', sau 'înzestrat', de unde <și> **Vefadar**, 'păstrător al credinței', **Namdar**, 'înzestrat cu bun nume', sau 'cu faimă', < >, **Alèmdar**, 'cel ce ține un însemn', sau 'un steag', 'stegar'.

(e) **A fost introdusă.** Turcii pun fericitele izbînzi ale întemeietorilor Împărăției lor nu atît pe seama îndemînării omenești sau a bărbăției lor, cît <spun> că primii lor împărați au purtat războaie
9 duși nu de ambiție, ci de zelul răspîndirii religiei muhammedane, / și astfel și-au cîștigat ajutorul Divin pentru cele ce le începuseră.

(f) **Alaiddìn.** Domnul, sau Sultanul Iconiului. Acesta este mereu numit 'Al Doilea' de către istoriografii turci. De aici, deși ei nu pomenesc {{în faptele othmane}} pe nimeni drept 'întîiul', pare a fi, totuși, cel mai aproape de adevăr că 'Alaiddin întîiul' e tocmai Azatines, despre care Nicefor Gregoras, în C(artea) a 4-a, C(apitolul) 1, Secțiunea) a 6-a, spune că, după ce scuturase jugul persan, prinzîndu-și prilejul de pe urma campaniei Tătarilor, și subjugase cele mai multe provincii din Asia ale stăpînirii romane, a fost pus pe fugă de Tătari, în anul Hegirei 661, <iar> al D(om)nului 1261, și că, laolaltă cu fiul său 'Moloco', sau Melekszah, a fost silit să se retragă la Mihail Paleologul. Dar cum se știe că fiul lui, Melekszah, după redobîndirea domniei, a luat numele de 'Alaiddin al II-lea', nu vedem cine ar putea fi 'Alaiddin întîiul', mai ales într-un atît de scurt răstimp, ca acela cît a durat Împărăția Iconiului, în afară de cel pe care l-am numit deja, de 'Azatines' al lui Gregoras.

(g) **Othman.** Singurul fiu al lui Erdog<r>ul, despre care istoricii turci spun că, datorită însușirilor sale eroice, i-a urmat tatălui său la conducerea oștirilor lui Alaiddin, <chiar> înainte de anii pubertății. {{De aici i s-a și spus 'Othman cel Mic'.}} /

12 (h) **Othmandzìk.** Nu am găsit la istoricii turci nici o altă explicație a acestei denumiri, decît cea pe care am însemnat-o. Celelalte lucruri care merită să fie pomenite despre el au fost lămurite
9 deja mai pe larg de către noi în Prefață. /

(i) **Tabl Alèm.** '**Tabi Alèm Sahibì**' se numesc toți cei care se află în fruntea vreunui ținut, ca Vizirii, Baszii, Begii etc. etc., **Alèm** este 'un steag' imens și foarte lat, care, în loc de vîrf, are o foiță de argint, găurită la mijloc, ca o semilună: **Tabl**, este 'toba' – de unde și toată pompa războinică cu care Împăratul îi împodobește pe Principii Turcilor se numește **Tábulchana**. **Tabulchanaua** Vizirilor o alcătuiesc nouă tobe, nouă **Zúrnezèn** ('surlași'), șapte **Borazèn** ('trîmbițași'), patru –
10 **Zîllezan** / ('discuri rotunde din aramă' care, bătute, dau un sunet grozav), trei cozi de cal meșterit împletite, numite **Tug**, un **Alèm**, un – **Sandzak** (adică un 'steag', care nu se deosebește de steagul lui Muhammed decît prin culoarea lui – cum acela este roșu, <iar> acesta verde), la care se mai adaugă alte două steaguri foarte mari, numite **Bairak**. Ceilalți Paszi, cărora nu le e hărăzit cinul' Viziratului', și cei care nu sunt mai prejos decît ei, Principii Moldovei și Valahiei, se bucură numai

de două cozi de cal, dar de toate celelalte steaguri și podoabe, ca și Vizirii. Begilor, pe lîngă steaguri, li se îngăduie numai o singură coadă de cal. Mai sunt, apoi, și alți Begi, mult mai prejos ca treaptă, cărora Împăratul nu le acordă nici o coadă de cal, ci numai și numai un **Sandzak**, iar aceștia se numesc **Sandzak begì**, {{slujba cea mai presus, la începuturile Othmanizilor. Căci treapta 'Paszilor' a fost născocită mai tîrziu.}}

(k) Monedă. Nimănui dintre Turci nu-i e îngăduit să bată monedă, iar în rugăciunile publice nu este pomenit nimeni, înafară de Împărat. Căci, deși Statul Egiptului bate monedă la Cairo, din îngăduința Împăratului, nu cutează să o facă în numele său, ci doar în cel al Sultanului. Iar pe moneda însăși nu este imprimată nici o efigie, ci numai numele Sultanului, trasat cu caractere foarte elegante. Astfel, pe monedele lui Sultan Ahmed. cel care tine acum sceptrul Othmanilor, pot fi citite, înscrise, următoarele:

Sultan Ahmè – íbni Sultan Muhammèd el Sultan íbn el Sultan', {adică} "Sultan Ahmed, fiul lui Sultan Mehemmed însuși Sultan și fiu de Sultan". Și, pe cealaltă parte: **'Sultánul bérìn ve Hacánul bahrìn, Sárb, fi Constantiniè'**, (adică) "Împăratul pămînturilor și Stăpînitorul mărilor, Biruitorul, bătut la Constantinopole", sau **fi Edrne**, "la Adrianopole", sau **fi Mysr**, "la Cairo", sau
11 **fi Ismyr**, "la Smyrna". Căci în celelalte orașe nu-i îngăduit să se bată monedă. / Dacă însă Împăratul însuși se află în tabără, ia cu sine atelieml de bătut monedă, iar, atunci, pe monede se înscrie: **fi ordúi Hjumájùn**, (adică) "în tabăra Preaînaltului".

{{Chanilor Crîmleni li se îngăduie totuși să bată monedă însemnată cu numele lor.}}

(l) Chutbe. Este o aclamație, sau, rugăciuni, o rugă pentru sănătatea și pentru dumnezeiasca stăpînire a Împăratului, și pentru izbînda asupra dușmanilor, mai cu seamă asupra Creștinilor.

(m) Numele Sultanului. Ce înseamnă {la propriu} <**Sultan**>, am lămurit în Notele la Cap(itolul) I, <la> liter(a) **(e).** {{Iar ca etimologie, după cum îi place lui Achteri, el derivă de la **selatat**, ceea ce-i "victorios", sau "mai presus". Dacă <vine> însă de la **selit**, după cum le place nu puținora, (adică) **Defí zùlm idùp halky Adíl nur ilè zialandurur**, adică "Cel care înlătură nedreptatea și luminează poporul cu raza Dreptății".}} Nu va fi, totuși, fără de folos să luăm seama că, în limba poporului, fiecăruia i se atribuie numele de 'Sultan', prin adăugirea pronumelui "meu", ca **Sultanùm**, "Domnul meu", la fel cum Frîncii li se adresează tuturora, fără deosebire, cu vorba 'Monsieur'. Dar dacă este luat în sine, fără pronume, sau cu articol, el **Sultan**, îl denumește numai pe Împărat, cu toate că este socotit cu mult mai presus **Pádiszah**, după cum am arătat mai sus, în Cap(itolul) I, <sub> lit(era) **(g).** Fiilor Chanilor Crîmleni le este îngăduit totuși titlul de 'Sultan', ca în **Caplan Gieraj Sultan** etc. etc.

(n) Că nu e de folos. Othman, precaut, a refuzat ca, atîta vreme cît a trăit Alaiddin, să primească numele de 'Sultan', pentru că vedea că el nu-i va lipsi după moartea lui, și a preferat să i se spună **Ser[i]askièr**, "Căpătenie a oștirii'. Dar, după moartea acestuia, lăsîndu-și blana de vulpe, a îmbrăcat-o pe cea de leu.

(o) Supușilor Domniei sale. Sunt unii dintre istoricii Creștinilor care îi atribuie lui Othman mult mai multe izbînzi, și anume cucerirea Niceei, a Neapolei din Thracia, a Ancyrei din Frygia.
12 precum și a altor orașe din Natolia *(sic)*. Dar, cum Annalele turcești / pomenesc din cuvînt în cuvînt în ce an și de către cine au fost cucerite orașele amintite, anume că Niceea (a fost luată) sub

Orchan, în anul Hegirei 726, Ancyra în anul 761 de către Murad I, și istorisesc, parcă sub aceeași pană, că Orchan, cel dintîi, a încercat trecerea în Europa, nimeni nu ne va putea învinui de scepticism, dacă atîta vreme ne vom îndoi de crezarea acelei povestiri, pînă cînd ne vor fi oferite mărturii mai tari din scriitorii de acasă ai Turcilor.

(p) Domnise. Philippus Lonicerus și alți scriitor creștini îi atribuie lui 28 de ani de domnie, dar noi am socotit cu cale să-i urmăm, ca pe unii de acasă și mai cu luare aminte, pe istoricii turci, care îi pun în seamă numai 26 de ani lunari, 3 luni <și>, 10 zile; aceștia, scoțînd din fiecare an ca la 11 zile, fac 25 de ani solari, 5 luni <și> 17 zile.

LA CAPITOLUL III.

(a) Orchan. Pe acesta Nicefor Gregoras, în Car(tea) a 15-a, C(apitolul) al 5-lea, Secț(iunea) a 2-a, îl numește "'Hyrcanus', sau 'Orchanes'", și pomenește că a avut-o de soție pe Măria – sau, cum îi place lui Cantacuzino, în Car(tea) a 3-a, C(apitolul) 92, pe 'Theodora' – fiica lui Ioan Cantacuzino. Deși asupra acestui lucru la scriitorii turci domnește o adîncă tăcere, n-am vrea totuși să ne îndoim, dat fiind că de-abia ar fi de crezut ca un scriitor creștin și însuși tatăl acestei Măria să fi vrut să povestească un lucru mincinos, care să aducă vreun fel de ocară și numelui de 'Creștin' și Împăratului însuși, ori să fi dorit să-și scoată de acolo vreun merit. Dar dacă va fi avut
13 prin ea urmași sau nu, de vreme ce / n-o amintește nici unul dintre istoricii pe care i-am citit, socotim că-i mai cu cale să trecem sub tăcere.

(b) Ar fi cucerit Prusa. Unii dintre Creștini așează cucerirea Prusei chiar în timpul lui Othman, și amintesc că acesta ar fi murit abia în anul următor; eroarea aceasta pare să-și fi tras originea din faptul că luarea Prusiei *(sic)* va fi ajuns cunoscută Greciei drept prăpădul cel mai greu, mai înainte ca ei să fi putut afla veste despre moartea lui Othman – care <moarte> prea adesea rămîne ascunsă cu mare grijă la Curtea Othmană Aula, mai cu seamă față de dușmani. Căci foarte marea îngrijire de care dau dovadă scriitorii turci în însemnarea zilelor cînd le-au murit împărații de-abia dacă ne îngăduie să ne îndoim asupra adevărului acestei istorisiri.

(c) Michal beg. Despre nașterea și starea acestuia sciitorii creștini nu ne-au lăsat, {{pe cîte știu,}} nimic sigur. Turcii spun însă că, trăgîndu-se din vița împăraților din Trapezunt (poate din cea a Comnenilor), după ce l-a tăgăduit pe Hristos, a trecut la ritul lor, și că i-a ajuns într-atît de drag lui Orchan, încît nu făcea nimic fără sfatul lui. Mai există încă un multvestit monument al fiului lui, care a purtat drept poreclă numele părintelui său, **Michal**, un preafrumos pod de piatră la Adrianopole, durat peste rîul Arta, numit încă și astăzi, după numele ctitorului, {{**Michal oglí kioprisí**}}, "Podul fiului lui Mihail". Dar, să fi fost el din sînge regesc, n-aș cuteza să afirm cu tărie, după cum despre vechea lui credință de-abia de ne îngăduie să ne îndoim numele de 'Mihail', care, în afară de lui, nu ne amintim să fi fost vreodată atribuit cuiva de Turci, în afară de Arhanghel: {{<acestuia>, în Curan, obișnuiesc să-i spună și scrie '**Mikiaìl**', iar celorlalți Creștini '**Michal**'}}.

(d) Chaïrèbolì. Pare a fi 'Christopolis', loc în care Gregoras, în Car(tea) a 7-a, C(apitolul) 6, Secț(iunea) a 3-a, povestește că Împăratul Andronic a tras un zid de la mare și pînă în vîrful

14 muntelui învecinat (numit de Turci **Despòt jailasì**) / spre a închide calea, către Macedonia. {{Mă tot mir, de unde să fi aflat Iohan(nes) Buno că Turcii îi dau Christopolei numele de Tanboli'. Căci **Ianbolì**, se află așezată în Thracia, la 23 de ceasuri depărtare de Filip<p>ole, la poalele lui H<a>emus, pe malul rîului **Tundze**, mai cu seamă că **Chairebolì** de astăzi, la Greci χριστούπολης *(sic)*, se numea odinioară 'Amfipolis', o colonie a Athenienilor, numită astfel de la rîul Strimon *(sic)*, care o încinge de peste tot.}}

(e) Tekkiùr Dagy. La Greci 'Rodostus', aflat nu departe de Heraclea Propontidei, sau a Thraciei. Astăzi se află acolo un emporiu nu fără de renume, pentru transportul mărfurilor de acolo la Adrianopole.

(f) Kieszan. Este o cetate aproape de Niceea, care și-a primit numele de la **Kiaszanì**, care se fac acolo. Iar **Kiaszanì** este un fel de vase de lut, lucrate cam ca cele din porțelan, dar nu tot atît de elegant, ca acelea din India. De unde și vasele din porțelan făcute în Belgia sunt numite de Turci nu **Fagfurì**, nume sub care se găsesc cele mai alese și din India, ci **Kiaszanì**, adică 'porțelanuri mai ieftine'.

(g) Suleiman. Gregoras pare să țintească la el sub numele de 'Satrap Troian', cînd povestește, în Car(tea) a 14-a, C(apitolul) 11, Secț(iunea) a 2-a, că a ținut-o în căsătorie pe fiica lui Ioan Batatzes, și că a trecut primul din Asia în Europa. Căci Turcii nu istorisesc să mai fi încercat altcineva trecerea în Europa, înainte de acest Suleiman.

(h) Manastyr. Este o mînăstire uriașă la Prusia, prefăcută acum, dar cu păstrarea numelui ei vechi, în **Dziamie**, unde se spune îndeobște că au locuit, pe vremea Împăraților creștini, 5 mii de monahi. Despre aceștia Turcii povestesc istorii minunate în cartea numită '**Jácobin madian**'. Anume, ei pomenesc că, din vîrful muntelui Olymp (numit de Turci **Kieszìsz dagy**, adică "Muntele Monahilor"), acei monahi zburau prin văzduh, {{peste Propontida,}} pînă la Constantinopole, la templul S(fintei) Sofia, și că, tot la șapte zile, luau spre a-și întreține trupul numai o singură măslină, sau o smochină. Iar dacă vreun Creștin l-ar învinui de minciună, Turcul va socoti că are deajuns dovadă, de-i va fi arătat că stă scris în carte. Căci {cei neînvățați} socotesc că în cărțile lor nu poate sta scris nimic ce nu-i adevărat. /

15 Socot că nu-i fără rost să repovestesc, drept pildă în privința acestei credulități, o istorie cu haz, care s-a petrecut pe vremea noastră la Constantinopole. Pe cînd domnea acolo Sultan Mustafa, fratele lui Ahmed, Împăratul de astăzi, Patriarh era Callinic, un om cu nu puțină învățătură în literele grecești și înzestrat cu bune moravuri. Veneau întruna la acesta ispravnicii Moscheei împărătesei Valide, numiți '**Muteweli**', atrăgîndu-i luarea aminte să le plătească dobînda sumelor de bani pe care Biserica li le datora. Patriarhul, cum nu avea de unde să se facă scăpat de datorie, le cere să-i deie îngăduință pînă în ziua de Luni a săptămînii viitoare. După ce s-a scurs sorocul, iată-i de față și cerîndu-i și mai apăsat datoria. Cum acela vroia să-și mai amîne iarăși creditorii pînă în Lunea următoare, cel mai vîrstnic dintre ei îi spune: "De ce ești atît de mincinos, o, Patriarhe ?! Căci noi am învățat din cărțile noastre și credem ca pe-un adevăr că monahii voștri nu numai că au fost odinioară străini de minciună și de alte rele lucrări, dar au și ajuns la asemenea culme a minunatelor puteri, încît, urcîndu-se de la pămînt în înalturi, zburau prin văzduh de pe muntele acesta al Olympului (acesta-i alt Olymp, al Bithyniei, diferit de Olympul Greciei) pînă la

S(fînta) Sofia, și se întorceau pe aceeași cale, ba mai erau vestiți și prin alte minuni ce depășesc puterile firii omenești." Patriarhul, hîtru cum era, le spune: "Nu numai monahii cei vechi au făcut-o, ci și noi împlinim, în fiece zi, aceleași minuni. Eu însumi fac aceasta prea adesea, dar, spre a nu-i părea norodului celui neînvățat vreun șarlatan, sau saltimbanc, trec în zbor de aici (el se afla în Fanar, unde este scaunul Patriarhului) pînă la Pera, dar după apusul soarelui, dar nu prea pe sus, ca să nu fiu zărit de mulți." La acestea, Turcii: "Oare nu ți-am spus că tot asta se află cuprins și în cărțile noastre, în care avem crezare că nu se povestește nimic neadevărat ?"

Nu se poate totuși tăgădui că într-un neam atît de mare se află mai mulți dintre cei învățați care
16 nu dau crezare tuturor spuselor Curanului, / cu toate că nu cutează să-și mărturisească în public părerea. Astfel, {dimpotrivă,} odată, un preaînvățat Turc, **Isaad Effendi** (căruia, singur, îi datorăm tot ce stăpînim din cultura turcească), întrebat de mine 'în ce fel, fiind el un mare matematic și educat în filosofia lui Democrit, poate crede că Muhammed a rupt steaua lunii și că a prins în mînecă jumătatea ei care cădea din cer ?", mi-a răspuns că 'după ordinea firii aceasta nu se poate nicidecum, ba este chiar un lucru potrivnic; cum însă în Curan se susține că această minune a fost împlinită, el tăgăduiește rațiunea și primește minunea. Căci Dumnezeu poate face orice vrea.'

(i) Trăise șaptezeci. După anii vieții socotim anii domniei lui Orchan. Căci, dacă i-a urmat la domnie tatălui său, Othman, în cel de al 35-lea an al vieții, și a murit în cel de al 70-lea, din calculul aritmetic rezultă că stăpînirea lui a durat 35 de ani. De unde socotim că în mod greșit i se atribuie de către unii 22 de ani de domnie. Istoricii nu cad de acord nici asupra {felului} morții lui: căci unii spun că a căzut în înfruntare cu Tătarii, alții că a fost lovit de o săgeată la asedierea Prusiei. Dar, ca să nu mai spunem că trebuie dată mai multă crezare istoricilor turci, ca unora care sunt acasă în asemenea lucruri, toți sunt de acord că Prusia a fost cucerită în primul an al domniei lui Orchan, astfel că ar fi ridicol să-i căutăm răni de moarte acolo de unde își începuse domnia. Nimeni dintre istorici nu pomenește vreun război scythic, astfel că părerea aceasta nu pare a se sprijini pe mai mare adevăr, decît cea dinainte.

(k) Dzamì. Este un 'sanctuar' turcesc în care, în ziua de Vineri, pot fi recitate rugăciunile pe care le numesc – **Dzumânazì**, ceea ce în cele mai mici numite, **Mesczid**, este interzis. Dacă o
17 Dzamie este ridicată de vreun Împărat, / ea se numește **Selatyn**, adică 'Basilică împărătească'.

(l) Medresè. Este o 'Academie', {{sau un'Gimnaziu'}}, sau o 'Școală mai mare', și, cel mai adesea, obișnuiește să fie, dacă nu chiar în curtea Dziamiei, măcar în vecinătatea ei. Celelalte școli mai mici, în care micuții învață primele elemente școlare, se numesc îndeobște **Mektèb**. În fruntea acelor Gymnazii sunt puși **Mudérìs**,adică 'Mai-mari ai școlilor', cărora li se dă un salariu anual, după mărimea veniturilor acelei **Dziami.** Sunt astfel unii care au o simbrie de 300 aspri, sunt și unii care au 70 de aspri. Dintre aceștia se aleg **Mola** {{și **Mevla** și **Muvella**}}, sau **Menla**, adică ' Juzii' celor mai de seamă orașe (căci Juzii tîrgurilor mai mici se numesc **Cady** {{și **Cazy**}}, cinul lor fiind diferit, căci nu pot ajunge la ranguri mai înalte, ca preoții seculari și parohiali); de la **Molla** se urcă la rangul de **Cadiulâskièr** {{și, fără articol, **Cazâskièr**, și **Cazyles[z]kièr**}}, de 'Juzi ai oștirii', din care sunt numai doi, unul al Europei, mai presus ca demnitate, celălalt al Asiei. Încununarea cinstirii eclesiastice este, în sfîrșit, demnitatea de **Muphtì**, ceea ce este totuna cu 'Dezvăluitor', sau 'Lămuritor al Legii', {{și 'înțelept'}}. Dacă am vrea să le comparăm pe acestea

cu treptele noastre ecclesiastice, **Muphti** ar corespunde 'Papei', {{'Pontificelui'}}, **Cadiulaskier** 'Patriarhului', **Mollae** 'Mitropoliților', **Cadi** 'Episcopilor' (cu excepția faptului că, așa cum s-a mai spus, ei nu pot urca la trepte mai înalte), **Imam** 'preoților', **Daniszmènd** 'învățăceilor' {{sau 'Diaconilor'}}.

(m) Imarèt. Este o casă aproape de **Dziamie**, pentru hrănirea și adăpostitirea săracilor, cam ca un 'han'.

LA CAP(ITOLUL) IV.

(a) Murad. Am crede că acesta este atît de des pomenitul la Gregoras'Amurius', Căpetenia
18 Lydienilor, prietenul lui Cantacuzino, dacă calculul anilor s-ar po/trivi și el. Dar, cum acela spune că Amurius a fost lovit de o săgeată, în anul lui Hristos 1348, al Heg(irei) 749, la asediul fortăreței cu care Latinii întăriseră Smyrna, și că de pe urma acelei răni a și murit, iar că Murad nu a început să fie cunoscut în Europa decît după unsprezece ani, adică în <anul> Heg(irei) 760, iar că abia în cel următor a urcat la tronul Împărăției, după ce a răposat tatăl său Orchan, bănuim că Gregoras se referă la un altul, la un Principe persan din Asia, cu același nume ca și Sultan Murad, a cărui stăpînire, de vreme ce nu este pomenită nicicum în Annalele turcești, fie că a trecut asupra altora, stingîndu-i-se urmașii, fie că a fost absorbită de puterea Principilor învecinați. Dar pe cît de mult se cuvine mustrată nedestoinicia lui Cantacuzino, pentru că s-a folosit de un prieten necredincios nu numai pentru stăvilirea dușmanilor, ci și pentru pustiirea Statului creștin, și le-a arătat astfel, cel dintîi, Muhammedanilor calea în Europa, cu atît sunt mai de lăudat însușirile lui Amurius, și sufletul lui mărinimos și nu prea des <de aflat> la Turci, față de cei pe care îi numesc **'Giauri'**.

Desigur că nu trebuie acoperită de mai puține laude prietenia aceea atît de trainică și dovedită chiar și în mijlocul neajunsurilor, cu care la învrednicit pe Cantacuzino, decît au admirat-o cu venerație cei vechi pe cea dintre Pylades și Orestes. Pildele aparte ale acesteia le povestește Gregoras cel adesea lăudat de noi, în C(artea) a XIII-a, C(apitolul) 4, și nu va fi fără de folos să le aducem și noi aici, de vreme ce volumele lui nu se află la îndemîna tuturora volumina: "Fiind încurcat Împăratul în războiul cu Triballii, cum <Murad> își dăduse seama că nu-i merg lucrurile cum și le dorise, trece Hellespontul în mijloc de iarnă și-i vine Împăratului în ajutor cu oastea sa. Ținut însă de greutățile căilor și ale stării vremii, și-a pus tabăra sub cerul liber lîngă Didymotichus, unde fusese
19 lăsată Împărăteasa Irene laolaltă cu puțină lume, și n-a vrut să in/tre în oraș și să se folosească de înlesnirile pe care i le gătise Împărăteasa, ba nici măcar să i se înfățișeze, chiar și rugat, spunînd că 'nu-i mai puțin nelalocul său ca, în lipsa prietenului său, să dea buzna peste soția lui, decît fără de cuviință și potrivnic prieteniei lor ca, pe cînd prietenul său se înfrunta cu un noroc atît de aspru, în pămînt străin, departe de hotarele patriei, el să trăiască, între timp, cam prea molatic și să se bucure de plăcerile și de răsfățurile traiului omenesc."

(b) Chodavendikiar. Este un cuvînt persan și înseamnă 'Lucrătorul lui Dumnezeu', sau 'Cel închinat lucrărilor divine', denumire pe care nu e sigur de ce și-a luat-o Sultan Murad. {{Sigur este însă că și alții și-au luat acest titlu.}}

(c) Lala. După etimologie, îl arată pe 'tutorele' și pe 'crescătorul' care a fost rînduit pentru paza sau învățarea Principilor tinerimii, iar acest nume i-a fost atribuit, pentru prima oară, Primului Vizir al lui Murad I. Iar, de atunci, împărații Turcilor au luat obiceiul să li se adreseze cu '**Lala**' atît Marilor Viziri, cît și tuturor celorlalți Viziri, dacă le grăiesc fie prin scris, fie din gură, ca, <de pildă, '**Lala Ali Pasza**'. "Lala al meu Ali Pasza'. Pe lîngă ei, acest nume i se mai dă și lui **Jengiczeri Agasi**, 'Căpeteniei unităților de Jengiczari', și lui **Bostandzi Basza**, 'Mai-marelui grădinarilor', sau 'al paznicilor Palatelor împărătești', chiar dacă este mult mai prejos în rang. <I se dă> lui, pentru că lui îi revine să-i păzească pe feciorii împărătești să nu fie uciși de tații sau de frații lor; <iar> acestuia, pentru că lui i se încredințează grija și straja Palatului împărătesc, mai ales în lipsa Sultanului, sarcină care la Greci era a 'Curopalatului'.

(d) Rumeli. La Turci, **Rumeli** denumește și 'Grecia', și 'Europa', ca și toate 'Provinciile
20 Europene' supuse Împărăției Turcești, / astfel că **Rumelì Beglèrbègi** este numit 'Căpetenia Căpeteniilor Greciei', sau a 'ținuturilor europene'.

(e) Beglérbèg. După etimologie, 'Căpetenia Căpeteniilor' (ca și **Száhinszah**, 'Împăratul Împăraților'), nume de care deși se bucură toți Vizirii cărora le sunt îngăduite trei cozi de cal, îi arată mai presus numai pe trei, pe **Rúmeli Beglèrbègi**, care își are scaunul la Sofia, pe **Anadòli Beglèrbègi**, care șade la Kiutahia, și pe **Szam Beglèrbègi**, al cărui scaun este Damascul – oraș care în arăbește se numește **Dimeszk**, dar îndeobște <i se spune> '**Szam**', {și **Szami Szèrif**, {{'Sfîntul Damasc'}}, <și> **Dar-us-Seliam**, {{'Poarta Păcii, a Salvării')}}.

(f) Namaz. Sunt 'rugăciunile obișnuite și zilnice', pe care Turcii sunt ținuți de legea lor să le facă de cinci ori în răstimp de 24 de ore. Iar ele sunt: **Sabah namazì**, ('rugăciunile de dimineață'), – **Oïle** ('de amiază'), **ikindi** ('de după amiază'), **Achsam** ('de seară'), **Jatsi** ('de noapte'), {{în persană: **Nemázi hámdad, Nemazi Piszin**, '**Nemazi digièr**, **Nemazi Szam**, **Nemazi chuftèn**}}. Dintre acestea sunt stabile cele de dimineață, de seară și de noapte, iar două mutabile, **Oïlè** et **Ikindì**, anume după lungimea zilei, sau scurtimea ei. Astfel, de pildă, la echinocțiu le fac pe cele de dimineață înainte de a dousprezecea oră a nopții care precede răsăritul soarelui. Pe cele de amiază la a șasea oră a zilei, pe cele de după amiază la ora a noua, pe cele de seară la a douăsprezecea oră a zilei, pe cele de noapte după prima oră și jumătate a nopții. Apoi, ei sunt atît de superstițioși în precizarea vremii cuvenite acestor rugăciuni, încît socotesc că, odată trecută vremea prescrisă, ele sunt făcute degeaba și fără vreo valoare, și că trebuie reluate mai tîrziu, în **Âraf** ('Purgatoriu'). Astfel, ei cred că nu este nici îngăduit, nici primit de Dumnezeu ca acelea de dimineață să fie făcute după răsăritul soarelui, cele de amiază la {a noua} oră a zilei, **Ikindi** la ora a douăsprezecea,
21 cele de seară noaptea / și cele de noapte cînd deja se apropie ziua. În cîmp, înainte de bătălie, sunt ținuți ca în tot cazul să se facă **Namaz**, dar, după începutul ei, dacă lupta se lungește mai mult, pot să îl lase la o parte și fără păcat, pentru că socotesc că nu-i pot aduce mai mare închinare lui Dumnezeu, decît luptînd cu hărnicie împotriva lui Hristos.

(g) Muftì. Sau, cu un nume compus, **Mufti zeman**, sau **Szeichul Îslam**, sau **Sahibi fetva**, se numește 'Aducătorul Legii', sau 'al sentinței', întîistătătorul', sau 'Mai-marele dreptei credințe'. El este Căpetenia ordinului eclesiastic și are cea mai mare autoritate în Împărăția Othmană, dat fiind că nici Împăratul însuși, dacă vrea să arate o oarecare pietate, nu poate să ucidă pe cineva, sau

să-l pedepsească trupește, fără a-i fi ascultat sentința. Căci în toate cercetările sale, și mai cu seamă în cele criminale, i se caută sentința, trimițîndu-i-se o scrisoare, prin care, sub nume fictive, i se înfățișează speța de fapt, cam în felul următor:

'Zeìd, Pádiszahùn emrinè muchállìf herekièt, ve fermáni Padiszahè itaât, ve ink{j}iad eilémediginè izhar sabìt olductè, catlè vadzìb olúr mi, olmáz mi ?' Adică: "Zeid, dacă s-ar dovedi cu bune mărturii despre Cutare că a făptuit împotriva poruncilor Împăratului și nu a dat urmare precum se cuvine celor încredințate și nu li s-a supus lor, oare va fi el de pedepsit cu moartea, ori nu ?"

Citind aceasta, Muftiul, după cum stau faptele, scrie mai jos **olùr** ('va fi'), sau **olmaz** ('nu va fi'). Dacă însă vor ca Muftiul să dea o definire a pedepsei, îi înmînează o scrisoare ca următoarea:
22 'Dacă cineva ar ști că / i-au căzut calului său potcoavele și ar avea locul și timpul potrivit ca să-i, pună calului potcoave noi la copite, dar, fără să-i fie milă de cal, l-ar sili pînă în seară pe o cale aspră și pietroasă, {{cum sunt piața mare din Constantinopole și toate căile și piețele regești}), {față} de un asemenea stăpîn nemilos ce pedeapsă s-ar cuveni hotărîtă ?' ({ne} lázìm gielùr'). La care Muftiul ar fi scris dedesubt: 'Taâzir lazìm gielùr' ("s-ar fi cuvenit hotărîtă descăpățînarea"), dat fiind că pentru o asemenea faptă, după legile lor, este dictată această pedeapsă. (Căci Turcii cred că Dumnezeu, la Judecata de apoi, va judeca nu numai pe om cu om, ci și cu animalele, precum și animalele cu animale. O dată sentința pronunțată, animalele vor avea a muri iarăși, pe dată, și a se preface în pulbere, iar Dumnezeu îi va pedepsi veșnic pe oamenii necredincioși, dar pe Musulmani fie că-i va ferici pe veci, dacă se vor fi vădit prin fapte bune, fie că-i va chinui, dacă-și vor fi prihănit viața prin păcate, după greutatea relelor, o vreme în **Araph** ('Purgatoriu') {{pentru cele de iertat, și în – **Dziehennem**, pentru cele de moarte)), iar, odată trecută aceasta, îi va primi în starea celor fericiți.) Și, în același fel, Turcii sunt siliți prin legea lor să-și consulte Muftiul în orice cauză, fie ea civilă {{și mai ales în pornirea la război sau în păstrarea păcii)), sau eclesiastică.

(h) Misliman. {{Sau **Musluman** și **Musliman**}}, corupt **Musulman**, sau **Musurman**, și de aici **Busurman.** Iar acest cuvînt este compus din **Mísl**, și „iman" 'de o credință curată și neprihănită', cum ai spune, la noi, 'drept-credincios', {{sau din **Muslim** și **iman**, ceea ce este totuna)). Iar sub acest nume se află toți cei ce cultivă legile muhammedane, cei care urmează riturile și ceremoniile stabilite pentru ei de sfinții Turcilor < > **Imam azèm** și **Imam szafi.** Cei care au primit rituri noi
23 sau diferite de acestea se numesc **mezhèbi /** ('rituali'), sau 'eretici', și **kiafir**, 'necredincioși', ca Perșii, și **Raf azi**, nume care înseamnă ceva mai rău decît 'necredincios'. Astfel că Turcii Mislimani spun că milostivirea dumnezeiască se poate întinde și asupra celorlalți necredincioși, adică a Creștinilor și a Iudeilor, <dar> nicidecum asupra celor **Raphazì**, iar că păcatul acestora este socotit de Dumnezeu de șaptezeci de ori mai greu decît al celorlalți.

(i) Muradiè. Acesta este 'templul lui Murad', ca **Suleimaniè**, 'templul lui Suleiman', **Muhammediè**, 'templul lui Muhammed' etc. etc. Dar numai Împăratului i se cuvine să denumească vreo **Dziamìe** regească după numele său, iar nici Primului Vizir nu-i e îngăduit, chiar de va fi durat și cea mai mare **Dziamìe**, să-i deie numele său, <ca> **Mustafiè**, **Sinaniè** etc. etc, cu toate că sunt unele anume care păstrează numele întemeietorilor lor, ca **Daùd Pasza Dz{j}amisi**, **Alì Pasza Dziamisì.** Dar tuturor acestora trebuie să li se adauge cuvîntul **Dziamisì**, care este omis îndeobște

la cele **Selatyn**, adică 'împărătești'. Dar nici măcar împăraților nu le este îngăduit să dea numele lor oricăror altor edificii, decît ale Dziamiilor; astfel că nu ne amintim ca vreun tîrg să fi păstrat numele întemeietorului său, înafară celui clădit de Othman, întîiul Împărat al Turcilor, și care se mai numește și astăzi **Othmandzìk** – despre care <vezi> mai multe mai jos, la Cap(itolul) 5, litera **f**.

(k) Kara Halìl Pasza. Halil este numele propriu al acestui Pasză; **Cara** înseamnă 'om negru';
24 căci mai toți cei care sunt mai oacheși la față obișnuiesc să-și adauge acest cuvînt / la numele lor, precum **Cara Muhammèd, Cara Hasen, Cara Mustafa Pasza** etc. etc. Acesta pare a fi totuna cu acela care este numit, în mod stricat, în Annalele Creștinilor, 'Chairaddin', 'Cheireddin', și 'Caratinus'. Căci printre Turci n-a mai fost vreun altul aparte, binecunoscut sub acest nume, în afară de Amiralul lui Suleiman, vestit prin atîtea fapte deosebite, căruia Creștinii obișnuiesc să-i dea numele de 'Hariadenus Ba{r)barossa'.

(l) Agavat. {{Și, îndeobște, **Agalar.** Este un plural derivat de la singularul **Aga**, care, la propriu, înseamnă 'Domn', sau 'Stăpîn', cum se obișnuiește să i se spună fiecăruia, în semn de cinstire. Dar acest nume nu i se potrivește deloc lui Dumnezeu, care, dacă are a i se spune 'Domn', este numit , **Rébb**, cu un cuvînt care nu este de dat nici unui om. Iar, în mod aparte, cuvîntul **Aga** îi denumește pe 'Ofițerii Curții', ca **Capù Agavati**, îndeobște **Agalarì**, 'Ofițerii Curții', sau 'ai Porții', precum și pe 'Prefecții' vreunei unități, ca **Jengfczeri Aga(sì)**, 'Căpetenia unităților de Jengiczeri', **Kyslar Aga{sì}.** 'Mai-marele peste fecioare', sau 'Arhieunucul', **Spahilar Aga{sì}**, 'Prefectul Spahiilor', **Silahdar Aga(sì}**, 'al Silahdarilor', sau 'al trupelor de pedeștri'.

(m) Anunțată lumii acea lege. A fost dată de Sultan Murad o lege, prin care unul din cinci prizonieri trebuia să fie ales pentru armată. Cum aceasta, după un șir de vreme, căzuse în desuetudine, s-a statornicit ca de pe urma fiecărui rob care era dus în oraș la vînzare să se ridice o dare de cinci lei, care dare, de la vechiul număr de cinci, se mai numește încă **Izpèndz**, adică 'din cinci', cu toate că unii din Turci scriu acum **Ispendz**. Căci **Iz**, înseamnă pe limba Perșilor 'din', iar **pendz**, 'cinci'. După aceea, cum oastea trebuia crescută, au născocit o nouă lege, prin care, anume, se
25 dădea poruncă astfel ca, dintre fiii Cre/știnilor tot al zecelea să fie ales pentru unitățile de Jengiczeri. Ea a durat pînă în vremile lui Sultan Ibrahim, fiul lui Sultan Murad al IV-lea, cînd, totuși, Dumnezeu milostivindu-se de jalnica stare a Creștinilor, ea a fost cu totul abolită. Totuși, de la Moldoveni și de la Valahi ei n-au primit niciodată asemenea dijmă.

(n) Minunilor și darului proorocirii. Turcii îndrăgesc o părere aparte despre minuni și despre preștiința celor ce vor fi: cum că acelea sunt hărăzite, fără vreun merit, numai profeților – aceasta, cred ei, o poate dobîndi oricine, prin faptele sale bune. Prin urmare, cum ei cred că ultimul Profet a fost **Achìr Peigambèr**, Muhammed, nu cred că, după el, mai poate fi făcută de către altcineva vreo minune. Dar ei socotesc că preștiința lucrurilor poate fi dobîndită de oricare Musulman printr-o necontenită exercitare a virtuților, prin umilința sufletului și prin ajunări; pe cei care vor fi ajuns la atare treaptă, ei îi numesc **Veli**, la plur(al) **Evlia**, 'fericiți' {(și 'sfinți, prietenii lui Dumnezeu'}), sau **Velìullah**, 'fericiții lui Dumnezeu'. Ei cred despre acești oameni că se pot afla în același timp în două, sau în mai multe locuri, și, chiar dacă zăbovesc trupește la Constantinopole, pot totuși vedea cu sufletul, cele ce se petrec la **Cairo**, sau în altă parte, astfel că nu prea au nevoie de mișcarea fizică a trupului, ci, aflîndu-se în viață fiind, se pot bucura de însăși viziunea cea

dumnezeiască și plină de fericire – iar atunci se numesc îndeobște **Etiszmyszlerdèn**, adică 'dintre cei desăvîrșiți', sau 'dintre cei ajunși la desăvîrșitul har dumnezeiesc'.

{(Multînvățatul bărbat Isa<a>d Ef<f>endi a făcut acest exercițiu vreme de cîteva zile dar ajunsese, pînă la urmă, la asemenea slăbiciune de puteri și lipsă de spirit vital, <că>, lăsîndu-și laoparte superstiția, spre a-și redobîndi puterile, a avut nevoie de un medic: {pe el) l-a smuls din fălcile morții, îngrijindu-l cu multă străduință, Lycinius *(sic)*, Arhimedicul Curții noastre și cel mai vestit, pe acea vreme, la Constantinopole.))

(o) Hadzì bektasz. A fost, la Turci, cel dintîi, întemeietorul unei tagme de < > **Derviszi**, sau 'monahi', care de acolo se și numesc **Bektaszì**. Se închină la mormîntul lui lîngă țărmul european al Bosforului, în satul numit **Beszìktasz**, care se află nu la mare depărtare de Galata. /

26 Iar monahii din această tagmă, chiar dacă își iau soții și locuiesc în orașe, au de la legea lor porunca să călătorească prin țări îndepărtate, să-l desfete pe oricine le iese în cale prin **Gazeluri** (adică prin 'poezii de dragoste transpuse prin alegorie spre iubirea cerească'), și prin **Esma** ('invocarea Numelor Divine', care sunt la ei în număr de 1001), și să-i ureze, cu suflet umilit, toate cele bune și prielnice: cel mai adesea ei obișnuiesc să o facă prin strigătul **Eivallah** ('Preabine, pentru Dumnezeu !'), <adică> prin exclamația încetățenită între atleți, prin care învinsul îi recunoaște învingătorului izbînda, spre a da mărturie că recunoaște că este cineva mai bun și mai presus decît el.

(p) Al Derviszilor < >. Este denumirea comună a monahilor Turcilor, chiar dacă de tagme și rînduieli diferite. Cei mai vestiți dintre ei sunt **Bektaszì**, **Mevlevì**, **Cadrì**, și **Seijah**. Despre **Bektaszì** am vorbit în nota de mai înainte. **Mevlevì**, numiți astfel după **Mevlana**, autorul rînduielii lor, obișnuiesc să se învîrtă în cerc vreme de trei sau mai multe ceasuri, și anume atît de repede, încît de-abia de se mai vede că sunt oameni. Sunt iubitori de muzică, atît de cea cu glasul, cît și de cea la instrumente. Pentru aceasta se folosesc de un fluier făcut din trestie indiană, numită **Nei**, ceea ce înseamnă κάλαμος, cel mai dulce dintre toate instrumentele muzicale. În școlile lor își mărturisesc umilința și sărăcia. {{Dacă ajungi în vizită în hanurile lor, fără să țină seamă deloc de rang, ei le oferă tuturora aceeași cinstire și închinare: îți întind pe dată o ceașcă de '**Caffè**'. De i-a fost calea plină de tină, îi șterg oaspetelui încălțările, fără de preget, îl însoțesc cu închinăciune atunci cînd pleacă, la orice vorbă ori cuvînt adaugă **Eivallah** ('Preabine, pentru Dumnezeu !'), și, prin vorba lor, arată într-adevăr desăvîrșita umilință a profesiunii lor, întru nimic prefăcută.}}

Cadrì au rînduiala de a-și împuțina trupul printr-o superstiție aparte. Anume, goi de tot, înafară de faptul că au șoldurile acoperite, cu mîinile împreunate, joacă mereu cale de șase ceasuri, nu arareori chiar și o zi întreagă, invocînd adesea numele lui Dumnezeu, cu **Hù**, **Hù**, **Hù** !, pînă cînd,

27 la urmă, parcă nebuni, cu spume la gură și cu sudoarea curgîndu-le șiroaie, / se prăbușesc la pămînt. Ba chiar, la o vreme, Marele Vizir **Kioprilì Ahmèd Pasza**, socotind această formă de religie plină de superstiție și nepotrivită cu credințele muhammedane, a dat poruncă să li se dărîme școlile, să fie alungați de peste tot, și să fie opriți de la adunări; dar, după moartea lui, secta a reînviat, iar astăzi își găsește chiar și mai mulți discipoli, mai ales la Constantinopole.

Seijah sunt rătăcitori și, deși își au **Tekkè**, 'mînăstirile' lor, to(tuși), {{odată ce}} au plecat de acolo, de-abia dacă mai ajung vreodată la ele în toată viața lor, pe care și-o petrec aproape întreagă rătăcind; căci prelații lor le impun celor trimiși în peregrinare o foarte mare sumă de bani sau de

provizii de hrană, și nu le dau voie să se întoarcă dacă nu au făcut rost de ea cumva și n-au trimis-o mînăstirii. Astfel că un atare **Seijah**, cînd intră într-un oraș, stînd în mijlocul pieței celei mari sau în curtea **Dziamiei**, strigă cu glas mare ? **Ja Allah, sendènbin besz altùn istérim**, 'O, Dumnezeule, îți cer cinci mii de galbeni !', sau 'o mie de măsuri de orez' etc., și, primind pomenile, se strămută într-un alt oraș, și, tot așa, e silit să-și petreacă viața prin ținuturi îndepărtate, pînă cînd va fi strîns suma care i-a fost poruncită. Cei mai mulți din monahii indieni țin de această rînduială și străbat întreaga lume pe unde este răbdată secta muhammedană, iar ei povestesc gloatei cu împodobită vorbire toate pe cîte le-au văzut sau auzit mai aparte prin călătoriile lor, ca și aceasta să poată afla mai bine, prin mijlocirea lor, despre lucrurile de prin afară, și să poată fi mișcată spre a le da mai generoasă pomană. Cît de nesuferiți îi pot fi aceștia, din această pricină, Împărăției Othmane poate să-și deie seama B(inevoitorul) C(ititor) din cele întîmplate pe vremea noastră, sub domnia lui Suleiman al II-lea, la Constantinopole. A sosit pe vremea aceea în Oraș un oarecare
28 Indian, mai mult cu numele de trimis, decît cu cel de sol, – / și, gătindu-și el intrarea la Vizirul **Kiopruli Mustafa Pasza**, îi aduce lui și scrisoare de la **Marele Mogor**, sau 'Padiszahul Indiei', cum se cheamă la Turci, îi și istorisește prin viu grai că 'Domnul său, auzind că Împărăția Othmană se clatină, și că vrăjmașul legii muhammedane prinde, pe zi ce trece, tot mai multe puteri, dus fiind de rîvna credinței, i-a dat lui încredințare să-l întîlnească pe Vizir și, în numele lui, să-i ofere ajutoarele de care avea cea mai mare nevoie, fie în bani, fie în oștire.' Vizirul se spune că a dat răspuns la acestea că 'el îi mulțumește Marelui Împărat al Indiei pentru prietenia păstrată față de Othmanizi, și că va căuta prilejul cu care să poată răscumpăra o asemenea bunăvoință. Dar că Împărăția Othmană, la acea vreme, redobîndindu-și deja slava armelor prin cucerirea **Albei Grecești**, nu poate fi împodobită prin nici o binefacere mai mare din partea Împăratului Indiilor, decît dacă acela i-ar împiedica pe cerșetorii săi (adică pe acei 'religioși', despre care am vorbit) să mai intre în hotarele stăpînirii Othmane.'

(q) Vreun însemn. Jengiczerii poartă drept însemn pe steaguri o sabie cu două tăișuri, curbată ca un fulger, și față în față cu luna încornurată, iar pe cap un acoperămînt alb, numit **Kiczè**, amintind de forma unei mîneci. Restul veșmintelor îl au la fel cu cealaltă pedestrime.

(r) Széich. 'Prelat', ca un ἡγούμενος din mînăstirile grecești, sau 'Arhimandrit', sau, la Latini, Abate' etc. Căci, la Turci, nu doar mai-marii unor **Dziamìi** mari și împărătești, ci și cei puși în fruntea unor **Tekkiè** ale Derviszilor se numesc **'Széich'**, astfel că și **Muftì**, care ține loc de 'Patriarh', obișnuiește să se numească **Szeichul islam**, adică 'Prelatul celor mîntuiți' {{și 'Mai-marele credinței', 'Marele Pontif'}}. /
29 **(s) Mîneca.** Forma căreia o mai arată și astăzi scufiile Jengiczerilor.

(t) Jengíczeri. Numele oastei de rînd a Sultanului, compus din **Engì**, 'nou', și **czèri**, 'oștean', despre care vezi mai pe larg Dicționarul lui Meninskii. Numărul lor obișnuit este de 40 de mii, și sunt mai presus prin cinstire și demnitate decît toți ceilalți ostași. Fiecărui nou-venit li se dau pe zi cîte trei aspri, două pîini, 200 de dramuri de carne de oaie, 100 de dramuri de orez, 30 de unt. Dar acestea nu-i sunt totuși date ostașului, ci, primite toate laolaltă de chelar, le pregătește și li le întinde, de față, la vremea prînzului, Primul Bucătar de **Oda** ('rateș', 'han') – – pe care fiecare unitate o are foarte frumoasă, durată cu cheltuială împărătească. Cel lipsă degeaba va mai aștepta,

odată scurs timpul, după regula dată de Suleiman, **Tekkièi bekleièn szurbasìn jer**, 'Cel care păzește hanul, își mănîncă mîncarea.' Dar despre ei mai multe în alt loc.

(u) Fața albă. 'A fi cu fața albă' sau 'neagră' sunt, la Turci, expresii sacramentale de laudă sau de ocară. Căci domnul, avînd de gînd să-și laude robul pentru o faptă de ispravă, spune: **Aferìn, Juzùn ac olsùn**, 'Bravo, albă', sau 'ilustră să-ți fie fața !' Iar, urmînd să-l ocărască, zice: **Juzùn cara olsùn**, 'Neagră să-ți fie fața !' Dar nici una nici alta nu-i este îngăduită cuiva mai prejos față de cineva mai presus, astfel că, dacă, de pildă, oșteanul ar vrea să-și laude ofițerul, nu i-ar putea striga decît **Aferìn**, 'Bravo !', sau **Ei vallah**.

(x) Giermian Oglì. Principele Frygiei Mari, unul dintre Satrapii Perșilor care-și lăsaseră Regele la vremea năvălirii lui Dzingizchan. /

30 **(y) Hamìd ogì.** Tot așa, unul din Satrapii Persiei, care, la distrugerea Regatului, pusese mîna pe o parte a Asiei Mici și-i dăduse numele acelui ținut care se numește pe hărți **Hamida**. {{Numele acelei Provincii nu pare totuși a fi fost vechi, ci <dat> după ce a fost ocupată de Turci; căci Turcii au obiceiul să numească și posesiunile după numele posesorului, ca în **Las vilaieti**, Servia, anume după numele lui Lazăr, pe atunci Principe al Serviei (orice-ar zice Meninskii, care vrea ca **Las** să fie nu 'Lazăr', ci 'Vladislav'), **Caraiman** de la 'Caraman ogli', **Bogdan**, 'Moldova', după numele Principelui 'Bogdan', care a primit primul feuda. Tot așa și **Hamid** de la 'Hamid oglì', ca în **Hamidvil[i]aètinden bilkiullìè el cziekiub**, 'Din provincia lui Hamid', sau 'din Hamida și-a tras mîna cu totul'.}}

(z) De scufii roșii. '**Iskiùf**': Pare a fi fost odinioară ținuta militară cu care-și acopereau capul; dar astăzi la Turci ea a ajuns în desuetudine. Căci, la război, Turcii nu se mai folosesc nici de platoșă, nici de scut, nici de vreun alt fel de armament, pentru că ei cred că nimeni, fie el și de diamant, nu poate înșela sau evita legea sorții. Ei cred că sfîrșitul vieții le este hotărît tuturora de Dumnezeu, și scris în frunte cu litere neștiute neamului omenesc. De aici și proverbele ades spuse la ei: 'Baszdè Jazilmysz olan, Gielmèk vádzìbdur', "Ce-i scris în frunte trebuie neapărat să se întîmple." 'Acadziak can damarda durmaz', "Sîngele care trebuie să curgă nu stă în vine." (Adică, 'ce-a hotărît Dumnezeu dinainte trebuie neapărat să se facă la vremea sa'); 'Tacdìr tedbirì bozar', "Pronia (Divină) nimicește orice socoteală și țintă omenească."

(A) Cóssova. Este o cîmpie în Servia, unde Sultan Murad a căzut ucis de un Tribal.

(B) Un dușman. Cei mai mulți dintre Creștini pomenesc că acesta era un om de casă de-al lui Lazăr, Principele Serviei, și-l numesc Milosz Cabilovicz. El este 'Triballul' lui Chalcocondyla. Iar sub numele de 'Tribalii' intrau odinioară neamurile care dețineau Bulgaria și Servia. Pare mai degrabă poveste, decît istorie ceea ce spune aici rușinea scriitorilor, Orbinus Raguzanul, cum că
31 Murad a fost străpuns sub cort / de Lazăr, Principele Serviei. Căci nu se poate crede cu ușurință că Turcii au fost atît de neprevăzători, încît să-l lase pe dușmanul de moarte de mai ieri, înarmat, și, cum spune el, călare, pînă la cortul Principelui lor, {sau} ca nenumărații cămărași și ofițeri de față, cărora le este sfîntă paza Împăratului, {să fi fost atît de neglijenți, încît} {să nu-l} împiedice, dacă vroia să dea buzna, sau să nu-i dea de veste despre sosirea lui. Dacă mai adaugi la asta și că-i lucru bineștiut că acel Orbinus calcă prea adesea, fără prea multă rușine, hotarele adevărului în cinstea neamului său, spre a juca întru totul rolul povestitorului de basme, cîtă vreme, de pildă, îi trece

printre Slavonii săi pe toți Scythii, Italicii, Suedezii, Germanii, și pe cuceritorii Troiei, pe Macedoneni, ba chiar și pe însuși Alexandru cel Mare, vei recunoaște cu ușurință vanitatea ἀπαίδευτος (needucată) a acestui ins, și vei trage de acolo încheierea că istorisirea noastră turcească despre sfîrșitul lui Murad e apropie mai bine de adevăr, decît cea Orbin{ian}ă.

(C) Cu aromate. În afară de Împărat, legea muhammedană nu-i îngăduie nici unui alt muritor să fie păstrat mort în casa lui pînă a doua zi, (ori) să fie transportat mai mult de trei mile italienești. Astfel, dacă Marele Vizir moare pe drum, el trebuie îngropat chiar acolo unde se săvîrșește, {{sau, {dacă} se află vreun oraș la nu mare depărtare, este dus într-acolo.}} Dar, cît despre leșul Împăratului, să fi răposat el chiar la hotarele îndepărtate ale Indiei, urmașii sunt ținuți foarte strict să-l ducă, îmbălsămat cu aromate, în goana cailor, cît pot ei mai iute, spre îngropăciune în **Dziamia** clădită de el, sau în mormintele înaintașilor. Dacă moare în Oraș vreun particular, mai întîi îl spală cu apă caldă, apoi, astupîndu-i cu vată ochii, urechile, gura și gaura șezutului, duc leșul, întinspe o
32 targa și luat pe umeri, / cît pot ei mai repede, de parcă ar alerga, la cea dintîi **Dziamie**, iar acolo, după rugăciunile {**Narnaz**}, făcute în curtea sanctuarului, îl îngroapă (în) cimitir, de îndată și fără de nici o zăbavă. Dacă sunt întrebați despre pricina acestei grabe, ei răspund că 'sufletul, de îndată ce este despărțit de trup, este strămutat de îngeri în locul hotărît de Dumnezeu pentru îngroparea acestuia, iar acolo, ținut de ei deasupra mormîntului vreme de patruzeci de zile, își așteaptă trupul. Prin urmare, spre a nu fi silit să aștepte lungă vreme în zadar, trupul trebuie neapărat adus cît mai repede.' Din această pricină ei interzic și bocitul, doar mamei îi îngăduie să-și plîngă de trei ori fiul; de va fi plîns mai mult, ei socotesc că a făcut un păcat.

(D) Czelebì. Εὐγενῆς, 'născut din sînge nobil', 'nobil'. Numele acesta era odinioară al fiilor Împăratului mai înainte de a ajunge la domnie, ca la **Jácùb Czelebì**, **Musa Czelebì**, dar, pentru că părea prea de rînd, mai apoi a fost schimbat în numele de **Efféndi**, de la grecescul αὐθέντης, care le mai este atribuit și astăzi Principilor tinerimii turcești, fie cu adăugarea numelui lor propriu, fie și fără nume, ca **Szahzádè Efféndi**, 'Fiul Împăratului Effendi', precum și, cu adaosul denumirii meseriei lor, Doctorilor și Juzilor, ca la **Istambòl Efféndi**, 'Judele Constantinopolei', **Muftì Efféndi**, **Cadiùlâskier Efféndi** etc.

Dar, astăzi, mai toți negutătorii și cetățenii Constantinopolei obișnuiesc să adauge numelui lor denumirea de **Czelebì**, ca **Mehemed Czelebi** etc. Ea le mai este dată și tinerilor care arată mari nădejdi, a căror purtare elegantă și aleasă pare să dovedească o anumită noblețe a sîngelui din care
33 se trag. / Dat fiind că Turcii nu-și măsoară noblețea prin lungul șir al bunilor și străbunilor lor iluștri, și pentru că toți Othmanizii se socotesc la fel de nobili prin obîrșia lor, și, mai ales, pentru că socotesc că onorurile nu trebuie să le fie hărăzite celor care sunt născuți din părinți nobili, ci celor înzestrați cu spirit de prevedere și hîrșiți în lungul exercițiu al treburilor purtate, care și-au dobîndit noblețea firii prin cultivarea virtuților. Astfel, înafară stirpei împărătești, nimeni altul nu-și poate revendica, mai presus decît alții, vreun fel de excelență sau de treaptă mai înaltă, în numele înaintașilor săi, ci numai cît **Ibrahìm Chan ouglì**, și, mai ales, **Kiopruli ouglì**, cărora faptele eroice a patru Viziri din acea stirpe, și, mai cu seamă, lauda învățăturii și a pilduitoarei și neprihănitei lor dreptăți le-a cîștigat din partea gloatei o asemenea părere despre ei; istoria lor o vom expune mai pe larg mai jos, la locul său. {{A mai fost odinioară și o altă spiță la

C(onstantino)p(o)le, dar nu de o faimă tot atît de mare, a < > **Dzivan Capudzìbaszilor**, dar astăzi ea s-a stins de tot.}}

(E) Ispășește prin laț. Acest mod de a fi ucis este cel mai onorabil la Turci, și le revine numai Magnaților, dat fiind că-i de rușine să ți se taie capul, și mai fără de cinste să fii spînzurat sau tras în țeapă – aceasta fiind la ei pedeapsa tîlharilor.

(F) Kubbè. Este un turnuleț și un monument foarte frumos durat și ridicat la mormintele împăraților, Vizirilor și ale celorlalți Magnați. Oamenii de rang mijlociu își pun două pietre în picioare, niciodată culcate, una la căpătîi, cealaltă la picioare, cu numele răposatului sculptat pe una din ele cu litere foarte frumoase, fie în proză, fie în versuri, cu adăugirea micii rugăciuni 'Dam Allahu teâla rahméti hû', "Facă Dumnezeu veșnică milostivire asupra lui", sau poate vreo alta, după dorința moștenitorului. Dacă-i înmormîntat un bărbat, în vîrful pietrei se pune forma unei
34 tia/re turcești, în felul următor: Dacă-i o femeie, este înfățișată următoarea podoabă: La picioarele amîndurora se pune o piatră de felul acesta:

bărbătesc femeiesc

(G) Sof. Este o 'fîșie de pînză' țesută din lînă, pe care Turcii o folosesc cel mai mult, fiind ea foarte subțire și ușoară. Ea li se potrivește cel mai bine fețelor eclesiastice, ca unora cărora legea lor, nu le dă voie să poarte veșminte de mătase, care le sunt îngăduite numai Împăratului și cămărașilor săi. {De aici,} cel ce (poartă) veșmînt țesut din **sof** se numește **sofi**.

LA CAP(ITOLUL) V.

(a) Giermiánbìg Oglù. Vezi cele notate la Cap(itolul) IV, Litera **x**.

(b) Istéfan. Ștefan, Principele Moldovei, în fapt și nume 'Cel Mare', eroul cel mai harnic al veacului său, l-a înfrînt pe multvestitul Rege al Ungariei, Mathia Corvinul, și i-a smuls Alpii Transylvaniei, care mai mărginesc și acum Moldova dinspre Apus; a adăugat stăpînirii sale Pocuția și Podolia, prin mai multe izbînzi, și, încleștînd lupta cu Polonii la **Cotnar**, un tîrg vestit pentru vinul său foarte ales, le-a zdrobit toată oștirea, pe mai mulți i-a ucis, pe 15 mii i-a prins, și, înjugați la plug, le-a poruncit să are jur-împrejur o întindere de două mile în lungime și de una în lățime și să și sădească două stejărișuri (care se mai numesc și acum, pentru aceea, la Poloni **Bucowina**, {{dar locuitorii îi spun **Dumbrava Roșie**, 'Stejărișurile Roșii', pentru că se spune că au fost sădite și udate cu sînge leșesc}}, iar toate orașele care sunt așezate între **Leopolis** și **Moldova** le-a adus sub puterea sa. S-a războit de două ori cu **Ildírìm Baiezìd**, în prima bătălie l-a învins, în cea de a doua, după înfrîngere, a ieșit biruitor; după această luptă, **Hezárfenn**, un istoric de cea mai mare crezare printre Turci, dă mărturie că au fost strînse grămadă șapte mormane uriașe de leșuri turcești.
35 A supus **Valahia** pînă la **București** / și i l-a dat acelei Provincii, drept cap, pe **Vintilă**. Stăpînea **Bassarabia**, numită astăzi **Budziak**, orașul Kilia, așezat la gura Dunării, precum și **Akkierman**, 'Alba Grecească', sau 'Oxia' celor vechi, vestită prin exilul lui Ovidiu, și întinsese în lung și în lat hotarele Moldovei; pe acestea le vom lămuri mai pe larg, dacă Dumnezeu ne va îngădui tihnă, în cartea despre Moldova cea veche și nouă. Orînduindu-și astfel bine lucrurile, după ce domnise

47 de ani <și> 5 luni, s-a săvîrșit din viață. Fiul lui, **Bogdan** a supus Moldova ca pe o feudă, de unde Moldovenii, care se numeau odinioară **Ak Vlach** {{<sau> **Ak Iflak**}}, 'Valahii Albi', se cheamă azi la Turci **Bogdani**. Iar **Valahii** au păstrat pînă în vremurile noastre numele de **Cara Vlach** {{<sau> **Cara Iflac**, îndeobște **Cara Vlach**}}, 'Valahii Negri'. {{Pare a fi fost stricat de la grecescul Οὐγγροβλάχος – și Οὐγγροβλαχία.}}

(c) Cu iuțeală. Istoricii turci laudă atît de mult iuțeala acestui Împărat în strîngerea oastei, în îndeplinirea planurilor și în înfrîngerea dușmanilor săi, încît numesc deplasările lui 'minuni', <iar> rapiditatea, înnăscută Turcilor, comparată cu el, 'mersul țestoasei'. Cînd se credea că-i prins cu treburile Asiei, apărea pe neașteptate în Europa, cînd Principii din Asia îl hărțuiau, încurcat fiind el în ale Europei, se și arăta în Asia cu toată oștirea, mai înainte ca să se fi împrăștiat faima despre sosirea sa. Se spune că n-a avut pe nimeni părtaș al hotărîrilor sale, și că n-a împlinit nici un lucru anevoios cu ajutorul prietenilor săi, de unde a și primit de la Turci, pe drept și după merit, numele de < > **Ildirim Sultan Baiezid**, 'Fulgerul', sau 'Trăznetul'.

(d) Ahmèd Burhan Eleddìn, {{sau **Burhanud-dìn**}}. Pare a fi fost unul dintre acei Satrapi ai Perșilor, care, pe vremea lui **Dzingiz**, scuturaseră jugul persan. Pe vremurile acelea, în afara
36 celei Gre/cești și a celei Persane, se știe că n-a mai fost vrea altă domnie în Asia. Iar de Principatul acesta ține o parte a Armeniei Mari.

(e) Kiutrùm Baiezìd. Poate unul din Satrapii Persani pomeniți. Numele lui cam pare să arate că va fi suferit de picioare, fie de podagră, fie de artrită. Pentru că, pe limba turcească, Kiutrum este 'olog', 'slab de vine', sau 'paralitic'.

(f) Othmandzik. Dacă trebuie să-i dăm crezare lui Busbeq, un oraș din Bithynia, dincolo de muntele Olymp, întemeiat de Othman, primul Împărat al Turcilor, și, cu acest titlu, foarte vestit printre Turci. Nici nu mai există, în toată Împărăția Turcească, în afară de aceasta, vreo altă cetate care să fi păstrat numele întemeietorului ei, cu toate că mai multe au fost durate din porunca Sultanilor. Căci e nu-și dau, de obicei, numele decît Dzamiilor, precum am mai arătat mai sus, la Cap(itolul) 2., lit(era) ***h***.

(g) Credincioși ai lui Isus. Toate populațiile creștine sunt, îndeobște, numite de istorici, sau în scrisori, Întru cinstire, **Ijsenì**', ca Principele Moldovei 'Kydvetul Merai il milletul Mesihiè, ùmdetul Kiuberai il taifetil Isseviè', "Preaînălțatului dintre Principii din neamul lui Messia, Alesului dintre Magnații neamurilor care cred în Iisus".

De altfel, tuturor Creștinilor li se atribuie denumirea {de ocară) **Giavùr**, 'necredincios', și **Kiafìr**, 'blasfemi', sau **Kieferé**, 'neam blasfem', plur(al) **Kiuffar**, 'oameni blasfemi'. precum și **Nasranì**, 'Nazarineni', ca **Iunanì** pentru 'Greci', **Ibrani**, pentru 'Evrei' etc.

(h) La Constantinopole [dată în seamă]. Că Sigismund, după această înfrîngere rușinoasă,
37 s-a retras la Constantinopole / iar, de acolo, după felurite întîmplări, s-a întors în Regatul său prin Italia ne-o spun aproape toți istoricii creștini, mai cu seamă Lonicerus, foarte sîrguinciosul strîngător al faptelor turcești, în Tom(ul) 1, la pag(ina) 23.

(i) Darusz szifa. 'Poarta Tămăduirii', de la **Dar**, 'poartă', și **Szifa**, 'tămăduire'. Sunt spitale foarte frumos clădite de împărați pe lîngă Dziamii, cărora le sunt dați efori, acestora fiindu-le dată în seamă, din veniturile Dziamiilor. însănătoșirea bolnavilor.

(k) Giuzèl Hisar. 'Cetatea Frumoasă'. Acum se cheamă **Bogaz gieczìd**, sau 'Trecerea Strimtorii', între Golful Propontidei și Munții Niceei, azi (numiți) **Izmìd daglary**, de unde Constantinopolea primește materialul și pentru construirea edificiilor, și pentru cea a flotei.

(1) Își pune tabăra. Scriitorii creștini povestesc și despre rugile lui Emmanuel Paleologul, și despre amenințarea campaniei lui **Temurleng** drept pricini ale desfacerii asediului Constantinopolei. Dar (cum) campania lui **Temurleng** a avut loc <abia> după 7 ani, și nu e ușor de crezut că Principele Turc a putut fi abătut atît de ușor de la țelul său prin rugile dușmanului, par a fi mai aproape de adevăr cele pe care le-am relatat (din) Annalele Turcești.

(m) Istambol Tekkiuri. Istambòl pare a fi corupt fie după însuși numele orașului Constantinopole, fie din expresia populară εἰς τῆν πόλιν. Căci Turcii mai învățați, ca și Împăratul însuși, în poruncile sale, obișnuiesc să scrie **Constantiniè**. **Tekkiùr**, dacă trebuie acordat ceva ipotezei, e
38 corupt din τοῦ κυρίου, dar ei scriu uneori / și **Cáisar**, 'Caesar'. Uneori, numele de **Tekkiur** le e dat de Turci și Prefecților creștini, ca în **Selanìk Tekkiurì**, 'Prefectul Thessaloni cei', <sau> în **Gielibolì Tekkiurì**, 'Prefectul Calliupolei'.

(n) Filurì altùn. Este denumirea aparte dată de Turci 'ruspilor', sau 'galbenilor venețieni', care sunt prețuiți la 300 aspri. Dar numele de **filurì** vine de la grecescul popular φλορὶ.

(o) Ederne Molasì. 'Judele eclesiastic al Adrianopolei'. Pentru că **Edrne** este 'Adrianopolea'. **Mol<l>a**, 'Jude eclesiastic', cel aflat pe a doua treaptă față de **Istambol Effendi** și **Caziulaskeri**; **sì** are valoarea articolului ὁ, (cum ai spune) ὁ Μολὰς τῆν 'Αδριανουπόλεως, **Jengíczèr Agasì**, ὁ 'Αγὰς τῶν 'Ιανιτζάρων. Pentru **Molla** sunt destinate mai multe scaune, totuși numai cel de la Constantinopole se numește **Effèndi**, în cinstea Orașului. Celelalte se bucură numai de numele de **Molla**, ca **Mysr Mollasì**, **Molla** τῆν 'Προύσης <al Egiptului>, **Birúsa Mollasì**, **Molla** τῆν Αἰγύπτου <al Prusei>, **Halèp Mollasì**, **Molla** τοῦ Αλέπου – <al Alepului> etc. Cercetează cele notate la Cap(itolul) 3, lit(era) ***l***.

(p) Davùd. Nume evreiesc pentru 'David', (dar folosit și de Turci.)

(q) Mehkiemè. 'Praetoriul' sau 'porticul' unde se constituie tribunalul și sunt ascultate plîngerile împricinaților de către un **Muhkiem**, 'tare', sau 'întărit'; sau de la **Hiúkm**, 'sentință', 'decret'. Asemenea **Mehkiemè** sunt mai mult de douăzeci la număr la Constantinopole, printre care cea de căpetenie este **Mehkiemèi Mahmùd Pasza**, numită astfel de la ziditorul ei, un Vizir cu acest nume.

39 **(r) Temurléng.** De fel din hoarda **Czagatai**, barbar după naștere, dar cu mora/vuri mai șlefuite. **Temurleng**, corupt în 'Tamerlanes', înseamnă (în limba persană) 'om șchiop de un picior', defect de care se crede îndeobște să fi suferit el. Un argument în favoarea acestui lucru îl aduce povestea istorisită despre el de către Turci, în popor. Ei spun, astfel, că 'fiind cîndva dus la moarte, printre Perșii prinși, și un prea-bun pictor, acesta i-a cerut lui Temurleng 'să nu îngăduie ca toată arta picturii să fie îngropată cu el odată; căci îi va dovedi fără greutate că întîietatea printre pictori lui îi aparține.' Auzind aceasta, Temurleng să-i fi cerut lui ca să-i picteze silueta. Pictorul, văzînd că Principele era și șchiop de piciorul drept și chior de ochiul stîng, l-a desenat cu piciorul drept înclinat și cu ochiul stîng închis, și cu arma sau cu arbaleta adusă lîngă față, ca un vînător; dîndu-și seama de ascuțimea talentului lui, că Temurleng s-a mirat și l-a lăsat slobod.'

(s) Supunerea Împărăției. Admirabilă, desigur, mărinimia barbarului și un răspuns de înfățișat veșniciei în litere de aur. Palaeologul îi oferă Orașul și Împărăția; Temurleng primește ocrotirea amîndurora, <dar> refuză Împărăția, spunînd că 'nu e drept ca el să schimbe o Împărăție, atît de veche, a Grecilor, și ca un neam atît de nobil și de ilustru din atîtea pricini, a cărui faimă ajunsese și pînă la Tătari, să fie supus unei stăpîniri străine.' Aceasta i-a fost măreția de suflet care îl împinsese la a da bătălii atît de cumplite și la a-și strînge o asemenea oștire, care, de-ar fi asemuită cu (oștile) lui Xerxes sau ale lui Darius, ar ieși, de nu mai presus, desigur deopotrivă, după socoteala tuturora.

40 **(t) Ahmèd Halamìr.** Era tot dintre / Satrapii Perși, pe care i-am tot pomenit adesea. Supranumele de **Halamir** înseamnă mereu – ca și acum – în limba arabă 'Domn'. Și istoriografii persani și cei turci susțin că, de pe vremea lui, scaunul Împărăției Persane, care se afla mai înainte la **Babylon**, a fost strămutat la **Revan**, și, de acolo, la **Isfahan.** Iar **Babylonul de azi**, pentru Turci **Bagdad**, nu e clădit pe țărmul răsăritean al Eufratului, unde atît vechile lui mine, cît și istoricii dau dovadă că a fost așezat cel vechi, ci față în față, pe țărmul apusean, adică privitor spre Europa. Iar pe cel de Răsărit încă mai există o cetățuie, numită de Turci **Kùsz calâasì**, 'Cetățuia păsărilor'.

(u) Ozbaidzian, sau **Azerbaidzan.** Vezi aceasta în Capitolul) I, lit(era) ***m.***

(w) Tahrinbèg. A fost tot dintre Prefecții Perși care scuturaseră jugul Împărăției Persane zdruncinate de năvălirile Tătarilor.

(x) Aproape de Prusia. Cei mai mulți scriitori creștini susțin că această bătălie a fost dată lîngă Eufrat. Dar faptul că toți Turcii cîți au scris istoria acelei vremi dau, într-un glas, mărturie că Temurleng a intrat, îndată după luptă, în **Prusia**, Metropola Bithyniei, dovedește că locul luptei au fost cîmpiile Prusiei – despre care, cît de departe se află de Mesopotamia, nu se va afla nici un știutor al geografiei care s-o ignore. La părerea noastră se mai adaugă și argumentul că tot ei povestesc că Temurleng, înainte de încleștare, și-a așezat tabăra în apropiere de **Jengìszehìr**, care este {'Neapolea'} Asiei Mici, și că acolo a stat de vorbă vreme de trei zile cu **Násruddìn Hodzia**,
41 Esopul Turcilor, și că a fost atît de înduplecat de fabulele lui, încît a lăsat orașul / întreg și neatins.

Pentru plăcerea Cititomlui curios, nu ne va părea rău să facem aici o digresiune și să povestim cîte unele despre acest **Nasruddin**, scoase din cartea în care Turcii i-au scris viața. Cum Temurleng își mutase tabăra lîngă **Jeniszehir** (unde locuia și Nasruddin), cei din cetate se pregăteau de apărare. Nasruddin îi sfătuiește dimpotrivă și se oferă pe sine pentru solia la Temurleng. Ieșind el de acasă, stă la îndoială cu ce daruri ar putea să îmbune mai lesne sufletul vrăjmaș al dușmanului și să-i cîștige bunăvoința pentru sine și pentru concetățenii săi. Dat fiind că se hotărîse să-i ducă fructe din grădina sa: {{'Bojlè bir mahálli zaruretdè muszaverè ezoc szeidùr'}}, "'Mult, zise, cîntărește un sfat la vreme de nevoie !' Hai să-mi întreb nevasta, ca să aflu ce părere o avea !" Așa că, întors acasă: "Nevastă, zise, oare lui Temurleng i-or fi mai pe plac gutuile, sau smochinele ?" Iar ea îi răspunde: "Gutuile, că-s mai mari și mai arătoase, cred eu că i-or plăcea !" Auzind el așa: 'Vákti muszkiulatdè, ve mahálli zaruretdè giérczi muszaverè czok széidur liákin ávrete aszikiarè, ve kiuszad olunan muszaverè daima muszkiuldèn degíldur', "'Oricît, îți zise, putea cîntări un sfat la clipă de-ndoială, tot pe-atîta, doi bani nu face sfătui dezvăluit femeii.' Așa că n-am să-i duc: gutui, ci smochine !" Prin urmare, strîngîndu-și smochinele, o ia degrabă la Temurleng. Cînd i se dă acestuia de veste că Nîsruddin Hodzia, despre care se împrăștiase atît de mare faimă, urmînd să vină cu

solie, a sosit rugător, dă poruncă să-l aducă înlăuntru, {{dar după obiceiul tătăresc,}} cu capul gol,
42 iar, văzînd chelia solului, / le poruncește alor săi să-i tragă în ea cu smochine, ca la țintă. Cum robii îi împlineau cu sîrg porunca, acela strigă la fiecare lovitură **szúkr** (laudă lui Dumnezeu !) și rămîne cu suflet vesel și deloc turburat. Întrebat de pricina veseliei, dă răspunsul: "Îi mulțumesc lui Dumnezeu că n-am dat ascultare sfatului nevestei ! Căci de-aș fi adus gutui, cum vroia ea, în loc de smochine, îmi spărgeau de tot capul !" Tot așa, primit mai apoi cu prietenie de Temurleng, îi dă acestuia în dar zece castraveți noi și proaspeți și primește pentru ei, drept cinste, zece galbeni. După cîteva zile, cum toamna brodise mare belșug de castraveți, înjugîndu-și boii, mînă la Curte un car plin cu de aceștia. Ușerului, care, mai întîi, nu-i dădea intrare, îi făgăduiește o jumătate din darul de primit; acesta, ținînd minte cinstirea de mai înainte, cade la învoială să împartă răsplata și îl lasă pe {Nasruddin} înlăuntru la Curte. Cum venea el, Temurleng îl întreabă 'Ce aducea ?' Răspunsul e că 'aduce acum și mai mare număr de castraveți, ca înainte'. Principele dă poruncă să-i deie tot atîtea nuiele, cîți erau la număr castraveții. îi numără și află 500. Îndură el jumătate din nuiele, dar apoi strigă tare și zice: "Ajunge, Regele n-o să rabde ca ușerul lui să pățească o nedreptate !" întrebat 'Ce ușer, care nedreptate ?', dă răspuns: "Am căzut la învoială cu ușerul, care, mai întîi, nu vroia să mă lase să intru, și i-am făgăduit să-i plătesc jumătate din răsplata pe care-o aveam de așteptat." Adus de față, ușerul, netăgăduind înțelegerea, e pus să rabde restul loviturilor de toiag. Tot el, după acea vreme, primind de la Temurleng poruncă 'să ceară cu curaj de ce avea nevoie, căci îi va da cu dragă inimă', a cerut numai zece galbeni, cu care să dureze o lucrare
43 deosebită și vrednică de amintirea urmașilor. / Primind banii, durează în plin cîmp o poartă de piatră și o ferecă foarte tare cu ivăre și cu zăvoare. Întrebat 'la ce a ridicat poarta aceea ?', răspunde că 'faima acelei porți va ajunge la urmași, pînă departe, nu mai puțin decît cea a tuturor izbînzilor lui Temurleng, dai, pe cînd monumentul lui Nasruddin le va stîrni vizitatorilor rîsul, faptele lui Temurleng, chiar și ținuturilor mult îndepărtate, numai plînsul.'

(y) Ildirim. Vezi cele not(ate) la lit(era) **c**.

(z) Ca la trei sute de nave de luptă. Scriitorii creștini istorisesc că tatăl lui Baiezid, Murad, a fost primul care a introdus folosirea navelor de război. Dar Turcii i-o atribuie lui Baiezid însuși, și povestesc că înaintașii lui s-au folosit pentru trecerea strîmtorii Calliupolei fie de plute, fie de nave străine; în această privință aș vrea mai bine să le dau crezare scriitorilor de acasă, decît celor ai străinilor.

(aa) Sub nume stricate. George Phrantza Protovistierul, un scriitor contemporan, dar nu prea sigur nu numai în lucrurile care țin de Turci, ci și în cele de acasă ale Grecilor, ba chiar contrazicîndu-se adesea singur, a țesut o povestire încă și mai încurcată despre fiii lui Baiezid; defectul acesta de-abia de-am cuteza să i-l mustrăm, de n-ar spune el însuși, la finele istoriei sale, că a compilat acel *Chronicon* deja doborît de bătrînețe și aflat în surghiun, iar, ca atare, din memorie, iar nu din documente și din arhivele publice. Pe lîngă aceasta, am ajuns la cea mai mare bănuială că volumele lui sunt interpolate și stricate de vreun ins mai recent datorită mențiunii făcute, în Cartea) 1, Cap(itolul) 31, asupra 'Bogdaniei', și anume ca o Provincie tributară Turcilor încă de
44 sub Muhammed, pe cînd toți cad de acord că / acest ținut, adică Moldova, li s-a supus de bună voie

Turcilor sub Suleiman I, și abia de pe vremea aceea, de la Principele ei **Bogdan**, a ajuns să le fie binecunoscută Turcilor sub denumirea de 'Bogdania'.

Tot un iz de codice denaturate au și cele care se povestesc acolo despre războaiele civile ale fiilor lui Baiezid, lucruri necunoscute și Annalelor creștine, și celor turcești. Anume, el numără cinci fii ai lui – pe Mose, Iusuph, Iesse, Musulman și Mehemed. Spune că cei patru mai mici au trecut în Europa, după ce Mose a fost prins în lupta cu Temurleng; că Iusuph a fost botezat după ritul creștin; istorisește că Iesse a fost la început mai presus și i-a atacat pe Unguri și pe Sîrbi, iar apoi, intrînd în luptă, în Cappadocia, cu fratele lui, Musulman (care pare a fi fost 'Suleiman'), și fiind înfrînt, a fost prins din fuga lui și sugrumat. Că Temurleng a pus împotriva lui Musulman pe fratele lui, Musa, care, trecînd în Europa, să fi subjugat, cu ajutorul Despotului Serviei, provinciilecare le erau supuse Othmanilor. Că Musulman s-a întors din Asia în Europa pe la Constantinopole, dar că a fost înfrînt în luptă și ucis de fratele lui. După aceea, că fiul lui Musulman, Orchan, a fost chemat în Europa de Manuel Palaeologul, Împăratul de la Constantinopole, și că a fost înarmat împotriva lui Musa, dar că tot el, cu puțin mai tîrziu, a fost trădat de Vizirul său, Sampan, și orbit de fratele său. Că Musa a armat o flotă împotriva Constantinopolei, dar că, după ce a încleștat lupta pe mare, înfrînt, a lăsat războiul. Că Mehemed, la început, s-a ascuns și și-a cîștigat traiul ca mercenar, apoi, ajutat de Amera, Caramaniul din Cappadocia, a purces cu război împotriva fratelui său Musa; că, învins în prima și în a doua luptă, pînă la urmă, reluînd războiul cu
45 ajutoarele Principilor Serviae / și Bulgariei și corupîndu-i pe ofițerii lui Mose, a dobîndit izbînda. Iar că Mose, adus înapoi din fuga sa, a fost ucis de o căpetenie de-a lui. Iar pentru atîtea lucruri care s-au petrecut unele după celelalte el nu consemnează decît trei ani și două luni – ceea ce cît este de absurd, cît de puțin potrivit cu cronologia, va observa lesne și fără demonstrația noastră Cititorul cel cu ochi atent.

(bb) Calepin, Cyricelebes și **Cebelin.** Toate acestea par stricate după cuvîntul turcesc **Czelebì**, nobil', pe care, după cum am atras atenția mai sus, la Cap(itolul) 4, lit(era) D, obișnuiau să-l adauge, odinioară, numelui lor Principii tinerimii turcești, ca în **Suleiman Czelebì** etc. Ne îndeamnă a crede că forma **Cyricelebes** a mai primit, apoi, oarece stricăciune și de la grecescul vulgar Κυρίτζι, care este diminutivul τοῦ Κυρίου, sau 'al Domnului', denumirea de 'Cyritzes' dată lui **Muhammed I** de Phrantza, în C(artea) 1, Cap(itolul) 32.

(cc) Mustafa. Fiul mai mare al lui Baiezid, despre care și Annalele turcești și cele creștine spun că a căzut în bătălia cu Temurleng. Leșul lui, deși căutat cu mare grijă după luptă, n-a putut fi găsit nicăieri, el nemaifiind, după aceea, aflat nici printre prizonieri, ori văzut în viață. De aici i-a și fost dat supranumele de **Nabedìd**, adică 'Pierdutul'. Scriitorii creștini îi dau numele de 'Erdogul', în ce temei, nu știm. Sigur este numai că lui Baiezid i s-au născut doar 4 fii, numiți ca atare în șirul istoriei, dar nici unul 'Erdogul'. /

46 LA CAP(ITOLUL) VI.

(a) Suleiman Czelebi. Numele care îi sunt atribuite acestui Principe de către scriitorii creștini, de **Calepin**, **Cyricelebes** și **Cibelin**, nu sunt folosite nici ca nume proprii turcești, nici nu înseamnă etimologic ceva, decît dacă ai accepta că vor fi putut fi stricate de la **Czelebi**, după cum am arătat la Cap(itolul) V, lit(era) **(bb)**. Rezultă, totuși, că prin aceste nume este indicat Suleiman al nostru din faptul că ei spun despre 'Calepin' că a scăpat cu fuga din bătălia cu Temurleng, și că a fost salutat drept Rege de către ai săi, la Adrianopole, ceea ce este vădit că nu se poate referi la nimeni altul, decît la el. Dar, cu toate că Suleiman s-a aflat în fruntea treburilor turcești, împreună cu fratele său, vreme de 11 ani, ei nu-l numără nici pe unul, nici pe celălalt printre împărați, nici nu îl denumesc '**Pádiszah**', cu numele obișnuit pentru un Sultan, pentru că niciodată nu a avut sub supunere întreaga Împărăție de unul singur, ci, mereu, unul a poruncit în Asia, iar celălalt în Europa; pierind amîndoi, pînă la urmă, datorită unor măceluri reciproce și fratricide, toată Împărăția Othmană a ocupat-o **Mehemmed**, și {{a fost}} numit cel de al cincilea Împărat al acesteia.

(b) Intrînd, după izbînda, în Prusia. Se vădește de aici că lupta a avut loc nu în Mesopotamia, ci <în> Bithynia, după cum am luat aminte mai sus, la Cap(itolul) V., lit(era) **(x).**

(c) Plină de trufie. Turcii nu spun cum să fi fost ea, dar nu tăgăduiesc că Temurleng s-a mîniat pe drept pe Suleiman. {{Ne putem totuși convinge, fie și numai din acest unic lucru pe care îl arată, despre statornicia acestui Sultan, cu un suflet neînfririt nu atît față de nenorociri, cît față de Temurleng: /

47 'Ol Szahi dilagdahi dziuvanbacht, Timùr gibì âdui sat<i>ne diuszmeni jok lacht mocambolosindè davaj istibdad uzrè musyrr vè gierdeng<e>szlìk mecamindè mustakyrr olùp', adică "Regele acela, orișicît de tinerel, dar cu ochii deschiși și plin de prevedere împotriva unui vrăjmaș aspru și <doritor> de un singur s<ce>ptru, cum era Temurleng, s-a îndărătnicit", sau "a ținut neclintit să dea lupta și să-i iasă în cale și să-și revendice stăpînirea absolută."}} /

46 **(d) Musa Czelebì.** Vezi cele notate la Cap(itolul) **7**, lit(era) **(a)**.

(e) } **Îl cheamă la sine.** Cîțiva dintre scriitorii creștini spun că Musa, prins împreună cu tatăl
47 său în lupta cu Temurleng, / a fost mai apoi redat libertății și a dobîndit Împărăția, istorisire pe care nu cutezăm să o acuzăm de neadevăr, dat fiind că e lucru știut că Turcii au obiceiul să acopere cu grijă, și, dacă pot, sub adîncă tăcere acelea care par să arunce asupra stirpei Othmane vreo pată de ocară.

(f) Eu unul. Minunat cuvînt al unui Barbar și vrednic de a fi slăvit cu veșnice laude, dar întru nimic barbar ! Căci, după Alexandru cel M(are), care, învingîndu-l pe Por, nu numai că i-a redat domnia, ci i-a și lărgit-o, nu vei mai găsi nicăieri vreun exemplu de asemenea mărinimie în dăruirea domniilor.

(g) A dobîndit domnia asupra Asiei. Cîți dintre Creștini îl pomenesc pe Musa, ca Phranza, în C(artea) 1, C(apitolul) 30, spun că el a început mai întîi să domnească nu în Asia, ci în Europa, iar domnia asupra Asiei i-o atribuie lui 'Musulman'. Dar, cum ei confundă atît de mult nu numai numele, ci și faptele acestor frați, încît fie și cel mai ingenios om abia de-ar putea bănui, ca o ipoteză, cine este pomenit sub numele de 'Musa', de Tsa', de Tesse', {de 'Karem'}, de 'Ertucul',

de 'Calepin', de 'Cibelini', de 'Cyricelebes', de 'Iusuph' și de 'Mehemed, nu ne va putea învinui nimeni de greșeală, dacă, într-o asemenea obscuritate și a istoriei și a cronologiei, am preferat celorlalte istorisirea din Annalele Turcești, ca pe cea mai limpede și mai probabilă.

(h) Caraman Ougly. 'Regele Caramaniei', al ținutului astfel numit și astăzi din Asia Mică, euprinzînd cea mai mare parte a vechii Cappadocii și Galații. Numele li l-a dat Provinciei și Regilor ei **Caraman**, un Satrap al Perșilor așezat acolo înainte de năvălirea lui **Dzingizchan**, și cel dintîi care, după ce Regatul Persan a fost distrus de Tătari, a deținut asupra lui o stăpînire absolută, fiind,
48 dintre – / aliați, după **Alaiddin**, Sultanul Iconiei, cel mai puternic. Cu prilejul acesta, nu putem să nu atragem atenția că Nicefor Gregoras, George Phranza și celelalte Annale ale Creștinilor aduc zadarnic această împărțire a Satrapiilor pînă în vremurile lui Othman, și țes un lung catalog de Provincii astfel distribuite, pe care n-ar mai merita osteneala să-l transcriem aici. Înșiși Turcii, care sigur că nu lasă laoparte nimic ce-ar putea rășlui întru slava stirpei Othmane, măcar cu oarece chip de adevăr, nu se feresc să spună despre Regatul Caramaniei că este cu mult mai vechi decît al lor, și contemporan cu acela al Iconiului, din ruinele căruia s-a ridicat cel Othman. Apoi, dacă, așa precum vor cei care spun că împărțirea aceea s-a petrecut loc pe vremurile lui Othman, i-a fost lăsată în seamă lui Othman măcar acea parte a Bithyniei, care ascultase de Perși (și care sigur că nu era mare), împreună cu vecinătățile Olympului, cum de (ar fi putut el), într-un răstimp atît de scurt, fără ca împărații Greci să fie nici slăbiți, nici împiedicați în vreun alt război, să le smulgă cu mînă armată Niceea, Nicomedia, Prusia, și alte orașe destul de întărite, pe care le dețineau în Asia, și, în același timp, să poarte război cu vecinii și tovarășii săi ? Dar, ca să trec sub tăcere alte lucruri absurde care decurg din istorisirea aceea, însuși șirul istoriei orientale respinge poveștile acelora, și din plin. Pe vremurile lui Dzingizchan nu se mai aflau, între Marea Egee și Indii, nici un fel de alte Regate, în afară de cel Roman și de cel Persan, iar armele acestuia <din urmă> înghițiseră cea mai mare parte a aceluia. Fiind, prin urmare, distruse de către Scythii Dzengizchanici scaunul și provinciile acelea ale Regatului Persan, care se întind mai departe înspre Răsărit, cele privind spre
49 Apus trebuiau neapărat ori să i se supună fie lui Dzengizchan, fie / Împăraților Greci, ori să fie conduse de Satrapii lor. Cum nu s-a întîmplat nici una, nici alta dintre acestea, nici nu s-ar fi putut întîmpla, datorită scurtimii răstimpului cît Tătarii au ținut Persia, suntem nevoiți să credem cele spuse de Turci, și anume că Satrapii acelor Provincii, prinzînd prilejul în toate acele răsturnări, și-au pus lor înșiși, fiecare, diadema regească în ținutul încredințat sieși. Nu este țelul nostru să lămurim aceasta mai pe larg, ca unii care nu vrem să oferim decît o introducere acelora care ar avea interesul să cerceteze mai amănunțit, chiar după izvoare, istoria Orientului.

(i) Isfindiarbeg. Despre starea acestui Principe se naște cea mai mare îndoială și nesiguranță, de va fi fost vreunul din ades pomeniții regișori perși, sau guvernatorul creștin al Castainoniului și al vecinătăților <lui>. Turcii îi dau tatălui său numele turcesc de **Kiutrùm Baiezìd**, dar propriul lui nume nu înseamnă chiar nimic în limbile turcească, persană sau arabă. Căci acele popoare nu au niciodată obiceiul să pună împreună două consoane la începutul cuvintelor, afară de cele pe care le-au împrumutat din limbi străine, ca **Istambol**, 'Constantinopole', **isfinach**, 'spanac' etc. {{ori nu sunt nume proprii, sau substantive.}} Ne-ar veni a crede că a fost tatăl sau bunicul acelui 'Sfentiares', căruia George Phranza, în C(artea) a 3-a, C(apitolul) 27, pomenește că Muhammed

al II-lea i-a luat **Sinope**, în anul lui Hristos 1462, iar al Heg(irei) 866, mai ales cum **Castamoniul**, al cărui Domn spun Turcii că a fost el, se află așezat în vecinătățile Sinopei, dacă Annalele Turcilor n-ar povesti că stăpînirea lui Isfindiarbeg a fost nimicită sub Muhammed I, în anul Heg(irae) 814. Rămînă asupra Cititoralui judecata despre ceea ce este de statornicit în această ambiguitate.

50 **(k) Pîntecelui și vinului.** Turcii numără numai trei Îm/părați Othmani dedați vinului și pîntecelui, cel dintîi pe acest **Suleiman**, al doilea pe **Sultan Selim**, căruia, de aici, i-a fost dat numele de < >, **mest**, adică 'bețiv', sau 'smintit din beție', iar al treilea pe **Sultan Murad**, cel ce a supus Babylonia: ei se fălesc că toți ceilalți au fost nebăutori și foarte stricți păstrători ai legii lor, ceea ce reiese și din dovezile publice.

(l) Fratele lui Muhammèd Czelebì. Turcii spun că Suleiman Czelebi și Muhammed Czelebi au fost frați dintr-un pîntece, iar că Musa Czelebi a fost fiul lui Baiezid, dar avut dintr-o altă mamă; astfel că Muhammed, avînd de gînd să se răzbune pentru nedreptul omor al fratelui său bun, a pornit cu război împotriva celuilalt, a lui Musa, și că, învingîndu-l, l-a ucis.

(m) Temător din fire. Turcii se miră că Suleiman cel înglodat în toate viciile a fost totuși norocos în ducerea faptelor sale, <dar,> dimpotrivă, Musa cel înzestrat cu strălucite virtuți a fost cu totul fără de noroc la război, astfel că, fie din micime de suflet, fie din prudență, n-a vrut niciodată să se înfrunte cu dușmanii în luptă deschisă.

(n) Într-un anume sat. Numele acestuia nu se păstrează în Annale, dar pare a fi fost tîrgul **Czórlo**, 'Tyrilois' a celor vechi, sau vreun sat învecinat cu el, căci se află la depărtare egală, de 22 de mile franțuzești, de Constantinopole și de Adrianopole.

(o) Și-l ucid. Spun unii dintre istoricii creștini că **Suleiman**, pe care îl numesc 'Cyricelebes', s-a săvîrșit din viață pe cînd se străduia cu campania împotriva Despotului Serbiei. Dar par a-l confunda cu fratele lui, **Musa**, care a purtat război împotriva lui **Sigismund**, Regele Ungariei, și a Sîrbilor. De unde credem că părerea Turcilor se află mai aproape de adevăr. /

51 **(p) A pătat cu vicii.** Sunt numai cinci printre Împărații Othmani despre care înșiși Turcii mărturisesc că n-au avut vicii: iată, trei iubitori de vin, **Suleiman Czelebi. Selim al II-lea** și **Murad al IV-lea**, despre care <vezi> mai sus, sub lit(era) **(k)**, unul leneș și neisprăvit la conducerea Statului, **Mustafa I**, care a luat domnia de două ori și de două ori a fost scos din demnitate, și unul dedat peste măsură amorului, **Ibrahim**, care, din această pricină, a și fost sugrumat cu lațul, după cîțiva ani de domnie. Despre toți ceilalți Turcii au simțăminte de cinstire, și se fălesc că aveau mai multe însușiri decît poate spune pana, iar, la cei pe care-i mustră, susțin că învinuiesc viciile, nu pe împărații înșiși.

LA CAPITOLUL VII.

(a) Musa Czelebì. Nu se află în discuție că a fost fratele lui **Suleim{{an}} Czelebi** <și> fiul lui **Sultan Baiezid**, dar dintr-o altă mamă. Scriitorii dinafară îl introduc aici pe un fiu al lui 'Calepin', sau Suleiman, **Orchanes**, și se spune că el a fost ucis de 'Moisa' (adică **Musa Czelebi**), unchiul său după tată, lîngă rîul Ebm, care scaldă Adrianopolea: dar cît de false sunt acestea ne arată

îndeajuns mărturiile scriitorilor de acasă, care nu știu nimic de un asemenea 'Orchan', născut din atari părinți. Ei spun că Musa Czelebi a fost prins de un oștean de-al lui Muhammed, din unitatea **Seradzè** și ucis din poruncă fratelui său, după cum vezi mai jos.

(b) Muhammèd Czelebì. Vezi cele notate la Cap(itolul) VI., lit(era) **(l)**.

(c) Asupra Ungurilor. Această campanie împotriva Ungurilor ei i-o atribuie lui 'Cyricelebes', adică lui **Suleiman**, laolaltă cu aproape toți istoricii creștini, iar Fil(ip) Lonicerus, în Tom(ul) I., la
52 p(agina) 28, povestind că Cyricelebes / a strîns atîtea trupe, încît i-a asuprit cu armele, înaintînd cu strînsura, pe vecinii săi Bulgari, Sîrbi și Macedoneni; că, spre a-i stăvili încercările, **Sigismund**, Regele Ungurilor, ridicîndu-i pe Unguri și pe Boemi, a scos împotriva lui puternice oști, și că l-a înfruntat cu cerbicie la **Columbaț**, un tîrg al Sîrbilor, aproape de Semandria, nu departe de malurile Istrului, în anul Domnului 1409, luptă despre care Turcii spun că s-a petrecut în cel al Heg(irei) 815, al lui Hr(istos) 1412. Dar, cum, în Annalele Turcilor, această campanie îi este atribuită anume lui Musa Czelebi, și această greșeală pare a-și fi tras obîrșia din confuzia asupra numelor.

(d) Spre a clădi. Și lucrul acesta contribuie la întărirea părerii noastre. Și anume, inscripția săpată pe pragurile porților sanctuarului care acum se numește **Dzamìj Atyk**, 'Dziamia Veche', dă mărturie că a fost începută de Musa Czelebi, din prada pe care o luase în acea luptă și că i-a fost închinată lui Dumnezeu drept veșnic semn al izbînzii sale.

(e) Kiòr Szah Muliuk. Muliuk pare a fi numele lui propriu. **Kior Szah** este, în persană, 'Principele chior', sau 'miop', de unde se poate bănui, dar nu se poate ști sigur că a fost un Persan.

(f) Ornùs Beg. Sau, după cum citesc alții, **Evrenus**, adică schimbîndu-l pe **'utiuri** în **'ustiùn**. Vezi în Prefață istorisirea de basm pe care istoricii dinafară o cuprind despre acest nume. Nu este nicidecum turcesc, ci pare a fi stricat din latinescul **Honorius**, care se știe că a fost și numele unui Împărat Grec. Dacă se va dovedi așa, e de crezut că acel **Ornus** fie că a fost și el cîndva creștin, fie că s-a născut din părinți creștini, care, tăgăduindu-l pe Hristos, au îmbrățișat Muhammedanismul.
53 / Dar Annalele Turcești povestesc multele lui fapte strălucite și eroice.

(g) Nu rabdă ca de două. Nu aveau nici o dreaptă pricină ca să-l lase pe Musa Czelebi, un Principe preablînd și multdrept. Așa că-și plăsmuiau o deosebită grijă pentru salvarea Împărăției Othmane, care, mă rog, îi silea, ca pe niște sfetnici buni și credincioși, să ia aminte la prăbușirea Împărăției, care avea să aibă loc de pe urma dezbinării dintre frați, și să și-l aleagă drept Împărat pe unul dintre ei pe care aveau să-l găsească mai vrednic. Dar care viclean nu se va gîndi să-și vopsească la chip trădarea, mai înainte ca să-și arate în public crima ?

(h) Principele Serbiei. Istoricii turci arareori adaugă la povestirea lor și numele Principilor creștini, ci îi numesc cel mai adesea după domnia lor, ca **Madziar Kiraly**, 'Regele Ungariei', **Nemcze Kyrali**, 'Regele Germaniei', **Rum Tekkiuri**, 'Împăratul Grecilor' etc. Dar din istoricii creștini rezultă totuși că el a fost **Gheorghe**, Despotul Serbiei, pe ai cărui doi fii **Murad al II-lea** i-a orbit, iar pe a cărui fiică o luase mai înainte de soție.

(i) Sub zidurile Constantinopolei. Toți istoricii, și greci și latrini, trec sub tăcere trecerea prin Conslantinopole a acestui Muhammed Czelebi și onorurile care-i fură acordate, în afară de Phrantza, care, însă, după obicei, îl confundă cu Suleiman: ce crezare trebuie să le fie dată Turcilor, judece însuși Cititorul.

(k) Cu îngăduința Împăratului Grecesc. Numele acestuia nu este arătat de Turci, ci este numit doar **Istambol Caisari.** Se poate totuși stabili, dacă se ține seama de vreme, că el a fost **Manuel Palaeologul.**

(l) La două zile depărtare de **Constantinopole.** Era fie tîrgul **Epibatai**, aflat la 12 ore depărtare
54 de Constanti/nopole, pe vremuri {un conac) al Marelui Duce Apocaucos, vrăjmaș de moarte al lui Ioan Cantacuzenul, fie **Sylebria** *(sic)*, așezată cam prin aceleași locuri, la două ore mai aproape de Constantinopole, unde încă și azi se mai văd minele unor imense palate despre care Gregoras ne spune că erau ale lui Ioan Cantacuzenul.

În aceste mine, sub o foarte mare grămadă de pietre, am găsit, sculptată din piatră de porfir măsurînd un cot pătrat, imaginea unei femei stînd într-o cvadrigă, încununată cu lauri, cu pletele fluturînd, ca și cum ar fi fost bătută de vînt, ținînd în dreapta o frunză de palmier, <iar> cu stînga strunindu-și caii, cu această inscripție: .... δῦς ἀφιερούται ῎Ογυμπ. ξδ. Numele, mare păcat, fusese stricat fie de vechime, fie în îngrămădirea de pietre, și nasul și urechea dreaptă lovite, în rest însă întreagă. Vechimea ei o arătau îndeajuns și însăși eleganța ei, și adăugirea însemnării anilor, adică a Olymp(iadei) a 64-a, care era, aproximativ, anul 520 dinainte de Hristos. Păstram acel monument în palatul nostru clădit în suburbiile Constantinopolei, la Bosfor, într-un loc foarte plăcut; acum însă auzim că a ajuns, după plecarea noastră, la îndemîna fiicei Sultanului Ahmed, laolaltă cu palatul și cu celelalte monumente.

(m) Sărutînd pămîntul. Nici un muritor nu este socotit vrednic să-i sărute Împăratului dreapta. Astfel că, fie și dacă vine la Împărat, prima dată, Primul Vizir, ori se întoarce din campanie, plecînd de trei ori genunchiul drept, trebuie să-și întindă mîna dreaptă, și apoi să și-o pună la gură și la frunte. La fel face, dacă pleacă de la el. Apoi, cu pas nu încet, ci grăbit, i se poruncește să se
55 înfățișeze Împăratului. Căci pasul încet este socotit a fi un fel de semn al majestății, / de care ei cred că este o nelegiuire să dai dovadă dinaintea Împăratului.

(n) Seradzè. A fost prima și cea mai veche 'unitate călare' a Arabilor și a Turcilor, de la care se pare că a fost stricat și numele de 'Sarazini'. Căci în Annalele lor nu se pomenește nici un neam care să se fi numit 'Sarazin', iar 'Sarazin' nu înseamnă nimic în arabă, persană, sau turcă. În locul **Seradze** au venit **Spahìi**, după cum în locul **Segban**, sau 'trupelor pedestre de la cei vechi' <au venit> **Jengiczerii**. Azi însă, cei care luptă sub Paszi pedeștri se numesc, **Segban**, călări, **Seradzè.** Iar acest cuvînt vine de la cel persan **Serandzam**, 'cei supuși primejdiei' sau 'asupra capului cărora atîrnă primejdia', compus din **Ser**, 'cap', și **Endzam**, 'primejdie', sau 'ceva nefericit ce i se întîmplă cuiva', ca în 'baszime gielan serandzam', "primejdie", sau "ceva potrivnic care atîrnă asupra capului meu". Se mai află și azi o anume unitate la Turci, numită **Serden gieczdi**, sau 'cei deznădăjduiți pentru capul sau viața lor', ale cărei rînduieli le vom arăta mai jos, la locul lor. Dară și **Segban**, este tot un cuvînt persan și-l arată pe 'paznicul cîinilor'. Căci **Seg** este pe limba persană 'cîine', **ban**, 'paznic'; ca în **Bagiban** 'paznicul viilor', **Ruhban**, 'paznicul bunelor dramuri' – nume pe care obișnuiesc să-l deie și monahilor greci, ca **Ruhban zahid u zahid perest**[1] 'Monah superstițios și închinător al superstiției', (sau 'religios cumpătat' }. /

56 **(o) Trei ani și șase luni.** Istoria turcească nu cade nicidecum de acord despre numărul anilor pe care istoricii creștini îi adună sub acești trei fii ai lui Baiezid. Căci ei spun că Suleiman a domnit

șase ani, Orchan, Musa, pseudo-unchiul lui Orchan, și Muhammed, laolaltă, 14. Iar Turcii arată că Suleiman a domnit 7 ani <și> 10 luni, apoi, după moartea lui, Musa 3 ani <și> 6 luni, Muhammed, singur, 5 ani <și> 10 luni – care fac, strînși laolaltă, 20 de ani <și> 2 luni; reiese că, fără să se fi sprijinit pe nici o autoritate, Creștinii îi atribuie numai lui Muhammed perioada în care și frații lui au deținut domnia. Calculul lui Phranza, care le atribuie numai trei ani înfruntărilor civile dintre frați, l-am respins mai sus, la Cap(itolul) 5, lit(erele) **(aa)**. /

55 **(p) Ostașului hărnicia.** Se spune că fost primit, drept răsplată, printre sfetnicii de taină, numiți **Musahib**. iar că, mai apoi a fost înălțat pînă la treapta de Mare Vizir. Mai există încă la
56 **Calliupole**, în cetățuia numită **Bogaz hisar**, un însemnat edificiu al lui, precum și / o mare piață la Constantinopole, **Seradzè Pasza**, care pare să-și fi luat numele de la el, sau de la fiul lui. Căci, înafară de el, n-a mai fost la Turci nici un vestit **Seradze Pasza.**

(q) Trei ani de mai înainte ai lui Mehemmed. Trebuie luat aici aminte că **Muhammed**, cît trăia Musa, și-a luat numai numele de **Czelebì**, dar, după moartea lui, a fost numit 'al cincilea Sultan'. Căci, la Turci, cei 11 ani și 4 luni în care frații lui ținuseră sceptrul sunt socotiți doar un interregn.

LA CAP(ITOLUL) VIII.

(a) Acestui Mehemmed. Primul Împărat al Turcilor. Unii scriitori creștini stau la îndoială, dacă va fi fost fiul lui Baiezid, sau nepotul lui de la Suleiman; dar, cum toți istoricii turci, parcă într-un glas, dau mărturie că el e născut din Baiezid, nouă faptul ni se pare dincolo de discuție. Despre numele lui de mai înainte, de **Mehemmed Czelebi**, am mai vorbit în altă parte. /

57 **(b) Spre a ispăși fratricidul prin fratricid**. Deși Turcii socotesc că, în fiecare zi, Împăratul poate da morții fără de pedeapsă 14 oameni, și nu trebuie, pentru aceasta, socotit un tiran, dat fiind că face la îndemn divin multe lucruri care nu le este lor dat să afle de ce se întîmplă, au dezaprobat totuși, întotdeauna, fratricidurile și parcidurile, sub orice pretext ar fi ele comise. Iar, anume, în primele două veacuri ale Împărăției Othmane, ei cred că frații sau rudele de sînge ale împăraților nu au fost niciodată ucise pe drept, decît dacă s-au răzvrătit în **Sandziacurile** lor, sau <fapta s-a făcut> cu consimțămîntul celorlalți Mai-mari: dar, în cel de al treilea veac, Sandziacatele au fost desființate de Suleiman, cel vestit pentru asediul zadarnic al Vienei, și s-a prevăzut prin lege, ca rudele de sînge ale Împăratului să nu fie ucise, dar, pentru a li se lua prilejul de a conspira, să fie ținute sub strînsă strajă. Și, cu toate că, după darea legii, cu conivența taților sau a fraților lor, unii fii de Sultani și-au mai păstrat Sandziacatele, acea împărțire de apanaje a încetat acum cu totul, iar fiii Sultanilor, după placul Domnitorului, sunt păziți fie mai strîns, ca **Suleiman al II-lea** și **Ahmed al II-lea**, fie mai liber, ca, sub domnia lui **Mustafa**, actualul **Sultan Ahmed al III-lea**, în Palatul împărătesc.

(c) Cara Devlèt Szah. Este un nume compus din **Cara**, 'negru'. **Devlet**, 'fericit', care mai este folosit și azi nu la Turci, <ci> la Tătari, și **Szah**, 'Rege'.

(d) Îl împarte întru totul oștenilor. Împărații Turciei au obiceiul să le tăgăduiască oștenilor toate bunurile dușmanilor, dacă orașul nu este luat prin predare, păstrînd pentru sine numai zidurile și stăpînirea; lucrul acesta abia de putem spune cît de mult le ațîță sufletele acestor oameni aplecați din fire spre jaf și pradă.

(e) Stăpînitorul Împărăției. Vezi cele notate la Cap(itolul) VII., lit(era) **q**.

(f) Cu ștergarul pus pe grumaz. Este o expresie Turcească, care arată predarea, sau Aman,
58 adică 'cererea de milă și îndurare'; / de aici și 'bogazinè mahrama tactdì', "ți-a pus ștergarul pe grumaz", este totuna cu 'a declarat că se va arăta supus'. Legea oprește ca aceștia să fie pedepsiți cu moartea, după **fetva** ('prescrierea sentinței') 'Egilan basz kisil mèz', "Capul plecat sabia nu-l taie", decît dacă numărul prinșilor este atît de mare, încît apare de aici teama unei primejdii, sau năvălirea neașteptată a dușmanului nu îngăduie să fie luați de acolo. Doar atunci ei pot fi uciși fără de pedeapsă, ca să mai scadă numărul Creștinilor. Astfel, dacă cineva a luat prinsă o femeie creștină, nu-i e îngăduit să se împreună cu ea înafară hotarelor Împărăției, atît pentru că, atîta vreme cît se află în pămînt dușman, nu-i sigur de rezultat, cît și pentru că, dacă, din vreo întîmplare, ar scăpa liberă înainte să nască, ar rămîne teama ca fiul ei să nu fie educat în religia creștină, ceea ce ei cred că este un păcat de moarte.

(g) Eu, îi spune. Poate că se va mira cineva de o milostivire atît de mare și de un suflet cu adevărat împărătesc la un Principe barbar, dar a ajuns, de multă vreme, un proverb că 'Grecia nu se mai află în Grecia', și că 'tot atîți Barbari se poartă ca Grecii, cîți Greci ca Barbarii.' Iar 'Greci' nu-i numesc pe acei care sunt născuți, sau se nasc în ' Ελλάδα, ci și care socotesc că științele și cultura vieții τῶν ' Ελλήνων <ale Ellinilor> se află trecute asupra lor. Căci adevărat <grăia> Isocr(ate) în Panegyric că μᾶλλον Ελληνας καλεισθαι τοὺς τῆς παιδεὺσεως τῆς ἡμετέπας, ἤ τοὺς τῆς κοινῆς ύσεως μετασχοντας "Prefer să-i numesc 'Greci' pe cei părtași la educația noastră, decît pe cei cu firea cea obștească".

(h) Palatul împărătesc. Acest palat pare a-l fi clădit la **Amasia**, nu ca să așeze acolo Scaunul Împărăției (căci niciodată n-a fost acolo Scaunul Sultanilor, decît ca ceea ce se numește un 'apanaj' al Principilor tinerimii), ci numai ca să aibă unde să tragă acolo. /
59 **(i) Severin.** Este un turn <care> poate că și-a păstrat numele de la întemeietorul lui, vreun Prefect Roman, sau un alt Principe. În locul unde poate fi văzut acum, Traian, cînd și-a strămutat tabăra împotriva Scythilor, a clădit peste Dunăre un pod de piatră, o lucrare minunată, ale cărei temelii se mai văd și astăzi pe fundul fluviului, dacă cerul e ceva mai senin. Vom spune mai multe despre aceasta în *Descrierea Moldovei.*

(k) Calè *(sic)*. Nu se află (astăzi) în aceste ținuturi nici un oraș cu acest nume. Dar pentru că el este însemnat între **Sakcze** și **Girgiov**, orașe așezate la Dunăre, ultimul vecin cu Walahia, primul cu Moldova, bănuim că este vorba de tîrgul **Taia**, ((la locuitorii Valahi **Dăieni**,)) sau de fortul **Tulcze**.

(l) Făgăduind un tribut anual. Nu poate nimeni tăgădui că Walahii au fost supuși prin dreptul armelor; de aceea, nu atît de demult, ocnele de sare și dările se obișnuia să fie arendate de fiscul Împăratului, dar, sub Principele **Matei**, crescînd tributul anual cu 50 de mii de <galbeni> împărătești, i-au fost date înapoi Principatului. Dar Moldovenii, care se puseseră de bună voie sub ocro-

tirea Turcilor, trebuiau să plătească, pînă în vremurile unui anume **Petru**, supranumit **Rareş**, numai 4 mii de galbeni, 20 de şoimi şi 40 de iepe de viţă, sub numele de **Bairam piszkieszì**, sau dar de 'Paşti'. Pe vremea acestuia, Turcii cerînd de la Moldoveni, cu grele porunci, foarte mulţi bani, sub numele de **Haradz** {{sau **Dzieziie**}}, sau 'tribut'. Petra le-a răspuns că, el unul, poate pleca din domnie, dar nu poate preschimba un dar în tribut şi creşte peste obicei suma de bani de dat
60 Împăratului. Cum însă, lucrurile ajungînd fără nădejde, Petru se retrăsese în Transylvania, / Turcii, dîndu-i un urmaş, au dobîndit cele cerute şi le-au sporit zi de zi, astfel că acum, pe lîngă cei 75.000 de <galbeni> împărăteşti de **Dz{i}ezijè malì**, sau 'tribut', nefericiţii de Moldoveni trebuie să mai plătească, sub numele 'dar de Paşti', mai mult de 50 de mii de lei. Dar despre acestea <voi spune> mai multe în altă parte.

(m) O ceată de tîlhari. Acesta nu este **Pseudo-Mustafa**, cel despre care scriitorii creştini spun că s-a răzvrătit pe vremea lui **Murad al II-lea**, Împăratul Grecesc dîndu-i ajutoare. Căci acesta a apărat în Rumelia (altfel spus 'România'), acela în Asia, un plebeu şi supus unuia din Regişorii Perşi, despre care <se spun> destule în text.

(n) Pederulledìn. Pare să fi fost unul din Regişorii care-i lăsaseră pe Perşi, pe vremea lui **Dzingizchan**.

(o) Zágara. Este un tîrg din Asia Mică, diferit de cel care-i aşezat în Europa, aproape de **Filippopole**, şi se numeşte **Eskì Zágara**, ' Zagara Veche'.

(p) Semadinè Ogli. Numele patronimic al pomenitului **Pederulledin**, şi e totuna cu 'fiul lui Semadine'.

(q) Eskì Gielíbolì. 'Vechea Calliupolis'. Pare a fi fost o întăritură aşezată la Hellespont, azi fie distrusă, fie acoperită de vreun alt nume barbar.

(r) În Rumelia. Ce înseamnă azi la Turci acest cuvînt, am lămurit mai sus, la Cap(itolul) 4, lit(era) **d.** Nu va fi nelalocul său să înfăţişăm aici ceva mai precis rostul acestui nume. **Chalife**, ai
61 Arabilor, sau, cum sunt numiţi îndeobşte în Annalele Creştinilor, ai 'Sarazinilor', / pe cînd mai stăteau încă lîngă Eufratem şi nu-şi întinseseră încă prin **Natolia** hotarele stăpînirii, denumeau **Rum ijli**, adică 'partea Romanilor', toate acele ţinuturi care ascultau de Împărăţia Romano-Grecească din Asia, poate că întemeindu-se pe faptul că Grecii, stăpînii lor, obişnuiesc să-şi spună 'Ρωμαιοι <'Romei'>, sau 'Romani', ca şi astăzi. Pe lîngă acordul şi mărturiile scriitorilor de acasă, părerii noastre îi mai vine în sprijin, drept argument, şi numele oraşului **Erzirum**, care cetate {{din Armenia Mare}}, le-a stat în cale sacrilegilor ca un meterez şi a stăvilit un răstimp foarte îndelungat nebuna lor năvală către celelalte provincii ale Asiei. El este compus din arabul **Erz**, 'pămînt', şi **Rum**, 'Roma', cum ai spune 'pămîntul τῶν 'Ρωμαίων'/. Dar, după ce aceia, prin rînd prilejul în războaiele pe care împăraţii Greci erau siliţi să le poarte cu Latinii, aduseseră sub puterea lor şi toată Natolia, şi hotarele acestei denumiri au scăzut odată cu Împărăţia Romană, şi, pînă la urmă, s-au oprit la acea parte a Europei care se află supusă Împărăţiei Othmane. Dar geografii Turcilor au obiceiul solemn să denumească **Rum** şi toată 'Europa', aşa cum îi spunem noi: 'Rumdèn Anadolijè gieczmè<k>[3]', "a trece din Europa în Asia", şi, dimpotrivă, 'Anadoldan Rumè', "din Asia în Europa".}} De aici s-a ajuns la cinci înţelesuri ale acestui cuvînt, **Rum ijli**, sau, cum este pronunţat îndeobşte, 'Rumelia': La geografi este luat drept 'toată Europa'. La istorici mai vechi ai

Arabilor el cuprinde toate acele provincii care sunt așezate de la **Erzerum** către Apus, denumind uneori 'Europa', cîtă se supune Împărăției Othmane, nu arareori și 'Grecia' propriu-zisă, 'afară de
62 Peloponnes', / mai rar și 'Grecia laolaltă cu Peloponesul. Iar pe noi ne convinge că acesta este înțelesul acestui loc faptul că e sigur și din istoricii turci și din cei creștini că **Murad** a luat asupra sa campania aceasta în **Morea** pe vremea cît îi mai trăia tatăl, cu toate că și unii și ceilalți pe care i-am citit trec sub tăcere cum s-a sfîrșit ea.

(s) **Ibrahìm Chan.** Turcii mărturisesccă acesta a fost 'Ulysse 'al lor. De aceea și Sultan Murad al II-lea i-a atribuit titlul de 'Chan', care nu-i este dat nimănui, înafară de Principii Persiei și ai Tătariei, dat fiind că a ascuns așa de bine, vreme de 41 de zile, moartea Împăratului, încît niciunul dintre Magnați n-a prins cumva de veste, iar el însuși, între timp, a arătat, după bunul său plac, cele ce erau de făcut. Numele acesta le este dat încă și astăzi urmașilor săi, numiți **Ibrahìm Chánoglì**, o spiță foarte vestită printre Turci, foarte mare, foarte puternică, și foarte bogată. Abia de se va găsi prin acele ținuturi care ascultau de Împărăția Othmană, pe vremea lui Ibrahim Chan, vreun oraș de oarecare renume, care să nu se fălească cu o Dziamie, cu veniturile ținînd de ea, întemeiată de primul părinte al ascelei stirpe. Și, desigur, edificiile Ibrahim Chanogliilor, încît abia de se poate concepe de unde au luat ctitorii banii de cheltuială pentru ele. Dar urmașii lui nu-și iau nici un fel de soții legitime, pentru că spun că nu găsesc nici un sînge vrednic de sine, dar, ca Sultanii, își aleg dintre captive foarte frumoase concubine, atît pentru a face copii, cît și pentru plăcerea trupului. În afară de **Tevlijet**, sau 'inspectarea' Dziamiilor întemeiate de ei și de înaintașii lor, după rînduiala
63 / străbunului lor, nu umblă după ranguri nici civile, nici militare, sub pretext că aceasta ar fi nevrednic de obîrsia lor, dar, de fapt, pentru că se tem ca nu cumva, dacă ar fi înălțați la Vizirat, suferind soarta obișnuită a Vizirilor, să-și piardă și cinstirea și averile, și nu pot fi siliți de Sultani la preluarea de sarcini publice, dat fiind că au fost scutiți de ele de Sultan Murad al II-lea, printr-un privilegiu aparte, pe care l-a întărit **Suleiman Canuni** în onoarea lui Ibrahim Chan, și încă mai este în vigoare. Dacă însă asupra Împărăției se va fi abătut vreo grea nevoie, ei înșiși, de la sine, îi oferă ajutoare Împăratului și trimit în tabără soldați aleși și înarmați pe cheltuiala lor. Împăratul îi ține printre cei dintîi, la cea mai mare cinste. Sultanul obișnuiește să-i viziteze de două ori în fiece an și să fie primit de ei cu un ospăț foarte ales. Primirea la Sultan le stă la îndemînă mai des decît celorlalți Magnați. Cînd intră, Sultanul obișnuiește să se miște puțin din loc și să le răspundă, cînd ei îi urează 'Selámun aleikium' ("Pacea să fie asupra Ta !"), 'Aleikium esseliam' ("Pacea să fie și asupra voastră !"). Cum ei stau, apoi, în liniște și tăcînd cu supunere, Sultanul le zice 'Saffa gieldiniuz, chosz gieldiniuz', "Cu liniște, bine ați venit !" Uneori, îi și invită să stea jos, stă de vorbă cu ei despre treburi, cum vin lucrurile, ceea ce i se cade numai Muftiului, arareori Marelui Vizir. Dintre acești Ibrahim-Chanogli, l-am cunoscut pe unul, Ýbrahim beg, om cruțător la vorbă, grav, arătînd, prin gesturile sale, maiestate, și l-am primit de două sau trei ori, în fiecare an, în
64 palatul nostru așezat pe țărmul Bosforului; cînd ieșea de acolo, obișnuia mereu să spună, / cu glas scăzut, 'Eijùcal' !, "Rămîi cu bine !", iar la intrare 'Chaìr ola !', "De bine să ai parte !". Căci se crede că e o nelegiuire să-i urezi unui Creștin, după formula obișnuită, 'Selamun ale{i}kium' – de unde Principii Creștini ar cam putea bănui fără greutate o cît de trainică pace își pot promite de la Turci.

(t) A domnit opt. Trebuie luat aminte la aceasta, înainte de toate, pentru a aduce în ordine calculul confuz al istoricilor creștini, despre care <vezi> mai sus, la Cap(itolul) VIL, lit(era) **o**.

(u) Prăbușită datorită înfruntărilor. Istoricii creștini și cei turci cad de acord în această privință, că, după prăpădul adus de Temurleng asupra lui Baiezid, starea lucrurilor Turcilor s-a clătinat atît de tare, încît, numai să fi fost în stare discordia dintre ei să-i îndemne la unire pe Principii Creștini, turbarea Othmană ar fi putut, fără nici o trudă, dacă nu să fie stinsă cu totul, măcar alungată din Europa. Dar, cum judecățile lui Dumnezeu depășesc limitele rațiunii noastre, ele trebuie mai degrabă preaslăvite în tăcere, decît chemate sub cenzura noastră.

LA CAP(ITOLUL) IX.

(a) Alt tîlhar. Acesta era un European, văzut prima oară în Thessalia, diferit de cel din Asia (pe care l-am menționat mai sus). Creștinii îl socotesc drept adevăratul **Mustafa**, ceea ce nu e de mirare, dat fiind că, pe vremea aceea, celelalte State Creștine nu puteau avea nici o altă știre despre treburile turcești, decît prin mijlocirea Grecilor, care, spre a abate de la sine primejdia de pe urmă, este probabil că au acceptat să li se închine drept Rege chiar și unui cerșetor.

65 **(b) Închizînd ochii, cum umbla vorba, și Împăratul de la Constan/tinopole**. Am crede că e o calomnie pe care Turcii să o fi stîrnit împotriva Grecilor, ca să aibă pricină să pornească asupra lor cu război, dacă Phranza, în Ca(rtea) 1, Cap(itolul) 39 și 40, n-ar povesti că **Mustafa** (despre care credea că nu era un mincinos, ci adevăratul fecior al lui Baiezid) a fost adus de Ioan Palaeologul din Pelopones la **Calliopole** și dat drept Principe Apusului, cu toate că Murad îl ruga foarte ca Grecii să nu-i deie ajutoare.

(c) Îl trimite în Asia. Phranza, în locul notat mai sus, istorisește această istorie în ordine inversă. Căci el pomenește că lupta lui **Mustafa** cu Vizirul lui Murad, **Baiazethes** (pe care îl numește 'un bărbat potrivit și hîrșit în războaie') a avut loc aproape de Adrianopole, iar că Mustafa, după izbînda, a purces în Asia împotriva lui Amurathes <și că,> învins acolo, s-a întors în Apus; iar că acesta, cu ajutorul navelor genoveze, l-a prins din urmă, în fuga-i, pe Murad și l-a ucis. Dar cum se află înafară de orice controversă că Muhammed I a răposat la Adrianopole și că Murad al II-lea, fiul lui, întors din Rumelia, a luat prima dată tot acolo însemnele Împărăției, am prefera să-l învinuim de παρόραμα <'scăpare din vedere'> pe Phranza, iar nu Annalele turcești.

(d) Socot că mai întîi avem a o îmblînzi. Turcii pun orice izbînda nu în seama mulțimii, sau tăriei oștilor, nici a hărniciei omenești, ci numai și numai în cea a Proniei Divine, și, de aceea, caută întotdeauna o pricină dreaptă pentru război, ca să nu pară că armele au fost luate pe nedrept, împotriva vrerii lui Dumnezeu. Iar ei numesc 'războaie drepte' pe toate și numai pe acelea care au loc spre a face să crească religia muhammedană, iar, dimpotrivă, 'nedrepte' pe acelea care le iau
66 asupra lor spre a spori fie hotarele / Împărăției, fie fiscul Împăratului. De aici se poate bănui cît de ușor își pot ei găsi o 'pricină dreaptă' spre a purta război. S-a folosit de părerea aceasta a lor, cu cea mai mare ușurință, pe vremea lui **Sultan Suleiman al II-lea**, a unchiului Împăratului de astăzi, **Ahmed**, Primul Vizir, **Kioprili Mustafa Pasza**. Dat fiind că, tulburați de prăpădurile de mai înainte,

oștenii turci nu mai vroiau la armată, el însuși, în Divan, venea cu atare vorbă: că Izbînzile Germanilor și înfrîngerile lor trebuie puse nu pe seama bărbăției acelora, ci pe cea a păcatelor Musulmanilor. Așadar, că trebuie vîndute sculele de aur și de argint ale Împăratului, iar că din ele trebuie dată simbrie ostașilor, iar, cu poruncă împărătească, de spus tuturora că 'Sultanul nu ia războiul asupra lui din nici o altă pricină, ci numai întru sporirea credinței, iar, de aceea, cei care dau ascultare poruncilor **Curanului** nu trebuiau să-l urmeze cu sila, ci de bunăvoie; iar, de-ar avea măcar 12 mii de adevărați închinători ai Curanului, el făgăduiește cu siguranță că, în scurtă vreme, are să-i redea Împărăției toate cele ocupate de Germani'. Acesta le-a smuls, din primul iureș, Germanilor **Szehirkioi**, **Nissa**, **Semendria** și **Alba Grecească**, dar, în a doua campanie, în apropiere de **Salankemen**, a pierdut aproape toată oștirea, odată cu viața și cu slava sa.

(e) Vírmeindze Maábùd, ne eilesùn Mahmùd. Turcii spun că acest proverb îl are drept autor pe Sultan Murad al II-lea, iar prin el se arată că "Fără voia lui Dumnezeu, omul trudește degeaba, și pînă la sînge." '**Maábud**' este unul din cele 1001 de nume ale lui Dumnezeu (căci atîtea numără Turcii), și îl înfățișează pe 'cel ce se îngrijește de robii săi { {care I se închină} }'. '**Mahmud**' este
67 un nume propriu, și îi cores/punde lui **Maábud**, așadar acest adagiu s-ar putea traduce, cuvînt cu cuvînt, astfel: "Cînd nu dă **Maábud**, ce să facă **Mahmùd** ?"

(f) Duhul lui Muhammed. < > Rivalul lucrărilor și al tainelor Divine, Satana, cîtă vreme a vrut ca, prin Muhammedanism, să nimicească doctrina despre dubla natură a lui Hristos și astfel și natura Împărăției Sale, născută dintr-însa, a născocit altceva, asemenea ei, în legătură cu Muhammed, dar într-atît de fabulos, încît aceasta i-ar părea ceva de necrezut chiar și rațiunii omenești, care mai lesne țese alte povești, decît să poată cuprinde genunea tainelor dumnezeiești. Sigur că de-abia de pot fi ascultate fără hohote de rîs cele pe care βιόγραφοι <biografii> lui le inventează despre duhul Pseudoprofetului lor, iar închinătorii lui le susțin cu nu mai puțină ardoare, decît <o facem> noi pentru divinitatea lui Hristos. Căci ei spun că 'Dumnezeu a durat Raiul în același loc, unde se află acum globul, cu șaptesprezece mii de ani înainte să fi hotărît să facă lumea, că a sădit în mijlocul lui un pom înalt și umbros, și că i-a spus < ,> **Tuba**, iar în ramurile lui a pus pasărea **Taus**, 'Păunul', și că i-a dat să păzească în inima sa duhul lui Muhammed; în fine, după ce a statornicit să întemeieze lumea de acum, despre care ei socotesc că este cea din urmă, și să le-o dea oamenilor drept sălaș, a luat ceva din duhul lui Muhammed, și cu aceea l-a însuflețit pe omul pe care l-a plăsmuit El, pe – **Adem**, l-a adus la viață, l-a așezat în Rai și i-a dat poruncă să nu se hrănească cu grîu. Dar că Adam, cum se plimba liber prin Rai, uitînd el de poruncă Lui Dumnezeu, a mîncat grîu
68 și a simțit pe dată / că a înghițit ceva de moarte, dar a simțit în sine și duhul lui Muhammed, și și-a dat seama că acela va fi pricina învierii care avea să vină. Murind el, după aceea, Adam n-a simțit nimic despre nașterea sau moartea urmașilor săi, doar cînd s-a născut Muhammed: căci, atunci, părticica din duhul său trăitoare în Adam s-a bucurat foarte, și, parcă prin simpatie, le-a vestit lui și urmașilor săi mîntuirea cea veșnică și darul învierii; iar că, abia atunci, Adam i-a adus mulțumită lui Dumnezeu, și a spus: "După atîtea veacuri, abia acum urmașii mei mi-au făcut un singur fiu autentic și adevărat, iar acesta este Profetul cel din urmă, pentru care Dumnezeu a făcut toată lumea, și pe mine !" Că, după moartea lui Muhammed (sau, cum obișnuiesc să spună Turcii, <după>

Hidzret, 'fuga din această lume'), acest duh curat și lipsit de orice prihană s-a strămutat în cer, iar acum se bucură pe deplin de fericita vedere a lui Dumnezeu'.

(g) Sărutînd de trei ori, cu chip plecat. Turcii, deși socotesc că morții, fie ei sfinți, nu le dau nici un ajutor celor vii (de unde și-au sorbit otrava și ereticii din vremea noastră), cred, totuși, că numai sufletul lui Muhammed aude rugăciunile muritorilor, și i le și înfățișează lui Dumnezeu, și că, dintre toate făpturile, numai lui, aparte, i-a fost hărăzit așa ceva, de la Dumnezeu – privință în care ei par a cădea de acord cu Ortodocșii.

(h) Îi încinge Sultanului sabia la șold. De pe vremea aceea, la Turci s-a păstrat necontenit, ca un fel de lege, obiceiul ca Împăratul, a doua zi după luarea domniei, de se va fi aflat la
69 Constantinopole, să meargă în vizită, cu mare alai, în mahalaua Constantinopolei, numită / **Ejiub**,
la monumentul lui **Ejiubiensarì** (despre care <vezi> mai jos, în Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 1), iar acolo să fie încins cu sabia de către **Szeiki Tekke**, 'Prepozitul mînăstirii', acela adăugînd, după celelalte solemnități, următoarele cuvinte: 'Jurì nusrèt senúndur', "Haide, mergi, ajutorul, izbînda de la Dumnezeu e a ta, numai a ta !", iar de se va fi aflat la Adrianopole, sau în altă parte, este ținut să facă aceasta oricînd va fi ajuns la Constantinopole, de parcă i s-ar fi poruncit prin vreo Lege dumnezeiască.

(i) Othman beg, Domnul ținutului Tekkie < >. Se știe că acesta este un ținut din Asia Mică, nu departe de **Kiutahia** {{numit astfel de Turci de la vreo **Tekkie** ce se va fi aflat cumva pe acolo}}, dar vechiul ei nume nu s-a mai păstrat. Iar **Othman beg** pare a fi fost unul din urmașii Regișorilor Perși pe care i-am pomenit adesea.

(k) Lovit de o grea boală. Turcii vor ca aceasta să fi fost o minune întru întărirea făgăduinței Legiuitorului lor, și o profeție a lui **Szei<c>h Seidi Bechar.** Atît de mult se lasă înșelate firile omenești, unde se află mai presus amăgitoarea superstiție.

(l) Fratele lui mai mic, Mustafa. Este tot acela pe care Phranza, în Car(tea) 1, Cap(itolul) 40, îl numește 'Mustaphopulos, fratele lui Ameras', și pomenește că a venit în Oraș după ce Murad a desfăcut asediul Constantinopolei. Dar de-abia de putem înțelege ce dorește cînd spune, în același loc, că Turcii veniți din Asia ziceau cu admirație că 'el era asemenea la chip cu începătorul religiei lor, Muhammed', și că 'oricine nu l-ar fi cunoscut pe Împărat, doar după cum arăta ar fi putut să-l recunoască drept Împăratul'. Să trecem sub tăcere că acele lucruri de-abia de-ar fi putut fi spuse de Turci, pentru că n-au și nu se fălesc cu nici o reprezentare a lui Muhammed, iar acelea par a i se
70 potrivi, mai degrabă, lui Pseu/do-Mustafa, despre care Turcii înșiși spun că era atît de asemănător
la chip cu acel Mustafa al cărui nume îl purta în fals, încît chiar și cei care-i fuseseră, mai înainte, prin preajmă, ca și oamenii lui de casă susțineau de-a binelea că era chiar acela. Am prefera, prin urmare, să credem că Phranza i-a atribuit celuilalt Mustafa, fratelui lui Murad, cele pe care le auzise, om tînăr, despre asemănarea lui Pseudo-Mustafa, pe cînd a început să-și scrie istoria, cu ținerea de minte roasă de bătrînețe, de griji și de nenorociri.

(m) Lazogli. Din familia lui **Lazăr**, Despotul Serbiei, de unde și toată Serbia a primit numele de **Lazogli vila{j}etì**, 'Țara lui Lazăr'.

(n) Sifab. Ținut din **Asia Mică.**

(o) Menteszè. Ținut cunoscut, prin Geografii, sub acest nume.

(p) Aidìn, Tîrg din Provincia **Mentesse.**

(q) Sarìchán. 'Hanul Lămîii', un tîrg din același ținut, și ținutul însuși.

(r) Hámidoglì. Vezi mai sus, la C(apitolul) 4, l(itera) {y}.

(s) Dziánte. Insulă din Marea Adriatică, supusă Venețienilor, numită acum '**Zante**', odinioară 'Zacynthus'.

(t) Giogerdzinlìk. {{După etimol(ogie), 'Porumbarul'}}, un fort din hotarele **Moreei**, al cărui vechi nume nu s-a mai păstrat.

(u) Caramánouglì. Același Principe al Caramaniei, care își închinase ținutul lui Sultan Murad, și o luase de soție pe sora lui mai mare. Nu se știe însă cum să fi fugit el din Rumelia în Asia.

(w) Akszehrì. 'Orașul Alb', în Asia Mică.

(x) Menla, sau **Mola Gamzè.** A fost, pe vremea aceea, foarte vestit la Turci pentru faima
71 sfințeniei lui, iar chilia lui mai este vizitată și astăzi în **Caramania** de / Turci, cu mare religiozitate.

(z) Mora Craly. Pare a fi **Despotul Dimitrie**, despre care Phranza este autorul care spune că, spre vremurile acelea, a domnit peste cea mai mare parte a Moreei; i se spune 'fratele Împăratului Grecesc' pentru rudenia pe care o avea cu acela.

(aa) Beglerbeg. Ce înseamnă etimologic, am arătat mai sus, la Cap(itolul) 4, lit(era) (**e**). Dar este de luat aminte că, deși toate Paszalaturile, ale căror Prefecți se bucură de trei **Tug**, se numesc **Beglerbeg**, numele de 'Beglerbeg' le este dat κατ' ἐξοχὴν <'prin excelență'>, cel puțin astăzi, Paszilor **Rumeliei**, care își are Scaunul la **Sophia**, celui de **Anadol** care adastă la **Kiutahia**, și celui de **Damasc**; odinioară și celui de **Buda**. Toți ceilalți, chiar dacă sunt numiți cîteodată de lingușitori 'Beglerbegi', nu sunt totuși împodobiți de Curte cu nici un titlu mai înalt decît cel de **Desdur Mukierrem**, adică de 'Plenipotențiar'. Expresia vine de la < ,> '**Dura**', un cuvînt care numește 'iscălitura înfățișînd numele împărătesc', cea pe care, după Vizir, le este îngăduit numai lor să o poarte, și să-și înfățișeze poruncile, în numele Împăratului, în ținuturile de sub stăpînirea lor. Autoritatea le este atît de mare în Împărăția Othmană, încît, atîta vreme cît poartă acest nume, dacă pleacă din Capitală către ținuturile care le sunt încredințate, ori sunt trimiși dintr-o Provincie într-alta, în acea călătorie dinafară zidurilor Constantinopolei, care este, singură, înafară jurisdicției lor, au, față de toți cei mai prejos, din orice Provincie ar fi ei, puteri egale cu Marele Vizir, orice împricinați vor fi aflat, pot. după plac, să-i spînzure, să le ia capul, sau să-i ucidă în alt chip, iar
72 Paszei din acel loc, nu-i este îngăduit să li se împotrivească în nici o privință. / Lor nu le rămîne decît ca, dacă Plenipotențiarul va fi făcut ceva pe nedrept, să se plîngă la Curte despre atare faptă.

(bb) Cu noroc felurit. Annalele Creștinilor îi atribuie, în aceste vremuri. Căpeteniei Ungurilor, **Ioan Hunniade**, strălucite izbînzi.

(cc) Michálougli. Despre această familie am vorbit mai sus, în Prefață. Năvălirea lui în Ungaria și celelalte pagube aduse Creștinilor aceștia ei le trec cu totul sub tăcere.

(dd) Dziami. Un sanctuar imens. numit, azi, îndeobște, **Esky Dziami**, "Templul Vechi", cel mai încăpător dintre toate cele de la Adrianopole, așezat aproape de Curtea menită Vizirului.

(ee) Beligrad. 'Alba Grecească', odinioară 'Taurunum', un oraș cunoscut mai toți muritorilor, mărginind astăzi hotarul Împărăției Turcești înspre Ungaria. Dacă Turcii vor fi pierdut în acest asediu atîtea trape, cîte (spun) Creștinii, pe drept s-ar putea îndoi cine-ar lua aminte că, după

desfacerea asediului, ei au mai cucerit cu putere armată, chiar după mărturisirea Creștinilor, **Sophia**, ca și nu puține alte tîrguri de pe aceeași cale (**Nissa**, poate că **Scopia**, **Novomonte**, sau **Szehirkioi**); deși, Creștinii pomenesc că acestea s-ar fi petrecut înainte de asediul Albei Grecești, iar Turcii după aceea.

(ff) Sophia. Capitala Bulgariei și Scaunul lui **Rumeli Beglerbeg**, un oraș neîncins de nici un fel de ziduri. Pare a-și trage numele de la biserica sa, clădită după tiparul **S(fintei) Sophia** de la Constantinopole, chiar dacă nu de aceeași mărime, prefăcută <și ea,> acum, în Dziamie.

(gg) Prin sînge și prietenie. Și scriitorii creștini spun că **Gheorghe**, Despotul Serbiei, spre a
73 întări pacea, i-a dat-o lui Sultan Murad / pe fiica sa în căsătorie. Și, dat fiind că aceștia sunt mult mai preciși decît Turcii în consemnarea numelor Principilor, nu vedem de ce ar trebui s-o punem la îndoială, mai ales că ei adaugă că fiii lui Gheorghe au fost lipsiți de vedere de către Sultan Murad, după războiul iscat între el și tatăl lor – lucru despre care și Turcii înșiși dau mărturie.

(hh) Ținutul lui Zerinougli. Astfel se numește, la Turci, ținutul de peste rîul Sava, de la unirea Dunării și Savei și pînă la **Peterwaradin.**

(ii) La Regele Ungariei. Acesta era **Vladislav**, Regele Ungariei și al Poloniei, vestit mai mult pentru prăpădul de laVarna, decît pentru alte fapte.

(kk) Eski Dziami. După etimologie, "Templul Vechi", despre care vezi mai sus, la lit(erele) (**dd**).

(ll) Sora bună a Împăratului. Soția lui **Ibrahim beg**, Principele Caramaniei. Cînd să-i fi fost dată, nu se știe, pare totuși să se fi făcut după predarea Caramanidului, în anul Hegirei 831.

(mm) Ahd-name. Cuvînt arab compus din '**Ahd**', "pact", ori' condiție', și '**namè**', "scriere". Astfel se cheamă scrisorile pe care Solii celor dinafară, după încheierea păcii, le dobîndesc de la Sultan pentru Principele lor, ele arătînd 'legile și condițiile păcii', pe care Arabii le numesc '**mevad{d}**', și întărite prin < > '**Dura**', adică 'iscălitura numelui împărătesc'.

(nn) Încheindu-se, în sfîrșit, pacea cu Ungurii. Cît de urii a rupt Ladislau pacea vom povesti, mai jos, din istoricii turci, la lit(erele) **(ss).**

74 **(oo) Magnisa.** Despre această primă abdicare a lui Sultan Murad / nici nu pomenește măcar vreunul dintre Creștinii pe care i-am văzut. Dar pentru Turci este înafară de îndoială că războiul de la Varna s-a petrecut deja sub Sultanul **Muhammed II-lea**, iar că Murad a fost doar Căpetenia acestuia, nu Împăratul, și că, după încheierea războiului, s-a retras iarăși la **Magnesia**; iar că Muhammed a domnit din anul 847 pînă în 850, an în care Murad a fost rechemat de Magnați, iar Muhammed, datorită tinereții lui, a fost trimis la Magnesia spre a-și duce acolo traiul ca un particular, pînă să-i moară tatăl – ceea ce însuși șirul istoriei va arăta mai pe larg.

(pp) Autoritatea lui Rum Papa. Zelul nepotrivit al acestui om l-au deplîns deja, din plin, mai mulți dintre Creștini. Dar Turcii din plebe (nu și cei mai învățați) cred că Papa e nemuritor, iar, drept argument al părerii lor, vin cu o poveste cum că 'Papa ar li fost rănit la față cu sabia de < > **Amavia Chalife**, iar că urma acestei răni a fost văzută de prizonieri chiar și la Papii cei de astăzi'. Astfel crede neamul <acesta,> înclinat către credulitate, chiar <toate> cîte i se povestesc – și cu mare rușine pentru sine.

(qq) Czechilor. Sub acest nume Turcii îi numesc pe 'Bohemi'.

(rr) Revenind Solii și a doua oară. Ceea ce este un argument că Murad abdicase mai înainte de la domnie.

(ss) Varna. Înainte de această luptă de la Vama, Turcii spun că Amurates, strîngînd sfat la Adrianopole despre cele mai însemnate treburi, ar fi vorbit cam așa: "Noi, zice, credem că **Haziret Jisa** ('Sfîntul lisus'), după cum e și adevărat, este Ci), **Ruh ullah**, Π νεῦμα Θεοῦ, <Duhul lui
75 Dumnezeu, născut din Fecioară fără să fi avut de a face cu vreun bărbat, Profet / preiubit de Dumnezeu, nu încă mort, ci ferit de răutatea și nebunia Iudeilor, și înălțat la cel de al treilea cer spre a-i mustra pe Iudei pentru perfidia lor, iar pe **Nazrani** ({{'Nazorei'}}, 'Creștini'), pentru că au stricat Evanghelia, și susțin că acela, despre care noi mărturisim că este un mare Profet, dar numai un om, și că va muri cu trei zile înainte de sfîrșitul lumii, este 'Fiul lui Dumnezeu, născut mai înainte de toți vecii, cu aceeași Maiestate și Putere ca și Creatorul lumii'. Mai apoi, printre altele dintre superstițiile lor, pe care le numesc **<esrar>**, 'taine', ei cred cu tărie că **Jisa Mesih** (Iisus Hristos') le-a încredințat preoților săi atîta putere, încît să fie în stare, în fiecare zi, să preschimbe în trupul său pîinea și vinul. Pe această taină și pe **Indzil Szerif** ('Sfînta Evanghelie') ei mi-au jurat de curînd pacea, astfel că nu este îndoială că Dumnezeu, a cărui Evanghelie au dat-o de minciună și ale cărui taine le-au încălcat, are să-i pedepsească." Mai apoi, în înfruntarea însăși, spun că Murad a dat poruncă să se atîrne în vîrful unei sulițe Diploma Regelui Ungariei, prin care se consfințea pacea, și să fie purtată în linia de bătaie de către un om neînarmat, și că a adăugat: "Meargă **Giavurlar** ('Necredincioșii') împotriva Dumnezeului lor și a Tainelor, iar, dacă-i neclintită hotărîrea acelora despre ei, să se arate apărători ai lor înșilor și răzbunători ai înjosirii pe care au suferit-o ! Dumnezeule Drept, care faci Soarele să răsară asupra celor buni <ca> și a celor răi !"

(tt) Luptă în doi. Dacă Turcii au plăsmuit aici ceva în cinstea Împăratului lor, sau Creștinii au trecut sub tăcere cutezanța lui Vladislav, judece Binevoitorul Cititor. Să le dăm crezare, mai degrabă,
76 Turcilor ne îndeamnă faptul că pînă și Creștinii, / printre care și Phranza, în Car(tea) a 2-a, Cap(itolul)19, ne spun că 'Regele a pătruns, prea cutezător, pînă la corturile lor **Ameras**, și că a căzut acolo, fiindu-i rănit calul de un Jengiczer pe nume **Chamutza**'.

(uu) Dzirid, sau **chiszt.** Este un fel de suliță ușoară de aruncat, foarte mult folosit la Turci. Cei care au învățat să o folosească au obiceiul să poarte trei **Dziride** în coburul anume făcut pe partea dreaptă a calului, și să nimerească ținta atît de bine, încît și cel mai bun pușcaș de-abia dacă poate face la fel: drept exemplu al acestui fapt, vom aminti ceva ce abia de-am crede, dacă n-am fi fost martori la el cu ochii noștri.

În cîmp, sub **Philippopole**, în ultimul an al războiului de mai demult, înainte ca oștile să purceadă înspre **Zenta**, ca exercițiu, Cămărașii lui de taină duceau, în fața Împăratului, jocul cu **Dziridul**, dar nu folosind sulițe cu ascuțiș, ci cu capătul rotund. Printre ei se afla și Marele Comis (cu mare demnitate la ei), un anume **Mehemed Aga**, Cerchez din naștere. Nefiind el atent, l-a lovit cineva în spate cu un Dzirid, și nu ușor: așa stînd lucrurile, Mehemed, aprins de rușine, poate și de durere, își urmărește dușmanul, dîndu-i pinteni calului egiptean pe care călărea. Acela, văzînd că, dacă avea să meargă de-a dreptul, n-avea să scape de urmăritor, își îndeamnă calul către dreapta. În același timp, Mehemed îi dă drumul suliței, care, cît era ea de rotundă, îi străpunge calului gîtlejul, iar calul și călărețul se prăbușesc laolaltă la pămînt – văzînd aceasta, Împăratul nu i-a mai dat voie

lui Mehemed să intre la un atare joc. Tot pe el l-am văzut, cum, spre a-și arăta, de fală, puterile, găurea dintr-o parte în cealaltă, cu un Dzirid obișnuit, fără vîrf, poarta dinafară, care avea scînduri
77 de stejar de trei degete, a unei mînăstiri din **Moldova.** Pentru acest exercițiu, / ei își pregătesc astfel trupul: mai întîi, aruncă un Dzirid din fier, care se numește **lobut**, de 12 ocale (iar o **oca** are 400 de dramuri), ținînd pe degetul mare al mîinii stîngii un laț, și cu picioarele în linie dreaptă, într-o grămadă de noroi, de atîtea ori, cît îi țin puterile, și fac asta la rînd, pînă cînd sunt în stare să o repete de șapte sute de ori; apoi iau unul de lemn, dar de două ori mai mare decît cel obișnuit, și, după ce îl înfig în noroi de două mii de ori, în sfîrșit, se exersează cu cel obișnuit, care, față de cel de fier, pare aproape o pană, pînă ce folosirea lui neîncetată îi va face foarte buni trăgători la țintă.

(xx) Pe puțini noaptea. Pentru că ei spun că fugarii care s-au gîndit să-și caute, noaptea, scăparea, au dat, fără să știe, în muntele **Czengie** ('Haemus'), iar acolo au fost prinși de țărani, ca niște fiare sălbatice, cîte doi sau trei laolaltă, iar, dintre Principi și Căpeteniile oștirii abia de-a mai scăpat, singur, Hunniade; despre el vezi cele pe care le istorisesc, mai pe larg, scriitorii creștini.

(zz) Ia asupra sa Împărăția. Creștinii mai spun că, după lupta de la Varna, Murad a îmbrățișat, la **Prusia**, o viață mînăstirească, iar prilejul {de a fi ieșit de acolo}, îl atribuie înaintării lui **Hunniade** în Ungaria, și răzvrătirii lui **Scanderbeg**, iar nu mișcărilor Jengiczerilor, sau rugăminților Mai-marilor.

(A) Iskenderbeg. Acesta a fost vestitul **Gheorghe**, fiul lui Ioan Castriotul, Principele Epirului, ale cărui fapte scriitorii creștini le-au însemnat în volume destul de ample. La început de tinerețe, pentru deosebitele lui însușiri, a fost împodobit cu acest nume, stricat după grecescul 'Alexandru', de către Sultan Murad, și ne amintim ca el să mai fi fost dat de Turci prea puținor altora. Căci, în
78 afară de acest Castri/otes, numai doi **Iskender** mai sunt pomeniți la istoricii turci: **Iskender Rumi Ibni Feilipos**, "Alexandru Macedon' {{'Grecul',<zis> și **Makiedun**}}, 'fiul lui Filip' (despre care se înfruntă dacă să-l numere printre Profeți, sau printre Monarhii credincioși, <dar> tăgăduiesc să fi fost păgîn), și **Iskenderi Zuul Carnein**, 'Alexandru Cel cu coarne', altfel spus și **Sahib Kyran**, 'Monarhul'. Se poate bănui că sub acest nume este arătat '**Hercule**', {după faptul) că ei scriu că n-a purtat nici un alt fel de arme, decît măciuca, numită la ei '**Giurz**'. Dar acestea <doar> în treacăt.

(B) Arnaud. Sub acest nume comun sunt arătate **Albania** și **Macedonia.**

(C) Akczèhisar. "Orașul Alb". al cărui vechi nume nu se știe.

(D) Epirotarum. Vezi mai sus, la lit(era) **B**.

(E) Regele Hungariei. Nu putem preciza pe cine îl arată Turcii sub acest nume. Căci cel care era, pe vremea aceea, Regele legitim al Ungariei, **Vladislav Postumul** *(sic),* se afla sub paza lui **Frederic** Austriacul, iar Ungurii nu aveau voie la el; de unde ne dăm cu părerea că aici este indicat **Ioan Hunniade**, Căpetenia oștirii unguorești. Că el a suferit cîteva înfrîngeri din partea lui Amurat nu tăgăduiesc nici Creștinii; dar ei adaugă, totuși, că acest lucru s-a petrecut cu asemenea pagubă pentru Turci, încît Amurat să fi spus că 'nu vrea să mai învingă cu un preț atît de crîncen'. Aici se deosebesc ei de Turci, pomenind că acestea s-au petrecut înainte de supunerea Greciei, iar Turcii după aceea.

(F) Cosova. Este un loc în apropiere de **Nigromonte**, faimos pentru două foarte mari bătălii – una, în care Murad I a repurtat izbînda asupra Triballilor cu pierderea vieții sale, cealaltă a lui
79 Murad al II-lea, / cu Ungurii. Și Annalele Walachiei o pomenesc pe aceasta, spunînd că 'a fost atît de aprigă și de sîngeroasă, încît nici nu s-a mai făcut așa ceva mai înainte, nici n-ar fi de crezare să se mai poată face cîndva, în veacurile viitoare'.

(G) Al Principelui Elbistanului < >. Este un ținut din Asia Mică, pomenit și mai înainte. Nu se știe cum s-a numit la cei vechi.

(H) Evladì Resul Allah. Adică 'Fiii Profetului lui Dumnezeu', numiți la propriu **Emir**, adică 'Domni': ei își trag obîrșia din **Fatma**, sora lui **Muhammed**. Odinioară, ca Leviții, erau hărăziți cultului divin, și li se dădea simbrie în fiece an din partea fiscului; acum, însă, se află împrăștiați prin toate Împărăția. Spre a se deosebi printre ceilalți Musulmani, nu-și acoperă capul ca ceilalți, cu un turban alb, ci cu unul verde. Ei pot fi judecați de toți Juzii, dar nu pot fi pedepsiți de nimeni, nici măcar de Împărat, ci doar de Mai-marele lor, născut din același neam cu ei, pe care îl numesc **Nakib**, {{sau, compus, **Nakybul eszrèf**, 'Căpătenia', sau 'Principele Sfinților'}}. În acest neam se păstrează ceva abia de crezut, dar adevărat, că Emirii, înainte de patruzeci de ani, sunt oameni foarte serioși, învățați și înțelepți, dar, odată trecuți de ei, ajung, dacă nu nătărăi de tot, măcar dovedind un pic de ușurătate de suflet și de prostie. Chiar dacă Turcii (o) iau în semn de bine, și socotesc că le-a fost trimis un fel de smintire dumnezeiască drept semn al nobleței și al sfințeniei lor, a ajuns, totuși, la ei, un obicei ca, dacă văd vreun prost, să spună 'Emir soìdur !', "E neam de Emili !" /

80 **(I) Mekiè**, **Mediniè**, și **Kud{s}szerìf. Mecca**, **Medina** și **Hierosolyma** sunt cele trei locuri către care Turcii obișnuiesc să întreprindă pelerinaje religioase. **Mekiè**, sau **Kiâabè**, este un oraș din Arabia unde a fost construit de către **Sultan Selim**, cuceritorul Egiptului, un templu uriaș (cum, mai înainte, se afla acolo unul mai mic). Ei plăsmuiesc cum că 'în acel loc și-ar fi pus corturile **Abraham**, astfel încît nimeni dintre călători să nu poată trece pe lîngă ele, fără ca, primit cu bunăvoință de Abraham, să fi fost îndestulat cu o cană de apă și cu o treime dintr-o pîine. Că, după aceea, **Muhammed** ar fi strămutat aici din Raiul Ceresc o piatră pătrată, aproape neagră, și a făcut din ea un **mihrab**, adică un 'altar', sau 'indicator', locul către care trebuia să i se închine lui Dumnezeu. Ei cred cu tărie că aceluia care ajunge să vadă **Mecca** i se Dumnezeu i le iartă pe toate, sau cele mai grele păcate ale lui. Ei au, de asemenea, obiceiul să meargă și la **Medina**, ca la un loc sfințit prin nașterea și îngroparea Legiuitorului. Ei cred că acolo se păstrează trupul lui, întreg și nevătămat, înafară unui singur dinte, despre care spun că a fost încununat în luptă prin martiriu. În cartea lor numită **Muhammedijè** (sau 'Despre faptele lui Muhammed'), ei povestesc că '**Arhanghelul Gabriel** nu s-a temut niciodată tot atîta de mînia dumnezeiască, ca atunci, cînd măciuca dușmanului, lovind chipul Profetului, i-a scos un dinte din față, așa că s-a pogorît din cer, ca el să nu se prăvale la pămînt, și, prinzînd din cădere dintele, i l-a înapoiat Profetului, dar nu l-a <pus> tot în același loc'. Sultanii au un dinte de om, despre care cred că este al lui Muhammed, și-l
81 numără printre cele mai de preț comori ale lor. Veșmîntul lui, în/treg, îl păstrează în Tezaur, marginea căruia, în fiece an, **Muftiul** o cufundă în apă, după <cuvenitele> rugăciuni, cu trei zile înainte de < > **Ramazan** (luna menită postului), – astfel că, de pe urma acestui lucru, ei îl cred sfînt și, în

viitor, fără de stricăciune, iar pe aceea o numesc **abì Hyrcáj Szerìf**, "apa Sfîntului Veșmînt". Apa aceea, închisă în mici sticluțe și întărită cu pecetea tezaurului, Împăratul obișnuiește ca, mai apoi, să le-o trimită Primului Vizir și celorlalți Magnați, în semn de bunăvoință. Din ea, Turcii, de îndată ce ies din post, pun, după apusul soarelui, cîte o picătură într-un vas mai mare cu apă, și, după ce, mai întîi, au gustat de trei ori, beau totul dintr-o sorbire.

Cudsszerif ('Hierosolyma') ei îl socotesc un loc de venerație și de închinare, astfel că nu-l declară un desăvîrșit **Hadzi**, adică 'Pelerin', pe [cel] care, mergînd să vadă **Mecca**, trece și nu vede **Hierosolyma.** Ei văd acolo templul clădit de Împăratul **Iustinian**, despre care socotesc, greșit, că ar fi ναὸς <'templul'> lui **Salomon**. Mai povestesc, pe deasupra, că s-ar afla acolo o piatră pătrată de trei coți, atîrnînd în aer, așezată locului printr-o minune a lui **Muhammed**. Căci, pe cînd Muhammed mergea călare pe un asin (numit în **Curan**, **burak**), **Gabriel** i-a dat poruncă să urce la Cer, iar el a fost, pe dată, răpit în înalturi, laolaltă cu asinul și cu piatra de dedesubt; iar Arhanghelul, văzînd aceasta, să fi spus că 'despre Profet are poruncă să-l aducă, dar nu și piatra'; auzind aceasta, Muhammed să-i fi poruncit pietrei: 'Dur Ja mubarèk !' ("Stai, o, preafericita !"), iar piatra s-ar fi oprit pe dată în locul în care se afla. Creștinilor nu li se îngăduie intrarea în nici
32 unul dintre aceste trei locuri. Ba, odată, cînd, / Solul belgian – nu se știe din ce pricină – primise scrisoare de la Sultan, ca **Szeih**, Mai-marele templului din Hierosolyma, să-i îngăduie să intre, acesta s-a opus și nu l-a lăsat să intre. Întrebat fiind de Sol, 'de ce nu dă ascultare poruncilor împărătești ?', a răspuns că 'dă el urmare, cu strictețe, poruncilor Sultanului; dar că în ele lui i se spune să îngăduie intrarea, nu și ieșirea; prin urmare, dacă-i este Solului pe plac, el poate intra, dar de ieșit, niciodată'. La auzul acestora, Solul n-a vrut nicidecum să mai intre.

LA CARTEA A II-A.

CAPITOLUL I.

(a) Fatìh. Este un cuvînt arab, și înseamnă 'deschizător', sau 'cuceritor', nume care i-a fost dat lui Muhammed pentru cucerirea Constantinopolei.

(b) A doua oară. De aici se vădește limpede că el a fost încoronat pe cînd îi mai trăia tatăl, și că i-a făcut loc acestuia a doua oară cînd a luat iarăși sceptrul, lucru despre care <nu găsim> nimic la scriitorii creștini.

(c) Din piele de vită. Muhammed pare a o fi imitat pe Elis<s>a, Regina Carthaginei, al cărei șiretlic citește-l scris la Iustin, în C(artea) a 18-a, C(apitolul) 5. Căci, pe lîngă Turci, și Lonicerus spune, în Tom(ul) I, la p(agina) 37, că a fost foarte studios în privința lucrurilor înfăptuite de cei vechi, și că obișnuia să se desfete din plin cu citirea istoricilor, și în primul rînd cu campaniile vechilor Regi și împărați, ca ale lui Alexandru cel M(are), ale lui Scipio Africanul, ale lui Hannibal, ale lui Iuliu Caesar etc. etc.

(d) Un loc plin de hîrtoape. Acela se află la Bosforul Pontului Euxin, cam la șase mile italice departe de Constantinopole, pe țărmul european. /

83 **(e) Numelui Muhammed.** Acesta este la Turci o tetragramă, care, cu literele separate, sau desfăcute, s-ar scrie așa: iar lor, spre a dubla penultima literă, li se adaugă nota diacritică numită – **Teszrid**, de unde apar cinci trăsături. Cum tot atîtea turnuri întăreau cetățuia amintită, se spune că ele au fost, dintr-o întîmplare, asemănătoare cu aceste cinci litere, și că Împăratul și-a luat de aici prevestirea ca și sigură asupra cuceririi Constantinopolei, pentru că cetățuii întemeiate de el i-a fost înscris din întîmplare numele de 'Muhammed'. Ea se numește astăzi **Rúmeli Hisarì**, adică 'Cetățuia Europeană'.

(f) Alta, rivală cu aceasta. Ea se află în Asia, față în față cu amintitul **Rumeli Hisari**, unde se aruncă în Bosfor **Gioksù** ('Apa Albastră'), iar azi se numește **Anadol hisari** ('Cetățuia Asiatică').

(g) Dzihan numa. 'Pînda Lumii', pentru că gineceul este înălțat foarte sus, astfel că se poate privi de acolo foarte liber în toate părțile.

(h) Cîteva nave. Turcii spun că Sultanul, văzînd că navele lui nu pot intra în portul care se întinde pînă la **Blacherne**, iar că dinspre continent Orașul nu era ușor de cucerit, a poruncit să se construiască unele vase pe continent, și să fie duse pe sus cale de două mile italice, adică, trase de la satul numit **Besziktasz**, și pînă la **Galata**, să fie lăsate în port, în locul care se numește astăzi **Casim Pasza**, de pe care, puse lîngă zid, ostenii lui au ocupat, mai întîi, poarta numită **Phenar**.

84 **(i) Edeme Capusi.** Este poarta de pe con/tinent, privind către Adrianopole, numită de aici și 'a Adrianopolei'. Vecină cu ea înspre Miază-noapte, este **Egri Capù** ('Poarta Strîmbă'), vrednică de amintire pentru palatele ce se pot vedea acolo. Unii spun că ele au fost clădite de **Belisarie**, cel care a recucerit prima dată Italia, după batjocura Fortunei, alții de Constantin cel M(are) – și unii și alții greșit. Căci numele de astăzi, pe care l-a păstrat toată partea așezată împrejurul lor, **Palation**, pe turcește **Balat**, ne arată destul de bine că acele edificii superbe sunt împărătești și clădite de împărații mai recenți.

În ruinele lor, pe vremea lui Sultan Muhammed, un băiețel a găsit un diamant, pe cît se spune, de 120 de scrupuli. Pe acesta, cumpărat de la băiat pentru zece linguri de lemn, meșterul lingurar, neștiind nici el ce să fie, i-l arată unui Iudeu. Iudeul, priceput la nestemate, se preface că-i un cristal, și-i oferă pentru el un galben: cum meșterul îi cerea trei, i-i numără și pe aceștia, cu mărinimie. Meșterul, mirat că Iudeul era în stare să cheltuiască atîta pentru un cristal, își schimbă hotărîrea, și-i spune că nu poate să-l vîndă cu mai puțin de zece galbeni, iar, cum Iudeul nu-i precupețea, meșterul își dă seama de aici că-i o piatră prețioasă, și-i zice Iudeului că 'glumește, piatra nu-i a lui, de altfel, de vîndut pe un galben'. Iudeul, dîndu-și seama că meșterul a priceput că piatra era mai de preț decît un cristal, îi înmînează Sultanului o supusă scrisoare, și-i dezvăluie ce-a văzut. Sultanul, fără zăbavă, îl aduce la sine pe meșterul cu diamantul, rămîne uluit de mărimea și strălucirea pietrei, și, dîndu-le răsplăți și meșterului și Iudeului, adaugă la tezaur nestemata, căreia i s-a dat, mai apoi, numele de **kaszikczi taszi**, adică 'piatra lingurarului', iar astăzi Turcii cred că nu mai este vreuna pe potrivă. /

35 Iar Palatul însuși e numit de Turci **Tekkiùr Serai**, 'Palatul Împăratului Grecilor'.

(k) Phenar. Îndeobște '**Finer**', poarta privind către portul de jos al Constantinopolei, binecunoscută sub acest nume mai ales astăzi, dat fiind că în partea învecinată a Orașului își au locuințele cei mai nobili și mai bogați dintre Greci.

Tot acolo se află și scaunul Patriarhului de Constantinopole și Catedrala în care, pe lîngă alte lucruri vrednice de luare aminte și de privit, se păstrează, foarte exact transpuse, și spusele, scrierile și faptele aproape tuturor Patriarhilor care s-au aflat în fruntea Bisericii, de la cucerirea de către Turci a Constantinopolei. Nu departe de el se poate vedea și școala întemeiată de un Grec, **Manolaki**, de rînd mai degrabă după sînge, decît după suflet: în ea se predau, în greaca veche și curată, Enciclopedia Filosofică și celelalte științe. Acest Gimnaziu a avut, fără îndoială, chiar și în vremurile noastre, înaintestătători și doctori vestiți pentru pietatea și doctrina lor, pe **Ioan Cariophyllos**, un Teolog și Filosof ieșit din comun {{cu toate că, dovedit de Luteranism de către Dosithei, Patriarhul Ierusalimului, pentru anumite păreri îndoielnice ale lui asupra Tainelor, a fost silit să facă pocăință publică. Există un îndreptar al acelui Patriarh împotriva îndoielilor aceluia, tipărit în Valahia}}, apoi pe Marele Logofăt al Bisericii Patriarhale, **Balasios Scaenophylax**, pe **Antonios** și **Spandonios**, Filosofi Peripatetici, pe **Iacomios**, un Gramatic foarte precis, care ne preda și nouă preceptele filosofiei, pe cînd mai trăiam la Constantinopole, pe **Sebastos**, destul de cunoscut prin controversele sale scrise împotriva Latinilor și calendarul său bisericesc, pe **Dionysios** Ieromonahul; și pe **Alexandru Mavrocordatul**, celebru în lume pentru mai multe motive, Profesorul de Filosofie, de Teologie și de Medicină, mai apoi și Marele Dragoman al Curții Othmane. El a scris,
36 pe lîngă cărtulia despre circulați/a sîngelui, tipărită de cîteva ori în Italia, o mare lucrare de istorie, de la facerea lumii și pînă în vremurile noastre, precum și scrisori și alte nenumărate opuscule, despre care auzim că sunt editate acum în Moldova prin grija fiului său, **Nicolae Mavrocordatul**, un bărbat foarte familiar cu literatura orientală și occidentală.

Căci Grecia nu s-a prăbușit pînă într-atît în barbarie, cum am observat prea adesea că susțin Europenii, încît să nu fi dat la iveală, în ultimul veac, oameni cu puțin mai prejos prin învățătura lor decît vechii înțelepți ai Helladei. Spre a trece sub tăcere anii mai îndepărtați de noi, în vremurile

noastre s-au distins prin lauda doctrinei lor trei Patriarhi, unul al Constantinopolei, **Callinic**, un Retor elocvent între primii, care, fapt rareori întîmplat printre Turci, a murit în Patriarhat; doi ai Ierusalimului, **Dosithei**, de la care au rămas, pe lîngă alte monumente, trei volume de controverse. imprimate cu litere latine, și ruda și urmașul său la Patriarhat, **Chrysanth**, despre care auzim că mai trăiește. Pe lîngă ei, la Constantinopole au mai fost în floare și **Meletios**, Arhiepiscop mai întîi al Artei, apoi al Atenei, un bărbat foarte exersat în tot felul de științe, de altfel studios și al principiilor lui <Van> Helmont, sau ale lui Thales pe care ni le-a lămurit și nouă, vreme de opt luni de zile; **Elias Miniati** Ieromonahul, un filosof foarte fin, și deosebit de versat atît în Teologia dogmatică, cît și <în> cea scholastică, mai apoi Episcop al Messenei din Pelopones; **Marcus** din Larissa, un preabun Gramatic, **Metrophanes** Ierodiaconul, studios, înainte de toate, al artei Poeziei, un priceput imitator al vechilor Poeți; **Licinius**, născut în Epidaurul Limeriei, <numit> îndeobște Monem-
87 basia, / sau Malvasia, doctor în Filosofie și în Medicină, desăvîrșit în arta sa, {{și Medicul-șef al Curții noastre.}} El se bucura printre Turci, pentru deosebita experiență pe care o avea în a tămădui, de o cinstire și de o autoritate fără egal, apoi însă a plecat de acolo, și a fost împodobit în patria sa de către Republica Venetă cu demnitatea de Conte: dar am aflat că, în anul trecut, a fost prins de Turci în Monembasia, și că, pentru schimbul de scrisori pe care îl avusese mai înainte cu Veneţienii, a foat spînzurat la Constantinopole în piața publică. **Constantin**, fiul lui Duca, Principele Moldovei, mai bun știutor al limbii vechi grecești decît oricine altul, și învățăcel al lui Spandonios în Filosofie. **Andronic**, de fel din preanobila spiță a neamului Rhangave, lăudabil pentru puritatea grecității și pentru lectura <Sfinților> Părinți. Nu pe nedrept, alături de aceștia ar putea fi numărați **Ieremia Cacavela** Cretanul, Ieromonah și Predicator Bisericii Mari a Constantinopolei, cel de la care am sorbit primele precepte ale filosofiei; **Anastasios Condoidis** din Corcyra, dascălul fiiilor noștri, cum și **Anastasios Nausis** Macedoneanul, un bărbat destul de cunoscut chiar și Angliei și Germaniei pentru cunoașterea sa a Hellenismului.

(l) Fie neglijența, fie perfidia Vizirului. Acesta pare a fi **Halil Pasza**, pe care Phranza, în C(artea) a 3-a, C(apitolul) 13, îl numește 'cel dintîi din Divan și cel mai respectat dintre toți', și amintește nu numai că el l-a îndemnat pe Muhammed, înainte de asediu, să lase acest război, ci că și-a reluat și a întărit sfaturile chiar și în ardoarea luptei, cum lucrurile mergeau nu după dorința lor; respingîndu-i-se părerea, că el i-a arătat pe ascuns Împăratului Grecilor cele hotărîte în sfat, și
88 că, din această pricină, la puține zile după cucerirea Orașului, a fost pedepsit cu moar/tea. Iar istoricii Turci mai serioși, cu toate că cunosc preabine perfidia alor lor, nu o arată niciodată limpede pe față, și pentru că nu vor să răspîndească amintirea viclenilor, și pentru a cruța cinstea acelui cin, în care se aflau ei înălțați.

(m) Sandziakdar Jokuszi. 'Urcușul', sau 'Dealul stegarului'.

Este un muncel foarte înalt, în vîrful căruia se află ridicată o biserică, închinată în cinstea Pururi Fecioarei Θεοτόκου Μαλουλιοτίσσας <Născătoare de Dumnezeu Maguliotissa>, nu departe de Catedrală, singura biserică, dintre cele vechi, pe care Turcii le-au lăsat-o Creștinilor.

(n) Akserai. 'Palatul Alb'. Așa numesc Turcii ulița care dă înspre Propontida, unde se pot vedea azi noile și preafrumoasele sălașuriale Jengiczerilor, numite de Turci 'Jengi odalar', adică "Sălașurile noi". Prin ulița aceasta nu le este îngăduit să treacă nici măcar femeilor Jengiczerilor:

căci orice lucru de rușine ar face Jengiczerii prin locul acela, nu se ajunge la nici o judecată. Iar dacă vreo tîrfă va fi intrat pe <acolo> de buna ei voie, umblînd să aibă de-a face cu un bărbat, aceia obișnuiesc să-și atîrne turbanul într-un cuțit înfipt în perete la începutul străzii, la vederea căruia oricare trecător o ia pe altă uliță.

(o) Suly manastir. 'Mînăstirea cu apă', sau 'picurînd de apă'. Ea a fost, pe vremea împăraților Creștini, o biserică a Armenilor, iar toată acea parte a Orașului era locuită de Armeni, dar astăzi e prefăcută în **Dziamie.** Și-a primit numele de la faptul că biserica aceea are izvoare de apă sub temeliile ei.

(p) Ezan. Este un cînt care cuprinde mărturisirea credinței Muhammedane, care se obișnuiește
89 să fie cîntată în turnul cel mai în/alt al Dziamiei, numit **Menarè**, de către cîntărețul **Muezìn**, de cinci ori pe zi, cînd poporul trebuie chemat la rugăciuni, în ziua de Vineri se adaugă al șaselea **Ezan**, numit **Sella**, cu două ceasuri înainte de **Namaz** cel de amiază, după care nu urmează, totuși, rugăciuni, după cum nici **Temdzid**, care este cîntat înainte de rugăciunile de dimineață, nu precedă imediat acele rugăciuni; căci este ca și o δοξολογία <cîntare de slavă> a lui Dumnezeu, Dătătorul Luminii și Consfințitorul Sfintei Zile.

Iar mărturisirea cuprinde numai două capitole: 'La illahì illallah, ve Muhammedù resul ullah !', adică "Nu este <alt> Dumnezeu, înafară de Dumnezeu, al cărui Profet este Muhammed !".

Iar în **Ezan** se obișnuiește să se adauge: 'Allahu ekber, Allahu ekber! La illahi illallah, ve Muhammedü resul ullah !' (ceea ce se repetă de două ori), 'Ei allesse la, ei allesse la ! Ei alelfela, ei alelfela ! Allahu ekber, Allahu ekber! La illahi illallah !', adică "Dumnezeu este preaînalt !", sau "Lui Dumnezeu Preaînaltul !" "Nu este <alt> Dumnezeu, înafară de Dumnezeu, al cărui Profet este Muhammed !" "Haideți,veniți în locul liniștii", sau "dreptății (prin care înțeleg Mecca), veniți la ocrotire", sau "mîntuire !"

Turcii au obiceiul, oridecîteori iau un oraș de la Creștini, să cînte cu glas mare, ca și aceștia un **Te Deum** etc., la fel, un **Ezan**, în bisericile, pe care le preschimbă în Dziamii.

(q) 'Perdè darì mikiuned ber kysr Caisar ankebut –
[Bumi neubèt mizéned ber kiumbeti Efrasijab.'

adică "Păianjenul pînza în Palatul împăraților țesutu-și-a,
Iar bufnița pe turnurile lui Efrasiab vegherea și-a cîntat."

90 (E vorba de palatul lui **Efrasiab**, al Regelui Persiei, tot cîntat în poveștile Tur/cilor). Se pare că prin acest oracol el dă de înțeles că trufașa maiestate a împăraților Greciei a fost prefăcută în nimica toată, iar, după cum în clădirile vechi și părăsite vedem păianjenii cum își întind pînzele lor, tot astfel și Împărăția Grecească, minată și smulsă vechilor ei stăpînitori, avea să fie asemenea Palatelor lui **Efrasiab**, unde, în loc de paznici, aveau să-și pună cuibul huhurezii avînd a-și face să răsune mîhnitul lor glas. Adevărată – oh, ce durere ! – și îndeplinită întru totul profeția Barbarului ! Căci, încă și astăzi, Palatul împăraților Greci, despre care am vorbit mai sus, la lit(era) **(i)**, nu mai este decît locuința huhurezilor și a bufnițelor, oglindind adevăratul chip al nimicitei Împărății.

(r) Cucerirea Constantinopolei. Nu ne rămîne neștiut că mai toți istoricii Creștinilor, atît Greci, cît și Latini, povestesc în alt chip cum a fost luat Orașul și pomenesc că el a fost întru totul

cucerit cu armele. Dar mai multe fapte ne opresc ca, lăsîndu-ne mișcați de autoritatea lor, să ne îndepărtăm de părerea înfățișată în text, ele clădind, în mod vădit, temeiul adevărului ei.

Între acestea, în primul rînd merită să luăm seama la mărturia unanimă a tuturor istoricilor celor mai serioși chiar și dintre Turci. Și cei vechi și cei mai recenți, chiar dacă înregistrează în diverse chipuri faptele împlinite de împărații lor, cînd ajung la acest capitol, mărturisesc, ca și într-un glas, că o jumătate din Oraș, și anume partea mai mare, i-a fost predată lui Muhammed sub încheierea de înțelegeri, ba mai spun și înseși condițiile capitulării. Cum însă cei mai mulți dintre scriitorii nu numai turci, ci și ai celorlalte popoare răsăritene au obiceiul solemn de a-și înălța faptele cu cele mai mari laude, și, dimpotrivă, de a le coborî, cît pot mai mult, pe cele străine, nu
91 prea pu/tem fi convinși că ei ar fi vrut să umble cu vreo minciună în dauna cinstei și a faimei lor. Căci printre toate popoarele la care virtutea războinică se află la preț este socotit un lucru mult mai de laudă să cucerești un oraș cu armele, decît să-l iei prin predarea lui.

Se mai adaugă și un alt argument cu mult mai puternic, și anume că Grecii au avut în posesie, sub trei împărați, **Muhammed al II-lea**, **Baiezid al II-lea** și **Selim I**, lăcașele sacre așezate în partea Orașului ocupată prin predare, iar actele acelor fapte care s-au petrecut în acele vremuri se mai păstrează încă în arhivele Bisericii Patriarhale, cu toate că acelea le-au fost luate sub Selim I. De vreme ce aceasta este de cea mai mare însemnătate pentru statornicirea părerii noastre, vom recapitula cum s-a petrecut acest lucru după foarte seriosul istoric turc, un contemporan, **Ali effendi** din Filippopole, care îndeplinise, sub același Împărat, pe lîngă **Tefterdarul**, vestit pe acea vreme, < > **Ferhad Pasza**, funcția de **Chaznè kiatibì**, sau 'Scrib al Tezaurului':

Selim I, apucat odată de tot de zelul răspîndirii legii muhammedane, îl cheamă la sine pe **Muftiu**, stă de vorbă cu el, cu familiaritate, despre mai multe lucruri, <și,> pînă la urmă, abătînd convorbirea la acel lucru, îl întreabă 'ce crede el că-i mai de folos și-i este lui Dumnezeu pe plac, să adauge Împărăției Othmane toată întinderea pămîntului, să și-i facă tributari pe **Issevi** și pe **Musavi**, 'pe Creștini și pe Iudei', și, prin aceasta, să strîngă în tezaurul **Beitulmal Muslimin**, 'Statului Musliman', avuțiile atîtor regate, ori, disprețuind o asemenea comoară, să aducă toate neamurile la ascultarea legii muhammedane ?' Muftiul, neștiind ce avea Selim de gînd, îi răspunde că 'a aduce chiar și un singur suflet rătăcit, așa cum trebuie socotiți Creștinii și Iudeii, la adevărata
92 / credință merită din partea lui Dumnezeu, decît toate avuțiile pămîntului. Împăratul, întărit în părerea sa prin această **fetva**, după puține zile, îl cheamă la sine pe Marele Vizir <și> îi dă poruncă să prefacă în **Dzamii** toate bisericile Creștinilor, să le interzică acestora exercitarea și cultul public al legii creștine și să se străduiască în orice chip ca ei să fie convertiți la riturile muhammedane; iar cei ce vor refuza să se supună poruncii împărătești să plătească aceasta cu capul. Uluit de această noutate și de fapta încercată nu numai împotriva legii muhammedane, ci și împotriva intereselor Împărăției, Vizirul, cînd aude că Muftiul era cel care-l convinsese la aceasta pe Împărat prin a sa **fetva**, de îndată ce se întoarce de la Curte, se duce la acela și-l probozește aspru pentru sfatul ce l-a dat. Muftiul îi mărturisește că s-a lăsat înșelat de șiretenia Împăratului, dar, spre a-și repara greșeala, îi făgăduiește Vizirului, sub jurămînt, că se va strădui în fel și chip, ca sufletul lui Selim să fie îndrumat spre o cale mai bună. Apoi, luînd sfat, trimit un om anume, în taină, la Patriarhul Grecilor, care să-l învețe ce trebuia să răspundă, dacă i s-ar fi cerut ceva prin poruncă împărătească. Dar, cu

poruncă pe față, îi dau însărcinare **Caimacanului** să prefacă bisericile Creștinilor în **Dziamii**, iar pe locuitorii ἀλλοπίστους <de altă credință> să-i silească, în orice chip putea, la Muhammedanism: primind acela porunca, îl cheamă pe Patriarh, cu tot clerul, la Primărie, și le citește, de față, ce i se poruncea. Patriarhul, cum fusese învățat de Vizir și de Muftiu, îi răspunde că 'el îl cheamă pe Împărat la judecată și vrea să-și susțină cauza în fața Muftiului și a învățaților, și că, orice va fi dictat sfînta judecată a lui Dumnezeu după legea Curanului, el nu se împotrivește nicidecum să
93 facă. Iar dacă i se va tăgă/dui dreptatea, sufletele și păcatele sale și ale întregului popor vor ajunge, în veacul ce va să vină, în fața Judecății Dumnezeiești.' Caimacamii, după cum i se poruncise, îi dă de știre, în scris, Vizirului, ce anume răspunsese Patriarhul, adăugind și supusele cereri ale Creștinilor. După ce le-a primit și citit, Muftiul, dimpreună cu Vizirul, merge să-l întîlnească pe Împărat <și> îi spune că 'Patriarhul Constantinopolei nu a vrut să dea ascultare poruncii Maiestății Sale, <ci> a motivat că are de dezlegat o pricină împotriva Împăratului. Cum însă la cuvîntul **Emri szeriyn**, "Facă-se vrerea Dreptății !", chiar și apele ce curg au a se opri în loc, el socotește că se cuvine ca Maiestatea Sa să-i asculte aceluia plîngerile și să binevoiască să-i răspundă la ele.'

Împăratul, cînd vede că nu poate izbîndi nimic cu sila împotriva părerii Muftiului, zice: "Fie !", și poruncește ca Patriarhul, Mitropoliții și cîțiva dintre cei mai vîrstnici să-i fie aduși la Adrianopole. Aduși în **Divan**, ei se plîng că 'prin porunca sa, nu numai că ei suferă din partea Împăratului o mare nedreptate, ci sunt rupte și încălcate, cu cutezanță, și legămintele făcute cu înaintașii săi și întărite prin jurămînt.' La întrebarea avocatului Împăratului, **Tefterdar effendi** (căci acela obișnuiește mereu să ia asupra sa cauza Sultanului), 'despre ce fel de înțelegeri bîiguie ei ?', Patriarhul răspunde: "Fie adus la cunoștința Maiestății Tale că înaintașii noștri i-au lui Muhammed **Fatih** predat jumătate din Constantinopole sub următoarele condiții: **1.** Bisericile Creștinilor să nu fie prefăcute în **Dziamii**. **2.** Nunțile și înmormîntările, și celelalte care țin de cultul religiei creștine să le poată celebra în public, după obiceiul strămoșesc, fără vreo opreliște sau piedică din partea
94 nimănui. **3.** Să li se dea libertate deplină pre a celebra sărbătoarea Paștilor, iar, în vremea aceea, / poarta **Phanar** să nu fie închisă, ca acei Creștini care locuiesc în suburbii să se poată aduna pentru celebrarea rugăciunilor de noapte în Biserica Patriarhală.

Cu aceste, spun, legăminte i-am predat noi Orașul, pe vremea aceea, bunicului Maiestății Tale, iar cheile lui i le-am oferit pe tăvi de aur, și tot prin hotărîrea lui am fost întăriți, pînă acum, în posesia acelor biserici, și păziți de orice nedreptate, cu sfințenie, de către predecesori; dar, cum Maiestatea Ta vrea să ni le răpească acum, este limpede cît de mare e nedreptatea pe care ne-o face. La celălalt articol al poruncii Maiestății Tale, cel prin care, ni se poruncește ca, tăgăduind riturile creștine, să trăim după obiceiurile Muhammedanilor, pe lîngă cele pe care le-am spus, se împotrivește însăși Legea Curanului, în care se consfințește ca nimeni din cei care a dat, cu titlu de tribut, în fiece an, treisprezece drahme de argint curat, de la începutul pubertății și pînă la cel de al șaptezecelea an, să nu fie silit la Muhammedanism." Muftiului, care întărea, prin mărturia sa, că o asemenea lege se găsește și în lămuritorii Curanului, și în textul însuși, și că nu trebuie nicidecum încălcată, avocatul împărătesc răspunde că: 'Cele spuse de Muftiu, cu consimțămîntul Patriarhului, din cartea S(fîntului) Curan nimeni nu se îndoiește că sunt și adevărate și vrednice de cinstire; dar că cele pe care le istorisește despre predarea Constantinopolei nu par nici adevărate, nici probabile.'

Patriarhul, întrebat de Muftiu, 'poate el oare să arate diploma prin care au fost întărite legămintele ?', dă răspuns că 'acea dovadă a pierit într-un incendiu, dar că are totuși trei martori oculari care, tot pe vremea aceea, au slujit la oaste în tagma Jengiczerilor, prin spusele cărora cutează să întărească toate cele ce le-a dezvăluit.' Aduși de față, cei trei Jengiczari, oameni de aproape o sută de ani, dau mărturie în fața Muftiului că 'ei au luat parte la cucerirea Constantinopolei și au văzut cu ochii lor
95 / cum fruntașii Grecilor au venit din Oraș, și cum aceia i-au oferit Sultanului cheile, pe tăvi de aur, pe cînd mai ședea sub cort, înafară zidurilor, și i-au cerut, și au și dobîndit întărirea amintitelor trei condiții. Auzind el acestea, Împăratul: "Chiar dacă acestea, zice, le-au fost îngăduite Creștinilor de către bunicul nostru, cum e nedrept și potrivnic legii noastre ca niște clădiri atît de alese, menite cultului dumnezeiesc, să fie **Butchanè**, adică 'sălaș de idoli', noi nu putem în nici un fel să ratificăm aceasta. Prin urmare, după cum prescrie S(fîntul) Curan, le îngăduim tuturor Creștinilor putința de a-și mărturisi public religia lor, dar vrem și poruncim ca bisericile de piatră pe care le-au stăpînit pînă acum să fie cu totul prefăcute în **Dziamii**, în locul lor urmînd să li se lase libertatea să construiască altele din lemn sau să și le repare pe cele roase de vechime." Iar, după poruncă aceea, pe acea vreme, prima a fost prefăcută în Dziamie Biserica Patriarhală, numită '**Pammacaristos**' <'a Preamilostivei'> (care privea, dinspre Apus, către Palatul Moldovei, **Bogdan Serai**, dinspre Răsărit, spre cel al Valahiei, **Cara Iflak** – îndeobște **Vlah-Serai**), și numită **Fetihijè**, iar, puțin după aceea, și celelalte.

Pe acestea am socotit că merită osteneala să le povestim după amintitul istoric turc, iar ele merită cu atît mai multă crezare, cu cît nici un alt scriitor dintre Turci nu istorisește cu mai multă grijă și modestie faptele privitoare la Creștini. Acel codice îl găsisem la Filippopole, în casa unui Grec, și n-am mai avut prilejul să mai văd vreun alt exemplar printre Turci. După plecarea noastră, a rămas la Constantinopole, și am auzit că a ajuns, laolaltă cu celelalte lucruri culese de noi despre faptele și obiceiurile Turcilor, la **Ioan Mavrocordatul**, cel care joacă acum rolul de Dragoman la
96 Cur/tea Othmană.

Iar, din toate bisericile care, vreme de aproape un veac întreg după acea vrednică de plîns cucerire a Constantinopolei, le stăpîniseră Creștinii, Selim le-a mai lăsat numai una, numită astăzi Πανάγια Μαγουλ<ι>οτίσ[σ]α <'Preasfînta Maguliotissa'>, iar aceasta în cinstea unui anume Arhitect grec, care îi construise lui Selim uriașul și foarte elegantul sanctuar de la Adrianopole, a nepotului altui Arhitect, hărniciei și artei căruia Sultan Muhammed al II-lea îi încredințase **Dziamia** pe care a clădit-o la Constantinopole, și, din această pricină, îl dăruise pe acela cu biserica aceea și cu tot cartierul dimprejur – diploma cărui fapt se mai păstrează și acum în tezaurul acelei biserici.

Prin aceleași locuri, pe cînd ne aflam la Constantinopole, pe un deal foarte înalt, numit **Sandziakdar Jokuszi**, înălțasem palaturi deloc de disprețuit, de unde, ca dintr-un loc de pîndă, i se dezvăluiau vederii aproape tot orașul, ca și suburbiile lui. Sub Sultan **Muhammed al IV-lea**, socrul nostru, Principele Valahiei, **Șerban Cantacuzino**, ridicînd ziduri din vale pînă la 25 de coți <înălțime>, a bătătorit pămîntul pentru o grădină, și înălțase, deja, primul perete al clădirilor, iar, pentru aceasta, cheltuise ca la 35.000 de <galbeni> împărătești, dar, mai apoi, i s-a interzis să clădească mai departe, dat fiind că putea privi în însuși Seraiul împărătesc, numit **Bagczesi**, sau

Tersane Serái. Dar, pînă la urmă, la intervenția Marelui Vizir **Ali Pasza**, am dobîndit de la Împărat putința de a ne pune palatele noastre pe acele vechi temelii: de-abia fiind terminate, am fost siliți, cu forța parcă, să luăm în mînă Principatul Moldovei.

97 (s) **Ebù Eiub Ensari.** O suburbie / numită astfel de la monumentul lui **E{j}iùb Ensarì**, așezată înafară zidurilor Orașului, în capătul portului dinlăuntru, unde se varsă în el rîul **Kiagyzchanè**. Aproape de acest loc a fost odinioară multvestita pentru atîtea și atîtea minuni Mînăstire a **Blachernelor**, închinată Fecioarei de Dumnezeu Născătoare, dată acum drept sălaș Țiganilor de către Sultan. N-au mai rămas nici un fel de urme ale bisericii, înafară de izvorul care le picura credincioșilor apă mîntuitoare, aflat astăzi în stăpînirea unui Turc, care, luînd plată, îi lasă pe Creștini să ia ἁγίασμα <'apă sfințită'>.

(t) **Turbè.** Este un turnuleț ridicat îndeobște peste un mormînt, despre care <vezi> mai sus la, Car(tea) I, Cap(itolul) 4, lit(era) ({{**F**}}). Cel mai adesea obișnuiesc să fie clădite deschise și fără acoperiș, în formă de **Kiabè** (a monumentului de la Mecca), astfel ca florile și ceilalți arbori binemirositori, sădiți acolo, să poată fi udați de ploaie, punîndu-se numai, deasupra, o plasă din bronz, ca să oprească lăsarea păsărilor.

(u) **Sylliwrì. Syllebria**, un oraș de pe țărmul Propontidei, așezat între Constantinopole și Adrianopole, la 10 ceasuri depărtare de prima. E Scaun Metropolitan și are o preafrumoasă biserică, durată pe vremea împăraților Creștini. În ea să păstrează moaștele S(fintei) (Eufimia), întregi de tot, pe care pînă și Turcii obișnuiesc să vină să le vadă, de curiozitate, și le numesc < > **Cadid**. Tot acolo se pot vedea ruinele unui uriaș palat, clădit de **Ioan Cantacuzino**, despre care vezi la Nicefor Gregoras, în T(omul) 2, {{C(artea)...}}.

(x) **Eskì Serai.** 'Palatul Vechi'. Este o clădire uriașă, înconjurată de ziduri foarte înalte și împărțită în foarte multe camere. Acolo rămîn să locuiască, de obicei, atît cadînele împăraților răposați, despre care socotesc că nu-i legiuit să fie lăsate în fața ochilor urmașului, dacă-i fiul, sau fratele decedatului, cît și Sultanele care dăduseră naștere unor urmași legitimi, laolaltă cu curtenii
98 și cu micuții lor, dar și fecioarele / înaintate în vîrstă și nepotrivite slujbelor plăcerii, cărora li se oferă o simbrie zilnică, mai mult din mila Sultanului, decît pentru vreun merit. Zidurile, ridicate în formă de pătrat, au, jur-împrejur, mai mult sau mai puțin, ca la o milă italică. Din cele patru porți pe care se poate intra, două se închid mereu, iar pe celelalte le păzește, ziua și noaptea, unitatea Baltadziilor, care constă din 500 de oameni. Trecerile dinlăuntru ale palatului le străjuiesc eunucii albi, cărora cei negri, ca fiind cei mai nobili, le dau spre îndeplinire poruncile femeilor. Mai-marele lor se numește **Eski Serai Agasi**, adică 'Mai-marele Palatului Vechi'.

(y) **Regele Ungariei.** Acesta a fost **Ladislau Postumul**, fiul lui Albert, Împăratul German(ilor), despre care scriitorii creștini spun că a răposat în anul D(om)nului 1458, la 21 Noiemb(rie), (al Hegirei 863).

(z) **Kiórfes.** – Sub acest nume este arătată 'Marea Adriatică', <zisă> îndeobște 'Golfo di Veneția', <și> în special Insula Corfu, **Corcyra** celor vechi.

(aa) **LX de orașe.** Lucrul acesta nu trebuie înțeles decît despre cei doi ani de după luarea Constantinopolei; căci scriitorii creștini spun că, în toată viața lui, Muhammed a supus 12 regate și 200 de orașe.

(bb) Kyzil Ahmèdi, 'Ahmed cel Roșu', cel care a dat, cel dintîi, prilejul războiului dintre Uzun Hasen și Muhammed; pare a fi fos un Regișor al Perșilor.

(cc) Uzùn Hasèn. 'Hasen cel Lung', Regele Cappadociei, vestit pentru războaiele lui cu Turcii, despre care vezi mai multe la șirul istoriei.

(dd) Giurdzistan. Georgia, odinioară Tberia', numită <apoi> astfel după S(fîntul) Gheorghe, ocrotitorul locuitorilor ei, odată cu primirea credinței creștine.

99 **(ee) Cazikly Voda.** A fost Principele Valachiei, / și un mare tiran. Căci, pentru o măruntă pricină, {a poruncit) să fie trași în țeapă 5 mii de oameni, și de aici i s-a spus de către ai săi, pe limba Valahilor, '**Cepalusz**', adică "Făcătorul de țepe". De unde și Turcii, traducînd ἔτυμον <etimonul>, par a-l fi scos pe **Cazikly**, ceea ce înseamnă la ei 'Cel Plin de Țepe'.

Creștinii îi spun '**Dracula**' – nu știu de unde, pentru că acest nume este cu totul străin limbii valahice. Și **Dragosz**, primul Principe al Moldovei, este poreclit 'Dracula', dar cu multă vreme mai înainte, însă, despre acestea, în altă parte.

(ff) Cátyrga ilimanì. 'Portul galerelor', așezat între poarta Orașului numită **Czatladì**, și **Cumcapù**, în partea de Miază-zi, către Propontida. În locul acestuia, umplut cu pămînt, a ajuns să fie acum o imensă grădină de legume, zisă îndeobște '**Vlanga**', unde cresc castraveți mai arătoși decît oricare alții.

(gg) Duradz. Odinioară 'Dyrrachium', cel mai vestit depozit de mărfuri din Rumelia, așezat pe țărmul Mării Adriatice, la hotarele dintre Albania și Dalmația.

(hh) Codze Hersek. Illyria Veche', căci **codze** este 'vechi', iar **Hersek** Illyria'.

(ii) Biserica S(finților) Apostoli. {{A fost}} o biserică ridicată de către <Theodora>, soția lui Iustinian cel M(are). Este un loc, sau un muncel, așezat în mijlocul cetății, dar mai aproape de portul dinlăuntru, decît de continent, mai înalt decît celelalte șase, iar, acolo, **Dziamia** construită de **Muhammed Fatìh**, lungă și lată de 120 de coți, se crede că este cel mai mare sanctuar, după S(fînta) Sofia.

Ei spun că arhitectul a fost un Creștin, un Grec pe nume **Christodulos**, și că el, după ce a desăvîrșit o lucrare atît de imensă și de admirabilă, a fost dăruit cu un cartier întreg și cu alte daruri
100 împărătești. Mai spun că, între/bat fiind mai apoi 'dacă mai putea construi o altă **Dziamie**, mai mare și mai aleasă (decît aceasta)?', a răspuns că 'se poate clădi și una mai mare și mai frumoasă, dacă s-ar face rost cu mărinimie de material, atîta cît ar fi nevoie'; că, auzind aceasta, Împăratul a dat poruncă să fie tras în țeapă, ca urmașii săi să nu aibă un arhitect care să poată ridica o **Dziamie** mai mare ca a lui. Prin urmare, că au înfipt o țeapă de fier în partea curții dinafară a **Dziamiei** care privește către Miază-noapte, și, că, dîndu-i de jur împrejur un turnuleț, au făcut să nu mai rămînă la vedere altceva, decît vîrful, care se mai poate vedea și astăzi.

Dar de faptul că **Muhammediè** este clădirea lui Christodulos, și că, din această pricină, Muhammed lui i-a dăruit biserica și cartierul, ne-a convins pe noi diploma lui Muhammed, dată în acest scop lui Christodulos, pe care am citit-o și noi înșine, iar mai apoi am dat-o spre a fi depusă în tezaurul bisericii F(ericitei) Măria, Fecioara Mag<u>lotissa. Căci atunci cînd, sub actualul Sultan al Turcilor, **Ahmed al III-lea**, Turcii au pornit un proces împotriva Creștinilor locuitori în acel cartier, vroind să-i alunge din biserică și din cartier, am luat asupra noastră ocrotirea lor, și i-am

înfățișat-o Marelui Vizir, **Czór{l}uly Alì Pasza**, ca s-o citească, și acea diplomă, printre celelalte **Hiudz{dz}et**, 'mărturii judecătorești', pe care le aveau fiecare asupra clădirilor lor; acela, citind-o cu atenție, a sărutat-o de trei ori, și-a șters de trei ori fața cu ea, la urmă ne-a dat-o înapoi, și le-a dat îndreptare Turcilor să nu mai cuteze să-i hărțuiască pe bieții Creștini.

(kk) Principele Bosniei. Conchidem, după scriitorii creștini, că a fost **Ștefan**, al cărui scaun a fost **Jazyga.**

(ll) Giuzeldzè hisar] 'Cetățuia Frumușică' <și>

(mm) Aksarai. 'Palatul Alb' – tîrguri ale **Caramaniei.**

101 **(nn) Giullùk.** 'Tufișul de Trandafiri', un tîrg din aceeași Provincie. /

(oo) Egriboz. Insulă din Arhipelagul Negroponte, numită odinioară 'Euboea', a cărei Capitală, **Chalcis**, Turcii o numesc tot **'Egriboz'**.

(pp) Alaè. *A* fost Provincia unui Regișor numit **Kyzul Arslanbeg** ('Leul Roșu'); numele ei cel vechi ne este neștiut, dar că a fost din Asia Mică se poate bănui din însuși șirul istoriei. (Poate că e totuna cu **Philadelphia**.)

(qq) Giumuldzína. Provincie și tîrg din **Rumelia**, aproape de Larissa, numită astfel, astăzi, de Turci.

(rr) Paias. Foarte vestit oraș și depozit de mărfuri din Paflagonia.

(ss) Îl ucide cu sabia. Scriitorii creștini spun să fi fost lovit și ucis de un glonț dintr-o pușcă: nu știm cui să-i dăm crezare.

(tt) Cara Hisar Szarky. Foarte cunoscut oraș din Paflagonia, aproape de **Paias**, poate fi' Arsenga' celor vechi.

(uu) Gied<i>uk Ahmed Pasza. A fost o foarte vestită Căpetenie de război, apoi și Marele Vizir al lui Sultan Muhammed. I s-a spus **Giediuk**, pentru probabil că îi lipsea un dinte din față: Turcii le spun tuturor celor cărora le lipsește vreunul, sau au buza de sus crăpată, **'Giediuk'**. La propriu, 'Giediuk' arată o "crăpătură", sau "strungăreață", iar, metaforic, "un ordin militar", ca în sahibi', "înscris într-un ordin militar", și în 'Giediuklerinden airilmadiler', "nu și-au părăsit rîndurile", sau "n-au lăsat nimic gol în rîndurile lor".

102 Se află și la Constantinopole un cartier numit < >/ **Gi<e>diuk Pasza**, care și-a tras numele de la acest Paszā, poate pentru că fie că a așezat acolo o piață, fie că va fi avut un palat.

(ww) Varsak. Pare a fi 'Paflagonia.

(xx) Al Copczacilor. Neam scythic aproape de Usbek, în hotarele **Czagatailor**, dincolo de Marea Caspică, înspre Răsărit, din care-și trag obîrșiile (lor) Turcii și Tătarii. Poate că, și pe hărțile actuale, este ținutul care-i numit ' **Regatul Thibetului**', sau **'Turchestania'**.

(yy) Mengily Gieray. Întîiul care a încredințat, sub anumite condiții de legămînt, Crymeea, smulsă fratelui său cu ajutorul Turcilor, ocrotirii Împărăției Aliothmanice. Istoricii turci și creștini susțin că el se trage din spița **Alidzengizilor**; dar ei amestecă atîtea povești închipuite, încît cele despre care ei se fălesc că le-au aflat după o îngrijită cercetare nu-i pot stîrni decît rîsul aceluia care-i cîtuși de puțin introdus în istoria acestor popoare.

Mai presus decît ceilalți, vine aici de pomenit Michalo Lithvanul, care, deși în 'Tartaria', la pagina mea 296, mărturisește că primul stăpînitor al Crymeei a fost din spița Alidzengizilor, sau,

cum scrie el, stricat, a 'Cyngisilor', îl numeşte pe acesta – întemeiat nu se ştie pe ce autoritate 'Lothonus', apoi, la pag(ina) 193, îi strămută urmaşii în Lithuania, şi ţese, din acea spiţă, un lung şir al Caesarilor, sau Chanilor Lithuaniei. El spune că ultimul dintre aceştia a fost '**Aczkierai**' (poate **Hadzi Gierai**) care să se fi născut la **Troki** şi să fi fost trimis de către răposatul Withwod spre a ocupa Chersonesul Tauric. Că din acesta, după ce a pus mîna, acolo, pe domnie, s-a născut **Menglikierai** (< > **Mengili Gierai**). Că din acesta s-au născut **Mehemed Kierai**, **Sadet Kierai**
103 (**Seadet Gierai**), / **Chaskierai** (poate **Szah Gierai**) şi fratele lor mai mic şi urmaşul la domnie, **Sapkierai** (< > **Sefai gierai**), care să fi ţinut sceptrul Tătarilor pe vremea aceea. Că, primindu-şi de aici atît de nobila denumire a strămoşului lor (anume **Aczkierai**) se bucură acum de ea şi toţi urmaşii la însemnele puterii. Nu credem că ar fi nevoie să învinuim de falsitate, printr-o lungă digresiune, o atare istorisire, de vreme ce ea cuprinde în sine atîtea contradicţii, încît oricui îi poate fi vădit că istoria aceasta a fost scrisă de Michalo nu după monumentele înseşi, sau din povestirile Tătarilor, ci numai şi numai după bănuieli.

Ca să trecem sub tăcere că este destul de limpede din consimţămîntul unanim al istoricilor turci că primul cuceritor al Crymeei nu s-a numit 'Lothonus', ci < > **Gierai**, şi că de aici a fost scos supranumele Principilor din acel neam. Toţi sunt de acord că Tătarii din Lithuania nu-s nici Crîmleni, nici Oguzi (din care şi-a tras obîrşia stirpea **Alidzengizilor**), ci **Czeremissi**, de unde se mai numesc şi astăzi la ai noştri **Czirimusz**, cu toate că Turcii obişnuiesc să-i numească '**Tătari Lipka**', cu un nume stricat de la 'Litwa'. Apoi, spiţa de astăzi a Chanilor Crymeei nu a început să domnească acolo, sau să folosească numele de '**Gierai**' <de-abia> sub **Murad al II-lea**, în vremea căruia cade **Aczkierai**, după socoteala lui Michalo, ci, aşa cum reiese din istoricii Turcilor şi din tradiţia statornică a Tătarilor, stăpînirea lor a fost mai veche decît Împărăţia Othmanică, aşa cum am dedus în Prefaţă, în mai multe <cuvinte>.

Dar ni se pare că nu-i fără rost să notăm că, între Tătarii înşişi este mare îndoială, care să fie
104 urmaşii adevăraţi ai lui Gierai, şi care din flori. Căci, pe lîngă acea spiţă, / care le porunceşte astăzi Tătarilor Crîmleni, şi se numeşte κατ' ἐξοχῆν <prin excelenţă> '**Gierai**', se mai află şi o alta, căreia îi spun îndeobşte **Czoban Gierai**, adică 'Păstorii **Gierai**'. Căci ei povestesc că soţia unui Chan, al cărui nume ni s-a pierdut. avînd de-a face cu un păstor, a născut din el un fiu, dar, după naştere, ea a fost dovedită de adulter şi ucisă, copilul i-a fost însă dat, ca să-l omoare, unuia dintre şerbii regeşti, care şi-a înşelat stă-pînul, şi,trimiţînd pruncul în **Czercassia** s-a îngrijit să fie crescut acolo, pe ascuns. Pe acesta îl fac părintele familiei de mai apoi, şi susţin că urmaşii lui degeaba îşi arogă fala unui strămoş atît de slăvit. Dar **Czoban Gierai** le întorc aceleaşi ocări celorlalţi **Gierai**, astfel că, în această ambiguitate, cum şi unii, şi alţii duc lipsă de documente scrise, şi nu apelează decît la tradiţie, este greu de hotărît care să fie odraslele **Gierai** cele adevărate, şi care cele din flori.

Turcii, deşi socotesc veritabilă spiţa Chanilor de acum, nu le tăgăduiesc nici celorlalţi numele de '**Gierai**', şi le îngăduie să locuiască în sălaşul menit Principilor Tătarilor, la **Jamboli**, odinioară Tanopolis'. Unul dintre ei, < > **Kiorgierai**, cum după prăpădul de la Viena Turcii se îndoiau despre credinţa lui **Selim Gierai**, a fost împodobit cu demnitatea de Chan, dar, după cîteva luni, a fost iarăşi dat jos, iar frîiele conducerii Tătarilor i-au fost încredinţate, din nou, spiţei celei vechi a

Gierailor. Despre **Czoban Gierai** se crede că nu vor mai ajunge niciodată, de-acum încolo, la această treaptă, chiar dacă **Galga Sultan**, **Nurad<d>in**, ca și alții din acest neam, pot primi însărcinări de cinste pe lîngă rudele lor.

105 (zz) **Tekkiùrul Moldovei.** Acesta este Regele Moldovei, **Ștefan**, supranumit '**Cel Mare**', / despre care mai multe lucruri am însemnat mai sus, în C(artea) I, C(apitolul) 5, la lit(era) **b**. **Moldova** însăși este numită îndeobște de Turci **Bogdan**, de la **Bogdan**, fiul lui Ștefan, despre care <spunem> mai multe în altă parte.

(α) Fălczii. Este un oraș și un ținut din Moldova, {{de pe rîul Prut}}: de la **Hussi** (loc în care Împăratul Rusiei, **Petru I**, a încheiat pacea, în anul 1711, după o luptă de patru zile cu Turcii), către Miază-noapte, la zece mile depărtare de malul fluviului **I{stru}**.

Odată, pe cînd citeam, în anii trecuți, la Herodot, că, dincolo de Dunăre, cel mai războinic era neamul **Taifalilor**, și că au întemeiat un oraș foarte întins, am trimis, de curiozitate, cîțiva oameni într-acolo, ca să cerceteze dacă pot cumva să găsească unele urme de clădiri, din sus de acest fluviu. La întoarcere, ne-au povestit că au găsit în apropiere de acest tîrg, **Fălczii**, într-o pădure foarte deasă, care se află acolo, temelii de ziduri: astfel că nu ne îndoim că tîrgul Fălcziilor este durat în locul străvechiului oraș al Taifalilor – ceea ce am lămurit în mai multe <cuvinte> în cartea aparte 'Despre Moldova veche și nouă'.

(β) Baddak, Pare a fi Provincia **Sinai**, ori numele, sau supranumele vreunui Rege din acele vremuri, necunoscut nouă.

(γ) Zdrobindu-i pe Venețieni. Istoricii creștini spun că Venețienii au suferit o înfrîngere la rîul Sontium, dar pun în locul lui **Giedik Ahmed Pasza** un 'Alabechus', sau 'Marbechus', nu știm cu ce autoritate: căci numele acestea nu sună deloc turcește.

(δ) Solii Venețienilor. Acesta a fost **Benedict Trevizanul**, un bărbat de mare autoritate și <de bun> sfat la Venețieni.

106 **(ε) Mesih Pasza**. Despre acesta, scriitorii creștini / spun că a fost Grec, și, de fel, din spița Paleologilor. Turcii îi trec cu totul sub tăcere neamul. Dar **Mesih** pare a fi fost scos din ebraicul 'Mesia', de unde și Iisus Hristos se numește **Isa Mesih**.

(ζ) Máltepe. 'Muntele bogat', sau 'al bogățiilor'. Este un munte foarte înalt, așezat nu departe Niceea: o mare comoară găsită cîndva la poalele lui i-a dat muntelui numele. Navele din Pontul Euxin, cînd ajung la 80 mile de Bosfor, primul pe el îl văd, deși este mai aproape de Propontida, decît de Pontul Euxin, și-și îndreaptă calea spre el.

(η) Podagră. Creștinii spun că a fost lovit de o durere de colon, în cea de a treia zi după (începutul) campaniei, ceea ce merge laolaltă cu Turcii, care admit că au fost mai multe alte cauze ale morții lui, înafară de podagră.

(θ) A trăit 51 de ani. Adică lunari, care, aduși la calculul solar, fac cam patruzeci și nouă de ani, șapte luni, <și> șapte zile. Totuși, Creștinii și Turcii nu cad de acord în această privință. Ultimii îi atribuie 51 de ani de viață, <și> 30 de domnie; primii spun că a domnit 32 <și> a trăit 53 – lucru care ne-ar veni a crede că a luat naștere de la faptul că, la ceilalți, Creștinii mai adaugă trei ani în care a domnit cît i-a mai trăit tatăl.

LA CAPITOLUL II.

(a) **Sandziakul.** Mai înainte de a fi rînduiți **Paszii** și **Beglerbegii**, se numeau astfel toți Conducătorii de Provincii, astăzi <însă> numai aceia, care sunt puși ca Mai-mari ai Provinciilor fără <să aibă> tuiuri. Astfel, **Sandziakul** este mai prejos decît **Begul**, **Begul** decît **Pasza**, **Pasza** decît **Beglerbegul.** Compară cele spuse la C(artea) I, C(apitolul) 2, lit(era) **h**.

(b) **Hadz.** Este 'pelerinajul', cum spun ei, 'la locurile sfinte', **Mecca**, **Medina** și **Jerusalem**
107 *(sic)*, despre / care vezi C(artea) I, C(apitolul) 9, lit(era) **(I)**. Cine îl va fi făcut se numește **Hadziu**, 'pelerin'. Iar orice Turc este ținut prin legea sa să-și rînduiască o dată în viață această cale, iar aceasta la vremea cînd va fi avut atîtea bunuri, încît jumătate din ele să-i ajungă pentru cheltuielile drumului; căci cealaltă parte trebuie să o lase acasă, ca să aibă un venit din care să poată trăi onest. Iar ca pelerinii să poată trece sigur și comod prin acele locuri pustii și lipsite de apă, Sultanul îi dă cel mai adesea poruncă Paszei Damascului să pună să-i însoțească osteni și sacagii, și să ia aminte ca numărul lor să nu fie vreodată mai mic de cincisprezece mii.

(c) **Sunnèt diugunì.** Turcii socotesc că preceptele legii lor sunt de două feluri, **Fars** și **Sunnet**, ceea ce ar cam corespunde, la noi, cu 'legile divine' și cu cele 'eclesiastice', acelea fiind necesare mîntuirii, acestea putînd fi, cîteodată, trecute cu vederea. Ei spun că de **Fars** țin **Salavat**, 'mărturisirea de credință', neglijarea sau omiterea căreia face ca omul care are putința vorbirii să nu se poată mîntui, **Zekkiat**, anume ca fiecare să le dea săracilor, din averile sale, în fiecare an, a cincizecea parte, și altele. Iar **Siunnèt** numesc 'tăierea împrejur', și **Siunnet diuguni** 'serbarea tăierii împrejur' și celelalte rituri eclesiastice, care ar fi un păcat să le treci cu vederea, dar unul cu iertare. Pe acestea, la grea nevoie, ei cred că le poți trece cu vederea de-a binelea fără de păcat, de aceea nu taie pe nimeni împrejur înainte de al șaptelea an, și socotesc că un copilaș mai mic de șapte ani, care moare fără tăierea împrejur, are totuși parte de Rai. Astfel, dacă în loc de cinci mătănii zilnice ar fi făcut numai trei, care sunt **Fars**, adică acelea poruncite de Dumnezeu, iar pe
108 celelalte două, care au fost adăugate din porunca Profetului și prin / uzul eclesiastic, le-ar trece cu vederea, aceasta ar fi un păcat, dar nu unul de moarte. Dar dacă nu le-ar face nici pe unele, nici pe altele, ar trebui, orișicum, să-și ispășească vina în Purgatoriu prin mai mulți ani de chinuri.

(d) **Mimber.** Este un scaun ca un amvon, la trei trepte mai sus decît care se înalță tronul împărătesc, iar, în biserici *(sic)*, **Waiz**, 'al predicatorului'.

(e) **Dziem.** '**Dziem**' este, în limba poporului, 'un fel de struguri' mai dulci decît toți ceilalți. Iar, în arăbește, adăugîndu-se – **Teszrid**, **Dziemm** arată, în cele magice, numele fabulos al lui **Salomon**, sau al lui **Alexandru cel Mare**, ca în **Chatemi Dziemm**, 'pecetea', sau 'inelul cu pecetea lui Salomon', **Dziami Dziemm**, 'oglinda lui Salomon', sau a lui 'Alexandru', cea care, într-o altă poveste grecească, îi este atribuită lui Leon înțeleptul, fiul lui Vasile Macedoneanul, Împăratul Grecilor. De la care dintre aceste înțelesuri își va fi luat numele acest Sultan, nu putem hotărî, nici n-am mai văzut sau auzit ca vreun alt Turc, înafară de acesta, să fi fost deosebit printr-un asemenea nume. Scriitorii creștini au luat, fără îndoială, de aici numele pe care i le atribuie, **Gemes** și **Zizimus**, care nu înseamnă, etimologic, nimic.

(f) Caitebai. Nu 'Caithebanus', sau 'Caithbegus', cum scriu Apusenii. Căci numele acesta nu este turcesc, ca să poată fi derivat din **Caith**, și **beg**, 'Principe', ci un compus pur tătăresc, din **cait** și **bai**, adăugîndu-se, spre a evita κακοφωνία, **üstün**, care are cam valoarea vocalei noastre '**e**'.
109 **Cait** este, pe tătărește, 'convertire', iar **bai** 'bogat'. Căci Tătarii mai de viță obișnuiesc să-și a/dauge această monosilabă la numele lor, ca în **Tuminbai**, **Mambetbai** (pentru 'Muhammed bai': căci 'Muhammed' se pronunță pe tătărește **Mambet**), tot precum Turcii Căpetenii ale armatei iubesc să fie numiți **Pasza**, ofițerii **Aga**, iar cei născuți dintr-un neam nobil **Czelebi.** Dar **Caitebai** însuși era Czercass de neam, și ajunsese la domnie prin alegere – 'Hannibal' al Împărăției Turcești.

(g) Varsak și Turgad. Varsak am spus că este socotită a fi 'Paflagonia', în Cap(itolul) prec(edent), la lit(era) (**ww**). Iar **Turgad** pare a fi fost o altă Provincie, vecină cu aceasta.

(h) Szeh-zádè. 'Fiu de Împărat', din persanul **Szeh**, prin sincopă, de la **Szah**, 'Împărat', și **Zade**, 'fiu'. Astfel se numesc feciorii împăraților, cînd numele lor proprii sunt trecute sub tăcere, pentru respect.

(i) Gioniullì. Odinioară erau' oștenii voluntari', care mergeau cu tabăra, pe propria cheltuială; astăzi însă, este o tagmă de ostași călăii de pe lîngă Viziri, care obișnuiesc să meargă, în alaiuri, înaintea **Agavat**, adică a 'ofițerilor publici', și să poarte veșmînt unguresc sau bosniac. Mai-marele lor se numește **Gioniullì Agasi**. Asemănătoare cu aceștia mai este o unitate de călăreți, numită **Deliler**, adică 'Netoții', sau 'Proștii'. Aceștia nu erau ținuți, odinioară, în nici un fel de rînduială, ci, fără să țină nicidecum seama de dușman, dădeau iama de peste tot, ca niște orbi, cu năvală asupra vrăjmașului, acum însă, strînși sub rînduială, și-au pierdut bărbăția, păstrîndu-și păstrează doar numele. Nici n-am citit despre ei nimic vrednic de amintire prin istoriile mai recente, nici n-am văzut ceva prin toate bătăliile la care am luat parte.

110 **(k) Mai întîi la Rodos.** Spun istoricii / Creștini că el a fost primit acolo cu bunăvoință de către **Marele Maestru**, și că, dîndu-i-se însoțirea de care avea nevoie, a fost trimis la **Inocențiu al VIII-lea**, Papa de la Roma, iar că acesta i l-a predat lui **Carol al VIII-lea**, Regele Francezilor, care era pe calea campaniei spre Neapole, iar că, după aceea, murind Inocențiu al VIII-lea, a fost înlăturat prin otravă de urmașul acestuia, **Alexandru al VI-lea**, pentru că se temea ca nu cumva Carol, dacă l-ar fi predat, să nu cîștige o foarte mare trecere pe lîngă Baiazid.

(l) Rum Papa. El era cel despre care am mai vorbit, **Inocențiu al VIII-lea**, iar, după moartea lui, **Alexandru** al **VI-lea**, nevinovat de crima cu care îl întinează Creștinii.

(m) Principele Neapolei. Turcii se înșeală în această privință: el i-a fost predat nu Regelui Neapolei, care era, pe atunci, **Ferdinand**, ci Francezului **Carol al VIII-lea**, pe cînd se pregătea de campania spre Neapole.

(n) Din partea Principilor Creștini. Toți Principii Creștini, fie ei de mare, fie de mică autoritate și putere, sunt numiți, de obicei, '**Umerai milletull Mesihiè**', "Principii din neamul lui Messia", '**Kiuberai taifetul Iseviè**', "Magnații popoarelor lui Iisus".

(o) Berber Baszi. 'Mai-marele bărbierilor', sau 'Bărbierul-șef, stînd, printre oficialitățile dinlăuntru, pe cea de a șasea treaptă. Despre condiția acestora vom avea de vorbit mai jos, la <Cartea a III-a, Capitolul 2, litera (**ff**)>, unde îl trimitem pe B(inevoitorul) C(ititor).

(p) **Pe preasfîntul.** Împărații nu obișnuiesc niciodată să se lege cu vreun alt jurămînt, afară de '**Ezdadum Ervah szerifleri icziun**', "Pe fericitele", sau "sfintele suflete ale părinților mei", sau,
111 la singular, '**Dzedum ruhi icziun**', "Pe sufletul bunicului meu". Iar în diplomele / și în legămintele cu Creștinii se adaugă, de obicei, "Pe numele lui Dumnezeu Preaînaltul", '**Kuran haki iczun**', "Pe adevărul Curanului", '**Peigamberin Pak Ruhi iczun**', "Pe Duhul Profetului" etc. etc.

(q) **Dumnezeiască.** Orice va fi poruncit Împăratul, Turcii socotesc că se face din îndemn dumnezeiesc, și a-i tăgădui ascultarea este un sacrilegiu. Prin urmare, chiar și dacă Marele Vizir ar trebui pedepsit cu moartea, Sultanul nu-i încredințează nimănui altuia, ci chiar aceluia îndeplinirea poruncii, scriind către el o scrisoare cu atare cuprins: "Dat fiind că ai ajuns învinovățit cu moartea pentru aceasta, sau pentru acea pricină, îți încredințăm ca, luîndu-ți **Abdest**, (adică 'spălarea mîinilor, a capului și a picioarelor'), și împlinindu-ți cuvenitul < > **Namaz** ('rugăciunile'), să-i dai capul pe mîna lui **Capudzi Baszi**, trimisul nostru." Și, cu toate că Vizirul s-ar putea opune acesteia, el îi dă totuși ascultare de bună voie, spre a nu fi socotit necredincios și ἀφορισμένος <excomunicat> din **Dzemaat**, sau din **Ummeti Muhammed**, ceea ce ai putea numi, în felul nostru de a vorbi, 'Biserica Muhammedană', ca unul care a încălcat poruncă împărătească.

Li s-a întîmplat aceasta, în vremurile noastre, cîtorva bărbați foarte serioși, care s-au ferit să se supună unor atari porunci, acestora, deși s-au smuls primejdiei, fie prin fugă, fie cu armele, rămînîndu-le mai apoi pe viață porecla de '**firari**', adică de "fugar", ca **Firari Hasan Pasza** etc., Pasza de Sze<h>rezul, și **Firari Ismail Pasza** etc. Ba infamia cade și asupra fiilor acestora, care poartă, spre veșnică ocară, numele de '**firari ogullari**', "fii de fugari".

(r) **La Frînci.** Sub numele de **Ifrendz**, în popor **Fireng**, Turcii au obiceiul să vorbească despre
112 aproape toate 'neamurile creștine' (în afară de Poloni și de Unguri, și de ceilalți care / poartă veșminte lungi), dar cel mai adesea despre Italieni. Dar ei obișnuiesc să deie fiecărui neam și un nume aparte, ca **Nemcze** 'Germanilor', **Firansiz** 'Francezilor', **Ispaniol** 'Spaniolilor', **Ingilis** 'Englezilor', **Nidirlanda**, sau **Filemeng** 'Belgienilor' și 'Olandezilor', **Sax** 'Saxonilor", **Iszfed** 'Suedezilor', **Leh**, sau **Lech** 'Polonilor', **Madziar** 'Ungurilor', **Moscow** 'Ruthenilor', **Cazak** 'Cazacilor', și tot așa și celorlalți.

(s) **Din Rum.** Adică 'din părțile Europei Turcești, supuse odinioară Împărăției Greco-Romane'. Dar cîte înțelesuri rabdă la Turci acel cuvînt am luat aminte mai sus, în notele la C(artea) I, C(apitolul) 8, lit(era) **r**.

(t) **Liberul arbitru. Iradeti dziuzii**, sau **Dziuzii Ichtyiar.** Deși Turcii învățați din Curan nu cred că se poate întîmpla nimic, nici bun, nici rău, fără hotărîre Dumnezeiască, după acea <vorbă, **Chairu szeru min Allah**, "Binele și răul de la Dumnezeu <vin>", ei admit totuși că omul are parte de liber arbitru, iar aceasta din pricina ca **Kiuffar** ('necredincioșii', adică Creștinii, și toți Muhammedanii ne-Musulmani) să nu se poată scuza la judecata din urmă că au vrut, dar n-au putut îmbrățișa doctrina Muhammedană, lipsiți fiind de liberal arbitra (O, cu cît sunt aceștia mai fericiți, cel puțin în această privință, decît mulți alții !).

I-am întrebat pe cîțiva preaînvățați tălmăcitori ai Curanului, cărora li se dă numele de **Tefsiri Curan**, 'Poate oare omul face, ori vorbi ceva împotriva vrerii Dumnezeiești, au ba ?', dar n-am primit niciodată de la ei vreun răspuns categoric, avînd ei obiceiul să spună **Dziennet hac**,

113 **Dzihennem hac**, "Raiul este sigur, Gheena e sigură", 'iar că / ultima n-a fost făcută degeaba de Dumnezeu, ci cu un țel anume, <iar> dacă totuși cu un țel anume, că acesta nu poate fi altul, decît pedepsirea acelora care erau meniți la aceasta. Dacă sunt întrebați, iarăși, 'în ce fel, după acest raționament, li s-ar mai păstra părerea despre liberul arbitru ?', vin în cerc vicios, și spun 'că ei știu că toți cei care vor pot fi mîntuiți, dar că nu se mîntuiește nimeni, pe care Dumnezeu nu l-a sortit mîntuirii'. Ei conchid totuși prin axioma **Tacdìr Tedbirì bozar**, că "Pronia Divină nimicește intenția", sau "țelul omenesc". Din această contrarietate, ca nu puțini să prețuiască foarte mult liberul arbitru, iar alții să nu dea doi bani pe el.

(u) Gîtlejul Principelui. Aici Turcii îl eliberează cu totul pe **Alexandru al VI-lea** de o învinuire atît de cumplită, căreia i s-a dat crezare, de-a lungul atîtor veacuri, datorită scriitorilor creștini și catolici. Lăsam totuși în seama Cititorului judecata, în care dintre aceștia vrea să-și pună încrederea.

(w) Prin vicleșugul unora. Acest zvon potrivnic contribuie la întărirea istorisirii Turcilor cu privire la moartea lui de Dziem. Neînțelegerea poartă asupra locului: căci Creștinii arată că el a fost ucis prin otravă, pe drumul <făcut> înspre Neapole împreună cu **Carol al VIII-lea**, <iar> Turcii că a fost jertfit sub briciul bărbiemlui, la Neapole, de către bărbierul **Ibrahim**. Care lucru din două să fie adevărat, judece Binevoitorul Cititor.

(x) Elocința. Ilmi kieliam, 'știința vorbirii', adică 'arta de a vorbi bine', ca **Ilmi Mantyk**, 'arta raționamentului', **Ilmi Sarf**, 'știința Gramaticii', **Ilmi Nahw**, 'știința Sintaxei', **Ilmi Hikmet**, 'știința Tainei', adică 'a Filosofiei', **Ilmi Illahi**, {{și **Ilmi Choda**}}, 'știința Divină, Teologia', **Ilmi fykh**, {{<și> **Ilmi hacaik**}}, 'știința dreptului', cea mai 114 de viță la ei, ca una care se
114 apleacă asupra interesului al/tuia, **Ilmi niudzium**, {{**Ilmi hijèt**}}, 'știința stelelor', sau 'Astronomia', **Ilmi hendese**, 'știința măsurării', sau 'Matematica', **Ilmi Dzeografiè**, **Tachtyty bilad**, **Resmi arz**, **Ilmul-mefahat**, 'Geodezia', **Ilmi reml**, 'Geomanția'}}, **Ilmi recam**, 'Aritmetica', {**Ilmi Szir**, 'Poezia' etc.}.

(y) Telavéti Curan. 'Citirea întregului Curan'. Ea are loc la înmormîntare și la monumentul mormîntului, vreme de 40 de zile, așa cum, la ai noștri, tot atîtea zile, se citește Psaltirea asupra mortului. Căci Turcii cred că sufletul răposatului mai hălăduiește, vreme de 40 de zile, desupra mormîntului, și socotesc că, {{pentru ca}} Arhanghelul **Gabriel** să-l apere împotriva diavolilor și să-l însoțească în pace în Rai, citirea **Alcoranului** este de mare folos. Apoi, ei mai statornicesc și că sufletul păcătos primește ajutor și prin rugăciunile celor care trăiesc, dar, înafară de Muhammed, nu invocă nici un fel de sfinți și Profeți, și nu le atribuie vreo milostivire față de lucrurile omenești, dat fiind că ea i-ar dăuna desăvîrșitei fericiri în care ei se află.

(z) În Moldova. Nu ne-am putut niciodată mira îndestul, oridecîteori ne-a fost dat să privim la hărțile Ungariei, cum de se face că Valahiei și Moldovei le sunt așezate hotare atît de greșite și de absurde, nici n-am văzut vreuna, deși am cercetat bine multe, atît vechi, cît și noi, care să nu fie întinată de cele mai mari erori. Astfel, cetățile care îi sunt atribuite îndeobște Valahiei, **Kilia** și **Akkierman**, se află la mai mult de 300 de mile italice de hotarele Valahiei, și nici nu i-au aparținut vreodată stăpînirii valahi{c}e, ci celei moldave. Lămurirea mai pe larg a acestui fapt o vom da, cu vrerea lui Dumnezeu, în altă parte.

(aa) Kili. Pentru Moldoveni 'Cilia', odinioară Λυκόστομον, un oraș așezat la gura de Miază-noapte a Dunării, cea mai largă și mai adîncă decît celelalte 4, se află la 35 de leghe, sau de ceasuri
115 de mers, depărtare de **Galacz**, un tîrg de mărfuri / al Moldovei, <aflat> la Dunăre.

(bb) Akkierman. Odinioară Μονκάστρον, la Herodot 'Οξία, acum Moldovenii îi spun 'Cetatea Albă', 'Vrbs Alba', ceea ce înseamnă și numele ei turcesc. Este un oraș străvechi și celebra pentru exilul lui Ovidiu, după care pare a-și fi primit denumirea de la urmașii moldoveni și lacul din apropierea acestui oraș, **ΛΑΚΟΥΛ ΛΟΥΗ ' ΟΒΗΑ**, Lacul lui Ovidiu'. Dar despre acestea, cu îngăduința lui Dumnezeu, vom vorbi, mai pe larg, în altă parte.

(cc) Tersus. / 'Tharsul' Ciliciei, pe cît se crede, patria S(fîntului) Pavel.

(dd) Kurszunly. Adică 'Cel de plumb', iar **Kosunly** care urmează nici nu înseamnă, etimologic, ceva, nici nu știm ce oraș, sau unde să fie așezat. Dar mai există și un alt **Curszunly**, în Crimeea, numit la Herodot Γρίμνη, sau, cum preferă alții, 'Chersonesos', de unde și-a tras numele toată peninsula.

(ee) Lezmaiestate. Se spune că **Giedik Ahmed Paszah** *(sic)* a fost învinuit că a vrut să-l dea jos pe Împărat și să pornească la o răsturnare, și că l-a împins pe fiul lui mai mare al lui Baiezid, pe Sultan Ahmed, să purceadă cu război împotriva tatălui său, dar că nevinovăția lui i-a fost dovedită Sultanului abia după moartea sa, și, de aceea, el a gemut prea adesea că a dat pierzării, fără prevedere, un om nevinovat, un sfetnic minunai și o preabună căpetenie. Tot astfel și crocodilul, după ce-a sfîșiat omul, lacrimi varsă.

(ff) Pe ascuns, resurse. Pare a fi vorba de banii pe care Sultanul Egiptului i-i dăduse pentru drumul la Mecca.

116 **(gg) Alaidevlet.** Poate că unul dintre Principii Perșilor, despre care Annalele Turcești nu mai / pomenesc nimic, cu toate că i-a dat stăpînirii sale și numele, ea fiind trecută, stricat, în nu puține hărți, ca 'Aladuli'; este un ținut cuprins între Taurus și Antitauras, sau 'Cappadocia'.

(hh) Cerchezii. Este cel mai nobil neam dintre toate cele ale Scythilor. Ei locuiesc un ținut muntos și aspru între Pontul Euxin și Marea Caspică. Sunt numiți de Rutheni **Cerchezi** 'Petigorți', și sunt astfel deosebiți față de Cerchezii Cazaci.

Căci Cazacii Ucraineni se numesc, cu toții, pe limba Rușilor, 'Cerchezi', dar mai cu seamă aceia care locuiesc pe malul fluviului **Donetz**, și în **Slobozii** {{cum ai spune 'în colonii'}}: iar provinciile Cerchezilor din Slobozii sunt cinci, ale căror capitale <sunt> **Izium**, **Charcovia**, **Ochtirca**, **Ribinska** și **Sumy.** Acestora li se adaugă străvechiul oraș ruthen **Czuhuiow**, meterezul Împărăției Rusești împotriva Tătarilor, pe cînd ea era mărginită între mai strîmte hotare, așezat pe Donetz. La ei, {{<la> Cerchezii Petigorici,}} nu există nici o divinitate, nici un fel de rituri, <sau> de slujbe divine. Au, în mijlocul munților, o dumbravă cu arbori umbroși și poiană bătută de soare, udată de izvoare ce izbucnesc de peste tot, și înconjurată de un șanț foarte mare, unde se adună tot neamul lor, ca la jocurile Olympice, către sfîrșitul lunii lui August, și fac acolo negoț, schimbînd între ei mărfuri, în troc. Strînși astfel, printr-o tradiție a cărei obîrșie este nesigură chiar și printre ei, consacră și atîrnă într-un arbore din acea dumbravă orice armă au mai de seamă, iar, cînd se întorc în anul următor, după ce o șterg și o sărută o pun la vechiul ei loc, unde se păstrează, chiar și fără pază, pînă cînd o roade fie rugina, fie vremea <îndelungată>. Aduși fiind odinioară de Geno-

117 vezi, stăpînii Caffei, la credința creștină, după ocuparea Crimeei de către Turci, / mai mulți dintre istoricii acelor neamuri au pomenit spre amintire că, din lipsă de preoți, au recăzut în vechea lor neștiință.

Părerea aceasta o sprijină argumentul că, mai înainte să se fi molipsit **Cabartaii** de Muhammedanism, la ei a fost privit drept sfînt numele unuia, **Petru**, și le era îngăduit să se hrănească cu carne de porc, de la care, astăzi, nu puțini se abțin. Nu sunt ținuți de nici un fel de legi și nu-și pun nici un fel de jude, spunînd cu tărie că pe fiecare îl pedepsește îndeajuns conștiința faptelor sale rele. Odinioară nu știau să scrie, dar, cum, de nu multă vreme, mai mulți dintre ei s-au dedat riturilor Muhammedane, aceștia au preluat scrisul arăbesc, dar cei care au rămas păgîni trăiesc după legile și moravurile de odinioară.

Toata țara este împărtită în trei Principate, dintre care cel mai de seamă este **Cabarta**. Sunt ținuți să-i dea Chanului de Crîm, în fiecare an, drept tribut, 200 de tineri și 100 de fecioare, strînse nu prin alegere, ci la sorți. Născuți fiind printre Tătari, n-au nici chipul, nici ținuta trupului tătărească, ba, de-ai spune că sunt cei mai frumoși dintre toate neamurile răsăritene, te-ai îndepărta <prea> puțin de adevăr. Întotdeauna, fie vorba de veșminte, fie de arme, născocesc ceva nou, imitat cu atîta înflăcărare de ceilalți Tătari, încît pe ei i-ai putea numi 'Francezii Tătarilor'. Țara lor este Academia Tătarilor, <iar> cel care nu și-a învățat acolo moravurile și meșteșugurile războiului este socotit **tentek**, adică om 'de rînd și fără viță'. De îndată ce văd lumina zilei, fiii Chanilor Crîmleni sunt trimiși la Cerchezi, să fie crescuți și educați acolo. Odată ce micuțul este dus în Czercassia, cel care-i lasă doica se numește **Ata**, 'Tutorele' Sultanului, iar, mai apoi, cu tot neamul
118 său, este scutit de tribut, pentru că / este frate de lapte cu Sultanul. De aici, toți Cerchezii au grijă,
înainte de toate, ca, măcar o dată, soția sau sora lor să-i dea sîn fiului Chanului, iar, prin împărtășirea acestui fel de frăție, să scape de dări. Astfel că, adesea, chiar și prin luptă deschisă, cel care-i mai tare, dă năvală în casa unde-i crescut Sultanul, îl ia cu sine, acasă, pe Principele furat și-l dă soției sau surorii sale să-l alăpteze. În cei doi ani, în care i se dă sîn, aceasta nu se petrece numai o dată. Cînd s-a făcut mare, Principele învață să călărească, să tragă cu săgeți, să mînuiască armele și să practice artele războiului, în veșminte cît mai stricte, iar, acestea odată împlinite, este trimis iarăși acasă.

Nobletea femeilor o măsoară, mai cu seamă, după degetele și mijlocul lor mai svelt, și după tălpile lor mai scurte, iar fecioara care-ar fi fost mai grăsuță, sau ar avea degete sau picioare mari, fie ea și născută dintr-un tată aflat în cele mai mari demnități, este socotită fără de viță, și, fără o zestre foarte bogată, nu poate fi dată lesne după bărbat. De aceea, fetițele de șapte ani sunt încinse cu o cingătoare de fier, lată de patru sau de cinci degete, iar picioarele le sunt strînse în încălțări de lemn, care, nu le mai sunt scoase niciodată, nici una, nici celelalte, înainte de a se fi făcut mari. Și astfel, dobîndind încă de la o vîrstă tînără, fără nici o osteneală si fără bătaie de cap, ceea ce femeile din Franța se străduiesc să reușească, nu fără foarte mare chin, cu oase de pește și cu alte meșteșuguri, ele se pot bucura de aceasta în tot timpul vieții. Nu le aștern niciodată patul, nici băieților, nici fetelor, ci li se spune să se culce pe scîndură sau pe pămînt, pe un strat de fîn sau pe un țol, ca să nu se îngrașe (sau) moleșească, ceea ce ei cred, nu fără bună socotință, că este pricină de lenevie și de sfiiciune. Sunt atît de zdraveni și de harnici de mînă, încît, chiar după mărturisirea

119 Tătarilor, tot precum 10 din cei Crîmleni îi pot înfrînge pe 15 din Budziak, la fel 5 / Cerchezi pe 10 Crîmleni.

Vom istorisi numai un singur exemplu al acestei tării a lor, petrecut cu șase ani în urmă, nu neasemănător faptelor pentru care au fost slăviți vechii locuitori ai Helladei. Cum nu-și plătiseră tributul anual către Chanul Crimeei, care era, pe atunci, **Selim Gierai**, un bărbat tare și la sfat și la braț, precum și oștean hîrșit, el l-a trimis, în anul următor, pe fiul său, **Szahbaz Gierai** Sultan, ca să le ceară captivii din amîndoi anii. Primindu-l cu cinstire (cum el venise cu o ceată mică), bătrînii îi plătesc acestuia tributul, după datorie. Dar el o zărise pe preafrumoasa fată a unui Cerchez, iar, cum ea nu căzuse în numărul captivelor, peste obicei, Sultanul o răpește cu sila și o duce în sălașul său. Cei doi frați ai ei, strașnici bărbați, mai întîi, ascunzîndu-și durerea, își mîngîie tatăl și-l îmblînzesc, în nădejdea că ea va ajunge ibovnica Sultanului, dar, mai apoi, dau buzna, pe neașteptate, peste Sultanul care nu se temea deloc de așa ceva, ci doar ședea, la gazda sa, singur, doar cu fata furată, cu străjile parte lăsate să se ducă, parte scufundate în vin și în mied, și îi răpun, pe el și pe sora lor, iar pe străjeri îi ucid pînă la unul. Tatăl Sultanului, auzind ce se întîmplase, își ascunde rana primită, și declară sus și tare că Cerchezii au făcut pe drept <tot ce-au făcut>, cum l-au ucis pe un om care vroia, peste obiceiul întemeiat, să o siluiască pe o <fată> furată. Iar mortului îi urmează fiul lui mai mare, **Devlèt Gierai**, dar, cu puțin după aceea, fiind dat jos de către Sultan, este trimis în surghiun la **Chios.** Dar fratele mai mic, **Caplan Gierai**, care îi ia locul cu îngăduința Porții
120 Othmane, purcede împotriva Cerchezilor cu optzeci de mii de Tătari, / pregătindu-i întregului neam nimicirea, și, trecînd peste **Tanais**, mai adaugă la oastea sa încă 15 mii din cei din Cuban. Principele **Cabartai**, primind veste despre campania aceasta, se trage înapoi, împreună cu șapte mii de pedestrași și 300 de călăreți de-ai Cerchezilor, în vîrful unui munte foarte înalt, unde se mai află zidurile unui străvechi și foarte mare oraș, iar spărturile din ziduri le astupă cu arbori și cu grămezi de pămînt și de pietre. Caplan Gierai, văzînd că luarea acestui munte va fi foarte anevoioasă (cum înspre munte nu-i era deschisă decît o singură potecă), îl trimite la Principe pe un om anume, care să-i deie de știre că Sultanul a purces în campanie împotriva **Osbekilor**, și că-i cere să i se dea, pentru aceasta, 3000 de Cerchezi, iar că, pe lîngă acestea, mai are și altele despre care vrea să se sfătuiască cu Principele, și că, din această pricină, ar dori să coboare de pe munte. Cabarta<i>, pricepînd șiretenia dușmanului, îi răspunde solului că 'el este reținut de o grea boală de picioare, dar că, după trei zile, va veni la Sultan, dacă nu călare, măcar și într-o lectică (la ei este cu două roți). După plecarea solului, chemîndu-i la sine pe Cerchezi, Cabartai le spune: "Ce credeți, fraților, că vă este de mai mult folos – să vă dați jertfă, cu mîinile legate, pe mîna Sultanului, pe voi și pe soțiile și copiii voștri, să vă ducă în veșnică robie, oii, după obiceiul nostru, să învingem, sau să murim ? De-om muri, sigur că n-om vedea tirania care-o să se încrînceneze asupra alor noștri; de-om invinge, ne-om răscumpăra, dintr-o lovitură, pe noi și pe urmașii noștri, de sub răutatea Tătarilor !" Răspunzînd ei, într-un glas, că 'vor mai bine să moară, decît să i se deie dușmanului pe mînă', el dă poruncă să-și întărească gîndul prin faptă, printr-un jurămînt pe sabie și pe arme, precum e datina. Rînduind astfel treburile, Cabarta<i>, către seară, îl trimite pe unul dintre ai săi la
121 Chan, care să-i spu/nă că durerea de picioare i-a încetat deja, astfel că avea să vină a doua zi, împreună cu bătrînii, ca să i se închine. Bucuros de atare veste. Caplan Gierai dă poruncă să li se

dea drumul cailor la pășune, și se hotărăște să-i închine odihnei o noapte fără de grijă. Dar Cerchezii, auzind cele ce se punea la cale în urdia Tătarilor, ungînd bine cu smoală ușii din coajă de arbori, le împletesc, și, la mijloc de noapte, le leagă de cozile cailor lor, și, aducîndu-i în cea mai mare tăcere lîngă tabăra Tătarilor, numită **Kosz**, le dau foc fîșiilor. Caii, de cum văd flacăra și simt că-i arde, o iau la fugă, ca fulgerul, prin noaptea cea întunecoasă, rătăcind printre nenumăratele turme de cai ale Tătarilor, iar aceia, îngroziți de așa ceva, rupîndu-și piedicile, pornesc să se împrăștie, rătăcitori de colo pînă colo, cu mare nechezat și zgomot. Tătarii, treziți de atare zarvă, nu văd și nu aud nimic, înafară de focurile rătăcitoare pe cîmpii (cum spaima cea neașteptată, ori, <poate,> întunecimea, îi împiedicau să vadă caii); gîndind că s-a pogorît un foc din cer <și> neștiind ce să facă, se împrăștie încolo și încoace, fără vreo rînduială. Cerchezii, văzînd aceasta, lăsînd orice alt fel de arme, înafară de sabie, îi căsăpesc pe toți cei care le ies în cale, astfel că, toată noaptea și pînă în zori, a ajuns să pară un măcel, iar nu o luptă. Cînd s-a făcut de ziuă, Cerchezii, strîngînd ca la 100 de mii de cai <și> pierzînd abia vreo cinci dintre ai lor, se întorc biruitori acasă. Tătarii din Cuban îi ucid, peste tot, a doua și a treia zi, pe Tătarii împrăștiați și bîntuind prin ogoare. Căci ei îl urmaseră pe Sultan de nevoie, iar, mai înainte, ținuseră mereu strînsă prietenie cu Cerchezii. Caplan Gierai, pierzînd 40 de mii dintre ai săi, cu ceilalți împrăștiați, scapă în Crimeea doar împreună cu
122 cîțiva, dar, învinuit fiind în fața Împăratului Turcesc / de cutezanță și de nesocotință, a fost lipsit de demnitatea sa, și trimis în surghiun la **Ianopole**, un tîrg din Mysia, fiindu-i dat drept urmaș fratele său surghiunit în **Chios**, **Devlet Gierai**, cel care se atlase în fruntea oștilor Tătarilor, în ultima înfruntare – cea cu **Rușii**.

Dar, la ce preț se află Cerchezii la Turci, se poate ghici din prețul, pe care vînzătorii îl statornicesc pentru prizonieri. Pe aceștia îi socotesc cei dintîi dintre toți, pentru că spun că și fecioarele lor sunt mai frumoase și mai arătoase la stat și la proporțiile trapului, și pricepute în toate disciplinele, și sfielnice, și tinerii le sunt înzestrați cu o minte foarte ascuțită, și ajung să fie meșteșugari foarte îndemînatici. Față de ei, treapta a doua le este dată Polonilor, a treia celor **Abaza**, a patra Rușilor, pentru tăria lor trupească și răbdarea la trudă, pricină pentru care sunt duși, cel mai adesea, la galere, a cincea Cazacilor, a șasea Georgienilor, a șaptea Mengrelilor. Iar pe Germani, pe Venețieni și pe Unguri, pe care obișnuiesc să-i cheme cu același nume, de **Ifrenk**, nu-i cred potriviți pentru nici o treabă de rob, datorită moliciunii lor trupești, iar trupurile femeilor, susțin ei, au o asprime bărbătească, și, din această pricină, nu-s potrivite plăcerii. Astfel, dacă ar fi niște robi din aceste neamuri de aceeași vîrstă, putere, ori frumusețe, s-ar vinde un Cerchez sau o Cercheză cu o mie de <galbeni> împărătești, un Polon cu 600, un Rus sau un Cazac cu 400, un Georgian cu 300, un Mengrel cu 250, Germanii și **Ifrenk** cu mai puțin. Iar, în Egipt, Cerchezii și Abaza se vînd la un preț dublu, pentru că, acolo, numai ei pot urma la stăpînirea și averile stăpîniulor lor, mai presus
123 decît fiii legitimi, ceeace, / deși este împotriva preceptelor Curanului, se îngăduie totuși, dat fiind că, printr-o superstiție aparte, ei cred că Iosif, rob în Egipt, i-a cerut lui Dumnezeu ca asupra Egiptului să domnească, pe veci, numai robii – ceea ce, mai apoi, s-a și întîmplat printr-o tainică judecată a lui Dumnezeu.

(ii) Giullèk. Și cele care urmează sunt tot orașe din **Syria**, de-abia de fiindu-i cunoscute, înafară de **Giullek**, vreunuia dintre Europenii călători prin Orient.

(kk) Cheile munţilor. Asăzi, munţii **Arzirum**, **Demur Capu** şi **Derbent**, adică 'Poarta de Fier', sau 'Straja', unde se spune că Regina Scythilor, **Tomyris**, l-a nimicit pe Regele Perşilor, **Cyrus**, laolaltă cu toată oştirea lui, atrăgîndu-l în strîmtori, cum ea se prefăcuse că fuge.

(ll) Endelòs. 'Andalusia'. Aşa se numea, la vechii Turci, toată Spania care se afla sub puterea Maurilor, poate că de la prima Provincie pe care o ocupaseră. Dar, astăzi, Turcii, ca şi noi, despart Spania în două părţi, 'Spania' şi 'Lusitania', care se mai numeşte la ei şi **Portugal**.

(mm) Dzieneral Jáni. Acesta este Contele **Ioan Torquato**, în privinţa sorţii căruia Creştinii şi Turcii arată o deosebire vrednică de mirare. Primii ne spun că el a căzut luptînd cu străşnicie în această înfruntare, printre foarte deşi duşmani, nu înfrînt, ci ostenit de izbînda, ceilalţi că a fost prins de viu: cui să-i dăm crezare, nu ştim.

(nn) Ahmèd Mirza. însăşi porecla lui de **Mirza** ne arată că a fost fie un consîngean de-al Regelui din **Tibris**, fie născut dintr-un neam foarte de viţă. Căci, cu toate că etimologia acestui
124 nume este necunoscută – dacă nu cumva ai vrea să-l scoţi de la **Mir**, 'Principe', şi **Zad**, / care îi arată pe urmaşi ca fiind, parcă, născuţi din esenţa taţilor lor, sau **Zadè**, 'fiu', dar este un fapt sigur şi stabilit că acest nume nici nu i-a fost dat cuiva, vreodată, de Tătari, nici nu-i poate fi dat, decît dacă îşi va fi primit de la strămoşii săi, din timpuri dinainte de amintire, şi nobleţea şi o 'orda' anume, cu drept de moştenire.

Poate că Cititorul se va mira, cum de se păstrează amintirea nobleţei printre neamuri atît de barbare şi de lipsite nu numai de cultivarea civilizaţiei, ci şi a literaturii, mai ales că se ştie că nici o parte a istoriei nu este la fel de bîntuită de poveşti confuze, ca genealogia. Dar este un lucru cît se poate de sigur şi aflat înafară de orice controversă că nici un popor de pe lume nu-şi poate însemna la fel de cu grijă atît nobleţea, cît şi tot şirul străbunilor săi, ca Scythas. Căci este o lege preasfîntă la Scythi, pe care nu îngăduie vreodată s-o încalce, ca, înafară de acele spiţe dintîi de nobili, nici un Tătar de rînd, chiar dacă, de unul singur, şi-ar fi scăpat neamul din prăpăd, sau l-ar fi ridicat din nou, fiind el sub pierzare, înfrînt, sau ar fi îndeplinit alte fapte mai presus de puterile omeneşti, să nu primească numele şi demnitatea de **Mirza**, sau 'nobil', ori să poată dobîndi un **Cazan**, sau un **Cosz** (cum numesc ei 'familiile de rînd') fie în dar, fie prin cumpărare: prin urmare, acele spiţe care fuseseră la început, ele şi numai ele singure, se bucură, pe vecie, de atare demnitate, în toată Scythia, de-abia dacă se găsesc vreo sută <de oameni> din ele: **Crimly**, **Orakogly**, şi **Orumbetogly**. Despre ultimii doi vom vorbi mai jos, la Cap(itolul) < >, lit(era) < >.

125 Crîmlenii, la rîndul lor, se desfac în două ramuri: **Szirini** şi / simpli **Mirza.** Cei dintîi, cu toate că sunt de aceeaşi origine cu ceilalţi, sunt, totuşi, ţinuţi a fi mai nobili decît ei, pentru că alegerea Chanilor este lăsată numai în seama socotinţei lor, cum este aceea aCaesarului Roman, în Imperiul German, în seama Electorilor. Cum spiţa lor se întinde, astăzi, foarte mult prin Crimeea, Chanul obişnuieşte să stabilească dintre ei patru bătrîni care să aibă autoritate asupra celorlalţi. Numai aceştia au puterea de a-l alege şi de a-l confirma pe Chan, de a pronunţa dreptatea <şi> de a guverna Statul, şi anume una atît de mare, încît, fără consimţămîntul lor, nici n-ar fi primit Chanul ales, nici n-ar putea face, el însuşi, nimic. Chanului nu-i mai rămîne, atunci cînd **Szirinii** nu-s de acord cu el, decît un singur lucru, şi anume să-i dea jos pe cei îndărătnici şi să-i aşeze, în locul lor,

pe alții; dar, cum și aceștia se cuvine să fie, cu toții, din aceeași stirpe, nu au obiceiul de a încălca hotărîrile predecesorilor lor.

Odinioară, pe cînd mai erau liberi, dacă murea Chanul, sau era alungat, îl alegeau pe unul din fii sau frații lui, pe care-l vroiau ei, numai să fie din spița **Dzingizilor**, și-l întăreau prin ceremonii aparte; acum însă, fiind ei supuși Turcilor, sunt siliți fie să-i ceară de la Poarta Othmană confirmarea, fie să-l confirme pe cel trimis de Poartă.

Pentru confirmare, ei păstrează unele ceremonii destul de aparte. Au un mare și străvechi covor în patru colțuri, despre care spun că **Dzingizchan** i-ar fi dat această menire, aproape ros, acuma, de molii și de ocara vremii. Ei îl pun pe Sultanul cel nou ales să șadă în mijlocul ei, iar, cu toții, cu capetele descoperite, strigă într-un glas {{'Cop Jasza !'}}, {ceeace, în felul nostru de a
126 vor}/bi, s-ar putea spune: "{{Mulți <ani>}} trăiască Chanul !" Odată spusă această <urare>, patru bătrîni **Szirini**, ridică sus cele patru colțuri ale covorului și-l declară pe cel ce șade <în mijloc> 'Chanul tuturor Tătarilor'.

Și ceilalți Mîrzaci aveau, pe vremuri, moșii foarte întinse, astăzi însă au pierit cu toții, înafară doar de cîțiva. Căci, pe cînd domnea la Turci **Selim al II-lea**, toți Mîrzacii, în afară de Szirini, porniseră cu răzmeriță împotriva Chanului lor, **Mengily Gierai**, și-l alungaseră din domnie, apoi însă, la intervenția Szirinilor, îl primiseră iarăși înapoi, și i se închinaseră drept 'Chan'. Cu gînd să se răzbune pe această nedreptate și, totodată, să-i răpească unei viitoare răzvrătiri focarul, **Mengily Gierai**, mai întîi își ascunde mînia și proclamă o amnistie. Doi ani mai tîrziu, el pune la cale un mare ospăț și-i cheamă să vină pe toți Mîrzacii. Îi primește cu cele mai de seamă pregătiri pe cei ce soseau, întinde cheful pînă în miez de noapte, și poruncește ca pe toți, îmbătați cu vinars și cu **boza** (un fel de bere, foarte des gustată de Tătari, făcută din făină de mei), să-i pună în căruțe și să-i ducă acasă, iar, în aceeași noapte, punînd osteni, ei să-i ucidă pînă la unul, scufundați fiind în beție. De aici s-a ajuns ca, astăzi, să nu se mai fi păstrat printre Crîmleni nici o spiță de Mîrzaci, și <să mai fi scăpat> doar cîteva, care, pe vremea aceea, hălăduiau în afara Crimeei.

Dar celelalte neamuri ale Scythilor își mai au încă Mîrzacii lor, mai cu seamă în **Budziak**, 'Bessarabia' celor vechi. Fiicele lor nu se mărită decît dacă sunt luate de un **Mirza**, dar fiii pot lua chiar și prizoniere, ai căror copii sunt socotiți la fel de legitimi, ca și cum ar fi fost născuți de o Mîrzoaică.

127 Au, pentru logodnă și nun/tă, rituri aparte. Cînd părinții amîndurora s-au înțeles pentru unirea copiilor prin căsătorie, tatăl fetei se îngrijește să ridice o căsuță, a cărei ușă să dea în iatacul său de dormit, fereastră să aibă numai una singură, și atît de mică, încît prin ea să nu poată intra decît un cap de om. Logodnicului i se îngăduie să-și sărute prin ea logodnica și să se sfătuiască cu ea despre fugă. Părinții și frații o păzesc cu grijă pe logodnică, <iar> logodnicul, dimpotrivă, se străduiește în fel și chip să le-o răpească, fie pe furiș, fie deschis, cu sila. Se ajunge adesea la înfruntare, nu cu armele, ci cu brațele și cu biciuri, numite **camczi**, iar logodnicului, dacă-i prins, nu i se mai dă drumul decît dînd răscumpărare. Dacă însă, în înfruntare, logodnicul prinde cumva prilejul să ajungă la logodnica lui, intră, o răpește, și-i pradă cămăruța, iar prada aceea o păstrează apoi ca zestre. Frații și rudele de sînge o urmăresc pe cea furată, iar, dacă pot să i-o smulgă, înainte să fi ajuns la pavilionul logodnicului ei, el trebuie să și plătească răscumpărare pentru logodnica lui, ori

să o primească fără zestre. Dar, cînd <fata> furată a ajuns să atingă cortul logodnicului ei, ei preschimbă, pe dată, războiul în nuntă.

Apoi, despre fiice{ le} acestor Mîrzaci se povestesc lucruri vrednice nu mai puțin de pomenire, decît de admirație. De îndată ce ajung la pubertate, se fac lunatice. Văzînd lucrul acesta, părinții, felicitîndu-se (căci socotesc aceasta drept un semn de noblețe, iar mama a cărei fiică n-ar suferi de această boală ar fi învinuită de adulter), pregătesc un ospăț, și le poftesc pe toate celelalte fiice de
128 Mîrzaci. Făcîndu-se aceasta, la sunetul citarei cu o / singură strună (de care pomenește Ptolemeu în cărțile sale), o pun pe fecioara lunatică să joace, vrînd, nevrînd, vreme de trei zile și tot atîtea nopți, fără mîncare, băutură sau odihnă, pînă cînd se prăbușește la pămînt, fără suflare. În cea de a treia zi, îi dau de mîncare și o băutură subțirică (o zemușoară nesărată de carne de cal), iar cînd, bînd-o, ea își mai vine în fire atît, cît să prindă puteri, este dusă, pe dată, înapoi la joc. Reluîndu-se acest lucru de trei ori, se vindecă de tot de boala aceasta, astfel că, toată viața ei, nu mai simte nimic de felul acesta.

(oo) Ogyrogli. 'Fiu de bun augur'. Căci **Ogyr** înseamnă'piază bună', iar **ogul** 'fiu'. {{Dar și 'fiu de hoț', fiind un cuvînt ambiguu, care poate însemna fie 'fericit', fie 'hoț'.}}

(pp) Ozbaidzan, în popor – **Azerbedzan**. 'Media 'de altădată, vecină cu Syria, despre care vezi mai multe mai sus, la C(artea) I, C(apitolul) 1, – lit(era) (**m**).

(qq) Tibris. La cei mai recenți 'Tauris', cîndva Capitala Împărăției Persane, de numărat, și acum, printre cele mai de seamă orașe ale Persanilor.

(rr) Mitilin < >. Scriitorii creștini spun că Mitylene *(sic)* a fost asediată de flota franceză, ceea ce ne-ar veni ușor a crede, de vreme ce Turcii îi numesc pe toți Europenii din Apus **Ifrendz**.

(ss) Așezîndu-se pace cu vecinii. Pacea, însemnează ei, s-a făcut între Venețieni și Turci, prin strădania unui anume **Andrea Gritti**, prizonier la Baiezid, iar prin ea le-au fost date înapoi acelora **Cephalonia**, <iar> acestora **Leucas** și **Neritus**.

(tt) Szeitan Culy. 'Slujitorul', sau 'Robul Diavolului', primul Ereziarh printre Muhammedani.
129 Turcii i-au dat acest nume pentru faptul / că îl socoteau un mag și un otrăvitor. Perșii susțin, dimpotrivă, că era un bărbat foarte învățat și plin de duh dumnezeiesc, care nu numai că a corectat **Curanul**, dar și-a mai dovedit doctrina și prin minuni, și, de aici, este numit de ei, prin ἀντονομασία <antonomază,> **Sofi**, adică 'filosof, sau 'înțelept'.

Perșii și Turcii nu se înțeleg mai bine în înfățișarea istoriei răspîndirii doctrinei lui. Căci Perșii istorisesc că **Sofi**, după ce a fost alungat de pe întinsul stăpînirilor Othmane de către Sultan Baiezid, s-a retras la **Ismael**, Regele Persiei, iar acolo, cîtă vreme le fusese dat drept învățător fiilor acestuia, mai ales în ale Matematicii, a desăvîrșit corectarea și interpretarea adevărată a **Curanului**, și i-a atras la părerea sa și pe Rege, și pe Magnați. Dar, pentru că nu putea abate către gîndul său și gloata mai neinstruită, nici prin predici, nici prin îndemnuri, a dobîndit de la Rege o poruncă, după care, oricine s-ar fi arătat potrivnic acelei doctrine, de era om mai bogat, avea să fie pedepsit în cinstirea și avutul său, iar om mai de rînd, <pedepsit> cu capul. Că toată Persia s-a turburat la o poruncă atît de aprigă a Regelui, <iar> mulți, lăsîndu-și averile și moșiile (ca și **Calviniștii** din Franța, cu un veac mai înainte), au fugit {{și}} s-au dus în Regatele învecinate. Că, întristat de fuga supușilor săi, Regele l-a chemat la sine Sofi și i-a spus că 'el unul este convins de adevărul doctrinei lui, dar

că nu poate răbda ca, din pricina ei, Domnia să-i rămînă fără de locuitori'. Iar că Sofi a dat răpuns: 'În această nevoie, unde, de o parte luptă adevărul doctrinei, <iar> din cealaltă salvarea Statului, trebuie recurs la minuni, și că el are atîta încredere în Dumnezeu și <în> Profet, încît, pentru întemeierea doctrinei sale, de dragul oamenilor mai neinstruiți vroia să-i îngăduiască lui o minune.'
130 Adunîndu-i, așadar, de prin toată Domnia / pe tălmăcitorii mai învățați ai Curanului, le-a dat o carte albă și le-a spus: "Iată aici o carte în care nu stă scris nimic ! Dacă vă mai îndoiți despre curățenia doctrinei mele, Dumnezeu va veni într-ajutorul adevărului printr-o minune nemaivăzută și nemaiauzită. Că ei au închis într-un arbore bătrîn și scorburos și cartea lui, cea nescrisă, și o alta, Curanul cel primit din vechime, că au cetluit gura deschizăturii cu cercuri de fier și au pecetluit-o cu trei peceți, dintre care pe una a păstrat-o la sine Regele, <iar> două partea adversă. Apoi că, îndeplinindu-se, vreme de 40 de zile, sub <acel> arbore rugăciuni publice, Sofi, în zorii celei de a patruzecea, a dat poruncă să se desfacă însemnele și să se scoată cărțile din arbore: că, făcîndu-se aceasta, cartea cea nescrisă a apărut, toată, înșiruită cu litere, și consimțind întru totul cu acel Curan corectat de Sofi, în vreme ce copia vechiului Curan <era> pătată peste tot cu o culoare cumplit de neagră, ca și cum s-ar fi vărsat peste ea cerneală, numai marginile rămînînd neatinse. Că, văzînd aceasta, au strigat, cu toții, **Halla, Halla** !, 'Dumnezeule, Dumnezeule !', și au îmbrățișat doctrina susținută de Sofi, ca pe cea adevărată și lipsită de orice urmă de îndoială, că au căutat și au strîns, de peste tot, copiile vechiului Curan, și le-au dat focului, transcriind unele noi, după acel codice al minunii. Apoi, că i-au schimbat și scrierea: căci, pe cînd Curanurile mai vechi erau scrise cu litere <de tipul> **nesch** (pe care Turcii le mai păstrează și astăzi în copierea Curanurilor), acela a dat poruncă, spre a putea fi recunoscute chiar după literele lor, care-i un codice adevărat al Curanului, și care nu-i autentic, ca toate Curanurile să fie scrise, din vremea aceea, cu literele <de tipul> **tâalik**.

Aceasta-i povestea Perșilor. Turcii susțin însă că lucrurile au stat cu totul altfel. Căci ei spun că
131 **Szeitan Culy**, pe cînd era învățătoru fiilor lui **Ismail**, al Regelui Persiei, l-ar fi dus pe cel mai / mic (numele <lui> l-am uitat, căci, pierzîndu-se, prin nedreptatea Sorții, <însemnările> pe care le notasem cu mare grijă de pe urma convorbirilor cu Turcii cei mai învățați, <dar> și din alte monumente, trebuie să pomenesc ce-mi oferă memoria) adesea cu sine într-o pădure, și i-a arătat un bătrîn platan, îndemnîndu-l ca, dacă tatăl lui îi va spune, vreodată, să arate vreun arbore, acesta să fie cel către care să-l îndrepte. În acel arbore, cu un an mai înainte, el ascunsese Cartea Curanului cea după capul lui, scrisă cu litere necunoscute, dar alese, precum și o alta, după gîndul celor vechi, dar urît pîngărită, peste tot, cu cerneală, iar scorbura arborelui a astupat-o astfel, atît cu mijloace ale firii, cît și cu unele magice, încît să nu se vadă cumva vreo urmă de crăpătură. Iar, mai apoi, că el, aprig mustrat de Ismael pentru răzmerița iscată datorită doctrinei lui, a recurs la înșelătoria plănuită dinainte, și i-a propus să-și întărească doctrina printr-o minune.

Auzind aceasta, că Regele i-a strîns pe toți la înfățișarea minunii, cu legămînt ca, dacă adevărul lucrului avea să fie dovedit printr-o minune, cu toții să fie siliți să-i îmbrățișeze doctrina, iar de nu, **Szeitan Culy** să-și plătească fapta cu capul, ca un mincinos. Căzînd cu toții de acord, ca unii neștiutori de asemenea înșelăciuni, că Regele a ieșit în dumbravă, însoțit de o uriașă mulțime de învățați și de oameni de rînd, iar că, acolo, mincinosul i-a spus Regelui, spre a înlătura orice

bănuială de înșelăciune: "Preaputernice Rege, poruncește-i fiului tău mai mic să arate un arbore, care-i place lui !" Încuviințînd Regele, ca și poporul, această spusă, Regele și-a îndemnat fiul să-i arate unul din atîția arbori din jur. Curățind coaja de la scorbura copacului pe care copilul îl arătase, așa cum fusese învățat, că Szeitan Culy închisese și lăsase acolo, după rugăciuni mincinoase, o
132 caile goală și un Curan vechi, după cum am mai povestit, / astupînd gaura cu bare de fier și întărind-o cu peceți. La patruzeci de zile după aceea, adunîndu-se iar lumea în preajma aceluiași arbore și scoțîndu-se semnele, că mincinosul, după ceva rugăciuni, s-a apropiat de scorbură, cu mîinile goale, ca să nu fie vreo bănuială de vrăjitorie, și că a scos apoi cărțile de dedesubt, puse de el acolo, iar nu pe cele de deasupra, și, înălțîndu-le sus, a întrebat poporul 'dacă nu erau aceleași, pe care le pusese mai înainte în scorbură'. {(} Căci ele fuseseră la fel și ca formă, și ca legătură.{)} Cînd i-au dat răspuns că sunt tot aceleași, le-a dat poporului, care a găsit cartea mincinosului scrisă toată, și întru totul asemenea Curanului nou introdus, iar că, văzînd aceasta, au strigat **Azíz Allah** ! ('Slăvite Dumnezeule !'), iar vechiul Curan l-au aflat urît pîngărit peste tot cu cerneală, astfel că au strigat din nou, **Hakallah**, **Subhan Allah** !, 'Dumnezeule Drept !', 'Dumnezeule Milostiv !'. Mai apoi, că l-a înlănțuit pînă într-atît, prin descîntecele lui, pe Regele Persiei, ca nu cumva să se deie pe față, vreodată, urmele înșelăciunii făcute de el, încît a poruncit pe dată ca arborele acela să fie dat focului, vîrînd pricină 'să nu se ajungă ca gloata cea plină de superstiții să i se închine cu religiozitate'. Astfel susțin Turcii că impostorul acela și-a răspîndit erezia printre Perși.

Și așa, din vremea aceea, între Turci și Persani s-a iscat o aprigă dispută despre religia lor. Cheia controversei stă în faptul că Persanii, dintre cei patru urmași ai lui **Muhammed**, pe trei, anume pe **Ebúbekìr**, pe **Omèr** și pe **Othman**, îi împroașcă de ocări și blesteme cumplite și le spun 'falsificatori', 'impii' și 'tîlhari', și nu-l recunosc drept adevăratul urmaș al Profetului decît pe **Âlì**,
133 despre care spun că a fost căsăpit printr-o înșelăciune, într-o Dziamie, de către cei de pe lîngă el. / Turcii mărturisesc însă că toți cei patru au fost adevărați urmași ai Profetului, și le închină aceeași cinstire. A doua pricină a acestor neînțelegeri dintre aceste neamuri este că Turcii, de cum se scoală din pat, mai înainte ca să-și poată face **Sabah Namaz**, sunt ținuți, prin legea lor, să se spele pe picioare cu apă, iar apoi, încălțîndu-se cu **mest**, sau 'încălțările', să și le șteargă cu mîna. Persanii, dimpotrivă, după ce s-au sculat, doar că-și șterg picioarele cu mîna goală, și nu socotesc că ar fi nevoie de nici un alt fel de spălat. Iar controversa aceasta, chiar dacă pare a fi 'despre fina caprei', are totuși, la ei, atîta preț, încît, din pricina ei, amîndouă popoarele se împroașcă între ele cu cele mai negre ocări. Turci le spun Persanilor 'impii', 'blasfemi', 'necredincioși', **kyzilbasz**, adică 'capete roșii', mai răi chiar decît Creștinii, iar Persanii, la rîndul lor, le întorc Turcilor aceleași ocări. De aici se naște o asemenea vrăjmășie între cele două popoare, încît, cum Turcii cred cu tărie că, pentru fiecare dușman ucis (cu supușii socoteala stă altfel), Dumnezeu are să le deie răsplată, ei susțin că un Persan ucis are să fie, la această socoteală, cît 70 de Creștini.

Aici mai trebuie să istorisim și ceea ce obișnuiește să se facă la soliile dintre Principii amînduror popoarelor. Regele Perșilor, cînd trimite un sol la Turci oferă, cel dintîi lucru dintre celelalte daruri, un Curan, atît ca să laude adevărul legii sale, cît și pentru ca, printr-un fel de tăcută predică, să-i cheme și pe Turci s-o primească. Iar Sultanul, primind solul, atunci cînd **Reísul k{i}ttab**, în popor **Reìs ef<f>endi** ('Primul Cancelar') dă citire listei darurilor, cînd s-a ajuns la numele Curanului,

134 sărută copia Curanului pe care o are lîngă sine pe divan, din/adins, și o pune, cu cinste, la locul de mai înainte, arătînd în tăcere, prin această ceremonie, și că al său este Curanul cel adevărat, și că cel Persan este eretic.

(uu) Szah Ismail. Regele Persiei, contemporan cu Sultan Baiezid, neîncetat și aprig vrăjmaș al stirpei Othmane. Dar, pentru desosebita-i învățătură, în care excela, se numără printre Principii cei mai emdiți, și, de aici, pare să fi primit supranumele de **Sofi**, adică 'înțeleptul'.

(xx) Ale chiragrei. Turcii susțin că Sultanul Baiezid a suferit de chiragră, Creștinii că de podagră: poate că amîndouă vor fi fost adevărate, de vreme ce aceste două boli, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον <cel mai adesea,> obișnuiesc să viziteze, cu aceeași ospitalitate, mădularele trupului omenesc.

(yy) Închinare. Turcii au, prin lege, poruncă, după o călătorie îndelungată, să-și viziteze patria și părinții, dacă pot fi liberi să o facă – lucru pe care, cine l-ar neglija, i s-ar spune că a făcut-o împotriva preceptelor dumnezeiești. De aici s-a născut și un proverb: < >

'Vaktyile Silia itmek Hadz Szerifè varmak Kadar vardur', "La vremea cuvenită, a-ți vizita patria și părinții nu-i de mai puțin preț, decît pelerinajul religios făcut la Mecca". Din această pricină, dacă vreun slujitor i-ar cere Domnului său voie să-și vadă patria, acela nu poate nicidecum să i-o tăgăduiască, ba chiar, de i-ar tăgădui-o, Domnul, iar nu slujitorul ar purta vina acelui păcat. Acesta era motivul pe care-l arăta Selim, atunci cînd vroia să-i smulgă tatălui său sceptrul: căci, după ce Baiezid a ajuns Împărat, Selim nu-l mai văzuse niciodată.

(zz) Varna. Oraș la Pont, faimos prin înfrîngerea lui Vladislav, a Regelui Ungariei și al Poloniei. /

135 **(α) Sceptrul este dat de Dumnezeu.** Deși Turcii susțin că nimic, nici bun, nici rău, nu se poate întîmpla fără vrere dumnezeiască, ei cred, totuși, că Dumnezeu nu-i poate tăgădui cererile nici unui Musliman care i se roagă adînc, după acel oracol din Curan: < > **Ja melaikietu Cadis tahieitu min abdi**, "O, îngeri ai mei, robul meu mă copleșește de sfială !", adică 'Mă sfiesc să nu-i îndeplinesc cererea."

Ei spun, totuși, că două rugi nu se pot împlini niciodată, <pentru> Profeție și <pentru> Împărăție, dat fiind că Dumnezeu nici n-ar putea vroi să le acorde altcuiva, odată ce a statornicit ca aceste două daruri să fie deja încheiate și hotărîte, și a decis cu tărie și ca, după **Muhammed**, să nu mai trimită vreun alt Profet, și să nu mai înalțe vreo altă familie, înafară de cea **Othmană**, pînă la culmea Împărăției, ceea ce par a fi susținut, după părerea celor mai mulți, <și> Tălmăcitorii Curanului. Astfel, șiretul impostor a declarat că el era cel de pe urmă dintre Profeți, și le-a scos tuturora din gînd rîvna după Împărăție. De aceea, dacă, măcar ca o ipoteză, cineva va fi spus: 'Dacă Dumnezeu mi-ar hărăzi mie Împărăția, sau harul Profeției, aș face cutare, sau cutare lucru', se va socoti că l-a tăgăduit pe Dumnezeu, și li s-a alăturat necredincioșilor, păcat despre care ei cred că trebuie șters prin **Tedzdid Iman**, adică prin 'ἀνακαινισμόν <reînnoirea> credinței', prin care păcătosul, ca un nou convertit la credință, trebuie să-și facă mărturisirea de credință, de față cu un **Imam** ('preot') și cu doi sau cu trei martori.

(β) Spusele și faptele Împăraților sunt atît de statornice. Ei pun pe primul loc, între cele mai trufașe titluri ale Sultanului, numele de **Zillullah**, 'Umbra lui Dumnezeu', {{iar, cu un adaos, **Zyllullahi filerzyn**, 'Umbra lui Dumnezeu peste fața pămîntului'}}, astfel că ei trag încheierea că spusele împăraților se cuvine să fie <socotite> asemenea celor dumnezeiești, neputînd fi niciodată tăgăduite sau lăsate fără îndeplinire.

136 Drept ar/gument în favoarea părerii lor, nu ne va veni greu să istorisim ceva ce s-a întîmplat pe vremea părinților noștri. Pe cînd Sultan **Muhammed al IV-lea**, urmînd să ia **Camenieciul**, își urma calea prin **Moldova**, în luna lui Mai și-a adus aminte că, în luna aceea, la Constantinopole cireșele sunt deja coapte. Așa că i-a spus Marelui Vizir: "Cum de, fiind de-acum vremea cireșilor, nu mi se pun la masa mea ?" Vizirul trimite, pe dată, un **Capudzibaszi** la Principele Moldovei, cu poruncă să facă rost, cît mai degrabă, de cireșe pentru masa Împăratului. Cum Principele își caută dezvinovățirea că la vremea aceea nu se pot găsi nici un fel de cireșe, căci ele se coc deabia prin ultimele zile ale lui Iunie, Capudzibasziul acela îi răspunde: Beg, Padiszah buirducden songra mumkin degildur ve jocdur dimek olmaz': "Hei, Principe, cînd dă poruncă Împăratul, nu se cade să spui 'Nu se poate face', sau 'Nu este' !". Așa că Principele, ca să arate că vorbele îi sunt demne de crezare, îi trimite Sultanului, prin Capudzibaszi, cîteva ramuri de cireși tăiate, dar încă în floare, la vederea cărora Muhammed al IV-lea se spune că a strigat: tu 'Gjavur vilaieti sonuk imysz', "Reci mai sunt ținuturile necredincioșilor !", ceea ce se poate înțelege atît despre frigul firii, cît și despre ceva blestemat și potrivnic riturilor muhammedane.

(γ) Tihna le cădea greu. O îndelungată experiență a dovedit că neamului acestuia, de la prima lui obîrșie, pacea i-a fost apăsătoare, iar viața în liniște nesuferită. Astfel, dacă n-au nici un dușman dinafară, își ascut armele împotriva Împăratului, și, ca racii, se sfîșie și înfulecă unii pe alții. Cu privire la aceasta, circulă la ei un binecunoscut adagiu: 'El herekit ul berekiet', "Mișcarea este
137 fericire", adică 'ori/ce schimbare aduce o anume fericire'. Căci, pe lîngă înclinarea firească pe care o au către zavere, încît de-abia dacă, ba nici măcar nu izbutesc să păstreze liniștea între ei, legea lor le mai și poruncește să nu țină niciodată o pace îndelungată cu Creștinii, sau cu vreun alt neam care nu crede în Muhammed, pentru că așa ceva împiedică și răspîndirea religiei lor, dă și prilej războaielor lăuntrice. /

138 **(δ) Un deceniu.** Turcii spun numai **haili zeman**, 'cîtăva vreme', dar din calculul anilor reiese totuși că a fost un deceniu. Scriitorii creștini cad de acord în această privință, cîtă vreme spun că Baiezid, lovit de podagră, s-a odihnit cîtăva vreme. /

137 **(ε) Zemberekczì baszì.** A fost, odinioară,'Mai-marele berbecilor' cu care se zdruncinau zidurile și al celorlalte mașinării de război, de la **Zemberèk**, care denumește 'batista', și **baszi**, 'Căpetenie'. Însărcinarea aceasta a ieșit astăzi din uz.

(ζ) Topkapusì. După etimologie,'Poarta tunurilor de război'. Ea se află în partea apuseană a Orașului, pe Calea Regală, între **Edrnè Capusì**, 'Poarta Adrianopolei', și **Syllivrì Capusì**, 'Poarta Syllebriei'. În șirul acela se află turnuri uriașe, în care Turcii păstrează praful de pușcă, de împărțit pentru folosința la vreme de nevoie.

(η) Enibachczè. După etimologie, 'Grădina Nouă': este o întindere foarte largă, cam de o milă în περιερίφα <înconjur>, nu chiar o grădină, ci o pășune unde li se dă drumul cailor la păscut, numită de ei **Czair.**

(θ) Codzia Mustafa Pasza. 'Mustafa cel Bătrîn'. Numele lui îl păstrează, la Constantinopole, un foarte mare han din piatră, durat de el <și> menit pentru primirea negutătorilor.

(ι) Sofi oglì, Ismael, Regele Persiei.

(κ) Czercassus. Adică Regele Egiptului.

(λ) **Fie consimțind.** Hicleanul de fiu caută, anume, pricini, pentru care să poată declara dreaptă
138 înlăturarea tatălui său și uciderea lui, care avea să ur/meze.

(μ) **În noaptea asta, la odihnă.** Turcii sunt foarte superstițioși în privința viselor și cred că sufletul curat al Musulmanului poate prevedea destule lucruri și primi, în somn, unele îndemnuri. Ei au o carte la care recurg, numită **Vakaâ namè**, 'Tîlmaciul viselor'. Dar ei spun: 'Diusz giorendè degìldur jorandedur', " Ce iese din vis nu depinde de cel care-l are, ci de cel care-l tălmăcește". De aceea, oricînd spune cineva: "în noaptea asta am avut un vis", ei obișnuiesc, cu toții, pe dată, să strige '**Chaìr ola** !', iar, prin aceasta, ei socotesc că, fie și dacă tălmăcirea visului ar fi de rea piază, ea se poate preschimba în bine.

(ν) **În Palatul Vechi. Eski Serai**, despre care vezi cele spuse în Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 1, Infera) **x.**

(ξ) **Două săbii.** Se pare că a făcut aluzie la spusa lui **Alexandru cel M(are)**: că 'lumea, rămînînd întreagă, nu poate fi nici stăpînită de doi Sori, nici avea două Domnii.' Iustin, în Car-(tea) a II-a. Cap(itolul) 12.

(o) **Junùs.** Din ebraicul **Jochanan**, sau Tohannes '<Toan'>. Astfel, ei îi spun Proorocului Ioan **Junùs Peigambèr**. {{Mai există, pe lîngă aceasta, și **Jonùs balygy**, 'Delfinul'; căci Muhammedanii povestesc că Proorocul **Johanan** a fost înghițit de peștele acesta, și de-aici i s-a tras și numele.}}

(π) **Kiuczùk Czekmedzè.** 'Micul Pod mișcător', schimbat, mai apoi, într-unul stabil, dar păstrîndu-și, totuși, numele de 'Mic', spre a se deosebi de cel mai mare, despre care <vezi cele spuse la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 5, lit(era) (**i**)>. Iar **Kiucziùk Czekmedzè** este tîrgul care se numea odinioară 'Athyra', pe Calea Regală care duce la Adrianopole, aflat la două ceasuri depărtare de Constantinopole și la șase de **Buiùk Czekmedzè** ('Marele Pod').

(ρ) **Printr-un neașteptat martiriu.** De aici se poate trage încheierea că nu pot fi false cele
139 spuse despre moartea lui, după Ioh(annes) Moe/nevinus, de Phil(ippus) Lonicerus, în T(omul) I, Part(ea) a 5-a, C(apitolul) 22, anume că Baiezid a fost ucis pe drum, din poruncă lui Selim, de către un medic Iudeu, cu toate că Turcii nu mărturisesc deschis acest fapt.

(σ) **Akczè.** Alba', un cuvînt tradus din grecescul ἄσπρον, o monedă mai mică, și în greutate și ca preț, decît cele de argint (în afară de obolii de bronz **mangyr**) – 120 din ele fac un Leu, 300 un Galben Venețian.

(τ) **Softa.** Compară cele notate la Cartea I, C(apitolul) 4, lit(era) ***G***.

(υ) **Întru slava lui Dumnezeu.** Orice îi este închinat lui Dumnezeu se numește, îndeobște, ridicat 'întru slava lui Dumnezeu', **Hakk Joluna**, sau, pe arăbește, **fi sebil Allah**, sau **fi tarycullah**, 'pe calea lui Dumnezeu'.

(φ) **în Piața Fierarilor.** Nu departe de Palatul Vechi, odinioară Χαλκοπράτης.

(χ) **Kyzyl Irmag.** 'Rîul roșu'.

(ψ) **Sarychan.** 'Hanul Galben', Provincie a Asiei al cărei nume apare
pe desenele mai recente.

(ω) **Gioz suì.** 'Apa ochilor', sau a 'ochiului', ceea ce arată, metaforic, lacrimile, ca și < > **Gioz Jaszì**, 'umezeala ochilor'.

(ɗ) **Hadis.** Este oracolul propriu al Pseudo-profetului, dezvăluit, după părerea Turcilor, prin duhid proorocirii. Căci ei deosebesc spusele din Curan în 'Dumnezeiești', dictate lui Muhammed de către Arhanghel, pe care ei le numesc **Hadisi Kudùs**, și 'Profetice', pe care Muhammed să le fi dezvăluit prin duh profetic. iar pe acestea le numesc **Hadisun nebevì**.

140

LA CAPITOLUL III.

(a) **Cognomento Javùz. Javùz** înseamnă, la propriu, 'sălbatic', sau 'rustic', și, de aici, 'abraș'. Ei spun că lui Selim i s-a dat acest nume pentru pornirea și tirania lui, cu care se purta nu numai față de cei vinovați, ci și față de nevinovați – față de tatăl și de frații săi, de parcă i-ar fi fost dușmani. Se spune că el i-a dat odată însărcinare Vizirului să înalțe tuiuri dinaintea porții. în semn al campaniei, și să așeze corturile împărătești într-un loc potrivit: iar cum Vizirul îl întreba 'în ce parte vroia să se ridice corturile', fără nici un alt cuvînt, l-a pedepsit cu moartea: că urmașului acestuia i s-a întîmplat, în aceeași zi, același lucru, dar cel de al treilea, ajuns mai prevăzător datorită primejdiilor căzute asupra celorlalți, a așezat corturi în cele patru părți ale lumii și s-a îngrijit să se gătească cele de trebuință pentru drum. Că acesta, fiind întrebat de Sultan, 'era oare pregătită campania, și în ce parte <anume> ?', a dat răspuns că 'nu lipsea nimic, ori în ce parte ar fi vrut să purceadă'; și se spune că i-a zis: {{'Ikì eslafin katli hem uczindzinùn umrì<ni> chyfz eiledi, hem bana maslahat giuzar Ve{{zir peida eiledì'}}, "Moartea celor doi i-a păstrat viața celui de al treilea și mi-a făcut rost de un bun Vizir".

Singurul dintre atîția împărați ai Turcilor, împotriva preceptelor Curanului și a obiceiului urmat de Sultani, și-a tuns barba după ce a primit domnia. Căci fiii împăraților au poruncă, după legea lor, ca înainte de domnie să-și tundă barba, după aceea să și-o lase să crească. De aceea, mustrat odată, blînd și cu haz, de către **Muftiu**, i-a răspuns că 'el face așa, ca Vizirii să nu aibă de ce-l trage după cheful lor'.

Se povestește că a avut mereu cu sine măciuca numită **Topùz {{Debbùs**, în popor 'Topus'}}. sau că a purtat-o în mîna sa, și istorisesc că acesta ar fi fost prilejul <de unde a luat> un atare
141 obicei: / Pe vremea tatălui său, cîteva ținuturi învecinate cu Persia le dădeau Perșilor, în fiece an. pentru siguranța lor, un anumit număr de valtrapuri, numite < > **Czùl**, în loc de tribut. <Iar> că, după moartea tatălui său, Prefecții acelor ținuturi i-au cerut lui Selim să le dea poruncă dacă acest modest tribut <mai> trebuia dat Perșilor, iar că acesta le-a răspuns:

'Dzievab úrin ol Kyzylbasz kiafirè ki, Cziuldzì baba gittdì ve Topozczì baba gieldì', adică "Dă-i răspuns necredinciosului aceluia Cap-roșu că Tatăl valtrapurilor a răposat și că a sosit Tatăl măciucilor !" (Formula aceasta, 'Tatăl măciucilor', Turcii au tradus-o în limba lor din ebraică și din arabă, iar ea îl înfățișează pe 'un om bogat în ceva', ca **Ébul Iman**, 'tatăl credinței', sau 'cel înzestrat cu credință', **Ébul Súlch**,'tatăl păcii', sau 'bogat în pace, liniștit', **Altùn babasì**, 'tatăl aurului', adică 'bogat în {aur și în bani}'. sau 'bogat', < >, **Devlèt babasì**,'tatăl fericirii', sau 'fericit' sau 'învechit în onoruri'). Tot așa, el îl denumește pe **Baiezid Cziuldzì babasì**, 'Tatăl valtrapurilor', pentru că le-a dat Perșilor valtrapuri, dar pe sine 'Tatăl măciucilor', pentru că în

locul valtrapurilor avea de gînd să le dea măciuci și arme. Turcii istorisesc despre Selim al lor multe de acest fel, pe care le lăsăm <însă> deoparte, de dragul conciziei.

(b) Să scape la Creștini. Socot că Turcii au spus așa mai mult în mod ironic, pentru că știu ei înșiși foarte bine că **Dziem**, a fost ucis printre Creștini.

(c) Dușmanilor de-acasă. Desigur, cîtorva fruntași ai Curții, care îl favorizau pe ascuns pe **Baiezid**,<și> pe care i-a măcelărit pe toți, pînă la unul.

(d) Kyzylbasz Szahì. 'Regele Capetelor roșii'. Acesta a fost **Ismael Sofi**, dintre toți Regii
142 Perșilor / cel mai înțelept și mai învățat, socotit de ai săi un sfînt, datorită corectării **Curanului**, care a avut loc pe vremea lui – despre care compară cele spuse la Cap(itolul) prec(edent), sub lit(era) {**tt**}.

(e) Tybris. Nu multă vreme după aceea, orașul acela a fost redobîndit de Perși, care o mai țin și astăzi.

(f) Czaldiran. După părerea celor mai mulți, este un loc <aflat> chiar sub orașul **Tybris**, plan și întins în lărgime, și el își mai păstrează încă și astăzi acest nume: alții au arătat însă că este unul diferit, un orășel aflat nu departe de **Tybris**. După etimologie, îl desemnează pe cel care 'scoate la iveală din furt' ceva, de la verbul **czalárum**, 'fur', de unde **czaldirirum**, 'pun să fure'. Deasemeni, 'cel care face să-l bată'.

(g) Defterdar. Cuvînt derivat de la persanul **Deftèr**, 'socoteli', sau 'catalog al socotelilor', și **Dár**, 'care ține', {{sau, dacă preferi, de la cuvîntul grecesc διφθέρα, care arată 'pielea pe care se scrie'.}} Este o cinstire de cea mai mare însemnătate la Curtea Othmană, pe care o deține cel care are însărcinarea întregului tezaur dinafară. Dacă această sarcină îi este încredințată unui scrib, sau vreunui **effendi** oarecare, el nu poate face sau porunci nimic fără consimțămîntul Vizirului; dacă însă un Pasză cu trei Tuiuri este pus în fruntea acestui oficiu, el trage **Turaua**, chiar și fără știința Vizirului, și face public, în numele său, un **ferman** – de aceea rareori se întîmplă, doar din prostia Vizirului, sau fără de știința lui, ca Împăratul să vroiască să-i încredințeze acea însărcinare vreunui bărbat de o mai mare autoritate. El are sub sine doisprezece Cancelari, numiți **Calèm**, unde se strîng toate veniturile, tributurile și impozitele din întreaga domnie și se împart soldele militare, <ele> ascultînd totuși de diferiți Prefecți. Pe prima o deține **Defterdarul** însuși, <iar> de la ea se trimit toate însărcinările și către celelalte Cancelarii și în Împărăție, privitoare la tribut și la impozite.
143 / Cea de a doua îl are în frunte pe **Reìs efféndi**, 'Marele Cancelar al Împărăției'. Pe cea de a treia o controlează **Deftèr emini** care cercetează cataloagele și socotelile tuturor veniturilor. Pe cea de a patra o cîrmuiește **Beglikczy**, care {emite} însărcinările către Paszi și scrisorile referitoare la Paszalate, Principate și la celelalte cinstiri. Pe cea de a cincea), **Ruznamedzì**, care ia seama tuturor soldelor zilnice din toată Împărăția Othmană. Pe cea de a șasea, **Basz Muhasebedzì**, 'Marele Prefect al socotelilor', în Cancelaria căruia se îndeplinesc toate socotelile, {{și care cere, mai cu seamă, socotelile contribuțiilor lor de la toți ispravnicii din întreaga Împărăție.}} Pe cea de a șaptea, **Anadòli Muhasebedzì**, care se află în fruntea veniturilor din Asia. Pe cea de a opta, Haradz Muhasebedzl, care se îngrijește de strîngerea tributului de la Creștini și de la ludei. Pe cea de a noua, **Mewgùfat**, {care ține socotelile cheltuielilor de pietate.} Pe cea de a zecea, **Maliè Deskieredzì**, (care ține camera posesiunilor și a celorlalte venituri.) Pe a unsprezecea **Mucabeledzì**,

{{cum s-ar spune 'Contrascribul', care, prin <oficiul> său, îndreaptă cataloagele tuturor soldaților, îi arată pe cei răposați și pe cei care au slujit, la vremea primirii soldei, astfel ca numărul banilor să nu-l depășească pe cel ostașilor, ori să fie prea mic}}, și are sub sine doi adjuncți: pe **Jaia Mucabeledzi**, care ține socoteala oastei pedestre din toată Împărăția, și, al doilea, pe **Atly Mucabeledzì**, care ia seama <Sp>ahiilor și a celorlalte șimri de călărime, fie ea ținută în soldă, fie în **Tymar**, <sau> {{**zyâmet**}}. Pe cea din urmă <o ține> **Teszrifatczi** – căruia i-ai spune, după obiceiul nostru, 'Maestrul de ceremonii'. În toate aceste Cancelarii se scriu însărcinările, evident, pe limba turcească, dar toate socotelile în limba persană, și în scrierea **kyrma**, adică 'ruptă', de necitit pentru nimeni, înafară de cei experimentați, într-atît de concis, încît veniturile și cheltuielile întregii Împărății i se înfățișează Împăratului, în fiece an, în <doar> douăzecișipatru de foi. Orice
144 Mai-mare al unei Cancelarii îl are pe al său / {{**Chalifè**, popular}} – Cálfa, <iar,> cum zicem noi, 'Secretar', printre care cei mai de seamă sunt < >, **Madèn Cálfa**, care ține socoteala tuturor veniturilor din care provine o sumă anumită și precisă de bani, {{ca aceea de pe urma minelor, a Provinciilor avînd un impozit anual anume, etc.}}, și **Achìr Cálfa**, care cercetează socoteala Grajdurilor împărătești.

Pe lîngă aceste Cancelarii, mai sunt și alte însărcinări, numite **Emanèt**, cum ar veni 'încredințări', din pricină că socoteala lor nu poate fi făcută cu precizie, ci cea mai bună parte a lor este lăsată în seama bunei credințe a celor cărora le sunt încredințate. Lor **Defterdarul** nu le poate da însărcinări el însuși, în numele său, ei trebuie totuși să înainteze toate socotelile lor către Cancelaria lui. Iar <ele> sunt următoarele: **1. Tersana Eminì**, căruia îi sunt încredințate construirea și repararea navelor și toate cele care țin de Flotă. **2. Giumrùk Eminì**, 'Prefectul vămilor'. **3. Zarbchanè Eminì**, 'Prefectul Monetăriei'. Acesta nu dă, ca ceilalți, socoteala după ce-a primit și cheltuit, ci, după o anumită înțelegere, pentru atîtea pungi de dat Tezaurului în fiecare zi, arendează toată Monetăria, și, după ce-a plătit atîta, bate, în folosul său, oricît de mulți bani este în stare. **4. Matpach Eminì**, 'Mai-marele Bucătăriilor'. **5. Topchana Nazyrì**, care se îngrijește să se facă tunurile și celelalte mașinării de război. **6. Arpa Eminì**, care are grijă de orzul pentru caii împărătești și pentru cei ai Funcționarilor Împărăției. **7. Mubaedzì**, 'Prefectul aprovizionării cu gnne'. **8. Szehìr Eminì**, care trebuie să repare zidurile și întăriturile căzute. **9. Giumìsz chanè Eminì**, care are dreptul de a inspecta minele de minereuri și care obișnuiește ori să le strîngă veniturile, ori, stabilind o sumă de bani, să le arendeze în fiecare an. /

145 Dar, după Marele Vizir, în Curtea Dinafară, mai presus decît el este numai **Kietchuda beg**, sau **Kiehaia**, 'Locțiitorul Marelui Vizir', cel care deține a doua treaptă după Vizir. Din toți banii care se aduc în Tezaurul împărătesc, **Defterdarul** primește a douăzecea parte, din care, după cum știm sigur, din experiență, el va putea păstra 200.000 de <galbeni> împărătești, sau chiar și mai mult, din care îi dă 50.000 lui **Kietchuda beg**. Iar Marele Vizir va cîștiga legal, în fiece an, ca la 600.000 de <galbeni> împărătești, spre a trece sub tăcere darurile și celelalte meșteșuguri ale Vizirilor, prin care își îndestulează ei lăcomia. Acestea le vor părea numai povești celor care n-au văzut Curtea Othmană, dar cei cu experiență vor judeca altfel – însă, despre acestea, în altă parte.

(h) De un bun augur. Ogur. Turcii au fost convinși că, dacă dau ei înșiși primul iureș, a lor va fi izbînda. De unde și proverbul: **Ilk uran ocididur**, 'care lovește primul este un arcaș bun și

desăvîrşit'. Dar, în ultimul război cu Germanii, mult altceva au avut de simţit Căpeteniile mai bune şi mai prevăzătoare ale oştirii othmane.

(i) **Doar cu vîrful degetelor.** Este o expresie turcească, **el udziu ile japyszmak**, 'a apuca cu vîrful degetelor', pentru 'a se apuca de o treabă cu greu', sau 'cam nevrînd'. Ei spun astfel <şi> **Harbe udzi ile virmek**, 'a da cu partea de sus', sau 'cu vîrful suliţei', despre locuitorii de margine, întemeiaţi pe ajutorul altcuiva.

(k) **Sinan Pasza.** Căpetenie foarte vestită printre Turci. Se mai păstrează la Constantinopole o splendidă clădire de-a lui, durată pe 50 de columne octangulare din marmură, la intrarea în portul dinlăuntru, faţă în faţă cu **Pera**. Acolo obişnuia să locuiască, primăvara, **Bostandzi Basza**. Căci în
146 apropiere se află poarta care duce la Curtea / împărătească, menită locuinţei Bostandziilor, unde se mai află şi un hypocaust, care se numeşte **Jali kioszk**.

(l) **Uliţe şi căi. Socak be socak**, 'pe uliţe şi căi', este o expresie turcească, însemnînd 'mulţimi îngrămădite de-a valma'.

(m) **Pe lîngă multe mii de ucişi.** Cu toate că lupta aceasta a fost cruntă şi cumplită, istoricii turci nu pomenesc, totuşi, numărul celor ucişi, de nici o parte.

(n) **Sunni.** Astfel se numesc Turcii pe sine şi pe ceilalţi **Mislimani**, faţă de Perşi şi de alţi eretici. Ei socotesc o nelege ca pe asemenea **Sunni**, prinşi în război, să-i păstreze în îrnd cu robii, dar, de se vor fi răzvrătit, declară că trebuie pedepsiţi cu moartea iar dacă nu, că trebuie să li se deie drumul liberi. Pentru Turci această lege este ea sfînta, dar la Tătari, cu toate că au primit Muhammedismul, nu este nicidecum respectată.

În această privinţă vom povesti o istorioară care arată îndeajuns de bine gîndurile Tătarilor faţă de Turci, <fapt> la care am fost noi înşine martori oculari. Pe cînd Părintele nostru, **Constantin Cantemyr**, se afla în fruntea **Moldovei**, Căpetenia oştirii turceşti, sau 'Seraskierul', **Ainedzi Suleiman Pasza** (care, după aceea, a fost făcut Mare Vizir şi a văzut Buda reluată pentru (S(fînta)) Cruce), zăbovea la **Babadagy**, oraş al Mysiei, aşezat la 60 de mile peste de Dunăre, strîngea oştile din Europa şi se pregătea să aibă grijă de aprovizionarea pentru **Cameni{e}cium**, care suferea grozav de foamete. Dar, spre a fi încunoştinţat despre starea cetăţuii şi despre cea a taberei Regelui Poloniei, **Ioan al Treilea**, el îl trimite pe unul dintre ofiţerii săi, numiţi **Agalar**, pe un anume **Ismail Aga**, către tatăl nostru, cu o scrisoare, prin care îi încredinţa ca, dîndu-i cine să-l însoţească,
147 să-l facă să treacă în siguranţă la Cameniecium, / la **Cahraman Pasza**, pe vremea aceea, Prefectul din fruntea străjii acelei cetăţui. După ce părintele nostru i-a dat ostaşii, el intră cu bun noroc în cetăţuie şi le dă poruncă alor noştri să se întoarcă acasă, avînd a veni îndărăt cu ostaşi de la Camieniecium.

După ce a cercetat cele ce îi fuseseră poruncite, el pleacă de la Cameniecium, înconjurat de zece ostaşi. Cînd ajung ei la tîrgul **Stephanesti** din Moldova, aşezat la malul Hierasului, iată că îi iese în cale o urdie de Tătari, pe cale să prade Polonia. După ce i-a întrebat despre Căpătenia oastei lor, ei le urează o campanie sub bune auspicii şi purced mai departe pe calea menită lor. Dar, mergînd ei nu mult, văd că îi urmăresc, în mers grăbit, ca la 50 de Tătari, ca şi cum ar fi uitat să-i întrebe ceva. Turcii, cum nu se temeau de nimic din partea Tătarilor, ca din cea a unor aliaţi, se opresc din mers, nefericiţii de ei, şi îi aşteaptă pe loc. Aceştia însă, de cum ajung la ei, le poruncesc,

cu săbiile trase, să se dea jos de pe cai și, cum ei îi întrebau 'Ce-aveau cu ei ?', îi leagă cu curele din piele, îi despoaie pînă la cămașă și-i amenință cu moartea, de nu vroiau să facă ce li se poruncea.

Turcii, îngroziți de primejia neașteptată și de față, le făgăduiesc să le facă orice vor fi poftit. Așadar, mai întîi, îi bat sălbatic cu bicele pe cei prinși, apoi le rad bărbile și mustățile, și-i învață să grăiască rutenește, ca, dacă aveau să fie întrebați 'De ce neam sunt ?', să răspundă '**Ne znaiu, ja Rusak**', "Nu știu, sunt Rutean". Pe Turcii, învățați astfel vreme de cîteva zile, îi duc cu brațele legate în orașul **Ismail**, așezat în **Budziak**, la Dunăre, iar acolo îi snopesc cumplit toată noaptea, ca să nu deie pe față că sunt Turci și trimiși de Paszii lor. După ce ei au încuviințat, sub jurămînt, că vor ascunde asta, îi poartă a doua zi la piață. Cînd cumpărătorii celor prinși (cum acolo se află mai mulți care îi duc la Constantinopole, la asociații lor pe robii cumpărați de la Turci) îi întreabă,
148 'Sunt oa/meni de ce neam ?', pe dată Tătarii și pun biciul pe cei legați, ca, ținînd minte bătăile primite, pe rutene(ște). Și-așa, vînzîndu-i pe fiecare pe 10 <galbeni> împărătești (căci nu doreau un preț atît de mare pe o marfă atît de păcătoasă), Tătarii, fără a mai zăbovi, se întorc la ei acasă.

Prinșii Turci, după două sau trei ceasuri, se roagă, pe Dumnezeu, în curată limbă turcească, să li se dea ceva de mîncare sau de băut. Neguțătorii, uimiți să le audă graiul curat turcesc (cum pentru Ruteni pronunțarea turcească este foarte grea), îi întreabă, 'Dar de unde o atît de elegantă vorbire turcească la unii născuți în Rusia ?' Turcii, arătîndu-le urmele bicelor năclăite de sînge negru, le spun: "Astea, și viclenia Tătărească ne-au prefăcut pe noi din Turci în Ruteni !" Pînă la urmă, neguțătorii, cînd înțeleg că au cumpărat nu Ruteni, ci Turci, și că și-au pierdut astfel banii, îi lasă liberi pe prinși. Dar ofițerul **Ismail Aga**, un om foarte hîtru, îl roagă pe cumpărătorul său să-l ducă ca pe un rob la **Babadagy**, unde Seraskierul îl aștepta să se întoarcă, și să-l arate în piață, ca fiind de vînzare, unde el avea să se prefacă a fugi. Neguțătorul, învățînd <ce era de făcut>, îl duce pe ofițer, desfigurat de tunsoare și de bătăi și de nerecunoscut chiar și pentru prietenii lui, prin mijlocul taberei (căci oștirea se afla cîmp, sub corturi), și strigă, după obicei, cu glas mare, 'Rutean foarte zdravăn, pentru galere ! 'Între timp, ofițerul o ia la fugă, și se duce de-a dreptul la cortul Căpeteniei. Neguțătorul zicea: "Țineți-l, prindeți-l, pe Dumnezeu, îmi scapă prinsul, mi-a scăpat din mîini necredinciosul de Rutean !" Se ridică strigăt prin piață și prin toată tabăra: "Ia aici, ia colo, ia, după care !" – oricine iese în cale îl urmărește pe fugar, aleargă și se împrăștie care încotro.

Ofițerul, cînd ajunge la pridvorul cortului celui mare, căruia îi spun < > **Divanchanè**,
149 mărturisește (dinadins / stricîndu-și vorbirea turcească, spre a părea că, datorită timpului îndelungat, și-a uitat graiul de acasă) 'că el, unul, era prinsul acestui neguțător, dar Turc după neam, și Musliman, care a scăpat de curînd din mîinile Polonilor, și așa, pe nedrept, a fost pus la vînzare de către neguțătorul acela.' Mai adăuga că 'are multe de dezvăluit Căpeteniei, dat fiind că a sosit doar de douăsprezece zile de la **Leopolis**, și astfel cunoștea la desăvîrșire starea de lucruri din Polonia.' Auzind acesta, Seraskierul dă poruncă să i se aducă prinsul în cortul dinlăuntru, numit < > **Oba**. Cînd a ajuns acolo, după ce i s-a închinat Căpeteniei, el îi spuse: "Te salută pe Tine, Domnul meu, Pasza din Cameniec, **Cahraman** !" Căpetenia, recunoseîndu-i glasul, dar văzînd un chip care-i era necunoscut, îi spuse: "Cine ești tu, și de unde ai astea ?" "Nu-l știi Tu, îi răspunde acela, pe ofițerul Tău, Ismail Aga, pe care l-a trimis de curînd la Camenieci, la Pasza Cahraman, '**ne znaesz po rusku**, "nu știi Rusește" ?" Căpetenia îi zise: "Dar ce neghiob te-a sfîrtecat așa ?" "Pe mine,

îi spuse acela Tătarii noştri m-au făcut Rutean şi m-au vîndut la < > **Ismail** unui neguţător, din mîinile căruia am fugit şi m-am tras la Tine, Domnul meu." După aceasta, cînd îi înşiruise în amănunt cele păţite din partea unui neam atît de viclean şi de apucător, Seraskierul n-a fost în stare să se mire îndeajuns de şiretenia tîlharilor, mai ales că aceleaşi lucruri le povesteau şi soţii lui de dram, care se întoarseră a doua zi. Pe Tătari i-a căutat el cu mare hărnicie, dar n-a fost în stare nicicînd să dea de ei, printre atîtea urdii. Dar pe ofiţer, după ce i-a crescut barba la loc, l-a înălţat la treapta de Mare Comis şi l-a dăruit cu multe cinstiri. Tot astfel, prea adesea, Tătarii le fură Turcilor pruncii şi-i vînd mai apoi drept Ruteni. Căci neamul acela are o perfidie şi o şiretenie fără asemuire în toată lumea. /

150 (o) **Hiusein, fiul lui Bicarar**, < >. Mecena al Musicilor Orientale. Pe lîngă el s-a aflat la mare cinste **Hodze Musicar**, Orfeul Perşilor, precum şi discipolul lui, **Gulam** Arabul. Cu melodiile şi culturile lor s-au desfătat toată Turcia şi Persia, pînă în vremurile lui **Sultan Mehemed**, sub domnia căruia arta muzicală, aproape înmormîntată, nu numai că a prins iarăşi viaţă, ci a ajuns şi mai desăvîrşită printr-un anume **Othman Effendi**, un nobil de la Constantinopole. El a lăsat foarte mulţi discipoli, printre care au fost glasuri vestite **Chafiz**, supranumit **Kiomur** ('Cărbunele'), **Buhiurdzi Ogli**, **MemiszAga**, **Kiuczuk Muezin**, şi **Despihczi Emir**, iar la instrumente au dobîndit faimă, mai presus decît alţii, doi Greci, **Kiemani Ahmed**, un renegat, şi **Angeli**, un Ortodox, ambii maeştri ai noştri vreme de 15 ani, un Evreu, **Czelebico**, şi Turcii **Dervisz Othman**, **Curszundzi Ogli**, **Tasczi Ogli Sinek Mehemmed**, şi **Bardakczi Mehemmed Czelebi**, dintre care ultimii doi, după ce ne-au ascultat un discipol, pe **Cambaso Mehemmed Aga**, au fost mai apoi instruiţi de către noi în anumite părţi ale Muzicii, mai ales în Teoria ei, şi într-un nou mod de a exprima cînturile pe note, născocit de noi, <şi> necunoscut mai înainte Turcilor, laolaltă cu un preanobil Grec de la Constantinopole, **Ralaki Eupragiotes**.

Pe lîngă ei, i-am mai avut discipoli, <atît> în Teoria Muzicii, <cît> şi în practicarea ei, pe **Daul Ismail Effendi**, Marele Trezorier al Împărăţiei, şi pe Haznadaral lui, pe **Latif Czelebi**. La rugămintea lor, am aşternut în scris, pe turceşte o cărţulie despre arta muzicală, şi i-am închinat-o
151 actualului Împărat, **Ahmed**, pre/ceptele căreia toţi cei pricepuţi în Muzică spun astăzi că le urmează.

Poate că cititorului european i se va părea un lucru παράδοξον <neaşteptat,> dacă va fi luat aminte că am lăudat preocuparea pentru această nobilă artă la un neam care este ţinut drept barbar, după părerile întregii lumi creştine. A şi fost el, desigur, astfel la cele dintîi începuturi ale Împărăţiei Othmane, cînd Ocîrmuitorii ei nu erau ocupaţi decît cu lărgirea hotarelor stăpînirii lor: dar, în vremurile următoare, după ce încetarea războiului le-a îngăduit să cugete <şi> asupra artelor păcii, au ajuns să dea înapoi pînă într-atît de la sălbăticia lor cea veche şi s-au adaptat <atît de bine> la rînduială culturii civilizate, încît de-abia de-a mai rămas vreo urmă din vechea lor barbarie. Oricum, un lucru putem afirma cu îndrăzneală, <şi anume> că Muzica turcească este mai desăvîrsită, prin metrul şi prin proporţia vocilor ei, decît oricare din cele europene, dar, totodată, şi atît de greu de deprins, încît la Constantinopole. Într-un atît de măreţ Oraş, sălaş al celei mai mari Curţi din lume, Conciliu al Răsăritului, de-abia de se găsesc, printre atîţia şi atîţia Muzicieni şi iubitori ai Muzicii, vreo trei sau patru care să fi pătruns rînduielile lăuntrice ale acestei arte. Iar o asemenea raritate a muzicienilor desăvîrşiţi se naşte din greutatea de a deprinde toate partiturile vocilor, numite de

Arabi **Terkib**, despre care **Hodze Musicar** spune, după Ptolemeu, prin constatarea: 'Emma ki Terkibate nihajet jok', adică "Dar, pentru că în compunerea partiturilor nu se află vreun sfîrșit...".

A duce acestea mai departe nu ține de țelul nostru de acum, dar toată arta o vom lămuri după părerea Răsăritenilor, într-un mic tratat aparte, dacă Dumnezeu ne va îngădui viață și tihnă.

(p) **Alaiddevlet.** Este tot același, despre care <vezi> la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 2, sub lit(erele) (*gg*).

152 (q) **Fiul lui Szeh Suvar Alibeg.** Unul dintre nobilii perși, refu/giat la Sultanul **Selim**, o pildă de credință printre Turci.

(r) **Care Emid.** 'Mezii cei Negri'. Ei locuiesc în ținutul Asiei aflat între

Vrpha, și **Van.**

(s) **Diarbekir.** După etimologie,'Provincia Bekirului'. Este un ținut din Asia, la hotarele cu **Kiurdistanul**, al cărui nume se găsește aproape în toate hărțile geografice. El cuprinde astăzi toată Mesopotamia, pînă în hotar cu < > **Musului**, 'Ninive' a celor vechi.

(t) **În clipa** etc. Aceasta este formula solemnă în scrierea scrisorilor și la Turci și la Perși. Căci ei, după ce au trecut numele onorifice, pe care le atribuie Vizirilor, își încheie întotdeauna epistola prin expresia: "Tu ești," ca în 'Ahmed Pasza Lalam sensin ki', "Lala al Meu, Tu, care ețti Ahmed Pasza", sau 'Sen ki Kirym Chani olan Caplan Gierai', "Tu, care ețti Chanul Crimeei, Caplan Gierai' etc.

(u) **Byikly Ogli.** Din spița unuia din Principii Kurzilor. I se spune '**Byikli**' celui care are mustăți mari.

(w) **Malikiane.** Înseamnă, la propriu, 'în posesiune', și sub acest nume sunt trecute pămînturile care nu sunt **Vakif**, adică închinate 'Dziamiilor'. Astfel de rînduială în posesiunea pămînturilor căzuse deja în desuetudine de cîteva veacuri. Cum însă, cu cincisprezece ani mai înainte, veniturile fiscului sleit trebuiau sporite, **Sultan Mustafa al II-lea**, care domnea pe acea vreme, a dat poruncă să se reia, sub anumite condiții, vechea rînduială a **Malikiane**. Dar există cîteva ținuturi, sau districte libere, care obișnuiesc să plătească tributul anual, numit **Mukataâ**, în luna Martie. Acest tribut asupra posesiunii se punea la licitație publică în piața numită **Mezâd**, astfel ca acela care oferea mai mult, plătind banii, să-l posede, odată cumpărat, cîte zile va avea, dar, după moartea lui, să se întoarcă iarăși la fisc. S-a mai acordat, pe lîngă aceasta, și în favoarea fiilor cumpărătorului, ca, după moartea tatălui, tributul acela să nu poată fi vîndut altcuiva, dacă ei vroiau să plătească măcar
153 trei / sferturi din banii oferiți de străin. Și astfel, fiscul a fost sporit, în fiece an, cu peste 1200 de pungi.

(x) **Juk.** Este un anumit număr de bani stabilit în socotelile Tezaurului împărătesc. El constă, cel mai adesea, din 100 de mii de aspri, despre care vezi la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 2, lit(era) (**σ**).

(y) **Rafazi**. Această denumire le este dată îndeobște Perșilor de către Turci, pentru că spun că printre ei se află oameni Muhammedani doar cu numele, dar susținînd, în fapt, doctrine îngrozitoare. Astfel, ei spun că se găsesc unii care-și pîngăresc ei înșiși fiicele înainte de nuntă, afirmînd că așa se face după poruncă divină, dat fiind că întîiul care se cuvine să guste din rodul din pomilor săi este cel ce i-a sădit. Spre a întări atare părere a lor, ei spun că, odinioară, unul dintre ei i-a dat lui **Ali** (urmașului lui Muhammed) o < > **fetva** (despre care vezi la Car(tea) 1, Cap(itolul) <4>, lit(era)

<(**g**))>, așternută în felul următor: "Dacă cineva va fi cules rod din pomul sădit de el și, mulțumindu-i lui Dumnezeu, îl va fi mîncat cu plăcere, se va socoti oare că el a păcătuit împotriva îndreptărilor lui Dumnezeu și ale Curanului ?" Și că a primit de la Ali răspunsul: "Întru nimic". Cam la fel cu aceștia sunt **mum soiun duren**, care se adună vreme de patruzeci de zile, la o un soroc statornicit dinainte, și, stingîndu-și candelele, se împreună de-a valma, fără a socoti că, în acel timp, s-ar fi petrecut vreun fel de incest; dar odată ce acestea s-au dus, trăiesc în deplină castitate, astfel încît ar fi pedepsit cu moartea cel care ar fi prins, după aceea, cu vreo femeie, iar această erezie are mulți aparținători în munții < >, **Kazdagy**. Sunt și unii care i se închină focului ca unui Dumnezeu, numiți '**Atesz perest**', în popor < >'**Atesze tapan**', rămășițe ale vechilor Perși. Sunt și '**Kielb perest**', 'închinători la cîini', și '**Giau perest**', 'închinători ai boului', și alții, care sunt numiți de
154 Turci, cu un nume comun, '**Rafazi**', '**Giebr**', sau '**Tersa**', pe limba Per/șilor, iar Turcii le atribuie Perșilor aceste erezii în mod calomnios, luînd prilej din faptul (că) au ajuns să fie cunoscute din Persia. /

153 **(z) Mardun.** În popor **Mardin**, un foarte celebru oraș din Mesopotamia. /

154 **(aa) Musul.** Oraș foarte vestit, și însemnat aproape pe toate hărțile geografice, pe cît se crede, 'Ninive' a celor vechi.

(bb) Ane et Hadise. Tîrguri învecinate cu **Musul**.

(cc) Kiurdi. Acest Regat (dacă ne amintim bine) se întinde de la marginile **Syriei** și pînă la orașele **Szehrezul** și **Van**, în hotarele Persiei. Locuitorii lui se numesc '**Kiurdi**', și folosesc un grai stricat din cel persan.

(dd) Dz{j)ezire. După etimologie, 'Insula': este 'Mesopotamia', așezată între rîurile fluvios **Frat**, < >, **Murad** și **Szat. Frat** este 'Eufratul', **Murad** un braț al Eufratului unindu-se cu albia cea veche sub orașul **Bosra**, iar **Szat** 'Tigrul'. Și Eufratul și Tigrul sunt numite îndeobște de locuitori **Firat[at]**, 'Eufrat', sau, sub un alt nume, **Nehr esselam**, 'Rîul Păcii', sau 'Pacific'.

(ee) Halep. Un foarte des pomenit loc de tîrg din **Syria** și din mai toată Asia, locuit nu numai de băștinași, ci și de destui dinafară. Se află acolo soli ai Franței, ai Angliei și ai Belgiei, cu titlul de 'consuli'. Mulți Europeni și-au cumpărat acolo case și conace, și-au luat neveste, astfel că sunt socotiți aproape ca niște băștinași. Tot acolo se află și scaunul Patriarhului de Antiohia. Căci la Antiochia, ai cărei locuitori au fost, cei dintîi, numiți 'Creștini' de către Păgîni – oh, ce durere ! – nici că se mai aude numele lui Hristos.

(ff) Sultan Gavri. De fel din neamul Cerchezilor, cel mai nobil dintre Scythi, dintre care nici unul nu este socotit fără noblețe, ci toți în același rînd. Moravurile și statornicirile celelalte ale acestui <neam> le-am înfățișat deja mai sus, în notele la Car(tea) a 2-a, Cap(itolul) 2, lit(era)
155 <(**hh**)>. După ce a fost ocupată, prin campaniile / Cruciadelor, **Palestina**, **Saladin**, cel multslăvit în Annalele Creștinilor, Sultanul Egiptului, pe la anul Hegirei 583, <iar> al lui H(ristos) 1187, spre a-și avea mai hîrșiți împotriva Creștinilor oștenii, pe care vedea că nu și-i poate alege dintre Egipteni, datorită moleșirii lor, i-a instruit pentru oaste, cel dintîi din acea domnie, pe robii cumpărați de pe la neamul acela, și, prin bărbăția lor, și-a supus toată Țara Sfîntă. Dar, după moartea lui, chiar oastea aceea s-a răzvrătit împotriva urmașilor lui, și, azvîrlindu-l în șuvoaiele rîului, în anul Heg(irei) 642, pe moștenitorul legitim al Regatului, **El Mutan**, nu numai că s-a înstăpînit asupra întregului

Egipt, ci, în vremurile de mai apoi, a lărgit mai mult hotarele domniei sale și le-a apărat cu o minunată bărbăție, pînă la Selim, aducînd în fiecare an, din cele mai îndepărtate unghere ale Asiei, osteni din neamul lor.

Pe Egipteni îi ține o veche superstiție, fie ea și născută din izvor adevărat, cum că le este sortit să-i stăpînească robii, iar cei născuți în Regat să fie nevoiți să li se supună acelora și să se înjosească. Că faptul acesta s-ar fi făcut cu binecuvîntarea Patriarhului Iosif, este interpretarea Turcilor și a Arabilor, și, cu toate că ea este potrivnică legilor Curanului, o păstrează cu tărie și pînă astăzi. Căci, deși Egiptul este supus Împărăției Othmane, iar aceluia i se dă și i se ia Paszaua, după bunul ei plac, de către Curtea ei, totuși, toate treburile Statului sunt cîrmuite prin mijlocirea a 24 de Begi, sau 'Principi', care, cu toții, nu pot ajunge să le fie urmași Domnilor lor și să stăpînească, decît <veniți fiind> din robie. Aceștia mărturisesc public că dau ascultare însărcinărilor venite de la Othmani, dar, în fapt, se ocîrmuiesc numai după hotărîrile proprii. Adeseori, îl despoaie de demnitatea lui, din proprie autoritate, pe Pasza dat lor de Sultan, îl închid în cetățuia căreia îi dau numele de **Kioski Jusuf**, 'Palatul lui Iosif, îl jefuiesc de bunuri și-l alungă sărman și gol, dar, mai apoi, spre a-i fi păstrată Împărăției Othmane maiestatea, trimițînd soli la Poartă, cer să li se deie un
156 alt Pasză. Uneori, / îl mai și silesc pe cel dat jos să dea socoteală, și, spre a fi batjocorit cît mai bine, îl trimit la el pe Prefectul iudeu al Monetăriei, pe < ,> **Saraf Baszi**, care, după un < > **Selam** ('salutare'), îi spune: "Domniile lor, Principii, îți poruncesc să dai înapoi atîția și atîția bani, pe care i-ai rășluit pe nedrept, împotriva legilor Regatului !" Cînd Pasza le-o tăgăduiește sau vine cu vreo scuză. Iudeul obișnuia cîteodată să-și repete cu și mai multă nerușinare cererea: < > **Virir sin devlet, lu Pasza** ! "Da-vei oricum, preafericite Pasză !" Iar acesta le-a fost vechiul obicei de a se purta cu Pasza, păstrat cu atîta statornicie, încît, din zece Paszale, de-abia unul să fi scăpat din mîinile lor cu onoarea întreagă. Astăzi însă, după ce, pe vremurile p.irinților noștri, Principii Egiptului au fost puși în rînd prin meșteșugurile lui **Ibrahim Pasza**, Paszalele pot hălădui acolo ceva mai în siguranță, nu totuși fără de teamă.

Iar succesiunea ereditară are loc în Egipt în felul următor: Domnul aflat pe moarte îi înlătură pe toți fiii săi de la moștenire, <și,> dimpotrivă, îl proclamă moștenitor cu parte întreagă pe vreun prins, a cărui bărbăție și probitate le-a văzut bine; îndată după moartea Domnului său, acesta se înstăpînește asupra tuturor bunurilor răposatului, îi face pe fiii lui < > **Seiz** ('vizitii de asini') ai săi, stare cu care sunt siliți să se mulțumească, și să-i slujească, toată viața, robului tatălui lor. Îndeobște, ei pun faptul acesta pe seama binecuvîntării lui Iosif față de robi, care ar lucra și pînă în ziua de astăzi, dar nu-l pot preschimba fără o deosebită pagubă pentru statul lor, dat fiind că firile celor născuți în Egipt sunt întru totul nepotrivite pentru orice fel de civilizație. Prea adesea au încercat mai mulți Principi ai Egiptului să mai înmoaie moravurile necioplite ale fiilor lor, dar au luat seama că-și pierd degeaba vremea și osteala. Astfel, cum moștenirea le este trecută nu fiilor de familie, ci robilor înzestrați cu bărbăție, Turcii se păzesc cu atenție să nu-i încredințeze cinstirea de
157 Pasză vreunui rob, și încă și mai puțin vreunui Cerchez, ci unui / Turc, sau unui alt om liber convertit la Muhammedanism. Căci ei socotesc că este scris ca Regatul Egiptului să nu le poată fi smuls decît sub domnia unui rob.

(gg) Căpetenia Damascului. Sau, cum îi spun acum, < > **Szam Beglerbegi**, 'Principele Căpeteniilor, sau 'Principele Principilor Damascului" – nume care, deși le este dat, ca o lingușire, tuturor Paszalelor care se bucură de trei tuiuri, nu li se potrivește, la propriu, decît celor 4 mai de seamă: lui < > **Szam Beglerbeg**, lui **Kiutahie Beglerbeg**, care este <și> Prefectul **Natoliei**, lui < >, **Sophie Beglerbeg**, care poruncește Provincilor europene, și lui < >, **Budun Beglerbeg**, 'Prefectului Budei', pe care, pe vremea noastră, briciul lui Leopold l-a ras din catalog. Iar Turcii numără **Damascul** printre Locurile Sfinte, pentru că **Muhammed** s-ar fi pogorît acolo, după ce a fost răpit în cel de al nouălea cer de la **Ierusalim**, și ar fi primit Curanul de la Dumnezeu. Apoi, mai cred că la Damasc se va petrece Judecata de Apoi, iar de acolo își va trage obîrșia Împărăția cea Veșnică, și că acel Oraș-Capitală va fi cel dintîi sălaș al acelei Domnii – lucruri care se găsesc înfățișate, toate, mai pe larg, în cartea turcească numită **Muhammediè**.

(hh) Burdz Vaik < >. Un loc învecinat cu **Haleppul**, după etimon, 'Turnul', sau 'Cetățuia' **Vaik.** Căci Turcii obișnuiesc să le dea turnurilor cetățuilor lor, prin **metafor**ă, numele de 'Zodiac', **Burdz**, pentru că ele încing și înconjură la fel o cetate, precum Zodiacul sfera, ca < > **Burdzi calaa**, 'Zodiacurile', sau 'meterezele' zidurilor care încing orașul.

(ii) Chylaat < >. O 'hlamidă', sau o 'togă' felurit colorată, și învîrstată cu fir de aur sau de argint. Sultanul obișnuiește să-i dăruiască cu ea pe Viziri, pe Paszi, pe Principi, și pe oricine altul, la intrarea în funcție, sau pentru o faptă bine îndeplinită, sau pentru o veste fericită pe care a
158 adus-o. Trei / feluri de 'hlamide' există: cel dintîi, < > **chylaat fahire**, care li se dă numai Vizirilor și **Paszilor** cu trei **Tuguri**, uneori, totuși, și solului extraordinar al Împăratului Roman, (precum) aceea hărăzită **Contelui de Oettingen**, după pacea făcută la **Carlovitz**. După aceea, Domnul **de Feriol**, solul extraordinar al Francezilor, pentru ca Regele său să nu pară mai prejos în rang decît Cezarul, s-a străduit îndelung să fie împodobit cu aceeași onoare, și n-a cruțat, în această privință, nici mașinații, nici daruri, dar nu și-a văzut, totuși, niciodată împlinită dorința. La fel și solul Maiestății Sale, **Czarul**, **Petru Tolstoi**, a tot încercat-o, dar fără de succes, cu toate că el se bucura, de altfel, de cea mai mare trecere la Marele Vizir, **Czorluly Ali Pasza**. Noi am dobîndit totuși, aceeași onoare, chiar și fără să o fi cerut, atunci cînd am fost trimiși în fruntea Principatului Moldovei de către **Sultan Ahmed**, pentru motive aparte, pe care nu ne e îngăduit să le dezvăluim. A doua este **Ala**, de cin mai înalt, cu care sunt dăruiți, îndeobște, Paszii, Principii Creștini și Turci, precum și solii extraordinari ai Creștinilor: cea de a treia, de rînd, care este cîteodată **Evsath** ('mijlocie'), cîteodată **Edna** ('mai de jos'), le este menită oamenilor de rang inferior. Chylaat se mai numește, cu un cuvînt mai comun, și **Caftan**.

(kk) Cum i se pomenea numele. Vezi cele însemnate la Car(tea) 1, Cap(itolul) 3, lit(era) **(k)**.

(ll) Beni Vmnie. Acesta spun ei îndeobște că era numele Căpăteniei Sarazinilor, al celui care, cel dintîi, le-a smuls Creștinilor **Damascul**, și a preschimbat cea mai vestită biserică de acolo în **Dziamie**, cu toate că acea campanie Creștinii i-o atribuie lui Omer, celui de al doilea urmaș al lui **Muhammed**.

(mm) Muhyddin. **Chalifè** al Sarazinilor primul care a ocupat Spania, iar el este, fără îndoială,
159 cel pe care scriitorii Creștini îl numesc **Musa**, și / pomenesc că a purtat, cel dintîi, armele Sarazinilor pînă în Spania, prin Căpetenia sa **Tarich**, în anul Heg(irei) 92. Socoteala vremilor se potrivește,

odată ce istoricii Arabi istorisesc că **Muhiddin** mai domnea încă în anul Heg(irei) 99 (care a căzut în anul 718 al lui Hr(istos)), tocmai în anul în care – ne-o spune Vasaeus – **Moses**, Emirul Sarazinilor, a suferit un mare prăpăd din partea lui **Pelagius**, Regele **Asturiilor**. Cu toate acestea, de unde să fi scos acest nume, nu suntem în stare să bănuim. Nu poate fi un supranume, atît pentru că vine de la Profeți, după obiceiul Muhammedanilor de a și le lua drept nume, cît și pentru că e mai aproape de supranumele de **Muhyddin**, decît **Musa** ('Moses'), (după) însăși regula limbii. Iar, să fi fost <numele> lui propriu, de-abia de-am putea crede, odată ce în epitaf i se spune 'Muhammed, fiul lui Arebi'. Mai trebuie deosebit de (el) și **Mahummed**, urmașul lui **Abdallah**, Sultanul Sarazinilor, sub domnia căruia Sara{zi}nii, după ce au înfrînt flota Creștinilor, au pustiit **Dalmația**, au pîrjolit **Ancona**, la urmă, cînd erau pe cale să cucerească **Roma** însăși, au fost înfrînți lîngă **Ostia** de cetățenii Romei, și bătuți cu mare prăpăd, în anul lui Hristos 849.

(nn) Muhammed beni Arebi. Vezi cele spuse în nota dinainte.

(oo) Cubbe. Vezi cele însemn(ate) la Car(tea) I, Cap(itolul) 4, lit(era) (F).

(pp) Chatiszerif. 'Scriere sfîntă': sub această denumire se cuprind, la propriu, numele Sultanului, care întărește orice poruncă, sau epistolă, apoi, de aici, însăși epistola împărătească. Odinioară, asemenea porunci obișnuiau să le scrie Sultanii înșiși, și anume pe foițe de rînd, în scrierea comună: asupra acestui lucru ne dă îndeajunsă mărturie **chatiszeriful** lui **Sultan Mehemmed al II-lea**, care se mai păstrează încă în dulapurile sanctuarului F(ericitei) Măria Fecioara, Μαγουλιοτίσσα; dar, în vremile de mai apoi, sporind, odată cu hotarele Împărăției, și
160 luxul și trufia Cîrmuitorilor, urmașii lui au socotit nevrednic / de Maiestatea împărătească, fie ca Sultanul să aștearnă cu mîna sa vreo poruncă, fie, sub cea așternută de o altă <mînă,> să iscălească cu cea proprie. Prin urmare l-au statornicit pe un anume **Niszandzi Pasza**, care să aiba grijă de întărirea poruncilor împărătești, și să treacă imaginea numelui Sultanului, meșteșugit adusă, pe care obișnuiesc să o numească Turre, nu mai jos, sub scrisoarea terminată, cum este obiceiul la alte neamuri, ci la începutul poruncii, deasupra primului rînd al ei. Dacă însă Împăratul vrea ca un anume lucru să aibă mai multă tărie, el obișnuiește să însemne, peste **Turrè**, cu mîna sa: **mudzibindze amel oluna**, adică 'să se facă după cele de mai jos'. Iar unui asemenea **chatiszerif** i se mai spune, de altfel, și **Chati humaiun**, 'Rînd', sau 'Scriere Preaînaltă', și se bucură de o asemenea venerație, nu numai în timpul vieții Împăratului, ci și după moartea lui, încît nici un Turc n-ar cuteza să îl ia în mînă, fără să-l fi trecut, cu religiozitate, pe la gură și frunte, sărutîndu-l, și să-i ștergă praful cu amîndoi obrajii, cum l-am văzut făcînd și pe însuși Marele Vizir, **Czorluly Ali Pasza**, atunci cînd i-am înmînat pomenitul **chatiszerif** al lui **Sult(an) Mehemmed al II-lea**.

Nu va fi fost înafară țelului nostru, ca, în interesul celor curioși, să transcriem aici, în întregime, acea diplomă. Iar ea este formulată astfel:

'Izette Carib Istambol Subaszi sensin. Christoduli nam mimare chidmeti macabele-sinde Kiucziuk Dziafer mahallesi dimegile mâmf Muglios, Kinisasijle etrafinde olan chali jierlerijle
161 ichsani hiumai<u>num olmagile varup mahallei / mezbueri kieszf idup, mezbur Christoduliie temlikien viresen alameti Szerife itimad kylasin', adică "Tu ești apropiatul de onoare ('onoratul') **Subaszi** al Constantinopolei ! Cum Arhitectului, pe numele lui, **Christodulos**, i-am dăruit, drept răsplată a slujbei (sau a 'desăvîrșirii lucrării') sale, prin milostivirea înălțimii Noastre, cartierul

numit **Kiucziuk Dziafer**, tu, ducîndu-te la templul **Maguliotisa**, hotărnicește-l și desenează-, laolaltă cu locurile goale alăturate jur-împrejur, și dă-i-le în posesiune susnumitului **Christodulos**, dîndu-i crezare acestui Sfînt Semn al nostru !"

Chiar din această diplomă – – vom îndemna să se ia aminte, în trecere – se va putea observa că, sub **Sultan Mehemmed Fatih** era obișnuită la Turci o cu totul altă socoteală a cîrmuirii cetăților, decît o păstrează ei astăzi. Căci ceea ce, pe vremea aceea, se ducea la îndeplinire printr-o unică poruncă împărătească <dată> către **Subaszi** (acum un Prefect aproape de cel mai mic rang și de mică autoritate), aceea, pe <vremea> noastră, nu s-ar putea face decît prin mai multe porunci, amestecîndu-se <încă> mulți oameni de alte ranguri. Anume, dacă Sultanul îi dăruiește cuiva chiar și o singură casă, i se dă de știre Marelui Vizir, printr-un **chatiszerif**. Vizirul, dacă acea casă se află în mijlocul Orașului, dă către **Mimar aga**, 'Marele Arhitect', o poruncă să meargă la clădirile de dat în dar, să le măsoare, și să treacă în desen, alături, toate camerele și saloanele. Dacă însă ea stă, prin vreo parte a ei, asupra zidurilor Orașului, porunca este îndreptată către **Szehremini**, ' Prefectul zidurilor și piețelor Orașului'. Cele poruncite le îndeplinește, oricare va fi el, fie **Mimar Aga**, fie **Szehremini**, aducîndu-l pe < > **Naib**, 'Vice-Judele' Constantinopolei, sau pe al Perei (anume, dacă acea casă se află așezată în partea aceea a orașului), și, prin el, trimite desenul și delimitarea clădirilor la **Istambol Effendisi**, 'Marele Jude al Constantinopolei'. În sfîrșit, acesta depune o
162 copie a poruncii și desenul Arhitectului / în dosarele publice, pe care Europenii le numesc 'arhivă', <iar> Turcii **Sidzil**, și, în felul acesta, aceluia căruia i le dăruise Sultanul îi este confirmată posesiunea clădirilor <date>.

(qq) Turcii cred. Cu toate că printre Turci stăruie credința comună că sufletele celor răposați nu le pot veni deloc în ajutor celor vii, am citit la cei mai serioși dintre Teologii Muhammedanilor că răposații, îmbunați de rugile celor vii, l-au putut mișca, prin întrebările lor, pe Dumnezeu să le îndeplinească cele cerute. De asemeni, a li te închina, și a vizita cu religiozitate mormintele sfinților ei mărturisesc că este **sevab**, 'un lucru meritoriu și cuviincios'. Dar legea lor le poruncește, mai cu seamă, să invoce numele lui **Muhammed** și ale Urmașilor Săi: 'Ja Muhammed !', 'Ja Ebubekir !', 'Ja Omer !', 'Ja Othman !', 'Ja Ali !', și să le aștearnă, în preafrumoasă scriere, pe tablourile, pe care le atîrnă în **Dziamii** și în alte clădiri, precum și să le picteze pe pereții mai mari, cu litere mai mari, ceea ce fac cam în chipul următor:

În mijlocul tabloului ei desenează imaginea lui **Muhammed** – care să fi fost, anume, roșcovan la față, cu chipul lunguieț, cu nasul drept, cu ochii albăstrii, barba neagră și lungă de 8 degete, pieptul lat, umerii spătoși, mijlocul subțire, mîinile rotunde, degetele lungi, picioarele drepte și tălpile late, și cu degetele de la picioare ceva mai lungi etc. Chiar și dacă, după aceste însemne, ei pot plăsmui cu ușurință icoana care să redea imaginea lui Muhammed, nu le este totuși îngăduit să-i picteze în culori decît mîinile și picioarele lui, a se atinge de celelalte mădulare fiind socotit o nelegiuire.

163 Perșii însă nu au atîta / superstiție, ba mai obișnuiesc și să picteze chipuri întregi, și să le insere în scrierile lor istorice. Un exemplu al acestui fapt l-am văzut în cartea persană pe care o aveam la Constantinopole, cuprinzînd istoria de la facerea lumii și pînă la **Szah Ismail**, unde se aflau pictate, cu foarte mare eleganță, chipurile tuturor Profeților și împăraților, chiar dacă nu foarte συμμετρικῶς

<proporționat>. Dintre împărații Turcilor, singur **Murad al IV-lea**, cel care a cucerit **Babylonul** și a fost dedat vinului, a dat poruncă să se împodobească pereții din Palat cu imagini pictate, dar și pe aceastea, după moartea lui, urmașii săi le-au desființat, unică rămînînd casa de pe Bosfor, aproape de satul numit **Beicozi**, unde se mai păstrează încă destule picturi lucrate din poruncă acestui Împărat, anume ale unor oameni care trag cu săgeți în lupii care hăituiesc cerbi, ale unor convivi și petrecăreți, și de care-or mai fi altele asemenea. Dar Turcii cred cu tărie că îngerii nu pot intra în nici o clădire în care sunt cîini, sau imagini de oameni. Prin urmare, nu păstrează, pictată imaginea nimănui, înafară de a împăraților, <iar> desenele tuturor acestora, adunate deja de multe veacuri, sunt păzite cu cea mai mare grijă în Biblioteca Sultanilor, de unde, avînd parte, cu bune daruri, de ajutorul prietenilor noștri pe care-i aveam la Curte, ne-am îngrijit să fie copiate, în pictură, de către Marele **Musevvir** ('Pictor') al Sultanului, **Leuni Czelebi**, și le mai păstrăm încă și acum la noi.

Cîtă vreme scriem acestea, ne vine în minte convorbirea pe care am avut-o cîndva cu un preaînvățat Turc. Acela ne probozea că ne mai închinăm și azi la idoli și că acordăm unor imagini pictate cu meșteșug și de mînă omenească o cinstire și un cult divin. Cum îi dădeam răspuns că, în
164 cultul imaginilor nu intervine nici o deosebire între Mislimani și Creștini, / el se miră, și dă mărturie că, pentru el, cultul imaginilor este detestabil. I-am întors că-i vom dovedi cele arătate, dacă vroia să plece o ureche binevoitoare, iar vorbele noastre sunau astfel: "Oare nu desenați pe tablourile voastre, cu litere aurite, ținuta trupului și chipul Profetului vostru, nu pictați cu grijă, în vii culori, numai palmele și tălpile lui, ci și trandafirul, despre care spuneți că s-a născut din sudoarea lui **Muhammed**, căzută pe pămînt, ci vă îngrijiți ca numele **Ashabilor** (adică a celor urmași ai lui Muhammed) să fie înscrise sau gravate pe tăblițe de aur sau de lemn, și le atîmați către **Kyble** (zarea care privește înspre **Mecca**, între Răsărit și Miază-zi), pe pereții **Dziamiilor** și clădirilor voastre, și, sculîndu-vă dis-de-dimineață, după ce v-ați făcut rugăciunile, le sărutați cu evlavie și le ștergeți de praf cu fața ? Cîtă vreme faceți aceasta în onoarea acelora care sunt pomeniți în tablouri, nu le arătați un atare cult și o atare venerație culorilor, liniilor, sau tăblițelor de aur și de lemn ?" "Nicidecum !", zice el. Atunci noi: "Dacă însă vreunul dintre voi, sau dintre Creștini ar pîngăii acele tabule cu scuipat sau în vreun alt fel, ori le-ar arăta dispreț, oare legea voastră nu l-ar declara pe un asemenea om vinovat cu moartea ?" Iar el: "Negreșit". Și-i luăm vorba: "Aceeași rînduială se află și la noi, Creștinii, în închinarea la icoane. Căci noi nu venerăm o imagine, sau un lemn, sau altceva, produs de arta sau de firea omenească, ci pe acela al cărui chip îl înfățișează acel tablou." "Dacă așa stau lucrurile, ne întoarce el, desigur că-i un păcat ca pe Creștini să-i numească **Putperest**, 'Idolatri'." Noi, mirați de sufletul atît de favorabil al Turcului, adăugăm și mai cutezători: "Oare nu se păstrează în tezaurul împărătesc dintele Profetului vostru, pe care-l socotiți mai scump decît orice comoară, și Sultanul însuși îl oferă spre sărutare, cu mare fast, în fiece an, tuturor Magnaților,
165 înainte de prima zi a lui **Ramazan** (luna menită postului), după împlinirea rugăciunilor pub/lice ? Oare nu păziți cu sfințenie și **Sandziakul**, și veșmîntul lui **Muhammed**, numit la voi **Hircai Szerif**, 'Sfînta Hlamidă', a cărei margine o lăsați în apă în fiece an, la aceeași vreme, iar apa aceea, astfel sfințită, o socotiți fără de stricăciune, și, de aici, îi spuneți **Abi Hircai Szerif**, 'Apa Sfîntului Veșmînt', și le-o împărțiți astfel Magnaților, încît aceștia, în fiecare din zilele postului, după apusul soarelui, cînd ajunarea ia sfîrșit, să picure din ea cîte un strop într-un vas mai mare de apă, și, după

ce au gustat din ea de trei ori, să-și potolească setea bînd-o dintr-o sorbitură ? Oare voi nu păziți și venerați și dintele Profetului vostru, fie el și mort ? Cum este vădit că voi faceți acestea, spune-mi, rogu-te, dacă aduceți cinstire numai unui lucru neînsuflețit ca unui dinte, sau apei, în sine, sau ținînd seama de duhul cel curat al Profetului vostru pe care-l susțineți, și de încrederea lui pe lîngă Dumnezeu ?" "Desigur, zise el, toate acestea îl privesc pe cel dintîi, prin harul cui acestea sunt socotite sfinte și dătătoare de sfințenie." "Așadar, încheiem noi, Creștinii pot fi învinuiți cu mult mai puțin de idolatrie, ca unii care referă venerația pe care le-o arată și icoanelor și rămășițelor sfinților numai în al doilea rînd la prototip, iar în primul la însuși Dumnezeu. Căci ei nu se închină la sfinți, ca fiind oameni sfinți, ci pentru că pot fi numiți 'oameni a lui Dumnezeu' și 'sfinți ai lui Dumnezeu'."

I-a fost plăcută Turcului această lămurire a doctrinei noastre, simplă și pe potriva înțelegerii sale, dar n-a putut fi scos din superstiția lui.

(rr) Chani Junus. 'Hanul lui Ioan': de vor fi socotind ei, oare, cum că aceasta va fi fost casa Profetului Ioan, nu cutezăm să afirmăm.

(ss) Cutbuiur Cais, < >. Pare a fi fost un sat, sau o suburbie **de la Cairo**, sau un loc îngust și
166 dificil, dar în ce parte, n-am putut / afla.

(tt) Kud<s>szerif. 'Hierosolyma', despre care s-**a** vorbit mai pe larg mai sus, în Car(tea) 1, Cap(itolul) 9, lit(era) (***l***).

(uu) Elcahyrè. Ai noștri scriu, îndeobște, strîmb, **Alcair**, ca și **Alcoran** în loc de **Elcuran**. Este orașul de căpetenie al Egiptului, cunoscut întregului pămînt, știut și sub un alt nume **Mysr**. Cum poveștile Turcilor despre acest oraș și despre Iosif cel παγκάλῳ <'preafrumos'> au fost istorisite în mai multe cărți care au ieșit despre cele din Egipt, le lăsam aici dinadins laoparte.

(ww) Sifidulbahr, {{la propriu, înseamnă 'Marea Albă'}} etc. Sunt și unele orașe ale căror nume vechi sunt necunoscute. Căci n-am putut dezvălui, pînă acum, de sub barbaria care le-a acoperit toate denumirile vechi ale orașelor Răsăritului.

(xx) Miuliuk Eszref. 'Cel Mai Sfînt', sau 'Mai ferice dintre Regi'.

(yy) Dziebel i maktab. Socot că este **machtab**, iar **nu maktab**, ceea ce înseamnă 'dealul', sau 'muncelul' pe care se pot vedea mormintele celor vechi și multlăudatele Piramide.

(zz) În primele zile ale lunii. Turcii obișnuiesc să însemne, în epistole, și, mai cu seamă, în poruncile împărătești, uneori, ziua din luna întreagă, uneori si împărțind luna în trei decade: dacă s-a emis ceva în primele zece zile, **Evvailinde** ('în primele'), dacă în a doua decadă, , **Evasitynde** ('în cele de mijloc'), dacă în a treia decadă, **Evachirinde** ('în cele din urmă'), adică 'a scrie în .... ale lunii', ca în **Dziemaziul evveli ewwailinde**, 'în primele zile ale lunii **Dziemaziul e{w}wel**', adică într-una dintre prima și a zecea din zilele acelei luni, și tot așa și pentru celelalte.

(α) Szeich Areb ibni Becaar. Pare a fi fost unul dintre **Szeichii** Arabilor, sau unul dintre
167 Prelații care dau regimului o formă ecclesiastică, / mai degrabă decît politică, și se declară urmași legitimi ai Pseudo-Profetului. La Turci sunt binecunoscute șapte spițe mai de seamă ale acestora, numele cărora le-am scăpat. Căci ne ducem viața sub un climat lipsit nu numai de literatura arabă, ci și de {orice alte) umanioare, unde o Bibliotecă mai completă n-are nici nume, necum loc. Dar că acelea sunt ținute la mare cinste chiar și de însuși Împăratul se poate vedea din faptul că cel mai de

seamă dintre ei, care își are Scaunul la **Mecca**, și, chiar dacă este întărit sub auspiciile Sultanului, își trece demnitatea asupra fiilor săi, oridecîteori scrie către Sultan, după ce i-a înșiruit preafalnicele titluri, îl numește pe acela **Vekilimùz** ('Vicar') al Profetului și al său la Împărăția lumii. Ei spun că folosește același stil și în scrisorile către Împăratul Iuzilor.

L-am văzut pe unul dintre acei **Szeichi**, cînd a venit la **Sultan Mustafa**, fratele Împăratului de astăzi, pe cînd zăbovea sub cort lîngă satul numit **Akbunar**, aproape de Adrianopole, în anul în care s-a consfințit pacea de la **Carlovitz**, șezînd mereu **lîngă** Sultan și stînd de vorbă cu el cu familiaritate. Găzduirea îi era menită la Marele Comis, **Czerkies Mehemed Aga**, un bărbat legat de noi printr-o foarte strînsă prietenie, care ne povestea că acest **Szeich**, oridecîteori venea vorba despre Sultan, obișnuia să-L numească **Bizum** {{**vekil**}}, 'Vicarul', sau 'Locțiitorul' său.

(β) Rai arăbesc. Rai Arebi, la Turci **Emam**, în popor **Amam**, dar cuvîntul arăbesc este mai folosit. La Italieni este '**Parola**', "cuvînt dat de siguranță, de pace, de alianță, de apărare", ca **Berai** al Arabilor, ceea ce la Turci este **Eleman uzre**, "În siguranță ! Iertare, milă !", "**Quartier** !". Iar Arabii se fălesc că sunt, dintre toți muritorii, cei mai păstrători ai cuvîntului dat, și poate că nu pe nedrept. Anume, dacă cineva, chiar și în mijlocul bătăliei, l-ar ucide pe un om căruia îi fusese
168 dat **Rai**, sub o scu/ză neîngăduită, după legile Arabilor, el însuși este vinovat cu moartea. Dacă l-au prins pe vreun dușman de-al lor (căci neamurile acelea întrețin între ele neîncetate vrăjmășii), odată dat **Rai**, trag în nisip un cerc împrejurul lui, și-i interzic să iasă din acel cerc, peste care nu va cuteza nici să sară, chiar dacă ar fi să se stingă de foame sau de sete. Iar învingătorii le dau de veste dușmanilor că l-au prins pe cutare, și că se află închis în cerc sub **Rai** în locul cutare, astfel că, dacă-l vor liber, au de plătit prețul făgăduit de el pentru libertatea sa. După ce l-au primit, unul din neamul care îl prinsese pe captiv se apropie de el și șterge cercul cu piciorul, gest prin care acela este eliberat. Dar, odată închis, el nu-și poate redobîndi libertatea în nici un alt chip, decît plătind răscumpărarea. Căci, chiar dacă soții săi de luptă i-ar zdrobi mai apoi pe dușmani, ei l-ar putea elibera pe cel prins, totuși, dacă el cutează să iasă din cerc fără de consimțămîntului celui căruia îi dăduse **Rai**, va fi socotit toată viața, și de către ai săi, și de către dușmani, un om de nimic, și nu-și va mai putea redobîndi faima, după aceea, prin nici un fel de faptă. Iar, de va fi cutezat el însuși să sară peste cerc și să scape cu fuga, ai săi îl trimit înapoi, legat, la dușmani și lasă la alegerea vrerii lor dacă vor să-l supună morții sau robiei veșnice, căci libertatea e sigur că nu și-o mai poate răscumpăra cu nici un preț. Căci ei spun că un om care și-a socotit viața mai presus decît **Rai** nu-i vrednic de libertate, și nu se mai poate numi nici măcar om, necum Arab.

(γ) Iskenderie. Este 'Alexandria', emporiul cel mai vestit al Egiptului, și cel mai frecventat de navele străine, întemeiat de **Alexandru cel M(are)**, și dat locuitorilor greci drept loc de așezare.

(δ) Malathye. Dintre orașele care sunt aici luate în seamă, **Malathye**, **Derende**, **Beredzik**,
169 **Antab**, și **Antakie** ('Antiochia') sunt cetăți des/tul de mari, restul însă trebuie numărate mai degrabă printre tîrguri, decît printre orașe.

(ε) Szeriful de la Mecca. Acesta, înainte de **Sultan Selim**, era de sine stătător, și stăpînea absolut peste **Mecca** și peste alte cîteva orașe arăbești. Dar, pe vremea acestuia, i-a recunoscut pe împărații Turcilor drept ocrotitori și ocîrmuitori ai treburilor Mislimane; despre aceasta vezi mai multe mai sus, la lit(era) (**α**).

(ζ) **Neamurile Beni Ibrahim.** Sunt mai mult de șaptezeci de neamuri, sădite de diferiți înaintași, care se fălesc totuși că-și trag obîrsia de la **Abraham**, și umblă rătăcitoare, fără sălașuri știute, prin foarte întinsele deserturi ale Arabilor. Vorbesc toate arăbește, dar într-un grai atît de diferit, încît de-abia de-L poate pricepe unul pe celălalt. De aici, limbii arabe i se spune, pe drept, 'cea mai întinsă dintre toate și aproape fără de hotar', nici măcar vreunul dintre Arabi neputînd să susțină că a cuprins-o pe toată. Căci același cuvînt se potrivește la o sută de lucruri foarte diferite între ele, <și,> dimpotrivă același lucru este exprimat prin tot atîtea cuvinte de loc analoage, ba nici nu se găsește cu ușurință vreo însușire a unui lucru, care să nu-i procure subiectului care-o conține vreo denumire aparte. O rodnică recoltă de exemple o înfățișează *Tezaurul Limbilor Orientale* al lui Meninski, pe care nu e țelul nostru să-l transcriem. Din aceste graiuri ale tuturor este compus și **Curanul**, astfel făcîndu-se ca să fie socotit de cei ce-l urmează, ca fiind scris într-o limbă mai degrabă Dumnezeiască, decît omenească. Căci nici unul dintre aceste neamuri nu-l poate înțelege pe tot: iar nici unul dintre Arabi, oricît de multînvățat ar fi el, nu va mărturisi că poate desluși toate cuvintele dintr-însul.

Se mai adaugă o poveste, drăguță, dar crezută de ei cu tărie. Istorisesc că, în veacul în care a trăit **Muhammed**, limba Arabilor a ajuns la cea mai înăltă treaptă a desăvîrșirii sale și că s-au aflat
170 în floare cei mai eleganți Poeți, care, ca la / întrecerile Olympice, dacă vreunul născocea un distih plin de ascuțime, îl înfigeau pe stîlpul din piață menit pentru aceasta: pentru ca un alt Poet să-i dea răspuns, punîndu-i alături un poem **Nazyrè**, i-a fost îngăduit un răstimp de trei luni. Că, în ziua sorocită, s-au adunat toți Poeții, și, ținîndu-se o înfruntare, încolo și încoace, despre ținuta fiecărui poem, i-au decernat cununa aceluia, a cărui ascuțime a talentului în compunerea distihului au judecat ei că era cea mai prețuită, că i-au dat numele de 'Principe al Poeților', și că, pe deasupra, l-au împodobit cu un nou **Machlafe**, sau 'supranume'. Că, prinzînd acest prilej, și Muhammed a pus pe acel stîlp un **nazmi** ('poem') din **Curan**, spre a-i pune în față căruia un altul, toți Poeții au trudit din greu vreme de nouă luni întregi, dar că, într-un glas, i-au îngăduit apoi cununa lui Muhammed, și că au proclamat că poemul lui era nu un rod al vreunui har omenesc, ci al celui dumnezeiesc, și că, în sfîrșit, au dat crezare și dogmei lui.

(η) **Mai multe altele.** Între acestea au fost și monahii locuitori ai muntelui **Sinai**. Despre aceștia se povestește ceva aparte, un lucru care, de vreme ce socotim că n-a mai fost consemnat, înaintea noastră, de nici un alt scriitor {{cu excepția unei cărți pline de plăsmuiri, publicate de un monah din Sinai}}, ne va face plăcere să-l istorisim aici. Și anume, ei istorisesc, fie și ca o plăsmuire, cum că **Muhammed**, ca un om fără de neam și născut din părinți de rînd, <cum era,> a tot mînat, prin tinerețile lui, din oraș în oraș cămile luate cu chirie, împovărate cu mărfuri. Că, prin dramurile acestea, după ce a ajuns o dată la muntele **Sinai**, ἡγούμενος <Egumenul> mînăstirii a luat seama la un norișor care-i adumbrea lui Muhammed capul, cum dormea el pe pămînt, în arșiță, parcă apărîndu-l, de razele soarelui; că Abatele a tras de-acolo încheierea că la tînărul acesta se mai află ceva ascuns decît dădea înfățișarea lui pe față, de vreme ce un semn atît de aparte părea că nu trebuie să aibă de a face decît cu viitorul stăpînitor al acelor ținuturi, și, din această pricină, i s-a închinat cu cinstire, și l-a îndemnat să intre la baie ca să-și îngrijească trupul și să se odihnească în
171 pace: mai apoi, cînd a crezut că, prin tot / felul de blîndeți, și-a apropiat sufletul aceluia, l-a întrebat

să-i spună 'de-ar ajunge vreodată stăpînul acelor părți, ce-ar vrea să se facă în privința Monahilor ?' Iar că Muhammed i-a dat răspuns că 'îi va slobozi de orice dare, ca pe **ruhban**, 'paznicii vieții', sau 'ai viei', împrăștiați fiind în toată lumea, și-i va avea la mare cinste'. Că el i-a dat un uric asupra făgăduinței sale, scris în limba arabă, și, dat fiind că nu avea sigiliu, l-a întărit cu palma lui, muiată în cerneală și apăsată pe hîrtie. Că, lungă vreme mai apoi, pe cînd **Sultan Selim** zăbovea prin Egipt, a venit la el, rugător, Abatele de la muntele Sinai, aducînd cu sine diploma lui Muhammed, fie ea adevărată, fie falsă; că Împăratul a răscumpărat-o de la Monahi cu 4 mii de galbeni, că i-a declarat liberi de orice dare, și că a întărit-o – și pe aceasta, și pe celelalte privilegii de care se bucurau ei printr-un **chateszerif** al său. Iar privilegiul, așa cum l-am citit noi la Adrianopole, tradus din limba arabă în cea turcească, ne amintim că suna cam în felul următor:

'Czun Turi Sina ruhbanleri Diváni hümaiunume arzihal sunùb, bundan acdèm Hazirèt resùl ikì dzihan g{j}unezì Muhámmed el Mustafa, âleihi esselavat ve esseliam, müsafirat tarikijle kiendulerìn kieszisz chanelerinè tevedzdzahi szeriflerì vaky olùp mesfurun dachy invau teazym ve ykrám Eiledükleri iczün hazirèt resul essevalat âleihì ve esseliam haziretleri dachy anlerè merhamèt buiurùp sáir millèt i Nasraniènun taifesì üzerinè edasì Liazìm ialian senevì dzieziјèsinden kiullì evaifì ruhbanianì müâf musellèm bujurdikleri nè <yedlerine> sennet i terki dzezijè ve charadz iâta ve mübarèk desti szeriflerijle memhür ve tasdyk büjurmyszlèr. Imdi, tarafì âlijei chusrevánumdèn dachy imtisalèn zykr olunan Túri Sina ruhbanlerinùn hakkyndè înaiyèt i âtyfèt âliièm olup hükm ejledùm ve büjurdùm ki taifè i mezkürè tekialifi țáir kieferenùn üzerinè edasì vadzìb olan dzieziјè i senevì ve nuzùl ve âvaryz ve sáir tekialifi ûrfiè bildzümlè dèn muâf müsellèm olalar ve aüni mubattyl ve mùtadi Cadimlerì üzrè kielisalerinè ve manastyrlerinè ve Țâir âdetlerinè Kimésne
173 muáryzè ve müdachylè ejlemeielèr dijù. Sennèti hazirèt resülallah, Salavati âleihì / ve esseliam haziretlerinùn hükmi dzihan metâleri müdzebíndze jedlerinè sürèt virilùp ve chatij hümaiùn ve Seâdèti macrunùm ile tasdyk ve mucarrèr olunùp deftèr chanèi âmi-remdè mesdùr ve mucajièd olmasinè fermáni hümaiùnum olmyszdur. Imdi, memaliki mahrusemdè olan hukiema ve ûlema ve dzümle ûrf taifesinè fermani vádzib ul imtisal ve lûnvanùm vusal buldukdè Gierékdur ki mezkiurler millétil Messihiè ve taifetil Isseviè<nin> Kiesziszlerì dziziiè talebésiile ve sáir âvaryzi ûrfiiè ile minbâd rendzidè ve remidè olúnmaialer jochse chatti Szerifimè muchalìf ve fermani hümaij<u>numè mugaiìr nesne idèn iszszedì ûkùbet ile hacarèt ve mühkiem hakkyndèn gielinmèk émri mucarrèrdur. Szöilè bilelèr âlameti Szerifè ìttimad ìdeler.' Adică:

"Odată ce monahii de la Muntele Sinai au venit la Preaînaltul nostru **Divan** ('Tribunal al Dreptății'), după ce și-au înfățișat rugile, ne-au făcut cunoscu că, odinioară, Sfîntul Profet al lui Dumnezeu, **Muhammed el Mustafa** (asupra căruia să fie pacea și mîntuirea !) ar fi fost primit în Mînăstirea lor în ospeție, aflat în peregrinare, și că, pe cînd i se închinau, după slabele lor putințe, cu tot feluri de cinstiri și de venerație, s-a milostivit de ei, și a poruncit ca această ceată de monahi Nazarei să fie scutită și liberă de darea anuală, iar, drept întărire a acestui lucru, a binevoit a le îngădui un sfînt uric însemnat și întărit de fericita sa mînă. După pilda Sa, și marea milostivire a Maiestății noastre hotărăște și poruncește: suspomenitul neam al monahilor să fie scutit de toată
174 darea pe care ceilalți trebuie să o plătească în fiece an, și, după legea lor cea des/ființată, să-și aibă bisericile și riturile, nimeni să nu-i împiedice, nimeni să nu-i turbure. De aceea, am și poruncit, cu

milostivire, să li se deie o copie transcrisă după uricul cel autentic al Simțului Profet al lui Dumnezeu, întemeiată cu înscrierea noastră, precum și strămutată în arhivele noastre. Ca urmare, le dăm poruncă tuturor celor din Împărăția noastră la care va fi ajuns această augustă scriere a noastră, fie ei stăpînitori, fie învățători, fie avînd drept de jurisdicție, să nu-i mai împovăreze cu dări pe pomeniții monahi din neamul lui Iisus și din ceata lui Messia, ori cu alte contribuții către Stat. Iar cel care va fi făptuit ceva împotriva **chatiszerifului** și a poruncii noastre să stie cu siguranță că va fi pedepsit și tras la răspundere. Ca toți să știe aceasta și să deie crezare Norocitului nostru Semn" etc. "Din Caüo" etc.

A rămas în vigoare, neîndoios, această libertate față de dări a monahilor în toată Împărăția care ascultă de Turci, pînă cînd, pe vremea lui **Sultan Suleiman al II-lea**, a unchiului Împăratului de astăzi, Turcii au început să strîngă **Haradz** și de la ei, iar aceasta la îndemnul Vizirului **Kiopriliogli Mustafa Pasza**, care nu stătea la îndoială să învinuiască toată diploma de fals. Veniseră la Adrianopole, trimiși să împiedice una ca aceasta, unii dintre monahii de la Muntele Sinai, aducînd cu sine instrumentul scutirii lor, din mîinile cărora și noi l-am citit de cîteva ori și l-am copiat. Iar aceștia și-au și păstrat, prin rugile lor, pentru ei și pentru soții lor, scutirea de dare, dar n-au putut dobîndi tot același privilegiu și pentru celelalte mînăstiri.

(θ) Szehin Szahi Alem. Chiar dacă toate titlurile împăraților Turcești sunt pline de îngîmfare,
175 mai prestigios decît celelalte este socotit numele de **Zylullah**, 'Umbra lui Dumnezeu', / și aceasta pentru că am arătat că i-a fost atribuit de către Regele Persiei. Dar, chiar la Curte, dacă este pomenit vreodată Sultanul, nu sunt folosite niciodată acestea, ci denumirile mai folosite acolo sunt **Padiszahi Alempenah**, 'Împăratul, Ocrotirea', sau 'Protectorul Lumii', și **Aliothman Padiszahi**, 'Împăratul fiilor lui Othman'. Căci în acest chip se străduie ei să arate că tot neamul Turcilor nu-și recunoaște vreo altă obîrșie a nobleței sale, decît pe cel dintîi Împărat al ei, pe **Othman**.

(ι) Prin jurămînt. Turcii cred că Împăratul nu poate spune sau gîndi nimic, decît sub îndemn ceresc, de aceea cele pe care el le întărește prin jurămînt și pot și trebuie să se împlinească: cît de false sunt acestea, ne-a învățat o repetată experiență.

(κ) Și tezaurele dinlăuntru și cele dinafară. Turcii numără la ei două tezaure și două casete în care se păstrează banii publici: **Diszchanè**, 'Cel Dinafară', îl are în frunte pe Marele Trezorier, numit **Defterdar**, despre care am vorbit mai sus, la C(artea) a 2-a, C(apitolul) 3, lit(era) (**g**). Acești bani se numesc **beitulmali Muslimin**, 'Averile publice ale Musliminilor', de unde nici Împăratul însuși nu poate cheltui ceva după placul lui, fără de cea mai mare nevoie, sau sustrage în folosul său privat, fără teamă de primejdie. Căci, oridecîteori s-a făcut așa, s-a ajuns mereu la murmure ale poporului, ba, nu arareori, faptul a atras după sine și cîte o răzvrătire deschisă. Mai este un altul, **Iczchazinè**, 'Cel Dinlăuntru', și el poartă numele de "Avuția împărătească", de care Sultanul poate să să folosească <sau> chiar abuzeze după plac, fără să-l împiedice cineva, sau, cel mult, doar cîrtind foarte discret. Acesta îl are în frunte pe **Haznadar Basza**, care deține prima treaptă în
176 Harem, după **Kyzlar Agasi**. / Căci și el este unul dintre Eunuci, și, odată dat jos **Kyzlar Agasi**, îi urmează, îndeobște, în slujbă. Iar, pe vremea noastră, se strîngeau în amîndouă tezaurele, în fiece an, douăzecișișapte de mii de pungi, fiecare dintre care cuprinde 500 de <galbeni> împărătești.

(λ) **Caimecam Pasza.** Este locțiitorul Primului Vizir, și este înălțat de către Împărat dintre Vizirii care se bucură de trei tuiuri. Cînd Împăratul se află la Constantinopole, sau la Adrianopole, **Caimecam Pasza** nu are nici o autoritate, și nu este primit la treburile publice, decît ca sfetnic, ca și ceilalți Viziri. Dar, dacă Sultanul se află fie și la numai opt ceasuri de cetate, el are aproape aceeași putere ca și Marele Vizir. Tot astfel și, cînd Împăratul ia asupra sa vreo campanie, chiar dacă Vizirul se află de față, se instituie totuși un **Caimecam**, care, dacă Vizirul pleacă de lîngă Împărat cale de opt ceasuri, se bucură de putere deplină să facă, să consfințească, sau să preschimbe ceva, în orice privință, în afară de faptul că nu poate nici să se abată de la rînduială sau poruncă Vizirului, nici să-i dea jos pe Paszii cei vechi, ori să le ieie capul. N-am văzut însă niciodată ca între Marele Vizir și Caimecam Pasza să se poată ajunge la o bună înțelegere. Căci grea le mai cade vecinătatea celor sortiți norocului.

Pe lîngă acesta, se mai află și un alt **Caimecam**, căruia, la plecarea Împăratului de la Constantinopole, sau de la Adrianopole, ori în vreo campanie, i se încredințează Orașul Regesc. Acesta deține, el, prima treaptă, la rînd, după Vizir, dar nu se bucură de o autoritate mai mare decît ceilalți **Paszi** prin Satrapiile lor, chiar dacă ai excepta cele ce privesc pronunțarea dreptului și buna ocîrmuire a poliției, <nici> nu poate face nimic fără porunca Marelui Vizir. Lui îi sunt dați drept
177 tovarăși <în slujbă>, chiar dacă pe o treaptă de mai jos, **Bostan/dzi Baszi**, care se îngrijește de **Seraiul** și de grădinile Împăratului și de suburbiile așezate înafară zidurilor Orașului, și **Segban Baszi**, al doilea după **Jengiczer Agasi**, 'Prefectul Pretorienilor' și Căpetenia pedestrimii, căruia îi este încredințată paza Orașului și dreptul de a le porunci străjerilor lui. Acești trei oameni cîrmuiesc toată poliția Constantinopolei. Iar de cele eclesiastice se îngrijește **Istambol Effendisi**, 'Judele cinului clerical', care deține prima treaptă de după cei doi **Cadiulaskieri**, despre care am pomenit mai sus că unul este, în cele eclesiastice, Judele general al Europei, iar celalalt al Asiei.

(μ) **Su asztdy.** 'A trecut apa înot'. Numele unui sat, pe calea ducînd de la Constantinopole la Adrianopole (nu însă pe cea Regească). Ei spun că această denumire i s-a tras satului aceluia cu următorul prilej: Pe lîngă sat curge un rîușor care crește atît de mult la topirea zăpezii și sub ploile de toamnă, încît băltește toate cîmpurile dimprejur, ca o mare, și le face călătorilor foarte grea trecerea pe acolo. Vrînd să-i deie de leac unui atare neajuns, unul dintre **Paszii** de rang mai mic, dar foarte bogat, legase rîul cu un preafrumos pod de piatră. Cînd a ajuns la acesta cu toată oștirea lui, **Baiezid al II-lea**, tatăl lui **Selim**, mirîndu-se de preaelegantul pod pe care nu-l văzuse mai înainte, vrea să-l cunoască pe pe cel care l-a durat. Cînd i s-a înfățișat acela, Baiezid îl roagă, mai întîi, să primească <înapoi> cheltuielile făcute, și să-i lase lui răsplata de nădăjduit din partea lui Dumnezeu, în veacul ce va veni, pentru un folos atît de mare adus muritorilor. (Căci, după legea **Curanului**, Turcul poate fie să dăruiască, fie să-și vîndă toate faptele bune, pomenile, clădirile durate întru slava lui Dumnezeu și folosul oamenilor, astfel încît răsplata pe care Dumnezeu ar
178 trebui să i-o deie, pe potrivă, în viața viitoare, să treacă asupra cumpărătorului.) / Turcul ce durase podul tăgăduiește că ar putea face așa, dat fiind că, înafară de aceasta nu mai avea nimic alta cu care să se poată înfățișa dinaintea Maiestății Divine. 'Căci el n-a durat podul spre a dobîndi slavă de la oameni, ci întru folosul obștesc și mîntuirea sufletului său.' Chiar și cînd Sultanul își repetă de trei ori ruga, de trei ori Pasza ce durase podul i-a tăgăduit-o. Aprins de mînie de a fi fost respins,

Baiezid îl pedepsește pe Pasză cu moartea, <iar> el însuși intră călare, laolaltă cu străjile sale, nu fără mare primejdie pentru viața sa, în șuvoiul cel atît de iute și-l trece înot, după ce poruncise restului oștirii să aștepte pe mal pînă ce rîușorul avea să se tragă în albia lui cea veche, și după ce grăise următorul **Beit** ('distih'):

'Minet ile kokma giuli al Eline Susami
Gieczme namerd Kioprisini Ko aparsun su seni', adică

"Mai bine să guști din mușețel, decît să miroși din trandafirul dobîndit cu rugă !
Tu podul omului zgîrcit, neomenos, nu-l trece ! Mai bine-n unde să fii înghițit !"

(v) **Să se strîngă vinele.** Turcii, scriind acestea, par a avea în vedere jurămîntul lui **Selim**, anume că 'el nu-și va trage pasul îndărăt, pînă ce nu va nimici de tot întreaga Împărăție a Perșilor'. Că, de aceea, răzbunarea Divină mai întîi i-a pedepsit picioarele prin uscarea și închircirea vinelor, și spre a-i pedepsi omului trufia, și pentru a-și vădi dreptatea.

(ξ) În ultimele zile. Anume, într-o zi între cea de a douăzecea și a treizecea a lunii **Szev<v>al**; despre socoteala aceasta a zilelor la Turci compară cele însemnate în C(artea) 2, C(apitolul) 3, lit(era) (**{zz}**).

179 (o) **Javuz.** Despre acest nume <compară> cele însemnate / mai sus, la lit(era) (**a**). Despre cei 4 Sultani, **Mehemed al II-lea, Baiezid al II-lea, Selim** și **Suleiman**, se mai păstrează o carte foarte elegantă, scrisă <de> Autorul prea adesea lăudat de noi, **Ali Effendi**, nu doar plin de seriozitate, ci și foarte preocupat de adevăr și lipsit de lingușire, foarte rară chiar la Turci, de unde am tradus destule lucruri privitoare la subiectul nostru.

LA CAPITOLUL IV.

(a) **Canuni.** Din grecește, 'Canonizator', 'Instituitor de reguli'. Căci, deși Împărăția Othmană nu era cîrmuită, <și> înainte de Suleiman, fără anumite constituțiuni, acelea se întemeiau, mai degrabă, pe obicei, decît pe vreun drept scris, sau, ca să spunem mai corect, voința Principilor era ținută drept lege. Suleiman însă, cel dintîi, a deosebit însărcinările de Curte și cele militare, a hotărnicit ce treaptă a demnității i se cuvine fiecăruia, a consfințit legile Curții, ale Palatului, cele publice <și> cele militare, și a statornicit orice rînduială care se află acum la Curtea și în Statul Othman. Urmașii lui sunt ținuți să le respecte pe acestea cu atîta sfințenie, încît orice îndoială se ivește în orice privință, ei socotesc că trebuie să se recurgă la canoanele lui, numite **Teszrifat**. Astfel, dacă, de pildă, se sfătuiesc despre război, înainte de toate, se ține seama de aceste Canoane: dacă cred că au însemnat în ele că au o dreaptă pricină de război, hotărăsc că el trebuie declarat, dacă însă nu, că trebuie evitat. Dacă trebuie legată pacea cu vreun Principe Creștin sunt consultate aceleași reguli, ca să nu se făptuiască ceva împotriva Legii Curanului, sau a onoarei Împărăției Aliothmanice. Iar Canoanele lui poruncesc ca pacea să nu se facă la Constantinopole, sau în orice alt Oraș Regesc, ci la hotare, în cîmp, sub arme, astfel ca pacea să nu pară îngăduită dușmanilor de
180 teamă, / ci din milostivirea Împăratului și din grija lui pentru liniștea cetățenilor. Și astfel, datorită acestor constituțiuni, el poate fi văzut pictat în Biblioteca împărătească, printre ceilalți Sultani,

ținînd o carte în mînă – un tablou după care ne-am îngrijit să se copieze chipul lui din timpul vieții, mai sus înfățișat.

(b) Codz{j}a Mustafa, 'Mustafa cel Bătrîn'. Căci **'Codzia'** îl denumește, figurat, pe un 'bărbat serios și de seamă', ca în **bir codzia adem**, 'om serios, priceput, plin de sfat bun'. Tot așa se spune și **bir baba adem**, 'om de bine, binevoitor', pentru că, la fel ca un **baba** (' tată'), le dă cîte un sfat bun tuturor oamenilor, vroindu-le binele.

(c) Ferhad Pasza. O preavestită Căpetenie a Turcilor, cu braț tare, cu suflet neînfrînt, plin de bun sfat, sub a cărui poruncă <în numele lui> Suleiman s-au întreprins mari lucruri în Asia, luîndu-le Perșilor multe Provincii – cunoscut lui Lonicerus și Europenilor sub numele de 'Farates'.

(d) Mustafa Pasza. Am pomenit în Car(tea) a 2-a, C(apitolul) 3, secțiunea) 27, că, după moartea lui Selim, a fost lăsat de către ceilalți Viziri, la Adrianopole, ca paznic al Tezaurului.

(e) Burgaz. Odinioară <Πύργος>, 'Pyrgos'.

(f) Principele din Marass. Merasz: Orașul se află însemnat, astăzi, pe hărțile geografice mai recente, sub același nume, și este în Provincia < >. Iar familia acestui **Szeh Suvarogli**, chiar dacă nu este prea mult prețuită la Curte, se mai fălește totuși, încă și astăzi, pentru vechimea nobleței sale, chiar printre cele din Asia.

(g) Rhodos. Cel numit astfel și de Antici, Capitala preavestitei insule a Rodosului, <căruia> Turcii îi spun azi **Rodos**. Faptul că din ruinele lui a fost durată **Milita**, dovadă a iubirii cerești încă
181 ne-stinse față de Creștini, stăpînirea Othmană îl rabdă cu greu, și o amenință în fiece zi cu nimicirea. Vai, zîzanie dintre Principii Creștini, de jelit cu veșnice lacrimi !

(h) Istankoi. Insula Κῶ<ς>, <formă> coruptă din εἰς τὴν Κῶ, ca **Istambol**, din εἰς τὴν πόλιν. Desigur, aceste derivări nu prea îi sunt pe plac lui **Mich(ael) {Langius}**, care pare că, și în rest, urmează mai mult lucruri pe auzite, decît adevărate, cîtă vreme scoate, de pildă, **Istambol** din, adică 'orașul care are mulți meșteri'. L-am sfătui totuși, cîtă vreme dă un '<Dicționar> Etimologic' unei limbi care-i este necunoscută, să nu amestece mai multe barbarisme într-un idiom pe care-l numește 'greco-barbar'. Căci a le căuta astfel originea este, în mod vădit, a-și da pe față propria ignoranță în privința amînduror literaturilor, grecească și turcească, cu care se fălește.

(i) Chairbeg. Pers după neam, Prefect al Damascului sub Sultan **Gauri**, a cărui plecare la Selim am pomenit-o mai sus.

(k) Dziumun Kiaszuf. Unul dintre Szeichii Arabilor care se supuseseră Împărăției Aliothmanului pe vremea lui Selim.

(l) Al regimentului al nouălea. Regimentele Jengiczerilor sunt o sută unsprezece la număr, numindu-se la Turci < > **oda** ('sălaș'). Prima treaptă o deține regimentul sălașului al XI-lea, a doua cel al primului sălaș a treia cel al celei de a CXI-a **oda**, restul vin la rind după număr.

(m) Pe un scrib al Divanului. Divan kiatibi, 'scrib al Divanului'. Fiecare Pasză în parte are unul asemenea, iar însărcinarea lui este ca să-i citească Paszei, cu glas tare, plîngerile date în scris la **Divan**. Astăzi, cu un cuvînt mai de seamă, ei se numesc **Divan effendi**. Căci **'Effendi'** este titlul
182 învățaților. Marele Vizir are doi: aceștia se numesc nu / **kiatib**, 'scribi', ci **Teskieredzi effendi**, adică 'Epistolari'. Cel dintîi se numește **Teskiere evvel**, și, în popor, **Biuiuk Teskieredzi**, 'Primul', sau 'Marele Epistolar', <iar> celălalt **<Teskiere-i Dani,>** în popor **Kiucziuk Teskieredzi**, 'Al Doilea', sau 'Micul Epistolar'.

Cînd Vizirul ascultă cauzele în Divan, primul îi șade de-a dreapta, al doilea de-a stînga, și le citesc pe rînd, cu glas tare, plecatele cereri **arzuhal**, ceea ce înseamnă, la propriu, 'știre asupra stării') primite de la **Czausz baszi**, astfel încît ele să poată fi auzite de toți. Același lucu se face, din partea lor, și în **Galibe Divan**, de față cu Sultanul. Dacă Sultanul va pomnei ca vreun lucru să se facă, ei îl scriu deasupra cererilor, fapt întărit după aceea, cu mîna sa, de către Vizir, ceea ce se face, îndeobște, prin cuvîntul **Sah.** Dar cînd se adaugă întărirea Sultanului, se numește < >, **Chatiszerif**, 'Semn Sfînt', despre care <vezi> mai sus.

(n) La Szeichul arab < >. Numele nu i s-a păstrat în istorie.

(o) Pe sora sa. Ei au obiceiul să le logodească pe surorile și pe fiicele Sultanilor Turci cu Paszi și cu Viziri, fie ele și nevîrstnice, ba, nu arareori, chiar și se încind încă în leagăn. (Aceia) trebuie să aibă grija lor, de atunci înainte, ca niște soți, să pună la îndemînă cheltuielile pentru educația lor, și nu-și pot lua o altă soție, mai înainte ca Sultana să le fie dată cu nuntă după lege, dar, pînă cînd Sultana ajunge la vîrstă de măritiș, este dusă cu mari pregătiri și cu alai din **Sarai**, la palatul logodnicului ei, laolaltă cu zestrea sa. Dacă însă se va fi întîmplat, între timp, ca logodnicul fie să-și plătească datoria față de fire, fie să fie scurtat de cap din poruncă Sultanului, ea este făgăduită de îndată de soție altuia dintre Paszi, care-i urmează celui dinainte și în drepturi, și în îndatoriri.

S-a întîmplat, pe vremea Sultanului **Murad al IV-lea**, ca Sultana, sora lui, să fi fost măritată,
183 într-un singur an, cu patru so/ți, dintre care se știe nici unul că nu a avut de a face cu ea. Căci, de îndată ce nunta era serbată după datini, erau uciși, sub vreo vină, de către Împărat, iar bogățiile și toate bunurile lor erau trecute sub numele Sultanei, ca al unei soții legitime, dar, de fapt, erau duse în tezaurul împărătesc.

(p) Numele de Selim. El este cel care i-a urmat la domnie tatălui său, Suleiman, faimos fiind pentru grozava înfrîngere pe care o suferise lîngă Naupactus din partea flotei aliate a Creștinilor, și din pricina băutului de vin.

(q) Kyzyl Ada. 'Insula Roșie', numită <astfel> după piatra roșie pe care o scot de acolo, pe cînd, odinioară, era pomenită sub numele de 'Chalcis', iar, pe vremea împăraților Creștini, 'a Principelui', Πριγκίπου. Ea se află în Propontida, la 17 mile italice de Constantinopole. Pe aceasta, mai mare, o înconjură altele două mai mici, care poartă la Turci același nume. **Kyzyl Adalar.** Se mai află încă acolo si trei mînăstiri, a P(reasfintei) Treimi, a Maicii Domnului, și a S(fîntului) Gheorghe, locuite de călugări greci. Insula cea mai mică dintre ele hrănește o atît de mare mulțime de iepuri îmblînziți, cărora le zic 'moscoviți', în culori și cu pete de tot felul, încît, de-ar ieși din bîrloagele lor ca să se hrănească, ar umple toată insula, ca oile. Se spune că, pe vremea împăraților Creștini, se aflau acolo în mare număr. Vînatul lor nu-i îngăduit.

(r) Pe fiul lui Omer și fiul lui Becaar. Ei par să se fi tras din spițele Cerchezilor care mai scăpaseră cu fuga de cruzimea lui Selim, după **Sultan Gauri.**

(s) Ibrahimi. Este o monedă de aur purtînd chipul Dogelui Veneției, dar, după cum dau mărturie înșiși Turcii, bătută de acest **Ibrahim**, la **Cairo**, cu 30 de aspri mai ușoară, în atît de mare număr, încît a fost de ajuns pentru plata tributului Egiptului pe doi ani. Se mai găsesc și acum, la
184 Constantinopole / și aiurea, foarte multe, chiar dacă cea mai mare parte din ele au fost retopite la porunca împăraților. Căci cele imitate sunt atît de asemănătoare la formă cu cele autentice, încît

de-abia dacă zarafii cei mai pricepuţi ai Turcilor le pot deosebi. Cu-atît a valorat mai mult, pentru omul acesta, spre a-i nemuri numele, stricarea monedei Creştinilor, decît credincioasele slujbe aduse Domnului său.

(t) **Ladosz.** Acela este **Ladislau**, Regele Ungariei, despre care numai scriitorii creştini nu tăgăduiesc că a suferit din partea Turcilor, la **Mohacz**, un foarte mare prăpăd, şi că acolo a şi pierit.

(u) Zuulcadir. Creştinii scriu greşit **Dulcadr**, schimbînd litera **Dzal** în **Dal**. Se mai numeşte la Turci, sub alt nume, şi **Alaiddevlet memliekieti**, 'Provincia Alaiddevlet'. Este un ţinut închis, într-o parte, de Munţii **Cappadociei**, şi de locuitorii pe care Cedrenus îi numeşte 'Manzuri', încotro priveşte către **Syria**, vecină cu **Alepul**, odinioară 'Beroea' (de scris numai cu un singur **r**, Βηροια, spre deosebire de cealaltă Βηρροια, care se află în Macedonia), către **Persia** cu **Armenia Mare**, către ţinuturile, pe acea vreme, Othmane cu **Amasia**, către **Caramania** cu **Adana**, despre care unii cred că este 'Tarsul' celor vechi, cu toate că astăzi Turcii deosebesc **Tersul** de **Adane**.

(w) Hadzi, fiul lui Bektasz Calenderbeg. Nu se ştie cine să fi fost <oare> **Hadzibektasz**. Dar despre fiul lui, **Calenderum**, Turcii înşişi dau mărturie că a adus starea Othmanilor la o asemenea strîmtorare, încît să pară că s-a zis cu Împărăţia lor. Căci toată Asia care asculta de Turci, supusă de tot, ca dintr-o singură lovitură, pînă la **Caesaria**, îl şi recunoştea pe el drept Domn. Dar norocul cel orb al Othmanizilor nu putea să-i nimicească întru totul şi pe cei ca Marte,
185 cel cu văzul <ascuţit> ca al rîsului. Minunat / este Dumnezeu în ascunsele sale lucrări !

(x) Sanctuarul lui Selim, < >. Sanctuarul se află durat în vîrful muntelui care stă asupra porţii numite **Phaenar.** Clădirea lui este şi foarte elegantă, şi foarte meşteşugită, calculele ei putînd să le facă plăcere să le cerceteze mai în amănunt fiilor celor curioşi ai lui Daedal. Ea este pătrată şi durată din piatră pătrată, de 50 de coţi în lungime, ridicîndu-se pînă la 70 <de coţi> în înălţime. La o lăţime atît de mare, cupola se întinde tot atît de mult, cît şi podeaua. Din colţuri nu sunt trase nici un fel de arcuri, ci rotunjimea cupolei se înalţă chiar din pereţii înşişi, astfel încît, prin ascuţimea unghiurilor, arcul de cerc pare a fi orizontal. În toată această structură atît de mare – fapt vrednic de mirare – se spune că nu se află nici măcar un dram de fier. Arhitectul ei a fost un Grec, de fel din Constantinopole, care, pe lîngă acest templu, a mai durat şi un altul, mai mîndru decît cel constantinopolitan, la Adrianopole, unde se numără de 999 ferestre. Dăduse, el, poruncă, Sultanul, pentru o mie de ferestre, dar pe cea de a o mia Arhitectul a lăsat-o anume laoparte. Numărîndu-se, deci, ferestrele, după îndeplinirea lucrării, cum se găsea una mai puţin decît în poruncă împărătească, mîniat, Sultanul a poruncit ca Arhitectul să fie spînzurat. Acela cere să i se îngăduie să vină dinaintea Sultanului ca să-şi pledeze cauza, spunînd că nu are de gînd să fugă pe ascuns de supliciu, numai să-l audă pe Sultan cum pronunţă împotriva sa pedeapsa cu capul, după ce îi va fi ascultat motivele. Dobîndindu-şi înfăţişarea, zise: "Dacă, Împărate, se va fi putut găsi în toată lumea un Arhitect care, păstrînd regulile Arhitecturii, ar putea deschide în această structură o a mia fereastră, să fiu vinovat de moarte, dară de nu, de împărăteasca milostivire. A mai fost, de altfel, şi o altă pricină pentru care am lăsat laoparte cea de a o mia fereastră, cum că 'o mie' ar putea să i se pară mai puţin
186 grozav gloatei necioplite şi nepricepute, / decît nouăsute {nouăzeci} şi nouă." Iar Arhitectul nu şi-a văzut aşteptarea neîmplinită căci, prin această abilă scuză, nu numai că a dobîndit iertarea pentru ceea ce lăsase laoparte, ci a mai şi primit o răsplată vrednică de un Împărat. La acest superb

edificiu mai este de luat aminte, pe lîngă altele, că are patru turnuri, unde obișnuiesc să cînte < > **Ezanul**, mai subțiri decît ar părea să o suporte calculul înălțimii; dintre ele, cei care vin dinspre cele patru Căi Regești, dacă se află mai departe, nu pot vedea nicicînd decît două: s-a văzut totuși, după umbra lor, că, la vînturi mai aprige, ele se mișcă. Colonada de dinainte de poarta mai mare o împodobesc două coloane de porfir, foarte înalte și groase, la amîndouă dintre ele văzîndu-se o liniuță albă, parcă trasă cu condeiul, din vîrful coloanei și pînă la baza ei. Cum de se va fi ajuns la aceasta, de-abia dacă se poate închipui – doar dacă ai vrea să presupui că amîndouă coloanele au fost tăiate din aceeași marmoră, și astfel liniuța albă care a rămas ascunsă la mijloc a apărut la suprafața amîndurora. Se mai pot vedea, în această colonadă, și alte coloane duble, mereu opuse între ele, una cu cealaltă, răspunzîndu-și între ele și prin culori, și prin varietatea lor. Ele au fost aduse din **Troada**, ale cărei mine le-au dat pînă și clădirilor Turcilor un foarte bogat material. Dar această **Dziamie** este pătrată, dat fiind că are 70 de coți <și> în lungime și în lățime. Căci Turcii nu iubesc vreo altă figură, la clădirile lor, decît pe cea pătrată, în afară de colonade, care sunt, îndeobște, dreptunghiulare. După împlinirea lucrării, Arhitectul, întrebat de Sultan: 'In care din edificii a vădit el mai bine cît de bun este prin talentul și prin arta sa ?', se spune că i-ar fi răspuns că 'El, unul, a fost mai puțin crutător, la cel de la Adrianopole, cu cheltuielile împărătești, dar, la cel de lag Constantinopole, cu arta și cu talentul său.'

(y) **Pentru acest unic omor.** Desigur că Sultanul acesta pare a se fi purtat mai mult decît
187 tiranic, nu însă / împotriva legilor. Căci la Turci este consfințit ca, dacă 1001 de oameni, grămadă,
vor fi ucis pe cineva, și nu vor să mărturisească cine a dat primul, pentru acela să moară toți 1001.

Am văzut o pildă a acestui fapt în vremea noastră. La Constantinopole, sub **Caimecam Mustafa Pasza** (care a fost prins sub **Strigoniu** de Poloni și, <abia> după șapte ani, cu ajutorul strădaniei părintelui nostru, și-a redobîndit, în sfîrșit, libertatea), unui colon grec din tîrgul **Kiucziuk Czekmedze**, așezat la o depărtare de două ceasuri de Constantinopole, pe unde-i drumul către Adrianopole, îi ies în cale unsprezece Jengiczari; aceștia, mai întîi ocărîndu-l pentru că se dăduse jos cam prea tîrziu de pe cal, îl ucid, după aceea, împungîndu-l cu cuțitele. Alți Turci care, din întîmplare, treceau călare pe același drum (căci Jengiczerii mergeau într-acolo pe jos, ca să bea vin în mai bună libertate), văzînd ei asemenea nefapte, îi îndeamnă cu vorbe bune să nu se dedea, împotriva unui supus al Împăratului la lucruri atît de negrăite și de potrivnice legii. Dar Jengiczerii îi hărțuiesc și pe aceștia cu potop de sudalme.

Aceia, de cum ajung la Constantinopole, îi înfățișează Caimecamului fapta, așa cum o văzuseră făcută. Căci Turcii cred că, pentru o mărturie dată de la sine, vor primi răsplată, iar că acela care, împotriva conștiinței sale, își va tăgădui mărturia, va fi deopotrivă cu însuși criminalul. Mai vine și muierușca celui ucis, cerînd, cu lacrimi, dreptate de la Jude, după ce i-a supus plîngere. Și astfel, Jengiczerii, care beau vin din belșug în satul <cu pricina>, sunt găsiți și prinși. A doua zi, cînd ei, după ce li s-a mai dus mahmureala, au ajuns să priceapă că au ucis un om și că mulți au dat mărturie despre aceasta în fața Judelui, neștiind legile, după ce s-au sfătuit, se hotărăsc ca, dacă Judele avea să-i întrebe 'cine dintre ei l-a ucis pe acel ins dintre supuși (**Riaja**) ?', ei să deie
188 răspuns că 'toți l-au omorît deodată', socotind că nu se va face ca, pentru un singur om, mai / cu
seamă pentru un Creștin, să fie dați morții unsprezece Mislimani, ba încă Jengiczeri. Prin urmare,

primiți în **Divan**, ei mărturisesc că 'toți l-au ucis pe acel om', iar, întrebați 'cine dintre ei a dat în el primul ?', ei răspund că ' asta ei nu știu, dar își mai aduc aminte doar că, toți s-au repezit la el cu cuțitele'. După ce a luat aminte la pricină, Judele trimite la **Muftiu** o **fetva** ('scrisoare pentru sentință'), în felul următor:

'Eger onbir Muslimin bir Zimmij bila sebeb katl eileseler, ne liazim gielur', "Dacă unsprezece Mislimani vor fi ucis, fără de nici o bună pricină, un Giavur ('Necredincios'), supus al Împăratului și plătitor de tributuri, ce trebuie de făcut ?" Muftiul scrie dedesubtul acesteia, cu mîna sa: "Chiar {dacă} vor fi fost 1001 de Mislimani, cu toții trebuie totuși să moară." Judele, după ce a citit sentința Muftiului, împins de mila pentru atîția Jengiczeri, o întreabă pe muierușca, 'n-ar vrea ea, – oare, să primească un preț (numit **diet**) pentru sîngele soțului ei ?', și îi oferă pentru viața celor 11 Mislimani două mii de <galbeni> împărătești. Muierușca, însă, îi dă răspuns că 'ea, sub fericita domnie și milostivire a Sultanului, nu ducea lipsă de bani, ci de dreptate', și, arătînd o minunată statornicie, nu s-a lăsat. Prin urmare, cum nu putea fi mișcată la așa ceva, să primească răscumpărare, cei unsprezece Jengiczeri au< avut de> suferit pedeapsa de pe urmă.

(z) Molia și Kaziler. <Compară cele însemnate la> Car(tea) I, Capitolul) 3, lit(era) (***l***).

(α) Alaman Kiraly. Vechiul nume de la Turci al 'Caesarului Romano-Germanic'. Acum el este însă cinstit în Epistolele lor cu numele de **Nemcze Kiraly**, 'Rege al Germanilor' și **Cziasar**, 'Caesar', precum și de **Ruma Imperaduri**.

189 **(β) Lui Ioan, Regelui Ungariei.** Cît de plin de înșelăciune / s-a purtat Suleiman cu tutela care-i fusese încredințată, și cum a ocupat, în scurtă vreme, aproape tot Regatul Ungariei, trimițînd-o pe Regină în surghiun, cu fiul ei, în Sandziacul Lebessus, sau **Logosz**, este o istorie prea binecunoscută celor dinafară, pentru a trebui să mai fie înfățișată în prea multe <vorbe>.

Socotim totuși că n-ar fi înafară de subiect, spre a cunoaște mai bine atrocitatea acestei perfidii, să adăugăm următoarea povestire, așa cum este ea istorisită de Turcii înșiși. Căci atunci cînd **Suleiman** a fost chemat spre a elibera **Buda** de Germani, după moartea Regelui **Ioan**, micul Rege, laolaltă cu fruntașii Ungariei, i-au ieșit în cale, în tabără, ca rugători. După ce s-a pregătit acolo un ospăț, Sultanul îi dă Vizirului poruncă să-i poftească la prînz pe Magnați, iar fiului său **Selim**, pe micuțul Rege, adăugînd aceste vorbe: "Ține minte, fiule, că eu sunt tatăl tău după trup, dar al acestuia ca < > **Achreti**, adică 'tatăl de pe lumea cealaltă', sau 'după duh'. Iar dacă eu va fi să mor, Tu să te îngrijești de el ca de un frate bun. iar grija lui și a Regatului să o iei asupra ta cu suflet ager !" La sfîrșitul ospățului, Vizirul îi zice Sultanului: "Iată, Preaputernice Împărate, stă astăzi la bunul Tău plac să-ți supui tot Regatul Ungariei dintr-o singură lovitură de sabie !" Sultanul a răbdat cu greu acest sfat al Vizirului, sau măcar s-a prefăcut că-l rabdă <așa>, <și i->a răspuns că 'firește că Împărăția Othmană trebuie lățită nu prin vicleșug, nu prin înșelăciune, nu prin perfidie, oricum, nu prin uciderea pe nedrept a Principilor care cer ajutor, ci cu armele și în luptă deschisă; iar că faptele de acum lasă să se întrevadă de-ajuns și prea de-ajuns cum că Regatul Ungariei va trebui să se supună, odată și odată, Împărăției Othmane.' Pînă într-atîta este neamul acesta de înzestrat, sub călăuzirea firii, cu meșteșugul vorbei, dar tot pe-atîta de bogat în făptuirea de rele, pe cît de sterp în faptele bune, încît pînă și la ei a intrat în proverb: – **'Othmanly eiu soiler, fena**
190 **iszler'**, "Othmanizii bine / vorbesc, dar rău făptuiesc."

(γ) **Puterea Divină, ațîțată prin această nefaptă**. Chiar și dacă, printre muritori, sunt unii aplecați către superstiții, nu se va găsi, totuși, nimeni care să le ieie Turcilor prima treaptă în aceste lucruri. Nicăieri aiurea n-au clericii parte de mai multă venerație, decît printre Turci. Poate el, Împăratul, să-i pedepsească pe aceștia cu surghiunul, dar nu și cu mortea, iar, singurul dintre Sultani, **Murad al IV-lea** a dat poruncă să-l piseze pe Muftiu într-un mortar din marmură, spunînd: 'cu pilug de marmură trebuie bătute capetele pe care demnitatea lor le scutește de sabie'. O pildă a acestei superstiții, care s-a petrecut la Adrianopole, în ultimul război purtat de Turci împotriva Caesarului, sub Sultanul **Ahmed al II-lea**, văzută fiind de noi cu ochii, am povestit-o în Volumul al II-lea, <Car(tea) a III-a>, Cap(itolul) <3>, § **<11>**.

(δ) **Trunurile cele pline de tezaur.** Turcii obișnuiesc să așeze banii pe care îi iau cu sine în campanie în pavilioanele împărătești și în cele ale Vizirului, în mijlocul cîm-pului lor, iar paza lor o țin călăreții (**spahiler**), schimbîndu-se la rînd, după unitățile lor. Adesea trunurile sunt secătuite de bani, dar i se pun totuși oștirii dinaintea ochilor, ferite cu paravane, ca să nu creadă că Împăratul s-a sleit, și, de aceea, să se poarte mai leneș în luptă – ceea ce, după judecata noastră, desigur că este un nu mic sprijin pentru îmbărbătarea ostașilor. Pe lîngă aceasta, Turcii mai spun că, sub **Egre Sultan Mehemmed**, dușmanii, dînd iureș, au pătruns în tabără pînă la tezaure, dar că oștenii Othmani s-au îmbulzit într-acolo, ca ele să nu fie prădate, și așa, din învinși, au ajuns învingători.

(ε) **Îi căsăpesc pe toți.** Am citit prea adesea în istorici că Turcii ori că i-au căsăpit, ori că i-au aruncat în lanțuri pe cei din străjile unor cetățui care se predaseră sub anumite condiții, împotriva înțelegerilor întărite prin jurămînt – cum li s-a întîmplat celor din Constantinopole, celor din Buda, <sau> celor din Babylon. Turcii, neputînd s-o tăgăduiască, fiind ei dovediți prin documente vii,
191 susțin totuși, ca să nu se pară că au făcut ceva de rea-credință, / că n-au comis nimic împotriva înțelegerilor, fără dreaptă pricină. Căci acest neam, foarte iscusit în născocirea de scuze, recurge pe dată la **Alcoran**, unde află fără multă trudă nesfîrșite locuri pentru minciuni, mult mai bogate decît 'Topicele'. Și astfel, de pildă, odată statornicită condiția predării, ca straja, punînd jos armele, să fie lăsată să plece, scăpînd cu viața, dacă ei vor fi găsit la vreun ostaș fie și un cuțitaș, sau un topor, strigă cum că 'înțelegerile au fost încălcate de Creștini !', și pun la cale împotriva celor care ies tot felul de lucruri cumplite. Iar dacă s-a convenit ca aceia din strajă să iasă păstrîndu-și armele, tunurile și bagajele, dar aceștia vor fi purces din oraș ceva mai tîrziu decît ceasul destinat, ori vor fi răspuns ceva mai abraș, ei nu-și fac nici un păcat din ruperea înțelegerilor, <ori> din încălcarea jurămintelor, <sub acest> pretext, sau sub oricare altul, <la fel de> frivol. De unde le-ar prii mai bine și mai sănătos Creștinilor să se stingă de foame, sub foc sau sub sabie, <dar> între zidurile lor, decît să aibă parte de perfidia și de barbaria turcească.

(ζ) **Bogdan.** Este un nume slavonesc, luat după grecescul Θεοδῶτος. La Moldoveni el a primit porecla de **'Negrul'**, adică "Cel Negru". Spun Annalele Moldovenilor că **Ștefan cel M(are)**, după o domnie de 47 de ani <și> 5 luni, după atîtea și atîtea fapte mari și preavestite izbînzi dobîndite asupra Turcilor, a Ungurilor, a Polonilor, a Valahilor și a Tătarilor, neslăbindu-i duhul, ci făptura, deja aproape de moarte, să-l fi chemat la sine, laolaltă cu boierii cei de seamă, pe singurul moștenitor al Regatului, și, fiind ei strînși cu toții, să le fi vorbit astfel: "Iubite fiule Bogdane și harnici tovarăși de luptă, martori și părtași la atîtea și atît de mari triumfuri ! Iată, mi-am străbătut de-acuma hotarele

slabei mele firi, și am dinaintea ochilor apusul vieții mele, ca pe umbrele serii. N-am să mă mai întorc pe cărările pe care le-am călcat ca muritor, ca viermele. Îmi stă deasupra moartea, dar nu mă
192 foarte tem de ea / (căci știu că grabnic mers-am de la naștere spre moarte), dar cuget și mă tem de primejdia care amenință, abia de ferit, astă domnie, pregătită fiind de fiara aceasta sălbatică, ce mugește. Fiara, zic, cea lacomă și însetată să soarbă sînge creștinesc – vorbesc de **Suleiman**. Prin strategeme a înghițit aproape tot Regatul Ungariei. Crimeea și neamurile cele neînvinse mai înainte ale Tătarilor ba ți le-a supus prin arme, ba ți le-a legat prin ἀσεβείᾳ <nelegiuirea lui> Muham<m>edană, **Basarabia** noastră a sorbit-o, **Valahilor**, fie ei și dușmanii noștri, Creștini totuși, le-a pus jugul robiei, și, ca s-o spun pe scurt, a adus sub puterea sa mai toată **Asia** și cea mai de vază parte a **Europei** și a **Africei**, laolaltă cu Scaunul Împărăției: nemulțumindu-se doar cu atîta el își întinde de jur împrejur amenințătoarele arme, <și> nu îngăduie nici un hotar Împărăției, ori lăcomiei sale.

Stînd lucrurile astfel, cine va crede oare că el, trecînd de atîtea stavile, are de gînd să cruțe doar **Moldova**, pe care, cu provinciile sale, aproape că a îngrădit-o jur-împrejur ? Ba teamă-mi este ca, după ce-a fi cucerit **Ungaria** toată, toată puterea armelor să n-o abată asupra capetelor noastre. Căci nu numai că-i îndemnat ca pe Creștini să-i urmărească peste tot, <și> cu neabătută ură, nu doar de la răutatea firii sale, ci și prin legile **Curanului**, de care se află legat. Dacă mă uit, în jur, la vecinii noștri, silit mă aflu să deplîng starea cea abătută a lucrurilor noastre: pe Poloni îi știu nestatornici și i-am încercat a nu fi pe potriva iureșului Turcilor. Ungurii, asupriți de-acuma, gem sub jug. Pe Germani îi socotesc a nu fi în stare să facă față nici măcar relelor de-acasă, ce să mai vrea – ori poată – cugeta la cele dinafară.

Cum ne-nconjoară, astfel, și de peste tot, aprige nenorociri, socot că mai cuminte-ar fi ca noi să luăm și-alegem, dintre atîtea rele, doar pe cel mai mic. Căci doar cîrmaciul cel smintit, nu cel cu
193 prevedere vrea să-și întindă pînzele împotriva vîrtejurilor și furtunilor. Puterile nu ni-s / pe potrivă, ajutoarele nesigure și depărtate, primejdia ni-i sigură și amenințătoare. Așa că eu socot că sufletul cumplitei fiarei trebuie mai degrabă înmuiat și îmblînzit, decît să ne îndreptăm spre ea în zăngănitul armelor. Căci nu văd cum altfel li se poate veni în ajutor abătutelor noastre stări, decît dacă, dîndu-ne deoparte din fața nebuniei Leului, am potoli cu roua supunerii πυρκαιόν <pîrjolul> cel de nestins și l-am face să se arate mai blînd.

Astfel, cum săvîrșirea vieții mi-e asupra, la asta părintește și frățește vă îndemn, ca, dacă, sub înțelegeri bune și cinstite, sub titlul de 'feudă', păstrîndu-vă legile bisericești și ale ortodoxiei, ați putea dobîndi pacea de la Turcul ăsta, să vreți mai bine milostivirea, decît sabia să-i încercați. Iară de va fi dat poruncă pentru alte legi, mai bine vă va fi să pieriți cu toții de mînă de vrăjmaș, decît să priviți cu brațele legate pîngărirea celor sfinte și prăpădul alor voștri. Dar Dumnezeul părinților noștri, singurul care minunile le împlinește, va revărsa cîndva asupra voastră harul său neostoit, iară, mișcat de lacrimile robilor săi, îl va ivi <pe Cel> care să vă deie înapoi vouă, ori urmașilor voștri, vechile drepturi și libertatea <de odinioară>."

Urmînd această de pe urmă vrere a Părintelui său, Bogdan în cel de al șaptelea an al domniei sale, trimite soli la Suleiman, și <astfel>, cel dintîi, i-a supus **Moldova** cu titlul de 'feudă', dar astăzi, φεῦ <vai !>, sub cîtă tiranie geme biata Moldovă, nu fi-va, pe cît credem, nimeni care să n-o știe.

(η) **Logofătul Teutul**. Fost-a acesta din cea mai nobilă stirpe dintre Moldoveni, din care, și astăzi, își mai trag obîrșia mai mult de trei sute de spițe de-ale Moldovenilor, cu toate că mai multe dintre ele atît de mult scăzut-au de la strălucirea de odinioară, încît arată mai degrabă a răzeși, decît a boieri. Era un bărbat preaînvățat îl limba greacă, în latină, în polonă și în celelalte limbi învecinate, nu fără de știința artei poetice, și plin de bun sfat. Se spune că, pe cînd își îndeplinea
194 solia la Curtea Othmană, / primit fiind la Marele Vizir, i-a poruncit slujitorului să-i țină încălțările în sala de primire, și că întrebat de Vizir despre aceasta, 'se temea el, oare, să nu i le ia și fure cineva ?', a dat răspunsul că 'de cei care pe toate le poftesc toate sunt de ținut sub pază'; iar cum Vizirul i-a spus tare că 'își poate lăsa teama, pentru că Turcii nu-i mai erau potrivnici, ci prieteni', i-a întors pe dată cuvîntul: "O, de i-ar părea la fel de prieteni capului, ca și picioarelor mele !" El a clădit la Constantinopole un palat care se mai numește și astăzi '**Bogdan Serai**', "Palatul Moldovenesc", sau al "Moldovenilor", unde se află biserica închinată S(fîntului) Nicolae.

(θ) **Amînduror <Provinciilor> Moldovei.** Sunt două Provincii ale **Moldovei**, **De Sus** și **De Jos**. Cea de Jos se întinde de la orașul **Iașilor**, care este, astăzi, Scaunul Principelui, la Răsărit, pînă la **Bendera**, numită de Moldoveni **Tighina**; către Miază-zi, <pînă la> orașul **Galaților**, așezat pe malul Dunării; înspre Apus, cunoaște drept hotar **Valahia și Munții Transylvaniei**, care înaintează pe calea numită **Totrus**, dar nu sunt de drept ai Transylvaniei, ci ai Moldovei. Cea de Sus începe tot de la orașul **Iașilor**, și, către Răsărit, are aceleași hotare ca și cea De Jos; dinspre Apus o mărginesc Alpii Transylvaniei, sau 'Carpații', pînă la orașul **Snyatin** din Podolia. De cea De Jos ținea odinioară și toată **Bassarabia**, numită astăzi de Tătari **Budziak**, unde erau două binecunoscute orașe: **Akkiermanul**, numit de Herodot 'Ὀζία, de Moldoveni '**Cetatea Albă**', de Romani Tulia Alba', preavestit pentru surghiunul lui Ovidiu, lîngă care se mai vede și astăzi un lac, numit de Moldoveni '**Lacul Ovidului**', "Lacul lui Ovidiu', și **Chilia**, odinioară 'Licostomo', la gura Dunării, unde se varsă ea în Pont. Pe lîngă acestea, Moldova de jos, pe unde mai ascultă
195 astăzi de Principele Moldovei, a avut drept orașe întărite **Tighina**, pe malul lui Tyras, / dat Turcilor, odinioară, cu rușine, de unul Aaron, Principe al Moldovei, și numit de ei **Bendera**, <iar> pe rîul Șiret, aproape de Galați, **Ghierghina**, în ruinele căreia au fost găsite niște vechi monede. O mamiură cu inscripția următoare, scoasă din pămînt pe vremea noastră, a arătat că ea a fost întemeiată de Împăratul Traian:

Imp. Caesari Div. filio Nervae Traiano Augusto, Ger. Dacico.
Pont. Max. Fel. B. dict. – XVI. Imp. VI. Cons. VIL PP.
Calpurnio. Publio, Marco. C. Aurelio Rufo.

A mai fost și o alta pe rîușorul **Milkow**, care mărginește Moldova și Valahia, numită în popor '**Craczuna**', precum și 'Taiphalia' lui Herodot, pe rîul Prut, așezată nu departe de orașul **Falczii**, a cărei mărime o arată minele găsite pe vremea noastră; Soroca, odinioară 'Olchionia', pe malul lui Tyras, înconjurată de ziduri din cremene; și **Iașii**, unde se află astăzi Scaunul Principelui, pe rîul **Bahluy**, la patru mile de Hierasus.

Moldova de Sus are drept orașe întărite **Suczava**, odinioară Capitala Principatului, **Ne<a>mczul**, **Romanul** și **Chotinul**. Pe locuitorii Moldovei de Sus îi recomandă avuțiile lor, pe ai celei De Jos bărbăția lor războinică, și pe unii și pe alții, după atîtea și atîtea prăpăduri, deosebita lor φιλοξενία

<ospitalitate>. Dară acestea avem de gînd să le înfățișăm mai pe larg într-o mică lucrare aparte, dacă Dumnezeu ne va fi îngăduit tihnă și viață.

(ι) **Suczava.** Mai înainte ca oștirile Turcilor să fi pătruns în Europa, aceasta era Capitala Principatului și Scaunul Principelui; dar, după cucerirea Constantinopolei, Despoții Moldovei, spre a sta mai aproape de hotarele Turcilor, și-au strămutat Scaunul în orașul **Iașilor**. Acesta însuși nu este o cetate atît de mare, dar foarte întărită prin artă și de la natură, și încă de luat în seamă pentru minele Palatului Principelui. Pe lîngă alte lucruri aparte, cum în nici un oraș al
196 Moldovei / nu s-a găsit nici vreo inscripție, nici vreun semn prin care să i se poată afla întemeietorii, sau vechimea locului, numai pe zidurile ei se află sculptate, pe o piatră foarte mare, șapte turnuri încununate cu o Coroană împărătească purtată de doi Lei. Apoi, la temeliile turnurilor a apărut o bucată pe care se văd doi pești cu solzi, cu capetele în jos. <iar> cozile în sus, uniți de-a latul, și, sub ei, capul unui Bour, purtînd între coarne o stea înzestrată cu șase raze. Iar acesta este un argument cum că semnul acesta n-a fost pus, prima dată, de înșiși întemeietorii ei dintîi, dat fiind că un cap de bour a început să fie pictat doar lungă vreme după aceea pe scuturile Provinciei.

Dar despre aceasta mai pe larg în altă parte.

(k) **4 mii de galbeni.** Nici Turcii înșiși nu cutează să tăgăduiască cum că **Moldova** s-a supus Împărăției Othmane sub titlul de 'feudă'. Se păstrau odinioară în arhivele publice ale Moldovei diplomele Sultanilor, prin care își întăriseră înțelegerile, dar, pe vremea noastră, la poruncă sau cu îngăduința lui **Ioan Sobieskij**, Regele Poloniei, pe cînd, în războiul de mai înainte, dăduse năvală în Moldova, au fost luate pradă și au fost arse la **Iași**, în piața publică – nu prea știu dacă după vreun sfat vrednic de laudă – adăugîndu-se și strigarea aceasta către poporul care sta prin preajmă: "Ia uite <cum> Maiestatea Sa Regală vă sloboade pe bieții de voi de jugul turcesc !"

Dar, printre nenumărate alte privilegii îngăduite lor, după socoata vremilor, cel mai de seamă era cel prin care se pomenea că Moldova și-a închinat Împărăției Turcești, de la sine, credința, <iar> nu silită cu puterea armelor, și că, de aceea, Sultanul vroiește ca toate bisericile, riturile creștinești și legile din strămoși să le rămînă neatinse, și că nu dorește nimic alta de la Principe, decît să trimită la Strălucita Poartă, prin boieri de ispravă, patru mii de galbeni, patruzeci de iepe moldovenești de viță, 24 de șoimi, cu titlul de < >, **Piszkiesz**, 'cinstire', sau 'dar'. /
197 Turcii și-au păstrat cu sfințenie făgăduielile, pînă în vremurile lui **Petru Rareș**, sub ocîrmuirea căruia asupra Principatului Moldovei, au cerut și o sumă mai mare de bani, cu titlu de **Haradz**, adică de 'tribut', și ca el să vină, odată la trei ani, să se închine la pragul Preaînaltei Porți. Petru a tăgăduit, el, aceasta, cu cutezanță, ba, pentru a nu lua sub numele său începuturile unor atît de mari nenorociri, diadema princiară, s-a retras la **Cziczeu**, un oraș din Transylvania, unde își cumpărase, din banii săi, moșii deloc neînsemnate. Dar, pus în locul lui, **Ștefan cel Tînăr**, fie din rîvna după domnie, fie cu consimțămîntul Divaniților, a făgăduit să plătească, în fiece an, douăsprece mii de galbeni: însă, după aceea, din prea marea poftă după domnie din partea Principilor care au urmat, banii aceia au crescut pînă într-atîta, încît, chiar dacă, astăzi, sunt trecuți în catalogul veniturilor împărătești șaizeci de mii de <galben> împărătești, sub numele de 'tribut', și douăzeci de mii sub cel de 'dar de Paști', lipitorile acelea nesătule cer cu mult mai mult. Căci, după cum lăcomia nu cunoaște nici o lege, tot astfel nici Turcii n-au nici un hotar în a cere și a stoarce. Toate atîrnă de

bunul plac și de poruncă Marelui Vizir, iară a ridica vreun glas împotriva voinței lui este lucru socotit o vină de moarte.

(λ) **Cucca.** Este o 'creastă', sau 'podoabă a capului', făcută din pene de struț, slujind doar pentru împodobirea unor **Bulukagalari** ('Colonei'), a lui **Segbanbaszi**, a 'Prefectului Segbanilor', care deține cel de al doilea loc după **Jengiczer Aga**, și a Principilor **Moldovei** și **Valahiei.** Cu
198 același fel de **Cucca**, dar mai mică, se aco/peră și **Solaki**, despre care vezi C(artea) <a III-a>, C(apitolul) <4>, <litera (**F**)>.

Iar această **Cuccă** li se așează pe cap Principilor Moldovei sau ai Valahiei de către **Muhzur Aga**, care este un credincios al Vizirului, străjerul Curții Lui și Locțiitorul de pe lîngă Vizir al oștirii Jengiczerilor, după ce au fost îmbrăcați de către Vizir cu mantia, dat fiind că se spune că ei țin de **Odziacul**, adică de 'unitățile Jengiczerilor'. /

197 (μ) **Mantia.** La Turci **Chilaat**, în popor **Caftan**, despre care vezi C(artea) a 2-a, C(apitolul) 3, lit(erele) **(ii).** /

198 (ν) **Dintre străjile lui de credință**. Nici Paszii, nici Vizirii de rînd nu sunt înălțați cu atîta pompă, ca Principii **Moldovei**. Căci Paszii, odată ce au fost îmbrăcați cu mantia de către Marele Vizir, pe dată se întorc acasă, iar, a doua zi, primesc diploma Paszalîcului și steagul numit **sangiak**. Dar Principele Moldovei, după ce a primit de la Marele Vizir mantia, ca însemn al puterii, este dus, laolaltă cu întregul **Divan**, și sub uralele Czauszilor, la Biserica Patriarhală, unde Patriarhul Constantinopolei, cu tot clerul și <toată> nobilimea grecească, îl așteaptă pe Principele ce va să fie sfințit. Cînd a ajuns în curtea Bisericii, Principele se coboară de pe cal pe o piatră pătrată, menită anume pentru aceasta, toți Czauszii strigînd, cu glas mare, urarea solemnă de la aceste prilejuri:

'Hákk Teála, Padiszáhumuzè ve beg Effendimizè Cziok yllar umurler virsun Devlet yle Czok Jasza', adică "Dumnezeu cel Preaînalt să-i îngăduie Împăratului nostru și Principelui nostru **Effendi** (un cuvînt grecesc stricat după αὐθέντης) viață întru mulți ani, și să trăiască el îndelungă vreme în fericire !"

Acestea fiind spuse, tot alaiul Principelui îi așteaptă ieșirea prin curtea bisericii și prin piețe. Între timp, Psalții, cînd Principele calcă pragul bisericii, pornesc să înalțe cîntecul "Αξιον ἐστὶν <"Vrednic este>", alcătuit în cinstea Fecioarei Născătoare de Dumnezeu; după încheierea lui,
199 Principele urcă pe tronul hărăzit Principilor Moldovei. / Cîtă vreme diaconul recită τὰς ἐκτένας <ecteniile>, el îl pomenește pe noul Principe cu formula următoare: "Ετι δεόμεθα ὑπερ τοῦ Εὐσεβεστάτου, Γαληνοτάτου καὶ Υψηλοτάτου Αὐθέντου ἡμῶν N.N. κράτους, νίκης, διαμονῆς, ὑγ<ι>είας, δωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τὸν Κύριον τὸν Θεὸν ἥμων επι πλέον συνεργησαι και κατευοδωσαι αὐτὸν ἐν πᾶσι, καὶ ὑποτάξαι ὑπὺ τοὺς πόδας ἀυτοῦ πάντα ἐχθρόν καὶ πολέμιον', adică "Încă ne rugăm pentru Binecredinciosul, Prealuminatul și Preaînălțatul nostru Domn N.N. să aibă pari e de tărie, de izbînda, de statornicie, de sănătate, și de mîntuire, iar Domnul Dumnezeul nostru încă mai mult să-l ajute și să-l îndrume întru toate, și să-l supună sub picioarele lui pe tot vrăjmașul și potrivnicul lui !". După ἐκτένας <ectenii>. Patriarhul intră în altar, împodobit cu sfintele veșminte, laolaltă cu patru, sau cu mai mulți Mitropoliți, <iar> Principele se apropie și el de Ușa împărătească a altarului, iar acolo primește din partea Patriarhului, pe frunte, semnul Crucii, făcut cu două mîini, și, cu genunchii plecați, își pune capul pe Sfînta Masă:

Patriarhul i-l acoperă cu omoforul și rostește rugăciunile care se spun de obicei la sfințirea împăraților Ortodocși, și îi unge fruntea cu Sfîntul Mir.

După încheierea acestor ceremonii, Principele se întoarce la tronul său, Psalții înălțînd acest Polychronion: Πολυχρόνιον ποιγσαι, Κυριος ὁ Θεὸς, τὸν Εὐσεβέστατον, Γαληνότατον καὶ Ὑψηλότατον ἡμῶν Αὐθέντην πάσης τε Μολδοβλαχίας Κύριον, Κύριον N.N. Κύριε, φυλάττε αὐτὸν εἰς πολλὰ ἔτη: "Dă-i viață îndelungată, Doamne Dumnezeule, Binecredinciosului, Prealuminatului și Preaînălțatului nostru Domn, Domn a toată Moldova, Domnului N.N. ! Doamne, păzește-l întru mulți ani !"

După acestea, și Patriarhul se urcă de la altar pe tronul său, și, cerînd tăcere, ține pentru Principe
200 o scurtă cuvîntare, urmată de Polychronionul Patriarhului, de cîntat de către Psalți cu aceleași vorbe. În sfîrșit, făcîndu-se ἀπό΄λυσις <dezlegarea>, Patriarhul și Principele, însoțindu-i deopotrivă toată mulțimea norodului adunată împrejur, ies din biserică, în pridvorul bisericii, Principele, sărutîndu-i Patriarhului sfînta dreaptă, și, la rîndu-i, fiind întărit de Patriarh prin semnul S(fintei) Cruci, dat cu mîna și cu glasul, se urcă pe cal, și se întoarce acasă laolaltă cu tot alaiul care-l însoțise, și le dă drumul însoțitorilor săi, <bine> răsplătiți.

Scurgîndu-se cîteva zile, **Miralem Aga**, 'Stegarul Împăratului', aduce steagul cel mare, pe care ei îl numesc **Sandziak**, laolaltă cu Muzica împărătească (**Tublchane**), din Palat la găzduirea Principelui, cu însoțitorii de mai înainte, și îl află dinaintea lui pe Principe, în pridvorul casei sale; acolo, el ia **sandziakul**, îl sărută, cum e obiceiul, <ducîndu-l> la gură și la frunte, și i-l dă Principelui în mîini. Principele, primindu-l, îl sărută la fel, și i-l dă în pază stegarului său, adăugind aceste rugi:

'Allah tebarike, ve téala hazeretleri szevkietlu merhametlu, ve adaletlu Pad<i>szahumuzi tulí umrijle muammer eileiè', adică "Dumnezeu cel Binecuvîntat și Preaînalt să-l fericească cu viață lungă și să-i sporească zilele Preaputernicului, Preamilostivului și Preadreptului <nostru> Împărat !" Principele îl înveșmîntează pe Miralem Aga cu o mantie, și îl lasă să plece, răsplătit cu darul hărăzit <pentru aceasta>.

Apoi, el cheltuiește cîteva zile pentru a încheia treburile pe care le are la Curte, și, ducîndu-le <pe acelea> la bun sfîrșit, este adus, cu alai de curteni, la Divanul cel Mare, unde Marele Vizir, laolaltă cu ceilalți **Kubbe Vezirleri**, și cu doi **Caziuleskieri**, stau de-a dreapta Împăratului. **Capudzilar Kie{t}hudasi**, <cum > ai spune 'Prefectul Curții' sau 'Mai-marele Portarilor', îl înveșmîntează pe Principe cu mantia, în pridvorul **Arzodasi**, sau al 'Sălii de primire', îi poruncește
201 lui **Muhzur Aga** să pună pe capul lui Cucca, și îi îmbracă pe toți Boierii Principelui, / care sunt, îndeobște, 28 <la număr>, în noi veșminte. Astfel împodobit, sprijinit fiind de amîndouă părțile de **Capudzibaszii**, cu Marele Portar mergîndu-i înainte, <și> urmat de Dragomanul Porții, care este, de obicei, un Creștin grec, intră în Sala de primire, laolaltă cu patru dintre Boierii cei mai de seamă. În prag, el își înclină capul pînă în pămînt, și, după ce a făcut aceasta de trei ori, se oprește, drept, în mijlocul sălii – căci Sala de primire nu este chiar atît de încăpătoare. Atunci, Împăratul, întorcîndu-se de pe tron (**Tacht**) către Vizir, îi zice: "Spune-i lui <așa>:

'Soilè ana czunki anùn sadacatì, vè isticametì azhari Hiumaiunùm olmyszdur biz dachy ivaz mucabelesindè kienduiè Bogdan Voivodeligin ichsan eilemiszimdur, bundan songra dachi gieréktur

ki, sadacatten, ve ubudyettèn hali olmaiub, ana siparisz olunan memlekièti hyfz u hyrasèt idùp fermánumuzè mugayr isz iszlemedèn ihtyraz eileiè.'

"De vreme ce credința și neprefacerea lui a ajuns la știința Maiestății Mele, Eu îi îngădui cu milostivire, drept răsplată, Domnia Moldovei. Se cuvine ca, și de acum încolo, el să nu se abată de la credința <sa> și de la slujbele ce au a ne fi aduse. Provinciile supuse lui să le ocrotescă și să le păzească, și să se teamă adînc să facă orișice împotriva sau pe-alături de poruncă Mea."

La acestea, Principele îi răspunde:

202 'Adaletlu ve merhametlu Padiszahimun hidmeti alielerinde var kudretimi sarf eilemek dzian / v<e> basz uzre heman nazari ainj Hiumaiunleri bu lacziz bendelerinun uzerinden dur eilemeieler': "Mă leg, cu sufletul și cu capul meu (sau 'gîndesc, pe capul și pe viața mea'), ca toate puterile pe care le am să le cheltuiesc în slujbele față de Multdreptul și Preamilostivul meu Împărat, numai să nu-și abată fața Milostivirii și Maiestății Sale de la nimicnicia robului acestuia <al Său> – adică 'de la nefolositorul Său rob'."

Odată spuse acestea. Principele iese din sală, însoțit de aceiași cu care intrase, și, urcîndu-se pe un cal împărătesc în partea dinlăuntru a Curții, i se închină, cînd iese, Marelui <Vizir>, ca și celorlalți Viziri, care-i răspund cu un semn din cap, <iar> apoi, mergîndu-i înainte Boierii și tot alaiul, se întoarce acasă, urmînd să plece de acolo în Principatul său: fie că Împăratul zăbovește la Constantinopole, ori la Adrianopole, este rînduit ca să-l așeze pe tron unul dintre slujbașii mai dinlăuntru ai Curții, ca **Sylahdar-aga**, **Czocadaraga**, sau dintre cei mai dinafară, ca **Miriachoraga**, **Kapudzilar Kiehaiasi**, sau careva dintre **Capudzibaszii** mai vîrstnici. I se mai dau, apoi, și **Peiki**, 'Străji împărătești', înzestrați cu podoabele lor de aur și de argint, și doi **Akkiullahlu**, numiți astfel după scufia albă pe care o poartă de obicei, precum și oricîți < > **Capudzii** ('Portari') și < > **Czauszi** ('Străji de căpetenie') va fi vrut Principele. Însărcinarea lor <este> ca, la urcarea și la coborîrea Principelui de pe cal, să-i strige solemnul **alkysz**, și, în orașe și în sate, să se îngrijească de cele trebuitoare Curții Principelui – a acestora, să meargă pe jos, cu puțin înaintea Principelui, la intrarea și la ieșirea acestora din vreun oraș, a acelora, să se ațină alături de Principe la urcarea și la coborîrea lui de pe cal, și să-i țină scărița.

203 Acesta-i este alaiul, pînă cînd va fi ajuns la / Scaunul său – unde toți Mai-marii, ba în dolmane, ba în caftane, îi ies în cale pînă la două mile <depărtare>. Tuturor acestora Principele, de pe cal, le dă mîna să i-o sărate, și, întrebîndu-i de sănătate, le dă poruncă să se urce iarăși pe cai. De acolo, la pas, el intră în oraș cu cît mai mare alai îi este cu putință, însoțindu-l, de amîndouă părțile, Boierii, după cinurile lor, mergîndu-le înainte Mai-marii oștenilor, și, mai întîi, se dă jos în curtea Catedralei – care, la **Iași**, îi este închinată Sf(întului) Nicolae. Mitropolitul, înconjurat de trei Episcopi (căci **Moldova** atîtea Scaune are, **Valahia** însă numai două) și de restul clerului, îi dă Principelui să sărate crucea și S(fînta) Evanghelie, tăcînd muzica împărătească, cîtă vreme se împlinește această ceremonie.

Intrînd în sanctuar, Principele, după ce s-a cîntat Ἄξιον ἐστὶν <"Vrednic este"> și s-au citit ἐκτένας <ecteniile>, se apropie de altar și este uns cu Sfîntul Mir de către Mitropolit, odată făcute rugăciunile, dacă nu fusese sfințit de Patriarhul Constantinopolei – ceea ce se întîmplă atunci cînd este înălțat la domnie la Adrianopole, unde lipsește Patriarhul Constantinopolei. Căci el este, și se

<și> numește, 'Unsul lui Dumnezeu'. Odată făcută încheierea și lauda Polychroniului. în cîntarea muzicii și sunetul trîmbițelor și al clopotelor, el merge în Palatul dinlăuntru, iar acolo coboară dinaintea Divanului și se oprește în picioare înaintea tronului așezat acolo. Iar boierii care veniseră cu dînsul își ocupă, fiecare, locul său. După ce s-a făcut aceasta, însoțitorul care-i fusese dat de Împărat scoate și îi dă Scribului Pretoriului (**Divan Effendisi**). care este un Turc, să citească '**Chatiszeriful**' ('Porunca Împărătească'). Acesta citește, cu glas tare, paragraf cu paragraf, porunca, pe care Marele **Postelntk** ('Mai-marele Curții') o tălmăcește, mai apoi, celorlalți în limba țării. După aceasta, trimisul împărătesc îl înveștintează pe Principe cu caftanul pe care-l adusese cu
204 sine, și, înălțîndu-l cu mîna dreaptă, îl așează pe tron: chiar în acea clipă, / bat și tunurile, iar **Czauszii** reiau strigarea cea obișnuită. Principele îl dăruiește, la rîndul său, pe trimis cu un veșmînt căptușit cu piei de zibelină, iară pe scrib cu un **Caftan** simplu. Astfel întărit pe tronul său, Principele îi primește pe Mai-mari să-i sărute mîna, și, după ce i-a primit, se retrage în odaia dinlăuntru. Odată împlinite acestea, trimisul împărătesc este adus la strălucita găzduire care i-a fost pregătită, mergîndu-i înainte unii dintre portarii și curtenii Principelui.

Fie deajuns să fi însemnat acestea aici, pe scurt, despre întărirea Principilor Moldovei – cine va fi vrut mai multe, să consulte 'Moldova' noastră, care nădăjduim să vadă în curînd lumina <tiparului>.

(ξ) Prin viclene făgăduieli. Turcii istorisesc despre Creștinii puși de strajă **Vienei** că, văzînd că nu mai pot apăra mai departe orașul, s-au rugat, prin soli trimiși Împăratului, 'ca armele să aibă odihnă <vreme de> zece zile, răstimp în care să-și poată vesti Domnul despre nevoia la care au ajuns: căci ei erau constrînși de legea jurămîntului ostășesc să nu le deschidă străinilor porțile fără de știrea lui; iar dacă, în acel răstimp, nu vor fi primit nici un răspuns. ei aveau să fie liberi de legătura jurămîntului, și, chiar și fără de voia lui, aveau să-i predea Împăratului orașul'; că au mai adaos rugăminiți, 'să numai bată cu tunurile turnul S(fîntului) Ștefan, și să nu nimicească fără de folos un edificiu atît de vestit și de frumos.' Că Împăratul. îmblînzit de cererile lor, spre a le da și alor săi <puțină> tihnă, a îngăduit un armistițiu și pentru oraș și pentru turn, cu condiția ca, luînd crucea de pe el, să-i pună în vîrf semiluna. Că asediații au făcut aceasta, dar au amînat predarea făgăduită.

(o) De a desface împresurarea. Istoricii mai fanteziști ai Turcilor spun că pe Suleiman, cîtă
205 vreme mai ținea la împresurare, dar se îndoia deja despre succesul ei, / a fost înștiințat de o vedenie a lui **Muhammed**. care i s-a arătat în somn, că, de nu va fi îmbunat Divinitatea mîniată jertfind 40 de mii de berbeci, nu va scăpa din această primejdie. Că Suleiman, tălmăcind visul după litera lui, i-a încredințat Vizirului să pregătească 40 de mii de berbeci, dar că acesta a tăgăduit că se poate așa ceva, pentru că, în decursul unui atît de lung asediu, se terminaseră aproape toate proviziile, iar ceea ce mai rămăsese de-abia dacă era deajuns pentru a le potoli ostașilor foamea, iar vecinătățile erau prea pustiite de năpădirile Tătarilor, ca să mai lasă vreo nădejde de a se mai strînge noi provizii. Că, prin urmare, Suleiman i-a strîns pe toți și le-a istorisit visul său. Iar că aceștia au dat răspuns că nu trebuia luat seama la litera acestei dezvăluiri dumnezeiești, ci la înțelesul ei lăuntric. și anume că, prin 40 de mii de berbeci erau arătate 40 de mii de Mislimani, care, pentru legea lor, aveau să sufere martiriul sub zidurile acelui oraș. Că Împăratul, după ce a ajuns la **Buda**, a trecut

în revistă oștirea, și a aflat că era lipsă din ea tocmai acel număr de oșteni, iar, din această pricină, și-a legat urmașii cu foarte strînsă afurisenie (**Lanet**), ca nu cumva, mai apoi, să mai împresoare **Viena**.

Cu toate că acestea duc lipsă de mărturia istoriografilor mai îngrijiți, toți le dau atît de multă crezare, încît nu se feresc să susțină public că nu s-a aflat nici o altă pricină a prăpădului suferit, în vremurile noastre, sub **Viena**, decît că au încălcat un pămînt ocrotit prin afurisenia lui Suleiman, și astfel au ațîțat asupra lor mînia lui Dumnezeu, răzbunătoral făgăduințelor încălcate.

(π) Podul Iskiender. Este <vorba>, fără îndoială, de podul Ratistisbonei, pe care, datorită celebrității și eleganței înălțării lui, Tătarii par să-l fi desemnat sub numele de 'Alexandrin'.

206 Aici nu ne putem stăpîni să nu pomenim, în trecere, cîte ceva despre / preocupările geografice ale Tătarilor. Pare paradoxal, dar se întemeiază totuși pe adevăr și este un fapt dovedit prin experiență, că nici un neam de pe lume nu are atît de bună cunoștință despre toate locurile, ca Urdiile tătărești. Ei nu au nici un fel de cărți de Geografie, nici un fel de hărți, dar cunosc foarte exact, doar prin tradiție, toate strîmtorile dramurilor, munții, văile, orașele, satele, rîurile, podurile, vadurile, lacurile, și le repetă între ei, chiar dacă nu le-au văzut niciodată, de atîtea ori, pînă ce și le-au întipărit cît mai tare în amintire. De unde, la Turci, un proverb a ajuns să sune așa: **Tatarun kylawuze yhtiadzi iokdur**, 'Un Tătar n-a avut niciodată nevoie de călăuză și n-a greșit niciodată', încotro au trecut vreodată, au cercetat atît de bine acea cale, ca și cum s-ar fi născut în țara aceea, și le-o trec atît de precis urmașilor, încît aceștia o pot găsi cu foarte ușurință, <fie și> după cîteva veacuri. Pentru lucrul acesta ei își dau toată silința, ca pentru unul fără de care năvălirile, pe care le fac în fiece zi, nu s-ar putea săvîrși cu bine. Dar tuturor acelor locuri ei le dau nume aparte după închipuirea lor, încît alții, fie ei și cunoscători ai ținuturilor acelora, să poată înțelege doar cu greu ce vroiau ei să desemneze prin acele denumiri imaginare.

(ρ) Woiwoda. Evste un cuvînt slavon și o desemnează pe 'Căpetenia oștirii', dar Polonii l-au trecut asupra 'Cîrmuitorilor' și a 'Prefecților Provinciilor', ca în 'Woiwoda Kiowsky, Posniansky' etc. Dar Turcii obișnuiesc să-i numească astfel pe Principii Creștini supuși lor, al Moldovei, al Valahiei și al Transylvaniei, mai cu seamă în poruncile împărătești și în scrisorile Marelui Vizir, ca **'Bogdan Woiwodesi'**, **'Iflak'**, sau **'Erdel Woiwodesi'**, cu toate că citim la istorici că, odinioară,
207 Principii Moldovei erau numiți **Tekkiur**, sau / 'Regi'. Nu arareori, ei dau acest nume și Prefecților orașelor mai mari, care nu au Paszalîcuri, ca **'Pera Woiwodesi'**, **'Galata Woiwodesi'** etc.

(σ) Dă poruncă să se așeze. Obiceiul acesta a ajuns să cadă în desuetudine încă de sub Suleiman, iar, astăzi, împărații nu mai suferă ca nimeni să li se așeze alături la masă.

(τ) Germanul. Jocurile orînduite la această festivitate le istorisește mai pe larg Epistola unui învățat scrisă către Dav(id) Chytraeus, pe care Lonicerus a adăugat-o Istoriei sale Turcești, din care nu ne va părea rău să povestim, cu cuvintele lui, lupta dintre leu și porc: "Se luptau, zice el, și animale; printre altele, un porc domestic, luat de la casa Solului Caesarului, s-a luptat atît de bine, în scurt răstimp, cu trei lei, încît nu numai că a făcut față în mod strălucit iureșului lor, ci, dacă n-ar fi fost cu un picior legat, poate că i-ar fi pus pe fugă și i-ar fi învins. Oricum, pe unul, și anume pe ultimul, atît de tare l-a luat de nas, încît s-a rostogolit cu susul în jos și a luat-o cu rușine la fugă, spre marea mșinare și roșire a Turcilor, care se asemuiau pe sine cu leii, iar pe Creștini, și mai cu seamă pe Germani, cu porcii.

(υ) Firindos. Ferdinand, pe acea vreme Regele Boemiei şi al Ungariei. Cred totuşi că Turcii, neatenţi, i-au dat numele Regelui vreuneia dintre Căpeteniile lui.

(φ) Veni în ajutor. Unii dintre istoricii turci, dar de mai mică autoritate, povestesc că oraşul a fost eliberat altfel. Anume că, după ce apărătorii turci au fost înfrînţi şi alungaţi de pe un meterez, o femeie evreică, văzînd că Germanii dădeau năvală, grămadă, pe poarta deschisă a oraşului, şi-a tăiat o mînecă de la cămaşă, şi, dîndu-i foc, a aprins o colubrină mai mare, căreia Turcii îi spun
208 **Baliemez**, / şi, de pe urma acestei explozii, a făcut atîta prăpăd, încît Turcii au primit răgazul de a-şi lua curaj, de a-i alunga din oraşul deja ocupat pe duşmanii tulburaţi de neaşteptata năpastă, şi de a-şi orîndui din nou apărarea. Tunul acesta să fi fost, mai apoi, încins de Suleiman cu o inimioară din argint, de felul unei coroane, iar femeia aceea evreică să fi fost declarată scutită de orice dare, laolaltă cu toată spiţa ei.

(χ) Gradista. Binecunoscut oraş al **Slavoniei**, căreia socotim că Turcii i-au spus din greşeală 'Scaun al lui **Ferdinand**', de vreme ce nici unul dintre Creştini nu pomeneşte ca Ferdinand să fi zăbovit acolo lungă vreme.

(ψ) Al Slavonilor şi Hirvaţilor. Este unul şi acelaşi neam. Sunt totuşi numiţi de Turci 'Hirvaţi' cei care se află sub puterea Creştinilor, <şi>, dimpotrivă, cei care s-au convertit la Muhammedanism, sau ascultă de Împărăţia Othmană se numesc îndeobşte **Serhadly**, adică 'de la hotare'.

(ω) Italieni. Pe turceşte **Ifrendz**, nume care le este dat laolaltă tuturor neamurilor din Italia, din oricare provincii.

(aa) Şi cu suflet de Misliman. Adică 'cel care s-a hotărît fie să învingă, fie să moară'. Ei cred că şi una şi alta îi este plăcut lui Dumnezeu: socotesc că mortul este încununat prin martiriu, <iar> învingătorului i se dă răsplata trudei sale în veacul ce va să vină. De unde, în gura celor care pleacă în campanie răsună prea adesea fraza următoare: **Ja tacht, ja bacht**, 'Fie tronul, fie fericirea !', <ori> < > **Ja Szehid, ja Gazi**, 'Fie martir, fie învingător !'.

(bb) Van. Oraş din stăpînirea Othmană, ultimul de la hotarele cu Perşii, prea cunoscut, spre a trebui descris mai pe larg.

(cc) Să-i împărtăşească planurile lui Ibrahim Pasza. Sultanii Turcilor, odată ce i-au îngăduit
209 Marelui Vizir / deplina putere de a ocîrmui Împărăţia, mai ales cînd este trimis în vreo campanie, nu obişnuiesc să facă nimic fără de ştirea lui, iar, dacă vor fi făcut ceva, se socoteşte, de îndată, că autoritatea aceluia se pogoară către mormînt. De unde, dacă Împăratul porunceşte, el însuşi, ceva ce trebuia să fie încredinţat de către Vizir, pe dată se aude la Curte multfolositul proverb: **Semeri jere urdi**, T-a fost aruncată şeaua la pămînt !', adică "Şi-a pierdut demnitatea şi onoarea !".

(dd) Tibris. Odinioară 'Tauris', sau, după cum vor alţii, 'Persepolis', pe vremuri Scaunul Regilor Persiei şi Capitala Regatului.

(ee) Gilan. Odinioară 'Hircania'.

(ff) Tekkielu Mehemed. Binecunoscută Căpetenie a Perşilor şi Prefect al **Bagdadului**, prin silinţa şi prin vicleşugurile căruia se spune că au fost cumpăraţi Vizirul şi Defterdarul lui Suleiman: primejdie din care a scăpat numai prin îndrumarea oarbei Fortune.

(gg) Imam Azem. Se crede că ar fi locul de înmormîntare al acelui întemeietor al ceremoniilor sectei Mislimanice, pe care îl pomenesc îndeobşte sub acest nume. Urmaşul lui a fost **Imam Szafi**. Turcii îl urmează mai degrabă pe acela, chiar dacă nu-l dispreţuiesc nici pe acesta.

(hh) Sub spînzurătoare. La Turci, mărturiile celor care stau să moară află o crezare aparte. Căci ei cred că orice va fi mărturisit cineva în ultima clipă a vieții, fie el menit unei morți violente, fie tîrît la moarte de firea însăși, este atît de adevărat, încît nu numai că se află mai presus decît cele spuse de patruzeci de martori, ci înlătură Întru totul orice fel de îndoială, chiar dacă tot cuprinsul lumii ar fi de părerea contrară. De unde nu este de mirare că Suleiman i-a dat crezare acestei mărturii, și că, deși nu erau alte argumente prin care să se poată convinge, l-a pedepsit pe Vizir cu moartea. /

210 **(ii) Să o treacă sub tăcere**. Cu cît vicleșug pot să se prefacă Othmanii, mai cu seamă atunci cînd este vorba despre încălcarea Maiestății, sau despre dușmanii lor, nu prea se află nimeni care să n-o știe. De aici s-a și născut acel preafolosit proverb de la ei: **Kiesilmeen el**, **upiulmek gierek<dir>**, 'Mîna ce n-o putem tăia n-avem cum, decît să o sărutăm.'

(kk) Cei patru urmași ai lui Muhammed. Vezi mai sus numele lor, la C(artea) a 2-a, C(apitolul) 3, lit(erele) **(qq)**. Perșii îi tăgăduiesc pe cei trei dintîi dintre ei, și nu-l recunosc decît pe **Ali**.

(ll) Chatyb. 'Cititorul', sau 'Anagnostul', ca diaconul din bisericile noastre, dar și 'Cuvîntătorul', care pomenește din amvon, la rugăciunile pubilce, numele Împăratului.

(mm) Bitlis. Foarte cunoscut oraș al Persiei, așezat la hotarele **Georgiei**, pe rîul cu același nume. Acesta este plin de pești, numiți 'moruni', printre cei mai mari din apele rîurilor, pe care îi vei căuta degeaba aiurea, în afară de **Dunăre** și de **Volga**. Dar ei nu-și petrec niciodată iarna în acel fluviu, ci, la vremea primăverii, pleacă în mare, iar, la a toamnei, se întorc în Volga, și iarna nu se mai găsește nici unul în **Marea Caspică**. Ruthenii, cei stăpîni peste gurile Volgăi, luînd seama la aceasta, au închis peste tot gurile rîului cu garduri din trestie, și prind nenumărați pești din aceștia în atari îngrădituri, cînd vor să se ducă iarăși în mare, primăvara, la topirea gheții. Dar cei din Bitlis, cum vedeau că li se ia prada de fiecare an, au căzut la înțelegere cu Rușii, ca în ziua dinainte de Sărbătoarea Floriilor, să se desfacă, în favoarea Creștinilor care locuiesc pe acolo, măcar o singură îngrăditură, și să stea deschisă trei zile: făcîndu-se astfel, ancă din a doua zi, se prinde în rîul Bitlis un mare belșug de momni. Dacă acestea sunt adevărate, precum ni s-a povestit, martor
211 αὐτόπτοι <ocular> fiind un / Turc, locuitor din Tiflis, este oricum de mirare iuțeala acestui <fel de> pește, dat fiind că poate străbate înot, în 24 de ore, toată Marea Caspică.

(nn) Giurdzistan. Neam binecunoscut, locuind între **Pont** și **Marea Caspică**, odinioară 'Ἴβηροι <Iviri>, acum **Georgieni**. Unii au crezut că numele acesta le-a fost dat <abia> după ce-au primit credința creștină de la S(fîntul) Gheorghe, Patronul lor, dar falsitatea acestei păreri se poate vedea cu ușurință din faptul că, mult înainte de vremurile S(fîntului) Gheorghe, Pliniu și Mela pomenesc de Georgieni.

Ei mărturisesc credința grecească și ortodoxă, dar, înafară de știința vînătorii, a trasului la țintă și a tîlhăritului, abia de vei mai găsi la ei vreo alta. Se spune despre ei că, vreo trei ani în urmă, au adus din Belgia tiparniță grecească, au tipărit cartea care cuprinde laudele Preafericitei Fecioare Măria, numită 'Ακάθιστον <"Acatist">, și își mai dau, încă și acum, silința întru literele grecești. Chanul, sau Principele lor, se mărturisește și el <a fi> creștin, dar nu poate, totuși, urca pe tron, decît după mărturisire credinței Muhammedane – dar, după aceea, el dobîndește de la Regele

Persiei îngăduința de a-și face rugăciunile fie în Dziamie, fie într-o biserică creștină, de unde pe drept ar putea fi numit un ἀμφίβιον <om cu viață dublă> în privința credinței.

Unul dintre ei, în veacul trecut, datorită unei silnicii suferite de el, s-a refugiat în **Rusia**, al cărui fiu, fiind Mai-marele tunurilor în oștirea lui **Petru cel Mare**, a fost prins de Șvezi și a murit la **Stokholm**. Cînd, în anul 1712, am ajuns la **Moscova**, l-am găsit pe acesta acolo și am aflat că el a tradus în limba greacă genealogia Chanilor Georgiei, întrețesută cu istorioare vrednice de mirare. În ea se află trecut, legat în lungă înșiruire, zămislitorul acestei spițe, **David**, Regele Iudeilor: un nepot al acestuia după Solomon, să fi plecat din **Iudeea** în Georgia și să-și fi statornicit domnia
212 acolo: pînă la urmă, nu / știu în ce chip, să fi fost botezat de către tatăl lui, Solomon, în numele P(reasfintei) Treimi. Convins de aceste scorneli, acela susținea cu tărie că este din același sînge, ca om, cu Domnul nostru IISVS Hristos, de unde Cititorul se va putea convinge fără vreo greutate de ignoranța acestui popor.

(oo) Chairuddin. După etimologie. 'Bunătatea și Harul credinței': un foarte celebru pirat, și, după ce a ajuns Amiralul Împărăției Othmane, groaza Creștinilor, de către care a fost numit îndeobște 'Barbarossa'. După acesta, Turcii au avut, sub **Sultan Mustafa**, un alt celebru **Capudan Basza**, pe '**Mezamorto**', căruia flota turcească îi datorează toată faima ei. Acesta, deși, drept Capudan Basza, se bucura de cinstirea Viziratului și de trei tuiuri, nu și-a lăsat totuși haina de corăbier, zicînd că nu li se cuvine corăbierilor straiul turcesc, și că podoabele cele strălucitoare îi aduc artei navale cea mai mare rușine și îngreunare. Iar, pe vremea lui, toți Căpitanii și Mai-marii corăbiilor obișnuiau, să nu poarte nici un fel de alte straie, decît cele marinărești.

(pp) Kiorfes. 'Corcyra' celor vechi, astăzi 'Corfu', o insulă din Marea Adriatică.

(qq) Avlonia. Este un ținut și un oraș din **Albania**, care, pe un alt nume, este numit de Turci, laolaltă cu **Epirul**, **Arnaud**. Opt mii de locuitori de acolo sunt ținuți să meargă cu tabăra Turcilor. Sunt oșteni foarte războinici și harnici, de lăudat, mai presus decît alții, pentru priceperea lor în trasul cu pușca, odinioară ortodocși cu toții, dar acum atît de căzuți în Muhammedanism, încît îi depășesc și pe Turcii înșiși prin superstiția lor.

Nu vei afla la ei nici un fel de tragere de inimă pentru litere, dar de artele, cărora li se închină,
213 se știe că se ocupă nu fără pricepere. Dintre cele mecani/ce, ei excelează cu precădere în două, în <construirea> apeductelor și în însănătoșirea herniilor. În tragerea apelor, cu toții ar da mărturie că de-abia de s-ar afla cineva care să le pună la îndoială primul loc, oricine a văzut apeductele de la Constantinopole. Ei le duc totuși la bun sfîrșit fără de nici un fel de învățătură matematică, de precepte, sau de instrumente, măsoară înălțimea munților <și> distanțele dintre locuri cu mai multă exactitate decît ar putea-o face un Geometru, iar cantitatea și calitatea apei o cîntăresc preabine. Întrebați fiind despre temeiurile acestei arte, nici nu pricep ce li se spune, nici nu se prea pot explica pe sine.

Ei îi îngrijesc în mod desăvîrșit pe cei ce suferă de hernii, orice vîrstă ar avea ei, cu nu puțină asprime, dar în chip fericit. Pe cînd ne aflam la Constantinopole, spre a le cerceta mai bine metoda, am dat poruncă să fie îngrijit, în Palatul nostru, notarul nostru, deja în vîrstă, care suferea de această boală. Aceia, după ce s-au învoit asupra prețului lecuirii lui, îl legau pe bolnav cu fîșii de pînză de o scîndură destul de lată, de la piept și pînă la picioare, apoi îi deschideau, nu prea îngrijit,

cu un brici destul de grosolan, grosimea pielii de sub pîntece, și, scoțîndu-i, în lungime cam cît de-o palmă, prapurele dinlăuntru, îi vîrau la locul lor mațele căzute pînă la boașe. După aceasta, coseau grosimea pielii cu un fir gros, și, după ce făcuseră un mic nod la fir, ca să nu iasă afară, tăiau cu același brici cîtă grosime a pielii mai ieșea afară de prin cusături, și, ungînd <locul> cu untură de porc, îl ardeau cu fierul roșu. După ardere, ei mai lasă încă deschisă rana din pîntece: îi ridicau în sus picioarele omului aproape leșinat, și toarnă asupra rănii albușul de la nouă ouă proaspete. Cînd acesta fierbea după o oră sau două, ei pronosticau de aici o însănătoșire fericită. Căci, dacă după al treilea ceas nu va fi apărut nici un fel de fierbere, ei socotesc acest lucru drept mortal,
214 pentru că de aici se vede că atît de mare este slăbiciunea puterilor bolnavului, încît nicidecum / nu-și poate dobîndi vreo alinare de pe urma medicinii, cu toate că doar unul sau doi dintr-o sută se întîmplă să moară – lucru pe care îl atribuie mai degrabă slăbiciunii puterilor, sau a vîrstei, decît neîndestulării meșteșugului lor. A doua și a treia zi, ei reluau aceeași infuzie la același ceas, ținîndu-l mereu pe bolnav cu picioarele în sus, aflat într-o asemenea nesimțire, încît să pară fără suflare. Nu-i îngăduiau nici hrană, nici ceva de băut, socotind că este îndeajuns pentru puterile lui firești, dacă i se umezea limba cu o singură picătură de apă. În cea de a patra zi, îl puneau pe bolnav, legat de scîndură, jos pe pămînt, unde își venea de îndată în fire, și se plîngea, cu glas slab, de dureri, îi refăceau puterile celui sleit cu puțină apă de băut, și îi dădeau, vreme de alte trei zile, un pic de zeamă, de care se găsea, fără să țină seama de nici un fel de dietă, doar cît pîntecele să nu-i fie împovărat de prea multă mîncare. În a șaptea zi, îi desfăceau legăturile și-l puneau pe bolnav, ușurel, în pat. Dar, ca să nu-și poată trage vreun picior, sau să se poată mișca din loc, vreme de două zile, stau lîngă el, neîncetat, doi inși, și-i tot punea, zilnic, obișnuita infuzie de albuș. După a noua zi și pînă într-a douăsprezecea, rana mai primea doar cîte șase albușuri, care, de îndată ce erau infuzate, păreau să fiarbă și mai din belșug decît înainte. Într-a cincisprezecea zi, tăietura de-abia dacă mai primea un singur albuș de ou, dar ei reluau infuzia, pînă cînd vedeau că, oricît de puțin, tot mai intră în rană și mai fierbe. Cînd înceta aceasta, puneau peste rană un pansament făcut cu smoală, ulei, și nu mai știu ce altă substanță, și-i îngăduiau bolnavului să-și miște picioarele și să steie pe o parte. Între timp, ei trăgeau, puțin cîte puțin, la ceasul dimineții, capătul, mereu păstrat, al firului, mai înainte ca bolnavul să ia hrană, și încercau ca nu cumva legătura să se fi rupt.
215 După a douăzecea, a treizecea, sau a patruzecea zi, după cum rabdă vîrstă sau puterile fiecăruia, / ei trăgeau afară tot firul, cu legătura lui, și, punînd deasupra un alt pansament, îl făceau sănătos de-a binelea.

Prin această metodă, aspră și dură, la care am fost de față ca martori, neamul acesta atît de necioplit obișnuiește să scoată și să lecuiască în chip fericit o boală atît de grea.

(rr) Arnaud. Albania, odinioară 'Epir', în grecește îndeobște 'Αρβανίτες, despre care vezi literele (**qq**) de mai sus.

(ss) Kohpan. Cine să fie acesta, este greu de dedus. Numele de 'Spanioli', dat ostașilor Germani, socotesc că s-a născut pentru că Împăratul Germanilor, **Carol al V-lea**, era și Regele Spaniei.

(tt) Serem. Sub acest nume se află la Turci cîmpia aceea foarte largă, care o ține la mijloc, dincolo de Sava, între **Alba Graeca** et **Petrivaradin**, pe ai cărui locuitori îi mai numesc, îndeobște, și **Serin ougly < > memliekieti**.

(**uu**) **Sandziak**, < >. A fost odinioară, la Turci, o însărcinare însemnată și vrednică de cea mai mare cinstire, dar, după ce Suleiman a început se orînduiască din nou rangurile militare și civile, se află pe ultimul loc dintre Prefecturi – aceia care îl cîrmuiesc n-au de-a binelea nici un tui și au drept podoabă numai steagul care se cheamă la ei '**Sandzak**'.

(**ww**) **Înlăuntrurile Indiei.** Hotarele **Arabiei Felix**, pentru că nu am auzit ca oastea turcească să fi pătruns vreodată în India.

(**xx**) **Iemen.** Un Regat foarte mare, care se întinde foarte mult în lățime între Golful Persic și Marea Roșie, pe care atît Geografii cei vechi, cît și cei mai recenți îl socotesc o parte a **Arabiei**, și obișnuiesc să-i dea numele de Εὐδαίμων, sau 'Fericită'.

Dar nimeni dintre istoricii turci sau arabi nu i-a trecut pe locuitorii Temeniei' printre Arabi, de unde ne va fi îngăduit să tragem încheierea că părerea Geografilor Europeni, deși întărită de crezarea
216 atîtor veacuri, totuși / nu se sprijină pe rațiuni atît de temeinice. Pentru ca aceasta să se înțeleagă mai bine, trebuie știut că toți locuitorii **Asiei** și ai **Africii** sunt împărțiți de Arabi în trei: în **Tătari**, **Perși**, și **Zengi**. Printre **Tătari** ei numără toate neamurile care stăpînesc ținuturile așezate între Oceanul de la Miază-noapte și Munții Caucazului: Tătari, Calmuci, Siberieni, Chinezi etc. '**Perși**' îi numesc pe aceia care locuiesc astăzi în Împărăția Persiei. Iar '**Zengi**' îi numesc, cu un nume comun, pe toți cei care și-au așezat sălașurile prin jurul Persiei, chiar de la hotarele Chinei și pînă la Oceanul de Apus, în Asia și în Africa: Inzii, Arabii, Egiptenii, Abyssinienii, Etiopienii, Marocanii, Tunisienii, Tripolitanii, Fezzenii, Maurii etc, Negroizii, și orice alte nații barbare mai ocupă acea regiune, iar această denumire o iau de la părul lor cîrlionțat și scurt, cu care toate acele triburi, și numai ele, sunt împodobite de la natură, de unde acest fel de păr numit, îndeobște, și de Perși, ca unii care obișnuiesc să poarte plete mai lungi, '**Mui Zengi**'. (Iar **Asia Mică** am arătat mai sus, la C(artea) <1>, C(apitolul) <1>, lit(era) <(1)>) că ei o socotesc îndeobște drept o parte a Europei, sau a Imperiului Roman). Iar denumirea de 'Arabi' le este dată numai triburilor care rătăcesc prin cîmpuri deșerte, printre Alep, Damasc, Mecca, și Bagdad, anume acelea care se află însemnate pe hărțile geografice, sub numele **Pustiului Arabiei** și al **Petreei.** Dacă, prin urmare, în înțelesul de mai înainte, Geografii Europenilor vor fi vrut să-i arate, sub numele de ' Arabi', pe toți **Zengi**, s-ar cuveni ca ei să descrie **Arabia** mai întinsă, decît se vede că s-a făcut îndeobște pe hărți și în comentarii. Dacă însă cei care le dau lor nume vor ca ei să se cheme 'Arabi' <numai> în cel din urmă, este limpede că 'Arabia Felix' 'Felicem', cum îi spun ei, se află așezată în afara hotarelor
217 **Arabiei**. Căci faptul că Iemeniții sunt o spiță nu / a Arabilor, ci a Inzilor ni-l arată îndeajuns însăși denumirea lor de **Sarihindi**, 'Inzii Bălani', care le esle dată prin tot Orientul. Turcii îi atribuie acestei denumiri o dublă pricină. Unii cred că ei se numesc 'bălani' pentru motivul că Împăratul lor nu poartă decît veșminte galbene, iar folosirea lor le este tot atît de oprită particularilor, cum este îndeobște, la Turci, străinilor culoarea verde; alții sunt de părere că alb-gălbuiul lor firesc prin care, față de Etiopieni, par mai aproape de albi, s-a aflat la originea acestei denumiri: în controversa dată, noi socotim că n-are mare importanță ce este mai aproape de adevăr, de vreme ce este deajuns că, prinacordul tuturora, aceia se numesc Inzi', iar nu 'Arabi', și de aceea **Iemenul** este, la propriu, o parte nu a **Arabiei**, ci a **Indiei**.

(yy) **Sub chip de prieten.** Annalele Moldovenilor istorisesc că Turcii au dobîndit trecerea lor de la Moldoveni doar sub chipul unei campanii în Polonia, dar apoi au întors armele împotriva lor <şi> au prădat în mod jalnic toată **Moldova**.

(zz) **De socotinţa Statului lor.** După înţelegeri, Turcii au îngăduit, aproape un veac întreg, cinurilor Moldovei libera alegere a Principelui, dar, cu trecerea vremurilor, au început să aşeze ei înşişi Principi: obiceiul era să nu-i aleagă decît dintre fiii Principilor pe care îi ţineau ostatici la ei, la Constantinopole. Dar, pînă la urmă, le-au îngăduit atare demnitate şi cîtorva dintre Grecii de la Constantinopole, astfel, cu 40 de ani în urmă, lui **Dimitrie Cantacuzino**, cu 30, lui **Antonie Rosset**, iar, pe vremea noastră, lui **Duca Rameliotul** şi lui **Nicolae Mavrocordat**, fiului acelui preavestit
218 **Alexandru Mavrocordat**, Marelui Dragoman al Porţii, dat drept coleg, la pacea de la Car/lovitz, lui **Rami Mehemed**, Reis-effendi.

Cine doreşte să afle mai multe despre aceste drepturi ale Moldovei, să consulte "Descrierea Moldovei", care va fi dată în curînd luminii <tiparului>.

(αα) Autoritatea de Monarh. Aceasta le-a rămas, pînă acum, neatinsă Principilor **Moldovei** şi **Valahiei**. Ei îi scot, după placul lor, pe Mai-mari din însărcinările lor, aşează noi legi, şi au asupra tuturora deplin drept de viaţă şi de moarte. Anume, nici după mazilirea lor nu se aud la Poarta Othmană plîngeri despre moartea vreunui Boier, sau a cuiva de stare mai de rînd, cît ar fi fost el de nevinovat. Dar de va fi stors ceva în chip tiranic şi împotriva legilor de la supuşii săi, despre aceea trebuie să deie socoteală.

(ββ) Principele. Istoricii moldoveni îi spun acestuia **Ştefan cel Tînăr**, fiu al lui **Bogdan**, dar nelegitim.

(γγ) Vechiului Principe. Turcii au obiceiul de ale le plăsmui învinuiri acelora pe care i-au menit pedepsei. Este negreşit că Moldovenii au pîrjolit **Kilia**, dar nu cu consimţămîntul întregului Stat, ci din răzbunarea unor particulari, şi nici măcar atît din vina acestora, cît din cea a unor Tătari din Budz{i)ac. Căci, iscîndu-se între aceşti Tătari, adunaţi cu alte noi colonii de-ale Turcilor, şi locuitorii din **Kiegiecz** o înfruntare asupra tăierii pădurilor, aceştia îi alungaseră, mai întîi, pe Turci din păduri, apoi, cum dădeau iarăşi năvală, îi învinseseră şi, urmărindu-i pe fugari pînă la Kilia, pîrjoliseră oraşul, punîndu-i foc. Astfel s-au luptat cîndva Moldovenii pentru privilegiile lor, acum însă tirania Turcilor i-a silit să pună sub secure, nu numai lemne, ci şi capetele bieţilor de ei. Dar pînă cînd, o, Doamne, domni-va nedreptatea ? !

(δδ) Pradă tezaurul. Hezarfenn, multîngrijitul istoric al Turcilor, ne spune că în acest tezaur
219 s-au găsit foarte mari bogăţii, pomenind, / printre celelalte, că s-a aflat acolo o cruce din aur, împodobită cu atîtea nestemate, încît nimeni n-a cutezat a-i da vreun preţ. Am aflat că aceasta se mai păstrează încă şi astăzi, neatinsă, în tezaurul împărătesc.

(εε) Kili. Pentru Moldoveni **Cilia**, odinioară Αυκόστομον: este un oraş aşezat la gura mai mare şi mai puternică a Dunării, către Miază-noapte, numai pe acolo dîndu-li-se trecere corăbiilor către Pontul Euxin, nu departe de **Akkierman**. Şi unul şi celălalt oraş erau odinioară ale Moldovei, dar ele ţin astăzi de **Budziak**, numit de Moldoveni 'Basarabia'.

(ζζ) Andreverius < >. Pare a fi numele unei Căpătenii a Creştinilor, stricat de Turci; cine să fi fost acesta, n-am avut putinţa de a cerceta.

(ηη) **Janusz. Ioan Zapolia**, Comițele **Scepusiei**, care, după moartea lui **Ludovic al II-lea**, fusese ales de cinuri Rege al Ungariei.

(θθ) Regele Germaniei. Nu **Carol al V-lea**, care era, pe acea vreme, Împăratul Germanilor, ci fratele lui, **Ferdinand I**, Regele Romanilor și al Boemilor, care, datorită înrudirii sale (căci o avea în căsătorie pe **Anna**, fiica lui **Vladislav al VI-lea**, sora lui **Ludovic al II-lea**, cel care pierise la **Mohacz**), socotea că i se cuvenea domnia Ungariei. Cum vedea însă că nu <poate> face nimic cu sila, el încheiase o înțelegere cu Ioan Zapolia, ca acesta să păstreze, cît trăia, domnia, <dar>, după moartea sa, să i-o lase lui Ferdinand.

(ιι) Sofi Mehemed Pasza. 'Sofi' se numesc îndeobște la Turci 'bunii păstrători ai legilor', dar cei care arată prea multă pietate poartă numele de '**Zahid**', adică de 'Prefăcuți'. Numele acesta pare să se tragă de la grecescul σοφός, de unde și φιλόσοφος sună la ei '**feilusuf**'.

220 **(κκ) Nu puteau apăra.** Mai sus, / în capitolul acesta, la lit(era) **(β)** am atras luarea aminte că Othmanizii obișnuiesc să cuvinteze bine și să făptuiască rău, iar aceasta ne-a arătat-o **Suleiman**, prin pilda sa. După ce, sub chipul bărbăției, dobîndise trecere dinaintea tuturor fruntașilor Domniei, prinzînd acum prilejul, și-a vărsat veninul cel ascuns, și, ca un balaur nesățios, înfulecă Regatul datorat unui orfan. Au aici pildă Creștinii, de unde să învețe cît cîntărește ocrotirea Othmanizilor.

O, de-ar fi cîntărit mai cu grijă aceasta **Carol al XII-lea**, Regele Șvezilor, de altfel, oricum, de numărat printre eroii veacului nostru, mai înainte să se fi încredințat niciodată credincioasei Curți Othmane ! Desigur, cît de mare pagubă a adus el Regatului său și întregii cauze a Creștinătății, a arătat-o ce-a ieșit, și este de temut să nu se mai arate prin funeste experiențe !

(λλ) Firancze Padiszah. Curtea Othmană nu-i atribuie nici unuia dintre Creștini titlul de '**Padiszah**', ci doar Regelui Franței. Iar Turcii povestesc pricina și obîrșia acestei denumiri aparte. Căci ei spun că o nepoată a Regelui Franței, odată ce pusese la cale un sfînt pelerinaj la Ierusalim, a fost prinsă de niște pirați turci lîngă insula **Ciprului** și i-a fost dată lui Suleiman în dar. Că, primită fiind de acesta printre cele mai iubite cadîne ale sale, pentru că era și de neam vestit, și chipeșă la înfățișare, i-a cucerit atît de bine Împăratului său iubirea prin mișcările, dansurile și versurile ei franțuzești de dragoste, încît să aibă în mîini frînele întregii Împărății și să-i îndrume vrerea după placul ei. Sosind, după puțină vreme, solii Regelui Franței și văzînd că nu o pot lua din Palatul Împărătesc, preschimbînd nevoia în virtute, i-au povestit Împăratului că 'era cea mai mare
221 fericire, / după socotința Regelui Franței, ca soarta cerească să o fi menit pe fiica sa (căci se spune că i-au dat acest nume, <iar> nu pe acela de 'nepoată') patului unui atît de mare Împărat, și că nădăjduia ca, prin această unire prin sînge, să fie întărită legătura unei veșnice alianțe și prietenii între cei mai mari doi Monarhi ai lumii'. Că astfel, sub îndemnul acestei Sultane, nu numai că Suleiman a dus la desăvîrșire cele pe care le dorise Regele Franței, dar i-a și dat acestuia titlul de '**Padiszah**', și a dat poruncă să i se îngăduie Solului Franței intrarea la Împărat înaintea tuturor celorlalți.

Aceasta pare, ea, să fie o poveste, mai ales că în nici o carte de istorie sau e genealogie de-a Creștinilor, din cîte le-am văzut, nu se pomenește despre aceasta, dar Francezii nu roșesc să se laude, la Constantinopole, încă și astăzi, cu înrudirea dintre Regele lor și stirpea Othmană, și să ceară, astfel, primul loc printre toți Creștinii. Tot din aceeași pricină, Împăratul Romanilor nu are

niciodată un Sol extraordinar la Curtea Othmană, ci doar un rezident; dacă intrevin însă treburi mai grave, ca întărirea păcii, sau prelungirea armistițiului, este trimis un Plenipotențiar (s(au) < > **Murachas**), care trece înaintea tuturor celorlalți.

({μμ}) **Vstuni Beligrad.** 'Alba Regală', la Germani' Stulweissenburg', pentru locuitori < >.

(νν) Tatar hisari. Pare a fi 'CetățuiaTătarilor', orașul cucerit la aceeași vreme: 'Quinque Ecclesiae', în germană 'Fünfkirchen'.

({ξξ}) **Vsturgun Beligrad.** 'Strigoniul', pentru locuitori **Gran**.

(οο) Alaj. Nu este atît un 'triumf, cît orînduirea oștenilor în rînduri și coloane, care se face
222 întotdeauna atunci cînd Împăratul fie că iese din Oraș, fie / că se întoarce în el. Iar triumful purtat după izbîndă se numește **Donanma Hiumaiun**, 'Triumful Maiestății', nume sub care intră și flota maritimă.

În bătălie, cînd oastea este așezată în linie, ei spun că se face tot un '**Alai**': iar cum poate că nu vom mai avea prilejul să arătăm aceasta, nu ne va fi cu supărare să o pomenim aici. La ei, toată oștirea este împărțită în cinci: **Sagkol**, 'mîna dreaptă', **Solkol**, 'mîna stîngă', **Dibalai**, 'temeiul liniei de bătaie' **Czarcadzi**, 'înaintemergătorii' ("avantgarde") și **Dondar**, 'împingătorii' ("arrière-garde"), care au poruncă să-i silească din nou la reluarea luptei pe cei care fug, sau dau îndărăt. Primele rînduri le țin **Serdengieczdi;** pe aceștia îi urmează, sub **Jengiczer Aga**, unitățile Jengiczerilor; după aceștia sunt trase tunurile, înconjurate de **Topczii** și de **Dzebedzii**, 'Străjile artileriei'. Lor le vine din urmă Marele Vizir, cu Curtea sa și cu **Segbanii**. Partea lui dreaptă o țin călăreții din Asia, stînga cei din Europa. La sfîrșit, după Vizir, urmează Împăratul, dacă este de față, înconjurat de curteni și de **Bostandzii.** Dreapta lui o ocupă **Sipahii** roșii, stînga **Sipahii** de semn galben, care sunt numiți de obicei și **Silahdari.** După Împărat sunt purtate trunurile tezaurului, și nenumăratele care și cămile care duc proviziile și celellte lucruri de trebuință. Rînduiala aceasta o încheie ades pomenitul **Dondar.**

Cam aceeași rînduială se păstrează și în luptă. Primii dau iureș **Serdengieczdii**, lor le urmează **Jengiczerii** și celelalte bulucuri pedestre. Între timp, călărimea se străduie să deie năvală asupra
223 laturilor dușmanului și să le împrăștie, după respingerea cărora vin **Spahii /** la amîndouă aripile. Vizirul, cu ai săi, ia aminte la partea mai slabă a călărimii. **Jengiczer Aga** la cea a pedestrimii, și o întărește cu noi ajutoare. Împăratul, cu ai săi, ceva mai departe de înfruntare, poartă grija întregii oștiri și, dacă vreo parste este apăsată de dușman, trimite ajutoare dintre ai săi și din celelalte unități. Pedestrimea egipteană este supusă celei din Asia, iar cea a Albanezilor celei din Europa. Dar despre acestea avem să vorbim mai pe larg în altă parte.

Pe lîngă acesta, la Turci se mai numește '**Vrdi Alai**' mulțimea meșteșugarilor și a negutățorilor, care, din poruncă împărătească, merg după tabără, ca printre ei să nu lipsească nimic din cele de găsit la oraș.

(ππ) Engi Capu. Una din cele 28 de porți mai de seamă ale Constantinopolei, care privește către **Sylivri**: despre ele în altă parte.

(ρρ) Lovit de nedreptate. Ei spun că soția lui a fost pîngărită cu de-a sila de Regele Persiei.

(σσ) Spre a-și ocupa patria. Care să fi fost aceea, nu pomenesc nici Turcii, nu am {{putut}} nici s-o aflăm din altă parte.

(ττ) Sunt lăsați să meargă. Istorisesc nu puțini dintre cronicarii turcești că Suleiman a prins de veste că fii lui s-au adunat cu gîndul să-l deie jos din domnie. De aceea, cum, numai pentru un zvon, nu vroia să ridice mîna asupra sîngelui său, le-a dat poruncă să se întoarcă acasă, dar mai apoi, la întoarcere, fapta ieșind și mai bine la iveală, l-a ucis pe **Mustafa**, lucru despre care <vom vorbi> mai jos.

(υυ) Sultan Burhan. '**Burhan**' este totuna cu ceea ce Grecii numesc ἀποδεικτικὸν', <iar> Latinii 'demonstrativum', de unde Turcii și numesc, de obicei, silogismul demonstrativ '**delili burhan**': dar, preschimbat într-un nume propriu, desemnează ceva 'tare și ca de neînvins' – nume
224 de care, mai demult, se găseau destule la / Turci, acum însă au căzut în desuetudine.

(φφ) Isfahan. Odinioară Capitala Provinciei **Arak**, iar acum a întregii **Persii. Kieszan** se numește, stricat, pe hărți '**Casian**', iar < > **Camid**, în descrierile mai recente, probabil, '**Com**'.

(χχ) Printr-unul dintre prietenii săi. Hezarfenn, care a descris mai pe larg faptele lui Suleiman, crede că acesta a fost Marele Vizir **Azizallah**, prietenia căruia vicleanul de < > **Eliasib Mirza** să o fi cumpărat cu mari poveri de aur și de argint. Dar, pentru ca faima unor astfel de oameni, dobîndită prin viclenie, să nu-i stîrnească și pe alți Herostrați să făptuiască lucruri la fel, Turcii au obiceiul să le treacă numele sub tăcere.

(ψψ) Timiszwar. Binecunoscut oraș al **Ungariei**, 'Temeszwarinum'.

(ωω) Baczi etc. Pe cît se pare, orașe așezate între Dunăre și Sava – ținut care, la Turci, se numește **Bacza ovasi.**

<(1)> **Casim Pasza.** Foarte vestită Căpetenie a Turcilor: după ce a fost înălțat la Vizirat, fie că a întemeiat, fie că, întemeiată fiind de către alții, a lărgit noua colonie de sub Oraș a **Galatei**, unde sunt acum arsenalele, și de aceea i-a dat numele său.

<(2)> **Erdisz** etc. Sunt cetăți de la hotarele cu **Szirvan**, <notate> pe hărți, stricat, '**Ergisz**' și '**Elata**'.

<(3)> **Tokad.** Oraș destul de cunoscut al <A>**Natoliei**, <aflat> nu departe de **Amasia**, numit odinioară, după părerea unora, 'Eudocia'.

<(4)> **Mustafa.** A fost cel de al patrulea fiu al lui Suleiman, cel despre care se spunea că i-a
225 stîrnit pe toți șase frații împotriva tatălui lor. Turcii spun că planurile lor / Suleiman le-a lăsat, cu mare șiretenie, nepedepsite vreme de un an întreg, ba și mai mult, în nădejdea că ei se vor căi; apoi, văzîndu-le sufletul aspru și îndărătnic, a poruncit să-l sugmme numai pe **Mustafa**, drept cap al răzvrătirii. Sunt unii care nu cred că **Dzihangir** a pierit de moarte bună, ci că a fost înlăturat prin otravă, din însărcinarea părintelui său. După aceste răzvrătirii ale fiilor săi, **Sultan Suleiman** a dat o lege ca fiii împăraților să nu mai fie trimiși în **Sandziacate**, ci să fie ținuți în Orașul Regesc și, chiar dacă, după scoaterea acestei legi, mai sunt unii despre care se pomenește că au fost trimiși în vreun **Sandziacat**, ea a căzut cu totul în desuetudine.

<(5)> **Dzihangir**. Despre acesta <vezi> la litera de mai înainte. Se spune că era ghebos, astfel că părea că poartă în spate o sferă, iar ei spun că, din această pricină, Suleimani-a dat numele de **Dzihangir**, cum ar veni 'Purtătorul lumii', sau 'Atlas'.

<(6)> **Trimite la Szah.** Turcii sunt opriți de legea lor să purceadă cu război asupra dușmanului fără să-i fi dat de veste despre venirea lor. Ei spun că se face astfel, atît pentru a nu fi umbrită

bărbăția Othmană, odată ce vrăjmașul a fost înfrînt prin înșelăciune și vicleșug, cît și pentru ca dușmanul să fie chemat către preceptele Curanului și credința Muhammedană; dacă acesta tăgăduiește Muhammedanismul, ei se socotesc nu numai fără de vină nu numai pentru vărsarea de sînge, ci, dacă ar fi să moară, și martiri, <iar,> dacă înving, cred că ajung **Gazi** în fața lui Dumnezeu. Dar ei nu păstrează totuși prea strict acest obicei, ci tălmăcesc adesea legea după trebuința lor, și nu-i vestesc dușmanului războiul, mai înainte de a-i înfige fierul în rărunchi, după cum am văzut că i s-a întîmplat, în anii din urmă, Statului Venețian, căruia, în cuprinsul a patru luni, **Sultan**
226 **Ahmed** / i-a smuls, prin mijlocirea Căpeteniei sale, **Alipasza**, tot **Peloponesul.** Dar suntem împiedicați să-i ținem de rău pe Turci din această pricină, dat fiind că luăm aminte că același lucru îl cam au în comun aproape toți muritorii.

<(7)> **Revan.** Multvestit oraș al Persiei, care este însemnat în scris, stricat, pe hărțile mai recente, drept '**Ervan**'.

<(8)> **Nehdzivan**. Îndeobște stricat pe hărți, ca '**Nah Schvan**'.

<(9)> **Sultan Husein.** Pare să fi fost unul dintre acei transfugi dintre Perși, care se supuneau, pe acea vreme, în număr mare, stăpînirii Othmanizilor. Căci **Amadia**, care este o Provincie a Regatului **Szirwan**, sau **Azerbedzan**, mai ascultă, încă și astăzi, de Regele Persiei. De aici par să-și fi scos și Evreii **Madianul**, și Grecii **Midianul** lor.

<(10)> **Meragye.** Îndeobște pe hărți, dar stricat, '**Marraga**'.

<(11)> **Arzirum.** După etimologie, 'Țara Grecească', sau 'Europeană'. Căci Turcii obișnuiesc ca pe toate cele așezate de la **Arzirum** către Apus, și toată **Asia Mică**, care este la ei **Anadol**, să le numească 'Părțile Europei', ceea ce am învederat mai sus, la C(artea) **<I>**, C(apitolul) **<1>**, lit(era) **<(l)>**.

Însă **Arzirum** este începutul acelei **Armenii Mari** care ascultă de Turci – nu departe de hotarele **Mediei**, așezate la șase zile către Miază-zi de **Trapezunt**, care să află la Pontul Euxin, {{numite de cei vechi 'Assiria'}}. Paszalîcul ținutului este unul dintre cele mai de seamă din Împărăția Othmană, și nu le este încredințat decît Paszilor cu trei tuiuri.

<(12)> **Szah Culi.** Unul dintre Chanii Regelui Persiei, fugar la Suleiman, vestit nu atît pentru altceva, cît pentru Muzică. Se mai păstrează încă și astăzi foarte elegantele lui moduri, compuse
227 pentru muzica la orgă, / despre două dintre care Muzicienii Turcilor și Perșilor susțin că abia dacă pot fi imitate: anume **Szah Culi sakili**, în ἦχω <ecou> **Huseini**, și Kiohpare, în ἦχω <ecou> **Hysar**, în metrul numit **Diviek**.

<(13)> **Merasz.** Oraș din Asia, așezat pe rîul Muras, nu departe de Eufrat, între **Alep** și **Malatia**.

<(14)> **Musul.** După părerea unora, 'Ninive' a celor vechi.

<(15)> **Dobrudze.** Este un ținut dincoace de Munții Haemus, întinzîndu-se, lîngă Dunăre, de la **Drista**, oraș vecin cu Valahia, și pînă la gurile acelui fluviu. Toată este o cîmpie, neudată de rîuri, și nedespărțită prin păduri: doar la marginea țării, lîngă **Drista**, se află o pădure, numită de Turci **Deli orman**, 'Pădurea nebună'.

Locuitorii ținutului sunt Turci de neam, și strămutați aici din Asia, dar astăzi ei se numesc **Czitaki**, Barbari de o φιλοξενία <ospitalitate> nemaiauzită printre țărani. Dacă vreun călător, de orice neam sau rit va fi el, va trece printr-un sat, toți capii de familii îi ies în cale dinaintea porții

și-l roagă cu cele mai mari lingușiri să tragă la ei și să prînzească, "orice-o da Dumnezeu" (acesta-i cuvîntul pe care-l folosesc). Astfel, acela a cărui găzduire o va fi ales, îl lirănește pe oaspe și caii lui, numai să nu fi avut cu sine mai mult de trei, fără nici o plată, vreme de trei zile, după putința lui, cu atîta omenie și ospitalitate, încît de-abia de s-ar mai putea găsi vreo pildă pe potrivă. El îi pune pe masă miere, ouă, din care ținutul acela are din belșug, și pîine, cam cenușie, dar foarte curată. Îi pregătesc o căsuță aparte, hărăzită pentru primirea oaspeților, care are în mijloc vatra,
228 dimprejur lavițele, de care călătorii se folosesc după plac. / Pentru că pe-acolo nu se găsesc lemne, ei țin focul cu bălegar de vite uscat la soare. Căsuțele și le durează din piatră, dar fără de tină și de var, încît arată mai degrabă ca o grămadă de pietre, decît ca un zid. Pereții dinafară îi dau totuși cu bălegar. Datorită uscăciunii pămîntului, au puțurile mai adînci de **o** sută de stînjeni. Ținutul dă naștere unor cai și de viță, și iuți, care, după cei Moldovenești, ocupă, la Turci, locul al doilea.

Am avut parte să plecăm adesea prin acest ținut, dat fiind că aceia care călătoresc din Moldova către Constantinopole nu au cale deschisă decît pe acolo: socotim că nu-i un lucru neplăcut de povestit ce ni s-a întîmplat cîndva pe acest dram. Noi aveam vechi loc de găzduire locuitor din satul la un **Alibegkio<i>**, respectat printre ei atît pentru cinstirea, cît și pentru avuțiile lui. Odată ce am ajuns la acesta în ziua de 22 Iulie, care îi este închinată în mineie S(fîntului) Foca, văzînd că toți lucrătorii ce-i tocmise, cu simbrie pe un an, mai mult de o sută, dintre Creștini, pierd vremea fără vreo treabă, îl întrebăm pe capul familiei, 'de ce lucrătorii lui stăteau fără treabă ?'. Cu toate că era de rit muhammedan, el ne dă răspuns că 'nu-i îngăduit să se apuce, în acea zi, de nici o treabă'. Cîtă vreme noi, mirîndu-ne și mai tare de pricina acelei sărbători, îi cerem lămuriri, capul familiei ne zice, surîzînd: "Mă mir, Creștin cum ești, că nu știi că ziua de astăzi îi este închinată S(fîntului) Foca." întorcîndu-i noi, '<dar> ce-avea el cu S(fîntul) Foca ?', el ne zice: "Să nu spui asta, prietene ! Căci sfîntul acela ne-a arătat îndeajuns, prin minuni, ce puteri are. Căci am aflat de la înaintași că oamenii noștri, necunoscînd sfințenia S(fîntului) Foca, și-au trimis, în acea zi, lucrătorii creștini la arii, ca să strîngă bucatele de pe ogoare, și că i-au silit, sub grele nuiele, pe aceia,
229 care îi mustrau zadarnic, spunîndu-le că ziua aceasta îi este închinată S(fîntului) Foca, / să le îndeplinească poruncă. Au ascultat aceia, în silă, și, înjugîndu-și boii, s-au dus la cîmp <și> au pus bucatele în care: dar, cum aduceau ei carele înapoi, li s-a ivit în cale un bărbat, vrednic de închinare chiar prin bătrînețea lui, purtînd în mîini o făclie, și i-a luat cu grele amenințări pe lucrători pentru că-i pîngăreau sărbătoarea, iar, pînă la urmă, aruncînd făclia asupra carelor, a dat foc bucatelor gata strînse – văpaie care, răspîndindu-se ca un fulger prin tot ținutul, a ars de tot nu numai bucatele care se mai aflau încă pe ogoare, ci și pe toate cele care erau gata rînduite pe arii și în hambare. Învățînd din această pagubă, părinții noștri au proclamat că sărbătoarea acestui Sfînt trebuie ținută nu cu mai puțină religiozitate, decît <o fac> Creștinii, și că trebuie să se lase de orice lucrare, iar, păstrînd această lege, nu ne mai aducem aminte să se mai fi întîmplat nici un asemenea pîrjol."

<(16)> Francez. Francisc I, Regele Franței, care, prin războaiele cu care l-a hărțuit neîncetat pe **Carol al V-lea**, Împăratul Germanilor, i-a oferit lui Suleiman cel mai bun prilej de a ocupa Regatul **Ungariei**.

<(17)> Carly Elibeg. Pare să fi fost unul dintre Căpitanii cei bătrîni, nu însuși **Capudan Pasza.** După numele de '**Carly**', oricine poate trage încheierea că a fost creștin după neam,<iar> apoi, tăgăduindu-și credința, a trecut la Muhammedanism.

<(18)> **Corbon**. Pare a fi fost **Carol, Duce de Bourbon**, Căpetenia oștirii lui **Carol al V-lea**, și transfug la el de la Francezi. Turcii cam obișnuiesc, adesea, să încurce numele Căpeteniilor creștine. Dar, cum despre această bătălie nici Annalele Francezilor, nici cele ale Germanilor nu pomenesc nimic, socotesc că a fost o născocire a Francezilor, care au vrut astfel să-l miște pe **Suleiman** să le dea mai cu ușurință ajutoare, ceea ce știm că au făcut și pe vremea noastră, la Constantinopole. /

230 <(19)> **Hurmiuz**. Numele acesta le este dat de Turci la două ținuturi și mări – **Lusitaniei** și insulei **Ormuz**, care, la Ptolomeu, este “Αρμιζα, precum și **Mării Lusitaniei** și **Golfului Persic**, pentru că în amîndouă cresc scoici cu perle, numite de Turci ‘**hiurmiuz**’. Ne-ar veni, oricum, a crede că aici este vorba despre despre Golful Persic, pentru că se știe că Othmanizii au avut în Marea Roșie, numită de ei **Bahril curzum**, sau, mai des, **Suvid dengisi**, pînă în vremile lui **Sultan** < > **al III-lea**, o mare flotă, că **Selim** a vrut să unească și Mediterrana cu Marea Roșie, și nu s-a lăsat de ce începuse, decît după ce nisipul a acoperit albia aproape isprăvită. Dar se împotrivește pomenirea întoarcerii către Constantinopole, ceea ce sigur că nu s-ar fi putut întîmpla, dacă n-ar fi vrut să atingă toate țărmurile **Africii**, ceea ce n-am auzit niciodată să fi făcut Turcii.

<(20)> **Dzizair**, sau, cu articol, **Eldzizair**. Este aceeași cetate, care pe hărți se numește ‘**Alger**’. Statul acela ascultă de Turci, dar are parte de legile sale, ca și **Tunisul**. Dar, la vreme de război, ei sunt ținuți, prin dreptul vasalității, să trimită în ajutor șase sau opt nave de război. Dacă Sultanul se află pe pace cu Venețienii și cu celelalte State Creștine, ei nu sunt ținuți în nici un fel prin condițiile ei, ci pot mereu să se țină de piraterie. Ca și Cavalerilor de Malta printre Creștini, lor le este dat un Pasză de către Sultan, dar el nu poate face nimic după bunul său plac, ca prin alte părți. Cele care țin de hrană și de îmbrăcăminte i le procură din plin locuitorii, dar, în afară de aceasta, nu are nici
231 un drept, și nu are putința de a porunci ceva în numele Împăratului. Nu arareori, îl mazilesc, / dar astfel ca cinstirea <datorată> Curții Othmane să se păstreze fără încetare; ei îl învinuiesc în fața Sultanului pentru nedreptate și pentru relele făptuite, prea adesea plăsmuite, și cer un altul mai drept. Curtea mai mult ascunde acestea, decît le îngăduie, dar, de teama unor lucruri și mai rele și a unei răzvrătiri deschise. îl pedepsește mereu pe Pasză și le dă dreptate locuitorilor **Dzizairului**.

<(21)> **Trei tîrguri.** Numele acestora nu le-am putut cerceta.

<(22)> **Bidziania.** Poate fi ‘Nizza’, o cetățuie din **Piemont**, pe care Francezii, ajutați de trupele Turcilor, au luat-o pe la acea vreme.

<(23)> **Piale Pasza.** Un foarte vestit Amiral al Turcilor, o piață și o Dzamie a căruia se mai află la Constantinopole.

<(24)> **Misine.** ‘Messina’, și

<(25)> **Ricze.** Regium’, orașe din fața **Calabriei**: <ele> sunt așezate de Turci, printr-o greșeală încetățenită, în Spania.

<(26)> **Marioca.** Pare a fi ‘Maiorca’, o preavestită insulă din Marea Spaniei, cea mai de seamă dintre **Baleare**.

<(27)> **Trei altele mai mici.** Pot fi ‘Minorca’, ‘Jucca’, și ‘Tormentera’, dar despre acestea n-am cuteza să susținem nimic sigur.

<(28)> O **numește Suleimanie.** Este un sanctuar clădit de acest Sultan pe un deal foarte înalt care privește către port, cu atîta străduință, <și> atîta eleganță, încît nici un edificiu nu merită să se

compare cu acesta. Nu numai că pe Turci i-am auzit spunînd-o prea adesea, ci şi pe cei dinafară, de mai multe neamuri, mărturisind-o deschis. Nici nu-i de mirare că pare o clădire atît de elegantă, de vreme ce pentru acest edificiu au fost luate obişnuitele cariere de marmură, minele **Troiei**, ci şi tot
232 ce-a fost găsit rar şi de preţ prin lucră/rile Grecilor, prin care ei crezuseră, prosteşte, că-şi pot face rost de un nume fără de moarte. Acest lăcaş îl împodobesc patru turnuri, două cu trei **Szerife**, sau 'balcoane', din care se cîntă **Ezanul**, două cu cîte două. Rectorul **Academiei** de pe lîngă el deţine primul loc între toţi ceilalţi, şi urcă de la demnitatea aceasta la cea de **Molla**.

<(29)> **Giule.** Este însemnat şi astăzi, pe hărţile geografice, sub acelaşi nume.

<(30)> **Segiedwar.** 'Sigeth' al Creştinilor.

<(31)> **Focul trebuie stins.** Este o expresie turcească, arătînd 'totala pustiire şi distrugere'. Căci unde nu se aprinde focul, acolo nu locuiesc nici oameni.

<(32)> **Al tuturor lumilor.** Turcii născocesc că Dumnezeu a făcut, pînă acum, 17 de mii de lumi, şi că, după aceasta, nu va mai fi zidită nici o alta. Între cei mai învăţaţi dintre Turci s-a iscat cîndva, despre această expresie, o foarte mare controversă. Unii tăgăduiau că este după dreapta credinţă să se spună 'Dumnezeul tuturor lumilor', pentru că el ar fi, la propriu, numai Dumnezeul Mislimanilor, şi că nu i s-ar potrivi numele de Cîrmuitor atît al celor drepţi, cît şi al celor păcătoşi. Alţii susţineau contrariul şi, arătînd locul din **Curan**, unde Dumnezeu se cheamă 'Stăpînul tuturor lumilor', îşi socoteau dovedită părerea.

<(33)> **Printr-un incendiu întîmplător din oraş.** Turcii atribuie acest lucru nu vreunei alte pricini, ci rugilor lui Suleiman, prin care s-a făcut ca oraşul să fi fost ocupat nu prin forţa armelor, ci printr-o întîmplare aparte, prin care Dumnezeu a vrut să slăvească rugile robului său.

233 <(34)> **Eszrefi.** 'Oameni cu o vi/aţă mai sfîntă', sau 'învederaţi prin vreun cin eclesiastic', de la **Szerif**, care este 'sfînt'. De aici şi **Cudszerif**, 'Ierusalim', **Kiabeiszerif**, 'Mecca' < >, **szerifieti meszhur**, 'sfinţenia ei e vestită'.

<(35)> **Imam Szafi.** Compară C(artea) a 2-a, C(apitolul) 4, lit(erele) (**gg**).

<(36)> **Imam.** Sacerdot ἐφημέριος <de fiece zi>, cel care conduce îndeobşte poporal, în fiecare zi, în rugile lui. Dar acesta care se află pe lîngă Sultan se bucură de o mare cinstire, iar numelui său i se adaugă, îndeobşte, în semn de cinste, **Effendi**, sau **Imam Effendi**.

<(37)> **Telaveti Curan.** Citirea întregului **Curan**, care se face, de obicei, deasupra mormintelor celor răposaţi, după cum la noi se citeşte **Noul Testament** şi **Psaltirea**.

<(38)> **Mihrab.** Se numeşte <aşa> şi altarul, şi partea **Dziamiei** care priveşte către Miază-zi.

În legătură cu acest cuvînt, ne-ar face plăcere să amintim o istorioară drăguţă care umblă printre Turci. Un Poet, hărţuit de prieteni că-şi mai îndrăgea iubita pe care o adorase din tinereţe, cît ajunsese ea de trasă la faţă, bărboasă şi roasă de bătrîneţe, şi că nu se mai lăsa de vechile-i patimi, se scuză prin următorul distih: '**Gier mezczid ikyldyise, nola mihrab ierindedur**', "Chiar dacă **Mezczid** – adică 'sanctuarul' – e distras, altarul rămîne totuşi neatins." Duşmanii lui, auzind acest distih, îl aduc de îndată pe Poet dinaintea judelui şi îl învinuiesc de hulire, tălmăcind înţelesul poeziei astfel, ca şi cum el ar fi comparat chipul cel zbîrcit al iubitei cu un sanctuar, <iar> locul din trupul ei, pentru care o iubise, tînăr fiind, cu altarul – şi, zicînd acestea, l-au tulburat atît de tare pe jude, încît s-a pronunţat că acela trebuia pedepsit cu capul.

234 <(39)> **Szehid**, < >. Compară C(artea) a <2-a> C(apitolul) <4>, literele) <**(aa)**>. /

<**(40)**> **Nazm.** Este un metru poetic care apare adesea, și mai cu seamă în **Curan**, din care pricină este socotit mai elegant decît celelalte.

LA CAP(ITOLUL) V.

(a) **Selim al doilea, poreclit 'Mest'.** Adică 'Bețivul', primindu-și numele de la beție și de la băutul vinului, pe care-l prefera oricăror altor desfătări. Dar, în ea, se pomenește totuși că, oricît de adîncă i-ar fi fost amețeala niciodată, nu și-a lăsat niciodată rugăciunile cele de rînd. Mai sunt și alți istorici, care, ca să nu se arunce o asemenea pată asupra unui Împărat atît de vestit, tăgăduiesc că el obișnuia să se îmbete, și spun că era lovit de un fel de însuflețire sacră, pe care, ca să nu se ițte prin popor vreo bănuială că o simula, el însuși o numea 'beție', și a vrut, astfel, mai bine să fie socotit bețiv, decît simulant. Dar 'gura lumii slobodă'.

(b) **Mer{r}ich.** 'Planeta Marte'.

(c) **În strai de jale.** Odinioară, ei obișnuiau să facă alaiul morții împăraților Turci cu cele mai mari solemnități, și cu alegerea unor <felurite> culori solebant; astăzi, însă, ei <se înveșmîntează> doar vreme de trei zile în straie roșii, și nici nu prea postesc pentru aceasta,<iar> apoi se împodobesc iară cu hainele lor obișnuite.

(d) **Moartea Principelui lor.** Atît istoricii creștini, cît și cei turci afirmă, într-un glas, că moartea lui Suleiman a fost ascunsă de Vizir vreme de 41 de zile, pînă cînd Selim a ajuns la **Beligrad.** Cine nu le cunoaște Turcilor obiceiul va socoti că lucrul acesta n-a putut fi făcut printre atîtea și atîtea zeci de mii de oșteni, dar cine va fi cunoscut tăcerea mai mult decît pythagoreică a Curții Othmane nu o va pune la îndoială. Căci acolo nimeni nu scoate vreun glas, decît porun-
235 cindu-i-se să vorbească, nimeni nu cutează <nici> să stea de vorbă, ni/ci să facă vreun zgomot, nici să strănute sau să tușească, fie el și silit de fire: dacă au ceva să-și spună, o fac pe limba muților și prin semne din mînă. Papucilor nu le pun nici un fel de tălpici, și nu calcă decît în vîrful degetelor, iar aceasta atît de lin și cu precauție, încît doar cineva <foarte> atent ar putea prinde zgomotul cuiva care aleargă. Căci cel mai mic sunet atrage după sine o mustrare deloc ușoară.

(e) **Bachszisz.** 'Darul' care se obișnuiește să li se dea oștenilor la alegerea noului Împărat. Iar fiecărui Jengiczer – ei fiind 40 de mii <la număr> – i se dau cîte douăzeci de taleri, Sipahiilor – care ajung pînă la un număr de 15 mii – 25. Nu arareori, după placul Sultanului, la simbria zilnică a cîte unuia se mai adaugă cîte un aspru – lucru care se petrece, totuși, foarte rar, și doar atunci cînd Sultanul vrea să-și atragă bunăvoința ostașilor care-i sunt potrivnici.

(f) **Beni Omer.** 'Fiii', sau 'mlădița lui Omer'. Este o nație de Arabi care rătăcesc prin pustiurile **Babyloniei**, fără sălașuri statornice. Nu arareori, ei i se supun Împărăției Othmane și, din ce dobîndesc de pe urma curmalilor – care este singurul lor izvor de cîștig – îi plătesc Prefectului Babyloniei nu puțini bani: dar ei se răscoală nu arareori și pustiesc chiar și mahalalele **Basrei**. Pe vremurile lui **Sultan Mustafa**, ei au ocupat, pe neașteptate, chiar și orașul Basra, și au fost stăpîni peste el doi ani întregi. Apoi însă, i-a alungat Prefectul Babyloniei, **Daltaban Mustafa Pasza**, le-a

copleșit tot neamul, pe treizeci de mii i-a ucis, și le-a pus la priveală capetele în fața lui **Capudzi**
236 **Baszi Bardal Ismail Aga**, care fusese trimis de Împărat anume pentru aceasta. Această izbîn/dă a iscat o asemenea faimă asupra capului său, încît, după cîteva zile, a fost chemat la Vizirat, dar spre paguba sa: căci, fără să fi trecut trei luni, acuzat fiind de **Muftiu** pentru răzvrătire, fie și nevinovat, a suferit pedeapsa cu capul. De pe urma acestei fapte tiranice, s-a născut, puțin mai tîrziu, o altă conjurație, care l-a azvîrlit jos de pe tron pe Mustafa, iar, ucigîndu-l pe Muftiu – lucru rar printre Turci – i-a dat sceptru Împărăției fratelui aceluia, lui **Ahmed**, Împăratului de astăzi.

(g) Basre. 'Balsora', odinioară 'Bostra', este așezată îndeobște pe hărți la gurile Eufratului, dar greșit. Căci ea se află așezată mai sus pe același fluviu, la o distanță de șase zile: iar gurile înseși ale Eufratului le păzește **Curma**, un foarte vestit emporiu al Răsăritului, necunoscut și tuturor hărților, și comentariilor Geografilor pe care le-am putut consulta.

(h) Sz{ehre}zul. Oraș și ținut din Asia, destul de cunoscut. Căci el are un Paszalîc care se fălește cu trei tuiuri, dar atît de puțin prețuit la Turci, încît, dacă vreuna dintre Paszale este trimisă din alt Paszalîc în Prefectura din **Szehrezul**, este socotită ca și cum ar fi fost trimisă în surghiun.

(i) Podul. Podul acesta trece peste lacul **Buiuk Czekmedze**, unde acesta se varsă în Propontida, lîngă satul cu același nume, la două ceasuri de Constantinopole. El este, tot, clădit din piatră pătrată, și se întinde, în lungime, pe două mii de pași – o adevărată lucrare împărătească. Inscripția de pe el a împodobit-o cu un elegant poem, pe o tablă de marmură, foarte vestitul Poet al acelor vremi, **Hiudai**, acesta arătînd astfel, dacă ne aducem bine aminte:

'Baszladi bu dzisri olmadan temam,
Kyldi azmi sui dziennat elnaim,
237 Gieldi zyl hakk Szeh Sultan Selim, /
ltdi tekmil, oldi bu dzisr azim,
Didi tarichin Hiudai ol zeman,
laptdi ab üzre bu dzisri Szeh Selim', adică
"Început-a acest pod, dar, pînă să-l isprăvească
Luat-a calea pe cărarea către Rai, cu ajutorul Milostivului (Dumnezeu).
A urmat Umbra lui Dumnezeu, Împăratul Sultan Selim,
L-a isprăvit, și desăvîrșit se află acest pod uriaș,
S pus-a anul Hiudai, pe acea vreme,
Cînd peste apă durat-a acest pod Sultan Selim."

Din acest al doilea distih, se poate număra, prin calculul numit de el < > **Ebdzied**, suma de 974 de an <de la Hegiră>.

(k) Kiefe. 'Caffa', odinioară 'Theodosia', despre care vezi mai sus, în C(artea) <a II-a>, C(apitolul) <I>, lit(era) < >.

(l) Ez. 'Volga', odinioară **Rha**, binecunoscutul fluviu al **Rusiei**, care se varsă în Marea Caspică.

(m) Teri. 'Tanais', care își lasă apele în Maeotida, aproape de **Azac** – hotarul dintre Europa și Asia.

(n) Maille. Astfel deducem, din cuvintele acestea ale istoricului, că s-a numit odinioară la Turci **Mlaștina Maeotidei**, poate prin stricarea numelui de 'Maeotis'. Dar astăzi Turcii îi atribuie

acest nume golfului din Marea Neagră care scaldă **Oczacovia**, 'Olbiopolis' a celor vechi. Iar Maeotida se cheamă astăzi **Azakdeniz.** 'Marca de Azof, iar 'Bosforul' ei, odinioară cel 'Cimmerian',
238 **Giercz Taman Bogasi**. / După ocuparea de către Ruși a Azotului, acesta a fost închis prin două fortificații de către **Osman Pasza**, Amiralul Împăratului Turc, reparate și întărite cu lucrări mai tari. Pe acestea, de nu mă înșel, Grecii le numea odinioară 'Nymph<a>eum Cimmerium' și 'Tauricum'.

(o) Aizderchan. Preavestit Regat tătăresc, supus acum Împăratului Rus, numit îndeobște 'Astrachan'. Pe limba persană, acest cuvînt înseamnă 'Sălașul balaurilor', sau 'Stăpînul balaurilor', iar neamului acestuia i s-a dat un atare nume din pricina firii sale sălbatice și neîmblînzite. Astăzi îi vedem totuși atît de obișnuiți cu supunerea, încît nici măcar nu se pomenește să mai fi tins la vechea-i libertate, chiar avînd prilejul. Astfel, ceea ce nu au izbutit înfricoșătoarele arme ale lui **Alexandru cel M(are)** au dobîndit 'knuturile' și 'batogii' Rușilor, care au îmblînzit preabine sălbatica fire a acestui popor. Dar ce nu izbutește, în sufletele oamenilor, teama îngemănată cu dragostea?!

(p) Dintre Nogai. Lor le sunt desemnate sălașuri în **Basarabia**, laolaltă cu Tătarii din Budziac: printre ei se mai numără și astăzi 18 mii de așa-numiți 'din Cazan'. Le-am văzut rudele și frații în Împărăția Rusească, fără nici o deosebire ca limbă, chip și moravuri. Atît de adînc îi imprimă Arheul natural caracterul fiecărei națiuni în parte, încît nu-l pot schimba nici depărtarea locurilor, nici felul aemlui, nici milostivirea cerului, necum să-l poată preschimba cu totul.

(q) Sinan Pasza. Nu este de confundat cu celălat, cu cel care, sub **Sultan Selim I**, a dobîndit cinstirea Viziratului, și a căzut în bătălia cu **Cerchezii.**

239 **(r) Ozdemir.** După etimologie, / 'Cel de tot de fier'. El a fost un luptător preavestit, atît de zdravăn, încît Turcii cred că nu s-a mai aflat și nu se va mai afla vreunul la fel cu el. De parcă era noul **Samson** al Turcilor. Să fi fost el pus Mai-marele vreunui ținut mai înainte, ori după această campanie, n-am cuteza să hotărîm.

(s) Garbie, sau, cu articol, **Elgarbie.** Este un preavestit Regat, supus acum Regilor **Lusitaniei**, numit îndeobște de Creștini 'Algarbia'. Se pare că și-a primit numele din faptul că privește către Oceanul de Apus. Căci' **Garbie'** este, pentru Arabi, 'Fîșia apuseană'.

(t) Beni Achmer. Unul din stirpea Regilor Sarazini, pe care **Ferdinand Catolicul** îi alungase din Spania. Despre soarta lui n-am aflat nimic nici în istoria Turcilor, nici în cea a Lusitaniei.

(u) Kybris. Insula 'Cipru' și Capitala ei, **Nicosia**, au la Turci unul și același nume.

(w) Nicosia. – La Turci, **Kybris**: Turcii par să-i fi dat acestui ținut un nume generic, pentru că acesta este primul oraș pe care și l-au supus pe acea insulă.

(x) Magusa. 'Famagusta'.

(y) Kylidz Ali Pasza. Ali Pasza, poreclit 'Paloșul', cel care a clădit în mahalaua numită **Topchane** ('Arsenalul') din Constantinopole, chiar pe țărmul Bosforului, o nu mică Dziamie. Turcii născocesc că a pustemeliile acelei **Dziamii**, fără vreun ajutor, într-o singură noapte, și că a ridicat zidul pînă la ferestrele de jos. Că, a doua zi, trecătorii, văzînd o asemenea clădire, i-au povestit aceasta Sultanului, ca pe o miti nune. Că înfăptuitorul lucrării, întrebat fiind de către
240 acesta 'cum de / a putut înălța o asemenea clădire <doar> într-o noapte?', i-a dat răspunsul că

'nu-i lucrarea sa, ci una a Împăratului, pentru că vîslașii lui strînseseră toată laolaltă; el însă a vrut să arate și îndemînarea talentului său, și puterea Împărăției Aliothmane. Căci dacă el, un particular, a putut îndeplini, numai cu ajutorul celor condamnați la galere, o asemenea lucrare, ce n-ar putea face puterile reunite ale Aliothmanizilor, dacă era de luptat cu dușmanul ?' Prin vorbele acestea, ei spun că și-a cîștigat o asemenea trecere pe lîngă **Sultan Selim**, încît l-a dăruit cu puterea asupra Mării întregi și cu Prefectura **Africii**, fiind cinstit cu trei tuiuri. Dar Turcii îl numără al doilea în pricepere marinărească, după **Chairiddin**. Căci, după ce Turcii își pierduseră la **Lepanto** toată flota, el a înarmat-o, într-un singur an, la fel, ba și mai numeroasă și mai puternică.

(z) Tunez. 'Tunisul', odinioară 'Tremisia'. Este condus după aceleași legi, ca Dziezairul, dar nu are tot atîta putere: despre acela vezi Cap(itolul) 4, lit(era) <20>.

(α) Capitala Regatului. Turcii par, oricum, să desemneze '**Moscova**'. Dar Annalele msești arată că Tătarii au pătruns, la acea vreme, nu pînă la acel oraș, ci pînă la **Tula**, care se află la o depărtare de 190 mile italice de el, și căreia, datorită mulțimii fierarilor ei, ar putea să i se spună, pe drept, cu un cuvînt greco-latin,' Vulcanopolis'. Apoi, că Tătarii, prin năvălirea lor neașteptată, au făcut, ei, mare prăpăd printre locuitor, dar și pomenesc că, după aceea, aproape de **Cursc**, au fost tăiați pînă la dezastr de către oștirea rusească urmăritoare și că au fost despuiați de toată prada pe care o dobîndiseră.

241 **(β) Puținătatea alor săi.** Turcii nu atribuie acest prăpăd / nici unei altei pricini, decît faptului că flota n-a fost înzestrată cu destulă oaste de strajă, astfel că mulțimea navelor lipsite de osteni a fost mai mult o piedică, decît un avantaj. Cu toate acestea, socotim, poate că nu pe nedrept, că aceasta este o născocire a istoricilor turci, ca a unora despre care știm că au năravul să zugrăvească astfel cele înfăptuite cu nu prea mult noroc, încît ele să nu fie trecute în seama bărbăției dușmanilor, nici în cea a delăsării alor lor, ci în aceea a vreunei întîmplări, sau a lipsei de grijă a Căpeteniei. Căci nu este de crezut ca oștirea europeană a Turcilor, cîtă vreme flota Creștinilor avea stăpînirea asupra mării, să fi cutezat să treacă, în corăbii de negoț, sau în bărci mici, o mare atît de largă, ca aceea care se întinde între **Cipru** și **Grecia**.

(γ) Aproape toată flota. Nici Turcii, nici Creștinii nu se înțeleg între ei în hotărîrea numărului de nave. Unii dintre aceia pomenesc că la acea bătălie au luat parte două sute șaptezeci de nave, alții numără numai o sută șaptezeci, toți cad însă de acord că n-au scăpat decît douăzeci și opt de nave.

Dar ei spun că, după luptă, Solul Veneților, ținut prins la Constantinopole, auzind despre izbînda alor săi, i-a cerut Vizirului, și a și dobîndit, îngăduința de a i se înfățișa. Se spune că, intrînd el, după aceea, cu cît mai mare pompă, ar fi fost primit de Vizir cu aceste cuvinte: "Știu, < ,> **Elczibeg** ('Principe Sol'), că n-ai cerut îngăduința de a mi te înfățișa cu vreun alt țel, decît acela de a arăta **fodulluk** <(>'fudulia'<)> înnăscută celor ai tăi, și să ne vezi sufletele doborîte de pe urma prăpădului pe care l-am suferit. Dar, mai înainte să dai pe față în public mărturia prostiei tale, te
242 îndemn prietenește – lasă-ți aerele acestea zadarnice, și ia seama că barba noastră / ne-ați tuns-o voi, și cu un brici destul de ascuțit, dar noi v-am tăiat brațele cu fierăstrăul. Iar, după cum barba rasă crește <la loc>, în trei sau în patru luni, ba chiar și mai elegant decît înainte, tot astfel și Hota

noastră va ieși pe mare, în scurtă vreme, mult mai mare și mai sporită – decît doar dacă ne-ar lipsi pădurile, voi însă nici nu puteți să vă gîndiți la refacerea brațelor voastre (cum îi spun eu **Ciprului**, un Regat și foarte întins, și multvestit)."

(δ) Vreme de trei zile. Am aflat că, după pilda acestuia, **Ahmed al Treilea**, împăiatul Turcilor, după ce-l trimisese în **Moldova** pe Vizirul său, **Ahmed Pasza**, împotriva Rușilor, s-a păstrat în rugăciune, zi și noapte, vreme de patruzeci de zile, și n-a luat nici un fel de hrană, pînă la apus de soare, și că nu și-a oprit postul, pînă nu i-a fost dată solia despre norocoasa lor izbînda.

(ε) Deschizînd din întîmplare. Turcii cred că ghicitul în Curan nu înșeală niciodată. Prin urmare, fie ei copleșiți de vreo mîhnire, fie aflați la îndoială cum să-și poarte treburile, citind mai întîi vreo **sure**, în popor **surata**, din Curan, deschid, după aceea cartea, cum le-o vrea soarta, și citesc cel dintîi rînd al primei pagini. Dacă acesta le răspunde gîndurilor lor, se duc mai veseli și se apucă să îndeplinească cele plănuite: dar dacă, dimpotrivă, textul aflat din Curan n-are de a face întru nimic cu lucrul lor, nu numai că îi copleșește tristețea, ci, prea adesea, se și lasă de ce începuseră și-și schimbă părerea.

(ζ) Carapacea. Am arătat în altă parte că sanctuarul de la **Mecca**, despre care Turcii cred că a fost locul de rugăciune al Patriarhului **Abraham**, nu are acoperiș: se întinde totuși, din unghiurile
243 pereților, către în sus, o carapace deschisă la mijloc, întocmire pe care, fiind ea mai îna/inte din lemn, **Sultan Selim** s-a îngrijit să o facă din piatră.

(η) Evarin. Am mai socotit că ar fi vorba de 'Navarino', dat fiind că nu se mai află prin Peloponnes nici un alt port care să fie însemnat sub acest nume, <arătînd> și în altă parte lipsa de grijă a Turcilor în desemnarea numelor de locuri și de Căpătenii.

(θ) De felurite forme. Toate **Minaretele Dzamiilor** turcești, fie ele două, sau patru, au una și aceeași formă, dacă sunt șase, patru sunt de aceeași formă și împodobite cu cîte trei '**szerife**', <iar> două, care se înalță în unghiurile **charemului** dinafară, sunt mai scurte, și n-au decît două **szerife**. Numai sălașul S(fintei) **Sofii** se bucură de patru turnulețe, și acelea de forme diferite. Întrebați din ce pricină, Turcii obișnuiesc să răspundă 'pentru că sălașul S(fintei) Sofii este o lucrare a cărei alcătuire neasemuită, Împăratul a vroit ca el să aibă și **Minarete** diferite, ca să nu pară a semăna, în nici o privință, cu alte sanctuare'.

(ι) Piale Pasza. A mai fost și un altul cu acest nume, sub **Sultan Suleiman**; n-am cuteza să ne pronunțăm cu siguranță dacă el va fi fost din aceeași stirpe, sau va fi primit din întîmplare aceeași poreclă; am prefera totuși să subscriem celei de a doua păreri, pentru că Turcii, pe lîngă de spița împărătească, afară de genealogiile **Ibrahimougliilor** și **Kiopruliougliilor**, nu păstrează altele, decît prea puține, sau deloc.

(κ) Sinan Pasza. Altul decît cel care a căzut, sub **Selim I**, în lupta împotriva **Sultanului Egiptului** – lucru asupra căruia am socotit că trebuie atrasă luarea aminte, ca nu cumva din asemănarea numelor să se iște vreo confuzie în șirul istoriei.

244 **(λ) Chalk ulvadi.** Pare a fi 'Goleta', o cetățuie foarte bine întărită, care păzea Golful Tuni-/sului.

(μ) Segedwar. Oraș al **Ungariei**, foarte bine întărit, vestit pentru săvîrșirea <acolo> a lui **Suleiman I**, despre care <vezi> mai sus, la Cap(itolul) <I>V, lit(era) <30>.

(ν) **Giule.** O întăritură binecunoscută, așezată nu departe de **Segedwar**.

(ξ) **Baie.** Lucrarea aceasta este cu adevărat regească, împărțită în patruzeci de încăperi, pe dinlăuntru numai din marmură, pe dinafară clădită din piatră pătrată, aflată la mijloc între palatele menite sexului bărbătesc și gineceu, astfel încît să le atragă ochii celor ce trec peste Bosfor.

(ο) **Tainic**. Însușire vrednică de mirare la un om dedat neîncetatelor chefuri și beției. Am prefera totuși să punem această laudă în seama obiceiurilor Curții, a cărei tăcere mai mult decît pythagoreică am mai însemnat-o și în altă parte, decît în cea a bunătății firii acestui Împărat.

LA CAP(ITOLUL) VI.

(a) **Tokmak Chan**. Etimonui acestui nume înseamnă 'ciocan', sau 'pilug', sau 'berbece', cu care se înfig parii în pămînt, iar, prin metaforă, el îi este atribuit unui om care bate fără măsură și cu sfruntare către o treabă, de unde s-a și născut proverbul: **Baszimuze tokmak gieldi**, 'ne-a venit pe cap ciocanul', adică 'un om care ne pisează fără încetare'. Și, desigur, numele acestuia nu pare a fi al stirpei sale, pentru că nici unul de acest fel nu a fost al vreunei stirpe din Persia, ci dat de Turci.

Turcii au statornicul obicei de a porecli nu numai Căpeteniile oștirilor vrăjmașe, ci și neamuri întregi cu denumiri, fie ele și mai puțin de cinste, totuși, cumva, potrivite. Astfel, **August**, Regele de astăzi al **Poloniei**, pe cînd mai era încă, ca Elector al **Saxoniei**, / Comandantul oștirii împărătești
245 {din **Ungaria**}, se chema îndeobște **Nai Kyran**, adică 'Rupe-potcoavă'. Iudeilor obișnuiesc să le spună **Dzifud**, 'Cîini'; Perșilor **Kyzylbasz**, 'Capete Roșii'; Armenilor **Bochczi** 'Mîncă-rahat', sau 'Grijarahatului'; Georgienilor, **Bit ieidzi**, 'Roade-păduchi'; Scythilor **Liasz ieidzi**, 'Mîncă-leșuri'; Inzilor **Dilendzi**, 'Cerșetori'; Arabilor **Akylsiz**, 'Smintiți'; supușilor lor, mai ales Grecilor, **Boinuzsis Coiun**, 'Oi fără coame'; locuitorilor de pe continent **Arabadzi**, 'Harabagii'; insularilor **Giemidzi**, 'Corăbieri'; Albanezilor **Dzigierdzi**, 'Vinde-plămîni'; Moldovenilor **Bogdani nadan**, 'Bogdani neomenoși'; Valahilor **Czyngiane**, 'Țigani'; Bulgarilor și Sîrbilor **Haidud**, 'Haiduci'; Dobrogenilor **Czitak**, < >; Țiganilor **Firauni**, 'Faraoni'; Raguzanilor **Dziasus**, 'Iscoade, Trădători'; Bosniecilor **Potur**, 'Pustiitori, Năvălitori'; Rușilor **Rusi menkius**, 'Stricați'; Polonilor **Fodul Giaur**, 'Necredincioși fuduli, înfumurați'; Germa{{nilor}} **Gurur Kiafir**, 'Hulitori, Făloși'; Venețienilor **Balykczi**, 'Pescari'; Italienilor și tuturor Frîncilor **Fireng Hezar reng**, 'O mie de culori', {{adică 'înșelători'}}; Francezilor, **Ainedzi**, 'Vicleni'; Olandezilor **Peinirdzi**, 'Brînzari'; Englezilor **Czokadzi**, 'Petecari'; Spaniolilor **Tembel**, 'Leneși'. Și astfel, ei nu lasă pe dinafară mai nici un neam pe care-l cunosc, fără să-i pună vreun nume de ocară.

(b) **Tiflis**. Preavestit oraș din **Armenia**, așezat la hotarele **Georgiei.**

(c) **Ozdemir ougly.** După etimon, / 'Numai-fier'. A mai fost la Turci și un multvestit luptător
246 poreclit cu acest nume, despre care povestesc fapte nu mai puțin de seamă, decît despre **Hamze**, adică despre 'Samson'. Dar **Ozdemir ougly** al nostru a fost poreclit astfel pentru bărbăția pe care o avea din plin.

(d) **Erzenur{r}umi.** Ce oraș, sau ce provincie să fi fost aceasta, n-am cuteza să hotărîm; pare să fi fost totuși recucerită de Perși, pentru că astăzi nici nu se află, nici nu poartă acest nume vreun Paszalîc din toată stăpînirea turcească.

(e) Mune{u}dzehir. Pare să fi fost vreunul dintre Prefecții **Georgiei**, dat fiind că, pe acea vreme, prin ținuturile acelea nu s-a aflat nici un Principe creștin, Domn al mai multor orașe, și încă bine întărite. Scriitorii creștini îl pomenesc în istoria acestui **Murad**, și spun că **Mehemed Pasza**, rudă cu **Mustafa**, cel căruia i-a fost încredințată comanda asupra oștirii după moartea aceluia, l-a chemat la sine pe **Muneudzehir**, sub chip de prietenie, și că, azvîrlindu-l în lanțuri, a vrut să-l trimită la Constantinopole. Dar că acesta, aflînd ce avea de gînd Mehemed, i s-a înfățișat lui **Mehemed Pasza**, luînd cincizeci dintre ai săi, iar că alor săi le-a dat poruncă să intre odată cu sine la înfățișare, ca din curiozitate; apoi, apropiindu-se aceia care vroiau să-l înșface, celor dintîi, cu ajutorul alor săi, le-a tăiat capetele și s-a făcut scăpat din mîinile celorlalți, ba chiar și lui Mehemed Pasza să-i fi făcut cîteva răni.

(f) Achisca. Sandziacat din Asia Mică.

(g) Întemeiază o cetate. Numele acesteia nu l-am putut scoate nici din scriitorii turci, nici din cei creștini.

(h) Sofian. Preavestită Provincie a **Persiei**. Etimonul cuvîntului înseamnă 'înțelepți' – din grecescul σοφος, <dar> stri/cat. Este și un metru din muzică, care se numește <tot> 'Sofian'.

247 **(i) Hamze Mirza.** Pare a fi fost, de fel, din neam tătăresc, și să fi ajuns în **Persia** adus de vreo întîmplare a sorții. Căci '**Mirza**' de la Tartari este totuna cu '**Beg**' de la Turci, <sau> cu '**Chan**' de la Perși – la noi "Principe". Dar despre acestea <vezi> mai sus, la C(artea) a <II-a>, C(apitolul) <2>, lit(erele) **<(nn)>.**

(k) Sinan Pasza. Același, despre care am pomenit mai sus, în text, că a fost mazilit pentru faptele purtate fără de grijă în **Persia**. Anume, nu se întîmplă arareori la Turci ca să le pună la loc, în vechile lor cinstiri, ba chiar și în unele mai mari, pe Căpeteniile scoase din ele. De unde, celor trimiși în surghiun le dau daruri chiar și dușmanii lor, și anume de teama ca nu cumva să le aducă vreo vătămare, dacă ar fi să se întoarcă.

(l) Selmas. Este un oraș necunoscut și nouă, și haitilor, pare totuși să fi fost cuprins încă în Provincia **Sophian**, pentru că de-abia dacă se poate crede că oștirea Turcilor, ostenită, înconjurată de Perși, și hărțuită întruna, ar fi putut străbate cale de mare depărtare.

(m) Ferhad Pasza. Preavestită Căpetenie a Turcilor, care si-a dobîndit o foarte mare faimă în acest război.

(n) Carebagy. Pare a fi patria acelei Căpetenii.

(o) Baltadzii, < >. Iar, prin această faptă, unitatea aceea a dobîndit, pînă în ziua de astăzi, o preavestită faimă la Curtea împărătească, și numele de **Chascullar**, 'Slujitori curați și credincioși'.

(p) Janik. Tavarin', sau Taurin', la Germani **Raab**, despre care scriitorii creștini spun că le-a fost predat Turcilor prin perfidia Contelui de **Hardek**.

(q) La cele veșnice. Căci Turcii obișnuiesc să-i țină drept sfinți pe toți împărații lor, și, de aceea, nu pomenesc despre ἀνακοιμή/σεως <adormirea> lor decît în cuvinte foarte de cinstire, ca:

248 'Bu sene zati Hiumaiun arzui intisal jle miulki bekaiè irtidzial, ve darul gumrden intical ejledi.' "În acest an, viața Maiestății Sale s-a strămutat, cu consimțirea propriei sale vreri, de la Poarta trufiei ('din lume') la moșiile cele veșnice."

LA CAP(ITOLUL) VII.

(a) Nouăsprezece frați. Scriitorii creștini pomenesc că au fost uciși douăzeci și doi de frați și că zece cadîne de-ale tatălui, gravide, au fost azvîrlite în mare: aș prefera, totuși, să le dau crezare, în această privință, istoricilor turci.

(b) Plăcerile sceptrului. Scriitorii dinafară cad de acord în această privință și pomenesc că el afla mai multă desfătare în plăcerile trupului, decît în slavă.

(c) În liniște. Acest lucru trebuie înțeles despre Împăratul însuși, iar nu despre Împărăție. Căci, atît cît a trăit el, chiar dacă s-a făcut o dată pace, cu Germanii s-au dat mereu bătălii, și cu noroc schimbător.

LA CAP(ITOLUL) VIII.

(a) Să-și fi dobîndit steagul. Adică 'înainte să fi ajuns la maturitate'. Fiindcă, mai înainte de această vreme, Turcii nu-i dau nimănui **Sandziakul**, care e semnul puterii și al stăpînirii.

(b) Tavil. 'Cel Lung' – este o poreclă pe care Turcii obișnuiesc să o dea adesea Căpeteniilor lor, datorită însușirilor lor trupești sau sufletești, ca în **Fasil Ahmed Pasza** (cuceritorul **Candiei)**,
249 **Sziszman Ibrahim Pasza**, 'Ibrahim Pasza Grasul', / **Szaitan Ibrahim Pasza**, 'Ibrahim Pasza Diavolul', Seraskierul din ultimul război cu Germanii, **Elmaz Mehemed Pasza**, 'Mehemed Pasza Diamantul', cel care a căzut în lupta de la **Zenta**.

(c) Calender ougly. 'Fiul lui **Calender**' – un tîlhar vestit, ale cărui prădăciuni și alte nelegiuiri mai sunt pomenite încă și acum, în cîntecele numite **szarky**. El nu trebuie confundat cu un alt tîlhar cu același nume, care, sub **Sultan Mehemed I**, doar că nu a dus Împărăția Othmană pînă la primejdia ei din urmă.

(d) Nasuh Pasza. Nasuh se numește în **Curan** 'Beniamin', fratele lui Iosif, și, de atunci, numele acela a început să le fie familiar Muhammedanilor.

(e) Dziamie. Este aceea o lucrare cu adevărat regească, întrecînd-o chiar și pe S(fînta) Sofia în splendoare și podoabe, nu însă și în mărime. Pe lîngă înfrumusețările foarte întinse de dinafară, pe pereții dinlăuntru sunt atîrnată două sute douăzeci și șapte de tăblii de aur, pe care se află gravate numele Profeților și anumite proorociri din Curan, fiecare dintre ele fiind împodobite cu șaizeci și unul de diamante, despre oricare dintre ele spunîndu-se că a fost cumpărat doar cu cincizeci de mii de <galbeni> împărătești. Atîtea cheltuieli s-au făcut, desigur, cu clădirea aceasta, încît, la împlinirea lucrării, făcîndu-se o socoteală exactă, au găsit că fiecare dram de piatră sau de var a costat trei aspri.

LA CAP(ITOLUL) IX.

(a) Mustafa. Nu se află vreun altul dintre împărații Othmani, căruia Turcii să nu-i pună în seamă <fapte> foarte mari, înafară de acest **Mustafa**, despre care spun că i-a întrecut atît de mult
250 pe cei/lalți prin vicii, cît <au făcut-o> înaintașii lui prin virtuți. Ți-ar veni a-i spune 'Sardanapal' al Othmanizilor, de-ar fi arătat același suflet mare și la moartea sa.

(b) Chotin. Oraș al **Moldovei** <așezat> pe Tyras, față în față cu **Caminiec**, și foarte bine întărit și prin artă, și de la fire. Pe vremea noastră, după lupta de pe Hierasus, Turcii i-au reparat zidurile și le-au adăugat și cu alte lucrări, după obiceiul mai recent, astfel încît ar putea fi socotii pe drept meterezul întregii Împărății împotriva Rușilor și a Polonilor. Dar despre el vom spune mai multe în mica noastră carte despre 'Moldova cea veche și cea nouă'.

LA CAP(ITOLUL) X.

(a) Czerkies Mehemed Pasza. Singurul din neamul **Cerchezilor** care a ajuns la treapta Marelui Vizirat, cu toate că și mulți alții au avut parte de cele mai mari onoruri chiar și la Curtea Turcească. A fost o Căpetenie multlăudată printre Turci, căreia **Murad** i-o dăduse în căsătorie pe sora sa, < ,> **Hatidzem**, pe care o iubea foarte mult. Fratele ei îi clădise la **Bosfor**, în satul numit **Ortakioi**, foarte elegante palate, admirate și pentru edificiile, și pentru grădinile, și pentru apeductele lor. În vremea următoare, sub **Sultan Ahmed al II-lea**, cum Turcii vedeau supuse de armele lui **Leopold** toată **Ungaria**, **Beligradul** și **Nissa**, și nu se mai așteptau la nimic alta, decît la cucerirea Constantinopolei sau a Adrianopolei, iar mulți, sub chipul pelerinajului la Mecca, plecau către provinciile mai îndepărtate ale Asiei cu toate averile pe care le puteau aduna, noi am cumpărat acele palate, cu douăzeci și cinci de mii de <galbeni> împărătești, de la **Iusuf Effendi Pasza**, fiul
251 lui **Tersane Emini**, al 'Inspectorului flo-tei', și le-am lăsat sporite cu multe clădiri și podoabe. Am auzit că, astăzi, ele îi aparțin fiicei Împăratului de acum, soției Marelui Vizir **Ali Pasza**.

(b) Abaza Pasza. Numit astfel, **Abaza**, după patria sa, ai cărei locuitori se deosebesc prea puțin de Cerchezi și prin moravurile și prin limba lor, de unde și **Abaza**, dacă ajung vreunii în prinsoare, sunt socotiți pe locul al doilea, după Cerchezi. Abaza Pasza însuși, a mai fost, pe lîngă aceasta, la Turci, o Căpătenie de o multvestită tărie, iar, după răzvrătire, și de credință.

(c) Chaphyz Ali Pasza. '**Chaphyz**' nu-i un nume, ci o poreclă, pe care o primesc îndeobște, în semn de cinstire, aceia care pot recita, pe dinafară, întreg **Curanul**, și vine de la cuvîntul arab < ,> **Chysz**, "memorie", "pază".

(d) Făgăduiește iertare. Istoricii Turcilor, care se străduiesc să arate în cea mai bună lumină faptele împăraților lor, pun această iertare pe seama nemaiîntîlnitei lui milostiviri: mai sunt totuși și alții, care pomenesc că **Abaza** i s-a predat lui **Chosrev Pasza** sub condiția să iasă din oraș păstrîndu-și viața și onoarea, și că de aceea n-a putut fi ucis de **Murad**. Căci împărații Turci nu înșeală cu ușurință credința dată alor lor, și, pe lîngă aceasta, însușirile deosebite ale răzvrătitului păreau a cere o anumită trecere.

(e) **Kiucziuk**. Este porecla pe care Turcii obișnuiesc să le-o dea oamenilor scunzi de stat.

(f) **Dz{j}ambolad zade**. 'Fiul lui Dzambolad'. Pare a fi fost Tătar după neam: căci numele acesta le este specific acelor neamuri, ca < ,> **Polad Mirza** etc.

(g) **Girgiow**. Foarte vechi oraș al **Valahiei**, între **Silistria** și **Nicopole**.

252 (h) **Emirgiun ogli**. 'Fiul lui **Emir/giun**', din rîndul Chanilor **Persiei**. A fost adus prizonier la Constantinopole, dar apoi, prin priceperea lui în arta Muzicii, a dobîndit atîta trecere pe lîngă Murad, încît a fost primit printre **Musaphi**, adică printre 'sfetnicii de taină', și, cum Împăratul își îngăduia vinul, nu se desfăta decît cu el și cu **Bekri Mustafa.** Se întîlnea adesea cu el în palatul care se vede încă pe Bosfor, și căruia îi spun, după numele lui, **Imirgiun ogli Ialisi** (căci **Iali**, este orice palat așezat la țărmul mării) și-și răcorea sufletul, tot trăgînd vin din belșug.

Odată, cînd Murad se afla acolo și bea vin, s-a întîmplat ca un nobil grec să treacă cu barca, și, neștiind că acela care zăbovea acolo era Sultanul, să cînte, cu glas dulce și meșteșugit, un cîntec persian. Deschizînd **Emergiun** fereastra, Grecul amuțește pe dată; dar acela îl roagă **Allahi ve hazerat Isaij seversen**, "Pentru numele lui Dumnezeu și iubirea lui Iisus Hristos", să cînte mai departe, și le poruncește vîslașilor să oprească barca. Isprăvindu-se cîntecul, coboară el însuși la acel Grec <și> îl întreabă 'din ce neam era născut el, care cunoștea atît de desăvîrșit nu numai de limba persiană, ci și arta Muzicii ?' Aflînd el că 'era un Grec și un supus al lui Sultan Murad', îi sărută mîna de trei ori și-l lasă să se ducă, răsplătit cu bun dar. Apoi, întorcîndu-se la Împărat, îi zice: "Neamul grecesc, care ascultă acum de sceptru Tău, ne-a fost cîndva stăpîn și am văzut astăzi că el a dobîndit pe drept și prin meritele sale această cinstire și vrednicie. Auzisem eu că el era multlăudat la istoricii noștri, dar nu mi se întîmplase, totuși, să văd pe vreunul din neamul acela fiind vrednic de vechea-i faimă. Dar, în ziua de astăzi, Dumnezeu m-a îngăduit să cunosc un Grec,
253 / căruia dacă îi seamănă și ceilalți, fără îndoială că spița lor a fost nu mai puțin vrednică să ne fie stăpînă, decît să-Ți slujească Ție ! Căci, chiar dacă n-ar fi să mă arăt, cu ușurință, mai prejos decît vreunul dintre ai noștri în stăpînirea artei Muzicii, de-abia de-s vrednic să mi se spună un învățăcel al ăstui Grec !"

(i) **Cassim Giuni.** Sub acest nume, Turcii îl arată pe 'S(fîntul) Dumitru', despre care, tot la fel ca și despre 'S(fîntul) Gheorghe', numit la ei **Hydyrlez**, spun povești că ar fi fost Musliman. Sărbătoarea amîndurora ei o serbează laolaltă cu Creștinii Răsăriteni, a ultimului în ziua de 23 Aprilie, a primului în 26 Octombrie. Iar zilele aceste două, ca niște poli aniversari, mărginesc, la Turci, toate campaniile lor, după 23 Aprilie ies în tabără, iar în 26 Octombrie se întorc din campanie. După ziua S(fîntului) Gheorghe, aceia dintre ostași care nu vor fi fost găsiți în cîmpul stabilit pentru strîngerea oștirii sunt lăsați fără soldă și fără cinstirea pe care o dețin, sau au de suferit vreo altă pedeapsă, cu toate că de-abia dacă s-ar putea numi vreo mai mică pedeapsă, decît scoaterea din oaste, cu rău nume. După ce-și vor fi împlinit acele luni în campanie, de îndată ce se arată zorii zilei S(fîntului) Dumitru, nimeni dintre ostași nu mai este silit să asculte de poruncile Căpeteniei, sau chiar ale Împăratului însuși, decît dacă vor vrea să i se lege, în numele salvării Statului, pentru urmarea serviciului militar. Căci aceia care, după ziua <Sfîntului> Dumitru, se vor fi dus la **Ordicadisi**, 'Judele taberei', și vor fi cerat de la el un **Casim sidzili**, adică 'act original', că au slujit cu credință în acel an pînă la ziua <Sfîntului> Dumitru, ceea ce el nu-i poate tăgădui

nimănui, ei pot pleca fără grijă din tabără, și nu se pot isca, din această pricină, nici un fel de amenzi sau de pedepse. Căci nici un oștean de-al Turcilor, cu toate că-și primesc cu (toții) solda lor, pentru tot anul, nu este ținut să-și facă slujba mai mult de șase luni. /

254 **(k) Treizeci de mii.** Perșii mai jelesc ancă și pînă acum, cu amîndoi ochii, această grozăvie săvîrșită asupra lor de Sultan Murad. Căci el a hotărît să nu-l cruțe pe nici unul dintre cei prinși, fie el nobil, fie de rînd, ci a poruncit să fie căsăpiți cu toții. Între aceștia, cum îi venise rîndul unui Muzician, acela îi roagă pe călăi să-i întîrzie pedeapsa și să-i deie voie să-i spună doar o vorbă Împăratului. Adus fiind la el și întrebat, 'Ce avea a-i spune ?', el zice: "Nu îngădui, Preamilostive Împărate, ca, odată cu mine, – **Szahculi**, 'robul Împăratului' (nume care i-a și rămas de atunci) să piară toată arta Muzicii ! Căci nu mi-e dragă mie suflarea ca unui om, ci, ca un cercetător al Muzicii, ale cărei unghere ascunse nu le-am iscodit încă pînă în străfund, aș dori să mi se îngăduie un răstimp în care să pot dobîndi desăvîrșita cunoaștere a acelei arte dumnezeiești; de-o voi fi dobîndit, nu-mi stă în gînd s-o schimb nici măcar pentru Împărăția Ta." Primind poruncă să deie pildă asupra artei sale, primind un **Szeszdar**, care se numește pe arăbește **Zebur**, <iar> în grecește 'Psalterion', <'harfă'>, el cîntă cu atît de dulce glas și cu atîta artă tragedia cuceririi orașului și laudele lui Murad, încît și el, și Murad au fost mișcați pînă la lacrimi, și ele nu le-au încetat, pînă cînd cîntărețul nu și-a sfîrșit cîntarea. Iar, în cinstea lui, Murad a poruncit ca prinșii, de mai erau vreunii teferi, nu numai să nu fie dați morții, ci să fie chiar și lăsați liberi să plece. După aceasta, Murad l-a adus pe Muzicianul acesta cu sine la Constantinopole, și i-a arătat cea mare favoare; și-i sigur că, prin strădania lui, Muzica Persiană, care, după cucerirea **Bagdadului**, parcă a fost înmormîntată, în **Persia**, sub minele lui, a reînviat din nou în **Turcia**. Iar instrumentul acela muzical este cam asemenea harfei, înzestrat fiind cu șase corzi de-o parte și cu tot atîtea de cealaltă, de
255 unde și-a și primit / numele (căci < > **Szeszdar** înseamnă ἑξιχόρδιον <hexacord>) ți este socotit cel mai de seamă dintre instrumente, pentru că se crede că a fost născocit de către **David**, chiar dacă astăzi de-abia dacă se mai află cineva care să-l mînuiască bine.

(l) Becri Mustafa. Turcii spun într-un glas, că el este cel dintîi care i-a dat lui Sultan Murad prilejul de a se îmbăta. Iar cum de s-a petrecut aceasta ei o povestesc astfel: pe cînd Murad, schimbîndu-și straiele, umbla odată prin piață, a dat, din întîmplare, peste acest **Becri Mustafa**, și l-a găsit beat mort pe cale, și tăvălindu-se prin praf, de parcă sta să moară. Mirîndu-se de acel lucru nou și nemaivăzut de el, îi întreabă pe ai săi 'De ce boală suferea ? Căci lui i se părea a fi lunatic' Cînd ei îi dau răspuns că 'S-a îmbătat cu vin', el întreabă iarăși 'Ce fel de băutură era aceea, despre puterile căreia el nu mai auzise nimic ?' Între timp, **Becri Mustafa** se ridică și îi poruncește Împăratului, cu ocări și sudalme cumplite, să plece de lîngă el. Acela, uluit de atîta cutezanță din partea omului aceluia, îi zice: "Mie îmi poruncești, ticălosule, să mă duc de-aici, mie, lui Sultan Murad ?" Mustafa, dimpotrivă: "De-ai vrea să-mi vinzi mie orașul acesta, eu unul l-aș cumpăra, și aș ajunge eu Sultan Murad, iar tu Becri Mustafa !" întrebîndu-l Murad 'Și de unde vroia el să facă rost de atîtea comori, cît să poată cumpăra orașul ?', Mustafa îi spune: "De asta să n-ai tu grijă: ba am să-mi cumpăr și un fecior de slujnică" (cum toti împărații sunt născuți din prizoniere). Murad cade la învoială, și dă poruncă să-l scoată pe Mustafa din mocirlă și să-l ducă în Palat. După cîteva ceasuri, risipindu-i-se duhurile vinului, Mustafa își vine în fire, se vede pe sine zăcînd întins într-o

256 încăpere aurită şi elegantă, <şi> îi întreabă pe paznici 'Ce mai este şi asta – i se arată prin somn / vedenia asta, sau simte desfătările Raiului ?' Cei de faţă îi povestesc ce se petrecuse şi ce-i făgăduise el Împăratului. El se înspăimîntă, cum îi era binecunoscut sufletul cel avan al lui Murad; dar apoi, nevoia îndemnîndu-l la şiretenie, se preface că are să moară, dacă nu-şi putea ţine duhul gata să-i zboare, bînd vin. Paznicii, ca să nu le moară omul mai înainte de a fi dus la înfăţişarea Împăratului, îi dau în mînă un ulcior plin cu vin, pe care acesta şi-l ascunde în sîn. După aceea, fiind chemat la Împărat, i se dă poruncă să plătească, ca preţ al oraşului, atîtea şi atîtea zeci de mii <de pungi>; dar el, scoţînd ulcioml din sîn, zice către Împăratul: "Aici se află, Împărate, cel care vroia să Te cumpere, ieri, şi pe Tine, şi Constantinopolea ! Iar dacă şi Tu ai fi dobîndit acele bogăţii, faţă de ele, n-ai da nici un ban pe Împărăţia peste întreaga faţă a pămîntului !" Iar cum Murad îl întreba cum de se poate aşa ceva, îi zice: "Bînd licoarea asta dumnezeiască !" Împăratul, lăsîndu-se convins, bea vin mai din belşug, iar, cum nu era obişnuit cu asemenea băutură, se îmbată pe dată, visează cum că tot întinsul lumii de-abia de mai putea să-l încapă, ţese cu gîndul tot măreţe fapte, şi-l cuprinde o asemenea bucurie, încît amăgirile sceptruui de-abia de mai socotea că li se puteau pune acelora pe potrivă. Apoi, prăbuşindu-se din vîrtejurile acelea în somn, doarme niţel liniştit, dar, trezindu-se, cînd, din pricina mahmurelii, îl ia durerea de cap, aţîţat de mînie, dă poruncă să-i fie adus Mustafa. Mustafa e acolo pe dată, şi, auzind de ce fel de boală era vorba, îi spune că Teacu-i la-ndemînă', şi-i întinde un pocal cu vin, care face, de îndată, să i se domolească durerea de cap, şi-l apucă iarăşi veselia. După ce-a făcut aşa de vreo două sau trei ori, el s-a obişnuit pînă într-atîta, pe nesimţite, cu băutul vinului, încît, de atunci înainte, nici o zi n-a mai petrecut-o treaz; iar pe maestrul său, **Becri Mustafa**, l-a luat printre sfetnicii de taină, **Musahib**, şi l-a ţinut mereu pe lîngă sine. Iar, după ce-a
257 murit, întregii Curţi / i-a poruncit să se îmbrace în straie de doliu, iar rămăşiţele lui s-a îngrijit să fie îngropate, cu mare alai, în circiumă, printre butoaie. După moartea lui, Împăratul însuşi dădea mărturie că n-a mai petrecut nici o zi cu veselie, şi, prea adesea, cînd îl pomenea, a fost văzut vărsînd lacrimi şi scoţînd suspine din adîncul rărunchilor. Prin dăscălirea lui întru rele, **Mustafa** a dobîndit o asemenea trecere, la cîtă de-abia de-am mai citit să fi ajuns cineva prin învăţăturile întru virtute.

LA CAP(ITOLUL) XI.

(a) **Creta.** Ne va face plăcere să adăugăm aici istoria acestei insule, aşa cum este ea povestită de istoricii Turci, dacă nu cu alt ţel, măcar ca să se vadă grija acelor neamuri de a păstra faptele de seamă ale concetăţenilor lor. Insula aceasta, **Critos**, pe care alţii, schimbînd anumite elemente ale literelor, o numesc, stricat, **Gerid**, cea mai de seamă dintre cele care sunt presărate prin **Marea Mediterrană**, se întinde, în lăţime, pe şaizeci de mile, iar în lungime, de la Răsărit către Apus, pe două sute. lai ea pare a fi fost întemeiată de Firea însăşi spre desfătarea oamenilor. Peste tot, pămîntul îi este roditor şi bun să dea la iveală tot felul de roade, păşunile i se fălesc cu ierburi foarte bine mirositoare, menite atît hranei animalelor şi păsărilor, cît şi foloaselor medicinei; printre acestea, şi mai cu seamă, < > **Iftimul**, ale cărui minuni în vindecare le-au lăudat încă şi medicii cei

vechi. Nici n-a dat vreodată la iveală, nici nu rabdă, aduse fiind de aiurea, fiare dăunătoare fie oamenilor fie vietuitoarelor, <ca> lupii, vulpile, sau șerpii. Primii ei locuitori au fost cei care i-au învățat și pe ceilalți sălășluitori ai lumii cum se duce o viață mai aleasă. Părerea statornică a tuturor închinătorilor la statui sculptate a rămas mereu că cel mai de vază dintre idolii paginilor era de fel din Creta. /

258 Ei scot din același izvor și Muzica și celelalte arte care fac mai plăcută viața omenească. A avut odinioară foarte multe și preavestite cetăți, sate și locuitori de-abia să-i cuprinzi la număr, dat fiind că blîndețea aerului și temperarea climei i-au adus acestei insule, de peste tot, noi și noi colonii.

Cu mulți ani mai înainte, ea asculta de Împărăția Grecilor, mai apoi a fost <însă> cucerită de armele Muslimanilor din **Spania.** Căci, în anul 204 de la Muha<m>med, pe cînd stăpînea la **Corduba**, în Spania, **Hakim**, fiul lui **Hessam**, din familia **Umie**, iată că se iscă împotriva lui o răzvrătire a unora din gloată, care a crescut deodată atît de mult, încît o mare ceată de conspiratori a înconjurat cu vrăjmașe arme Palatul lui Hakim și a dat să-l omoare. Regele, împreună cu ai săi, le face totuși față cu hărnicie, și, după o luptă crîncenă, îi împrăștie pe răzvrătiți, pe mai mulți îi căsăpește, <iar> celorlalți le {dă} iertare, cu condiția să se ducă din oraș și să-și caute noi sălașuri.

Astfel alungați din vechile lor așezări, Muslimanii, urcîndu-se pe treizeci de nave, ridică pînzele către **Egipt** și trag la țărm aproape de **Alexandria.** Auzind aceasta, cel care se afla, pe acea vreme, în fruntea Egiptului, în numele Regelui **Persiei**, **Abdullah**, fiul lui **Tahir**, purcede cu mare oștire de la **Cairo**, îi copleșește pe aceia, neprevăzători, și-i împresoară de peste tot, <dar,> făcîndu-i-se totuși milă de soarta lor, le dă drumul doar cît să plece din Egipt, și le dă poruncă să nu se mai întoarcă vreodată prin acele părți.

Ei îi ascultă porunca, nefiind în stare să-i stea împotrivă, și, urcîndu-se pe cele treizeci de corăbii, iau calea dreaptă înspre **Creta.** Ademeniți de rodnicia și de frumusețea ei, se hotărăsc să-și încheie acolo rătăcirea, și se pun pe planuri cum să facă să ocupe insula. Ca să izbutească aceasta cu mai multă agerime, își ard toate navele cu care veniseră, ca să nu le mai rămînă nici o nădejde
259 de scăpare, dacă răbdau să fie înfrînți. Fă/cînd astfel, ei atacă insula, și, în scurt timp, și-o supun în întregime, fortărețele i le întăresc cu noi lucrări și le înzestrează cu felurite mijloace.

Împăratul de la Constantinopole, **Miha{i}l**, aflînd că Muslimanii (mai bine cunoscuți sub numele de 'Sarazini') cuceriseră **Creta**, trimite împotriva loro uriașă flotă. La prima înfruntare, Muslimanii sunt înfrînți, dar, cu puțin după aceea, strîngîndu-și toate puterile, dau iureș cu atîta bărbăție asupra taberei Grecilor și o și nimicesc, încît n-a mai ajuns să se întoarcă în **Grecia** nici măcar un sol despre prăpădul suferit de ei. Muslimanii îl înștiințează prin soli pe Împărat despre cele petrecute, și, totodată, îi oferă pacea, lucru pe care Împăratul, cum vedea că nu poate isprăvi nimic cu sila, îl încuviințează cu dragă inimă. Condițiile păcii fiind astfel propuse și primite, Principele Muslimanilor, **Umru** și cu urmașii lui rămîn, în liniște, stăpînii acelei insule vreme de optzeci de ani întregi.

După acele vremi, în anul 284 <al Hegirei>, **Caisarul** de la Constantinopole își trimite în Creta Căpetenia, pe **Nicefor Phocas**, cu o mare oștire, spre a-i alunga <de acolo> pe Muslimani. Scoțîndu-și trupele pe uscat, acela îi asaltează harnic pe Muslimani, îi înfrînge, le smulge toate

orașele și cetățuile, pe mai mulți îi căsăpește, <iar> pe ceilalți îi silește să-și plece grumazul sub jugul Împărăției Caesarilor de la Constantinopole; aceștia, în anii ce au urmat, parte mor, parte sunt aduși la ritul creștinesc, astfel încît, după cîtva răstimp de vreme, nu se mai vedeau nici un fel de urme de ale Muslimanilor.

Scurgîndu-se cîtva timp, **Alexius**, fratele mai mic al lui **Isaac**, al Împăratului de la Constantinopole, îl împresoară pe acesta prin vicleșug, îl prinde, îl orbește, și, cum acesta muri după puține zile, din pricina rănii, îi apucă tronul. Nemulțumindu-se doar cu un fratricid, el încearcă <apoi> să-l scoată dintre cei vii <și> pe fiul lui Isaac, tiz cu sine, spre a nu mai rămînea, de-a binelea, nici un candidat la tron. Dar acesta, vestit, cu puține ceasuri mai înainte ca fapta să se împlinească,
260 despre primejdia ce-i sta asu/pră, se strecoară, scăpînd cu fuga, și se retrage la **Veneția**. Acolo, el pune în mișcare în ajutorul său mai tot Apusul, dobîndește o flotă de la Venețieni, <iar> de la Francezi o oștire, și, înzestrat cu ele, întinde pînzele către Constantinopole, tovarăși în această campanie fiindu-i Principii **Franței** și ai **Spaniei**, cu care legase prietenie la Veneția. El pătrunde, împreună cu ei, în Propontida, și-și aruncă ancora în fața Orașului, aproape de tîrgul care se cheamă astăzi **Cadikioi.** Împăratul Alexius, văzîndu-se copleșit și nu deopotrivă în puteri, cum nu putea strînge atît de iute o oștire, de teama aceleiași cazne cu care îl muncise pe Isaac, fuge pe ascuns de la Constantinopole. Și astfel, **Alexius**, fiul lui **Isaac**. ocupă Orașul lăsat fără de apărare, și, întărindu-și domnia, îi dăruiește **Creta** în veșnică proprietate fiului Principelui Spaniei, pentru slujbele pe care i le făcuse. De la urmașii lui Statul **Venețienilor** a răscumpărat insula, cu mulți bani, în anul 520 de la Muhammed, și a păstrat-o pînă în vremile lui **Ibrahim**.

(b) **Scrisoare de mazilire. Kislar Agasi**, adică 'Arhieunucul', cît poartă această însărcinare pe lîngă Haremul împărătesc, cu toate că toți îi arată o mare cinstire, este totuși socotit un 'rob' și așa i se și spune. Dar, atunci cînd este mazilit din cinstea lui, el primește o scrisoare de mazilire – ceea ce n-ar vroi el nicicînd, decît silit – căci autoritatea <lui> la Curtea Othmană este foarte mare. Toți cei maziliți din cinstire sunt trimiși în **Egipt**, unde primesc de la Împărat, drept simbrie zilnică, opt mii de Parale, care cîntăresc <fiecare> cît trei aspri. Mai mulți <dintre ei>, cîtă vreme se mai
261 află încă la cinste, / își cumpără sate în Egipt, de pe urma venitului cărora trăiesc, mai apoi, foarte la largul lor. Curtea le îngăduie aceasta cu atît mai cu dragă inimă, cu cît, după moartea lor, toate bunurile ce le au îi revin Împăratului.

LA CAP(ITOLUL) XII.

(a) **Pe fiul lui, Mehemmed.** Mama lui a fost fiica unui preot grec, luată din **Moreea** și dusă în **Seraiul** împărătesc, pentru farmecul înfățișării ei, sub **Sultan Murad**, mai înainte să fi fost abolită acea lege, prin care se poruncea să fie strînși drept tribut copiii legitimi ai Creștinilor. După ce ea a ajuns **Sultana Validè**, a dat poruncă să-i fie găsită mama, și, odată găsită, să vină să locuiască la ea în Palat. Ea a rămas acolo vreme de mai mulți ani și n-a putut fi înmuiată prin nici un fel de rugăminți, ca să treacă de la ritul ortodox în tabăra lui Muhammed. La sfîrșit, cum ea murise mărturisindu-și credința ortodoxă, pe care o ținuse întotdeauna, **Sultan Mehemmed**, nepotul

ei, a dat poruncă să fie luată din Palat și înmormîntată de Patriarh, însoțit de tot clerul, în cimitirul Creștinilor, după riturile obișnuite ale Grecilor.

(b) **Kioprili Mehemed Pasza.** Cel dintîi care i-a adus faimă între Turci preanobilei spițe de astăzi a **Kioprili Ougliilor**, și care a pus temeliile norocului pînă la care se urcă ea acum. În primii ani ai lui Sultan Mehemmed, el sălășluia pe ascuns la Constantinopole, datorită sărăciei, și ducea o viață stoică, așteptînd vreun Paszalîc, fie el și de mai mică însemnătate. Se bucura el de numele și de cinstirea de 'Pasză', dar, pentru că nu avea de unde să-și țină familia după starea sa, arareori ieșea în public.

262 Pe la acea vre/me, a venit la Constantinopole un sol al Regelui **Persiei**, care avea a-l felicita pe Mehemmed pentru luarea domniei. Sultan Mehemmed îl primește pe acesta cu un strălucitor ospăț, și dă poruncă să facă la fel și fiecare dintre Paszale. Astfel, Vizirul și ceilalți Paszi îi pregătesc ospețe atît de splendide, încît de-abia dacă erau deajuns o sută de pungi pentru cheltuiala fiecăruia dintre ele. Cînd îi vine rîndul și lui Kioprili Pasza, îi făgăduiește să-i susțină cheltuielile un oarece Evreu, care se îngrijise adesea de trebuințele lui, și, în ziua sorocită, își îndeplinește făgăduiala și rînduiește un ospăț destul de îmbelșugat, aducînd și măscărici și alite desfătări obișnuite printre Turci. A doua zi, vin măscăricii, își cer cu tărie plata, și, cum nu făcuseră mai înainte nici o tocmeală, pentru că de la toți Paszii primiseră cîte patru sau cinci sute de <galbeni> împărătești, nu primesc de la acesta decît două sute: văzînd el așa, mai-marele măscăricilor, **Lascares**, un Grec după neamul lui, azvîrle jos banii, și spune pe față că n-are să primească nimic de la un asemenea **Oppordoz Pasza** – ceea ce, în iudeo-spaniolă, înseamnă 'un om cu totul de rînd și vrednic de dispreț'. Iudeul strînge banii, și-i povestește lui Mehemmed Pasza cele întîmplate, la care el, auzind aceasta, spuse: "Odată ce-am ajuns la asemenea calicie, încît să-mi aducă un necredincios astfel de grea ocară, și n-am cum să mă răzbun pentru vătămarea ce mi-a adus, trebuie neapărat ca. în puține zile, ori să ajung fericit de tot, ori să mi se ia capul !"

Iar prezicerea i s-a și împlinit. Nu mult după aceea, Spahii iscă la Constantinopole o răzvrătire, îi ucid pe Marele Vizir și pe toți Paszii, numai pe Mehemmed Pasza îl scapă obscuritatea și
263 neînsemnătatea lui. Potolindu-se primul iureș al tulburărilor, capii răzvrătirii, **Kislar / Agasi** și **Sclictarul**, cum și ceilalți slujitori dinlăuntrul Curții, cum nu erau în stare să găsească pe nici un alt Pasză pe care să-l împodobească, după placul și hotărîrea lor, cu cinstirea Viziratului, îl văd că mai scăpase, îl aduc la ei pe acest bătrîn Kioprili, îi dau pecetea împărătească, în semn al noii sale cinstiri, ca unuia slab de tot cu duhul, și-l îndeamnă să țină mereu minte prin străduința cărora fost-a el înălțat de la cea de pe urmă sărăcie la cea mai de sus treaptă a onorurilor. Mehemmed Pasza le făgăduiește ce vroiau ei, iar, în primele zile, le și cere părerea, prin scrisori, despre treburile toate. Cum și ei i-o împărtășeau, la fel, în scris, Mehemmed păstrează și strînge cu cea mai mare grijă toate însemnările acelea <iar> apoi, chemîndu-i pe ascuns pe cîțiva dintre Mai-marii Spahiilor, li le arată, se plînge pentru trufia lui Kislar Agasi, a Selictarului și a celorlalți slujbași dinlăuntru, și-i îndeamnă pe osteni să nu îngăduie frînele unei atît de mari Împărății pe mîna unor asemenea oameni, ci, mai înainte să li se reteze puterile, să abată de la sine o asemenea infamie. Spahii, tulburați de nevrednicia unui astfel de lucru, se strîng din nou laolaltă și-l roagă pe Împărat să le fie dați **Kislar Agasi**, **Selictarul**, și ceilalți complici ai lor, ca să-i pedepsească, fiind ei turburătorii păcii și cei ce iscaseră răzvrătirea de mai înainte.

După uciderea acestora, întărit fiind în însărcinarea sa, Mehemmed Pasza i-a stîrpit, pas cu pas, și pe toți acei Spahii care luaseră armele împotrivă Împăratului, astfel încît, în doi ani, nu mai trăia nici măcar unul dintre răzvrătiți. După șapte ani de Vizirat, fiind el lovit de o boală și în vecinătatea morții, vine să-l vadă și Sultan Mehemmed, și, după mai multe vorbe schimbate despre
264 treburile Statului, îi spune că 'nu va socoti de nici un preț / toate slujbele făcute pînă acum Împărăției, de nu-i vă arăta pe cine-l știa vrednic să-i fie urmaș.' Bolnavul îi dă răspuns că 'el nu știa pe nimeni mai vrednic de acea demnitate, decît pe fiul său **Ahmed**, pentru că luase aminte că acela avea din plin nu numai o prevedere împărătească, ci și o seriozitate senatorială'. Și atît de mult a valorat recomandarea aceasta a părintelui său, încît, după moartea lui, însemnele Viziratului i-au fost pe dată încredințate fiului, cît era el de tînăr.

(c) Kioprili ougli Fasil Ahmed Pasza. Fiul lui **Kioprili Mehemmed Pasza**, a cărui istorie am înfățișat-o deja, a păstrat Viziratul șaptesprezece ani întregi: este foarte vestit printre Turci pentru învățătura, prevederea, tăria și statornicia lui. Este sigur că izbînzile din **Creta** ei nu le pun mai degrabă pe seama nici unui alt lucru, decît în cea a sufletului lui, neînfrînt în fața tuturor greutăților, și a elocinței lui, prin care se spune că i-a întrecut pe toți cei din vremea sa, și nu se feresc să spună că, dacă n-ar fi fost el Căpetenia campaniei, **Candia** n-ar fi putut fi niciodată cucerită. Printre Turci i se mai spune 'Locțiitorul Umbrei lui Dumnezeu', 'Fulgerul și Lumina neamurilor și a popoarelor celor mai frumoase și plăcute', 'Supraveghetorul și Străjerul legilor celor adevărate și al moravurilor cinstite și cucernice', 'Spărgătorul clopotelor', 'Căpetenia cea grozavă, preaînvățată și preamilostivă' {{etc.}}

El a fost singurul dintre Vizirii Turcilor care să-și fi trecut mai departe demnitatea primită de la părinte asupra fiului și a nepotului său, parcă prin dreptul moștenirii.

(d) Cu capul plecat. Cînd despre solii Creștinilor se pomenesc cu fală aceste lucruri, și altele la fel, ele sunt spuse îndeobște de istoricii Turcilor ca o creștere a slavei Împărăției lor, și în disprețul
265 Creș/tinilor. Căci solul, cu toate că nu poate intra la Sultan decît lăsîndu-și sabia, și, ținut cu tărie de doi **Capudzibaszi**, este silit să-și încline de trei ori capul, nu arată totuși, niciodată, vreun alt semn de supunere.

(e) Termes. Un tîrg de rînd de la țărmul Arhipelagului, în **Thessalia**, căruia Grecii îi spun Θέρμας. La cei vechi a fost tot Θέρμας, și i-a dat numele Golfului Thermaic.

(f) Panaiot. Παναγιότης. Cu toate că nimeni dintre istoricii Creștinilor nu istorisește astfel faptele, va merita totuși să povestim despre cucerirea orașului, așa cum am aflat-o de la cei care erau părtașii treburilor de taină de pe vremea aceea. Împăratul, aflînd despre piedicile ce stăteau în fața cuceririi **Candiei**, poruncise să se proclame întregii oștiri ca nimeni dintre ei să nu i se mai înfățișeze viu, vreodată, de nu cucereau orașul. Dar {ceea ce} se născocise pentru a-i îmbărbăta pe oșteni era cît pe ce să ducă la prăpădul Împărăției. Căci oștile, ostenite de atîta trudă, de căldura verii și de frigul iernii, cum vedeau că, după strădaniile lor neîncetate de douăzeci și nouă de luni încă nu isprăveau nimic, și nu se întrezărea nici o nădejde de a cuceri orașul, începeau să murmure, zicînd că 'era nedrept să se cheltuiască puterile întregii Împărății cu asedierea unui oraș din fire de necucerit, care nu părea a fi fost începută din nici o altă pricină, decît ca să fie nimicite trupele Jengiczerilor'. Vizirul, cum nu putea, din poruncă împărătească, să dea ascultare rugilor ostașilor

și să desfacă împresurarea, îi silea cîteodată la treabă cu amenințări și cu sabia pe cei care-și făceau
266 datoria mai cu delăsare, cîteodată cu cin/stiri, simbrii, făgăduieli, și, mai cu seamă, domolea sufletele ostașilor care cugetau la răzvrătire cu acea elocință, prin care îi întrecea pe toți Turcii din vremea aceea, iar el însuși, prin glasul și pilda sa, le creștea celorlalți curajul. Pe cînd apăsa el orașul cu atîta înflăcărare, sosește o solie că 'Francezii stau să vină într-ajutorul orașului cu nouă oaste și cu bună flotă, și că au străbătut mai bine de jumătate de cale'. Auzind aceasta, Vizirul mai să-și piardă tăria de suflet. Căci el își pusese, pînă atunci, mai toată nădejdea într-un bun succes în foametea și lipsa celor de trebuință pentru apărarea orașului, dar acum vedea nu numai că ea îl înșelase, ci mai avea și a se teme de noi răzvrătiri ale Jengiczerilor, de lene, de lîncezeală, și de alte asemenea greutăți, de-abia de depășit.

Cum se preumbla el, tot pe gînduri, în cortul său, **Volta czalaridi** <de colo pînă colo>, și nu le găsea nici un leac unor asemenea piedici, iată-l venind la el pe Dragomanul Curții, **Panaiot**, care, după cuvenita închinare, văzînd pe fruntea-i semnele mîhnirii, după trecerea de care se bucura pe lîngă el, îl întreabă despre pricina ei. Auzind el despre noile piedici care dau să se ridice, îi zice: "Lasă grijile care-ți copleșesc sufletul, arată-le oștenilor tăi un chip vesel și plin de bucurie ! Căci melancolia aceasta nu i se șade nobilului și neînfrîntului tău suflet, și n-avem de ce ne pierde nădejdea cuceririi acestui oraș: ba chiar și așezările astrelor ne făgăduiesc că ea se și află aproape, numai șiretenia omenească să-i vină bunăvoinței lor, cu șart, în ajutor. Iar de vei vrea să-mi îngădui libertatea de a-mi vedea de lucru și să nu ne mai fie nimeni părtaș la sfaturi, cutez să-ți făgăduiese
267 cu siguranța predarea acestui oraș, în cîteva zile. Dar iată calea sfa/tului meu: asediații n-au putut afla încă. decît dacă Cerul le-o va fi spus, că le sosește flota Francezilor. Căci văd cetatea înconjurată și apăsată, de peste tot, de atîtea și de atît de strînse străji, încît n-ar putea intra în ea, fără voia noastră, nici măcar un șoarece. Și, tocmai prin aceasta, cei prin care au vrut să se scape din primejdie socot eu că-s cei <prin care sunt ei> de înșelat. Căci m-am hotărît să-l poftesc la un sfat de taină pe **Morosini**, Prefectul orașului, și să-l fac să ia aminte, de parcă i-aș fi prieten, și să nu se încreadă în flota franceză pe cale să vină, pentru că ea ar pune la cale lucruri și mai rele decît Turcii. Crezarea mi-o va oferi, cu ușurință, atît credința creștinească, pe care ei știu că o mărturisesc, cît și o prefăcută înfățișare de prietenie și de zel față de folosul Creștinătății: așa că astfel nădăjduiesc să-i strecor, fără greutate, <în suflet> hotărîrea de a ne preda orașul."

Vizirul fiind de acord și încredințînd toată treaba credinței și îndemînării Dragomanului, acela îl trimite pe un om de-ai săi, care-i era de taină, **Maxud** (nume arăbesc, însemnînd 'dor', așa cum obișnuiesc mereu să le deie robilor lor Creștinii care au vreo treabă la Curtea Othmană, pentru că Turcii pronunță arareori numele Creștinilor fără epitetul de **Giavur** și de **Kiafir**, 'necredincios', 'hulitor'), cu o scrisoare către Prefectul orașului, Morosini, <și> se preface că 'purtat de zel creștinesc, dorește să steie de vorbă cu el, pentru că are a-i da de veste despre unele lucruri de cea mai mare însemnătate pentru Creștinătate'. Morosini, om șiret, socotind că 'zace vreun iepure prin iarbă', stă îndelung la îndoială dacă să-l primească să stea de vorbă cu el: pînă la urmă, după ce s-a sfătuit bine despre aceasta cu Grecii și cu Venețienii care se aflau primejduiți în oraș, se hotîrăște
268 să audă ce-avea el de zis, și, statornicind locul și vremea întîlnirii lor, / îl trimite cu acest răspuns pe vestitor. În noaptea următoare, **Panagiotes**, ca și cum ar fi cercetat paza – ceea ce adesea

obişnuise să facă, la poruncă Vizirului – se duce la poarta oraşului. Iată că vine apoi şi Morosini, cu straie schimbate. Căci aşa se stabilise, ca străjerii să nu fie şi ei părtaşi la cele ce se petreceau. Cînd acesta a ajuns la vedere, Panagiotes îi zice: "Sufăr şi mă chinuie grozav de tare, cîtă vreme îi văd pe Creştini, şi, mai cu seamă, pe cei (şi) de neamul şi de credinţa mea, cum descresc pe zi ce trece, iar, dimpotrivă, pe Turci – de la care ne abat, pe drept, sufletele şi necredinţa lor şi tirania încercată asupra întregului întins al lumii – cum tot cresc şi cresc din nou, în fiece zi. Vine, desigur, aceasta asupra Creştinătăţii, printr-o judecată dumnezeiască aparte, pentru păcatele noastre şi ale părinţilor noştri, dar, cum ştim că Dumnezeu obişnuieşte să-şi mustre fiii, iar, mai apoi, să arunce în foc instrumentele pedepsei, tot astfel nădăjduim <să se întîmple>, prin dumnezeiască bunăvoinţă. Între timp, trebuie duse, cu suflet împăcat, toate neajunsurile ce ne sunt hărăzite de puterea divină, stînd sub vremi, fără să ne îndărătnicim împotriva vrerii dumnezeieşti."

Cum socotea că, prin aceste vorbe, i-a cîştigat încrederea, spre a-l păcăli mai bine pe Prefect, îl leagă cu jurămînt să nu-i mai împărtăşească nimănui altcuiva ce-avea el să-i dezvăluie: spunea el că 'se temea ca nu cumva cineva, căzînd, din întîmplare, în prinsoare la Turci, să fie silit să dea pe faţă, sub chinuri, cele ce avea să i le spună lui, dus de un zel dumnezeiesc, iar astfel bunăvoinţa lui faţă de folosul Creştinătăţii să nu i se abată spre pierzare'. Pregătindu-i astfel sufletul lui Morosini, ii zice: "Să faci bine să ştii că ieri miau dat la tradus scrisoarea Amiralului flotei franceze, formulată cam cu aceste cuvinte:

269 'Din poruncă Regelui Creştin, / a Preamilostivului meu Domn, vin cu întinse pînze către **Creta**, laolaltă cu o flotă foarte bine închegată şi cu bună oaste. Cum însă socotesc că este primejdios să vă lămuresc prin scrisoare despre ţelul acestei campanii, am dat poruncă aducătorului acesteia, Secretarului meu, să vă încunoştinţeze despre toate cîte.' Adus fiind acela în cortul dinlăuntru al Vizirului, căruia Turcii îi spun < > **'Oba'**, neaflîndu-se nimeni de faţă, în afară de mine, el ne-a grăit astfel, în numele Domnului său: 'Statul Veneţienilor, ne-a învăţat o lungă experienţă, este cel al unor foarte vechi şi de moarte duşmani ai Regatului. Orice duşmani de-ai noştri ne-au atacat ţinuturile, aceia i-au ajutat mereu cu sfatul, cu resursele <şi> cu armele, şi ne-au făcut mult rău, cu toate că rezultatul nu le-a fost niciodată pe măsura ţelului. Tot ei, la rîndul lor, dacă s-au văzut apăsaţi de vreo nevoie, au tot avut obiceiul să recurgă la vicleşuguri şi la înşelăciuni, şi să ne arate şi să se laude cu prietenia lor, implorîndu-ne după ajutoare.

Aşa şi pe vremea aceasta, văzînd cît îi apasă de greu armele Împărăţiei Othmane, şi-au trimis solii la Regele nostru, şi, mijlocind pentru ei şi Pontificele de la Roma, s-au rugat să fie smulşi primejdiei, iar, pentru a-l mişca mai uşor pe Regele nostru, ne-au oferit:

' **1.**^{mo} Dacă numai oraşul **Candiei** ar fi eliberat de asediul Turcilor, el avea să rămînă, mai apoi, în puterea Regelui nostru: căci ei preferă să i-l lase, de la sine şi cu suflet voios, unui Rege Creştin, decît să-l vadă ocupat de armele Turcilor.

2.do Dacă însă, cu puteri unite, Turcii aveau să fie alungaţi din toată insula, jumătate din ea, laolaltă cu Capitala, avea să rămînă sub stăpînirea Francezilor, jumătate sub cea a Veneţienilor.

Regele nostru a încuviinţat el aceste condiţii, de formă, darsocotind nedrept ca să-şi strice
270 prietenia cu Curtea Othma/nă şi să-i zdruncine adîncile temelii, şi prinzînd, de altfel, prilejul potrivit de a pedepsi cutezanţa unor inşi <ca aceia,> vicleni şi nestatornici, a dat poruncă să se armeze o

liotă, iar Prefectului ei i-a dat încredințarea ca, odată intrat în oraș, să-i trimită în Franța pe toți Veneţienii prinşi, iar cetatea însăși să i-o dea pe mînă Vizirului. Căci Regele nostru, care deține, după drept, un Regat atît de întins, de măreț și de înfloritor, nu duce lipsă de un Regat străin și aflat la atît de mare depărtare de sine, pentru că n-ar fi decît un focar neîncetat de războaie și de tulburări. Astfel că Vizirul nu are de ce să intre la vreo bănuială asupra sosirii flotei noastre. Căci Amiralul însuși, de va fi să ajungă în oraș, ceea ce nădăjduiește să și facă poimîine, înfățișînd scrisoarea Regelui Franței, iscălită chiar cu mîna și întărită cu pecetea lui, va da pe față totul, mai apoi.'

Acestea de la Secretar. Eu însă, cum aș vrea ca lucrurile să se petreacă altfel, și în folosul Creștinătății și al credinței mele, cercetînd treaba îndelung și cum se cuvine, n-am prea găsit nimic care să poată abate primejdia aceasta, <care> atîrnă asupra capului vostru și al tuturor Creștinilor. De nu-i veți primi pe Francezi în oraș, ei vor lucra, unindu-se cu Turcii, împotriva voastră, ca a unora care le-au disprețuit ajutorul <fiindu-le> dușmani pe față, iar astfel nu numai că veți pierde orașul, ci, cum n-aveți nici un fel de argumente prin care să-i puteți dovedi de trădare, vă veți arde <pe frunte>, printre Creștini, semnul unei veșnice infamii. Dimpotrivă, dacă-i veți lăsa înlăuntru pe dușmanii veniți sub chip de prieteni, vă puteți da seama singuri, chiar de eu unul voi tăcea, ce fel de nenorociri vă așteaptă nu numai pe voi, ci și tot Statul vostru. Aici în cetățuie se află strînsă nu numai floarea nobilimii venețiene, ci și cea mai de seamă parte a oștirii lor, care, de-ar fi nimicită,
271 ori aruncată în lanțuri, / Francezilor nu le-ar fi deloc greu să vă răstoarne și să vă subjuge tot Statul. Pe lîngă acestea, cum la Francezi nu-i lucru de rușine să-i porți pe alții cu vorba și să-i înșeli, eu sunt întru totul convins că ei au de gînd să vă viclenească și pe Turci și pe voi, iar, alungîndu-vă din insulă și pe unii, și pe alții, să umble să dobîndească un Regat atît de întins și de vestit, pe care, de-l vor ocupa odată, cred că în veci nu veți mai fi în stare să li-l smulgeți din mîini. Prin urmare, cum orașul nu mai poate fi apărat, și, de nevoie, trebuie să cadă fie în mîinile Francezilor, fie în cele ale Turcilor, te las să judeci singur: ar fi, oare, mai de folos să cădeți în lanțurile Francezilor și să vă pierdeți, poate, laolaltă cu orașul, și tot Statul, sau, sub condiții bune și cinstite, să le predați **Candia**, Turcilor, din mîinile cărora, dacă îi veți vedea, vreodată, ocupați cu alte războaie, veți putea să le-o răpiți cu cea mai mare ușurință ? Zelul pentru credința creștină și pentru salvarea concetățenilor mei este cel care m-a îndemnat să-ți înfățișez ție acestea, în disprețul primejdiei vieții și al onoarei mele, de care nu puțin mă bucur la Curtea Othmană; tu ai de văzut ce poți și trebuie să faci în folosul Statului tău."

Odată spuse acestea, Panagiotes se retrage, și se întoarce în tabără. Dar Morosini, deși se legase prin jurămînt să nu dea pe față în public ce i se spusese, îi strînge totuși, chiar în noaptea aceea, pe Prefecții oștenilor și pe ceilalți fruntași în care se încredea cel mai mult, și le istorisește ce aflase de la Panagiotes, întrebîndu-i 'Ce era de făcut ?' Aceia, cîntărind bine lucrul, se hotărăsc, într-un suflet, ca, dacă se putea face sub condiții cinstite, să le predea Turcilor orașul, și declară că aceasta era de preferat unui lung și apăsător prizonierat.

272 În ziua următoare, Panagiotes i se înfățișează Vizirului, îi arată ce vorbise cu Morosini, / și, spre a doborî de tot sufletele, și așa zdruncinate, ale străjerilor, îl convinge ca, în noaptea următoare, douăsprezece nave din cele mari să ridice ancora din port, în cea mai mare liniște cu putință, și să-și întindă pînzele către **Cipru**, dar, după ce vor fi străbătut o întindere de șaizeci de mile, să se

întoarcă îndărăt, înzestrate cu însemne și cu steaguri franceze. Încuviințîndu-i sfatul, Vizirul dă poruncă navelor acelora să plece noaptea din port, sub vînt prielnic, iar, la întoarcerea lor, le ies în cale tot atîtea, și, ajunse fiind la vedere, se salută, după obicei, între ele, cu tunurile, apoi cele care aveau însemne franceze mincinoase se duc înapoi pe mare, și cele turcești se retrag în port. Iscoadele așezate în turnuri și la metereze, cînd văd din depărtare însemnele franceze, crezînd că le vine în ajutor o nouă flotă a Francezilor, le anunță aceasta celor din cetate, și umplu astfel orașul de bucurie și de veselie. Cînd iau apoi seama că acesteia îi iese dinainte cea turcească, socotesc că se va da lupta pentru intrarea în port, și, de aceea, așteaptă cu inima strînsă ce avea să iasă. Apoi, văzînd cum cele două flote se apropiaseră, dar nu încercau nimica dușmănos, ba chiar se salutau între ele cu tunurile, rămîn uluiți cu toții, neștiind cum de Francezii se purtau atît de prietenește cu dușmanii.

Dar Morosini și ceilalți care știau ce povestise Panagiotes, lăsînd orice îndoială, spun de-acum pe față ce auziseră, și, cum nu mai aveau nici o altă cale de a-și păstra viața și libertatea, îi conving <și> pe osteni, și plebea, să se predea, spunîndu-le de-a dreptul că era mai sigur să se încreadă în vrăjmași, decît în aliații încălcători de înțelegeri. Astfel, Morosini, lăsîndu-și varga <de comandant>, trimite, chiar în acea zi, la Vizir doi oameni cu o barcă mică, <și> îl roagă 'să trimită pe cîțiva
273 dintre fruntași într-un un loc anumit / statornicit între oraș și tabără, iar el, de asemeni, îi va trimite într-acolo pe cîțiva dintre ai săi, care să înfățișeze condițiile predării orașului. Vizirul încuviințează cele cerute și îi desemnează spre lămurirea acelei trebi pe **Ibrahim**, Pasza de **Alep**, pe Culkiethudasi **Zuulficar Aga**, și pe Basz Teszkieredzi – 'Marele Logofăt' – **Ishak Effendi**, laolaltă cu Dragomanul **Panagiotes.** Aceia se strîng dimpreună, în corturi sub Turnul Alb, cu solii Veneților, care, după îndelungi negocieri, făgăduiesc să predea orașul sub condiția ca oricine va vrea să plece în patria sa, fie el ostean sau cetățean, Grec sau Frînc, să aibă deplina libertate de a se duce, laolaltă cu toată familia și cu toate bunurile sale. Odată ce Vizirul a poruncit ca acestea să fie ratificate, în primele zile ale lunii **Dziemaziul evvel**, a anului o mie optzeci, Morosini a plecat acasă și i-a predat Vizirului cetatea golită nu numai de osteni, ci și de cetățenii ei.

Dacă aceste lucruri sunt povestite cu totul altfel la scriitorii creștini, noi nu cutezăm să le stăm împotrivă, dar nu vedem totuși de ce istorisirea aceea ar fi cu totul de respins. Cel care va lua mai bine aminte la strădania Veneților, care obișnuiesc să-și acopere planurile și faptele, mai cu seamă pe cele care le-au ieșit rău, nu se va prea mira ca ei să fi știut adevărata istorie a celor petrecute, dar să nu fi vrut să o dea pe față, ca să nu întineze atît de trîmbițatul spirit al prevederii avut de ai lor. Zvonul despre sosirea flotei Francezilor, chiar și dacă ea nu va fi fost nici măcar pregătită, era deajuns spre a-i înșela și pe Turci, și pe Veneții. Căci aceștia din urmă, fiind ei închiși și împresurați, nu puteau afla nimic despre cele ce se petreceau în altă parte; iar pe aceia dintîi, dat fiind că n-au nici un fel de știre despre cele dinafară, decît ceea ce le comunică solii lor, chiar și un zvon mincinos i-a putut amăgi cu cea mai mare ușurință.

274 Noi avem însă un izvor / vrednic de crezare, chiar pe mijlocitorul știrilor, **Maxud**, care a slujit cu credință, vreme de 26 de ani întregi, la Curtea părintelui nostru **Constantin Cantemyr** și a fratelui nostru **Antioh**, iar, pînă la urmă, a dobîndit și demnitatea de **Postelnic**, adică de 'Mai-mare

al Curții'. Am socotit că iubitorilor istoriei le va fi pe plac să păstrăm aici cele pe care le-am auzit chiar din gura lui.

Dar acel **Panagiotes** s-a bucurat de atîta autoritate la Curtea Turcească, cîtă n-a mai avut niciodată la fel, înaintea lui, vreun Creștin, nici nu-i de crezut că va mai avea vreodată. În darea sfaturilor și în aflarea leacurilor, în cazul că apăreau treburi mai serioase sau noi piedici, îi era Vizirului tot la fel, cum era, odinioară, la Evrei, **Achitofel**, <ori,> la Greci, **Ulysse**. Căci fie că-și spunea părerea despre ceea ce era de făcut, fie că judeca despre ce avea să iasă, nu s-a văzut să se fi înșelat vreodată. Ceea ce nu izbutiseră un multcrîncen război de douăzeci și patru de ani, cu atîtea șuvoaie de sînge vărsat, ba nici măcar toate puterile Împărăției Othmane – să înfrîngă stînca din Candia – acela a reușit, prin subțirea sa plănuire și stratagemă, și l-a convins să predea orașul pe Morosini, o Căpetenie și foarte puternică și foarte prevăzătoare, ale cărei însușiri s-au vădit îndeajuns în ultimul război dintre Venețieni și Turci.

Prin acestea, el a dobîndit, printre Turci, o asemenea trecere, încît, chiar și cînd **Vanli Effendi**, cel mai învățat om al Turcilor, și nu mai puțin priceput în privința Legii creștinești, decît în a celei turcești, odinioară dascăl al lui **Sultan Mehemmed**, a cutezat, din poruncă împărătească, să poarte o dispută asupra Legii în fața Marelui Vizir' **Kioprili Ahmed Pasza.** Lucrul acesta nu-i mai fusese îngăduit nicicînd cuiva, din vremea lui **Suleiman I**, după ce, precum am istorisit mai sus, unul dintre Turcii mai învățați afirmase, într-o dispută publică, cum că Legea creștinească este de preferat
275 celei turcești, / căci era un fapt socotit vină de moarte și interzis printr-o lege publică. **Vanli Effendi**, fiind, el, contrazis și aprins de furie, cînd i-l pîrăște Sultanului pe Panagiotes, ca pe un hulitor, și cere asupra lui pedeapsa cu capul, se spune cum că ar fi primit de la Mehemmed următorul răspuns: 'Dimedum mi ben sena, ki bu Giaurile mubahse cadir degilsin, Bundan songra feragat Kyle, zira bu Giavur Devlete lazimdur.', "Oare nu ți-am spus că nu poți discuta cu Necredinciosul acesta ? Lasă-te, de-acum încolo, de asta, pentru că Necredinciosul acesta îi este de trebuință Maiestății !", sau "Împărăției !"

Socotim că nu mai are rost să adăugăm aici toate cele petrecute în acea dispută, dat fiind că ele se și află la îndemînă, scoase de tiparul public la Veneția, pot fi și găsite peste tot, inserate în comentariile Domnului **De la Croix** asupra Bisericii Răsăritene.

Pe lîngă acestea, la Turci mai este vestită încă și astăzi priceperea lui în ale Astrologiei și cunoașterea celor ce aveau să vină. Pe cînd Vizirul mai era încă prins cu asediul **Candiei**, Panagiotes vine odată, în grabă, la el <și> îl roagă 'să iasă cît mai iute din cort, pentru că asupra lui se afla primejdie de moarte, dacă rămînea în același loc'. Vizirul îi dă ascultare, lăsîndu-și mantia pe pernele pe care șezuse, se duce într-un alt cort, deși cădea ploaie din belșug. Dar de-abia dacă intrase acolo, cînd o ghiulea trimisă de straja orașului dintr-unul din tunurile mari trece prin cortul Vizirului și se duce de-a dreptul unde șezuse el, îi străpunge mantia, împrăștie pernele, și acordă crezare prezicerii lui Panagiotes. În campania asupra **Camieniței**, el prezisese cucerirea acelui oraș în cea de a zecea zi, ceea ce tuturor acelora care cunoșteau dificultățile <luării> orașului, li se părea cu totul de necrezut, dară sfîrșitul a și dovedit-o.

276 Și-apoi, ca și viața, / și moartea i-a fost aparte. Căci, pe cînd Vizirul **Kioprili Ahmed Pasza** își avea tabăra statornică la **{I}Sackze**, el îl întreabă, în glumă, 'De ce, cînd toate prevestirile lui erau

pe potriva sfîrșitului, și nici una nu se dovedise mincinoasă, despre sine nu putea nici ști dinainte, nici prezice nimic ?' Iar Panagiotes îi dă răspuns: 'Dacă Vizirul, la cel de al șaselea ceas al nopții, ar binevoi să vină la cortul său, va avea de văzut lucruri de mirare, dar nu și fără durere, sau mîhnire.' Vizirul, mirat ce va mai fi și aceasta, se scoală la miezul nopții și se duce de-a dreptul la cortul lui Panagiotes. Chiar în pragul lui, el aude strigătele și plînsetele slujitorilor, <iar> cînd se apropie mai mult, îl găsește pe îndrăgitul său 'Ulysse' trăgîndu-și ultima suflare. Unul dintre slujitori îi spune că **Panagiotes** i-a poruncit, înainte de moarte, să-l roage pe Vizir ca, pentru atîtea și atît de marile slujbe pe care le adusese Curții Othmane, să i se îngăduie numai ca leșul său să fie dus și înmormîntat la Constantinopole: cinstire care li se acordă numai Sultanilor, fiindu-le tăgăduită tuturor celorlalți, chiar și Marelui Vizir. Se spune că Vizirul i-ar fi răspuns: "Doar atît îmi pare rău pentru Panagiotes, că, după ce el i-a slujit Statului Othman cu mai multă credință, decît s-ar fi putut cere din partea unui Creștin, ba i-a mai și întrecut prin credință si îndemînare pe toți Muslimanii, n-a putut fi totuși adus, la moartea sa, la cuvenita ascultare față de Dumnezeu și de Profetul Său, căci, de altfel, ar fi fost vrednic, ca eu însumi să-i port pe umerii mei, năsălia, pînă la piatra miliară. De aceea, și dacă n-ar trebui, poate, lăsat în Rai, din pricina necredinței sale, socotesc totuși că e drept să primească măcar și o răsplată a slujbelor sale, <și anume> să se facă pe placul ultimei sale dorințe, și să nu fie lipsit de înmormîntarea pe care și-a dorit-o." Și astfel, el le poruncește slujitorilor,
277 să du/că leșul la Constantinopole și le dă un **Chatiszerif**, către Caimacan, să-i dea poruncă Patriarhului Constantinopolei să-l încredințeze gliei pe răposat după riturile legii creștinești, cu cît mai mare alai putea el, anume în locul pe care îl desemnase în testamentul său. Prin urmare, strîngîndu-se aproape toată Constantinopolea și toți locuitorii ei, fie Greci, fie străini, fiind dus în insula **Principo**, așezată în Propontida, a fost înmormîntat acolo, în mînăstirea P(reasfintei) Treimi, pe care o refăcuse el însuși.

(g) Prefectului orașului. Acesta a fost **Francisc Morosini**, prea cunoscut din ultimul război al Veneților cu Turcii, ca să mai fie nevoie să povestim prea multe despre el; după ocuparea **Peloponnesului**, a fost ales Doge al Republicii **Venețiene**.

(h) De douăzeci și patru de ani. Dacă războiul acesta s-ar fi petrecut pe vremea vechilor Poeți, fără îndoială că ar fi ajuns cu mult mai vestit decît cel **Troian**. Căci aceia care le vor cîntări cu dreaptă balanță pe amîndouă vor lua seama cu ușurință că luptele date în **Creta** au fost cu mult mai crunte decît cele de la Troia, și că **Grecii**, uniți cu **Veneții**, le-au făcut față **Turcilor** nu cu mai puțină bărbăție și îndărătnicie, decît odinoară, **Ionienii**, locuitorii **Helladei**. Desigur că, în tot timpul cît a durat el, luptele nu au mai încetat deloc, nu numai în **Creta**, ci prin tot **Arhipelagul**, și, peste tot pe unde se vedeau hotarele dintre stăpînirea Turcilor și cea a Veneților, nu s-au mai uscat deloc șuvoaiele de sînge omenesc. Ba chiar și Turcii înșiși, care au avut mereu obiceiul să ascundă cu grijă celelalte înfrîngeri ale lor, nu se dau în lături să mărturisească faptul că numai în Creta au dus lipsa a mai mult de două sute de mii dintre oștenii lor, dacă din socoteală sunt lăsați afară cei care nu-s cuprinși în catalogul ostașilor, dintre care poate că au pierit un nu mai mic
278 număr. Cîți Creștini să fi tras ei după dînșii la întunericul umbrelor / nu-i ușor de judecat. Veneții înșiși mărturisesc că au cheltuit în acest război o sută de milioane în aur.

(i) Jeniszehir. Astfel se cheamă, pe numele ei turcesc, ‘Larissa’, prea-vestitul oraș din **Thessalia**, și astăzi Capitala ei.

(k) Sari Camisz Cazagy. ‘Cazacii trestiei roșietice’. Așa se numesc cei care locuiesc între Borysthenes și Tyras, ascultînd odinioară de **Polonia**, astăzi în parte vasali ai Polonilor, în parte ai Rușilor. Ei și-au schimbat de cîteva ori numele, la Turci. Căci, după predarea lor, li s-a spus ‘**Doroszenko Cazagy**’, după Hatmanul lor, **Doroszenko**, apoi, cînd el a trecut la Ruși, < > **Sirke Cazagy**, de la **Sirco**, de asemenea Mai-marele lor.

După prima sa pace făcută cu **Ioan Sobieski**, Regele **Poloniei**, prin care ei fuseseră lăsați sub puterea Turcilor, Sultan Mehemmed i-a adaos pe aceștia Principatului Mol**dovei**, și a poruncit ca **Duca**, aflat pe acea vreme în fruntea Moldovei, să fie numit și ‘Hatman al **Ucrainei**’, hărăzindu-i drept scaun al Hatmanatului cetatea **Nemirow.** Dar, după înfrîngerea de la **Viena**, odată ce Duca a fost prins de Poloni, la pacea de la **Carlovitz**, Turcii le-au dat înapoi Polonilor toată partea aceea, laolaltă cu **Camenița**. I-am auzit totuși, prea adesea, pe Turci spunînd că ‘în acele orașe împărații au ascultat **Chutbe** și **Ezan**, și că, de aceea, nu se poate să-i placă lui Dumnezeu ca ținutul acela să rămînă în puterea Creștinilor, astfel că, ivindu-se prilejul, el trebuie, oricum, redobîndit.

(l) Tug, ‘Coadă de cal’. Mai apoi, aceasta i-a fost luată, cînd ținutul i-a fost dat lui **Duca**, pentru că Vizirul nu vroia să-l împodobească cu trei **Tuguri** pe un ‘Necredincios’, cum îi tot zicea
279 el – cu toate că, odinioară, un Principe al **Moldovei**, **/ Ieremia Moghilă**, dobîndise de la Turci trei Tuguri – și să-l facă, astfel, deopotrivă cu sine. Dar **Sandzakul** i-a rămas, drept însemn al domniei.

(m) {I}Sakcze. Odinioară **Oblucița**, un oraș de pe malul de Miază-zi al Dunării, așezat nu departe de **Galați**, oraș din **Moldova**. Vechimea i-o dovedesc foarte vechile clădiri care se aflã acolo. Dar de cine să fi fost durate, nu se vede nici un fel de semn, nici pe pereți, nici la temelii. Pare totuși să fi fost o lucrare a coloniilor romane din **Dacia**, sau, poate, chiar a Dacilor înșiși, ca și **Tulcza**, **Babadagy**, **Carasu**, și alte străvechi orașe ale acelui ținut.

(n) Selim Gierai. Multvestitul Chan din acest veac al **Tătarilor**, un bărbat mare la sfat, și cu foarte tare braț și suflet.

(o) Duca. Un ins de neam grecesc, din Provincia din **Rumelia** numită “Αγραφα – în popor Σκύρτος –, mai întîi slujitor al unui negutător din Iași, primit apoi de către Principele **Vasile** printre cămărașii săi, apoi înălțat la boierie de către fiul lui, **Ștefan**; izbutind să și-o alăture prin căsătorie pe fiica Principelui **Eust<r>atie Dabija**, a dobîndit, pînă la urmă, domnia cu bani și ajutoare de la prieteni. Era un necioplit, lipsindu-i orice știință, dar foarte prevăzător în faptă, și de socotit cam printre cei mai rari din veacul său: a ajuns de trei ori Principe în **Moldova**, o dată în **Valahia**. Pînă la urmă, prin vicleniile Boierilor, dat fiind că, în ultima vreme, părea că ocîrmuiește mai degrabă ca un tiran, decît ca un Domn drept, a fost dat în prinsoare pe mîna Polonilor, și și-a încheiat viața la **Varșovia.**

(p) Tribut. Nici **Polonii** înșiși nu tăgăduiesc că acesta a fost făgăduit, dar de dat, n-a fost dat niciodată, ba chiar, în vremurile de după aceea, făcîndu-se pace la **Zuravno**, el a fost desființat. /

ISTORIA
CREȘTERILOR
ȘI A
DESCREȘTERILOR
CURȚII
OTHMAN[N]ICE
SAU ALIOTHMAN[N]ICE

DE LA PRIMUL ÎNCEPUT AL NEAMULUI, ADUSĂ PÎNĂ ÎN VREMURILE NOASTRE, ÎN TREI CĂRȚI

VOLUMUL II

(CĂRȚILE CREȘTERII, III)

247
DESCREȘTERILE Curții Othmane

<CARTEA A III-A>

<SULTAN MEHEMED AL IV-LEA>

<CAPITOLUL I.>

{[<§> 1. Sul(tan) Muhammed se întoarce biruitor la Adrianopole.}}

<§ 1.> Lui Mehemed îi ieșise după pofta inimii războiul cu Polonia. Într-una și aceeași campanie fusese cucerit cel mai bine întărit meterez al **Poloniei**, fuseseră doborîte puterile dușmanilor, pustiită **Podolia**, adusă la cea din urmă ananghie **Leopolea**, iar în înșiși rărunchii Regatului fusese vîrîtă o asemenea groază, încît ei să socotească nu numai potrivit, ci și necesar să-și lase laoparte onoarea și să-și răscumpere astfel viața și bunurile, iar pe **Tătari** să fie siliți să-i proclame eliberatorii lor – tocmai pe cei pe care-i încercaseră întotdeauna drept dușmanii lor de moarte. Căci, îmbunat de rugămințile Chanului **Crimeei**, Împăratul le îngăduise pacea, pe cînd își așezase tabăra lîngă **Buczacz**, și socotea că ei vor fi îndemnați și de amintirea înfrîngerilor pe care de-abia le suferiseră, și de slăbiciunea lor, să nu se abată de la legămîntul pe care-l făcuseră, ori să mai pună la cale vreo răsturnare. Întemeindu-se pe această nădejde, El se întoarce la Adrianopole în luna Szaban, precum am mai spus în cele de mai sus, iar oștirea și-o lasă la vatră, ostenită de atîta trudă și umblet.

{[<§>2. Statul Polon respinge pacea Regelui făcută cu Sultanul.}}

<{§} 2.> Cîtă vreme el îi așteaptă, printre manifestările de bucurie, sărbătoririle și aplauzele alor săi, pe Solii Polonilor, care să-i înfățișeze tributul făgăduit, de douăzeci de mii de Galbeni, și să poruncească, în numele Statului, să fie ratificate condițiile consfințite ale păcii, el află că **Sirco**, Căpetenia Cazacilor, s-a tras de sub ascultarea față de **Doroszenski**, că, strîngînd o mare ceată de
248 susținători de-ai săi, pustia hotarele Împărăției Othmane, și că partida lui / creștea tot mai mult, pe zi ce trecea. Cum pîrjolul acesta i se părea ușor de stins odată împăcate lucrurile cu Polonia, iată că mai vine și un alt Sol, cum că **'Polonilor** le părea rău pentru pacea făcută și, ațîțați și de făgăduielile **Caesarului** Romanilor, și de cele ale **Papei**, se pregăteau de un nou război'. Cele istorisite <de el> le întărea, nu mult după aceea, scrisoarea trimisă de Marele Cancelar al Regatului către Vizirul **Kioprili Ahmed Pasza**, prin care acela îi transmitea că 'Statul Polon socotea nule condițiile păcii pe care le consfințise Regele, fără să-l fi consultat, iar cinurile, într-un glas, preferau mai degrabă ultimul prăpăd, decît să se acopere de o asemenea infamie, ca aceea de a se spune despre ei că plăteau, cu titlul de 'tribut', fie și un singur obol'.

{[<§>3. Vizirul îi atrage, amenințător, luarea aminte Solului Poloniei să-și țină făgăduielile.}}

<{§} 3.> Auzind acestea, Împăratul se vedea înșelat de Poloni, și era, prea tîrziu, îndurerat că, fiind îmbunat de ascultarea, nu la vremea potrivită, față de **Curan**[a], și de tăgăduirea tributului[b],

lăsase războiul hotărît, iar oştilor, care pătimiseră mai puţin din pricina iernilor din **Podolia** şi din **Moldova**, decît din pricina drumului, le poruncise să se întoarcă acasă. Totuşi, lovit mai mult de furie, decît de teamă, el se hotărăşte să-şi ia o cumplită răzbunare, vrednică de pomenirea veacurilor următoare, pentru nedreptatea suferită. Vizirul răspunde scrisorii Polonilor prin crîncene şi tari ameninţări, ocărîndu-le perfidia, 'cu care nu numai că nu păstrează condiţiile păcii, prin care Maiestatea Sa binevoise să-i scape de la o neîntîrziată pieire, dar mai şi ajunseseră la o asemenea îndrăzneală, încît să nu se teamă nicidecum declare aceasta unui preaputernic Monarh şi să-l aţîţe astfel împotriva lor'; el mai adaugă şi că 'degeaba se scoate în faţă dezaprobarea Statului, cîtă vreme cele statornicite de Rege şi de Senatorii de primul rang nu puteau să nu fie primite şi de către ceilalţi'; în sfîrşit, el le atrage luarea aminte 'să ducă la îndeplinire cele făgăduite, iar mînia Împăratului să o abată de deasupra lor asupra altora, printr-o grabnică şi cuvenită supunere –
249 ceeace de vor dispreţui / să facă, îi ameninţă un război şi mai aprig decît mai înainte, ca şi pustiirea întregului Regat'.

[[<§>4. Sultanul purcede cu oştile împotriva Poloniei. Regele îşi trimite oastea la hotare, Căpetenie fiindu-i Sobieski.]]

<{§} 4.> Dar, cum sufletele Polonilor nu se lăsau mişcate nici de aceste <vorbe>, Împăratul dă poruncă să se strîngă din Împărăţie cîte oşti le era cu putinţă, şi să se adune, cu cea mai mare hărnicie, în primăvară, la Adrianopole, o oştire nu mai mică decît aceea lăsată la vatră. După ce s-au pregătit toate cele pentru campanie, în anul 1084, luna Rebiulachyr, el iese cu mare alai din Oraş şi purcede împotriva Polonilor, nădăjduind să-i doboare dintr-un singur iureş, înmuiaţi, cum erau deja, de prăpădul de mai înainte, iar **Polonia**, lipsită de apărători, să o adauge pe toată Împărăţiei sale. Dar Polonii îşi trăseseră începutul viitorului noroc din însăşi nenorocirea lor şi îşi împăcaseră neînţelegerile dinlăuntru, care, în anul de mai înainte, deschiseseră un atît de larg cîmp izbînzilor Turcilor : îşi strîng laolaltă toate puterile, şi, mai înainte ca Împăratul să poată fi acolo cu oştirea lui, sub călăuzirea lui **Ioan Sobieski**, trec <rîul> Tyras sub **Chotin**, socotind că era mai cu cale să-şi lege caii la ograda duşmanului, decît să-i alunge pe vrăjmaşi de lîngă zidurile lor.

[[<§>5. Se ajunge la o luptă crîncenă, sub Chotin.]]

<{§} 5.> Nu multe zile după aceea, soseşte şi Împăratul cu oastea sa, <şi> vede ocupat de duşmani locul unde-şi pregătise trecerea; mirat de îndrăzneala unui popor înfrînt şi socotind că ei, aduşi la tăiere de duhul lor cel rău, s-au închis între Tyras şi Dunăre, le porunceşte alor săi, amintindu-le de izbînzile lor de mai înainte şi de onoarea othmană, să dea un tare iureş. Polonii, cu gîndul să şteargă pata ce le fusese pecetluită în anul dinainte, îşi aşează şi ei cetele în linie de luptă, însufleţiţi fiind de Căpătenia lor şi cu vorba şi cu pilda sa. Ei se încleştează de aproape, se ajunge la o bătălie crîncenă şi cruntă, şi se dă lupta pînă la ceasul serii, cu noroc schimbător.

[[<§>6. Principii Moldovei şi Valahiei se desfac şi se duc în tabăra Polonilor, iar Polonii ies biruitori.]]

<{§} 6.> Cîtă vreme, şi de o parte şi de cealaltă, se luptă cu cea mai mare înflăcărare, Principele **Moldovei**, **Petriceicu**[c], şi cel al **Valahiei**, **Grigore**[d], fiul lui **Ghica**[e], se desfac de la Turci la
250 Poloni; / văzînd aceasta, mai întîi aripa stîngă, căreia îi poruncea **Ibrahim Pasza**, strigînd că era trădată, lasă şirurile şi nu mai vrea să asculte de îndreptările Căpeteniei sale, apoi şi cea dreaptă

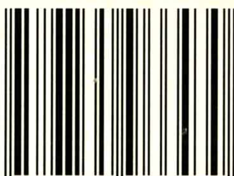
La 300 de ani distanță de apariția versiunii franceze, abia acum, literatura istorică de bază în limba română se îmbogățește cu acest tratat, grație inițiativei intelectuale de vocație națională pe care a avut-o și a dus-o strălucit până la capăt, cu ultima suflare, la modul propriu, eminentul clasicist al Universității București, **Dan Slușanschi**, mult regretat de noi toți.

Dan Slușanschi a fost și elinist și latinist, a dat uimitoarele traduceri în hexametru dactilic ale poemelor homerice, dar și o minunată versiune a Eneidei lui Virgil; știința lui filologică era atât de înaltă încât, în vederea traducerii poemelor homerice, a intervenit savant în reconsituirea și aranjarea textului grec însuși spre stupoarea erudiților germani, care l-au ținut la mare cinste și l-au primit cu mari onoruri în mediile lor academice.

Traducerea tratatului istoric al lui Cantemir este o faptă de înaltă știință săvârșită cu o meticulozitate rară în ideea că orice amănunt este semnificativ și la fel de important ca lucrarea însăși; este o faptă care ilustrează mândria breslei sale și o noțiune superioară despre datoriile pe care fiecare le are față cu susținerea demnității patriei sale în concertul lumii. În discuțiile avute cu Domnia Sa a menționat că, mai cu seamă în acest caz, pasiunea și datoria s-au complinit.

Dan Slușanschi a tradus o mare operă făcând la rândul lui operă. Întârzierea, greu de explicat, cu care a apărut versiunea românească, așteptându-se inițiativa sa academică, a purtat totuși un avantaj exploatat de Dan Slușanschi la extrem: a fost folosit imensul progres făcut de istoriografia domeniului și aportul recent al erudiției filologice.

Prof. dr. Ion Bănșoiu
Președinte – Paideia

ISBN 978-973-596-643-0